વર્ષ ૮૯ : અંક ૧૨ મો

ડીસેમ્બર : ૧૯૪૫

●

તંત્રી

કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ

B. A. LL. B. (મુંબઇ)

જરબાનુ કાત્રકજી

(પંચગીની)

●

મંત્રી

ચંદ્રકાન્ત જી. મહેતા

લજપતરાય રોડ,

વીલા પારલા.

●

છૂટક નકલ

આઠ આના

શિષ્ટ સાહિત્યનાં કેટલાંક અવનવાં પુસ્તકો.

ભારતનાં વીર–વીરાંગનાઓએ
સમરાંગણોમાં
જીવન મરણનાં ☆ મરણીઆ થઇ
સાહસ ખેડયાં ☆ માથાં ફૂલ કર્યાં
એવા વીરોની પ્રેમ અને વીરરસથી ભરપૂર.

ઐતિહાસિક કથામંજરી

સુંદર કવર પાકું પૂંઠું : પૃષ્ઠ ૪૨૫ કિંમત રૂા ૩)

નિરૂપમાદેવી કૃત—

નિરંજના

રૂા. ત્રણ

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી કૃત—

લોપામુદ્રા

ભાગ ૧ થી ૪

ઋષિ વિશ્વામિત્રના સમયની સ્વતંત્ર રસપૂર્ણ નવલકથા ચાર ભાગમાં છે.
બેરંગી અનેક ચિત્રો સાથે.
કિંમત રૂા. ૪–૮–૦

શ્રી. મુનશી કૃત—

થોડાંક રસદર્શનો

સાહિત્ય અને ભક્તિનાં
દશ ચિત્રો સાથે
કિંમત રૂા. બે

ભોગીન્દ્રરાવ દિવેટીઆ કૃત—

તરલા અને જ્યોત્સ્ના

ઉર્મિના ☆ આદર્શ
આવેગ ☆ ગૃહિણી
સ્ત્રીજીવન ચર્ચતી બે નવલકથાઓ
કિંમત રૂા. ત્રણ ☆ ☆ કિંમત રૂા. અઢી

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી કૃત-

કોનો વાંક?

નવાં જ ચિત્રો સાથેની
નવા જ સ્વરૂપમાં
નવીન આવૃત્તિ
બહાર પડી ચૂકી છે.
કિંમત: રૂા. ૨–૮–૦

રૂા. દસનાં રૂા. પાંચમાં

૨–૦–૦ રસદર્શનો (મુનશી)
૩–૦–૦ સંક્ષિપ્ત રામાયણ
૨–૦–૦ વિવેકાનંદ (નાટક)
૨–૮–૦ હૃદયત્રિપુટી (કલાપી)
૦–૮–૦ બાળમુકુંદ (દેસાઇ)
૧૦–૦–૦

માત્ર રૂપિયા પાંચમાં ખરીદો.
ટ. ખ. જુદું.

શરદશૈલી નવલકથા—

અચલા

રૂા. ૨–૮–૦

રૂા. દસના રૂા. સાતમાં

લૉટ બીજો.

૫–૦–૦ ગુજરાતનો નાથ [મુનશી]
૨–૮–૦ સત્યભામા
૨–૮–૦ જ્યોત્સ્ના (ભોગીન્દ્રરાવ દિવેટીઆ)
૧૦–૦–૦

માત્ર રૂપિયા સાતમાં ખરીદો.
ટ. ખ. જુદું.

— લખો —

જીવનલાલ અમરશી મહેતા : પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

સ્ત્રીઓ-બાળકો માટેનું જુનામાં જુનું માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૯ :: જાન્યુઆરી ૧૯૪૫ :: અંક ૧

ગાંધીજીનું માનીતું ગીત

બોલે તેનાં બોર વેચાય

(કવિશ્રી દલપતરામ)

(રાગ મિશ્ર કલ્યાણી)

બોર વેચવા નિસરી બહાર, ચાલી સ્ત્રીઓ મળીને ચાર,
અણબોલી અભયી અડકાય, બોલે તેનાં બોર વેચાય.

પડતો જુલમ ખમે જે પ્રજા, વાંક વિના વેઠે જે સજા,
અરજ કરે દુઃખ અળગું થાય, બોલે તેનાં બોર વેચાય.

જમતાં માગે તે જણ જમે, નવ માગે તે ભૂખ્યો ભમે,
માગ્યા વિના ન પીરસે માય, બોલે તેના બોર વેચાય.

ભણતર ગણતર ભારે ભણ્યો,
ઘર બેસી રહી થાય ઘર જણ્યો,
ગુણ તેનાં ક્યાંહી જ ગણાય, ? બોલે તેના બોર વેચાય.

ઊરમાં અતિશે ઉમેદવાર, બોલી શકે નહિ બોલ લગાર,
બેઠો સદા બગાસાં ખાય, બોલે તેના બોર વેચાય.

કોઈ પડ્યો અંધારે કુવે, રહે ત્યાંજ જો છાનો રૂવે,
શોર કરે તો મળે સહાય, બોલે તેનાં બોર વેચાય.

અંતરમાં આશા ધરી રહે, જો કોઈ આગળ તે નવ કહે,
શી રીતે તે જાણી શકાય ! બોલે તેના બોર વેચાય.

લુટાયો વસ્તીમાં વસી, જો કોઈને વાત કહે નવ કશી,
તેનું તો વળતર ન વળાય. બોલે તેના બોર વેચાય.

એક શેરીએ કરીને શોર, બોલે કે બાઈઓ લ્યો બોર,
ફરી ના બોલે ફોકટ જાય, બોલે તેના બોર વેચાય.

કષ્ટ ફરી ફરી કોઈને કહો, રે માણસ શીદ મુગા રહો ?
એમ કીધે જડશે ઉપાય, બોલે તેના બોર વેચાય.

આહારને ઉદ્યમના કર્મ, સમે માંગતાં શાની શર્મ ?
પડે શરમ નહિ પેટ ભરાય, બોલે તેનાં બોર વેચાય.

કહ્યા વિના તો ન સરે કામ, દિલથી કહે છે દલપતરામ,
ગાંડા હેવામાં ગોટાય, બોલે તેનાં બોર વેચાય.×

× ગાંધીજી પંચગની હતા ત્યારે એમની ઈચ્છાથી આ ગીત ગવાયું હતું.

એક નિસ્વાસ

અજયગઢનો બેપીઓ ટપાલના કાગળોનો થેલો ડાકબાબુના ઘર પાસે નાખી ગયો. ટપાલ આવી તે જોઈ વૃદ્ધ ડોસીનો ચહેરો ચમકી ઊઠયો, તે પોતાની પાતળી લાકડીના ટેકાવતી ઉભી થતાં બોલી "ડાકબાબુ આજ તો મારા કીસનના રૂપીયા જરૂર આવ્યા હશે?" ઘણા દિવસો થઈ ગયા, મારા શરીરમાં ઘડપણ આવી ગયું છે. અને આખું શરીર થાકી ગયું છે. આજ તો કૃપા કરો."

"રૂપીયા હશે તો શું હું મારી પાસે રાખી મૂકીશ?" ગુસ્સામાં વૃદ્ધ ડોસી તરફ જોતાં જોતાં ડાકબાબુ થેલો છોડવા લાગ્યા. અને જેના જેના કાગળો તથા મનીઓર્ડરો આવ્યાં હતાં તે બધાંના એક પછી એક આપવા લાગ્યો, થોડાક વખતમાં ડાકબાબુની આજુબાજુ માણસોની ઠીક ભીડ જામી ગઈ.

વૃદ્ધ ડોસી જરા દૂર એક ખૂણામાં ઉદાસ ચહેરે બેઠી બેઠી ડાકબાબુ તરફ જોઇ રહી હતી, અને આખરે જ્યારે બધી ટપાલ વહેંચાઈ ગઈ અને ડાકબાબુ જવા લાગ્યા ત્યારે દયા ભરેલા અવાજે વૃદ્ધ ડોસીએ પૂછ્યું "ડાકબાબુ, શું આજે પણ મારા કીસનના રૂપીયા આવ્યા નથી?"

"રૂપીયા આવ્યા હોત તો શું હું મારી પાસે રાખી મૂકત," ફરી પાછો એનો એજ જવાબ તેને મળ્યો.

વૃદ્ધ ડોસી ઉદાસ થઇ પાછી ફરી, તેની આંખમાંથી આંસુઓ ચાલ્યાં જતાં હતાં, પગ કંપી ઊઠયા હતા, ધીમે ધીમે ચાલી તે પોતાની ઝુંપડી નજીક આવી પહોંચી. એટલામાં ઘરના આંગણામાં રમતી નાની છોકરી રાધા દોડી આવી, માને બાઝી પડી અને પૂછ્યું "મા ભાઈએ રૂપીયા મોકલ્યા?"

"ના બેટા, વૃદ્ધ ડોસીનો કંઠ ભરાઈ આવ્યો અને રોવા લાગી, માને રોતી જોઇ રાધા પણ રોવા લાગી, આજ ત્રણ દિવસ થયા પેટમાં અન્નનો એક પણ દાણો પણ ગયો નહતો, તેની યાદ ફરી પાછી આવવાથી તે એકદમ રોઈ પડી, કેટલું દારિદ્ર! કેટલું કરૂણ!

ડાકબાબુ ઓ ડાકબાબુ એમ બૂમો પાડતા એક આધેડ વયનો એક નવજુવાન, મોટી આંખો, તથા મોટી મુંછો, હાથમાં એક મોટી ડાંગ લઈ વિજયબાબુનો નોકર ડાકબાબુના ઘેર આવ્યો, ડાકબાબુ બહાર આવતાં જ તેણે જરા હસીને સલામ કરી કહ્યું "વિજયબાબુએ પુછાવ્યું છે કે કીસનની માના રૂપીયા આવ્યા કે નહિ."

ડાકબાબુ બોલ્યા—હા, તેમણે મને પહેલા એક વાર કહ્યું હતું. તે વૃદ્ધ ડોસી કેટલાય દિવસો થયા અહીં આવે છે, અને આજે પણ આવી હતી, પરંતુ મેં કહ્યું "રૂપીયા આવ્યા હશે તે શું હું મારી પાસે રાખી મૂકીશ? માટે વિજયબાબુને કહેજે કે આજની ટપાલમાં તેના વીસ રૂપીયા આવ્યા છે. કાલ માણસ રૂપીયા લઈ તેને ઘેર આપી આવશે, માટે ત્યાંથીજ વસુલ કરીલે."

વિજયબાબુ અજયગઢના જમીનદાર હતા, ઘણા સારા માણસો જોડે તેની ઓળખાણ હતી, પરંતુ ઘણા ક્રૂર અને ઘાતકી હતાં, અને જ્યાં પોતાનો સ્વાર્થ ન હોય ત્યાં તે કંઈ પણ સંબંધ રાખતાં નહિ ગરીબોને માટે તે તો યમદુતથી પણ ભયાનક હતાં, જેની ઉપર તે ક્રૂર થતાં તેને તે પુરેપુરો બરબાદ કરી નાંખતાં.

દસ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. વૃદ્ધ કૃષક ધનુઆ વિજયબાબુની જમીનદારીમાં પોતાની વૃદ્ધ પત્ની અને બે બચ્ચાંઓની સાથે ઘણી ગરીબીમાં ગુજારો કરી રહ્યાં હતાં, અને તેની પાસે સાધન સંપત્તિમાં માત્ર ચાર-પાંચ વિઘા જમીન અને એક જુની પુરાણી ઝુંપડી હતી. છોકરાની ઉમર જ્યારે દસ વર્ષની થઇ ત્યારે તેનું નામ કીસન પડયું અને છોકરીનું નામ રાધા પાડયું હતું.

કોઇ કારણથી એક વર્ષ મહેસુલ ન ભરાયું તેથી જમીનદારે તેને ઘણી વખત ધમકી આપી હતી, અને કહ્યું હતું કે જો તું ત્રણ દિવસમાં મહેસુલ નહિ ભરે તો તારી ઝુંપડી તથા જમીન લીલામ કરી નાખવામાં આવશે. પરંતુ બીચારા ધનુઆ માટે તો ત્રણ દિવસની અંદર મહેસુલ ચુકવવું તે તો આકાશમાંથી તારા ઉતારવા જેવું હતું.

બે દિવસ વીતી ગયા પરંતુ ધનુઆથી કંઈપણ સગવડ ન થઈ શકી, ત્રીજે દિવસે બપોરના વખતે જ્યારે સખ્ત ગરમી પડી રહી હતી અને વિજયબાબુ પોતાના ઓરડામાં આરામ ખુરશીમાં બેઠા હતા. આંબાની ડાળ ઉપર બેઠેલી કોયલે ઘણા માર્મિક સ્વરમાં 'ટહૂ ટહૂ'નો રાગ આલાપ કરી રહી હતી, તેટલામાં નોકરે આવીને ખબર કરી કે હજુર ધનુઆ આવ્યો છે, આજ્ઞા હોય તો અંદર લાવું?"

જમીનદાર આરામ ખુરશીમાં લાંબા પગ કરીને આરામથી છાપું વાંચી રહ્યા હતાં તેમણે કહ્યું "મોકલ તેને અંદર, સાલો મહેસુલ આપવા આવ્યો હશે."

નોકર સલામ કરી પાછો ચાલ્યો ગયો, થોડીકવારમાં ધનુઆ અંદર આવ્યો અને હાથ જોડી બોલ્યો હજુર થોડાક દિવસ વધારે થોભી જાવ તો ઠીક. અને મારાથી બનશે તો તામારી પાઈએ પાઈ ચુકવી દઈશ, આટલી મારા જેવાં ગરીબ ઉપર દયા કરો, ગરીબ છું. ભૂખે મરું છું."

આ સાંભળી વિજયબાબુનાં મગજનો પારો એકદમ ચડી ગયો, અને બોલ્યા "ચુપ રહે સુવર વધારે વાતોથી ન બનાવ અને જો વધારે બકવાટ કરીશ તો આ જોડાથી તારું માથું ફોડી નાખીશ."

જરા દયા કરો સરકાર......તેમ બોલતા બોલતા ધનુઆ જમીનદારના પગમાં પડી ગયો.

પરંતુ રાક્ષસી હૃદયવાળા જમીનદારના મનમાં બીલકુલ દયા ન હતી. તેનો ક્રોધ એકદમ વધી પડયો અને બોલ્યા, કેમ મારું કહેવું સાંભળતો નથી.

"જી હજુર સરકાર ધનુઆ રોઈ પડયો.

પાસેજ બેઠેલા જમીનદારે એકદમ પગમાંથી જોડો કાઢી ધનુઆના માથા ઉપર મારવા લાગ્યો, ગરીબ બિચારા ધનુઆના માથા ઉપર ત્રણચાર જોડા પડવાથી તેનું માથું ફૂટી ગયું અને તેમાંથી લોહીની ધારા વહેવા લાગી, અને નાકમાંથી તથા મોઢામાંથી પણ લોહી પડવા લાગ્યું, અને તે બિચારો એકદમ મૂર્છિત થતાં બોલ્યો "હજુર, દયા કરો, પાણી... પાણી...

વિજયબાબુએ ધીરેથી પોતાના નોકરને પાણી લેવા મોકલ્યો.

પરંતુ પાણી આવતાં જ પહેલાં ગરીબ બિચારો ધનુઆ સેતાન તવંગરાની વેદી પર બલી થઈ ચુકયો હતો.

ત્યારપછી? જમીનદાર ઉપર કેશ ચાલ્યો, પરંતુ જમીનદાર સાહેબે અધિકારીઓના મોઢાં ઉપર ચાંદીના સફેદ પર્દા નાખી અદાલતમાંથી છુટી આવ્યો.

આટલું આટલું કરવા છતાં પણ જમીનદારે ધનુઆનું ખેતર તથા ઝુંપડીનું લીલામ કરી નાખ્યું. તો પણ ધનુઆના કુટુંબ ઉપર પંદર રૂપિયા બાકી રહી ગયા.

બિચારી વૃદ્ધ ડોસીને હવે કોઈપણ જાતનો આસરો ન રહ્યો અને ભીખ માગીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવવા લાગી.

આ પ્રમાણે ધીરે ધીરે નવ વર્ષ વીતી ગયા, અને આ અરસામાં વૃદ્ધ ડોસીનો છોકરો કીસન ભાગી કલકત્તા જતો રહ્યો.

કલકત્તામાં તેણે વધારે વખત રખડવું પડયું નહિ, તેને જલદીથી એક શેઠને ત્યાં નોકરી મળી ગઇ, અહીં તેને મહિને પંદર રૂપિયા પગાર મળતો હતો. આમાંથી થોડું થોડું બચાવી પોતાની માને માટે મહિને દસ રૂપિયા મોકલતો હતો.

"કીસનની મા."

ઝુંપડી બહાર પોસ્ટ મેંને અવાજ કર્યો. વૃદ્ધ ડોસી બહાર આવી ત્યારે તે બોલ્યો "કીસનની મા, કીસને વીસ રૂપિયા મોકલ્યા છે."

વૃદ્ધ ડોસી તો ખુશી થઇ ગઇ.

બરાબર આ વખતે જમીનદાર તરફથી મહેસુલના જે થોડાક રૂપિયા બાકી હતાં તે વસુલ કરવા માણસ આવ્યો અને બોલ્યો "પોસ્ટમેન આપને વિજયબાબુ બોલાવે છે." અને કીસનની માને પણ કહ્યું "તું પણ ચાલ."

જમીનદારનો હુકમ એટલે ગયા વગર તો છુટકો નહતો.

વિજયબાબુએ કહ્યું "કીસનની મા, તમારા

રૂપીયા આજે આવ્યા છે, માટે હવે જે તમારી આગળ મારા રૂપીયા બાકી છે તે ચુકવી આપો.

વૃદ્ધ ડોસી બોલી. હજુર. અગર જો કીસન જીવતો હશે તો તમારું કરજ જરૂર ચુકવી આપશે. આજ તો જરા દયા કરો, ભૂખે મરી જઈશ."

પરંતુ ક્રૂર જમીનદારના હૃદયમાં દયાનો જરા પણ છાંટો ન હતો. અને ગરીબ બિચારી ડોસી આગળથી વીસ રૂપીયા લઈ લીધાં અને તેને ઘર બહાર કાઢી મૂકી. આ પ્રમાણે જમીનદારે સોળ વર્ષ પહેલાનું પોતાનું કરજ વસુલ કર્યું.

એક અઠવાડીયા પછી.

પ્રાતઃકાળના આછા અંધારા પ્રકાશમાં વૃદ્ધ ડોસીએ જોયું કે કોઈ મેલા કપડાં પહેરી કોઈમાણસ પોતાની ઝુંપડી તરફ આવે છે. પહેલાં તો તેને ઓળખ્યો નહિ પરંતુ જ્યારે તે પાસે આવ્યો ત્યારે તેણે જોયું કે પોતાનો છોકરો કીસન છે. ત્યારે તેને એકદમ ભેટી પડી.

પરંતુ આ શું ! તેના હાથ પગ એકદમ ગરમ હતા, તેના શરીરમાં તાવ ભરેલો હતો. મોઢું પીળું પડી ગયું હતું, અને શરીરમાંથી લોહી ઊડી ગયું હતું.

કીસને કહ્યું, મા હું તને ત્રણ મહીના થયાં કંઈ પણ રૂપીયા મોકલી શકયો નહિ કારણ કે શેઠ પગાર આપવા માટે ના પાડતા હતા. પરંતુ ઘણી આજીજી કરવાથી માત્ર વીસ રૂપિયાજ આપ્યા તે તને મોકલી આપ્યા પછી ચાર દિવસે એક રાત્રે પેટમાં જોરથી દુઃખવા લાગ્યું; અને થોડીકવાર પછી ઝાડા થવા લાગ્યા. ત્યારે મનમાં વિચાર કર્યો કે ઘેર ચાલ્યો જાવું, રૂપિયા મળી ગયા હશે, તેથી ખાવાપીવાને માટે હરકત નહિ આવે અને તાવને માટે પણ દવા થશે અને મને જ્યારે ઠીક થશે ત્યારે ફરી પાછો અહીં આવીશ.

આ સાંભળી કીસનની માનું હૃદય કંપી ઊઠયું.

અને જ્યારે કીસને સાંભળ્યું કે તેના મોકલેલા બધા રૂપિયા જમીનદારે પોતાના લેણામાં લઈ લીધાં છે, ત્યારે તેનામાં જે કંઇ થોડીઘણી કામ કરવાની આશા હતી તે નષ્ટ થઈ ગઈ અને તે એકદમ ખાટલા ઉપર બેસી ગયો અને ત્યાર પછી તેના તાવે એકદમ જોર પકડ્યું, અને આમાંથી તેને કોલેરાનો રોગ લાગુ પડી ગયો.

વૃદ્ધ કીસનની મા કીસનના માથા આગળ બેઠી બેઠી પંખા વતી પવન નાખી રહી હતી, તેટલામાં કીસનના હૃદયમાં ધબકારો થયો. બીજીજ ક્ષણે તેની આંખો ફાટી રહી, અને માથું ઢળી પડ્યું.

વૃદ્ધ ડોસીએ જોયું કે તેનો પ્યારો કીસન એક માત્ર બુઢ્ઢી ડોસીને સંસારમાં એકલી છોડીને કોઈ અજ્ઞાત લોકોની સેવામાં સદાને માટે ચાલ્યો જઈ રહ્યો હતો.

ચાંદની એકદમ ખીલી હતી. ગંગાના પાણી કલ કલ કરી રહ્યાં હતાં, અને થોડેક દૂર ધરતીપર એક ચીતા બળી રહી હતી. હા-હા, હું હું ચર ચર તેની ભીષણ જ્વાળા રક્તપિપાસુ દાનવીની સામે તાકી રહી હતી. તેનાથી થોડેક દૂર બેઠેલી વૃદ્ધ ડોસી એકીટસે બળતી ચિત્તાને જોઈ રહી હતી. આજે તે કીસન પોતાના પ્રાણથી પણ વહાલો કીસન ચીત્તાની ભયંકર જ્વાળામાં ભસ્મ થઇ રહ્યો હતો, અને તેટલામાં એક કુંતરૂં ભસતું ભસતું પાસેના ઉકરડા તરફ દોડ્યું. પણ ત્યાં નીરવ શાન્ત રાત્રીની એકાંતમાં પોતાની ફીલસુફી ભણતા ગધેડાએ એના અવાજને દાબી દે એવો મોટો સુર પ્રગટાવ્યો જાણે કહેતું હોય કે ભાઈ કુતરા ! આ દુનિયામાં તો હંમેશા મોટાઓનો અવાજ કામ કરે છે.

લગભગ ૪૨૦૦૦ હજાર શબ્દોનો કોષ

ગુજરાતી

શબ્દાર્થ ચિંતામણી

આ કોષમાં ૪૨૦૦૦ શબ્દો છે. અર્થો, વ્યુત્પતિ અને ૩૬ કહેવતો વગેરેની સમજુતી સાથે.

પૃષ્ટ ૧૫૦૦

કિં. રૂ ૮-૦-૦ ટ. ખ. તેર આના.

લખો :—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, મેડીકલ સામે—અમદાવાદ

સ્નેહધામ શોભી રહ્યાં રે !

લેખક : શ્રી જનાર્દન પ્રભાસ્કર

બાલા મટી મુગ્ધા થતાં,
મ્હારી ઊગી યૌવનની બીજ રે :
સ્નેહધામ શોભી રહ્યાં રે !

હોઠપર હાસ્ય છલકી રહ્યાં,
મ્હારી આંખોમાં ચમકી વીજ રે :
સ્નેહધામ—

ચંચલ હૃદય પદ્મ પાંખડી
પામે કંપન અનિલને સ્પર્શ રે :
સ્નેહધામ—

મનમાં અરમાન કૈં જાગતાં
ઉર જાગે ઉમંગ ને હર્ષ રે :
સ્નેહધામ—

મ્હારી અલકલટો રેશમી,
ફરફરતી કપોલને પ્રદેશ રે :
સ્નેહધામ—

કોઈ રમાડે કુસુમકોમળી
અંગુલિએ જાણે એને બેશ રે :
સ્નેહધામ—

મ્હારી પાંપણને ઓથે છૂપ્યાં
કંઇ મીઠાં શરમાળાં સ્વપ્ન રે :
સ્નેહધામ—

એને હૂંફાળા સ્પર્શથી
જાણે કરી રહ્યું કોઇ ભગ્ન રે :
સ્નેહધામ—

મ્હારી રગેરગમાં મ્હને
સંભળાતા આનન્દ ઝણકાર રે :
સ્નેહધામ—

લાસ્યના પ્રતિધ્વનિ પળેપળે
સુણું : ઉત્સાહ આવિષ્કાર રે :
સ્નેહધામ—

મેઘને ગર્જન જેમ મોરલા
તેમ નાચી રહ્યું મુજ ઉર રે :
સ્નેહધામ—

વર્ષાની ધારથી વસુન્ધરા,
મ્હેકે પુલકી હૃદય સુમધુર રે :
સ્નેહધામ—

આવાગમને અહીં કોકના
પામે પરિવર્તન જોતાં જોત રે :
સ્નેહધામ—

જીવન ઝરણું એના જીવને,
થઈ જાતું સખી, ઓતપ્રોત રે :
સ્નેહધામ—

☆

યુવાનને હાકલ

જાગ જાગ રે હવે, હિંદના યુવાન,
તિમિર તૂટે, પ્રકાશ પ્રકટે;
આંધિ પ્રલયની, દૂર ચમકે,
હિંમત હૃદય ધરી, આગળ વધી યુવાન—જાગ.

ડગ એક પછી એક દઈ;
હૃદય અટલ ધીર ધરી,
પ્રભુ ભરોસે દોર મુકી, આગળ વધી યુવાન—જાગ.

રિપુ દમનના શસ્ત્ર સજી;
સત્ય, અહિંસા, હૃદય ધરી,
શૂરવીર બની, સમર વધી, કુરબાન બન યુવાન—જાગ

નિરાશાનો ત્યાગ કરી,
ઉત્તિષ્ઠ થઈ, જાગ્રત બની,
આપન સમર્પી હોંશથી, અમર બન યુવાન—
જાગ જાગરે, હવે હિંદના યુવાન.

—નારાયણ પુરૂષોત્તમ સુખડીઆ

લગ્ન સંસ્થા

: લેખક :
રા. રા. રજનીકાન્ત દલાલ.

લગ્ન એક સંસ્થા તરિકેના સ્વરૂપમાં જે અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે સમાજને હાનિકારક અને પ્રગતિરોધક છે એ વિચારની આજે બહુમતી છે. લગ્ન એ સામાજિક સંસ્થા છે તેથી તે સમાજના વિકાસને કુંધનારી ન હોવી જોઇએ.

એ સંસ્થાના કેટલાક વિષમ કાયદાઓ ને દૂર કરવા માટે આપણે ધારાસભાનો આશ્રય લીધેલો છે અને તેથીજ બાળલગ્ન, જેને આપણા દેશમાં ઉંડા મૂળ ઘાલીને પોતાની સત્તા જમાવી હતી તેને દૂર કરવામાં સફળતા મેળવેલી : પરંતુ કાયદો જ્યાં નથી પહોંચતો તેવે સ્થળે, સ્થાને આ સંસ્થાના ઇતર દોષો સત્તા જમાવે છે અને પોતાનું અસ્તિત્વ ધરાવે છે એટલે જ્યાં ત્યાં તેની ચૂડમાંથી મુક્ત થવા મોટા દંડો સુદ્ધાં ભરી તે, તે કાયદાઓનું અપમાન થતું આપણી નજરે ચઢે છે. સમાજ એથી પણ—એ દોષોનું મૂળ કારણ સમજ્યા વિના દુઃખ સહન કરે છે તે સંભવિત લેખાય.

આ વક્રોક્તિમાં અર્વાચિન લગ્ન પધ્ધતિ પ્રત્યેની પ્રત્યેક વ્યક્તિગત ઉપર ઘૃણા નથી પરંતુ લગ્ન જીવનની વાસ્તવિકતાથી કંટાળેલી કોઈ વ્યક્તિ ને જ, એમ હરકોઇને લાગ્યા વિના નહિ રહે. આ કોઈ લગ્ન સંસ્થા પ્રત્યેનો રોષ નથી તેમજ સ્નેહલગ્ન કે દેહલગ્ન પરત્વેની દષ્ટિ નથી પરંતુ લગ્ન પછીનું જીવન ઘણુંખરું દુઃખમય જ પસાર થાય છે, એ સત્યતા ગર્ભિત લાગે છે.

બે વ્યક્તિ એકમેકની સાહજિક ખોટની પુરવણી કરવા જાહેરમાં એક પ્રથાથી જોડાય તેને લગ્ન થયું એમ કહેવાય છે. લગ્ન સંબંધ અનેક પ્રકારે અને અનેક હેતુસર યોજાય છે તેમાં ધનની મોટા ભાગે લાલસા હોય છે. દેહલગ્નથી માંડી સ્નેહલગ્ન પર્યંત ઉપર જેને માતૃત્વ જેટલો પ્રેમ છે તેવો એક બુદ્ધિ વર્ગ પણ આપણે ત્યાં છે. આ લગ્ન સંસ્થાની ઉપર વિશ્વાસ ઊઠી ગયો છે—એ સંસ્થાને નાબુદ કરવી જોઇએ, તે ઉગતા સમાજનું પ્રગતિસૂચક ચિન્હ છે! એવી તે એક બુધ્ધિ વર્ગની માન્યતા છે, એમાં યુવાન અને યુવતિનો આત્મા રુંધાય છે અને અનુપયોગી અસહ્ય ભાર તળે કચડાવું પડે છે. તેમને યથેચ્છ વિલાસ ભોગવવાને પણ અવકાશ નથી. આવી આવી પણ તે પક્ષની દલીલ છે.

લગ્ન સંસ્થાના અગણિત દોષો તથા સમાજને બચાવી લેવાના આવા બીજા ઉપાયો જો ન મળી શકતા હોય તો ઉપરની માન્યતા વધાવી લેવાય, પરંતુ તેથી સમાજ પ્રગતિ સાધે છે કે કેમ તે પ્રથમ વિચારવું જોઈએ. સમાજનું અસ્તિત્વ વ્યવસ્થા અને ધારા ઉપર અવલંબેલું છે. જ્યાં બન્નેનું અસ્તિત્વ હોતું નથી ત્યાં સમાજ જેવું પણ કંઈજ હોતું નથી. પશુ અને પક્ષીઓ હજારો ટોળાં કરીને ફરે છે પરંતુ તેમાં સમાજ નથી ગણાતો. માનવે વિચાર શક્તિના ભોગે સમાજ બનાવ્યો, સમાજ જેવી એક સંસ્થાનો જન્મ આપ્યો; તેને ખીલવ્યો અને વ્યવસ્થા તથા ધારાધોરણો અર્પી તેમાં પ્રાણ પૂર્યો. જ્યાં સુધી સ્વતંત્ર કાર્ય લાગ્યું ત્યાં સુધી આ વ્યવસ્થા અને ધારાધોરણો તેને યોગ્ય ન લાગ્યા પણ અનુભવથી જ્યારે પોતાની અપૂર્ણતા અને બુધ્ધિના અભાવનું ભાન થયું ત્યારથી તેમને આ પંથ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ બતાવી.

આ બંધારણથી લગ્નની ભાવનાઓનો જન્મ થયેલો તેથી તેને પણ વ્યવસ્થા તેમજ ધારાઓ રચી સામાજિક સંસ્થા બનાવી છે. આ સંસ્થામાં કેટલાક દોષોના પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય છે માટે તે વિષે જરૂર વિચાર કરવો જોઇએ. સૌથી પ્રથમ તો લગ્ન વંશ પરંપરા પેઢી માટે છે! એ આદ્ય હેતુ આજે આપણે વિસરી ગયા છીએ અને તેથીજ લગ્ન સંસ્થાનો મુખ્ય પાયો ખસી ગયો છે. તેની પ્રગતિ કોઈ અવનવી દિશા તરફ છે જ્યાં ધ્યેય અને આદર્શનો અભાવ છે. પુનિત પગલે-પગલે ચાલતા યુવાન-યુવતિ આ નિસર્ગ સંબંધને સમજે છે? તેને લગ્નરૂપી ગ્રંથિથી જોડનાર આજનો પંડિત બ્રાહ્મણ વર્ગ જે પારિભાષિક શબ્દોમાં કેટલીય સપ્તપદી અને મંગળ સંકલ્પો બબડી એના શબ્દોને ઉકેલી વરવધૂ

અને સમાજ આગળ એનું રહસ્ય સમજાવવાનો જુદો પ્રયાસ કરે છે. એ પ્રસંગ અતિ વિષમ છે. જો તે પ્રસંગને તેમજ લગ્નના હેતુ ને સમાજ સમજે તો આજે પરિસ્થિતિમાં અકલ્પ્ય પલટો આવે તેમ છે.

આવા લગ્નોમાં કેટલાંક સારા નિવડે છે પરંતુ સમગ્ર દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં એક વસ્તુ છતી થયા વિના નથી રહેતી કે આવા લગ્નો બહુધા બસુરાંજ હોય છે. ગમે તે સંસ્કૃતિની, કે ગમે તે પ્રકૃતિની આદર્શોવાળી બે વ્યક્તિ અકસ્માત્ જોડાય તો તેમાંથી ન યોજાએલા સૂરજ ગૂંજી ઊઠે છે. જો થોડી અપવાદ રૂપે જામી જાય તો, તો કવચિત્ મધુર રણકાર ગૂંજી ઊઠે પણ આવા અપવાદો તો કેટલાય હોય પરંતુ સ્વેચ્છાસ્વીકારે પણ બંધનમાં પડેલી બે વ્યક્તિઓ વચ્ચે મેળ કરતાં અમેળ વિશેષ જોવામાં આવે છે. લગ્ન સંબંધ થવાને કારણે પ્રજોત્પત્તિ થાય છે અને પ્રજાની ઇચ્છા ન હોય છતાંય લગ્ન સંબંધ પ્રિય લાગે છે—આ પરિસ્થિતી અર્વાચીન સમયમાં વિશેષ જોવામાં આવે છે અને તેથી આજની આ દશા છે.

સંતતિનિયમન, ભ્રુણહત્યા અને બાળહત્યા વગેરે....આ દશાનાજ દેખીતાં પરિણામો છે. જે સમાજમાં લગ્નસંસ્થાની પ્રગતિ ધરી હોય છે તે સમાજ આ દશાથી સંપૂર્ણ ખરડાયેલો હોય છે અને તેને ઉગારવાને માટે દેશના કાયદાઓ પણ નિરુપાય બન્યા છે.

લગ્ન જીવનને સહજ બુદ્ધિબળે અવલોકતાં નક્કર ભોંય ઉપર ઉભા રહી લગ્ન જીવનની ઘણીજ વિષમતા અને અસમાનતા વસી રહી છે એ હકીકત સખેદ કોઇને માન્યા વિના નહિ ચાલે. કર્તવ્યપ્રદેશોમાં સાથે વિહરતા યુવક યુવતિ જો બંનેના વિચારો અને આદર્શોમાં તફાવત માલમ પડે તો તેમના જીવન પ્રવાહ જુદાજ જીવનવાટ પર વહે! આવા આવા પ્રસંગોમાં સંસ્થા યા દેશના કાયદા કંઇ ઉપયોગિતા ધરી શકે?

કામની બળતી જ્વાળાના આશ્રયે ઉત્પન્ન

(અનુસંધાન પાનુ ૮)

સ્ત્રી સંસ્થા પરિષદ

ઑકટોબરના અંતમાં અમદાવાદમાં ગુજરાત અને કાઠીયાવાડની–બૃહદ ગુજરાતની સ્ત્રી સંસ્થાઓની પરિષદ મળી હતી. તેનું પ્રમુખસ્થાન શ્રી. હંસાબેન મહેતાએ લીધું હતું. ગુજરાતી સ્ત્રી કાર્યકરો એમાં મળીને અરસપરસ અનુભવોની વાતો કરે તથા ભવિષ્યમાં શું કરવું તેનો વિચાર કરે તે ઘણું જ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. પૈસાદાર તેમજ ઉપલા મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓને જાહેર કામ કરવા માટે પુરતો સમય હોય છે. પુરુષવર્ગ ઘણુંખરું પોતાના ધંધામાં મશગુલ હોય તેથી ઘણો ઓછો સમય જાહેર કાર્યને આપી શકે, તથા તે માટે ગામડાઓમાં જઈ શકે નહિ, પરંતુ ઉપલા વર્ગની સેવાભાવી સ્ત્રીઓ તે માટે સમય કહાડી શકે. વળી સ્ત્રીવર્ગની પૂરી મુશ્કેલીઓનો ખરો ખ્યાલ સ્ત્રીઓ પોતે જ આપી શકે. આ કારણોથી સ્ત્રીઓનું સંગઠન થાય તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

શહેરો અને ગામડાં વચ્ચે તફાવત વધતો જાય છે. બાળ ઉછેર–બાળશિક્ષણ–સ્ત્રીશિક્ષણ અને સ્ત્રીવર્ગની સામાજિક પરિસ્થિતિમાં, શહેર અને ગામડાંના પ્રશ્નો નિરાળા છે. ગુજરાતના પાંચ જીલ્લામાં અને કચ્છ કાઠીયાવાડના પ્રદેશોમાં ગામડામાં પ્રવૃત્તિ આદરવામાં આવે તો શહેરો અને ગામડા વચ્ચેનો તફાવત ધીમે ધીમે દૂર કરી શકાય. સ્ત્રીશિક્ષણનો પ્રચાર થાય તો તેથી સુધારા માત્રનો પાયો નંખાય. સંસાર સુધારા માટે સ્ત્રીશિક્ષણની ખાસ જરૂર છે. સામાન્ય આરોગ્ય માટે પણ તેની જરૂર છે. બાળ ઉછેરનું સાદું જ્ઞાન આપવું હોય તોયે સ્ત્રીઓમાં સામાન્ય કેળવણીની જરૂર છે. આ બધું જોતાં ગામડાંની અને અન્ય સર્વ સ્ત્રીઓમાં ઝડપથી પ્રાથમિક શિક્ષણ ફેલાય તેવા યત્ન કરવાની જરૂર છે.

સ્ત્રી સંસ્થાઓએ પોતાના ચાલુ કામ ઉપરાંત સ્ત્રી શિક્ષણ પ્રચાર માટે અમુક અમુક ગામડાં પસંદ કરી, ત્યાં ઊંડી પ્રવૃત્તિ આદરવી જોઈએ. દરેક તાલુકાના મુખ્ય શહેરમાં સ્ત્રીઓનું જૂથ ઉભું કરી, તેમનામાં સેવાભાવ જાગ્રત કરી, આખા તાલુકાનું

(અનુસંધાન પાનુ ૮)

બાળશિક્ષણ

બાળશિક્ષણ તરફ અન્ય દેશોમાં હિંદ કરતાં ઘણું જ વધારે લક્ષ અપાય છે અને તેમાં વખતો વખત સુધારા કરવામાં આવે છે, એ તો જાણીતી વાત છે. હમણાં અમેરિકાના યુક્ત રાજ્યોના સચિત્ર સામયિકો હિંદમાં વધુ પ્રમાણમાં આવે છે. આવા એક સામયિક પત્રમાં બાળશાળાના થોડાં ચિત્રો મારાં જોવામાં આવ્યાં તેનું વર્ણન હું અત્રે આપું છું.

ચિત્ર ૧. સાત વર્ષની ઉંમરનાં બાળકો ઢીંગલાની નાટક શાળા આગળ, દોરીઓથી હાલતા ચાલતા ઢીંગલાઓનાં પાત્રો વડે નાટક ભજવવાની ક્રીયા કરે છે. આમાંથી તેઓ નાટ્યકળાની તાલિમ મેળવે છે.

ચિત્ર નં. ૨. નકશાઓનો વર્ગ છે. બાળકો દૂર દૂરના દેશો ભીંતે ટાંગેલા નકશામાં બતાવે છે. બાળક વિદ્યાર્થીઓ ગમે તેમ પણ પોતાને સગવડ પડે તે રીતે બેઠેલાં છે. ઘણાં ખરાં ભોંયમાં છે. કોઈ ટેબલ ઉપર અને કોઈ કોઈ ખુરશીમાં પણ છે. શિક્ષિકા ભીંતે લટકાવેલા નકશા આગળ ઉભા રહીને વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરે છે. ભોંય ઉપર વિદ્યાર્થીઓએ ન્યુયોર્ક શહેરનો દોરેલો નકશો દેખાય છે.

ચિત્ર નં. ૩. વિદ્યાર્થીઓનાં માતપિતાને વારંવાર વર્ગોમાં બોલાવી, તેમનાં પોતાનાં જીવનનાં અનુભવોનું વર્ણન તેમને મુખે કરાવવામાં આવે છે. એક વિદ્યાર્થીનો પિતા જાણીતો સંગીતવેત્તા છે. ચિત્રમાં તે પીવાનો વગાડતો દેખાય છે. બાળકો પ્રફુલ્લ મુદ્રાયે સંગીત સાંભળે છે. શાળામાં બાળકોની વાદ્ય મંડળી પણ છે. ઉચ્ચ સંગીતની સમજણની ખીલવણી પ્રત્યે શાળામાં લક્ષ અપાય છે.

ચિત્ર ચોથું. બગીચામાં બાળકો કામ કરે છે. તેથી ભેગા કામ કરવાની તેમનામાં ટેવ ખીલે છે, અને વનસ્પતિ શાસ્ત્રનું તેમને સામાન્ય જ્ઞાન મળે છે.

ચિત્ર પાંચમું. શાળામાં બાંધેલા તળાવમાં બાળકો તરે છે, શિક્ષકની દેખરેખ નીચે તેમને તરવાની તાલિમ મળે છે અને તેથી કસરત પણ થાય છે. શાળામાં આ ઉપરાંત કસરતખાનું તેમ ખુલ્લા ચોગાનની રમતો પણ રમાડાય છે.

ચિત્ર છઠ્ઠું. હસ્તકામ–શારીરિક મહેનત વડે કરાતા કામનો વર્ગ છે. તેમાં લાકડાની ચીજો બનાવાય છે. તે ઉપર કોતરકામ પણ થાય છે. આકાર દોરવાનું પણ બાળકોને જ સોંપાય છે, હાથ સાથે ભેજું પણ વપરાય છે.

ચિત્ર સાતમું—શાળાનું મોટું પુસ્તકાલય છે. બાળકો પોતે જ પુસ્તકો પસંદ કરી નવરાશે વાંચવા લઈ જાય છે. ચૌદસો પુસ્તકના સંગ્રહમાંથી રોજના અઢીસો પુસ્તકો બાળકો લઈ જાય છે.

ચિત્ર આઠમું. વિજ્ઞાનના વર્ગમાં પ્રયોગ થાય છે. વધુમાં વધુ ફાવે તેવી રીતે પ્રયોગના મેજની આજુબાજુ વિદ્યાર્થીઓ ગોઠવાઈ ગયા છે અને એક ચિત્તે પ્રયોગ જુવે છે.

આ સર્વ ચિત્રો પ્રાથમિક શાળાનાં છે. ત્યાં છોકરા છોકરીઓ સાથે જ ભણે છે.

કેશવપ્રસાદ દેસાઇ

(અનુસંધાન પાનુ ૭)

થતી સંતતિ આગળ સંયમ અને બ્રહ્મચર્યના પાઠો ભણાવવામાં આવે તો તેમને ક્યાંથી મોઢે ચઢી શકે? કારણ કામરૂપી દેવાનનને બે ઘડી તૃપ્તિ મળે, તેની માઠી અસર ઉત્પન્ન થતી પ્રજાપર સબળ અસર કરે છે, તેથીય આ સંસ્થા શોભતી નથી.

યુવાન યુવતિઓના માનસનો અભ્યાસ કરવા ઈચ્છતા વિચારકો લગ્નમાં રહેલી વિકૃત મનોદશાનો વિચાર કરશે તો તેનની સંતતિ ઉપર માઠી અસર નો ડપકો જરૂર હળવો થશે. આ સંસ્થાના કંઈ–કંઈ બીજા વિષમ પરિણામોના કારણો છે કે જેથી સમાજ ઉપર થતી તેની માઠી અને તીક્ષ્ણ અસર દર્દ કરે છે. આવી વિદ્દતાઓ એજ સમાજના વિકાસ ને રુંધી નાખી વિશાળ જીવન પટ પર નીતિ, પ્રગાત અને સંયમ ને સ્તબ્ધ બની ઉભી રહે છે.

(અનુસંધાન પાનુ ૭)

કામ તેઓ ઉપાડી લે તેમ કરવું જોઇએ. જે તાલુકામાં અત્યારે પણ આ સંસ્થા હોય, ત્યાં તાલુકાના અન્ય ગામ અને મોટાં ગામડાંમાં તેનો વિસ્તાર થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

" ગુજરાત મધ્યસ્થ સામાજિક સંસ્થા મંડળ "

નામે એક સંસ્થાની સ્થાપના તો પરિષદે કરી જ છે. આ સંસ્થા મારફતે ઓસેવિકા સંઘ જો સ્થાપાય તો તાલીમ પામેલી સેવિકાઓ ઉપર જણાવેલા કાર્ય માટે ગામેગામ મોકલી શકાય. આ સેવિકાઓ અમુક વર્ષો સુધી પોતાનો સર્વ સમય આ કાર્ય પાછળ આપી શકે તેવી ગોઠવણ થવી જોઇયે.

સ્ત્રીવર્ગ જાગ્યો છે, આ જાગૃતીથી સમાજને જરૂર લાભ થશે.

કેશવપ્રસાદ દેસાઈ.

— સમાજ અન લગ્ન —

[આજીવન-કૌમાર્યની ભાવના, વિરૂદ્ધ સ્ત્રીજીવનમાં લગ્ન એક આવશ્યકતા]

(લેખિકા:-અ. સૌ. નલિની ઘનશ્યામલાલ શાહ.)

શ્રી.

કલ્પનનગર, તા......

પ્રિય સખી કુ. સ્વપ્નવતી;

ત્હારો આજીવનપર્યંત કૌમાર્ય સેવવાનો આદર્શ વ્યક્ત કરતો પત્ર મળ્યો. અનેક વખત તારા પત્રોમાં આવા કાંઈક પડઘા પડતા, પરંતુ આજનો પત્ર બહુ જ ચોક્કસ નિર્ણય કર્યા બાદ લખાયો લાગે છે. અત્યાર સુધી આ બાબતમાં મેં મૌન સેવ્યું હતું: કારણ: કે મને શંકા છતાં આશા હતી કે, દિનપ્રતિદિન આપોઆપ તારા વિચારોમાં પલટો આવશે; અને લગ્ન-જીવનમાં માનતી થઈશ.

ખરેખર! મારી શંકા, કે તું ભવિષ્યમાં ગમે ત્યારે લગ્ન-જીવન સામે વિરોધ ઊઠાવશે, પરંતુ તે સમય આટલો જલદી આવશે ને મારે જ તારી એક નિકટ-સખી તરીકે તારા મંતવ્ય વિરૂદ્ધ દલીલ માટે ખડે પગે તૈયાર થવું પડશે એવી આશા-કલ્પના પણ નો'તી.

આજના પત્રમાં પરિણીત જીવન પરત્વે અનેકાનેક આક્ષેપો કર્યા છે,-ખરા તેમજ ખોટા. મને સમજાય છે કે તારી આસપાસના સંજોગો તેમજ મનની વર્તમાન સ્થિતિ તને આમ કરવા-લગ્ન સામે ઝુંબેશ ઊઠાવવા પ્રેરી રહ્યા છે. તેં જે, આક્ષેપો કર્યા છે તે ખોટા છે સર્વ ખોટા જ છે એમ મારું કહેવું નથી પણ......

બ્હેન! તને શું લખું! આજે તને પરિણીત જીવન તિરસ્કારી કાઢવા યોગ્ય લાગ્યું છે, પણ વિચાર તો કર કે લગ્ન જેવી સંસ્થા ન હોત તો હું, તું અને જગતમાં દેખાતો જનસમૂહ ક્યાંથી હોત! લગ્ન વિના સ્ત્રી પુરુષનું પરસ્પર ઐક્ય ક્યાંથી હોત! ઐક્ય વિના જગતમાં કેટકેટલા બખેડા ઉભા થાત! ઐક્ય શું નથી કરતું! હા, તે છે તો જગત છે-જીવન છે, સૌંદર્ય છે મધુરતા છે, જીવનનો આનંદ જ તેમાં છે. સમાજે જો લગ્ન સંસ્થા દ્વારા સ્ત્રી પુરુષનું મિલન જો ન કરાવી આપ્યું હોત તો ઘેર ઘેર અનીતિ અને અધર્મ ફેલાઈ રહ્યો હોત,-ઠેકઠેકાણે સ્ત્રી પુરુષોની વૃત્તિ સંતોષવા માટે ગણિકાગૃહો અને એવા અનેક દુરાચારી-દુષ્કર્મ કરવાના સાધનો-અત્યારે જેમ હોટલો ને સીનેમામાં જોવા મળે છે તેમ-જોવામાં આવત. આ બધું શું આપણને ગમશે? તું તારી એકલી માટે કાંઈ વિચારીશ નહિ. તું આજે કુંવારી રહેશે, કાલે બીજી બે વધારે અને પછી અનેક. તો ઉપર જણાવ્યા મુજબની સ્થિતિ જગતભરમાં ઉભી થવા પામે, એ બધું જોવાની તૈયારી છે? જો તે તૈયારી હોય તો પણ સમગ્ર સમાજની શી સ્થિતિ?

કૌમાર્ય જીવન ગાળવાથી જગતમાં જે અનિષ્ટો ઉદ્ભવે છે તેથી એમ નથી માનવાનું કે પરિણીત જીવનથી બધા સુખી જ થાય છે. તેમાં પણ સેંકડે ૨૫ ટકા જેટલા ભાગ્યે જ સંપૂર્ણ સુખી જીવન ગાળતાં હશે. છતાંય માનવ જીવનને લગ્ન આવશ્યક છે જ. જેઓ લગ્ન બાદ દુઃખી હોય છે તેમાંના ઘણાંખરાંએ દુઃખ પોતાના હાથે જ વ્હોરી લીધું હોય છે,-બાકી આપણે ધારીએ તો દામ્પત્ય જીવન સુખી કરી શકીએ છીએ. દામ્પત્ય જીવનનું સુખ, સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને પર અવલંબે છે. જીવનની સાર્થકતા તેઓના પ્રયત્ન અને પુરુષાર્થ પર આધાર રાખે છે.

ત્હેં શું લખ્યું હતું તે યાદ છે! "પરણ્યા બાદ બંધનમાં જકડાઈ જવાય છે," બ્હેન! એવું કાંઈ જ નથી. આવી સમજ તને કોણે આપી! "શરદબાબુના કાશીનાથ-કમળાના જીવનમાંથી અગર બીજા એવાઓના જીવનમાંથી તો નથી તારવ્યું ને?" હા, જ્યાં લગ્ન એ લગ્ન નહિ પણ માત્ર સ્ત્રી કે પુરુષનાં વેચાણ થયાં છે-જ્યાં કજોડાં લગ્ન થયાં છે ત્યાં આ બધું સંભવે છે. પણ જ્યાં સમાન વય-વિચાર-આદર્શ અને ભાવનાવાળા લગ્નો થાય છે ત્યાં એવું અશક્ય જ છે. છતાંય ઘડી ભર માની લે કે 'બંધન દરેક સ્ત્રીને લગ્ન બાદ જકડી લે છે;' તો તને ખબર

છે કે એ બંધન કેવું હોય છે ? શેનું હોય છે ? એ બંધન મીઠું, મધુરું આમ્રફળની મિઠાશ આપતું-સોનાના પિંજર જેવું. પ્રશ્ન થશે કે સોનાનું કે પિત્તળનું પણ આખરે તો પિંજરું ખરું ને ? હા, એ પિંજર ખરું, પણ પિંજરના રહેવાસી મોર ને ઢેલ માત્ર. એ પિંજરમાં સ્વતંત્રતાને સ્થાન છે-સ્વચ્છંદતાને નહિ. એ પિંજર એટલું તો વિશાળ છે કે, એની મર્યાદામાં રહી ફાવે ત્યાં હરે-ફરે, ને આનંદ કરે તો પણ ક્યાંય સ્ખલન ન આવે.-એવું એ ઉરનું પિંજર, સમજી કે ? પ્રેમનું પ્યારું અનેરું બંધન. એ બંધન અનેકાનેક યુગોથી સર્વને આકર્ષક લાગ્યું છે-લાગે છે ને લાગશે. તું પણ જરૂર એને સ્વહસ્તે -હસતે મુખે તૈયાર થશે જ સ્વિકારવા.

લગ્ન વિષય જ એવો છે કે કૌમાર્યાવસ્થામાં પણ કુતૂહલ ઉપજાવે છે. જાતિય સ્વભાવ મુજબ-યુવક યુવતિ-બન્ને પરસ્પરના સાથની, સહકારની અપેક્ષા રાખે છે-એક બીજાને વાંચ્છે છે. તું પણ પુરુષની મૈત્રિ ઇચ્છે છે, એ તારા પત્રમાં સ્પષ્ટ તરી આવે છે, માત્ર પરિણીત જીવન સામે વિરોધ છે. કુંવારા રહી પુરુષ મૈત્રિમાં આખુંય જીવન પુરું નહિ થાય. સાથે સાથે તારી જ માફક સૌ કોઈએ તે પ્રમાણે જ જીવવું એ તારી ઇચ્છા મને તો ખરેખર ખુબ જ વિચિત્ર લાગે છે. બ્હેન, આ તો શી ઘેલછા ! આવી રીતે-લગ્ન વિના-જીવનમાં કાંઈ ઉણપતો લાગશે જ, અને જીવન-આદર્શ અપૂરો રહેવા સંભવ છે. હું તો ખાત્રી પૂર્વક માનું છું, ને લખું છું. કે ઇશ્વર તને જરૂર સદ્‌બુદ્ધિ આપે ને તું તારા વિચારો પલટાવી થોડા સમયમાં જ પ્રભુતામાં પગલાં માંડે, કારણ કે...

નાના પશુ, પક્ષી આદિથી માંડી દરેક સજીવને એક બીજાની હુંફ, સહચારની આવશ્યકતા લાગે છે. નાનું સરખું ફુલ પણ માળી વિના અકાળે કરમાઇ જાય છે. આ જન્મ ધરીને જગતને આપણી સેવા, પરિણીત જીવન સિવાય યથાયોગ્ય આપી શકીએ તેમ નથી. તો તે કાં ન આપવી ? મારું માન, હજુ કાંઈ વહી ગયું નથી-જીવનની વસંત ચાલી ગઈ નથી; તો તે વહી જાય તે પહેલાં જ તું પણ તારી જીવન-વાડીનો માળી શોધી, મસ્ત બની જીવનની વસંત, આનંદથી મ્હાલ-સુખી થા. કુટુંબ અને દેશને તેનો લાભ આપ. તારા જેવા સુકોમળ પુષ્પને કહો કે કળીને આમ અકાળે કરમાવું ના ઘટે. માનવ જીવન આવી રીતનું દુર્ઘટ પણ છે.

તારા લખાણમાંથી એક વાક્યે મારું ધ્યાન ખેંચ્યું છે, " નમાલો યુવક, કે જે, ' મોં પરની માંખ પણ દુર કરવાને શક્તિમાન નથી તે પોતાની શક્તિશાળી સ્ત્રી-પત્ની પર સત્તા દાખવી શકે છે. "વસ્તુતઃ સ્થિતિ સત્ય છે. કેટલેક ઠેકાણે આમ બને છે. સ્ત્રીને શ્વસુર-ગૃહે, પતિ તેમજ અન્ય વડિલ-વ્યક્તિ તરફથી દુઃખ દેવામાં આવે છે. પરિણામે અ *ઓઓના જીવનઅંતની કહાણી કરૂણ બને છે. આ* મોટે ભાગે દોડવાંકનું જ પરિણામ હોય છે. સ્ત્રી હંમેશા સહન કરવું એવો નિયમ નથી, છતાંય સા આવે ધીરજ રાખી થોડું સહી લેવું શું સારું નથ પોતાના ભાવિ જીવનની સાર્થકતા ખાતર, પ દુઃખો સહી લેવા વધુ શ્રેષ્ઠ નથી ? આપણા સ મંડળમાં બે ત્રણ બ્હેનોને લગ્ન જીવનમાં અ પ્રયત્નો બાદ પણ સફળતા ન જ મળી-છોકરી તેમ છોકરો આદર્શ અને સંસ્કારી હોવા છતાં ય-વ વળી એક તો સ્નેહલગ્ન કર્યાં હતાં. પરંતુ તે ઉ રથી, લગ્નથી કોઈ સુખી થતું નથી, અગર. તો ત તારા લગ્ન જીવનમાં સફળતા નહિ મળે એમ મા લેવાની જરૂર નથી. કારણ કે એવા દાખલા અ વાદ રૂપ ગણી શકાય. અને આવું કાંઈ જાતિય વ વેગ અને કેટલે અંશે રૂપરંગથી લોભાઇને બન પામે છે.

યાદ છે ? મને પણ એક સમયે તારી માફક વિચાર આવતા. આજે એ દિવસ નથી-એ વિચ પણ નથી કારણ કે મારા લગ્ન-જીવને મને તે વિચાર કરતી અટકાવી છે. આજે મારા દામ્પ જીવનમાંથી તારવી શકી છું કે લગ્ન-જીવન : સ્ત્રી વિકાસનું અનિવાર્ય નહિ, તો આવશ્યક પગથી તો છે જ. પ્રથમ પગથીએ પગ મૂકતાં જ પડવા બીક રાખીએ, તો શિખરે શી રીતે પહોંચાય ! તા લખવા પ્રમાણેની મને તો ક્યાંય પરાધિનતા લાગ

નથી, અને પરાધિનતાનો જે કાંઈ અંશ છે તે સુખકર, કાંઈક અંશે આવશ્યક પણ છે. જે વસ્તુ આપણે આપણા વડિલ અગર સખી મંડળમાં કરી શકતા નથી તે બધું જ આજે વિના સંકોચે હું મારા જીવન સાથીને કહી શકું છું-મારા મનની મુંઝવણ ટાળી શકું છું. આમ પુરુષ, પતિ ઉપરાંત આત્મીય પણ છે. જે કહો તે સર્વ કાંઈ, સ્ત્રીઓ માટે તેઓના પતિ જ છે. અમારું જીવન ખુબ આનંદમય છે. તું આવ અને જો, કે તારી સખી દુઃખી છે કે સુખી! અદેખાઈ આવશે અદેખાઈ! અને તે જ ક્ષણે તને દામ્પત્ય જીવન જીવવાની ઈચ્છા પ્રગટશે. કૌમાર્ય જીવનના વિચારો હવામાં જ લટકી જશે. તારા અત્યારના જીવનમાં જે એકલતા-ઉણપતા છે તે તને ત્યારે જ સ્પષ્ટ જણાશે; અને...અને! શું લખું મારી સખી! તું પણ તારા જીવન સાથી-સૌભાગ્ય-સ્વામિને ઝંખીશ.

પણ બ્હેન...! હવે વિલંબ કરવો યોગ્ય નથી. યૌવન વિતતાં બધો જ તલસાટ, આનંદ, આકાંક્ષા ઓસરી જવા સંભવ પણ ખરો. જિંદગીને ખારી ના બનાવી મૂક. વડિલોને-માબાપને ચિંતાતુર ન બનાવ, જીવનની વસંત વિત્યાં પહેલાં અહિં આવી જા-એક વાર દામ્પત્ય જીવનની નિર્દોષ આનંદી ફોરમ ફેલાતી જોઈ જા. અને તું પણ તેવી ફોરમ ફેલાવવા -જીવન વસંત માણવા સજ્જ થા. માબાપ-વડિલને સંતોષી-સખી મંડળમાં આનંદની લ્હેર ફેલાવ.

હવે વધુ શું લખું ? પત્ર વાંચી મન કાબુમાં ન રહેવાથી આટલું તો લખ્યું જ છે. વધુ ફરીથી. લખવાનું ખુબ ખુબ છે, પણ વધુ તો તારા વિચારો જાણ્યા બાદ, આ પત્ર વાંચી તારી મનોવૃત્તિમાં--વિચારોમાં કાંઇ ફેર પડયો કે કેમ? તે જણાવશે. તું સુખી થાય એજ ઇચ્છાથી આ થોડું ઘણું મારા જીવનમાંથી તારવી-વીણીને તને લખી મોકલું છું. યોગ્ય વિચાર કરજે, ને અમલમાં મૂકજે. કોઈ પણ જાતનું ઉતાવળીયું પગલું ન ભરીશ. માત્ર એટલું ચોકસ ધ્યાનમાં રાખજે કે, લગ્ન એ માનવીને દુઃખી કરવા માટે યોજાએલી સંસ્થા નથી, નથી તે નથી જ. બસ, આટલું જ લક્ષમાં રાખીશ તો લગ્ન વિષેનો તારો ખોટો ભ્રમ દૂર થશે-તું સુખી થશે જ, સાથે સાથે એક વસ્તુ હું હજુ પણ માનું છું કે લગ્ન જીવન એ એક મહત્વનો અને વિચારણીય પ્રશ્ન છે, અને તે માટે અન્યોન્ય વ્યક્તિને પોતાના સાથીની પસંદગી માટે વ્યક્તિગત સંપૂર્ણ હક છે. પુરાતની કહેવત પ્રમાણે 'લાકડે માંકડુ વળગાડવા જેવું' બનતું હોય ત્યાં જરૂર વિરોધ અને ઝુંબેશની જરૂર છે જ. અસ્તુ, વિશેષ તો તારા પત્ર પછી જ.

પૂજ્ય બા-બાપુજીને નમસ્તે. મારા જીવનસાથી તને વન્દેમાતરમ્ લખાવે છે. તેમજ તારા વર્તમાન વિચારોમાં પલટો આવે એમ અંતઃકરણ પૂર્વક ઈચ્છે છે. અત્રે આવવા આગ્રહ ભર્યું આમંત્રણ પાઠવે છે. પત્ર વ્હેલી તકે જરૂર લખશે.

લીઃ-તારી સખીના
જયભારતી.

પ્રણય ત્રિપુટીની પ્રણય ગાથા
રજૂ કરતી
શ્રી નિરુપમાદેવી કૃત
નિરંજના
પ્રેમ તથા મૈત્રીના ઉદાત્ત ભાવો
રજૂ કરતી નવલકથા
કીં. રૂ. ૩-૦-૦ ટ. ખ. ચાર આના.
જીવનલાલ અમરશી મહેતા
પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

નવાં પુસ્તકો વાંચવા મળશે
દરેક જાતનાં પુસ્તકો આપવામાં આવશે. મળો
જ્ઞાનવર્ધક કાર્યાલય
પીરમશા રોડ : અમદાવાદ.

પ્રેરણા મૂર્તિ

શ્રી. બાબુ મં. શાહ.

શરદપૂર્ણિમાની રાત્રી હતી. ચંદ્ર અવની ઉપર પૂર્ણ પ્રકાશ પાથરી રહ્યો હતો. ક્યાંક ક્યાંક તારાઓ ડોકીયું કરીને પ્રકાશમાં વધારો કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. એવી શાંત અને પ્રકાશિત રાત્રીએ દૂરથી કોઈક વ્યક્તિ ચાલી આવતી હતી. એની ચાલવાની ઢબ ઉપરથીએ કોઈ સ્ત્રી હોય એમ લાગતું હતું. આ આરામ કરવાના સમયે એ કેમ બહાર ફરતી હશે? એના વાળ અસ્તવ્યસ્ત અને મુખ કરમાએલું હતું. શું ત્યારે એ રડતી હશે? એની આંખોમાં દ્રઢતા તરી આવતી હતી. એ આગળ ચાલી અને ગામ બહાર નદી આગળ આવીને થોભી. ત્યારે એ આપઘાત કરવા આવી હતી? આપણા સમાજમાં એવા દાખલા ક્યાં નથી મળતા? એણે નદીમાં આગળ ડગલાં માંડ્યાં, અને એના પગ પાછા પડવા લાગ્યા શું આટલે આવીને એને મૃત્યુનો ડર લાગ્યો? ના! પણ એના હૃદયમાંથી અવાજ આવતો હતો. "શા માટે એણે આપઘાત કરવો જોઇએ?" પણ હું શું કરું! મારાથી બનતા પ્રયત્નો એ એમને સુધારવા કર્યાં, પણ હું નિષ્ફળ નીવડી. હવે મૃત્યુ સિવાય બીજો રસ્તો નથી!" "સ્ત્રીશક્તિ શું નથી કરી શકતી! અને તારામાં એ ક્યાં નથી? આ તો તું તારો ધર્મ ચુકે છે." અને એના હૃદયે એનામાં પ્રકાશ વેર્યો, એણે કંઈક નિર્ણય કર્યો અને ત્યાંથી અદ્રશ્ય થઈ.

અવિનાશ ધનાઢ્ય પિતાનો પુત્ર હતો. ન્હાનપણની એની તેજસ્વીતા સૌને ચકિત કરતી. વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં એના તેજે કેટલાએ પ્રોફેસરો અને વિદ્યાર્થીઓ અંજાતા. પણ એ સર્વ ક્ષણિક હતું. એની તેજસ્વીતાએ બીજાના ગુણ ગ્રહણ કરવાની શક્તિએ એના જીવનને પલટાવી નાંખ્યું. એ ખરાબ મિત્રોની સોબતમાં પડ્યો, ભણવાનું બંધ થયું. સિનેમા, નાટકો, હોટેલો અને છેવટે દારૂપીઠાંની મુલાકાતો થવા માંડી. મોડી રાત લગી એ શહેરમાંજ રખડતો અને મિત્રો સાથે દારૂ પીને લોકોને હેરાન કરતો; આ રીતે એનું નિરંકુશ જીવન વહ્યે જતું હતું. હવે એને કન્યા આપવા કોઈ તૈયાર ન હતું.

કોણ જાણે કેમ! પણ સુધાકરની બ્હેન ઉર્મિલાએ એની સાથે લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું. એ અવિનાશની સહાધ્યાયી હતી. અવિનાશ એનો મિત્ર હતો. એ મિત્રનું જીવન સુધારવાના એને કોડ મળ્યા અને પોતાના હૃદની ઉર્મિઓને દબાવીને એણે અવિનાશ સાથે પોતાનું જીવન જોડ્યું મિત્રની ખાતર કેટલો આત્મભોગ! એણે અવિનાશને સુધારવાના સર્વ ઉપાયો અજમાવી જોયા. પણ એ તો અધોગતિની ખીણમાં ઉંડે ને ઉંડે ગરક થવા લાગ્યો. ઉર્મિલા એનો માર સહન કરતી. દુઃખ અને ભૂખ સહેવાની એનામાં શક્તિ હતી. પણ કોઈ એના પતિને દારૂડીઓ કહે તે એનાથી સહન ન થતું. એક વર્ષ સુધી એણે એ પણ સહ્યું, પણ છેવટે એની ધીરજ ખૂટી એને જીવન અકારૂ લાગવા માંડ્યું અને એ જીવનનો અંત લાવવાં એણે નદીનો રસ્તો લીધો. ત્યાં એનામાં નવી શક્તિ અને પ્રેરણા જાગી. એ પ્રેરણા એના પતિમાં રેડવાનો નિશ્ચય કરી એ અદ્રશ્ય થઇ.

આજે દારૂના પીઠામાં જવાની કોઈ હિંમત કરતું નહિ. સૌ કોઈ કહેતું કે, કેટલીક છોકરીઓ ત્યાં ઉભી છે. તેઓ લોકોને સમજાવે છે અને શરમાવે છે. અવિનાશે આ સાંભળ્યું પણ એની પરવા ન કરતાં પીઠે પહોંચ્યો. ત્યાં બારણામાં એણે એક તેજસ્વી યુવતિને ઉભેલી જોઈ. એ ઉર્મિલા હતી પણ અવિનાશ એને ન ઓળખી શક્યો. એ તો અંદર દાખલ થવા આગળ વધ્યો. ઉર્મિલા એની આગળ ફરી વળી, અને બોલી "શું તમે દારૂ પીવા આવ્યા છો? તમારા જેવા યુવકો દારૂ પીશે તો તમારા કુટુંબો અને દેશનું થશે શું! તે અંદર ન જઇ શક્યો.

આ રીતે ત્રણ દિવસ સુધી એને પાછા જવું પડ્યું, પરંતુ ચોથે દિવસે જ્યારે એ ત્યાં પહોંચ્યો ત્યારે એ પતિપ્રેમી યુવતિએ કહ્યું. "શું તમે દારૂના ગુલામ છો? તમારામાં એને છોડવાની શક્તિ નથી? મેં તમારો ભુતકાળ સાંભળ્યો છે. તમારા જેવા તેજસ્વી યુવકો આવે માર્ગે ચઢી જાય એ આપણું

દુર્ભાગ્ય જ છે. આ ગામના ઘણા લોકોએ આવી લતો છોડી છે, તેઓ તમારા કરતાં જરા પણ ચઢિઆતા નથી, જ્યારે તમે એને કેમ છોડી શકતા નથી ? શું તમને હૃદય નથી ?" કોણ જાણે કેમ ! પણ આટલું બોલતાં એનાથી રડી પડાયું. અવિનાશી તેના સામું જોયું અને એને રડતી જોઈ. તે આગળ બોલવા લાગી "સંભાળો તમારો ભુતકાળ ! અને તમારાં માતાપિતા, એઓ શું આવાં હતાં ?" આ શબ્દોએ એને જાગૃત કર્યો, એને પોતાનાં વિદ્યાર્થી જીવનનાં સ્વપ્નો યાદ આવ્યાં. એના પિતા કોણ ? એમણે કેવાં મહાન કાર્યો કર્યાં હતાં, સમાજમાં એમનું કેટલું ઉંચું સ્થાન હતું ? અને...અને એવું સ્થાન ? કેવી આશાઓએ એમણે એને ભણાવ્યો હતો. શું એમની મહેનતનું આ પરિણામ ? એણે પોતાની ભલી પત્નીને કેટલી દુભવી હતી ? કોણ જાણે અત્યારે એનું અસ્તિત્વ હશે કે કેમ ! એની આંખમાંથી આંસુની ધાર વહેવા માંડી. એ બોલ્યો "તમે મારા જીવનને પલટાવી નાખ્યું છે—એને અધોગતિએ જતું અટકાવ્યું છે ! મ્હારા જીવનમાં નવી પ્રેરણા રેડી છે. હું તમારો જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો ઓછો છે" આટલું બોલી એ પોતાના ઘર તરફ ચાલવા માંડયો.

અત્યારે એને ઉર્મિલા વગરનું ઘર ખાવા ધાતું હતું. ઘરમાં તે આમથી તેમ આંટા મારી રહેલો હતો. એને ઉર્મિલાના ગુણો અત્યારે સાંભર્યા. અત્યારે જ એને ખબર પડી કે, ગૃહલક્ષ્મી વગરનું ઘર એ ઘર નથી. એટલામાં બારણું ખખડ્યું. એ ઉઘાડતાં જ ઉર્મિલા સામે આવી ઉભી રહી. એ બોલ્યો "તમે અહીં શા માટે આવ્યાં છો ? હવે તો મને પશ્ચાત્તાપની આગ સંપૂર્ણ બાળી રહી છે. મને એકલોજ રહેવા દો" "પણ તમારો તમારી પત્ની સાથે મેળાપ કરાવવા હું આવી છું." એને આ અવાજ પરિચીત લાગ્યો. એ ઉર્મિલા સામે ફર્યો અને બોલી ઊઠયો.

'કોણ' મારી પ્રેરણામૂર્તિ ઉર્મિલા !

અને એ તેના પગમાં પડયો. ઉર્મિલાએ એને પ્રેમથી બેઠો કર્યો એનાથી બોલાઈ જવાયું.

"હા પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે,
પાપી એમાં ડુબકી દઈને પુણ્યશાળો બને છે."

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરીસંજીવની

રજીસ્ટર્ડ હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂા. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખો:—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટ:—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

આશ્વાસન

લેખક: શ્રી. જશભાઈ પટેલ, એમ. એ.

આ વિશ્વમાં સઘળી વસ્તુની સંપૂર્ણતઃ સિદ્ધિ દુર્લભ; અને એટલેજ કદાચ દરેક સારી નરસી વસ્તુમાં આશ્વાસન શોધી લઈ સંતોષ માનવાની માણસને ટેવ પડી ગઈ હશે! મને મેલેરિયા થાય ત્યારે મારા 'મહાશય! (મારા પતિને હું 'મહાશય' કહીને સંબોધું છું) અચુક કહેવાના 'ચાલ બહુ સારું થયું મેલેરિયા થયો. તે તારા શરીરની બધી ગરમી દુર થઈ જશે.' અને એ આશ્વાસન શબ્દોથી હવે હું એટલી ટેવાઈ ગઈ છું કે જવાબમાં માત્ર ફિક્કું સ્મિત જ કરું છું!

મને એક વખતે ટાયફોડ થયાનું યાદ છે. અનેક દિવસના ઉપવાસ અને તાવથી મારો દેહ સાવ જ નબળો પડી ગયો હતો; આંખમાં તેજ નહોતું રહ્યું; અને જીવનાશાએ બહુ નહોતી. ત્યારે એક સ્નેહીએ આવી મને આશ્વાસન આપ્યું હતું: 'નિરુ, ગભરા નહિ. મટયા પછી શરીરના બધાય રોગો નષ્ટ થઈ જશે અને પછી શરીર એવું થઈ જશે–જાણે તાંબું! અને એ તાંબા જેવા ભાવિ શરીરની આશાએ હું જીવી તો ખરી. પણ

આજે ત્રીસ વર્ષેય મારું બાલપણુ મને બરાબર યાદ છે. નાગર જેવી શ્રેષ્ઠ અને સંસ્કારી જ્ઞાતિ અને તેમાંય માબાપ ગર્ભશ્રીમંત એટલે મારેકશાની ય ખોટી નહોતી. મારાં ભાઈબેનોમાં સૌથી નાની એટલે ઘરમાં લાડકી પણ ખરી જ; અને એટલે જ તો આજે ય. તે વખતે કેળવાયેલો મારો મનમોજી સ્વભાવ હું છોડી શકતી નથી! મૂળથીજ તરંગશીલ જીવ એટલે અંતરમાં કંઈ કંઈ અભરખા જાગતા. કૉલેજમાં જઈ નવી હવાનો આસ્વાદ લેવાની મને ખુબ ઇચ્છા હતી; અને જ્યારે પિતાજી કહેતા: 'મારી નિરુને તો બી. એ. કરવી છે! ત્યારે મારી ઇચ્છાની સિદ્ધિ મને હાથવેંતમાં દેખાતી, પણ તે કાળે આજ જેટલો કન્યા કેળવણીનો પ્રચાર નહોતો. પિતાજીના શબ્દો સાંભળી મા તરતજ તડુકી ઊઠતાં, 'એમ કંઇ છોકરીને નથી બગાડી મૂકવી? થોડુંઘણું લખતાં વાંચતાં આવડે એટલે ઘણું.' અને બન્યું પણ એમ જ, પંદર વર્ષની હતી અને અંગ્રેજી પાંચમીમાં ભણતી હતી એટલામાં મારું લગ્ન લેવાયું; ને મેં અભ્યાસ નેવે મૂકયો. મારા અભ્યાસની વાત જ્યારે જ્યારે નીકળે છે ત્યારે ત્યારે એની અલ્પતાના પક્ષમાં મારો જવાબ હાજર હોય છે: 'માબાપે ન ભણાવી તે બહુ સારું કર્યું. આટલા ભણતરે આટલી સ્વતંત્ર મિજાજી છું તો કૉલેજમાં ગઈ હોત તો કોણ જાણે કેવીયે હોત!'

મારા લગ્ન પહેલાં મેં 'મહાશય'ને જોયા ન હતા. લગ્ન પહેલાં એકબીજાને જોવાની પ્રથા હમણાં હમણાંની તો વધી છે: તે કાળે એવું કશું ન હતું, છતાં સંકોચાતાં સંકોચાતાં મેં માને સંભળાવેલું: મારે જોવા પડશે. તે સિવાય નહિ પરણું? અને છતાંય જોવા વિના પરણી! પરંતુ માને આટલું ય કહી શકી એ મારે મારે વધારે ન હતું?

નાનપણથી જ મને સંગીત અને સાહિત્યનો શોખ હતો, અને નથી એને પોષે અને પ્રફુલ્લાવે એવા પતિના મને કોડ હતા. બાળપણમાં કાલીઘેલી બોલી બોલતાં મારાથી સ્હેજ લહેકો થઇ જતો તો સગાં સંબંધીઓ મારામાં સંગીતનો આત્મા જોતાં જેમ જેમ મોટી થતી ગઈ તેમ તેમ મેં એને વિકસાવ્યાં હતા પણ ખરા. મારો રાગ રાગણીઓનો પરિશ્રમ નજીવો ગણાય એવો નથી, અને મારો અભ્યાસ ઝાઝો નથી છતાંય મારું વાંચન ઓછું ન કહેવાય એટલું છે, મારાં ચસ્માં જોઈને ઘણા પ્રશ્ન કરે છે: "આટલી નાની ઉમરે કેમ ચસ્માં આવ્યાં ત્યારે હું બેધડક કહું છું: 'એ તો જરા વાંચી વાંચી ને આંખો બગાડી મૂકી છે?' પણ મને જેટલો શોખ તેટલોજ 'મહાશય'ને છે. એમના દાક્તરી શુષ્ક જીવનમાં એને માટે અવકાશ જ નહિ હોય કદાચ. સવારથી સાંજ સુધી દરદીઓના સુખની ચિંતામાં ફરતા દાક્તરને પોતાના સુખનો વિચાર કરવાની ફુરસદ મળતી નહિ હોય; કે પછી દરદીની સેવામાંજ એમને સુખ મળી રહેતું હશે–ગમે તેમ

પણ સાહિત્ય અને સંગીતને એમણે સુખ સાધનો તરીકે સ્વીકાર્યાં નથી. મારી એ ઘેલછા જોઈને કદિક એ હસે છે: 'આવી ઘેલછા અમને ના પાલવે. એ નવરાના ધંધા! અને જવાબમાં હુંય હસું છું–પણ નિસ્તે જ: 'તમારા દરદીઓ તમને મુબારક' અને ત્યારે મારા મુખભાવ છુપાવવા હું કામે વળગી જ જાઉં છું. મને જેટલા કોડ છે એટલાએ ટાઢા છે.

આવા વાતાવરણમાં સ્વાભાવિક રીતે જ સંગીત અને સાહિત્ય સાથેની મારી આત્મીયતા પ્રતિદીન ઘટવા માંડી અને હું અર્ધદગ્ધ રહી ગઈ.

આ વાત કહું છું ત્યારે મારી આંખ આગળ હજી એક દૃશ્ય ઊડે છે. અઢારેક વર્ષ ઉપરની એ વાત છે. એક વ્હાડો હું કુવામાંથી પાણી એંચતી હતી અને ગાતી જતી હતી. ત્યાં પાછળથી મારા એક સંગીત પ્રિય મુરબ્બી આવ્યા, અને વ્હાલથી મારી પોઠ થાબડી; 'બેટા,' તું તો મારી તાનસેન છે. તારા સંગીતથી ભવિષ્યમાં તું કુવાનું પાણી ઊંચું લાવશે! તે વખતના હર્ષોન્માદ સાથે આજના મારા વિસાદનો ખ્યાલ કરું છું, ત્યારે કંપી ઊઠું છું. થોડાજ દિવસ ઉપર એજ મુરબ્બી મારે ત્યાં આવ્યા હતા. એ કહે; 'નિરુ, બેટા, પહેલાં ગાતી તેમ આજે ગા.' કેટલીકવાર સુધી હું મૂંગી બેસી રહી. શું જવાબ આપું? મેં ડોકું ધુણાવ્યું: 'પહેલાં જેવું નથી ફાવતું!'

'કેમ? મારી તાનસેન આમ કેમ બોલે છે?'

'હવે તાનસેન, તાનસેન નથી રહી.' મેં નિ-શ્વાસો મૂક્યો; મોં ફેરવી લીધું. એકલોજ ગાઈને મસ્ત. રહેવાનું પસંદ છે મને?

અને મારી મહત્તાકાંક્ષાની તમને ખબર છે? જેની મુલાકાત માટે પ્રથમ સેક્રેટરીને મળવું પડે એવી કોઈ લેડી બનવાના મારા ઓરતા અત્યારે તમને હાસ્યસ્પદ લાગશે. મોટર વિના બાગ્યેજ બ-હાર નીકળતી, સભાઓમાં પતિ સાથે, કે એકલી અગ્રસ્થાન ભોગવતી મારી ભાવિ નિરુની કલ્પના અફળ રહેવા જ સર્જાયેલી લાગે છે!

પરંતુ વર્તમાન સ્થિતિમાંય સમાધાન શોધી લેવાનું માણસને ક્યાં આવડતું નથી? ઘરનું કામકાજ કરતી મારી નોકરડીને કંઈક કહું છું. 'લક્ષ્મીબાઈ, તમે મારા સેક્રેટરી હોં!' અને એ બિચારી કંઈ સમજ્યા વગર હકારમાં ડોકું ધુણાવે છે! મારો તરંગશીલ અને વાચાળ સ્વભાવ લોકોને પસંદ નથી એ હું જાણું છું. અને એટલે જ એકલા ગાવું, એકલાં ફરવું મને વધુ ફાવે છે. ફરવા જાઉં ત્યારે કદિક સાથે લક્ષ્મી હોય તો મારા તરંગોની વાતો ફરજિયાત સાંભળવાની સજા એને થાય છે. પણ એ બિચારી અણસમજ્યે એ બધું સહી લે છે! શેઠાણીનું મન કેમ દુભાવાય એનાથી?

એક જ્યોતિષીએ મને આશા આપી છે: તમારી મહત્તાકાંક્ષા પુરાય એવો યોગ જરૂર થશે–ભવિષ્યમાં અને હું માનું છું. કેમ ન માનું? એટલી માન્ય-તાથી જ કેટલો સંતોષ આપે છે? અને ધનિક ન થવાય તો શું? એ વર્ગ તો આ દુનિયામાં અભિમાનો અને તિરસ્કારપાત્ર પછી એની નાનમ પણ શી? પણ અમારા નિઃસંતાન જીવન તરફ કોઈ આંગળી ચીંધે ત્યારે શો જવાબ? કઈ સ્ત્રી માતા થવા ઈચ્છતી નથી, વારુ? અને છતાંય આ વાત નીકળતાં મારા એક મહેમાનને મેં જણા-વેલું: 'મને બાળકોનો મોહ નથી.'

આ સાંભળી એ ચોંકી ઊઠયા: 'કેમ?'

'જુઓ, કેટલી છુટથી હરીફરી શકું છું? મારી ઘેલછા પ્રમાણે વર્તી શકું છું. મેં કહ્યું; 'બાળકો હોત તો હાથ પગ બંધાઈ જાત.'

'પણ વંશવેલો ચાલુ રહે ના?'

'હા. પણ નિર્માલ્ય પ્રજા શા ખપની? મારે તો પ્રતાપી બાળકો જોઈએ અને એવાં જ થાય એની શી ખાતરી?'

બાળકો નિર્માલ્ય જ થાય એની પણ કોઈ ખા-તરી આપી શકે તેમ ન હતું એમ હું જાણતી હતી, અને છતાંય મારા વાકપ્રવાહથી એમને આં-જતી હું હસી રહી, વિવિધ આશ્વાસનો દ્વારા ક્રૂર વિધિને હસું છું તેમ.

રાજ્યાભિષેક

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી કૃત "રાજાધિરાજ"ના સમય પછીની નવલકથાનું એક પ્રકરણ

લેખક : રા. જેઠાલાલ ના. ત્રિવેદી. B. A.

પ્રકરણ ૧ લું

જ્યોતિષીઓનું ભવિષ્યકથન,

વિક્રમ સંવતના બારમા સૈકાની પૂર્ણ વૃદ્ધા વસ્થા હતી. એ સૈકાના અંતિમ દશકાના એક પ્રભાતે, પરમેશ્વર પરમ ભટ્ટાર્ક બર્બરક વિજેતા મહારાજાધિરાજ સિદ્ધ ચક્રવર્તિ જયસિંહદેવનો દરબાર પૂર્ણ દબદબા સહ અણહિલપુર પટણના રાજમહાલયમાં ભરાયો હતો. રોજ-બ-રોજ મહારાજાધિરાજના આ ભવ્ય દરબારમાં બંદીજનો અનેકવિઓની ઓજસ્વી વાણીનો મહાનાદ ગાજી ઊઠતો. વિદ્યાવિનોદ, ગુણીજનોની કદર, સાંધિવિગ્રાહકોની મુલાકાત, મહત્વના ઇન્સાફી ફેંસલા વગેરે કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક ચાલતું. પણ આજનો દરબાર જુદાજ પ્રકારનો હતો આજે ધવલ છત્રધારી મહારાજાધિરાજના મુખઉપર ઇતેજારી, અધીરાઇ અને વ્યગ્રતા પ્રસરી રહી હતી.

આજે આખું અણહિલપુર નગર રાજગઢ તરફ ઊમટયું હતું. લોકોનાં ટોળેટોળાં આજના અપૂર્વ દરબારની વાતો કરતાં રાજમહાલય આગળ એકઠાં થયાં હતાં. રાજમહાલયના વિશાળ ચોકમાં સોલંકીઓનો કુકુટધ્વજ ઉંચી કાઠી ઉપર ફરફરી રહ્યો હતો. તેની આસપાસ માનવ મહાસાગર ભરાઈ રહ્યો હતો. જે શ્રેષ્ઠીઓ, શ્રીમંતો, રાજ્યાધિકારીઓ અને સરદારોને દરબારમાં જવાની પરવાનગી હતી, તેઓ આ લોકસમુદાયને જોતા ગર્વપૂર્વક અંદર ચાલ્યા જતા હતા. દરબારગૃહના વિશાળ ખંડનો દેખાવ પણ આજે જુદીજ જાતનો હતો.

લાંબી લાંબી દાઢીવાળા શાસ્ત્રીઓ, પંડિતો અને જ્યોતિષીઓનું મોટું જૂથ દરબારગૃહની બરાબર મધ્યમાં-મહારાજાધિરાજના સિંહાસનની સામે જ બેઠેલું હતું. તે લોકો મોટાં મોટાં પુસ્તક, તાડપત્રનાં પાનાં વગેરે ઉથલાવતા હતા અને ગણિત કરી રહ્યા હતા, વખતો વખત તેઓ એક બીજાની સાથેજ ગૂપચૂપ વાત કરી ચર્ચા પણ કરી લેતા હતાં. મહારાજા આતુરતાપૂર્વક તેમના તરફ તાકી રહ્યા હતા. તમામ સભાજનોની દ્રષ્ટિ પણ આ વિપ્રવૃંદ તરફજ હતી. કોઈ કાંઈ પણ બોલતું ચાલતું ન હતું. સુકુ પાન પડે તો પણ અવાજ સંભળાય તેવી શાંતિ સભાગૃહમાં વ્યાપી રહી હતી.

મહારાજાધિરાજ સિદ્ધરાજ જયસિંહની જુવાની ઢળી ગઈ હતી. માથે પળિયાં આવ્યાં હતાં, પણ હજી સુધી તેમણે પોતાના મહાસામ્રાજ્યને પોતાની હયાતિ બાદ સાચવનાર પુત્રરત્નનું મુખ દીઠું ન હતું. સિદ્ધરાજ મહારાજા જેવા પ્રતાપી અને લોકપ્રિય નૃપતિને સંતાન ન હોવાથી પ્રજાને પણ અંતરમાં દુઃખ થતું હતું. આવા વિશાળ ગુર્જર મહારાજ્યનો વારસ કોણ થશે એ પ્રશ્ન સૌના મનમાં ઊઠતો હતો. આથી મહારાજાધિરાજ જયસિંહદેવે આજે અણહિલપુર, શ્રીસ્થળ, અવંતી અને સૌરાષ્ટ્રના વિદ્વાન અને સમર્થ જ્યોતિષીઓને એકઠા આમંત્રી આ પ્રશ્ન પૂછયો હતો, જ્યોતિષીઓ શું જવાબ આપે છે તે સાંભળવા જેટલા મહારાજા પોતે ઇંતેજાર હતા, તેટલીજ ઇંતેજાર તેમની પ્રજા હતી. આથી કુતૂહલ ભરી પ્રજા આજે જ્યોતિષીઓનો નિર્ણય સાંભળવા માટે રાજમહાલય તરફ પાણીના પૂરની જ પેઠે તે ધસી રહી હતી.

સભાજનોને તથા મહારાજાને લાંબો વખત રાહ જોવડાવ્યા પછી પંડિત મંડળના આગેવાન જ્યોતિષી રવિદત્ત શર્મા હાથમાંનાં તાડપત્ર સાથે ઊભા થઈ ગંભીર સ્વરે બોલ્યાઃ " મહારાજાધિરાજ ! અમે આપના પ્રશ્નનો નિર્ણય પ્રથમથી જ કર્યો હતો. અહીં દરેક જ્યોતિર્વિંદે પોતપોતાની શંકાઓ ફરી એક બીજાને જણાવી સમાધાન કરી લીધું છે અને અમે પુનઃ એકજ સાચા નિર્ણય ઉપર આવ્યા છીએ. "

" શો નિર્ણય થયો તે જલદી કહો." આતુર વદને મહારાજા જયસિંહદેવ બોલી ઊઠયા.

"અમે અહીંની સૂક્ષ્મ સ્થિતિના નકશા સૌર-પક્ષ અને બ્રહ્મપક્ષના ગણિતના સૂક્ષ્મ સિદ્ધાન્તો પ્રમાણે બનાવ્યા છે. તેના ફળાફળનો વિચાર કર્યો છે. મહારાજાધિરાજની પોતાની અને માતુશ્રી મહારાણીશ્રીની જન્મપત્રિકા પણ અવલોકી છે. એકંદર રીતે જોતાં મહારાજને પુત્રપ્રાપ્તિ થાય તેવો યોગ અમોને જ્યોતિષ શાસ્ત્રાનુસાર જણાતો નથી.

રવિદત્ત શર્મા આટલું બોલી શ્વાસ ખાવા થોભ્યા. કદાચ મહારાજ કેટલા અંશે નાખુશ થાય છે તે જોવા પણ થોભ્યા હોય. મહારાજના મુખ પર જરા વાર ગ્લાનિ પ્રસરી રહી. થોડીવાર રહીને તે બોલ્યાઃ "તે તો ઠીક, પણ મેં બીજો મુદ્દાનો પ્રશ્ન તમને પૂછ્યો છે તેનો શું નિર્ણય થયો?"

પંડિત રવિદત્ત જરા મૂંઝાયા. તેમણે મહામાત્ય તરફ તથા સભાજનો તરફ નજર કરી. પછી જરા વાર નીચે જોઈ તે બોલ્યાઃ "મહારાજ, આ પ્રશ્નનો નિર્ણય આપને શું ઉપકારક થવાનો છે? દેવાધિદેવની ઈચ્છા મુજબ જગતનો ક્રમ ચાલ્યા કરશે."

"પંડિતજી! એ શિખામણ મને મારા મંત્રીઓ આપશે. આપ મારા પ્રશ્નનો જવાબ આપો." જરા અણગમાથી રાજાએ કહ્યું.

પંડિત લાંબી દાઢી પસવારતા ધીમેથી બોલ્યાઃ જેવી મહારાજાધિરાજની આજ્ઞા. અમે એવો નિર્ણય બાંધ્યો છે કે, આપની ગાદીએ સોલંકી વંશનો જ રાજકુમાર આવશે અને તે ગુર્જર મહારાજ્યનો મહિમા વધારશે."

"તે કોણ છે? તેનું નામ શું? આટલા બધા સમર્થ વિદ્વાનો અને જ્યોતિષીઓ અહીં મળ્યા છો, છતાં એ ભાવિ રાજવિનું નામ અને એના માતાપિતાનું નામ નહિ કહી શકો!" રાજાએ સિંહાસન ઉપરથી આગળ લળી પંડિતો તરફ ઉપાલમ્ભભરી દૃષ્ટિ ફેંકી. પંડિતો વક્ર શનિ જેવી એ રાજદૃષ્ટિનો મર્મ સમજી ગયા.

વૃદ્ધ રવિદત્ત એ મર્મને સાથી વધુ સમજતા હતા. ભાવિ રાજકર્તાનું નામ દેવાથી શું ઉત્પાત થશે તેની તેમને કલ્પના હતી. એટલે કોઈ વચલો માર્ગ શોધવા એ અન્ય પંડિતો તરફ જોવા લાગ્યા. પણ પંડિત મંડળમાંનો જુવાન જ્યોતિષીઓ તથા બહારથી આવેલા પંડિતો જ્યોતિષશાસ્ત્રની અવગણના સહી શકે તેવા ન હતા. રાજાને સચોટ જવાબ આપી સભાજનો તથા પ્રજા વર્ગ પર જ્યોતિષવિદ્યાનો પ્રભાવ સ્થાપિત કરવો એવી તેમની મહેચ્છા હતી. તેઓ ઉત્કટ સ્વરે રવિદત્તને કહેવા લાગ્યાઃ "આમ ગલ્લાંતલ્લાં શાના કરો છો? આપણો નિર્ણય મહારાજાને જણાવી દો." કોઈ વળી ધીમેથી કહેવા લાગ્યાઃ "આ ડોસામાં ક્યાં દમ છે તે મહારાજા સમક્ષ બરોબર બોલી શકે?" આ જોઈ રવિદત્તને લાગ્યું કે, પોતે જો આ વાત મહારાજાને નહિ કહે તો અધિરા જુવાનો પૈકી કોઈ બીજો તે વાત જાહેર કરશે અને પરિણામે પોતાની હાંસિ તથા માન ભંગ થશે. આથી તેણે જ્યોતિષીઓએ એકમતે કરેલો નિર્ણય રાજાને જાહેર કરવો ઈષ્ટ માન્યો.

"માહારાજા!" રવિદત્તે શાંત સ્વરે કહેવા માંડ્યું. "નામ, ઠામ નક્કી કરવું એટલું બધું સહેલું નથી હોતું. તો પણ મહારાજાની પ્રથમથી આજ્ઞા હતી એટલે સોલંકી કુમારોની કેટલીક જન્મપત્રિકાઓ પણ મેળવી જોઈ છે. અને તેથી અમે એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યા છીએ કે, આપની પાછળ ગુજરાતની ગાદીએ કુમારપાળ સોલંકી આવશે."

"કોણ? કુમારપાળ?" રાજા સિંહાસન ઉપર ગેંડલુભર થઈ ગયો.

"હા, મહારાજાધિરાજ! ત્રિભુવનપાલ સોલંકીનો કાશ્મીરીદેવીથી થયેલો કુમાર કુમારપાળ ભાવિ ગુર્જરેશ્વર થવા સર્જાયેલો છે." શાંતિથી ગંભીર સ્વરે પૂર્વવત્ રવિદત્તે કહ્યું.

આખી સભા આ સાંભળી ચમકી ઊઠી. મહારાજા જયસિંહદેવના મુખ તરફ સૌ તાકી રહ્યા. મહારાજા રોષભર્યા અવાજે સિંહાસનના કોરાને બળપૂર્વક મુષ્ટિપ્રહાર કરતા મેઘ ગંભીર નાદે બોલી ઊઠ્યાઃ "કુમારપાળ મારી ગુજરાતની ગાદીએ આવે એમ! જુઠ્ઠી વાત! તદ્દન જુઠ્ઠી વાત! હું એ કદાપી નહિ થવા દઉં સમજ્યા પંડીતજી!"

મહારાજનું લાલચોળ મુખ અને પ્રલયના સુસવાટા જેવી તેમની વાણી દરબારીઓને કંપાવી રહી. તે ફરી ગર્જના કરી બોલ્યાઃ " કુમારપાળને હું મારી પહેલાજ પરલોકમાં પહોંચાડી દઈશ અને પછી આપના આ પુસ્તકપોથાને પણ સદાને માટે સરસ્વતીમાં પધરાવીશ સમજ્યા મહારાજ ?"

" મહારાજા, જ્યોતિષીની વાણી કદી અફળ નથી જતી." જરા પણ અસ્થિર થવા સિવાય રવિદત્તે શાંતિથી જવાબ આપ્યો.

" તમારી ભૂલ થતી હોય તો ફરી ગણિત માટે સમય આપવા હરકત નથી." મહામંત્રી દાદાકે સમાધાનીના સ્વરે કહ્યું. રાજા કથનને અનુમતિ આપતો હોય તેમ રવિદત્ત તરફ સ્થિર રોષભરી નજરે જોઈ રહ્યો હતો.

પણ રવિદત્ત શર્મા ધીમેથી બોલ્યાઃ " અમારો નિર્ણય સાચો અને શાસ્ત્રસંમત છે." એમ કહી તે ભોંય બેસી પોથીના પાનાં એકઠાં કરવા લાગ્યા.

" પણ મહારાજ, તમારું ભવિષ્ય કથન ખોટું પડે તો તમે શું શિક્ષા સ્વીકારશો ?" મહારાજાએ જરા સ્થિરતાથી પૂછ્યું.

" શિક્ષા બ્રાહ્મણને ? અને તે પણ સિદ્ધ ચક્રવર્તિ મહારાજાધિરાજ જયસિંહદેવના રાજ્યમાં ? શિવ ! શિવ ! " પંડિતજી હસ્યા.

" જુઠ્ઠાને શિક્ષા કરવાનો રાજાને હક્ક નથી ! મને ઠગી જવો એમ સહેલો નથી પંડિતજી !" સિદ્ધરાજ મહારાજ લુખ્ખુ હસીને બોલ્યા. મીઠાશ વગરનું હાસ્ય પણ આછું ભયંકર નથી હોતું.

" મહારાજા, હું આપની સમક્ષ કદી જુઠ્ઠું બોલું ખરો કે ? આજ મારી સાત સાત પેઢી મહારાજા મૂળરાજદેવના સમયથી સોલંકી રાજવંશનું પુરોહિતપદ સેવતી આવી છે. અમારી સત્યપ્રિયતા અને વિદ્વતા વડેજ અમે રાજકૃપાને પાત્ર રહ્યા છીએ એ હું સારી પેઠે સમજુ છુ મહારાજ ! " રવિદત્ત શર્માએ મહારાજાને શાંત કરવા માંડ્યા.

" તો શું મારા પ્રતાપ અને પવિત્ર વચને માથે પાણી ફેરવવું છે તમારે ? સિદ્ધચક્રવર્તિ બર્બરકવિજેતા જયસિંહદેવના રાજપાટે ક્ષેમરાજનો વર્ણશંકર પ્રપૌત્ર કુમારપાળ આવે એમ તમે કહેવા માગો છો એ વિધિના લેખ હશે તોય હું એમાં મેખ મારી હું ભરી સભાની વચ્ચે જાહેર કરું છું કે, હું પ્રાણાંતે પણ નહિ થવા દઉં." જયસિંહદેવનો મ[ગ]જનો પારો ફરી ચઢવા લાગ્યો.

શાંત સાત્ત્વિક વિપ્ર કાંઈજ બોલ્યો નહિ. રાજા અશાંતિ અસહ્ય લાગી. કેટલીકવાર મૂકશાંતિ વા[ણી] કરતાંય વધુ કરપીણુ લાગે છે. રાજા ગર્વપૂર્વક બોલ્યે " બોલો, પંડિતજી હું તમારું ભવિષ્ય કથન ખો[ટું] પાડું ને વિધિના લેખ પર મેખ મારું તો ?"

રવિદત્તથી હવે ચૂપ ન રહેવાયું. તે બોલ્યોઃ મહારાજા, કોઈનાથી તે ન બને. કુમારપાળદેવ[ની] જન્મપત્રિકા મેંજ તૈયાર કરેલી છે અને હું તેથ[ી] કહી શકું છું કે, મારા કથનમાં જરીય મીનમેખ થનાર નથી."

સભાજનો સ્થંભી ગયા. રાજાનો રોષ વધી ગયો તે રાડ પાડી બોલ્યોઃ " એમ ! અને મીનમેખ થાય તો ! "

" તો હું જ્યોતિષશાસ્ત્રનું પઠનપાઠન વ્યર્થ માની છોડી દઈશ, અને મહારાજાનો શિષ્ય બની[ને] રહીશ." કંઈક ગર્વ અને રોષના આવેશમાં રવિદ[ત્ત] બોલી ગયો.

" ઠીક ! ઠીક ! પંડિતજી. " રાજા શબ્દોને ઘૂંટતો ધીરા અવાજે બોલ્યો, અને તુરત દરબાર વિસર્જન કરવાની આજ્ઞા થઈ.

રાજ્યાભિષેક

કુમારપાળ મહારાજની સાહસ કથાની ઐતિહાસિક નવલકથા છપાય છે.

ભાડેથી પુસ્તકો

દરેક જાતના પુસ્તકો ભાડેથી વાંચવા આપવામાં આવે છે. મળો.

જ્ઞાનવર્ધક કાર્યાલય

· મીરમથા રોડ : અમદાવાદ.

શા માટે ગરીબ ?

લેખિકાઃ—શ્રીમતી કમળારાવ

કૃષ્ણ પક્ષની રાત્રીના ગાઢ અંધકારનું સામ્રાજ્ય વ્યાપ્યું હતું. શિયાળાની કડકતી ટાઢ પવનના સુસવાટે અતિ તીવ્ર બનતી હતી. મારુંયે શહેર સઘળી ઠંડીને બારી બારણાં સજ્જડ બંધ કરી શહેર બહાર નિકાલ દેવાનો દૃઢ પણ વ્યર્થ પ્રયત્ન કરી સૂઈ ગયું હતું. શહેરની બહાર માટીકરાંઠાની ઝુંપડીઓમાં ગણ્યાગાંઠ્યા લોક વસતા હતા. કુદરતનો પ્રકાશ માત્ર તેમના રસ્તા ઉજાળતો હતો. મોડી રાત સુધી, માગી આણેલા ખોરાકની વહેંચણી તેમજ ભોજનનો ક્રમ ખલાસ થતાં સૌ કોઈ નિંદ્રાદેવીને ખોળે જંપ્યાં હતાં. વાતાવરણ શાંત હતું. એવે એક કિશોર, કિશોરી ને યુવતી ત્રણે તીવ્ર ટાઢ અને ગાઢ અંધકારનો ખ્યાલ કરવાનો પણ જેમને વખત ન હોય, તેમ ઘડીક ધીમે, ઘડીક વેગમાં ચાલ્યા જતાં હતાં. જેમાં ઠંડીના સુસવાટા સ્વચ્છંદે વિહાર કરી શકે તેવાં આછાં ફાટયાં તુટયાં વસ્ત્ર તેમના શરીર પર લટકતાં હતાં, તેમની વ્યાકુળ દૃષ્ટિ અંધકારને ભેદી, નજીક ને દુર કંઈક ખોળવાનો દૃઢ પ્રયત્ન કરતી હતી. ત્રણેના વસ્ત્ર તેમની જાતિ તેમજ ધંધાનો સચોટ ખ્યાલ આપે તેવાં હતાં.

' તમે બેય હઠીલાં છોરાં છો ! ના કહી તોય આટલી ઠંડીમાં આવ્યાં ! " યુવતી બોલી એના શબ્દોમાં ભારોભાર વાત્સલ્ય ભર્યું હતું. શહેરના શિક્ષિત વર્ગના રોજના સંબંધે એમનામાં પણ કંઈક ભાષાની શુદ્ધિ પ્રવેશી હતી.

" ભાભી, મોટાભાઈ નહોતા કે'તા કે બૈરાંઓ એકલાં બહાર રાતે જવું ના જોઈએ ! આજે મોટાભાઈ ઘેર નથી એટલે હું આવ્યો, પણ શાંતિ કેમ સાથે આવી !" કિશોર થોડો મોટો થયો હોવાના ભાન સાથે કાલા શબ્દોમ, ધીમે ધીમે શબ્દો યાદ કરતો કરતો બોલ્યો.

' રઘુ, તું એવો ચાંપલો છે...' કહતાંકને રઘુને ઉંચકીને એ યુવતીએ હૃદય સાથે ચાંપ્યો એ હૃદયમાં આજે ઉંડે ઉંડે કંઈક વેદના થયા કરતી હતી. તેઓ જલ્દીથી શહેર તરફ જઈ રહ્યાં હતાં. જેમ જેમ વખત જતો હતો તેમ તેમ વધુ વિકળ બનતાં હતાં. શહેરમાં પેસતાં જ રાત્રીની શાંતિનો ભંગ કરતા ઠંડીના સુસવાટાનો સાથ સાધતા, દુરના ટાવરના બાર ટકોરાના અવાજ સંભળાયા વજ્રના બાર પ્રકારનાં જેમ યુવતીના ચિંતામય હૃદય પર તે બાર ઘા સમા નિવડયાં.

' આવડી રાતે એ કહીં હશે ! ભગવાન, તું જ રૂઠયો લાગ છ ! હાય...કાં ખોળીએ... ? ' આતુર પૃચ્છા બાદ રુદનમય નિરાશાનું એક ધ્રસ્કું નિર્દય અંધકારમાં સરી પડયું ! એમની ગતી હજી વેગવાન બની. બેય છોકરાં પણ ઉતાવળે ઉતાવળે ચાલતાં હતાં. ફરતાં ફરતાં શહેર વચ્ચે શહેરીઓનું વિહાર સ્થાન આવ્યું. જે સદી સાંજે છલકાતું હોય તેજ સ્થાન અત્યારે વેરાન હતું. ત્રણ ભુખ્યાં પેટની દૃષ્ટિ ચોગમ ફરવા માંડી. સુહૃદય (?) સુધરાઈએ અહીં ઝગમગાટ રાખ્યો હતો ! માયાળુ સુધરાઈનો મૂક આભાર માની આતુર હૃદયો આશાની પાંખ પર ચઢયાં.

' ભાભી, પેલો બાગ તપાસીએ ?' રઘુએ બેધ્યાન ભાભીનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

' તે મને શું પુછછ ? તપાસ, તપાસવું હોય તો !' અસ્થિર ભાભીએ જવાબ દીધો.

'ભાભી, તમને ન પુછું, મોટા ભાઈ ના હોય તારેય પણ...આ...શું !' રઘુનો પ્રશ્ન અનુત્તર રહ્યો ને અચાનક જમીનપર કાંઈક જોતાં જ તે ચમક્યો. જમીનપર કોઈક પડયું હતું. ત્રણેના હૃદયમાં ચિરાડા પડયા. ત્રણે ખાત્રી કરવા નીચાં વળ્યાં. શું જોયું ? આંખો કંઇ સમજી ન શકી. યુવતીએ બેહાથે આંખો મસળી નાખી જમીનપર બેઠી ને જોતજોતામાં નીચે પડેલા પુરુષના પગપર ઢળી પડી. તેણીનો સ્પર્શ થતાં પુરુષ સચેત થતો ભાસ્યો. ધીમે ધીમે બંધ આંખેજ તેનો મંદ ગણગણાટ સંભળાવા લાગ્યો, મંદ અવાજ સ્પષ્ટ થયો. યુવતીના કાન સરવા થયા. બેય

છોકરાં જડવત્ ડઘાયલાં. ફાટી આંખે નિહાળતાં ઉભાં હતાં!

'મોટાભાઇ...!' બોલી ઉઠેલા રઘુને એની ભાભીએ મોં દાબી ચૂપ કર્યો.

'કો...ણ? હ...રા...મખોર તુંજ આવ્યો છે? મને ગતે કરવા! હા, તારું પાપ ઢાંકવા!...પ...ણ ભલા. ખબર છે! મારે માટે ઘેર ત્રણ જીવ ટટળે છે–ભાઈ છે, બહેન છે ને...વહાલસોયી વહુ છે. તને દયા ન આવી? ગરીબ ભીખારી તારા એક જ મુક્કાનો ભોગ બન્યો? બીજા પાસે પૈસો માગ્યું તેમાં ય ગુન્હો? ભીખારીઓ લોકોને કનડે છે?...ઠીક, ઓ નિર્દય પોલીસ...સાંભળ. તારામાં મનુષ્ય હૃદય હોય તો...સાંભળ. મારી છેલ્લી ઇચ્છા...શહેરને છેડે છેલ્લી ઝૂંપડીએ વહુને કહેજે...કે...મારાં અધ... ખિલ્યાં ભાઈ બહેનની...સં...ભા...' ખલાસ. આ દુનિયામાં તરફીયાં મારવાં બંધ કરી એ આત્માએ અભંગ મૃત્યુ શાંતિ ચાહી!!!

× ×

'ગણેશ' મીલના ભૂંગળાએ મજુરોની હેલ હંકાવી...સાંજે ૭ વાગે એ માનવ સમૂહનો હરેક જીવ એકધારા નિયમિત કષ્ટ પ્રદ પરાધીનતા ને થોડા (?) કલાકની સ્વાધીનતા અનુભવતો હતો!

ખેર, ટોળામાંથી એક ભાઇને બહેનની જોડી છૂટી પડી. ભાઇના ચહેરા પર ચિન્તા ને બહેનના ચહેરા પર તેનું કારણ જાણવાની આતુરતા છવાઇ હતી. થોડે સુધી ચાલ્યા પછી અચાનક ભાઈ અટકયો–કોઈક વિચારથી અટકયો. તેના મગજમાં વિચારોનો તુમુલ સંગ્રામ મચ્યો હતો. બહેનના વિચારગ્રસ્ત મુખ પર ભાઇની નજર ગઈ ને એનો નિશ્ચય દૃઢ થયો. એને સ્વસ્થતા મેળવવાનો સફળ પ્રયત્ન કીધો.

'શાંતા, તું ઝૂંપડીએ જા, મારે શાંતિની જરૂર છે. હું મોડો આવીશ. કારણ જાણવાની દરકાર ના કરીશ. સ્વસ્થતાથી ઘેર જજે. ચિન્તા ના કરીશ! જા!'

'પણ રઘુ, ભાભીને કહીને જજે. આમ...'

'બસ, બસ, સમજ્યો, શાંતિ, ગભરા કલાકમાં આવ્યો સમજ. ભાભીને કહેજે. જા!' આટલું કહી તે મીલ તરફ જવા માંડયો–સ્વસ્થને દૃઢ ચાલે. તે મીલના શેઠની ઓફિસ નજીક આવ્યો. ઓફિસમાં કોઇક ઠસ્સાદાર યુવાન સીગારેટ પીતો બેઠો હતો. રઘુની આંખમાં ક્રોધ ભભુકતો હતો. દ્વાર નજીક બેઠેલા ભૈયાની નજર ચુકવી ઓફિસમાં પ્રુસ્યો. શેઠની આંખ સામે મીટ માંડી.

'ગણેશ (!) મીલના શેઠજી, સાંભળો. આપ મીલમાલીકના પુત્ર છો તે હું જાણું છું. આપ શેઠ છો હું નોકર છું. આપ તવંગર છો, હું ગરીબ છું આપે ઉચ્ચ શિક્ષણ લીધું છે, તો હું ચાર ચોપડી તો હું ભણેલો છું. મારામાં અક્કલ છે, હું સારું નરસું પારખી શકુ છું, સાંભળો, રોટલો નહિ મળે તો વહાલાંને સાથે લઈ આપઘાત કરીશ. પગાર નહિ આપો તો ભૂખે મરીશ. કાલે નોકરીમાંથી રજા મળશેજ, તેની મને ખબર છે. કાલથી નહિ આવું. પરંતુ શેઠજી, આજ પછી જો મારી બહેન તરફ જરાયે દૃષ્ટિ કરી છે તો જોવા જેવું કરીશ! ઠીક, રજા લઉ છું અવિનય માફ કરશો પણ શેઠજી, કુચેષ્ટાઓ નહિ સંખાય! સાહેબજી!' બહેનનું અપમાન ન સહન થવાથી સઘળી હિંમત એકઠી કરી રઘુએ આવેશનો ઉભરો કાઢી નાખ્યો; નતો એ'ને તો એનાં બહેન ભાભી સલામત જોઇએ! શા માટે દુનિયા એના બહેન કે ભાભીની સામે પણ જુએ! શું ગરીબોને પોતાના બહેન ભાભીઓની આબરુ, પૈસાદારને પોતાની બહેન ભાભીઓ માટે છે, તેટલી વહાલી નહિ હોય? માનસિક, નૈતિક ને શારિરીક પવિત્રતાને પૈસાદારો જેટલી મહત્વની લેખે છે તેટલીજ મહત્વની ગરીબો ન લેખી શકે? શું ગરીબાઇ તેઓને પવિત્ર રહેતાં અટકાવે છે? તો એ ગરીબો ગરીબજ રહે તે માટે જવાબદાર કોણ??

રઘુની પીઠ પાછળ શેઠના અટ્ટહાસ્યનો અવાજ સંભળાયો!!!

×

આજે નોકરી છોડયે રઘુને દશ દિવસ થયા હતા આજે ૭ વર્ષે ફરી રોટલો મેળવવાનો પ્રશ્ન ઉભો

થયો હતો. નોકરી માટે કેટલીયે જગ્યાએ આજીજી ને કાકલુદી ભરી વિનંતીઓ, કરી ચૂક્યો હતો. સવારના ૭ વાગે જઈ, ચાર કલાક રખડી, દશ વાગે ને પૂર્ણ નિષ્ફળતા સહિત પાછો આવ્યો હતો.

ઘરમાં બે દિવસથી અનાજ ખૂટી ગયું છે. આજે એને મોટાભાઈનું વાત્સલ્ય ને ભીખારી હાલતનાં કષ્ટો યાદ આવતાં હતાં. એનું મગજ તંગ બની ગયું હતું, ને આંખમાંથી આંસુ વહેતાં હતાં. શરીરમાં તાવ ધીકતો હતો. આજે બહેન ને ભાભીના પેટનો સવાલ ઉભો થયો હતો. એને પોતાની બહુ ચિન્તા નહોતી !

'રઘુ, આમ ના કરીએ. પુરુષથી રડાય ? પછી અમારું કોણુ ? દશ દહાડામાં તો મોં પરથી લોહી ઉડી ગયું ! ચાલ, ઊઠ, મોં ધોઈ લે ! નોકરી નહિ મળે તો ભીખ માગીશું. તારા ભાઈ ભીખ જ માગતા હતા ને ?' એની ભાભી એને પુત્ર સમો ગણુતી હતી. એની ભાભીનું એ સંતાન જ હતો.

'ભાભી, ભીખ મંગાશે ?' રઘુથી ભીખની વાત ન સહેવાઈ.

'કેમ નહિ, બધુંયે થશે !' રડતું હૃદય ભાભીનું આશ્વાસન દેતું હતું.

'ના, ભાભી, ના. એ નહિ બને !' રઘુને પોતાની નિર્બળતા પર ધિક્કાર પેદા થયો. 'હું પુરુષ રહું છું ખરું ?'

'ભાઈ હજી તું પુરુષ નથી થયો. તારે મોટા થવાનું બહુ બાકી છે. તું તો હજી નાનો છે. આવ' ભાભીએ રઘુને સોડમાં લીધો એની શાંતાથી વધુ વખત ન રોકાયું. તે પણુ રડી પડી. ભાભીના વાત્સલ્યે તેને પણુ છાતી સાથે દબાવી. ભરયુવાનીમાં ભાભીનું હૃદય દુઃખો વેઠી મજબૂત બન્યું હતું. દુનિયાના તડકા છાંયા, પતિના મરણુ બાદ, નિરાધાર દશામાં એને સહ્યા હતા. મોટાં થયેલ ભાભીના એ બાલુડાં આજે દુઃખી હતાં ! ! !

રઘુના તાવથી એ'ને આરામની જરૂર જોઈ. ભાભીએ ચીંથરાની ગોદડીમાં સુવાડયો. થોડી વાર એ'ના માથા પર વાત્સલ્ય ભર્યો હાથ ફેરવ્યા કર્યો. રઘુ ઉંઘ્યો. રઘુને ઉંઘતો જોઈ એની ભાભીએ એને ચુમી લીધો, ને ઘરમાંથી વાસણુ લઈ શાંતા સાથે ભીખ માંગવા ચાલી ગઈ ! !

\+ + + +

રાતે બાર વાગે એક ચોકીદારે એક આલીશાન મકાનના ઓટલા પર સુતેલા છોકરાને ઢંઢોળીને જગાડયો. ચોકીદારે એ'ને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા જેના તેને જવાબ ન આપ્યા. ચોકીદારને શક ગયાથી એને છોકરાને સાથે લીધો. થોડે સુધી ચાલ્યા પછી ચોકીદારે માયાળુ અવાજે પૂછ્યું, 'ભાઈ તારું નામ તો કહે !'

'સાહેબ, ફરી બીજો પ્રશ્ન ના પૂછો તો કહું' છોકરાએ શરત કરી.

'એમ ? નહિ પુછું. બોલ તારું નામ ?'

'રઘુ' એટલું બોલી તે વિચારોમાં પડયો. તાવ ઉતરી સ્વસ્થતા આવતાં સાંજે ૯ વાગે રઘુ ઊઠયો હતો. બહેન ને ભાભીને ન જોતાં ને સવારનાં ભીખ માગવા ગયેલાં ને સાંજે ૭ વાગતા સુધી પાછા ન આવેલા જાણી, બહેન ભાભીની ચિંતા થતાં, એમને ખોળવા નીકળ્યો હતો. ગલી કુંચી ને લત્તાઓ રખડતાં રાતે અગિઆરેક વાગે ભુખ તરસ ને થાકથી ફરવાની શક્તિ ક્ષીણુ થયે ચોકીદારે તેને ઊઠાડયો ત્યાં વિચારો કરતાં ઉંઘી ગયો. એને ઊઠાડયો કે તરત જ ફરી પાછું એના મગજમાં વિચારોનું ધમસાણુ જામ્યું. શંકા કુશંકાના હુમલા થવા માંડયા. આગળ જતાં સામેથી કોક આવતું જણાયું. ચોકીદાર સાવધ બન્યો. સામ સામી ટોર્ચનો પ્રકાશ ફેંકાયો. સામેથી ચોકીદારોનો મુખ્ય અધિકારી આવતો હતો.

'દેખો, ગુલામમહંમદ, બરાબર ખ્યાલ રખના, મૈં ઘર જાતા હું. બહુત જરૂરી કામ હય. યાદ રખના, યે લતેમેં કિસીભી જગહ ગરબડ ન હો, સમઝેને ?' નજીક આવી અધિકારીએ ચોકીદારને કહ્યું.

'જી સાહબ, કિન્તુ યે લડકા કોઈ બદમાશ માલુમ હોતા હૈ ! પુછી હુઈ બાતોંકા જવાબહી નહિં દેતા. આપ ઉસે સાથહીમેં લે જાઈએ !'

'અચ્છા' અધિકારીના જવાબથી ચોકીદાર ચાલ્યો ગયો. રઘુ ને અધિકારીએ ચાલવા માંડ્યું રઘુને કકડીને ભુખ લાગી હતી. એનાથી ના રહેવાયું. એ'ને અધિકારીને કહ્યું, 'સાહેબ કંઈ ખાવાનું અપાવશો? સવારનો ભુખ્યો છું. બહેન ભાભીની શોધમાં ખુબ થાકયો પણ છું. આપ કે'શો તે કામ કરીશ.,

અધિકારી ચમકયો. આ છોકરો એની બહેનને ને ભાભીને ખોળવા નીકળ્યો છે? અધિકારીએ વિચાર્યું કે પોતે પણ આજે ભીખ માગવા આવેલી બેઓઓને ફોસલાવી પોતાના ઘરમાં પુરી છે. કેટલી સુંદર છે! તે એની બહેન ભાભી હોઈ શકે? એના મગજમાં એકદમ પ્રકાશ થયો. એને તે સ્ત્રીઓના શબ્દો યાદ આવ્યા. 'અમારો ભાઈ ભુખ્યો તાવથી ઘેર તરફડે છે તેને માટે તો કંઈ આપો! ઇશ્વર તમારું ભલું કરશે!'

'ઠીક, ખાવાનું ને સુવાનું ય મળશે. આજે તું માંદો હતો?' અધિકારીએ પ્રશ્ન કર્યો–આવેલી શંકાની સત્યતા પારખવા માટે?

'હા, સાહેબ, તમે કેમ જાણ્યું?' રઘુ અચંબો પામ્યો. એને લાગ્યું કે અધિકારી બહુ માયાળુ છે.

'તારો હાથ તાવ વાળો લાગે છે' આ વાકય બોલતાં અધિકારીને ધ્રુજારી આવી. એની લોલુપતા સળવળી ઊઠી. અધિકારીનું મકાન આવ્યું–એકલું અટુલું વસ્તાના મકાનોથી દૂર ને મજબૂત બે માળનું અધિકારીના યુવાન નોકરે કહ્યું, 'સાહેબ બંને ખૂબ બરાડા પાડતી હતી, હવે શાંત છે!'

અધિકારીએ નાકે આંગળી લગાવી નોકરને ચુપ થવા ઇસારો કર્યો. નોકરના વાકય પર વિચાર કરતા રઘુને જોડે ખેંચી અધિકારીએ વિજળીનું બટન દાબી ઘરમાં ઝટઝગાટ કર્યો. રઘુને ખાવાનું આપી, દારૂના બે બાટલા કાઢી અધિકારીએ ધીમે ધીમે પોતાના પેટમાં પધરાવવા માંડ્યા!

રઘુ અર્ધું ખાઈ રહ્યો હતો. અધિકારીની સામે જોતાં જ એ ચમકયો. અધિકારીની આંખ લાલઘુમ ને વિકારમસ્ત ચકચૂર લાગતી હતી. એને નોકરનું વાકય યાદ આવ્યું ને અધિકારીનો ઇસારો યાદ આવ્યો. એ'ને ભયની ધ્રુજારી આવી. અહીં ભય શાનો! આટલો માયાળુ માણસ એમ ન જ કરે? રઘુએ ગમે તેમ મન મનાવ્યું, પરંતુ હૃદયમાં ઊંડે ઊંડે કંઈક શંકા ને ભય ઊઠયા કરતાં હતાં!

રઘુના વિચારોમાં અધિકારી ગયાની એને ખબર ન પડી. થોડી વારે નોકરે આવી રઘુને સુંદર પથારી નાખી આપી. રઘુએ પથારીમાં પડ્યે ઝોકાં મારવા માંડ્યાં. અચાનક એક તીણી ચીસ ને રઘુ સચેત થયો. એ કોની ચીસ હતી! એ ધ્રુસકાનો આછો અવાજ આવ્યો ને રઘુ કુદ્યો, દોડયો–મેડા ઉપર બાજુની ઓરડીમાંથી અટ્ટહાસ્ય સંભળાયું ને એક જ ધડાકે રઘુએ બારણું ઉઘાડી નાખ્યું. અંદર શું જેયું! એક પલંગ પર એક યુવતીને કચકચાવી બાંધી હતી. બીજા પલંગ પર કોણ હતું?

'શાંતા!' રઘુથી બોલાઈ ગયું.

'રઘુ!' સામેથી જવાબ મળ્યો. બસ, બધું સમજાયું! નોકરનું વાકય ને અધિકારીનો ઇસારો યાદ આવ્યાં. રઘુ કુદ્યો ને સામેની ખીંટીએથી સીસાના મઢાવાળી જાડી સોટી ખેંચી લીધી. અધિકારીએ તો જેયું ને ઓરડાની લાઈટ બંધ થઈ. ફરી ઝગઝગાટ ને અધિકારીની રિવોલ્વરમાંથી એક પછી એક બે ધા થયા. ત્રીજા બારની તૈયારી જ અધિકારીની રિવોલ્વરવાળા હાથ પર સોટીનો સજ્જડ ફટકો પડયો. રિવોલ્વર પડીને પડતાં ફુટી. રઘુનો જમણો હાથ વિંધાયો ને સોટી પડી ગઈ. રઘુએ ગુસ્સામાં અસાધારણ બળપૂર્વક અધિકારીના લમણામાં મુક્કો લગાવ્યો. અધિકારી ગબડયો. રઘુએ શું જેયું? ત્રણ શબ? ખલાસ. રઘુનું મગજ ફરી ગયું. એ ગાંડો થયો. એ હસ્યો, ખૂબ હસ્યો. આજુબાજુથી રિવોલ્વરના અવાજે જાગ્રત થયેલા લોકોનાં ટોળાં ઉભરાયાં! લોકોને જેઈ રઘુને વધારે હસવું આવ્યું! બસ, એ હસ્યાજ કરતો હતો!!!

સવારે પોલીસ આવી. સરકાર ને એનો કાયદો ભૂખ્યા નિર્દોષ ગરીબો કરતાં ગાંડા ખૂનીઓની વધુ કાળજી રાખે છે!!! *

* લેખિકાના અપ્રગટ નવલિકા સંગ્રહમાંથી

"નવરાશનો સમય"

શ્રા. શાન્તાબ્હેન ચતુર્ભુજ પૂજારા

આધુનિક કાળમાં મનુષ્યનું જીવન એટલું બધું પ્રવૃત્તિમય બની ગયું છે કે-ઘણા માણસો પોતાના શરીરને જોઈતો આરામ ભાગ્યે જ મેળવી શકે છે. ખાસ કરીને મોટા શહેરોમાં પુરુષવર્ગ ઉપર પ્રવૃત્તિનો બોજો વધારે પડે છે, જ્યારે ગામડાં કે ન્હાના શહેરોમાં પુરુષ તેમજ સ્ત્રી બન્ને બહારના અને ઘરના પોતપોતાનાં કાર્ય સંભાળી લે છે. અત્યારના મહાવિગ્રહને લઈને સાથી રાજ્યો અને દુશ્મન દેશોમાંના વતનીઓ આપણે ન કલ્પી શકીએ તેટલું કાર્ય આપી રહ્યા છે. દરેક વ્યક્તિ પોતાનાથી બને તેટલી શારીરિક અને માનસિક મહેનત લઈ રાત અને દિવસ કાર્ય કરી રહી છે. પરદેશમાં અત્યારે આરામ કે નવરાશનો સમય શોધ્યો જડે તેમ નથી.

આપણા દેશમાં પણ એક કે બીજી રીતે જ્યારે ઉદ્યમી મનુષ્યો કાર્ય-રત છે ત્યારે બીજી તરફ ઘણાને ફાળે અત્યંત ઓછું કામ આવે છે અને તેવા આરામ પ્રિય જીવો પોતાના કામવિનાના સમયને આરામનો સમય ગણી આળસમાં વ્યતીત કરે છે.

એક તરફ જેમ આરામની ખામી તેમ બીજી તરફ અત્યંત આરામ-એ બન્ને મનુષ્યના શરીરને હાની કરે છે.

મોટા શહેરોમાં વસતાં મધ્યમ અને પૈસાદાર કુટુમ્બોમાંની સ્ત્રીઓને ખાસ કરીને આવો નવરાશનો સમય વધારે મળતો જોવામાં આવે છે. સામાન્યતઃ આવા સમયમાં માણસનું મન મોજ-શોખ અને બાહ્ય સુખ તરફ વધારે પ્રેરાય છે અને જિંદગીનો અમૂલ્ય સમય ક્યાં વહી ગયો તેની ખબર પડતી નથી. ખાઈપીને પથારીમાં પડી રહેવું અથવા પડોશીઓ સાથે બેસી ઠંડાપહોરની વાતો કર્યા કરવી તેને આપણે આરામ લીધો કહી શકીએ નહી. ઘણી વખત મિત્રો ઘેર આવે, કે મિત્રોને ઘેર જવાનું થાય, નાટક, નૃત્ય, સમારંભ, સભા કે સીનેમામાં જવાના કાર્યક્રમ, યોજાય, તેથી આવો વખત એક જાતના ઉપયોગી કાર્યમાં વ્યતીત થઈ ગયો એવું આપણને લાગે, પણ વસ્તુતઃ એમ નથી. સામાજિક જીવન ગાળનાર નાગરિક સ્ત્રીને જો કે આ બધી બાબતો કેટલેક અંશે અનિવાર્ય છે, તો પણ કેટલાંક વધુ ઉપયોગી કાર્યો અને આપણા જીવનના ધ્યેયની વધારે નજીક આપણને લઈ જાય એવા વ્યવસાય, આવા નવરાશના સમય દરમ્યાન જો તેઓ હાથ ધરે તો ઘણો ઉત્કૃષ્ટ લાભ જરૂર થાય.

અભ્યાસ એ નવરાશના સમયનો સદુપયોગ કરવા માટે અત્યુત્તમ બાબત છે. આપણે ગમે તેટલી વિદ્યા સંપાદન કરી હોય, પરંતુ જગત એટલું વિશાળ છે કે આપણે જિંદગીની એક એક ક્ષણ નવું અને નવું શીખ્યા કરીએ તો પણ જ્ઞાનોદધિનું એક ટીપુંજ માત્ર આપણે મેળવ્યું હોય એમ કહી શકાય. ઘણી યુવતિઓ એમ સમજવાની ભૂલ કરે છે કે નિશાળ કે કોલેજ છોડી અથવા 'પ્રભુતામાં પગલાં માંડયા' એટલે અભ્યાસ થઈ શકે નહિ. અભ્યાસ એટલે શાળા કે કોલેજની પરીક્ષા પસાર કરવા માટે ચોપડીઓ વાંચવી અને યાદ રાખવી એમ હું કહેવા માગતી નથી. જગતની અસંખ્ય બાબતો આપણે પુસ્તકનો અભ્યાસ કરી મેળવી શકીએ છીએ. પુસ્તકનું વાંચન એક પ્રકારનો અભ્યાસ છે જ, પરંતુ તે સાથે સાથે જુદી જુદી કળાઓ સંગીત, સીવણ ગુંથણ, ચિત્રકામ વગેરેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તે પણ અભ્યાસ છે; એ આપણે સર્વ જાણીએ છીએ. વિષયોની વિપુલતા એટલી બધી છે કે આપણે ધારીએ તો આપણને અને બીજાને ઉપકારી ઘણો અભ્યાસ કરી શકીએ.

અભ્યાસ ઉપરાંત બીજી અગત્યની બાબત શિક્ષણ છે, શિક્ષણ શાળાઓમાં જ આપી શકાય એવું નથી મુંબઈ કે બીજા શહેરોના મોટા મ્હોલ્લાઓમાં—જ્યાં આપણી આસપાસ આપણને તક મળે ત્યાં-પણ તે આપી શકાય. વેતનલઈ, વર્ગ કાઢી કેટલીક બહેનો તે પ્રમાણે શિક્ષણ આપે છે, પરંતુ મારો મુખ્ય મુદ્દો સમાજ સેવા છે. અવલોકન કરતાં જણાશે કે આપણી આસપાસ ઘણાં એવા કુટુમ્બો વસતાં આપણને માલમ પડશે કે જેમાંની સ્ત્રીઓ જરા વધાર કેળવણી પામેલી હોય તો તેમનો સંસાર આનંદ-

પૂર્ણ અને સમાજનું ઉપયોગી અંગ બને, એવી સ્ત્રીઓને આપણે માર્ગ દર્શન કરી શકીએ. તેમને પ્રથમ તો વર્તમાન પત્રોમાં રસ લેતાં કરી શકાય. સ્ત્રીઓના હાથમાં વર્તમાન પત્રો ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે. આ જમાનામાં વર્તમાન પત્રોનું વાંચન દુનિયામાં બનતી કેટલીક બાબતોનું આપણને જ્ઞાન આપે છે, તથા વિવિધ વિષયો પરત્વે પ્રસરતા કેટલાક નવીન વિચારો આપણી સમક્ષ ધરે છે તે જણાવવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય.

તદુપરાંત તેમની પાસે ઉત્તમ લેખકોના સુંદર પુસ્તકો આપણે ધરી શકીએ. ફરતાં પુસ્તકાલયો ઉભા કરી શકીએ અને તેમનાથી લઈ શકાય તેટલું જ્ઞાન ધીમે ધીમે આપવાનો પ્રયત્ન કરીએ, એને આપણા તથા આપણી આસપાસના બાળકોને પણ ભવિષ્યના શહેરી બનવા લાયક તૈયાર કરી શકીએ. મોટા શહેરોમાંના દરેક માળામાં, અથવા લત્તામાં તેમજ આપણા હિંદના સાત લાખ ગામડાઓમાં ઓછામાં ઓછી એક એક બ્હેન સેવા વૃત્તિથી આવું કાર્ય ઉપાડી લેશે તે દિવસે આપણે સ્વરાજ્યનો જન્મદિન ઉજવતા હોઇશું.

શિખવા અને શિખવવામાં સહૃદય મનુષ્યને આનંદ મળે છે જ, તો પણ બાકીનો નવરાશનો સમય બીજી રીતે પણ આપણે આનંદપૂર્ણ અને ઉપયોગી બનાવી શકીએ.

શારીરિક તન્દુરસ્તી અને માનસિક ઉલ્લાસ માટે આપણે જરૂરી રમતોની સગવડ કરી શકીએ. પરદેશી કેટલીક રમતો જેવી કે પીંગપોંગ, બૅડમિન, ટેનિસ વિગેરે જેમને પોષાય તે ભલે સ્વીકારે, પરંતુ તે ખર્ચાળ લાગે તો ઘણી દેશી રમતો પણ આપણે રમી શકીએ. ખુલ્લી જમીનની સગવડ હોય તો બાગ બનાવવો, રેંટીયો ચલાવવો વગેરે આપણા નવરાશના સમયને લાભદાયી બનાવે એવા સુંદર સાધનો છે.

ઉપર જણાવેલ પ્રવૃત્તિઓ, અલબત્ત હોય ત્યારે જ બરી શકાય જ્યારે આપણામાં ઔદાર્ય, સહિષ્ણુતા, જ્ઞાન, અને સેવાવૃત્તિ હોય. આવા ગુણોથી સજ્જ બનેલી સ્ત્રી કાળપ્રવાહની એકે એક ક્ષણ ઝડપી લઈ તેમાં ઉપયોગી કાર્ય કરી લે છે, અને પોતાનો નવરાશનો સમય સાર્થક બનાવે છે.

યાદી*

લેખક: રણજીત મ. શેઠ

(* સ્વ. રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના "I cannot remember my mother' ના કાવ્ય પરથી—લેખક)

(ઉપજાતિ–વસંત.)

યાદી ન બીજી મમ માતકેરી :
કિન્તુ ક્રિડામાંહિં આવતી એ
સંગીતની કો લહરી અનેરી
જે મુજને ઝુલવતાં મુજ માત ગાતી. ૧

યાદી ન બીજી મમ વાત કેરી :
કિન્તુ વહેતી મધુરી ઉષાએ
સુવાસ મીઠી પવને ભરીજે
જાણે અર્ક પ્રસરતો જનની તમારો. ૨

યાદી ન બીજી મમ વાત કેરી :
કિન્તુ ઠરે જ્યાં ગગનેજ નૈના
નિહાળું ત્યાં મમ માતની જે
છાની દૃષ્ટિ સર્વત્ર શ્યામ નભે છવાઈ...૩

વસંત શિશિર+

લેખકઃ રણજીત મ. શેઠ

(મંદાક્રાન્તા–સૉનેટ)

શી ઉભી નીલ ગગન તટે શોભતી સોનરેખા,
જાણે રંગી જન હૃદયના રંગથી ચંદ્ર લેખા.
નૈનાનીયા ઉરધબકને પ્રેમ સદેશ દેતાં,
ઓષ્ઠો કેવા જગતજનના આત્મરંગે મઢેલા.
સ્કંધે ઝૂલ્યું કુમુદ નમણું ઉર દેશેજ ધાતું,
ભાળી એને અધિક વિકસ્યું કૈંકકૈંક થાતું
ગાત્રે પોઢી રસિક કવિના કાવ્યની મૌન વાણી,
જાણે આવી નવવસંતની મોહ ઘેલી સવારી.
કિન્તુ આ કોણ તવ સ્કંધ પે હાથ નાંખી જ ઉભું !
ઉભું જાણે સભર વલ્લરી સાથે ઠુંઠું સડેલું!
આવી વૃદ્ધા શિશિર નિર્બલા લાકડી પે ઝૂકાવી,
રે ! રે ! ! શૃંગાર લહર મધ્યે આક્રન્દજ ક્યાંથી ?
ઉભી ઓથે વસંત સંનિધે કાનમાં ફૂંક દેતી :
'ચેતી લે, હુંય તુજ સરિખી એકદા'તી સુપાડી,

+ શ્રી. સોમાલાલ શાહના 'વસંત શિશિર' ના ચિત્ર પરથી—લેખક.

સ્ત્રીઓ તથા બાળકો માટે ઘરગથ્થુ દવાઓ.

" મોઢું આવી જાય તેના ઉપાયો. "

૧. ફુલાવેલી ફટકી (ફટકડી) ની ભુકી જીભ ઉપર તથા મોઢામાં જ્યાં ચાંદા પડ્યાં હોય ત્યાં દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ભભરાવવી. અથવા તો ફટકી તોલો પા (¼) પાણી શેર અડધામાં નાંખી તે પાણીના દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત કોગળા કરવા, તેથી ત્રણ દિવસમાં મોઢું આવ્યું હોય તે મટી જાય છે.

૨. માયું તથા કાથો એ બન્ને વાનાં અથવા તેમાંથી એક વાનું વાટી તેની ભુકી મોંમાં ભભરાવવી. તેથી પણ મોઢામાં પડેલાં ચાંદાઓ થોડા દિવસમાં રૂઝાઈ જાય છે.

૩ હરડાં, બેડાં અને આમળા,—એ ત્રણે વાનાં સરખે વજને લઈ તેનો બારીક ભુકો કરવો. તે ભુકો મોઢામાં રાખવાથી પણ મોઢું આવ્યું હોય તો મટી જાય છે, તથા એ ત્રિફળાને રાતે ટાઢા પાણીમાં ભીંજવી સવારમાં તે પાણીના કોગળા કરવાથી પણ મ્હોઢું મટે છે.

૪. બોરડીના મૂળને ઉકાળી તેના કોગળા કરવાથી પણ મોઢું આવ્યું હોય તેમાં બહુ ફાયદો થાય છે.

૫. પીપળાનાં જુનાં છોડીયાંને ઉકાળી તેના કોગળા કરવાથી પણ ફાયદો થાય છે.

૬. તપખીર મોઢામાં ભભરાવવાથી પણ ફાયદો થાય છે.

૭. લીંમડાનાં પાણીના કોગળા કરવાથી પણ ફાયદો થાય છે. એ માટે લીંમડાનાં પાનનો અથવા અંતર છાલનો ઉકાળો કરી તેના કોગળા કરવા જોઇએ.

૮. બાવળની છાલને ઉકાળી તેના કોગળા કરવાથી પણ મોઢું આવ્યું હોય તે મટી જાય છે.

૯. ખાખરાનાં કુણાં પાંદડાં તથા પાંદડા ઉપરના ડાંડલા ચાવવાથી મોઢું આવ્યું હોય તે મટી જાય છે

(વધુ માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૩૬)

પત્નીની તેના પતિ પાસે માગણીઃ

પ્રિય-હેનરી, જ્યારે હું તરુણી હતી ત્યારે, તમારા ભાવિ જીવનમાં સ્નેહથી અને પ્રમાણિકપણે ભાગ લેવાને માટે, તમારા ગૃહમાં અને હૃદયમાં મ્હને સ્થાપી, અને હવે મ્હને કહો કે એ ફરજ તજી દેવાનો મ્હેં કદિયે પ્રયત્ન કર્યો છે? અથવા જ્યારે તમે દુઃખમાં ગરકાવ હો ત્યારે મ્હેં કદિયે શોચ કર્યો છે કે મ્હને જરાયે આનન્દ નથી? ના, બીજા લોકના આનન્દ કરતાં તો તમારા દુઃખમાં ભાગ લેવાનું મ્હને ઘણું પસંદ છે, કારણ કે (જો કે) દુનિયાના હિસાબે તમે કંઇ ગણતરીમાં નહિ હો, પણ મ્હારા હિસાબે તો તમે મ્હારી સર્વસ્વ દુનિયા છો. હું તમારી પાસે ફક્ત એકજ વસ્તુ માટે આજીજીપૂર્વક યાચના કરું છું. હું તમારા માયાળુ શબ્દો માગતી નથી, કારણ કે તમે હંમેશ મ્હારા પ્રત્યે માયાળુજ રહ્યા છો; હું ઉત્તમ ખોરાકની માગણી કરતી નથી; કારણ કે તે બાબતમાં મ્હારું દુર્લક્ષ્ય છે; હું મારા માટે સુન્દર વસ્ત્રો માગતી નથી, કારણ કે વસ્ત્રો મ્હારી પાસે છે તેનાથી તમારી દૃષ્ટિમાં જો હું સુંદર દેખાઉં, તો તેથી વધારેની મ્હારે કંઇ પણ જરૂર નથી; પણ જે જ્ઞાનને તમે આટલું બધું કીંમતી ગણો છો તે જ્ઞાનનો ભાગ શું હું ન મેળવી શકું? દરેક સાંજે તમારા મિત્રો અથવા અન્ય પુરૂષોની સોબતમાંથી મ્હારા માટે એક કલાક બચાવો; મ્હને ખાત્રી છે કે હું તમારા આત્માની સાથી બની શકું, તો મ્હને તેવી બનાવો, જ્યારે તમે વાંચશો ત્યારે હું ત્યાં બેસીશ અને મ્હારું કામ કરીશ; જ્યારે તમે બહાર જશો ત્યારે હું તે ઉપર વિચાર કરીશ; અને આવી રીતે. તમારી ગેરહાજરીમાં મ્હને સમય વિતાવવાનું બહુ મુશ્કેલ નહિ પડે. તમારા અભ્યાસના કલાકોમાં પણ હું તમારી જલદીથી સાથી બની જઈશ, અને આ ન્હાનાં બાળકો જેને તમે તમારા ઝૂંપડાનાં ફુલ ગણો છો, તેમની હું શિક્ષિકા બનીશ. અને જો આપણે પૈસાદાર અને મહાન ના નીવડીયે, તોપણ આપણે ડાહ્યાં અને માયાળુ તો બની શકીયે; અને જેવી રીતે મ્હારું હૃદય તમારા હૃદયને હુંફ આપે છે, તેવીજ રીતે મ્હારું માન પણ તમારા મનને હુંફ અને ઉત્તેજન આપે.

—એક ઈંગ્લીશ કાવ્ય ઉપરથી તરજુમો.

રસોડાંની વ્યવસ્થા

લેખિકા :
દિવાળીબ્હેન ઝીણાભાઈ ર

રસોડાંની વ્યવસ્થા કેવી હોવી જોઈએ? એ સવાલ વિચારતાં પહેલાં અમે નજરે જોયલાં દસ રસોડાંનું અહિં ટુંકામાં વર્ણન આપવું અયોગ્ય નહિ ગણાય.

૧–પહેલું રસોડું તદ્દન ઘરની અંદર છેવટના ભાગમાં હોઈને પાસે જ ખાળ, અને સંડાસ હતાં. રસોડામાં એક જ બારી હતી, અને તે પણ ઉંચે હોવાથી ઘણું અંધારું પડતું. સૂર્યકિરણને અંદર આવવાને જગ્યા ન હોવાથી ઘરમાં ભિનાશ રહેતી હતી. ધુમાડાથી ઉપર કરોળીયાનાં જાળાં બાઝયાં હતા, તથા ભીંત કાળી થઇ ગઈ.

૨–બીજું રસોડું એક શ્રીમંતનું હતું. ઘર મોટું હોવાથી પાણીની અને કોઠારની જગા જુદી હતી. તેથી રસોડામાં જરાએ અડચણ નહોતી તોપણ નોકર ચાકરોના કારભારને લીધે જ્યાં ત્યાં અવ્યવસ્થા હતી.

૩–ત્રીજું રસોડું ગરીબ સ્થિતિના કુટુંબનું હતું. ઘર નાનું હોવાથી રસોડું પણ નાનું જ હતું. તેથી સગવડની જગા ઘણી થોડી હતી. પરંતુ ગૃહિણીએ અભરાઈઓ મારીને ઘણી સગવડ કરી લીધી હતી, તેને ઉત્તમ સ્વરૂપ આપ્યું હતું.

૪–ચોથું રસોડું મધ્યમ સ્થિતિનું હતું. ત્યાં આરોગ્યની દૃષ્ટિએ સગવડો સારી હતી. હવાઅજવાળું આવવા માટે બારી બારણાં ઘણાં હતાં. ગંદુ પાણી જવા માટે ગટર હતી. રસોડામાં સ્વચ્છતા સારી હતી, પણ અંદરનો કચરો બારી વાટે બહાર નાંખવાથી પુષ્કળ ગંદવાડ ભેગો થયો હતો. તેથી તેમાંની ખરાબ હવા અંદર આવતી હતી.

૫–પાંચમું રસોડું ચાલી માંહેલી ઓરડીમાંનું હતું. ત્યાં સગવડ સારી હતી, અને વ્યવસ્થા પણ ઠીક હતી, પરંતુ પાસે ઘણાં ઘરો આવવાથી ખુલ્લી હવા મળવી મુશ્કેલ હતી.

૬–છઠ્ઠું રસોડું સારું હતું. ત્યાં લાકડાને બદલે કોલસાનો ઉપયોગ થતો હતો, તેથી ભીંતો કાળી થઇ નહોતી. તેમાં બારી વગેરે ઘણી છતાં પણ ધુમાડાનો ત્રાસ નહોતો.

૭–સાતમા રસોડામાં બળતણના કામ કે કોલસાનો ઉપયોગ કર્યો હતો, તો પણ સ્વચ્છતા તરફ લક્ષ નહિ આપવાથી તથા વ્યવસ્થિત નહિ મુકવાથી સર્વત્ર અવ્યવસ્થાનું હતું.

૮–આ રસોડા પાસેજ નહાવાની મોરી તેથી પાણી ઢોળાતું હતું. ઘરમાં ભીંજણની હોવાથી કાદવ થતો, તેનાથી રોગનાં ઉત્પન્ન થતાં.

૯–નવમા રસોડામાં બાળવાને માટે ઉપયોગ થતો હતો. પરંતુ સ્વચ્છતાની અને વણની યોગ્ય કાળજી રાખી હતી. રસોડામ તેની આજુબાજુ જરાએ ગંદવાડ નહોતો. આ રથી એમ દેખાઈ આવે છે, કે કોલસા બાળ ઉત્તમ છે, તોપણ લાકડાં બાળવાનાં હોય, રાખી શકાય છે.

૧૦–દસમું રસોડું સાંકડી ઓરડીમાં હતું. ધુમાડાને જવાની જગા નહિ હોવાથી, ઘણો ! થવાથી ઘણો ત્રાસ પડતો હતો. રસોડામાં એ ખૂણામાં લાકડાં વગેરે મુકવાની વ્યવસ્થા કરી અને ત્યાંથી કચરો નહિ કાઢવાના કારણને લાકડામાંથી જીવતંતુ નીકળવાનો સંભવ હતો.

અત્યાર સુધીમાં આપણે જે જે રસોડાં તેમાં કંઇ ને કંઇ ન્યુનતા જોવામાં આ કોઈ ઠેકાણે સ્વચ્છતા છે, તો ખુલ્લી હવા કોઈ ઠેકાણે સગવડ ઉત્તમ છે, તો વ્યવસ્થાજ કોઇ ઠેકાણે સગવડ નથી, પણ વ્યવસ્થા ઉત્ત આવે ઠેકાણે સગવડ ન હોય, તો પણ તેની લાગતી નથી, અને દેખાવમાં ઉત્તમ લાગ આરોગ્યની દ્રષ્ટિએ તે ઉત્તમ લાગે છે. પણ રસોડાં ઘણાં થોડાં મળી આવે છે.

રસોડાના દોષ તો ઘણા જોયા, પણ હવે રસોડું કેવું હોવું જોઈએ, તે પણ જોવું જોઈએ. રસોડું એટલે મનુષ્યનું આયુષ્ય વધારવાનું એક સ્થાન છે. પરંતુ તેનો ઉપયોગ સારો ન કર્યો હોય, તો તેનું ઉલટું પરિણામ આવે છે. જે પ્રમાણે અગ્નિનો ઉપયોગ સારી રીતે કરીએ તો તેથી રસોઈ કરી શકાય છે, અને ખરાબ ઉપયોગ કરીએ તો ઘર બાળી નાંખે છે, તેજ પ્રમાણે રસોડાની બાબતમાં પણ છે.

મનુષ્યના શરીરનું પોષણ કરનારું સાધન જે અન્ય સ્થળે તૈયાર કરીએ છીએ. તે કેટલું સ્વચ્છ રાખવું જોઈએ ? જો અન્ય અસ્વચ્છ જગામાં, ગમે તેમ તૈયાર કરીને ખાઈએ તો શરીર પર તો શું, પરંતુ મન પર પણ ખરાબ અસર થાય છે, અને મનુષ્યની અવનતિ થાય છે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે, કે મનુષ્યોએ રસોડા સંબંધી ઘણી કાળજી રાખવી જોઈએ. આ બાબતની વિશેષ જવાબદારી સ્ત્રીઓ ઉપર છે, કારણ કે તેઓ ઘરની રાણી છે. જે પ્રમાણે એકાદ ઉત્તમ રાજા પોતાની પ્રજાની સંભાળ રાખવા માટે રાજ્ય વ્યવસ્થિત રાખે છે, ને તેમાં રાજધાનીની સંભાળ તો ખાસ કરીને વિશેષ રાખે છે, કારણ કે તે રાજ્યનું મધ્યબિન્દુ છે. તેજ પ્રમાણે સ્ત્રીઓએ ગૃહ રૂપી સામ્રાજ્યની સંભાળ લેવી જોઈએ. જો તે પોતાના ઘરને વ્યવસ્થિતપણાનું અને સ્વચ્છતાનું જન્મસ્થાન બનાવશે તોજ તેમાં રહેનારા સર્વ માણસોને આનંદનું, આરોગ્યનું અને પ્રેમનું કેન્દ્ર-સ્થાન થઈ પડશે. કારણ કે મોટાથી તે નાના સુધીને "ઘર કહું કે પ્રેમનું ને વિશ્રાંતિનું ઠેકાણું જ તેમના આંખો સામે ઉભું થઈ રહે છે. આવું જે મનોહર સ્થળ તે જો ખરાબ હોય તો ભવિષ્યની પ્રજા પર તેનું સારું પરિણામ નહિ આવે !

માતા જો સુવ્યવસ્થિત ને સારી હોય તો પુત્રી પણ થોડી ઘણી તેવા જ ગુણવાળી નીપજે છે.

માટે સ્ત્રીઓએ ઘરની તો ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ. રસોડું તો તેમના ઘર રૂપી સામ્રાજ્યની રાજધાની છે. તે જો અવ્યવસ્થિત અને અસ્વચ્છ હશે તો રાજ્ય વ્યવસ્થિત અને સ્વચ્છ ક્યાંથી રહેશે ! આ માટે રાજધાનીની કાળજી લેશે, તો રાજ્યની સંભાળ લેનારી ગૃહ રાજધાની જે રસોડું તે કેવું હોવું જોઈએ, અને તેની કેમ વ્યવસ્થા કરવી તે વિચારીએ.

સ્ત્રીઓનો ઘણો ખરો વખત રસોડામાં જ જાય છે. રસોડાની હવા ખરાબ હોય તો તેની અસર સ્ત્રીઓની તબીયત પર જરૂર થાય તે માટે ખાસ કરી રસોડામાં સારી હવા રહે તેની ચોકસાઇ રાખવી જોઈએ. રસોડા આગળ ખાળચોકડી કે સંડાસ હોવાં ન જોઈએ. બારી બારણાં ઘણાં હોય, કે જેથી પુષ્કળ તાજી હવા રસોડામાં આવે અને ગંદી હવા ભરાઈ રહે નહિ. અજવાળું પણ રસોડામાં દાખલ થાય, કે જેથી રસોઈમાં કોઈ ખરાબ પદાર્થ પડી, રસોઈને બગાડે નહિ.

વ્યવસ્થા માટે, અનાજ મૂકવા સારૂ બીજી ઓરડી ન હોય, તો અભરાઈઓ ઉપર ડબામાં કે પીપમાં અનાજ ભરીને મુકવું તેના ઢાંકણાં મજબુત બંધ રાખવાં, જેથી ઉંદર વગેરે અનાજ ખાઈ જાય નહિ કે વેરે નહિ.

શાકભાજી કે દૂધ દહીં મુકવા માટે જાળીવાળું કબાટ હોય, તો સારું ન હોય તો ભીંત માંહેલી તાકા-બારીનાં બારણાં જાળીવાળાં કરાવવાથી કામ સરે છે.

સઘળો સામાન અને વાસણ વગેરે જે જગા-એથી લીધાં હોય, ત્યાં કામ થઈ રહે પાછાં ગોઠવી દેવાં.

ખાળ પાણિયારું કાથાની દોરડીવડે ઘસીને ધોવું.

શાકભાજીનાં ડાંખળાં વગેરે કચરો ભેગો કરવા માટે એક ટોપલી રાખવી. બારીમાંથી ફેંકવો નહિ. કચરાને તે જ્યાં નાંખવાની જગા હોય, ત્યાંજ નંખાવવો.

પાણી ભરવાનાં વાસણો બહારથી ને અંદરથી ખુબ માંજીને સાફ રાખવાં. પાણી ભરેલાં વાસણો ઉઘાડાં રાખવાં નહિ. પાણી ઉઘાડું રહે તો તેમાં ઉંદર, ધરોળી વગેરે પડવાની બીક રહે.

દરરોજ નહિ વાપરવાની વસ્તુઓ તરફ આપણું ખાસ ધ્યાન જતું નથી. તે વસ્તુઓ એટલે અથા-ણાંની બરણીઓ વગેરે તેને પણ વખત મળે કેટલેક દિવસે ભીના કકડાથી લુછી નાંખવી.

આ પ્રમાણે રસોડા સંબંધી કાળજી રાખવાથી મનુષ્યોના તન મન પર સારી અસર થશે.

☆ ત્યાગ ☆

લેખક : અરવિન્દ નર્મદાશંકર શાસ્ત્રી

નદીથી થોડે દૂર બે ઝુંપડાઓ પાસે પાસે આવેલા હતા. આ બે ઝુંપડાઓમાં ભીખા પટેલ અને રૂખી પટેલ રહેતા હતા. તેઓ પાસે પાસે રહેતા એટલું જ નહિ પણ તેઓ એક જ ખેતરમાં સાથે કામ કરતા અને સાથે જ ખાતાં. આવી બે કુટુંબો વચ્ચે અપૂર્વ મૈત્રી હતી. તેઓ કોઈ પણ દિવસ લડયાં ન હતાં તેમજ તેઓને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો કે ભવિષ્યમાં તેઓને આ ગાઢ સ્નેહ ઇર્ષ્યાનો ભોગ થઈ પડશે.

તેઓ ગરીબ હતા અને આખો દિવસ ખેતરમાં સખ્ત મહેનત કરતાં. તેઓ છાસ અને રોટલા પર જ રહેતાં અને તેમાં જ તેઓ સંતોષ માનતાં. સાદો ખોરાક, સાદું, જીવન અને સાદો પહેરવેશ એ તેઓનું જીવનસૂત્ર હતું.

એક દિવસે સવારે ભીખા પટેલની સ્ત્રી રૂખી પોતાના બાળકો સાથે બહાર બેઠી હતી. એટલામાં એક ગાડી રસ્તા પરથી પસાર થઈ. તે ગાડીમાં એક યુવાન અને એક યુવતી બેઠાં હતાં. ગાડીમાં બેઠેલી યુવતીએ ભીખા પટેલના બાળકોને જોયાં અને તેણે પોતાના પતિને હર્ષથી કહ્યું. "જુઓ! પેલાં બાલકો તરફ શું તેઓ સુન્દર નથી? હું ઇચ્છું છું કે આવા બાલકો જેવું જ એક બાલક આપણે ત્યાં હોય!

દુઃખનું એક વાદળ તે યુવાનના મુખ પરથી પસાર થઈ ગયું. તેને જ્યારે જ્યારે આ સાંભળી આવતું ત્યારે ત્યારે તે શોકાગ્ર થતો.

એક ક્ષીણ પછી તે ગાડી રસ્તામાંથી પસાર થઇ ગઇ. રૂખીએ આ દ્રશ્ય જોયું અને તે વિચારવા લાગી "અહા! શ્રીમન્તો પાસે બધું હોય છે પણ ઘણું કરીને પુત્ર જ નથી હોતો!"

એક અઠવાડીયા પછી પેલી યુવતિ રૂખીને ત્યાં આવી અને તેણે રૂખીના બાળકોને મીઠાઈ આપીને રમાડવા લાગી. ધરાઈ ને રમાડયાં પછી તેણે બાળકોને પૈસા આપ્યા અને ચાલી ગઈ.

આવી રીતે રોજ બાળકોને રમાડવા આવતી અને કંઇને કંઇ આપીને ચાલી જતી. રોજનાં નિયમ પ્રમાણે આજે પણ તે બાળકોને રમાડવા આવી પણ આ વખતે તેણે એક વિચિત્ર કામ કર્યું. તે એકદમ ઘરના અન્દરના ભાગમાં ગઇ કે જ્યાં આગળ ભીખો પટેલ અને રૂખી હતા. ભીખો પટેલ આ લોકોને અહીંઆ જોઈ ને આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે એક ભાંગ્યો તુટયો ખાટલો તેમની તરફ ઢાળ્યો, અને તે લોકો શું કહેવા માગે છે તે સાંભળવા માટે આતુરતાથી ઉભો થયો.

પેલી સ્ત્રી પહેલાં તો ગભરાઈ પણ પછી તરત જ તેણે પોતાની બધી હીંમત એકઠી કરી અને અચકાતાં અચકાતાં બોલી, "હું તમારા આ ન્હાના બાળકને ચ્હાઉં છું અને પોતાને કોઈ પણ સંતાન નથી તેટલા માટે હું દુઃખી છું. તમારા આ બાળકને હું દત્તક તરીકે લેવા ઇચ્છું છું. શું મને તમે તેમ કરવા દેશો?"

ભીખો પટેલ અને તેની સ્ત્રી. નિર્જીવ પુતળાં માફક ઉભા. તેઓ આશ્ચર્યથી સ્તબ્ધ થયા.

પેલી સ્ત્રીએ પાછો એનો એ જ પ્રશ્ન પુછ્યો.

"અમે આવી જાતની માંગણી કોઈ પણ દિવસ સ્વીકારશું નહિ." ભીખા પટેલે જવાબ આપ્યો. આ વખતે રૂખીનું શરીર ક્રોધથી ધ્રુજતું હતું. તે એકી નજરે પેલી સ્ત્રીની સામું જોઈ રહી અને બોલી "હું કોઇ પણ દિવસ મારા પુત્રને પર પુરુષના હાથમાં સોંપીશ નહિ તે મને વ્હાલોં છે. આવું કોઈ પણ દિવસ હું કરવા દઇશ નહિ."

આ વખતે પેલો યુવક કે જે અત્યાર સુધી બધું જોયા કરતો હતો તે બોલ્યો "મારી સ્ત્રીએ તમને બરાબર સમજાવ્યું નથી. તેની કહેવાની મત-

લખ એવી હતી કે જો તમે અમને રજા આપશો તો અમે તમારા પુત્રને દત્તક તરીકે સ્વીકારશું, અમે તેને સારું શિક્ષણ આપશું. જ્યારે તે વીસ વર્ષનો થશે ત્યારે તેને અમે અહીં લાવશું. જો અમને સંતતિ ન થાય તો અમે તેને અમારી આખી સંપત્તિ તેને આપશું અને જો કદાચ અમને સંતતિ થાય તો તેને અમે બરાબર સરખો ભાગ આપીશું. જ્યારે તે ઉમર લાયક થશે અને જો તે પોતે અમારાથી જુદો રહેવા ઇચ્છતો હશે તો અમે તેને દસ હજાર રૂપીયા આપશું કે જેથી તે પોતાનો સ્વતંત્ર વ્યાપાર કરી શકે. જો બીજી કોઈ પણ બાબતોમાં તે અમારી મદદ માંગતો હશે તો અમે તેને ખુશીથી મદદ આપીશું. તેમજ તેના ભવિષ્યના ભલા માટે અમે અમરાથી બનતું કરીશું. હવે તમે એને માટે શું કહો છો ?"

રૂખી આ વાત સાંભળીને ગર્જી ઊઠી તે બોલી. "હું મારા પુત્રને કોઈ પણ પ્રકારે આપીશ નહિ. ભલે ને ઇન્દ્રાસન મળતું હોય તો પણ હું દેવાને મારા હસ્તમાંથી ત્યજીશ નહિ." તે મક્કમ અવાજે બોલી.

આ સાંભળીને પેલી સ્ત્રી પોતાના ધણી તરફ ફરી અને આર્દ્ર સ્વરે બોલી "ગમે તે ભોગે તમે આ બાળક મને આપો, મારે એ બાળક જોઈએ છે. આટલું બોલીને તે જમીન પર પડી રૂદન કરવા લાગી. એ રૂદન એ બાળક પ્રત્યેનો ખરો પ્રેમ સૂચવતું હતું. તેના રૂદનથી ભીખા પટેલનું હૃદય દયાથી દ્રવી ગયું. પણ રૂખી તો જેમ ઉભી હતી તેમજ ઉભી અને ગુસ્સાથી આ દ્રશ્ય જોવા લાગી.

"આ ઉપરાંત એમ તમને પણ સુખી કરીશું" પેલા યુવકે છેલ્લો દાવ અજમાવ્યો. "અમે દર મહીને તમને સો સો રૂપીયા આપશું."

"નહિ, કોઈ કાળે નહિ." તે ગુસ્સાથી પગ પછાડતી બોલી, "અમે અમારા બાળકને વેચશું નહિ. ભલે કંગાલ અવસ્થામાં તેનો પ્રાણ જાય તો પણ અમે એને વેચશું નહિ."

પેલી યુવતિએ પોતાના પતિના હસ્ત પકડયા અને આજીજી ભર્યા સ્વરે કહ્યું, "તમે મને કોઈ પણ દિવસ દુઃખી નથી કરી. મેં જે માગ્યું તે તમે મને ખુશીથી આપ્યું છે. હવે ફક્ત મારે માટે આટલું જ કરો ! આ લોકોને ગમે એ પ્રકારે સમજાવો અને મને તે બાળક આપો ?"

આ સમયે રૂખીનો ક્રોધ વધ્યો તે મોટેથી બોલી શું ! આ ધનવાન લોકો તેના બાળકને આપી દેવાની વાતો કરે છે. ફક્ત તેઓના આનંદને માટે, તેઓના પોતાના આત્મસંતોષ માટે, બજારમાં જેવી રીતે કોઈ પણ ચીજ વેચાતી મળે તેવી જ રીતે બાળકો પણ વેચાતાં મળતાં હશે શું. આવો તેઓનો મૂર્ખાઈ ભરેલો વિચાર ! "હવે જ તેઓને ખબર પડશે કે બાળકો વેચાતા મળતાં નથી ! હવે જ તેઓ જાણશે ?" તમે અમારી પાસે જે માંગણી કરી તે તદ્દન નીર્લજ્જ હતી. તેણે આગળ ચલાવ્યું પરમેશ્વર તરફથી અપાયલા બાળકોને મનુષ્યો વેચતાં નથી અને અમે પણ અમારા પુત્રને વેચશું નહિ. શું તમે અમારી ગરીબાઈનો લાભ લઈને અમારી પાસે આવી નીર્લજ્જ માંગણી કરવા આવ્યો છો...અહા ! કેવી નફ્ફટ માંગણી...મહેરબાની કરીને તમે તમારે ઘેર જાવ.

પેલી સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કહ્યું, "ચાલો હવે અહીંથી જઈએ. આ લોકો સમજે એવા નથી."

"ખુશીથી સિધાવો !" રૂખી બોલી "અને હવે મહેરબાની કરી અહીં આવવાની તસ્દી લેતા નહિ."

પેલી યુવતિ અને તેના પતિ જવા માટે બારણાં તરફ ફરતાં હતા એટલામાં સામેથી આવતા એક સુન્દર બાળક તરફ તેઓની નજર પડી. એટલે પેલી યુવતિએ ભીખા પટેલને પુછ્યું, "આ કોનું બાળક છે ?"

તે અમારી પાસે રહેતાં રૂડા પટેલનો પુત્ર છે." ભીખા પટેલે જવાબ આપ્યો અને કટાક્ષથી કહ્યું કે જો તમારી મરજી ત્યાં જવાની હોય તો ખુશીથી તેની પાસે જાવ. પણ હું નથી ધારતો કે તે લોકો પોતાના બાળકને બીજાના હસ્તમાં સોંપે.

રૂડા પટેલ અને તેની સ્ત્રી જમના પાસે આ બે જણે ઉપલી જ માંગણી કરી અને જણાવ્યું કે જો તમે અમને તમારા બાલકને સોંપશો તો તે એક મહાન બુદ્ધિશાળી પુરુષ થશે અને તે પોતાનું જીવન રહેલાઈથી પસાર કરવા શક્તિમાન થશે. બોલો તમારો શું વિચાર છે?"

તમારે આવી નિર્લજ માંગણી કરતાં શરમાવું જોઈએ આવી માગણી અમે સ્વીકારશું નહિ." રૂડા પટેલે જવાબ આપ્યો.

"તમે તમારા પુત્રના ભવિષ્યનો વિચાર કર્યો છે?" પેલી યુવતીએ કહ્યું. યાદ રાખજો? કે જો તમે તેના ભવિષ્યને માટે અત્યારથી પ્રયત્નો ન કરશો તો તેનું જીવન રસહીન બનશે. સમાજ તેની તરફ બેદરકારી બતાવશે. તેને પોતાનું જીવન અકારું લાગશે તેમજ ઉચ્ચ વિચારોના અભાવે તે અધોગતિને માર્ગે ચઢશે. ને તે શિક્ષીત હશે તો તે પોતાનું જીવન રહેલાઈથી પસાર કરી શકશે. સમાજ તેને એક આદર્શ પુરુષ ગણશે અને તેનું માન સમાજમાં તેમજ મિત્રોમાં વધશે. જો તમે અમારી આ માંગણી ન સ્વીકારશો તો આ બાળકને કંગાલીવત જીવન ગાળવું પડશે, દ્રવ્ય અને વિદ્યાના અભાવે તે રખડી મરશે, તેનું જીવન નષ્ટ થશે. બોલો તમારો શું વિચાર છે?"

રૂડા પટેલના હૃદયમાં તુમુલ યુદ્ધ જાગ્યું. તેના હૃદયપટ પર અનેક વિચારો પસાર થઈ ગયા. આ યુવતીના વચનો તેને ભવિષ્યવાણી જેવા લાગ્યા. તે જાણતો હતો કે પોતે પોતાના પુત્રને શિક્ષણ દેવાને અશક્ત છે તો પછી તે શા માટે તેના પુત્રના ભલાને માટે તેને બીજાના હાથમાં ન સોંપે આખરે તે પુત્રને વિના બદલાએ સોંપી દેવાના નિશ્ચય પર આવ્યો. તેણે આ વિચાર પોતાની સ્ત્રીને જણાવ્યો અને જમનાને પણ પોતાના પુત્રની ભાવિ ઉન્નતિને માટે તેનો ત્યાગ કરવો આવશ્યક જણાયો. તે જાણતી હતી કે આ સુવર્ણ તક જવા દઈશું તો તેના પુત્રનું જીવન ખેતીમાં જશે અને ગામડાંના એક ખુણામાં તે મરશે. પણ......જો તે પોતાના પુત્રને આ યુવતીના હસ્તમાં સોંપે તો આશા રાખી શકાય કે તે વિદ્વાન અને સાહિત્યશોખી નીવડે. દેશોન્નતિને માટે પ્રાણ સમર્પવામાં પણ પાછી પાની ન કરે. દેશ તેને એક આદર્શ વ્યક્તિ ગણે. તો હું શા માટે આવી ઉચ્ચ આશાઓ હૃદયમાં ધારણ કરીને મારા પુત્રને વિના બદલે આ યુવતીના હસ્તમાં ન સોંપું? જમનાએ આ પ્રત્યે પોતાની સહાનુભૂતિ આપી.

રૂડા પટેલ અને જમનાની હા થતાં જ તે યુવતીને અપાર હર્ષ થયો. તેની આંખમાંથી આભાર દર્શાવતાં આંસુઓનો ધોધ વર્ષ્યો. તે ગદ્‌ગદિત થઈ અને જમનાના ચરણો સન્મુખ પડી. જમનાએ તેને પ્રેમપૂર્વક ઊઠાડી અને છાતી સરસી ચાંપી.

યુવતીએ રૂડા પટેલને અમુક પૈસા લેવાને બહુ વિનંતી કરી પણ તેણે એ લેવા માટે ચોકખી ના કહી. તે બોલ્યો. "આ કાર્ય હું પૈસાના લોભને માટે નથી કરતો પણ મારી પિતા તરીકેની ફરજ તરીકે કરું છું." (અપૂર્ણ)

●

(અનુસંધાન પાન ૩૧ નું ચાલુ)

બ્હેનો, આ બધી ઘરગતુ દવાઓમાં જે ખાસ ખુબી છે તે એ કે, એ બધી દવાઓ આપણી આસપાસમાંથી જ મળી શકે તેવી હોય છે. સૌ લોકો તેને ઓળખી શકે તેવી હોય છે, તેમાં ઝાઝું ખર્ચ થાય નહિ તેવી તથા બનતાં સુધી મફત મળી શકે તેવી હોય છે. ગામડાઓમાં પણ રહેલાઈથી મળી શકે તેવી હોય છે. અને જરા વધારે પ્રમાણમાં લેવાણી હોય તોપણ એકદમ નુકશાન કરે નહિ. એવી એ બધી સાદી સાદી દવાઓ હોય છે. માટે જ્યાં સુધી આવા સ્હેલા ઉપયોગથી રોગ મટે ત્યાં સુધી આકરા ઉપાયો કરવા ને વગર મફતના પૈસા ગુમાવવા તથા વગર મફતની હાયહોયમાં પડવું, એ દેખીતી મુર્ખાઇ છે. માટે જેમ બને તેમ રોગો ઓછા કરવા સારૂ આપણે આપણા મનની મજબુતી રાખવી જોઈએ.

ફાર્બસ ગુજરાતી સભા
વિઠ્ઠલભાઈ ... રોડ

સ્ત્રીબોધ

બાળક સાથે

વર્ષ ૮૯ | માર્ચ : ૧૯૪૫ | અંક ૩ જો.

નૂતન સ્વતંત્રતાની સીમાએ સહેલતી સ્ત્રી

સ્ત્રી જાગૃતિના વ્યાપક બનતા આંદોલનને સાંપ્રત સમાજ જીવનના પાયા અસ્થિર કરનાર એકાદ ઊભરા સમું જ માત્ર ઓળખવામાં મોટી ભૂલ છે. સદીઓથી સમાજના પાયા હચમચાવે તેવી ક્રાંતિઓ જગતે જોઈ છે. અને છતાં સમાજમાં માનવ વિકાસને અનુકૂળ એવી શાંતિ હજી સ્થપાઈ નથી. દૂર પૂર્વ કે દક્ષિણ અમેરિકાની પછાત ગણાતી પ્રજાઓ આજે સુષુપ્તાવસ્થાનો ત્યાગ કરી સ્વાતંત્ર્યની નવી લહર અનુભવે છે. અર્ધું જીવન પૂરું કરવા બેઠેલી વીસમી સદીમાં શોષિત પ્રજાઓ આજે આત્મનિર્ણયના અને સમાજવાદના અધિકારો મેળવવા તત્પર બની છે. જીવનનો વ્યવહાર આ યુદ્ધે ખોરવી નાખ્યો છે. નિષ્ક્રિયતા, તાબેદારી એ બધાં મૂલ્યો, જીવનને ઘડતા નવા મૂલ્યોમાં વિસરવા માંડ્યાં છે.

નૂતન નિર્માણના પથે

સ્ત્રી આજે નૂતન જગતના નિર્માણ પથે આગળ આવીને ઊભી છે પરિવર્તનના ચિહ્નો ક્ષિતિજ પર નહીં જોનારા એને ગમે તે રીતે વગોવશે. એના પ્રગતિ માર્ગમાં અવરોધો નાખશે. સ્ત્રીને ઉન્નતિની આવશ્યકતા નથી સ્ત્રીને ઘર બહાર નીકળવાની જરૂર નથી, કામધંધાની જરૂર નથી. આ અંગે નવા નવા સિદ્ધાંતો પણ શરૂ કરવામાં આવે છે આવશે.

પણ પ્રગતિની મજલ અટકતી નથી. સ્ત્રીને આગળ વધતી અટકાવી શકાવાની નથી. સૈકાઓથી જગતને શાંતિ મળી નથી. સમસ્ત સમાજ પુરુષત્વના પાયા પર જે રીતે રચાયો છે તેમાં એનું અર્ધું અંગ વિસરાઈ ગયું. શાંતિકાળમાં જે મૂલ્યો પર સમાજનું ઘડતર થયું છે તે મોટે ભાગે સ્ત્રી જ પ્રેરી શકે એમ છે. શીલ, સંયમ, સેવા, સ્વાર્પણ આ બધી સ્વભાવસહજ શક્તિ સ્ત્રીએ બતાવી છે. સમાજને આજે માત્ર ઉદંડ કે ઉદ્ધત વીરત્વની જરૂર નથી. એવું વીરત્વ અંતે તો પશુતા પ્રતિ વિશ્વને ખેંચી જાય છે. એમ અનુભવે જણાયું છે. એમાં સમતા, સરળતા, સમભાવ ઉમેરવા જરૂરી છે. (વધુ માટે અંદર જુઓ.)

તંત્રી	છૂટક નકલ	મંત્રી
જરબાનુ કાબરાજી	૬	ચંદ્રકાન્ત છો. મહેતા
કેશવપ્રસાદ દેસાઈ	આના	પીરમશા રોડ, અમદાવાદ

અદ્રષ્ટને—

લેખિકાઃ—સૌ. નલિની શાહ.

આ શું અનુભવું છું ? તેં જ મારી સાથે રિસામણાં કેમ લીધી છે ? હું શું કરું તને રીઝવવા માટે. હજુ શું તું મારી અનેકવિધ પૂજાથી ખુશ થયો નથી ? આમ ક્યાં સુધી ચાલશે ?

બધા કહે છે કે તું બહુ જ લાગણી પ્રધાન છે. તો મારી જ તરફ આ બધી નિષ્ઠુરતા શા માટે ? ક્યાં ગઈ તુજ લાગણીઓ ? હું તો તારી...તારી જ પૂજારણ; નિત્ય નવા નવા અર્ઘ્ય ધરાવું—નવી પુષ્પ માળાઓ પહેરાવું-અરે કાંઈ નહિ તો છેવટે એક ફૂલ-નાની સરખી કળી પણ અર્પું જ. તને હરહંમેશ અવનવી કલાએ ખીલતાં જોઈ આનંદ મગ્ન થાઉં; તને સોળે કલાએ ખીલવવા અવનવા પ્રયાસ આદરું. ખરે જ, તું ખૂબ સુંદર છે!

વ્હાલા શામળિયા, શું તારું અદ્ભુત સ્વરૂપ! તારું સદાય હસતું, ભરાવદાર, કલામય અને આકર્ષક એવું વદનકમલ સૌને ભાન ભુલાવી મોહપાસાગર! દેવાધિદેવ! તને મારા કોટિવંદન સાથ વિનંતિ કે હું ક્યાં જાઉં તો એ કલાવિદને જોઈ શકું ? તેને શોધવા શું કરું ? બસ, માત્ર આટલું જ માગું છું—, દયા કરો, હું ત્હેના વિના ઝૂરી રહી છું.

સૌભાગ્યનાથ! આજે પ્રભુએ મારી અંતરની ઊર્મિ સાંભળી. આજે ત્હારું પ્રતિબિંબ નિહાળ્યું. ખૂબ જ આનંદ મગ્ન બની છું-શી રીતે તે વર્ણવું ? કંઈ કેટલીય વાર આમથી તેમ ટગર ટગર તમારી પરોક્ષ મૂર્તિને નિહાળી રહી. પ્રિય! આટલી દયા કરી મને તેં પરોક્ષ દર્શન આપ્યા તો વધુ દયા શું ન કરી શકે ? પ્રત્યક્ષ દર્શન દે ? બસ એક વાર! માત્ર એક જ વાર. હું તારા વિયોગથી બળી જળી રહી છું —હવે માત્ર જીવનમાં એક જ આનંદ છે-તારા દર્શનમાં, અગર તો તારા નામની અલખ ધૂન લગાવવામાં, એ તપશ્ચર્યા શું નહિ ફળે ? તો તારો વિયોગ હું શી રીતે સહી શકું ? બહુ જ વ્યાકુળ છું

સ્ત્રીઓ-બાળકો માટેનું જુનામાં જુનું માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૯ : : માર્ચ ૧૯૪૫ : : અંક ૩

હિંદુ કાયદામાં ફેરફારની જરૂર

(શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઇ)

સારાયે ભારત વર્ષના હિન્દુઓને સ્પર્શતો, અને ખાસ કરીને હિન્દુ સ્ત્રીઓના અધિકારમાં ક્રાન્તિકાર પલટો આણનારા કાયદાનો એક કાચો ખરડો સરકાર દ્વારા તે કામ માટે નિયુક્ત થયેલી આ સમિતિ તરફથી લોકોની જાણ અને મત માટે પ્રજા સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. આ ખરડાની અંદર હિન્દુઓના વારસા·લગ્ન, દત્તકવિધાન, તથા વાલી અને સગીરપણા સંબંધીના ધારાઓ વ્યવસ્થિત, ચોક્કસ અને સારા સ્વરૂપમાં ગોઠવીને મૂકવામાં આવ્યા છે! ઉપરાંત આ કાયદો બ્રિટીશ હિન્દના કોઈ પણ ભાગમાં રહેતા સર્વ કોઈ હિન્દુઓને લાગુ પાડવાનો છે.

આ ખરડો સમજવો સમજાવવો, યોગ્ય લાગે ત્યાં સુધારવો, ને સુધારીને સ્વીકારાવવો તે દરેક હિન્દુનો ધર્મ ને જવાબદારી છે.

આ ખરડાની ચર્ચામાં આગળ વધીએ તે પહેલાં અત્યારે હિંદુ કાયદો કેવા રૂપમાં ને કેટલે અંશે લાગુ પડે છે. તે જોઇએ. તેથી નવા હિન્દુ કાયદાની જરૂરીયાતને ઉપયોગિતા સારી રીતે સમજી શકાય.

હાલમાં ઘણાખરા વિષયોમાં તો હિન્દીઓને બધા કાયદા ધર્મનાં ભેદ સિવાય સમાન રીતે લાગુ પડે છે દા. ત. ફોજદારી કાયદો, દિવાની કાયદો, નાદારીનો કાયદો, વ્યાપાર સંબંધી કાયદો વિગેરે આ વિષયોમાં હિન્દુ મુસલમાન એવો ભેદ પડતો નથી પરંતુ વારસો, લગ્ન, દત્તક વિધાન, વસીયતનામું, સ્ત્રીધન, ધર્માદા મિલકત, વિગેરે વિષયમાં હિન્દુઓને હિન્દુ કાયદો ને મુસલમાનોને મુસલમાની કાયદો લાગુ પાડવામાં આવે છે. આ હિંદુ કાયદાનું મૂળ પૂર્વજોના સમયમાં રચાયલી ને ધારા તરીકે સ્વીકારાયલી મનુ, યાજ્ઞવલ્ક્ય, નારદ વિગેરેની સ્મૃતિઓને તે સ્મૃતિઓ પર પછવાડેથી રચાયલી ટીકાઓ ને ટીપ્પણીઓ છે. જુદા જુદા પ્રાંતોમાં જુદી જુદી ટીકાઓ પર વજન મુકાય છે.

આમ હિન્દુઓમાં વર્ણ અનેક તેમ કાયદાના પંથ પણ અનેક. ને બાર ગાઉએ બોલી બદલાય તેમ પ્રાંતે પ્રાંતે 'હિંદુ કાયદો બદલાય એમ વિશાળ અર્થમાં કહીએ તો ખોટું નહિ.'

આનાથી કેટલી બધી અગવડ ને હેરાનગતિ પડે? વળી એક જ સ્મૃતિમાંના શ્લોકનો દરેક હાઈકોર્ટમાં જૂદો જૂદો અર્થ થાય કે સ્વીકારાય ને તેથી હિન્દુ સમાજની પ્રગતિ ને સંગઠ્ઠનને કેટલો અવરોધ પડે તે કોઈ પણ વિચારશીલ માણસ સમજી શકે એમ છે. ઉપરાંત કોઈ પણ વિષય પર ચૂકાદો આપતાં પહેલાં જૂદી જૂદી વિરોધી સ્મૃતિઓ ને ટીકાઓ જોવી પડે, ને ત્યાર પછી જ નિર્ણય થાય. હવે જો ન્યાયાધીશની જ આવી સ્થિતિ હોય તો એક અસાધારણ માણસ પોતાના કાર્યનું કાયદામાં શું પરિણામ આવશે તે કેવી રીતે જાણી શકે? માટે કાયદો તો એવો હોવો જોઈએ કે જે બધાને સરખી રીતે લાગુ પડે. જે સરળ હોય. સમજી શકાય એવો હોય, ચોક્કસ હોય, સુવ્યવસ્થિત ને સુપ્રાપ્ય હોય.

અત્યારે તો હિન્દુ કાયદો બંગાળમાં જૂદો ને મદ્રાસમાં જૂદો, મુંબાઇમાં જૂદો, ને પંજાબમાં જૂદો બનારસમાં જૂદો. ને બિહારમાં જૂદો. વળી મૂળ હિન્દુ કાયદો સંસ્કૃતમાં રહ્યો એટલે અભણ તો શું પણ અંગ્રેજી ભણેલાને પણ કાયદો સમજવામાં ગતાગમ પડે નહિ. માટે આ જે નવો ખરડાનો પ્રસ્તાવ આપ્યો છે તેનાથી પ્રાંતે પ્રાંત વચ્ચેની અસમાનતા દૂર થશે. કાયદો અંગ્રેજીમાં વ્યવસ્થિત ને સરળ રૂપમાં રચાયલો હોઈ સાધારણ ભણેલા પણ તે સમજી શકશે. ને સવ જાતિ ને પ્રાંતના હિન્દુઓ વચ્ચે ધારાવિષયક વ્યવહારમાં સમાનતા ને એકતા આણી શકાશે.

કાયદામાં ફેરફાર નથી થયા.

સમાજના માણસોના આંતરિક વ્યવહારનો સંબંધ સાચવવા ને સુનિશ્ચિત કરવા માટે જ કાયદો અસ્તિત્વમાં આવે છે. કાયદાનું પાલન કરાવવું એ રાજ્યની સૌથી પ્રાથમિક ને અગત્યની ફરજ છે. કાયદાના અનુશાસન વિના સમાજનો વ્યવહાર ચાલી જ ના શકે. દા. ત. ચોરને પકડી શિક્ષા કરવામાં ન આવે ને ચોગયલા માણસને તેનું ધન કે વળતર ન મળે તો લોકોમાં વેપાર, ધધો કે શાંતિ ટકી જ કેમ શકે ?

આ ઉપરથી સમજી શકશે કે સમાજ માટે જ અને સમાજમાંથી જ કાયદો ઉદ્ભવે છે ને ટકે છે. સમાજ એ કાયદાની પૂર્વ ભૂમિકા ને પાયો છે. માટે સમાજ બદલાય ત્યારે કાયદો પણ બદલાવો જ જોઈએ નહિતર સમાજની પ્રગતિ રૂંધાય, સમાજમાં સડો પેસે. અથવા કાયદો એ નામ માત્રનો જ કાયદો રહે. બે હજાર વર્ષ પર મનુ ભગવાને સ્મૃતિમાં જે નીતિનિયમો ઘડયા તે, તે સમયના સમાજને અનુકૂળ હશે પણ ત્યાર પછી, ને વિશેષ કરીને છેલ્લા સો વર્ષમાં, સમાજના બંધારણ ને માનસમાં અભુતપૂર્વ ફેરફારો થયા છે, પણ તેની સાથે સાથે હિંદુ કાયદામાં ફેરફારો થયા નથી. ને અત્યારે કલિયુગમાં નવી સ્મૃતિ લખવાની પરવાનગી મળી શકે એમ નથી સમાજ બદલાયો સમાજનાં માનસ ને નીતિ, આચાર ને વિચાર બદલાયા. રાજ્ય બદલાયું, જગત બદલાયું, બધું બદલાયું પણ એક હિન્દુ કાયદો ન બદલાયો ? એટલે આપણે આ નવા હિંદુ કાયદાને આવકાર આપવો જોઈએ.

જૂના હિન્દુ કાયદા નીચે સ્ત્રીને પુરૂષ કરતાં કંઈ કંઈ વાતમાં ઓછો અધિકાર છે તેના થોડા દાખલા લઈશું તો સ્ત્રીની સ્થિતિનો સચોટ ખ્યાલ આવશે.

(૧) વસિયતનામું કર્યા વિના પિતા મરી જાય તો તેની મિલ્કત તેના પુત્ર, પૌત્ર ને પ્રપૌત્રને મળે. આ ન હોય તોજ વિધવાને મળે; ને વિધવા ન હોય તોજ પુત્રીને મળે એટલું જ નહિ પણ વિધવા કે પુત્રીને જે મિલ્કત વારસામાં મળે તેના પર જીવે ત્યાં સુધી વાપરવાનો જ અધિકાર પણ છે મિલ્કત વેચવાનો કે ગીરે મૂકવાનો તેને અધિકાર નહિ. વિધવા કે પુત્રી મરી જાય પછી તેને પતિ કે પિતા તરફથી જે મિલ્કત મળી હોય તે વિધવા કે પુત્રીના વારસોને નહિ પણ મૂળ જેના તરફથી મિલ્કત મળી હોય તેના વારસોને જાય.

(૨) સંયુક્ત કુટુંબની મિલ્કતમાં વિધવાને જીવે ત્યાં સુધી ને પુત્રીને પરણે ત્યાં સુધી; માત્ર આજીવિકા મેળવવાનો જ અધિકાર.

(૩) પત્ની, પુત્રી, માતા, પિતાની માતા, ને પિતાના પિતાની માત આટલી પાંચ સ્ત્રીઓ જ વારસાના હકદાર થઈ શકે. બીજી કોઈ સ્ત્રીઓને વારસા હક મળે જ નહિ. દા. ત. વિનોદભાઈ મરી જાય તો વિનોદભાઇની છોકરીની છોકરી, અથવા છોકરાની છોકરી, અથવા બેન કે બેનની છોકરીને વારસો મળે નહિ. પણ વિનોદભાઇના પિત્રાઇને જ મળે. પછી ભલે તે વિનોદભાઈના બાપના બાપના બાપના કાકાના છોકરાના છોકરાના છોકરાને છોકરો હોય. અર્થાત્ સ્ત્રી હોવાના કારણે માણસના પોતાના સ્ત્રી વંશજોને બદલે દૂરના પિતરાઈઓને વારસો મળતો.

(૪) પુત્રહીન સ્ત્રી કરતાં ઘણી વખત સપુત્ર સ્ત્રીને વારસામાં પ્રથમ સ્થાન મળતું ને બંગાળ વિગેરે ઠેકાણે છોકરા ન હોય તો વારસામાં ભાગ મેળવવામાં જ સ્થાન મળતું નહિ.

(૫) ચારિત્રહીન સ્ત્રીને વારસામાંથી બાકાત રાખવામાં આવતી.

(૬) મુંબાઈ સિવાય, હિંદુસ્તાનના બીજા ભા-

ગમાં પતિ-કે પતિના કુટુંબીઓની સંમતિ વિના કોઈ પણ વિધવાથી દત્તક લઈ શકાય નહિ, ને દત્તક પુત્ર દત્તક માને તેના પતિ તરફથી વારસામાં મળેલી મિલ્કતનો માને ઠેકાણે સંપૂર્ણ વારસદાર બનતો.

(૭) લગ્ન થયા પછી તેને રદ ગણી શકાય નહિ; પછી ભલે પતિ લગ્ન સમયે ગાંડો હોય.

(૮) લગ્ન પછી પતિ ગાંડો થાય. કોઢવાળો થાય, વિધર્મી થાય, ઇંદ્રિયના ચાંદી જેવા ગંભીર રોગથી પીડાય. વિધર્મી થઇ જાય, સાત વર્ષ સુધી મુકીને નાસી જાય તો પણ સ્ત્રીને છુટાછેડા લેવાનો–લગ્નમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો–અધીકાર નહિ.

(૯) ધાર્મિક રીતે લગ્ન કરવાં હોય તો જ્ઞાતિની બહાર લગ્ન કરી ના શકાય.

(૧૦) પુરુષ ધારે તેટલી પત્ની કરી શકે.

નવો કાયદો

હવે રાવ સમિતિએ પ્રજા સમક્ષ જે નવો ખરડો રજુ કર્યો છે તેમાં સ્ત્રીની ઉપર જણાવેલી ને બીજી ગેરલાયકાતો હતી તે બધી દુર કરવામાં આવી છે: પુરુષના જેટલા જ અધીકારો સ્ત્રીને લગભગ આપવામાં આવ્યા છે.

સ્ત્રીને સ્ત્રી હોવાને કારણે પુરુષ કરતાં ઊતરતી ગણવામાં આવી નથી. રાવ સમિતિના નવા ધારામાં સ્ત્રીઓને જે નવા અધીકારો મળેલા છે તેમાંના થોડા નીચે પ્રમાણે છેઃ—

(૧) વસીયતનામું કર્યા વિના કોઇ માણસ મરી જાય તો તેની મિલ્કતમાં તેના પુત્ર પૌત્ર ને પ્રપૌત્રની સાથે પત્ની તથા પુત્રીને એકી સાથે જ વારસામાં ભાગ મેળવવાનો અધિકાર મળે છે. પછી ભલે તે મિલ્કત સ્વતંત્રોપાર્જિત હોય કે વંશપરંપરાથી બાપદાદા પાસેથી મળેલી હોય.

(૨) સ્ત્રીને જે મિલકત મળે તે પરની સંપૂર્ણ માલિકી રહે. તે ધારે તો વેચી શકે, ગીરવી મૂકી શકે ને વીલ કરીને એમને એમ ગમે તેને આપી શકે.

(૩) સ્ત્રી સ્ત્રી હોવાને કારણે વારસામાંથી બાતલ થઇ શકે નહિ, અર્થાત મિલકતદારની પોતાની નજીકની સ્ત્રી સંબંધી હોય તો તે દૂરના પિત્રાઈ કરતાં વારસા પર પ્રથમ અધિકારી ઠરે.

(૪) કોઈ પણ વિધવાને તેના ગેરચારિત્ર્ય માટે વારસામાંથી બાતલ કરવી હોય તો તે ગેરચારિત્ર્ય તેના પતિના જીવતાં પતિદ્વારા અદાલતમાં પૂરવાર થએલું હોવું જોઇએ. તે સિવાય કોઈ પણ વિધવાને તેના પતિની મિલકતના વારસામાંથી બાતલ કરી શકાય નહિ.

(૫) સંતતિ નહિ હોવાને કારણે કોઈ પણ સ્ત્રીનો વારસાનો અધિકાર રદ થશે નહિ.

(૬) પતિએ મનાઈ ના કરી હોય તો વિધવા સ્વેચ્છાથી ગમે તેને દત્તક લઈ શકશે. દત્તક પુત્ર વિધવાને પોતાના અધિકારથી પતિના વારસામાંથી મેળવેલા ભાગમાંથી વંચિત કરી શકશે નહિ.

(૭) લગ્ન પછી, વર લગ્ન સમયે ગાંડો હતો અથવા તો લગ્ન માટેની સંમતિ બળજબરી કે લુચ્ચાઈથી મેળવવામાં આવી હતી એમ પુરવાર થાય તો લગ્ન રદ ગણાય.

(૮) પતિ નપુંસક હોય, વિધર્મી થઇ ગયો, અથવા તો લાગલાગટ સાત વર્ષ સુધી ગાંડો રહે, કોઢવાળો રહે, અથવા ઇંદ્રિયના ગંભીર રોગથી પીડાતો રહે, અથવા સાત વર્ષ સુધી યોગ્ય કારણ વિના ત્યાગ કરી જતો રહ્યો હોય, તો તે સ્ત્રીને છુટાછેડા મેળવવાનો અધિકાર મળે છે.

(૯) ધાર્મિક રીતે લગ્ન કરવા હોય તો પણ ગમે તે જ્ઞાતિના પુરુષ સાથે લગ્ન થઇ શકે.

(૧૦) પુરુષથી, એક સ્ત્રીથી વધુ સ્ત્રી, આગલી સ્ત્રી સાથેનો લગ્ન સંબંધ કાયદેસર હોય ત્યાં સુધી પરણી શકાય નહિ.

આમ આપણે જોયું કે સ્ત્રીને તરીકે લગ્ન ને વારસાધીકારની બાબતમાં જે અપૂર્ણતા ને અશક્તિ ભોગવવી પડતી હતી તે નવા હિન્દુ કાયદામાંથી દુર કરવામાં આવી છે. છોકરીને છોકરા જેટલા જ અધીકાર લગભગ આપવામાં આવ્યા છે. ઉપરાંત એક પત્નીત્વનો સિદ્ધાંત દાખલ કરવાથી જ અનેક સ્ત્રીઓને તથા તેમના માતાપિતાને રાહત મળશે, ને પુરુષોની સ્વચ્છંદતા પર અંકુશ મુકાશે, અમુક સંજોગોમાં લગ્ન રદ ગણવાની કે છુટાછેડા પ્રાપ્ત કરવાની સગવડતા પણ આપવામાં આવી છે.

પિતા કે પતિની મિલકતમાં તેને પુત્રોની સાથે જ વારસાનો અધીકાર મળે છે. દત્તક વિધિમાં પણ તેના પોતાના પતિ સિવાય અન્ય કોઇ પણ તેના અધિકાર પર કાપ મુકી શકે એમ નથી.

☆ ત્યા ગ ☆

[ગતાંકથી ચાલુ]

છેવટે રૂડા પટેલે અને જમનાએ પોતાના પુત્રને ગાડીમાં બેસાડ્યો અને એક ક્ષણમાં ગાડી તેઓની દૃષ્ટિબહાર નીકળી ગઈ. જ્યાં સુધી ગાડી તેઓની નજરે પડી ત્યાં સુધી તેઓ એકી નજરે તે તરફ જોઈ રહ્યા પણ જ્યારે ગાડી દેખાતી બંધ પડી ત્યારે જમના પુત્રના વિયોગથી શોકમાં ગરકાવ થઈ.

ગાડી પસાર થઈ તેવાજ ભીખા પટેલ અને રૂખી પોતાના ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યા. તેઓએ ધાર્યું કે રૂડા પટેલે પોતાના પુત્રને પૈસાના લોભે તેઓના હસ્તમાં સોંપ્યો અને આથી તેઓ તેની પ્રત્યે ધીક્કાર વર્ષાવવા લાગ્યા. તે દિવસથી તેઓ વચ્ચે દુશ્મનાવટના બીજ રોપાયા. સત્ય વાતથી ભીખા પટેલ તેમજ રૂખી અજ્ઞાત હતા.

ભીખા પટેલ અને રૂડા પટેલ વચ્ચે ઈર્ષ્યાગ્નિ વધારેને વધારે પ્રગટ થતો ગયો. હવે તેઓમાં પહેલાના જેવો સંપ તેમજ પ્રેમ ન હતો. હવે તેઓ એક બીજાના કટ્ટા શત્રૂ બન્યા હતા. જ્યારે રૂડા પટેલ અને તેની સ્ત્રી પોતાની જ્ઞાતિમાં જતાં ત્યારે જ્ઞાતિના માણસો તેઓની તરફ આંગળી ચીંધીને બોલતા કે "જુઓ આ પોતાના પુત્રને બીજાના હાથમાં સોંપનાર માબાપ, આપણી જ્ઞાતિમાં તેઓ કલંક સમાન છે. આનાથી તો રાક્ષસો સારા હોય."

જમનાને તેના પુત્રના કાંઈપણ સમાચાર ન મળતાં. પોતાના પુત્રને પર પુરુષના હાથમાં આપવા માટે જમનાએ તેમજ રૂડા પટેલે કોઇપણ દિવસ એક બીજાને કડવો શબ્દ પણ કહ્યો નથી. સમાજ તરફનું વર્તન તેઓ તરફ એટલું તો સખ્ત થતું ગયું કે જો તેઓ બહાર નીકળતાં તો તેઓ હાસ્યુત થતાં પણ તેઓ સમાજની દરકાર ન કરતાં જો કોઈપણ બાબતમાં પુછતું તો તેઓ હિંમતથી કહેતાં કે "એમાં અમે ખોટું શું કર્યું ? એના ભવિષ્યની ઉન્નતિને માટે અમે એને ત્યાં આપ્યો ? અમારો પુત્ર છે એની ભવિષ્યની ચિંતા અમારે કરવાની છે. સ્વાર્થી સમાજ ઈર્ષ્યાગ્નિથી અન્ધ થઇ ગમે તે બોલે તેની અમને પરવા નથી. સમાજ તો આગળ જતાં એનો ભાવ પણ ન પુછશે એની ઉન્નતિને માટે અમે ગમે એ કરીએ એમાં સમાજનું શું જાય ?"

રૂખીએ પોતાના પુત્રને બીજાના હસ્તમાં નહિ સોંપ્યો એ વિજય માટે તે સંતોષ માનતી અને તેના પાડોશીઓને તેમજ પતિને વારંવાર કહેતી કે "હું એક પ્રેમાળ માતા છું. મેં મારા દેવાને પરાયા મનુષ્યના હસ્તમાં સોંપ્યો નથી. હું જો ધારવા માગતે તો તેમ કરી શકતે, પણ નહિ મેં એ માગણીને મારા પગના ઠોકરે ઊડાવી દીધી !"

અને ધીમે ધીમે તેણે મેળવેલા વિજયથી તે એટલી તો ગર્વિત થઈ કે આખી દુનિયામાં તેના જેવી ભોગ આપનારી કોઈ પણ સ્ત્રી નથી. તે એકલી જ આવી મોટી લાલચ સામે ચલાયમાન ન થઈ. અને દેવો પણ તેની માના જેવો જ અહંકારી થતો ગયો. તે પોતાના મિત્રોને કહેતો કે "મારી માએ મને પરપુરુષના હસ્તમાં સોંપ્યો નથી કદાચ જો મને ત્યાં મોકલ્યો હોત તો મારા પિતા અત્યારના એક શ્રીમંત ગૃહસ્થ હોત, પણ તેઓએ પૈસા કરતાં મને વધારે કીંમતી ગણ્યો. તેને જ્યારે જ્યારે તક મળતી ત્યારે ત્યારે તે રૂડા પટેલનું અપમાન કરતો અને તેને ઘણા સખ્ત શબ્દો કહેતો. પણ જેમ જેમ દિવસો પસાર થતા ગયા તેમ તેમ રૂડા પટેલની ઉન્નતિ થવા માંડી અને ભીખા પટેલની પડતી થવા માંડી તેનો મોટો પુત્ર પરદેશ ગયો હતો અને બીજો મરી ગયો હતો અને પોતાની વૃદ્ધાવસ્થા થવાથી દેવાને સખ્ત કામ કરવું પડતું હતું.

ઉપલી વાતને ઘણો સમય વીતી ગયો. અત્યારના દેવાની વય ૨૧ વર્ષની છે. એક દિવસ સવારના રૂડાં પટેલના ઘર આગળ એક સુન્દર ગાડી આવી, આ તેજ ગાડી હતી કે ઘણા વર્ષ ઉપર તેના ઘર આગળ આવી હતી. સુંદર કપડાથી સજ્જ થએલો એક યુવાન આ ગાડીમાંથી નીચે ઉતર્યો અને તેની સાથે એક વૃદ્ધ સ્ત્રી પણ ઉતરી. ગાડીવાળાને ઉભા રહે-

વાનું કહીને પેલો યુવાન તે વૃદ્ધાનો હાથ પકડીને રૂડા પટેલના ઘર આગળ આવ્યો.

જ્યારે તેઓ ઘરમાં પહોંચ્યા ત્યારે રૂડા પટેલ લાકડાં ફાડતો હતો અને જમના ચોખા વીણતી હતી. પેલો યુવાન રૂડા પટેલ પાસે આવ્યો અને તેને તથા જમનાને પગે પડયો.

રૂડો અને જમના આશ્ચર્યથી સ્તબ્ધ થયાં. તેઓ તેની તરફ એકી દ્રષ્ટિએ જોઈ રહ્યાં. એકાએક રૂડો પટેલ બોલી ઊઠયો 'કાશુ મારો જીવો! મારો વિખુટો પડેલો એકનો એક પુત્ર! જમના તેને ભેટી પડી. આજે તેનો હર્ષ મા'તો ન હતો. તેનો સોળ વર્ષથી ત્યજાયલો એકનો એક પુત્ર આજે પાછો આવ્યો હતો. તેને હર્ષના આંસુ આવ્યાં. રૂડો પટેલ અને જમના તેના પુત્રના સુન્દર પોશાકથી તેના હાવભાવ અને તેના બોલવાની ઢબથી તેઓ એટલા બધા પ્રસન્ન થયા કે તેઓ વારે ઘડીએ તે વૃદ્ધાનો આભાર માનવા લાગ્યા.

પણ આ બધો બનાવ એક મનુષ્ય જોયા કરતો હતો અને તે ભીખા પટેલનો પુત્ર દેવો હતો. તે પેલા યુવાનના પહેરવેશથી તેમજ તેને મળેલા માનથી તેની તરફ તે ઇર્ષ્યાળુ બન્યો. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે તેને તેના માતા પિતાએ આ લોકોને ત્યાં આપ્યો હોત. મારા ભાવિ સુખને ખાતર તેઓએ જો મારો ત્યાગ કર્યો હોત તો હું આજે આના જેવો જ સંસ્કારી બન્યો હોત. આ વિચારથી દિવસે દિવસે તેનો બધો ક્રોધ તેના માતા પિતા તરફ વળવા લાગ્યો.

અને તે વધારે વખત સુધી આ સહન ન કરી શકયો. એક દિવસે સાંજે તે બગાડી ઊઠયો "તમારે મને તેઓને ત્યાં સોંપવો હતો. તમે મારા ભવિષ્યનો કાંઇ પણ વિચાર ન કર્યો. જો હું અત્યારે ત્યાં હોત તો એક ગૃહસ્થ બન્યો હોત."

"અમે અમારી ફરજ બજાવી તેને માટે શું તું અમને ઠપકો આપે છે! અમારા હાલનો બદલો વાળે છે!" રૂખી કંઇક દીલગીરી ભર્યા સ્વરે બોલી.

હા! દેવો ગર્જી ઊઠયો "જો તમે મને તે લોકોના હાથમાં સોંપ્યો હોત તો હું આજે એક મોટો ગૃહસ્થ બન્યો હોત. મારું જીવન સ્હેલાઇથી વ્યતિત કરી શકતે પણ હવે મને મારું જીવન વીતાડતાં ઘણું કષ્ટ થશે. પુત્રના ભલા માટે મા બાપે શું કરવું જોઈએ તેનાથી તમે અજ્ઞાત છો.

રૂખી રડવા લાગી તેને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. જો દેવો ત્યાં ગયો હોત તો અત્યારે તે એક સંસ્કારી યુવાન બનત. સંસાર તેને એક આદર્શ પુરુષ ગણાત અને તેનો પોતાનો નિર્વાહ તે સારી રીતે કરી શકતે. રૂખીને પસ્તાવો ઘણો થતો પણ તે શું કરે! તેના પુત્રને સુખી કરવા માટે હવે તો પોતાનો ભોગ પણ આપી શકવાને માટે અશક્ત હતી. તેની ભૂલનું ભયંકર પરિણામ હવે તે અનુભવતી હતી તે મંદ સ્વરે બોલી "બેટા! જે થવાનું હતું તે થઇ ગયું તું ઉદ્યમ કર અને તેના જેવો થવાથી ભાવના કર."

"હવે ડહાપણ શા કામનું" દેવો બોલ્યો. પાણી વહેતાં પહેલાં પાળ બાંધી હોત તો આજે આ પ્રસંગ ના આવતે. મનુષ્ય બાલ્યાવસ્થાએ જ કેળવાય છે, તે જ અવસ્થામાં તેના સંસ્કાર ઘડાય છે અને યુવાન અવસ્થામાં તે અમલમાં મુકાય છે. ચારિત્ર્યના બીજ બાલ્યાવસ્થામાં વવાય છે અને ફળ યુવાવસ્થામાં જ થાય છે.

તે પગ ઠોકતો ઊઠયો અને પોતાની ટોપી હાથમાં લીધી "હું જાઉં છું! તે બોલ્યો હું તમને ત્યજીને જાઉં છું!" જો હું વધારે વખત રહું તો મારે તમને વારે ઘડીએ ઠપકો આપવો પડે તેમજ મારાથી કંઇને-કંઇ શબ્દો બોલાઈ જાય તે માટે હું ત્યાગ કરું છું. અને જ્યાં સુધી હું એક ગૃહસ્થ ન બનું ત્યાં સુધી હું અહીં આવવાનો નથી."

તે બારણા પાસે ગયો અને બારણા ઉઘાડયા. આ વખતે એક ઝુંપડીમાંથી રૂદનનો ધ્વનિ નીકળતો હતો ત્યારે બીજા ઝુંપડામાંથી હર્ષનો ધ્વનિ સંભળાતો હતો.

રૂખી મોટેથી રૂદન કરવા લાગી. અને ભીખા પટેલ પણ કેટલોક વખત સુધી અચાનક ઉભા રહ્યા પણ આખરે સહન ન થતાં તે પણ રડી પડયા.

—અને દેવો બારણું પછાડતો મધ્ય રાત્રીના ગાઢ અંધકારમાં અદ્રશ્ય થયો. (સંપૂર્ણ

બાની અંતર વ્યથા

તા. ૧૧-૨-૪૫

ભોગ આપ્યા શિવાય, સત્યની પ્રાપ્તિ થતી નથી.
દેશ સેવા કરવાનાં પ્રસંગો જોઈએ તેટલાં છે.
તમો તમારી મતલબ ખાતર, ન્યાયનું ખૂન ન
કરો !

ભારતની ઉન્નતી ક્રમે, ક્રમે થાય છે, પ્રેમ સર્વને
જીતે છે.

" આજનાં પવિત્ર શિવરાત્રીના દિવસે, ગોઝારા આગાખાન મહેલને યાદ કરતાં, હ્રદયને કારીયા લાગે છે. પરંતુ ગઈ કાલનાં ગોઝારા મહાલયને, આજનાં પવિત્ર ધામને કેમ ભુલાય. "

" નિચેનો સંદેશો પાઠવતાં બા અપૂર્વ શાન્તિસઃ પુલકાયમાન હતાં."

તમો આર્યા બનીને જીવજો

"તમો આર્યા છો, તેનો તમને ખ્યાલ છે. તેમ અન્ય બહેનોને પણ ખ્યાલ આપજો, કે તમો પણ આર્યા છો. આર્યાનાં કાંઈ બજારા હોતા નથી. એમ-નાંમાં ગ્હેલો ખોટો ખ્યાલ કઢાવવા પ્રયત્ન કરશો. અને ગમે તેવા અસહ્ય સંજોગોમાં પણ, આર્યા બનીને જીવજો. "

બા ના આખરી વેણુ, હું જાઉં છું !

"હું જાઉં છું! એ વેણ સાંભળી તમને અનહદ દુઃખ થશે, અને હ્રદયમાં પારાવાર કલ્પાંત કરશો. પરંતુ કલ્પાંત, દુઃખ, શોકને તજી, હ્રદય પત્થરનું બનાવી અધુરું કાર્ય પૂર્ણ કરશો. મારાં જવાથી દેશ સેવા કરવાના પ્રસંગો જતા નહિ રહે, હું જઈશ અને પ્રસંગોનો રાફડો ફાટશે. તે દરેક કાર્યને, તમો તનતોડ મહેનતથી, અને શ્રદ્ધાથી પૂરાં કરજો."

"શું ! બાનું હરખાતું હૈયું આખરો શ્વાસમાં શું શું અજવાળું નહિ પાથરતું હોય !"

"ખરેખર, બાએ આઝાદીની વેદીમાં, દેહની આહુતી આપી."

સિદ્ધી મેળવીને જ બહાર આવશે

" યુવક અને યુવતી જ્યાં સુધી, પોતે પોતાનાં રૂપ માટે, પોતાની જાત માટે, મર્યાદા માગશે, ત્યાં સુધી સ્વતંત્રતા અને આઝાદી હજારો, બલ્કે લાખો કદમો દૂર જ રહેવાની છે. યુવક અને યુવતી, કોઈ પણ આવેશ ભુલી, એક એકને ઈન્સાન તરીકે ઓળખી, ઐક્યતાથી ખોવાશે, ત્યારે અવશ્ય સિદ્ધી મેળવીને જ બહાર આવશે. "

પૂનઃ પ્રભાત આપણી સ્વતંત્રતાનું હશે

" દેશ સેવક અને સેવીકા આડંબરને લેશ પણ નહિ જોતાં, પોતાની ફર્જ હાંસલ કરશે, ત્યારે પૂનઃ પ્રભાત આપણી સ્વતંત્રતાનું હશે."

" સ્વતંત્રતા, અને આઝાદીની સિદ્ધી માટે ઐકયતા, વિશ્વાસ, અહિંસા, શાન્તિ, અને ધીરજ કાફી છે. "

" કાર્ય કરતાં નેતાઓનો કારાગૃહવાસ, અત્યંત કરુણ જીવન, અને યુવાનોની શહીદી એ ગતી મંદ ક્રાંતિને રોશન કરવા આવશ્યક છે. "

સહવાસની મહકને ભેદની દ્રષ્ટીથી ?

" ભારતવાસીઓ જ્યાં સુધી એક બીજાનાં ખ્યાલમાં, રૂપ અને રંગમાં, મહુલો અને મહાલયના તફાવતમાં પણ સહવાસની મહકને ભેદની દ્રષ્ટીથી જોઇ, પોતાના ખ્યાલને મહાન ગણી, આઝાદી માટે પૂકાર કરે, તો તે પૂકાર, શ્વાસનો નહિ તો કોનો સમજવો ! "

આઝાદી અને સ્વતંત્રતા

" સંગઠન જેવું અસંગ, અને અતુલ બળ એકઠું કરી અવાજ કરશે, ત્યારે જ હિન્દની નૂર ઝળકતી આબાદી બહાર આવશે, ક્રાંતિરોશન થશે, ત્યારે આઝાદી અને સ્વતંત્રતા પગ ચુમશે. "

સ્વતંત્રતા કેમ જગાડી શકશે ?

" સ્વાશ્રય, અને દેશ સેવામાં જ્યાં સુધી ઇન્સાન નહિ ભાગતો હોય, શહીદોના મરણની અદેખાઈની જીજ્ઞાસા ધારણ નહિ કરતો હોય, ત્યાં સુધી ઘોર નીંદ્રામાં ભયંકર રૂપે, નાજુક દેહવાળી ક્રીર્તિના પ્રતીક રૂપ, સ્વતંત્રતા કયમ જગાડી શકશે ! ".

"આ ઘણી જ વખત, મુલાકાતો યા સમુહ

[વધુ માટે જુઓ પૃ. ૪૧

મોતની સજા

જેલના કેદીઓનું ચિ.ા
દોરતી નવલિકા

ગગનમંડળમાં લાલ છાયા પ્રસરી, રવિરાજ અસ્ત થયો હતો. અંધારૂં થવા માંડ્યું હતું. કેદીઓની સ્થિતિ જોવા જેવી બની હતી અને તેમની ખેડીઓ કોઈ સાજ શાસ્ત્રનો વિષય બનેલી જણાતી હતી.

જો માણસ ઉંડી સમીક્ષા કરે તો આ દુર્ભાગી માણસોના કૃત્યોની સમાલોચના કરવા જેટલું જ્ઞાન મેળવી શકે. એવા સમાલોચકો કેટલાક નીકળે!

એમાં જરાય શક નથી કે આ માણસોએ ચોરી, લૂંટ, ખૂન જેવા અપરાધો કર્યાં છે.–પણ એ લોકોએ તેવા ગુના કરવાનું કારણ તો હશેજ ના, આવો એક વિચાર સ્ફુરી આવે. તેઓ પેટ પૂરતું મેળવી શકયા હોત તો તેમના હાથે આ કૃત્યો થાત ખરાં?

જેલમાં આ લોકોએ તેમની કમનસીબી પર આક્રંદ કરવું જોઈએ ને!–પણ આ લોકો તેમ કરવાને બદલે હસે જ જાય છે, આ હસવું કૃત્રિમ હશે ને કાં ભયંકર.

બહાર કામમાં રોકાયેલા કેદીઓને પાછા ફરવાનો સમય થયો છે. નિષ્પ્રાણ બનેલી બૅરેકમાં હવે જીવ આવશે. બીજા ઘણા કેદીઓ સ્વતંત્ર હવાનો શ્વાસ લેનારી બહારની દુનિયાના ખબર અંતર એમની કનેથી મેળવવા આતુર છે.

એ આવી પહોંચ્યા. એમના ચહેરા કોઈ વિચિત્ર ગર્વથી દીપતા હોય એમ લાગે છે. એમાંથી કોઈ મરચું–કોઈ પીધેલી બીડીના ઠુંઠા–ચોરી છૂપીથી લાવ્યો હશે. કેદીઓ એ રંગીન કાચમાંથી બીજાઓને રંગાયેલા જોઈ આનંદથી કૂદશે.

બહારથી આવેલો. એક કેદી બીજા કેદી પર ચીડાય છે. 'સાળો હરામી–તારાથી જો જમાદારને ત્યાંથી એક મરચું પણ ઉઠાવી શકાય તેમ નહોતું તો પછી નમક પીસવા જવું જ નહોતું. તારે બદલે હું ગયો હોત તો આઠ–દસ મરચાં ઉપાડતો આવત'

એક બીજો કેદી સર્વને નમસ્કાર કર્યે જતો હતો. ૩૦૨ કલમનો એ આરોપી છે. હજી તેનો ચૂકાદો આવ્યો નથી. એનું નામ સંદ. થોડે દૂર ઉભો રહીને તે મારી સામે તાકી રહ્યો છે. અમારા બેઉની આંખો મળે છે.

તરતજ તે પ્રશ્ન પૂછે છે; 'સાહેબ! મારા કેસમાં શું થશે?'

–જવાબ પહેલાં જ તેનું હૃદય કંપી ઉઠયું.

'શાનો મુકદ્દમો છે?' મેં પૂછ્યું,

'મારા પર ખૂનનો આરોપ છે. મેં મારી સ્ત્રીની હત્યા કરી છે.'

'એવું ભયંકર કામ શા માટે કર્યું?'

'એક દિવસ ખેતરેથી હું ઘેર આવ્યો એ વખતે મારી સ્ત્રી પરપુરુષ જોડે બેઠી હતી. મને જોતાં જ તેઓ–બન્ને અલગ થઈ બેઠા. હું આગળ ધસું એ પહેલાં તે ભાગ્યો અને મારી કોણી પર દંડો લગાવી પલાયન થઈ ગયો. મારી સ્ત્રી પણ મારી જોડે વઢવા મંડી. મારામાં આવેશ ઉભરાયો અને મેં એની ગરદન ઉડાવી દીધી. સાહેબ! મારી કથની આટલી જ છે. કહો તો ખરા–મારું શું થશે?'

'તું બચી જશે.' એને આશ્વાસન આપવાના ઉદ્દેશથી હું જુઠું બોલ્યો.

હું જાણતો હતો કે તેનું શું થશે. એક નાટક થશે. સૌ પોતપોતાનો પાઠ અચ્છી તરેહથી ભજવશે. આખરે એને તો ફાંસી જ આશ્વાસન આપશે. જો કે ફાંસીએ ચડાવવાનું નાટક મહા ભયંકર ભજવાશે–ગરદન લટકી પડશે ત્યાં સુધી એને ફાંસીની સહાનુભૂતિની જાણ પણ નહિ થાય પણ મૃત્યુ પછી એનું હૃદય ફાંસીને ધન્યવાદ આપશે.

મારા જુઠા આશ્વાસનથી તે ચોંકયો મારા કથન પર અવિશ્વાસ લાવી તેણે મને પૂછયું: 'સાચું કહો તો, સાહેબ! હું બચી જઈશ!'

આવો સવાલ પૂછવાનું તેને કારણ હતું: કેમકે એવો જવાબ તેણે પહેલી જ વાર સાંભળ્યો હતો. તેણે બીજા કેદીઓને એ સવાલ પૂછયો હતો. સૌએ તેને એક જ જવાબ આપ્યો હતો; 'તને ફાંસી થશે.'

આ જવાબ દેનારે વિકટ હાસ્ય કર્યું હતું. ધીમેથી મજાક પણ લૂંટી હતી. એ લૂંટ ન સમજાય તેવી ક્રૂર છતાં કેટલાક કેદીઓને મન 'કુચ્છ નહિ' એટલે ફાંસી કોઈ આનંદની વસ્તુ હોય એવી જણાઇ હતી.

આ કેદી જાગીરદાર, ધનપતિ, પ્રેસીડેન્ટ વગેરે માનવપ્રાણી જેવો જ એક આદમી છે એ વિચાર આવતાં હું ધ્રૂજી જાઉં છું. જો ઈશ્વરે જાગીરદાર કે રાજાના દેહમાં કશીક વિશેષતા ભરી અન્ય માનવીઓથી એમને જુદા પાડયા હોત તો માનવી એમની સાથે પોતાની સરખામણી તો ન કરત ! આજે તો તેઓ સરખામણી કરે છે.

આ વખતે પેલો ગઈકાલવાળો કેદી એક પોસ્ટકાર્ડ લઈને મારી પાસે આવ્યો.

'ક્યાં લખશે, હરીસિંહ !' મેં પૂછ્યું.

'ઘેર લખીશ, સાહેબ! મારો એક પિતરાઇ ભાઈ છે એને લખીશ.'

'શું લખી આપું ?'

'મારા ભાઈને એમ લખો કે ઘેર એક ગાય મૂકીને આવ્યો છું. એ ગાયને તે વેચે નહિ–મારા છોકરાને એ ગાયનું દૂધ ખૂબ પીવડાવે જરા ફોસલાવી પટાવી લખજો કે જેથી તેને દયા આવે લખજો કે એ છોકરાના મા–બાપ હવે તું જ છે. મારી સાથે એને બનતું નહોતું. પણ સાહેબ! બિચારા બાળકે તો એની સાથે કાંઈ જ બગાડયું નથી.'

તેના કહેવાની મતલબ મેં પોસ્ટકાર્ડમાં લખી આપી. તેણે કાર્ડ બંને બાજુએ તપાસી જોયું. એટલા જ વખતમાં એના મોં પર એક સૃષ્ટિ તરી આવી–તે તેના જીવનની કરુણ રૂપરેખા હતી

'સાહેબ ! જ્યારે દીકરાનો વિચાર આવે છે–' એની વેદના બહાર નીકળી ગઈ. અને તેની દૃષ્ટિ પગ પરની બેડીઓ પર જતાં જ તે રડી પડ્યો.

'રડે છે શા માટે, હરીસિંહ !' મેં પૂછ્યું.

તે જવાબ આપી શક્યો નહિ. થોડી ક્ષણો પછી તે બોલ્યો : 'સાહેબ ! હું કંઇ રાક્ષસ થોડો જ હતો–હું તો ખેતી કરતો હતો. મારી પત્ની ખેતર પર મને ભાત્નું પહોંચાડવા આવતી હતી. અરે, એને શું સૂઝયું !–હવે–મારા ખેતરનું ! શી ખબર મારો પિતરાઇ ભાઈ મારા બચ્ચાને કેવી રીતે રાખશે !–સાહેબ, તમે કહો છો કે હું છૂટી જઈશ, પણ શી રીતે ! તો પછી મારા પગમાં બેડીઓ શા માટે નાખી છે !' વારંવાર તેના મોંમાંથી 'સાહેબ' શબ્દ છૂટયે જતો હતો તે મને ખટકયા કરતું હતું. મેં તેને કહ્યું કે ભલા કેદી! મને સાહેબ ન કહીશ. પણ સાચા 'સાહેબ–હજૂર' બોલવાની તેમને ટેવ પાડવામાં આવી હોય ત્યાં શું થાય!

એકૂત હૃદયનું ભોળપણ તેનામાં જોઈ હું પણ કકળી ઊઠ્યો. મારા આ કકળાટ મારી પોતાની પરવશતાનું કારણ કે મનુષ્યની કઠોરતાનું ? કે જેમાં મનુષ્યે કેવળ પોતા પ્રત્યે જ માનવતા દાખવવાનું હોય છે!

રાત્રે બાર વાગે હું ઝબકીને જાગી ઊઠ્યો. એ વખતે એક ગીત ગવાતું હતું. ગીતના શબ્દો હતા–'તાળાં, બત્તી, કેદી બરાબર છે, સાહેબ–હજૂર !–'

મેં જોયું તો હરીસિંહ પોતાની પથારીમાં બેઠો છે. મેં માન્યું કે આવતી કાલની પ્રતિક્ષાને લીધે એને ઉંઘ નથી આવતી. કાલે એનો કેસ હતો. ત્યાં એના નસીબનું નાટક ભજવાશે. છૂટકારાની આશા વીજળીના ઝબકારાની પેઠે અદૃશ્ય થશે અને તેની સાથે તેના તકદીરનું આખું યે યંત્ર ઉથલી પડશે.

એક બીજો કેદી–બંગાળીબાબુ છે. પથારીમાં બેઠો છે. સૂર્યના પ્રકાશ પર જ કલ્પના કર્યે જાય છે. કેમકે આવતી કાલનો સૂર્ય પ્રકાશ એને મુક્ત કરવાનો છે. પણ એ એને ગમતું નહિ હોય. આ જગ્યા જ તેને બહુ પ્રિય જણાય છે–બિચારો છૂટીને કયાં જશે ! શું કરશે!

'કેમ, હરિસિંહ ! ઉંઘ આવતી નથી !'

'આ લોકો સતાવે છે'

'રે કમનસીબ! આજે તને બધા જ સતાવતા જણાતા હોય તો તેમાં કશું વિસ્મય નથી. પણ હું તો આવતી કાલ પછીનો વિચાર કરું છું. કેટલો બધો ભયાનક વિચાર!–જ્યારે તને ફાંસીની સજા સંભળાવવામાં આવી હશે એ સમય પછીથી તે તને

ફાંસીએ ચડાવી દેવાશે ત્યાં સુધી તારી કાળજી કેટલી બધી રખાશે.–તને એક અલગ ઓરડીમાં રાખવામાં આવશે. તું કોઈ સાથે વાત સુદ્ધાં કરી શકશે નહિ. તું આત્મહત્યા કરવાનો છે, એવી શંકાથી દરરોજ પહેરેગીરો તારું નિરીક્ષણ કરતા રહેશે. તારું નામ આવતાં જ જેલરના મનમાં ભ્રાન્તિ થશે કે તેં ગમે તે પ્રકારે જીવનનો અંત આણ્યો હશે.

એ બધા મળીને તને કઇ રીતે ઓળખાવશે–એક મોટો, ભયજનક ખૂની.

તું રાજકિય કેદી હોત તો પણ થોડા માણસો તારા પ્રત્યે દિલસોજી દાખવી શકત, પણ તું તો...! બધા તારો તિરસ્કાર કરશે. રાત દિવસ તને ફાંસીની જ કલ્પનાઓ સતાવશે. વારંવાર તું ઉંઘમાંથી જબકી જાગી ઊઠશે. જાગ્યા પછી સ્થિર ભાન પ્રાપ્ત થતાં તને જણાશે કે તેં કોઇ સ્વપ્ન જોયું, જેમાં ફાંસીએ લટકાવવામાં આવતો હતો. ભાનમાં હોવા છતાં આ વખતે અંધકારમાં તને ભ્રાન્તિ થશે કે વિકાળ કાળ મોં ફાડી તારા તરફ ધસી આવે છે. તરત જ તને ગભરાટ થશે તને જણાશે કાળના પંજામાં તારી ગરદન પકડાઇ ગઇ છે. તું ચીસો પાડવા માંડશે. તારો ઓરડો બહારથી તદ્દન શાંત જણાશે ત્યાં કશું નહિ હોય. છતાં તારી ચીસો બહાર સંભળાયા વિના નહિ રહે. તે સાંભળનારા પહેરેગીરોમાંથી કોઈક બોલશે: 'એક ફાંસીની સજા પામેલો અપરાધી અંદર છે' -

તને ભૂતકાળ યાદ આવશે. તારું પ્યારું બાળક તારા સ્મરણ પટ પર હસવા કૂદવા માંડશે તને તારો ભાઈ સંભાળશે કે દુઃખી કરશે, તે પ્રશ્ન તારી સામે ખડો થશે અને તું કંપી ઊઠશે. તારું ખેતર તારી આંખ આગળ ઘૂમવા લાગશે. તેમાં ઉગેલા નાના નાના છોડ મોટા થતા હોય એમ તને જણાશે–ઓચિંતુ આ બધુંય દૂર દૂર જતું દેખાશે અને એ જ પળે ધરતીકંપથી ડોલતી સૃષ્ટિનો ખ્યાલ તારા હૃદયની આસપાસ ફરી વળશે ને તું ચીસે ચીસે કકળાટ કરી મૂકશે.

+

કોઈ કેદીએ આવતાં જ કહ્યું : ' ફાંસીની સજા થઈ. '

'કોને?'

'પેલા હરીસિંહને આજથી બરાબર પંદરમા દિવસે તેને લટકાવી દેવાશે. હાહહા !–હાહહા !–હાહહા !'

પોતાના પીળા દાંત દેખાડવા જ તે હસતો હોય એમ લાગતું હતું. હરીસિંહ તરફ હજી પણ તેને તિરસ્કાર હતો. તે બોલ્યો: 'હરિસિંહે એક સ્ત્રી –તેની જ પત્નીનું ખૂન કર્યું હતું. એ શયતાનને યોગ્ય જ સજા થઈ છે.'

બધા કેદીઓમાં વૈચિત્ર્યને લીધે જુદો પડી આવે એવો એક કેદી બરાડવા લાગ્યો : ' આ વખતે તો હરિસિંહ તરફ સહાનુભૂતિ બતાવો. તમે કાંઇ સમજો છો ? નરપશુઓના આ સમાજે એને ન્યાય આપ્યો નથી. જુઓ, હું ભૂલ્ય બતાવું–નરપશુઓનાં નીતિ, નિયમ માન્યતાને તેણે પોતાની રગેરગમાં ભરાઇ જવા દીધી, એ જ મને દુઃખકર લાગે છે તેણે શાસ્ત્રનું એક જ સૂત્ર યાદ રાખ્યું હતું કે સ્ત્રી એ તો પુરુષની માલિકીની વસ્તુ એટલે દાસી છે. શાસ્ત્રોમાં આવું કોઈ સૂત્ર છે કે કેમ, તેની પંચાતમાં પડવાની આપણે જરૂર જ નથી. હૃદયનો પ્રેમ એ પતન છે અને પતન–કેવું ઘોર પાપ! અરે, ઓ ભલા માણસો ! મારું સાંભળો તો ખરા. જે માણસને બધું ઉંધું જ શીખવવામાં આવ્યું છે એ માણસ પોતાની આંખ સામે તેણે માનેલું–તેના હૃદયમાં ઠસાવી દીધેલું પતન જુઓ તો કેવું પરિણામ આવે ! એ વખતે તે પતન કે પાપની બાજુઓ તપાસવા કે વિચારવા રોકાશે ? ના, એ તો પળભર એટલી જ ભ્રાન્તિથી ઘેરાશે કે તે જે જુએ છે તે દશ્ય ખરુ કે ખોટું ? અને . તરત જ તેને જણાશે કે સાચું. હવે કહો એ વખતે તેના મન પર કેવી અસર થાય . ક્રોધ, અધિકાર, ભાવના, આત્મવ્યથા–બધી જ લાગણી–ભાવ એકત્ર પણે તેના પર હલ્લો કરે એથી તેનામાં આવેશનું પૂર રહેવા ન માંડે !

મારી સામે જૂઓ. આજે એને પાગલપણા માટે

ફાંસી અપાઇ છે, જ્યારે એ બાબત પર તે ઉંડું વિચારશે ત્યારે તેને એક જ્ઞાનકિરણું દેખાશે. એ જ્ઞાનકિરણ બીજા કોઇને તે દેખાડી ન શકે તેટલા જ સારું તેને ફાંસી થઈ છે, એમ માનો.'

તરત જ એક કેદી ખડખડ હસવા લાગ્યો, ને બોલ્યો: 'ઓહો! આ તો કોઇ જબરો પંડિત અહીં આવ્યો છે ને શું? આવો માણસ જેલમાં ન હોય તો ક્યાં રહી શકે?' આ પ્રમાણે તેની મજાક ઉડાવતાં કેદી આગળ બોલવા લાગ્યો: 'અલ્યા, તું મોટો માણસ થયો હોત તો તારી કદર થાત. ખડયેજા, દોસ્ત! બકયે જા. અમે તને સાંભળનાર ને સમજનાર અહીં જ બેઠાં છીએ. અરે દોસ્ત! તારી પાસે બીડી છે બીડી!–' આજુબાજૂ અન્ય કેદીઓ તરફ નજર ફેરવી કહેવા માંડયું: 'કોઇ પાસે ઠુંઠું?–નથી?'

બદલાયેલું વાતનું દૃષ્ટિબિન્દુ ફરી પાછું મૂળ સ્થાને આવશે અને હરીસિંહને થયેલી ફાંસીની વાતો શરું થશે, તેની મને બીક લાગી હતી; પણ એ વાત શરુ થઈ નહિ.

ફાંસી-રોજની વાત હોવા છતાં મને નવાઈ કેમ લાગી!

+ વિશ્વંભરનાથ શર્માની એક વાર્તાને આધારે.

પૃ. ૪૨ થી ચાલુ]

પ્રસંગમાં જણાવતા, કે કંઈપ જ કરી શકી નથી. એટલુંજ નહિ, પરંતુ હું પતિ તરીકે ધરાઇને પતી સેવા પણ કરી શકી નથી."

"કારણ કે, બાપુજીને ઘણી જ વખત લાંબી કેદની સજાઓ ફરમાવાઇ હતી, અને બા ને દુર (જેલ બહાર) રહેવું પડયું હતું.

"એટલે હું કોઇ ઉમદા આર્યાના 'બીરદ'લાયક છુંજ નહિ 'બીરદ' જેવું કશુંજ કરી શકી નથી."

"અહા ઈશ્વર! જેણે દેહની આહુતી આપી જે, તે કહે છે કે મેં કંઈપજ નથી કર્યું'!!!"

"એ જગદંબાના દર્શન, આજે પણ હું લખતી વખતે જાણે કરી રહ્યો ના હોઉં! હું આંખો બંધ કરું છું તો પણ બાના સાક્ષાત દર્શન કરી રહ્યો છું એ ચરણોમાં સજળ નેત્રે વંદન કરતો વિરમું છું"

લેખક: હરકિશોર શુકલ.
વિજય ફાર્મસીવાલા.

કર્તવ્ય પાલન

લાખ લાખ શત યુવાન બહેનો સમાજની સેવા કરશું,
ભારત ભૂમિનું ઋણ ભરવા પરિચારિકા થઇ ફરશું.
રક્ત–આમને અસ્થીઓથી સમાજનું ખપ્પર ભરશું,
ભડભડતો અગ્ની ઓલવવા આંસુની અંજલી દઈશું.
સીતમ–સડાને નાબુદ કરવા શુભ–શીલ–પંથે મળશું,
એક બોલી અમે અડગ ધૈર્યથી મંત્ર લીધો પુરો કરશું.
પરસ્વાધીન માતાને હૈયે પડતાં ઝખમો ઝીલીશું,
ખળખળ વહેતાં રૂધીર ખાળવા કાયાના બંધન કરશું.
સાવિત્રી ને સતી સીતાના સંસ્કારોથી ભરી ભૂમિ,
પવિત્ર વહેતી પાવન મૈયા પ્રણામ કરીયે નમીનમી.
સત્ય–અહિંસા–દયા–ધર્મના સુત્રો સાચા શીખવશું,
લાખ લાખ તીલક સેરજીને માતતણા ચરણે ધરશું.
એક અવાજે–એકજ રાગે–એક બની કમર કસશું,
અલ્પ જીવનને સાર્થક કરવા એક વખત ઝબકી જાશું.
ક્રાન્તિ આવી, ગઇ ગુલામી, વિપ્લવનું મહા પુર ધસ્યું;
આઝાદીના શહીદ બનતા અંત સુધી ઝુઝી લડશું.
હો અંતસુધી ઝૂઝી લડશું

ગીરવં

હોળી

લેખિકા–ગં. સ્વ. કનક કુંવર
(રાણી સાહેબ માળીયા) કાફી

હોળીનો દિન આવી ગયો છે કા'ન;
રંગભરી પીચકારી, મારી ગયો છે કા'ન.
શ્યામે મીઠી બંસી બજાવી, ભુલી ગયાં અમે ભાન;
જમુના કીનારે ધેનુ ચરાવે, રમતાં હતાં અમે દાને.
જાદુ કર્યાં એ નંદના લાલે, છુટે ન એનું ધ્યાન;
માત–પિતાની લાજ મુકીને, રોજ ગાઈએ એનું ગાન.
ઘેલી ગાંડી થઈને ફરીએ, ભુલી ગયાં દેહભાન;
"કનકના" રાધાના સ્વામી, મને પાયું છે અમૃતપાન.

થાણામાં મહિલા પરિષદ

થાણા જીલ્લાની મહિલા પરિષદ નાનાલના અડવાડીયામાં મળી હતી. શ્રી યમુનાબાઈ હીરલેકર તેનાં પ્રમુખ હતાં અને પરિષદનું આદિ વ્યાખ્યાન મુંબઈ મ્યુનિસિપાલિટીની શાળા સમિતિનાં મંત્રી શ્રી કપિલાબેન ખાંડવાળાએ આપ્યું હતું: પ્રાથમિક શિક્ષણ મફત અને ફરજીઆત હોવું જ જોઈએ એમ તેમણે ભાર દઈને જણાવ્યું હતું. ગામેગામ અનાજની માપબંધી હોવી જોઈએ, તેમ થાણા જીલ્લામાં બાળકોને તથા ગર્ભ ધારણ કરેલી અને સુવાવડી માતાઓ માટે સસ્તા દુધની ગોઠવણ કરવી જોઈએ એ મુદ્દાઓ તેમણે ભાષણમાં ચર્ચ્યા હતા. પ્રમુખે પોતાના વ્યાખ્યાનમાં દેશભરમાં પ્રવર્તિ રહેલી અનાજની તંગીનો ઉલ્લેખ કરીને સ્ત્રીઓને ગૃહઉદ્યોગો અપનાવવાનો આગ્રહ કર્યો હતો. યુદ્ધ પછીના શિક્ષણ સંબંધી વડી સરકાર તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા સાર્જંટ રીપોર્ટની તેમણે ટીકા કરી હતી અને સ્ત્રીઓ માટે જુદો અભ્યાસક્રમ એમાં નથી તે તેની મોટી ખામી હતી એમ જણાવ્યું હતું. કન્યાઓને તેમનાં જીવનમાં ઉપયોગી થાય તેવા વિષયોનો સમાવેશ આ જુદા ક્રમમાં હોવો જ જોઈયે એવો તેમનો મત હતો. આ પરિષદમાં શ્રી. મૃદુલાબ્હેન અંબાલાલ સારાભાઈયે પણ વ્યાખ્યાન કર્યું હતું; તથા તેમાં કેટલાએક ઉપયોગી ઠરાવો પણ પસાર થયા હતા.

❋

આફ્રિકામાં અમારું માસિક છુટક વેચાય છે.

જાફર ન્યુઝ એજન્સી

નૈરોબી ✿ મોમ્બાસા

દરેક ન્યુઝ પેપરવાળાને ત્યાં વેચાય છે.

સમાજ અને સ્ત્રી

યુદ્ધોત્તર હિંદનું ઘડતર આજથી થઈ રહ્યું છે અને હિંદની નૂતન રચનામાં સ્ત્રીએ પણ પોતાનો ફાળો આપવાનો રહેશે.

રાષ્ટ્રીય જાગૃતિના પરિપાક

છેલ્લા ૨૦, ૨૫ વર્ષમાં રાષ્ટ્રીય આંદોલનોને પ્રતાપે ઠીક ઠીક જાગૃતિ સ્ત્રીએ અનુભવી છે. પડદો અને ઘરનો ઉંબરો એણે ત્યાગ્યા છે. દેશના વિધવિધ ક્ષેત્રોમાં એણે પગસંચાર કર્યો છે. વિધવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં આગલી હરોળનું સ્થાન એણે પ્રાપ્ત કર્યું છે. એના અનેક પ્રશ્નો અણઉકેલાયા પડ્યા હશે. એને કાયદાના અનેક પ્રતિબંધો નડતા હશે. એની ઉપેક્ષા કે વિડંબણા થતી હશે. એને કોક મજાક દ્રષ્ટિએ જોતું હશે તો કોક એનાં ગૌરવની કદર કરી પોતાની ફોરમમાં ભેળવવા પણ મથતું હશે. આમ છતાં સમયની આગેકુચના પ્રચંડ પ્રવાહે બધાં બંધનો તોડી નાખ્યા છે. સ્ત્રીનો જીવનમાર્ગ મોકળો બન્યો છે.

સ્ત્રી નિર્ભય બને

ત્યારે સ્ત્રીએ આ સ્થાનને વધારે ગૌરવવંતુ, મહિમાવંતુ બનાવવા પ્રયત્નશીલ થવું પડશે. એણે શરમ, સંકોચ, ભય, ત્યાગી નિડર બનવું પડશે. સ્ત્રી સહજ સ્વભાવના ઉન્નત લક્ષણોથી સેવા અને સ્વાર્પણથી જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રને ભરી દેવું પડશે. કીર્તિ કે પ્રશંસાની પરવા કર્યા વગર પરાજયો વેઠવા જેટલું અડગ મનોધૈર્ય કેળવવું પડશે. સમાજ જીવનના આઘાત પ્રત્યાઘાતો ઝીલવા જેવી તાકાત રાખવી પડશે. વર્તમાન સમાજ બદીઓથી તરબતર છે. એમાં કુટીલતા, પ્રપંચ, છળની અવધિ નથી. પુરુષે એને સ્વાર્થની દ્રષ્ટિએ જ જોયો છે, ઘડ્યો છે. એવે સમયે જીવનના ઉન્નત મૂલ્યો લઈને પ્રવેશતી સ્ત્રીએ એના વિકાસ અવરોધતા બળોથી સાવચેત રહેવું પડશે. માટે એને વધારે નિર્ભિક બનવું પડશે.

સ્ત્રી, સરસ્વતી અને શક્તિનો અવતાર છે તો એમને માટે લાયક બનવા એણે આજથી જ ઉદ્યુક્ત થવું ઘટે

લગ્નસરામાં ભેટ આપવા અનેરાં નવાં પુસ્તકો.

સ્ત્રી ઉપયોગી ખાસ પુસ્તકોનો સેટ, છૂટક પણ જે જોઈએ તે છાપેલ ભાવે મળશે.

સારંગધર ભા. ૧ થી ૫ સ્ત્રીઓ માટે ખાસ તૈયાર કરાવેલ ચિત્રોથી ભરપુર નવું પુસ્તક.
કીં. રૂા. ૭

☆

સતીમંડળ ભા ૨ જો.
ગૃહઉપયોગી સંપૂર્ણ માહિતી અને સતી સ્ત્રીઓનું જીવનચરિત્ર આપતું પુસ્તક.
કીં. રૂા. ૪-૮-૦

☆

નિરંજના (પ્રણય ત્રિપુટીની કથા)
લેખક : નીરૂપમાદેવી
સ્ત્રીલેખીકાનું સમાજના અવનવા બનાવો દૃષ્ટિ સમક્ષ રજુ કરતી નવલકથા.
રૂા. ત્રણ

☆

દિલના ડંખ
કજોડા અને સમાજના લોખંડી પંજા નીચે કચડાતી નારીની પુકાર રજુ કરતી નવલકથા.
કીં. રૂા અઢી

☆

તક્ષશિલાની **રાજમાતા**
સીકંદરના વખતની ઐતિહાસિક નવલકથા તક્ષશિલાની રાજમાતાના પ્રણયચિત્રો રજુ કરતી નવલકથા.
કીં રૂા ૪-૮-૦

☆

પાંચે પુસ્તકો સાથે લેન રને રૂપીએ બે આના વળતર આપવામાં આવે છે.

લખો :—

સ્ત્રીબોધ કાર્યાલય

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

લાયબ્રેરીઓ, પુસ્તકાલયો અને ગૃહસ્થ કુટુંબો માટે નવાં પુસ્તકો.

ગુજરાતનો નાથ [મુનશી]	૫-૦
સમ્રાટવિક્રમ [જેઠાલાલ ત્રિવેદી]	૩-૦
સુરેખા [પ્રસ્તા. રમણલાલ દેસાઈ]	…-૦
રશ્મિ [શ્રી. મુનશી તથા દેસાઈની પસંદગી પામેલી]	૩-૦
કોનો વાંક ? [વિધવા જીવનની કહાણી]	૨-૮
બિન્દુ [શરદબાબુ]	૧-૦
રાધારાણી [બંકીમચંદ્ર]	૦-૧૨
ઇલા [બંગાળી લેખકની]	૨-૮
વિભૂતિમંદિર [કુમારો માટે ખાસ તૈયાર કરેલ જીવનચરિત્રો]	૨-૮
વાંક વિનાની [સામાજીક નવલકથા]	૨-૮
શરદચંદ્ર [૧૮૫૭ના બળવાનું છાયા ચિત્ર]	૩-૦
ઘરબહાર ભા. ૧-૨ જો. [ટાગોર]	૩-૦
કામસૂત્રમ્ ભા. ૧ લો. [મહર્ષિ વાત્સ્યાયન પ્રણિત શ્લોક ટીકા સાથે]	૫-૦
નાગમતી [સૌરાષ્ટ્રની પ્રેમકથા]	૨-૦

આ ઉપરાંત દરેક જાતના પુસ્તકો અમારે ત્યાંથી મળે છે. લાયબ્રેરીઓ તથા પુસ્તકાલયોને સારું કમીશન આપવામાં આવશે.

અમદાવાદના વાંચકોને ખુશખબર

હવેથી દરેક જાતના પુસ્તકો ભાડેથી વાંચવા અમારે ત્યાંથી મળે છે. તુરત મળો.

લખો :—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

સ્ત્રીબોધ

બાળક સાથે

વર્ષ : ૮૯ | એપ્રીલ : ૧૯૪૫ | અંક ૪

સ્ત્રીઓનો સત્કાર.

૧. જે કુળમાં સ્ત્રીઓનો સત્કાર કરવામાં આવે છે, તે કુળ ઉપર દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે અને જે કુળમાં સ્ત્રીઓનો સત્કાર કરવામાં આવતો નથી તે કુળની યજ્ઞયાગ વગેરે સર્વ ધર્મ ક્રિયા નિષ્ફળ થાય છે.

૨. જે કુળમાં બહેન, દીકરી, દેરાણી, જેઠાણી તથા સાસુ નણંદ વગેરે સંબંધી સ્ત્રીઓ શોક કર્યા કરે છે, તે કુળનો સત્વર નાશ થાય છે અને જે કુળમાં ઉપર કહેલી સંબંધી સ્ત્રીઓ શોક કરતી નથી, તે કુળ સર્વદા વૃદ્ધિ પામે છે.

૩. બ્હેન વગેરે કુટુંબની સ્ત્રીઓ, પોતાનો સત્કાર ન થવાથી જે ઘરોને શાપ આપે છે. અર્થાત્ એમનું ભૂંડું થાવ એમ ઇચ્છે છે તે ઘર વૈભવ સાથે નાશ પામે છે.

૪. સંપત્તિની કામનાવાળાઓ પુરુષોએ સત્કાર કરતી વેળાએ તથા ઉપનયન, વિવાહ આદિ ઉત્સવોમાં નિત્ય ઘરેણાં અને વસ્ત્રો આપીને તથા ભોજનો કરાવીને કુટુંબની સ્ત્રીઓનો સત્કાર કરવો.

૫. જે કુળમાં ભર્તા ભાર્યાથી અને ભાર્યા ભર્તાથી સંતુષ્ટ રહે છે, તે કુળનું ખરેખરે કલ્યાણ થાય છે.

૬. જ્યારે ભરથાર અને ભાર્યા પરસ્પર પ્રીતિવાળાં રહે છે, ત્યારે ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણેય પદાર્થોનો તેમને લાભ થાય છે.

૭. સ્ત્રીઓ જો આભૂષણ વગેરેથી ઝળઝળાટ રહે છે, તો તેનું આખું કુળ દીપી નીકળે છે. પરંતુ સ્ત્રી જો આભૂષણ વગેરેથી ઝળઝળાટ રહેતી નથી તો તેનું આખું કુળ પણ શોભતું નથી.

૮. જે ઘરમાં સ્ત્રીઓનું સન્માન કરવામાં આવતું નથી, તે ઘર જલ્દી હલકા રૂપમાં આવે છે.

૯. જે ઘરમાં સ્ત્રીઓને આનંદપૂર્વક રાજી રાખવામાં આવે છે, તે ઘર પ્રતિ ઈશ્વર રાજી રહે છે.

૧૦. શાસ્ત્રોમાં નીન્દેલા વિવાહો કરવાથી પોતપોતાના વર્ણાશ્રમથી ભ્રષ્ટ થવાથી તેમજ દેવ ગુરુનું અપમાન કરવાથી સારાં કુળો પણ અધમ થાય છે.

તંત્રી :
જરબાનુ કાબરાજી
કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ

છૂટક નકલ
૭
આના

મંત્રી :
ચંદ્રકાન્ત જી. મહેતા
પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

ઝૂલો ઝૂલો વીર મારા ઝૂલે ઝૂલાવું,
હીરની દોરિયે ઝૂલો ઝૂલાવું.... ઝૂલો૦

ઝૂલો ઝૂલે છે વીર આંબાની ડાળિયે,
કૂંજે કોકિલ વીર મંજરી અટારિયે,
મહિયરની મંજરી તું ઝોલે ઝૂલે,
ઝોલે ઝૂલે.....ઝૂલો૦

ખેતરમાં નાચંતા ટહુકે છે મોરલા,
પૂનમના ચંદ્રસમ ખીલો કુળ હીરલા,
મોંઘેરી ઓથ વીર! ઝોલે ઝૂલે,
ઝોલે ઝૂલે.......ઝૂલો૦

આભલાને ઝોલે ઝૂલે ચંદ્રને તારલા,
વાદળને ઝોલે ઝૂલે વીજબેન વીરલા,
કુળનો તું ચંદ્રવીર! ઝોલે ઝૂલે:
ઝોલે ઝૂલે......ઝૂલો૦

માત-પિતા-દેવ-ગુરુ-તીરથ માનજે,
નઠતા સંસારમાં શીકાર પાડજે,
સેવાનો સંત બની, જગને તુ તારજે,
દેશને આઝાદ કરી, મૈયાને ઠારજે,
સેવાનો સંત વીર! ઝોલે ઝૂલે
ઝોલે ઝૂલે......ઝૂલો૦

શાનાંકુર

'કૈં સમજ પડતી નથી!'

કાલે હજી તો પંક્તિઓ મંત્રી મહાશય આપતા;
'લેખક મિલન' ના કાર્યમાં રોકી વળી એ રાખતી;
ખાવા પીવા સૂવા પુરો અવકાશ પણ ના જ્યાં મળે,
આજે પ્રભાતે પૂર્તિઓ પ્હોચાડવા હુકમ કરે:
–એવે સમે શ્રોતાતણાં દિલ ડોલવે એવી, મથી
અનુપૂર્તિઓ રચવી કથી એ 'કૈં સમજ પડતી નથી!'

જશભાઇ પટેલ એમ, એ.

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરીસંજીવની

રજીસ્ટર્ડ હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂા. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખો:—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટ:—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

સ્ત્રીઓ-બાળકો માટેનું જુનામાં જુનું માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૯ :: એપ્રીલ ૧૯૪૫ :: અંક ૪ થો

સ્ત્રીઓની પરિસ્થિતિ

અત્યારે યુદ્ધ ચાલે છે. તેને અંગેના વેપારો અધિકાર આગળ વધે છે. કારખાનાનાં માલિકો ને ત્યાંના મજૂરોની આવક ઘણી વધી છે. છતાંયે અન્નના ઉત્પાનદમાં વધારો થયો નથી. ખેડુતોની આવક થોડો સમય વધીને પાછી ઘટી ગઈ છે. આર્થિક સંકડામણના ભોગ ખેડુતો અને શહેરી મધ્યમ વર્ગના માણસો થયા છે. છતાંયે અતિ ધનવાન થઈ ગયેલા લડાઈ અંગેના વેપારીઓ, કારખાનાંનાં માલિકો અને મજૂરોના તત્કાળ અને ખાતાં ધન આગળ અન્ય લોકોની ગરીબાઈ કોઈનું ધ્યાન ખેંચતી નથી. બંગાળામાં અન્ન વસ્ત્રોનો દુકાળ પડ્યો. મલબાર અને કેરળ પ્રદેશમાં પણ આવો દુકાળ પડ્યો. ત્યાંની વિષમ પરિસ્થિતિએ લોકોનું ધ્યાન ખેંચ્યું. પણ એવીજ પરિસ્થિતિ ગુજરાતના ગામોમાં મધ્યમ વર્ગમાં અને અનેક ગામડાંમાં પ્રવર્તે છે તે જોવા કોઈને ગરજ નથી કે આંખ નથી.

શરીરમાં દુઃખ સહન કરવાની પણ હદ હોય છે. ભૂખ, ટાઢ, વગેરે સહન ના થાય ત્યારે શું થાય? લોકો ભીખ માગે, પોતાનાં સ્ત્રીવર્ગને વેચે, અને સ્ત્રીવર્ગ પોતાનાં શરીર વેચે, શીયળ વેચે અને નવો ધનવાન થયેલા વર્ગ પોતાના ધનનો આ દિશામાં દુરૂપયોગ કરે છે, તે વાત જાણીતી છે.

અમદાવાદ મળેલી સ્ત્રી સંસ્થાઓની પરિષદમાં આ વાત છુટથી ચર્ચાઈ હતી. અન્ય પ્રાંતોમાંથી પણ આવી હકીકતો મળે છે. નજીવી કીંમતે વહુ દિકરીઓ વેચવાની વાતો ચારે તરફથી આવે છે. આ સ્થિતિ આખાયે સમાજને શરમાવનારી છે. આ સંબંધી શું કરવું જોઈયે તે આપણા સમાજશાસ્ત્રીઓ, તેમજ આગેવાનોએ વિચારવું ઘટે છે.

આ સબંધમાં આપણી હાલની આર્થિક સ્થિતિ સાથે સામાજિક સ્થિતિ પણ જવાબદાર છે. લોકોમાં કેળવણી નથી. સ્ત્રીઓ તો ઘણીજ અજ્ઞાન છે. લગ્ન સંબંધી રૂઢીઓમાં ઘણીજ અરાજકતા વ્યાપેલી છે. પુરુષોમાં એક ઉપર બીજી સ્ત્રી કરવાનો રીવાજ છે. તજાએલી પરણેલી સ્ત્રીઓ સંખ્યાબંધ છે, ઉચ્ચ ગણાતી કોમોમાં છુટાછેડા આપી શકતા નથી. વગેરે ઘણાયે કારણોથી સ્ત્રીઓનો દરજ્જો હલકો પડેલો છે. વળી તેઓ વારસનો હક્ક ધરાવતી નથી ને ભરણ પોષણ માટે પણ તેઓને કચેરીએ ચઢવું પડે છે, અને તેમ કરવા માટે તેમને મદદ નથી તથા આવડત કે અનુકૂળતા નથી. પરિણામે તજાએલી સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્થિતિ બહુજ ખરાબ બને છે.

આમ આપણી ગુજરાતી પ્રજામાં પણ અનેક સામાજિક-પ્રશ્નો છે. રાજકારણ તરફ પ્રજાનું ધ્યાન દોરાયું છે. મહાસભા, સત્યાગ્રહ અને બીજા અનેક કારણોથી ગુજરાતમાં સુભાગ્યે રાજકીય જાગૃતિ થોડી ઘણી આવી છે, પરંતુ હજી સામાજિક પરિસ્થિતિ પ્રમાણમાં જોઈએ તેવી સુધરી નથી. રાજકીય પ્રવૃત્તિથી અલગ સમાજસુધા પ્રવૃત્તિની અત્યારે ગુજરાતમાં ઘણી જરૂર છે. સરકારી નોકરો અને સરકાર સાથે સંબંધ ધરાવનાર અનેક વ્યક્તિઓ, અન્ય પ્રજા સાથે આ કાર્યમાં સામેલ થઈ શકે.

કેશવપ્રસાદ દેસાઈ.

" ભારતવર્ષ "

(વસંત-તિલકા)

પૂંઠી વળ્યો બની મુસાફર ખલ્ક સારી
પેખી છબી નયનથી, મન મુગ્ધ તારી
જ્યાં જન્મ મળ્યું અવતાર ઉજાળનારાં
વંદુ સુમિ....... ... ...૧

આપે ધરા અખૂટ ધાન્ય સદા સુખાળી
દીપે વળી ફળફુલે રસથી રૂપાળી
જ્યાં સ્વચ્છ વાયુ જળ દીર્ઘ જીવાડનારાં
વંદુ સુમિ.... ... ...૨

ઉગેવને ઉપવને તરુ આમ્ર કેવાં
નીચાં નમી પિરસતાં પ્રિય મિષ્ટ મેવા
ઘાટી ઘટા શીતળ છાંય સુહાવનારાં
વંદુ સુમિ....... ... ...૩

થાકે કુહુ કરતી ના પિહ કુંજકુંજે
ધીમે સુરે મધુકરો રસ ગીત ગુંજે
પુષ્પો વિષે પ્રણય બંસી બજાવનારા
વંદુ સુમિ.... ... ...૪

સોહે ઉભા અડગ જ્યાં નગ ચોક રમ્ય
વર્ષા સમે શિરરચે પ્રિય ગેધ હર્મ્ય
જ્યાંથી ઠરે સુખદ વૃષ્ટિ પમોદ પ્યારાં
વંદુ સુમિ....... ... ...૫

ધ્યાનસ્થ હીમગિરિ વૃદ્ધમુનિ રૂપેરી
શ્રી મસ્તકે મુકુટ થૈ અરપે અનેરી
જ્યાં પાપ તાપ જળ જાહનવી કાપનારાં
વંદુ સુમિ.... ... ...૬

સહ્યાદ્રિ વિંધ્ય નગ દક્ષિણ દ્વાર દુર્ગ
જાણે અભેદ દિલ દૃષ્ટિથી શત્રુ સર્વ
સંજીવની અમૂલ ઔષધિ આપનારા
વંદુ સુમિ....... ... ...૭

સિંધુ સરસ્વતિ નદી યમુના ચગંગા
તાપી ત્રિવેણી પિયુ ભેટી સમુદ્રસંગા
સૌંદર્ય મુગ્ધ કરતા પથિકો કિનારા
વંદુ સુમિ....... ... ...૮

અસ્તોદયે પ્રિયપતિ રવિરાજ આવે
સંધ્યા ઉષા નભ ગુલાબ ભરી વધાવે
પ્રાસાદ હેમ રચતી ક્ષિતિ જે ઉતારા
વંદુ સુમિ.... ... ...૯

કાલંદી રમ્ય તટ કૃષ્ણની સાથ ઘેલી
વ્હાલા તણા વિરહથી અધીરી બનેલી
રાધા રમી રજની રાસ વિલાસ સારા
વંદુ સુમિ...... ... ...૧૦

કાશી પ્રયાગ મથુરા કંઇ તીર્થ ધામો
છે સાધુ સંત જનમંડળનો વિસામો
વસવાટ શાંતિ સુખ શાશ્વત આપનારા
વંદુ સુમિ.... ... ...૧૧

જ્યાં નર્દ હિંમતભર્યા નવ કોથી હારે
ને કેસરી સમ બની રણહાક મારે
જે અસ્ત્ર શસ્ત્ર થકી જંગ મચાવનારા
વંદુ સુમિ....... ... ...૧૨

રૂપે ગુણે નવમળે જગજોડ જેની
શી અપ્સરા સરખી દેહની કાંતિ તેની
લાવણ્ય શા વરણું હું લલિતા સુતારાં
વંદુ સુમિ....... ... ... ૧૩

છો પ્રાણ જાય નવજાય લીધી પ્રતિજ્ઞા
લોપાય ના શિર જતાં નિજ સ્વામિ આજ્ઞા
એ સત્ર જ્યાં વિજય શ્રી વીર અર્પનારા
વંદુ સુમિ....... ... ...૧૪

છોડયો ન સાથ નિજ નાથ તણો કદીએ
શ્રીરામ સંગ સહી વિઘ્ન ઘણાં સતીએ
જે પિતૃભક્તિ પતિભક્તિ શીખાવનારાં
વંદુ સુમિ ૧૫

સાંદિપનિ સમીપ જ્યાં ભણતા સુદામો
શ્રીકૃષ્ણ શિષ્ય કરતા ગુરુપત્ની કામો
એ મૈત્રિનાં સ્મરણ માન મુકાવનારાં
વંદુ સુમિ....... ... ... ૧૬

નરવીર ધીર વસતા ચૈ પૃથ્વી માંહી
સર્વત્ર શ્રેષ્ઠ ભડભારત વાસી જ્યાંહી
ધનવાન ને ચતુર ચિત્ત વિચારનારા
વંદુ સુમિ....... ... ...૧૭

વીરા જવાહીર શ્રી વલ્લભ બાપુ ગાંધી
જેણે વિખેરી નિજ જન્મભૂમિની આંધી
આત્માર્પણે જનની દુખ દિપાવનારા
વંદુ સુમિ.... ... ...૧૮

રૈતાં સ્વકર્મ રત સિદ્ધિ મહાન પામે
ઔદાર્યતા સરલતા ગૃહ ક્લેશ વામે
ને સ્વાશ્રયી જીવનમાં જન રાચનારાં
વંદુ સુમિ....... ... ...૧૯

તેં વિશ્વને વિશદ સંસ્કૃતિ પાન પાયાં
ભ્રાતૃત્વ ઐક્ય થકી મુક્તિય ગાન ગાયાં
મમ જન્મને જીવન અંક હું યાચું તારાં
વંદુ સુમિ.... ... ...૨૦

મહીપતરામ હી. જોષી

આત્મ સંગીત

(લેખકઃ—મી. દેવશંકર નાથાલાલ મ્હેતા-વીસનગર)

મુગ્ધરાત્રિ હતી. નદિનો કિનારો હતો. આકાશમાં તારાઓ સ્થિર હતા અને નદિમાં તેમનું પ્રતિબિંબ વાયુથી થતી લહરીઓને લઈ ચમકતું હતું.

એક સ્વર્ગીય સંગીતનો મનોહર અને જીવનદાયક ધ્વનિ આ નિઃસ્તબ્ધ અને અંધકારમય વાતાવરણમાં પ્રસરી રહ્યો હતો. જેમ હૃદય પર આશાઓ અગર તો મુખ મંડળ ઉપર શોક.

રાણી મનોરમાએ આજે ગુરુદીક્ષા લીધો હતી દિવસભર દાન અને વ્રત કરી અત્યારે તે મધુર નિંદ્રાની ગોદમાં સુઈ રહી હતી.

અકસ્માત ત્હેની આંખો ઉઘડી ગઈ અને પેલો મનોહર ધ્વનિ ત્હેના કર્ણપટે અથડાયો. તે વ્યાકુળ બની ગઈ. જેમ દિપકને જોઈ પતંગ, તે અધીર બની ઊઠી, જેમ સાકરની ગંધથી કીડી. તે ઊઠી. દ્વારપાળની દ્રષ્ટિ વટાવી ચાલી નીકળી, જેમ આક્રંદ સુણી આંખમાંથી આંસુ નીકળી આવે છે.

સરીતા તટે કાંટાળી ઘીચ અને ભયંકર ઝાડી હતી; ઊંચી, શ્યામ કરાળ ભેખડો હતી; ભયાનક જંતુઓ હતાં, અને તેમનાં બીહામણા અવાજ! શ્મશાન હતાં, મડદાં હતાં, અને તેથીયે ભયાનક તેમની ભયંકર કલ્પના!

મનોરમા કોમળ અને સુકુમારતાની મૂર્તિ હતી. લાવણ્ય અને સૌન્દર્ય તેના અંગે અંગમાંથી નીતરતું હતું; ઉપરાંત પવિત્રતાની દીપ્તી તેમાં ઓર ઝલક પૂરતી હતી. પેલા મધુર-અપાર્થીવ સંગીતનું આકર્ષણ તેને તન્મય બનાવી રહ્યું હતું. તેને સંકટોનું ગ્રાન ભાન ન હતું. સંગીતના સૂરે ખેંચાતી, વિહ્વલ બનતી તે આગળ ને આગળ ચાલી.

૨

મનોરમાએ વિવશ બની અહીં-તહીં દ્રષ્ટિ ફેંકી. વિજળીના ક્ષણિક ઝબકારમાં કિનારા ઉપર એક નૌકા દ્રષ્ટિગોચર થઇ. તારાઓનાં ઝાંખા-પાતળા તેજમાં તે પાસે જઈ બોલીઃ-"માછી, મ્હારે પેલે પાર જવું છે. આ મનોહર રાત્રે મને વ્યાકુળ બનાવી છે."

માછીઃ-"અત્યારે રાત્રે નાવ નહીં ખોલી શકું. હવા અતિ જોરમાં છે. મોજાં બહુજ મ્હોટાં રહ્યાં છે જીવનું જોખમ છે."

મનોરમાઃ-"હું રાણી મનોરમા છું. નાવ ખોલી આપ, મ્હોં માગી મજૂરી આપીશ."

માછીઃ-"ત્યારે તો નાવ કોઇ પણ પ્રકારે ન ખોલી શકું. રાણીઓનું અત્યારે આ નદિમાં, આવા વખતમાં કામ નહીં."

મનોરમાઃ-"નિષ્ઠુર માછીડા, વખત ન વીતાવ. ત્હારા પાયે પડું! શીઘ્ર નાવ ખોલી દે! મ્હારો પ્રાણ પેલી તરફ ખેંચાઈ રહ્યો છે ભાઈ!

માછીઃ-શું ઇનામ મળશે?

મનોરમાઃ-તું જે માગીશ તે.

માછીઃ-ત્હમેજ કહી દોને? હું તો મૂર્ખ છું. રાણીઓ પાસે શું ચીજ માગવી જોઇએ? કદાચ એવી ચીજ ન માગી લઉં કે જે ત્હમારી પ્રતિષ્ઠાને હાનિકર્તા હોય.

મનોરમાઃ-"ભાઈ, મ્હારો આ હાર અત્યંત મૂલ્યવાન છે. સાચાં મોતી અને હીરાનો છે. હું ત્હને તે ભેટ દાખલ આપું છું."

મનોરમાએ ગળામાંથી હાર કહાડ્યો. ત્હેની ચમકથી તે માછીનું મુખમંડળ પ્રકાશીત બની ગયું, તે કઠોર અને શ્યામ મુખ ઉપર કરચલીઓ પડેલી હતી. શ્યામ મુખમાં સફેદ દાંત ભયંકરતા દર્શાવી રહ્યા હતા.

અચાનક મનોરમાને પ્રતિત થઈ ગયું કે તે મનોમુગ્ધ સંગીત બહુજ નિકટ આવી રહ્યું છે. કદાચિત્ કોઈ પૂર્ણ જ્ઞાની પુરુષ આત્માનંદના આવેશમાં તે સરીતા તટે બેસી, તે નિઃસ્તબ્ધ નિશાને સંગીત પૂર્ણ કરી, મસ્ત બનાવી રહ્યો છે. રાણીનું હૃદય

ક્રોસે ચ્હડ્યું. પ્રતિપળે તે વધુને વધુ વિહ્વલ અને વ્યાકૂલ બનતી ચાલી. તે અધીર બની બોલીઃ–

" માછી, હવે વાર ન કર. નાવ ખોલ, હવે હું એક ક્ષણ પણ ધીરજ નથી ધરી શકતી ? "

માછીઃ–" પણ, આ હારને હું શું કરું ? "

મનોરમાઃ–" સાચાં મોતી છે, મૂલ્યવાન સાચા હીરા છે."

માછીઃ–" એ પણ એક વિપત્તિજને ! મ્હારી માછણ પહેરી બહાર નીકળશે ને પાડોશીઓ જોશે તો સહુ ઇર્ષ્યાથી બળી જશે, અને ગાળો દેશે. કોઈ ચોર દેખશે તો ધોળા દિવસે ધાડ પાડશે. શાહુકારો અને અમલદારો ચોરીનો અપરાધ ચ્હાવી કેદખાનામાં મોકલાવે. ના, ના. મ્હારે આ હાર ન જોઈએ."

મનોરમાઃ–તો ભાઈ, ત્હારે જે જોઈએ તે માગ. તું જે માગીશ તે ત્હને આપીશ. પણ તું વાર ન કર. હવે હું ધૈર્ય નથી ધરી શકતી. રાહ જોવાની પણ હવે મારી શક્તિ નથી. વીરા, આ સંગીતનો એક એક શબ્દ, એકે એક સ્વર મ્હારા આત્માને હીલોળી રહ્યા છે. મ્હને અભાનમાં ઝૂલાવી રહ્યો છે. વાર ન કર ભાઈ ! "

માછીઃ–" એ હાર તો નહીં. તેનાથી સુંદર બીજી કોઇ ચીજ આપો."

મનોરમા અકળાઈ બોલીઃ–" અરે નિર્દય, તું મને વાતોમાં શું કામ ખોટી કરે છે ? હું જે આપું છું તે તું લેતો નથી. અને પોતે માગતો નથી. તને શી ખબર ! કે અત્યારે મ્હારા હૃદયની શી સ્થિતિ થઇ રહી છે ! હું આ આત્મિક પદાર્થ પર મ્હારું સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરી શકું છું."

માછીઃ–" બીજું શું આપશો ? "

મનોરમાઃ–" ભાઇ, આનાથી વધુ મૂલ્યવાન બીજી કોઈ પણ ચીજ મ્હારી પાસે નથી. પરંતુ તું હવે નાવ ખોલી આપે તો પ્રતિજ્ઞા કરી કહું છું કે તને મ્હારો મહેલ આપીશ, કે જે તેં કદીએ જોયો નથી. સુંદર, શ્વેત આરસ પત્થરથી તો તે બનેલો છે. ભારતમાં તે અજોડ છે. હવે એક ક્ષણ પણ વાર ન કર, વીર !

માછી હસ્યો. તે ભયંકર અટ્ટહાસ્યના પડઘા નદીના જળે, સામેની ભીષણ ઝાડીએ અને બીહામણી ભેખડોએ ઝીલ્યા. દૂર-દૂર સુધી તે પડઘા સંભળાયા. તે બોલ્યોઃ–" તે મહેલમાં રહેવાથી મને શો આનંદ મળશે ! એથી તો ઉલ્ટાં અમારા ભાઈ, બંધુ, સગાંસ્નેહી સહુ શત્રુ બની જશે. આ નૌકાપર આ અંધારી રાતે આવા ભયંકર તોફાનમાં પણ હું પડી રહ્યો છું. મ્હને જરાએ ભય નથી લાગતો. આંધી ચાલી રહી છે, દિશાઓ અવાજ કરી રહી છે, સરીતાનાં નીર પ્રચંડ બની કરી હીલોળાં લઇ રહ્યાં છે; અને હું આ મારી નાનકડી નૌકા ઉપર નિર્ભય પડ્યો રહ્યો છું, પરંતુ તે મહેલ તો મ્હને આખોને આખો ભરખી જાય ! મ્હારા ઘરનાં માણસો તો ત્હેના એક ખૂણામાંજ સમાઈ જાય ! પછી બીજાં માણસો કયાંથી લાવું ? મ્હારે નોકર-ચાકર ક્યાંથી ? એટલો સરસામાન કયાંથી ? તેની સફાઈ અને મરામત ક્યાંથી કરાવું ? તેની ફૂલવાડીઓ સુકાઈ જશે ! તેની ક્યારીઓમાં ગીધો બોલશે ! અને તેની અટારીએ કબુતરો માળા બનાવશે.

મનોરમા અચાનક-એકાએક તન્મય અવસ્થામાં આવી પડી. તેને લાગ્યું કે તે સંગીત વધુ ને વધુ નીકટ આવી લાગ્યું છે. ત્હેની સુંદરતા ને આનંદ અધિક અસહ્ય થઈ ગયાં છે. જેમ મોગરો બળતાં દિપક અધિક પ્રકાશમાન થાય છે. ત્હેનું આકર્ષણ વધુ ને વધુ અનિવાર્ય બની ગયું છે. પહેલાં તે ચિતાકર્ષક હતું, હવે તે આવેશજનક બની ગયું છે.

...અધીર મનોરમા આકુળ વ્યાકૂળ બની બોલી : " આહ, હજીએ તું ત્હારા મ્હોંથી કંઈએ નથી માગતો ? આહ, કેટલો વિરાગ જનક રાગ છે ! કેટલો વિહ્વલ કરાવનારો છે ? વીરા, હવે, એક ક્ષણ પણ ધીરજ નથી ધરાતી ! તે સ્વર્ગીય, અપાર્થીવ સંગીતે મ્હને વ્યાકુળ બનાવી દીધી છે ! તે સંગીતમાં કોકીલાની મસ્તી છે, પપૈયાની વેદના છે, શ્યામાની વિહ્વલતા છે ! ઝરણાનું જોર છે ! ત્હેમાં સહુ કાંઈ છે કે જેનાથી વિવેકાગ્નિ પ્રજ્વલિત અને આત્મા સંમોહિત થાય છે ! અંતઃકરણ પવિત્ર થાય છે ! ઓ માછી, હવે એક ક્ષણ પણ મ્હારે માટે યુગની

યંત્રણા સમાન છે! ઓહ!! જલદી નૌકા ખોલ! અને જે ફૂલની આ સુગંધ છે, જે દિપકની આ દિપ્તી છે ત્યાં મ્હને પહોંચાડી દે! હું અજાણે ઘેરાઉં છું! જોઈ નથી શકતી! કે આ દૈવી સંગીતનો રચનાર અહીંજ ક્યાંક નિકટજ બેઠેલો છે! બહુ જ નિકટ!"

માછીઃ-"આપનો મ્હેલ તો મ્હારા કામનો નથી. મ્હારી ઝુંપડી એનાથી વધુ સુંદર છે.

મનોરમાઃ-"હાય! તો હવે ત્હને શું આપું? આહ, આ સંગીત નથી! આ તો સુવિશાળ ક્ષેત્રની પવિત્રતા છે! તે સમસ્ત સુમન સમૂહની સૌરભ છે! સમસ્ત મધુરતાઓની રસ માધુરી છે! સમસ્ત અવસ્થાઓનો સાર છે! હાય! ભાઈ! નૌકા ખોલ!! હું જ્યાં સુધી જીવીશ, ત્યાં સુધી ત્હારી સેવા હું કરીશ! ત્હારે કાજે પાણી ભરીશ! ત્હારી ઝુંપડી શણગારીશ! આહ!! ત્હારા માર્ગના કાંટા વીણીશ! ત્હારી ઝૂંપડીને ફૂલોથી સજાવીશ! ત્હારી શૈયા બીછાવીશ! ત્હારી માછણના પગ દબાવીશ! ઓ પ્યારા માછી, નાવ ખોલ, નાવ ખોલ! મ્હારે સો સો પ્રાણ હોત ત્હોયે આ સંગીત પર ઓવારત! ભાઇ, પ્રભુની ખાતર મ્હને નીરાશ ન કર! મારા ધૈર્યનું અંતિમ બીંદુ સુકાઇ ગયું છે! હાય! હવે આ આહમાં પણ દાહ જ છે!! હવે આ શીર ત્હારા શરણમાં છે!" બોલતાં, બોલતાં મનોરમા વિહ્વલ અવસ્થામાં માછીની નિકટ જઈ, ત્હેના પગોમાં પડી ગઇ. એકાએક ત્હેના મુખમાંથી સંગીત રેલાવા લાગ્યું ત્હેનો આત્મા દ્રવવા લાગ્યોઃ—

"મ્હારે જાવું પેલે પાર,
હવે માછીડા, હોડી હંકાર!"

ત્હેનાં રોમાંચ ખડાં થઇ ગયાં. તે ઉભી થઇ. સંગીત આગળ વધ્યું:—

કાંઠે મથુરા નગરી,
કાંઠે ગોકુળ ગામ;
...રે મ્હારી દેહ ઉભી છે,
ત્હાં છે આતમરામ
...મારે જાવું પેલે પાર.

અજ્ઞાનમાં તે મસ્ત બની ધૂમવા લાગી; જાણે કે મસ્ત બની હવામાં ઉડવા લાગી. જાણે તેના પાલવમાં તારાઓ ઝબુકી રહ્યા છે? તે આત્મવિસ્મૃતિના આવેશથી આચ્છાદિત બની ગઈ અને તે મનોહર સંગીત, તે મનોમુગ્ધ રાગ ત્હેના મ્હોંડેથી જમત ભરતો વ્હેવા લાગ્યોઃ

"આભનો સાગર જલ જલ ભરીયો,
મહીં સુરજ ને સોમ;
આ આરે છે ધરતીની ખેખડ,
ત્હાં છે ચેતન ભોમ:
મ્હારે જાવું પેલે પાર.

અમૃતબીંદુઓ ત્હેના અધરેથી ટપકવા લાગ્યાં. હવે તે પોતે જ તે સંગીતનો ઓત હતી. નદિ પારથી આવવાવાળો ધ્વનિ, તે પ્રાણપોષક ધ્વનિ ત્હેના જ મ્હોંડેથી નીકળી રહ્યો હતો.

મનોરમાનું મુખમંડળ ચંદ્રમાની માફક પ્રકાશમાન બની ગયું હતું. આંખોમાંથી પ્રેમનાં કિરણો ફૂટી રહ્યાં હતાં. તે અનાહત નાદ, તે અપાર્થિવ સંગીત આગળ વધ્યું:–

"હલકો હેલે આયુષ્ય ઉછળે.
જગના વાય સીમરે,
આ આરે મ્હારી આશાની કુંજો,
ત્હાં છે પ્રેમ મંદિર.
મ્હારે જાવું પેલે પાર.

તારા પ્રકાશિત તે નભો મંડળમાં સુગંધિત સમીરણ વહતો તે હવામાં, કલકલ નાદ કરતા તે નદી પ્રવાહમાં, દૂર-દૂરનાં પેલાં ઝાંખા-ભૂરાં પર્વત મંડળોમાં, પેલી કાંટાળી ને બીહામણી ઝાડીમાં, તે કરાળને ભીષણ ખેખડ-કંદરાઓમાં તે અનાહત નાદના શબ્દો, તે સંગીતના સ્વરો ગુંજારવ કરતાં, પડછંદવા પાડતા, હજારો મનોરમાઓનો આભાસ કરાવવા લાગ્યા કે:–

"મ્હારે જાવું પેલે પાર,
હવે માછીડા હોડી હંકાર."+

+મહાકવિ નાનાલાલ.

gular) છે. પાંચ વાગ્યે ચા પાણી માટે આમંત્રણ આપીયું તો તે એક કલાક પછી જ આવી પહોંચશે. પરિણામે જ્યારે કોઈ વખત એને સાંજના પાંચ વાગ્યે ચા પીવા બોલાવવો પડે છે તો તેને ચાર વાગ્યાનો સમય જણાવવો પડે છે, ત્યારે જ તે બરાબર સમયસર આવી પહોંચે છે.

'સમયનો સદુપયોગ, નિયમિતતા'ના વ્યાખ્યાનકાર ગરજી ગરજીને કહ્યા કરતા હોય છે–"નેપોલિયનની કીર્તિનું, સફળતાનું, રહસ્ય એ જ છે કે એ નિશ્ચિત સમય કરતાં દશ મિનિટ વહેલો રણમેદાનમાં પહોંચી જતો હતો." સાચી વાત એ છે કે દશ મિનિટ જલ્દી રણમેદાનમાં જઈ પહોંચવું એ કંઈ સમયનો સદુપયોગ નથી, નિયમિતતા નથી? અથવા એ દર વખત દશ મિનિટ વહેલો પોતાના મોરચા પર પહોંચતો હશે તો એના દુશ્મનોને જરૂરી હતું કે નેપોલિયનના આવવાના સમયની જાણ થતાં એ લોકો એનાથી પંદર મિનિટ પહેલા રણમેદાનમાં જઈને પડાવ નાંખી મોરચાબંધી કરી લેત. પરંતુ મારા ખ્યાલ મુજબ આ ચીજ હલાહલ જુઠાણું છે. અથવા નેપોલિયન આટલો મુર્ખ હોય તો એને કદી પણ સફળતા ન વરી હોત. હું સમજું છું, ધારું છું કે એ કોઈ વખત નિયત સમયથી દશપંદર મિનિટ પહેલાં, તો કોઈ વખત બે ત્રણ કલાક બાદ પોતાના રણમેદાનમાં, મોરચા પર અચાનક જઈ પહોંચતો હશે. આથી દુશ્મનોમાં શોરબકોર મચી જતો હશે. એ લોકો હારતા હશે અને નેપોલિયન વિજયી બનતો હશે. જરા વિચાર કરો, અગર સાડા ત્રણ વાગ્યાનો સમય નિશ્ચિત થયા બાદ નેપોલિયન ત્રણ પચીસ મિનિટે જ મોરચા પર આવવાનો છે એ જાણ્યા છતાં પણ જો એના દુશ્મનો નેપોલિયનના સમય પર ન આવતા હોય તો એ લોકોને ને અક્કલને બાર ગાઉનું છેટું હશે, અને એવા અક્કલના દુશ્મનો પર વિજય પ્રાપ્ત કરવો એ કંઈ મોટી બહાદુરીની વાત નથી.

નેપોલિયનની જ વાત શા માટે? મ્હેં પણ દુશ્મનોને પરાજિત કરવાની મોરચાબંધી એજ ઉપાયથી

રાહ નિરખતાં બંને !

અંજની

તારલી ઊભી સુજને કહેતી:
'ત્યાં તું ને હું આંહિં રહેતી;
શી અભિલાષા મનમાં વ્હેતી?
કરવા શું ધારે ?'
'રાહ નિરખતી' વદતી ત્યાં હું,
'કાળ કરે નિજ કામ-નિભાવું
પરિવર્તનની આશા ધરી હું !'
'મન પણ એ મારે !'

કુ. શીલા પટેલ.

કરી છે, કરવા માંડી છે. કેટલાય વર્ષ બાદ એક જુનો મિત્ર રસ્તામાં મળ્યો. વાતોમાં ને વાતોમાં એને જણાવ્યું કે એ કોઈ વીમા કંપનીનો એજન્ટ છે. થોડી વાર પછી એણે મને પૂછ્યું–"તમે ઘરે ક્યારે મળશો?" એના આ સીધા સવાલની ભીતરમાં છુપાયેલો પાપી હેતુ મને તરત જ સમજાયો. પાઠશાળામાં દોસ્તી કર્યાની દુશ્મની એ આ રીતે બતાવશે એની મને ખાત્રી પડી ગઈ. મ્હેં હસતા હસતા કહી નાંખ્યું–"સવારે અને સાંજે," એ જ દિવસથી મ્હેં મારા કામને અંગે સવારસાંજ બહાર ફરવાનું રાખ્યું અને બપોરનો વખત ઘરમાં વ્યતીત કરવાનું નિશ્ચિત કર્યું. આ સમય દરમ્યાન મને ઘણીય વાર લોકો ઘસતા મારા દોસ્તના આવાગમનના સમાચાર મળતા રહ્યા. એક ભયાનક સમાચારેથી મારા દિલને આઘાત થયો. કેટલી નિયમિત–અનિયમિતતા હું કરી રહ્યો હતો, અથવા એ દોસ્ત કોઈ બપોરના સમયે મારે ત્યાં આવી પહોંચ્યો તો? બીજા જ દિવસથી મ્હેં મારા ટાઈમટેબલમાં એકદમ ફેરફાર કરી નાખ્યો. સવારસાંજ ઘરમાં રહેતો અને બપોરના રખડવા નીકળી જતો. મારા આ દાવપેચ નેપોલિયનથી કંઈ અધિક સફળ થયા છે...એને... આજ પર્યંત મારો...વીમો...ઉતાર્યો જ...નથી.

એક દિવસ એની સાથે જ અભ્યાસ કરતી સરલા સાથે એને વાત કરવાનો પ્રસંગ પડયો. સરલા સુંદર તો હતી જ. કેટલીએ વાર એને ટીકી ટીકીને ચુપકીથી જોઈ હશે. પણ પ્રસંગ પડયો ત્યારે સરલા પાસે પોતાનું વ્યક્તિત્વ એને ક્ષુદ્ર જણાયું. પહેલોજ અનુભવ હતો. તેની બોલતાં પણ લોચા પડતા હતા.

દયામણું મોં કરી તેની સામે જાણે યાચના કરતો ન હોય ? જ્યારે સરલાએ જવા માંડયું ત્યારે એને લાગ્યું કે 'કોઈ દર્શન આપવા આવેલી દેવી જાણે અલોપ થતી જાય છે. થોડા વખત પછી એ આંખો ચોળતો ચાલતો થયો. પોતાને આવો પ્રસંગ બનેલો કે કેમ તેની પણ એને શંકા આવવા લાગી. સ્વપ્ન તો ન હોય ! ઘેર ગયા પછી પણ એજ સૌન્દર્યમૂર્તિ એની નજર સામે ખડી થતી જણાઈ. કંઈક ઘેરો આછો આકાર બંધાય અને અદ્રશ્ય થાય. તેણે એક પત્ર લીધો. પાંચ સાત લીટીઓમાં કંઈક લખ્યું. એટલું લખતાં કેટલો સમય વહી ગયો એનું પણ એને ભાન ન રહ્યું આટલું મંથન કરી લખેલા સાહિત્યનો વિનાશ કેમ કરાય ? એક પરબીડીયામાં બીડીને પત્ર મુકી રાખ્યો. ઉતાવળમાં ખોએલું એ કવર શોધવા ગયો ત્યારે સરલા ઉભી ઉભી કોઈ પત્ર વાંચતી જોઈ. "મારો જ પત્ર એક સુંદર યુવતિ વાંચી રહી છે." એ ભાવનાથી ફુલાતો એ પાછો વળ્યો. બીજે દિવસે તો પરબીડીયું જ વર્ગમાંથી મળી આવ્યું. એને પોતાની હાસ્યસ્પદ મનોદશા માટે હસવું આવ્યું. એ પરબીડીયામાંથી પત્ર કાઢી જોવાની પણ ઈચ્છા ન કરી.

આ દશામાં એ ઘેર ગયો ત્યાં પણ એને ચેન ન પડયું પરીક્ષાને વાર હતી તેને વાંચવાની પણ તમામાર નહોતી. કપડાં પહેરી એ બહાર નીકળ્યો. બગીચામાં એકલા બેસી રહેવાથી તરંગો શમે તેમ ન લાગ્યું. સરીઆમ રસ્તા ઉપર બેસી જતા આવતા લોકોની હારોની હાર જોવાથી કદાચ આનંદ થાય. બાગમાંથી બહાર નિકળતાં દરવાજા પાસે એણે એક યુવતિ ઉભેલી જોઇ. સુંદરતામાં એ સરલાને પણ ટપી જાય. સુરેશને બીજું ખાસ કામ તો હતું જ નહિ; અને મન બદલાવવા માટે આ દ્રશ્ય પણ કંઇ ખોટું નહોતું. થોડા સમય બાદ એક યુવક એ સ્ત્રી પાસે આવ્યો. વાતચિત ઉપરથી લાગ્યું કે એ એનો પતિ તો નહોતોજ: થોડી વાતચીત કરી એ ચાલી ગયો. આમ ને આમ ત્રણ ચાર યુવકો થોડે થોડે સમયે એને મળી છુટા પડતા. હવે એ યુવતી પોતે જ જવાની તૈયારીમાં હતી ત્યાં તો સરલા ઉતાવળી ઉતાવળી તે સ્ત્રી પાસે આવી પહોંચી. બન્ને વચ્ચે શુંએ મસલત ચાલી હશે ?! અચાનક સરલાની નજર સુરેશ તરફ ગઈ. બન્નેની નજર મળી. સરલાએ સુરેશને હાંક મારી બોલાવ્યો. અત્યાર અગાઉ કદીએ આમ સરલાએ એને બોલાવ્યો નહોતો. સુરેશનું અહોભાગ્ય !! બધાં સુરેશને ખૂબ તાણ કરી તેમની સાથે લઈ ગયાં.

શહેરની બહાર એકાંતમાં આવેલી આ એક કુટિર હતી. સુરેશ સરલા અને બીજી યુવતિ આ જગાએ આવ્યાં તે અગાઉજ ત્યાં બીજાં ઘણાં માણસો ભરાઇ ગયાં હતાં. યુવતિને બગીચામાં ભેટવા આવેલા બધાઓ પણ અહિંયાં હાજર હતા જ. થોડા વખત બાદ એક શેઠ, જે શહેરના ખૂબ પ્રતિષ્ઠિત માણસ હતા તે પણ આવી પહોંચ્યા. સુરેશને આ જોઈ નવાઈ લાગી. બધાંનું કેન્દ્રસ્થાન સરલાની સાથીદાર યુવતિ હતી, શેઠ આવી યુવતિ પાસે માફી માગવા લાગ્યા, "ધંધાને લીધે જરા રોકાઈ જવું પડયું. મોડું થયું માટે માફ કરજો, આપની આજ્ઞા પ્રમાણે મંડળને દાન આપવા તૈયાર છું. વગેરે વગેરે." થોડા ઠરાવો અને કાર્યક્રમ ઘડી મંડળ વિખરાઈ ગયું. સુરેશને લાગ્યું કે આ કોઈ છુપી પ્રવૃત્તિઓ ચલાવતું મંડળ હતું. વળી તે સમયે સભા પણ વિખરાઇ ગયા પછી જ તે શેઠે એ યુવતિને પોતાની સાથે જ મોટરમાં જવા આગ્રહ કર્યો. એની મહેરબાનીથી સરલા અને સુરેશને પણ સ્થાન મળ્યું. મોટરમાં જતાં રસ્તામાં સુરેશે જોયું કે નગરશેઠ વારંવાર એ યુવતિ પાસે ગળગળા થઈ કહેતા હતા. "તારી દયાથી તારે આશરે તો જીવું છું." એક સ્ત્રીને આશરે શેઠ ખરેખર જીવતા હતા છુટા પડતાં યુવતિએ સુરેશને વારંવાર આવવા

માઇલ ખુલ્લી હવામાં ચાલવાની આદત પાડે તો તેથી બહુ જ ફાયદો થાય, આપણા વિદ્યાર્થી બચ્ચાંઓને જો ફરવા જવાનો વખત નહિં મળતો હોય તો તેઓએ ખુલ્લી હવામાં જઇને લેસન કરવું તમે જોશો કે અંગ્રેજો પોતાના ઘોડાઓ અને કુતરાઓને પણ હવામાં મોકલવાનું જરૂરનું ધારે છે, ત્યારે આપણે આપણા બચ્ચાંઓને પણ ખુલ્લી હવામાં મોકલવાની કાળજી નથી રાખતા. જેમ આપણે પાણી ગળીને સ્વચ્છ કરવાને શક્તિવાન છીએ, તેમ હવાને ગાળી શકતા નથી, અને તેથી આપણી આસપાસ જેવી હવા હોય તેવી આપણને દમમાં લેવાની ફરજ પડે છે, તેથી આપણા ઘરબાર તેમજ ઘરની આસપાસની જગ્યા તેમ જ ગલીઓ સાફ રાખવાની આપણી ફરજ છે, જેની ઉપર આપણા લોકો મુદલ ધ્યાન આપતા નથી.

માખી, મચ્છર

આપણા ઘરનો બધો કચરો જો એક ઢાંકણા વાળા ડબામાં ભેગો કર્યો અને તે દિવસમાં એકાદ બેવાર ઝાડુ વાળાને સુપરદ કર્યો, તો માખી મચ્છર પણ ઓછા થાય અને હવા બગડે નહિ ચાલતા ફરતાં ચાલીમાં થુકવું, પાનની પીચકારીઓ સડકોના ખુણામાં નાખવી વિગેરે બહુ જ ગંદી આદતો છે, તે કાઢી નાખવી. ચોકખી હવા વગર લોહી સ્વચ્છ નથી થઇ શકતું, અને તે માટે બને તો વરસમાં એકવાર એકાદ મહીનો બહાર ગામ હવા બદલ માટે નિકળી જવું બહુ જ જરૂરનું છે. આપણા લોકો પોતાની નબળાઇને દુર કરવાને ડોકટરો પાસે પેટન્ટ દવાઓ લખી આપવા માંગણી કરશે. પણ આપણને ધ્યાન રાખવું જોઇએ કે સારો ખોરાક, સ્વચ્છ પાણી, સારી હવા, તડકો અને અંગ મહેનત, કસરત જેવા સરસ ટોનીક બીજા કોઇ નહિ મળી શકશે. રાતના સુતી વખતે બારીઓ બન્ને તો ઉઘાડી રાખવી, અને નહિં તો વેનટીલેટરસ તો જરૂર ઉઘાડા રાખવા, અને માથે ઓઢીને કદી સુવું નહિ. એને લીધે બહુ નુકશાન થાય છે.

રોશની અને તડકો

તંદુરસ્તી માટે જેમ સારી અને સ્વચ્છ હવાની જરૂર છે, તેમજ રોશની અને તડકાની પણ ઘણી જરૂર છે. રોશની અને તડકો આપણું લોહી સાફ રાખવા ઘણો જરૂરનો છે, અને તેથી આપણા રહેવાના ઘરો પુરતા ઉજાસવાળા અને જેની અંદર સુરજનો તડકો આવતો હોય તેવા હોવા જોઇએ. અંધારા અને ગીચ વસવાટના ઘરોમાં તંદુરસ્તી કદી સારી રહેતી નથી, તેથી રહેવાના ઘરને માટે થોડું ઘણું વધારે ભાડું ભરીને પણ બીમારીનો જેમ બને તેમ અટકાવ કરવો જોઇએ જે ઘરો ખુલ્લા લતાઓ ઉપર આવેલા હોય છે, તેમજ ચારે બાજુએ ખુલ્લા હોય છે તેવા ઘરોમાં બીમારીનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું રહે છે, તડકાના ગુણને માટે વિદ્વાન તબીબ નીચલા વિચારો જાહેર કરે છે.

વિદ્વાન તબીબના વિચારો

" સુર્યની રોશની એક એવું જોમ આપનારું ઓષધ છે કે તેથી ચઢયાતી બીજી કોઇ વસ્તુ નથી, કુદરત તરફના રોગ નિવારણના મોટાં સાધનો માંહેલી એ એક છે, અને કંઇ પણ દામ કે કિંમત વિના તે આસાનીથી મળી શકે છે. સુર્યની રોશનીની અસર ફક્ત શરીરને ગરમી વધારવામાં જ સમાઇ જતી નથી, પણ તેના કીરણો રસાયણીક વીજળી જેવી શક્તિ ધરાવે છે." તડકાથી દરદના જંતુઓનો નાશ થાય છે. તડકાથી કેટલીક બીમારીમાં ઘણો ફાયદો થાય છે. ખઇ વાળા દર્દીઓને દિવસનો મોટો ભાગ ખુલ્લી હવામાં અને અવાર નવાર તડકામાં રાખ્યાથી તેઓ સાજા થાય છે. માટે તડકાની કદર કરીને તેમાંથી ફાયદો ઉઠાવવો જોઇએ રોજ સવારમાં ઠંડા તડકામાં નાના બાળકને રાખવાથી રીકેટની બીમારી નથી થતી.

સ્વચ્છ પાણી

સ્વચ્છ હવા પછી સ્વચ્છ પાણી ઉપર આપણી તંદુરસ્તીનો ઘણો આધાર રહે છે. કોઇ પણ પાણી પછી તે નળનું હોય યા કુવાનું હોય, ગળીને ઉકાળ્યા વગર કદી પણ પીવું નહિ જોઇએ. પાણીમાં અનેક જાતના જંતુઓ હોય છે, અને તેમાં કોઇક તો એટલા ઝીણા હોય છે કે ગાળ્યા છતાં પાણીમાં રહી જાય છે. તો તેને લીધે ઝાડા, નારૂ વિગેરે દરદો થાય છે, કુવાના પાણી પણ આપણી ગટરોને લીધે બગડી જાય છે. માટે તેનો ભરોસો નહિ કરતાં પાણીને ઉકાળ્યા વગર કદી પણ પીવું નહિ.

☆

સુરતનાં અને ગુજરાતી આલમનાં સ્ત્રીકેળવણીના એક પ્રખર પ્રચારક અને લાચાર તથા નિરાધાર દશામાં જઈ પડેલી વિધવા તેમજ પરિત્યકતા દુઃખિયારી બહેનોને આસરો આપનારાં તથા તેમને કેળવણી આપનારાં વનિતા વિશ્રામોનાં પ્રણેતા અને આદ્યસ્થાપક શ્રી નાનીબેન ગજ્જરનું તા. ૨૬ રાત્રે અવસાન થયું છે.

×

થોડા દિવસપર નવસારીના હાઉસીંગ સોસાયટીમાં મણીબેન નામનાં એક અનાવિલ વિધવાબેને તેમનીજ જ્ઞાતિના એક યુવાન સાથે પુનર્લગ્ન કર્યું છે. પ્રતિષ્ઠિત માણસોએ હાજર રહી વરવધુને આશીર્વાદ આપ્યા હતા. મણીબેન સીસોદ્રામાં કન્યાશાળામાં શિક્ષિકા છે અને તેમના નવા પતિ પણ તેજ ગામે શાળામાં શિક્ષક છે.

+

થોડા દિવસ પર મુંબઈના ચીરા બજારમાં રહેતી એક ઉચ્ચ કોમની દક્ષિણીબાળાએ ઘણા નારાજ થઈને એક ચમાર યુવાન સાથે લગ્ન કર્યાં છે.

+

થોડા દિવસ પર મુંબઈમાં છીપી ચાલમાં રહેતી ચંદુબાઈ નામની ૧૮ વર્ષની એક લુહાણા બાઈએ પહેરેલાં કપડાં પર ઘાસતેલ છાંટી તે સળગી બળી મરી હતી. આ આપઘાતનાં કારણમાં એમ જાણવા મળે છે કે બાઈને તેના પતિ સાથે અણબનાવ હતો.

+

સ્ત્રી સમાચાર

પં. વિજયાલક્ષ્મીનો પડકાર

વિશ્વતંત્રની એક કાઉન્સીલે સભા સમક્ષ ભાષણ કરતાં શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતે જણાવ્યું હતું 'દુનિયાની શાંતિના માર્ગમાં હિંદ એક ભયંકર આફતરૂપ આડખીલી છે.' તેમણે આગળ ઉપર કહ્યું કે હિંદનો પ્રશ્ન આ લડાઈના નૈતિક સિદ્ધાંતની કસોટીરૂપ છે મારૂં કહેવું એમ નથી કે બ્રિટીશ સત્તા એકદમ ખસી જાય, પણ આખરે સ્વરાજ્ય આપવાને તેમનો ચોક્કસ ઈરાદો સમજાય એવું કોઈપણ ખાત્રી લાયક પગલું બ્રિટને તાત્કાલિક ભરવું જોઈએ. રાજકીય કેદીઓને છોડી મૂકવા જોઈએ. પ્રાંતની અસલ ધારાસભાઓ ફરીથી ચાલુ કરવી જોઈએ અને શાહીવાદી અમલદારોને પાછા બોલાવી લેવા જોઈએ.'

અત્યારે હિંદમાં જેઓએ લોકશાહીની માંગણી કરી છે તેમને જેલમાં ગોંધવામાં આવ્યા છે. આવી રીતે એક લાખ માણસો ત્યાં જેલમાં તપાસ વિના સડે છે. અત્યારે હિંદુઓ અને મુસલીમોમાં એકતા સાધવાની તમન્ના પેદા થઈ છે. મારા ભાઈને જો મી. ઝીણા સાથે મસલત કરવાની સ્વતંત્રતા હોય તો કોઈ માર્ગ જરૂર શોધી શકાય.

+

અમદાવાદ ગઈ તા. ૧૨ મી ને રવીવારે જાણીતા મહાસભાવાદી કાર્યકર શ્રી નીરૂ દેસાઈનું લગ્ન, સુરતની શ્રી નિર્મળા વકીલ સાથે ત્યાંના સરખેજ રોડ પરના શાન્તિકુંજમાં થયું હતું. શ્રી નીરૂ દેસાઈએ બ્રહ્મક્ષત્રિય છે, અને શ્રી નિર્મળા પોરવાડ વણિક છે.

×

ગઈ તા. ૧૨ મીએ સવારે કોલ્હાપુરમાં સદ્‌ગત મહારાજા રાજારામ છત્રપતિના માતૃશ્રી શ્રીમંત લક્ષ્મીબાઈ મહારાણીનું અગીઆર વાગે અવસાન થયું છે.

+

અનાવિલ જ્ઞાતિની બહેનોને

દર વરસની માફક ચાલુ સાલે ગ્રાહકોને વી. પી. થી અંકો હમણાંજ રવાના થયા અને હજુ જે બાકી છે તેને રવાના થાય છે. માટે દરેક બહેનોને જણાવવાનું કે તેમણે વી. પી. છોડાવી લેવું.

નવા થનાર ગ્રાહકોએ લવાજમના રૂા. અઢી મોકલવા.

<u>કેમ મોડું થયું</u>

ચાલુ સાલે જ્ઞાનપ્રિય શેઠશ્રી બુલાભાઈ સાથે અમારો પત્ર વહેવાર ચાલતો હતો તેથી મોડું થવા પામેલ છે.

જે ગ્રાહકો જુના હતા તેઓએ પોતપોતાનું લવાજમ તુરત મોકલી આપવું.

મંત્રી.

પ્રકાશક:—ચંદ્રકાન્ત જીવનલાલ મહેતા, 'બોધ' કાર્યાલય, પીરમશા રોડ—અમદાવાદ.
મુદ્રક:—મણિલાલ છગનલાલ શાહ, ધી નવપ્રભાત પ્રી. પ્રેસ, ઘીકાંટા રોડ—અમદાવાદ.

લગ્નસરામાં ભેટ આપવાં અનેરા નવાં પુસ્તકો.

સ્ત્રી ઉપયોગી ખાસ પુસ્તકોનો સેટ, છૂટક પણ જે જોઈએ તે છાપેલ ભાવે મળશે.

સારંધર ભા. ૧ થી ૫ સ્ત્રીઓ માટે ખાસ તૈયાર કરાવેલ ચિત્રોથી ભરપૂર નવું પુસ્તક. કીં. રૂ. ૭

☆

ગૃહઉપયોગી સંપૂર્ણ માહિતી અને સતી સ્ત્રીઓનાં જીવનચરિત્ર આપતું પુસ્તક. **સતીમંડળ** ભા. ૨ જો. કીં. રૂ. ૪-૮-૦

☆

નિરંજના (પ્રણય ત્રિપુટીની કથા) રૂ. ત્રણ

લેખક : નીરૂપમાદેવી ઓશેખીકાનું સમાજના અવનવા બનાવો દૃષ્ટિ સમક્ષ રજુ કરતી નવલકથા.

☆

કજોડા અને સમાજના લોખંડી પંજા નીચે કચડાતી નારીની પુકાર રજુ કરતી નવલકથા. **દિલના ડંખ** કીં રૂ. અઢી

☆

તક્ષશિલાની **રાજમાતા** કીં. રૂ. ૪-૮-૦

સીકંદરના વખતની ઐતિહાસિક નવલકથા તક્ષશિલાની રાજમાતાના પ્રણયચિત્રો રજુ કરતી નવલકથા.

☆

પાંચ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂપીએ બે આના વળતર આપવામાં આવે છે.

લખો :—

સ્ત્રીબોધ કાર્યાલય

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

લાયબ્રેરીઓ, પુસ્તકાલયો અને ગૃહસ્થ કુટુંબો માટે નવાં પુસ્તકો.

ગુજરાતનો નાથ [મુનશી]	૫-૦
સમ્રાટવિક્રમ [જેઠાલાલ ત્રિવેદી]	૩-૦
સુરેખા [પ્રસ્તા. રમણલાલ દેસાઈ]	૩-૦
રશ્મિ [શ્રી. મુનશી તથા દેસાઈની પસંદગી પામેલ]	૩-૦
કોનો વાંક ? [વિધવા જીવનની કહાણી]	૨-૮
બિન્દુ [શરદબાબુ]	૧-૦
રાણારાણી [બંકીમચંદ્ર]	૦-૧૨
કલા [બંગાળી લેખકની]	૨-૮
વિભૂતિમંદિર [કુમારો માટે ખાસ તૈયાર કરેલ જીવનચરિત્રો]	૨-૮
વાંક વિનાની [સામાજીક નવલકથા]	૨-૮
શરદચંદ્ર [૧૮ પાનાના બાબુનું છાયા ચિત્ર]	૩-૦
ચોખેરવાલી ભા. ૧-૨ જો. [ટાગોર]	૩-૦
કામસૂત્રમ્ ભા. ૧ લો. [મહર્ષિ વાત્સ્યાયન પ્રણિત શ્લોક ટીકા સાથે]	૫-૦
નાગમતી [સૌરાષ્ટ્રની પ્રેમકથા]	૨-૦
વાંક વિનાની [ટુંકી વાતો : ધુમકેતુ વગેરે]	૨-૮
ધની વણકર [ટુંકી વાતો : સુ. ઓઝા]	૨-૮

આ ઉપરાંત દરેક જાતના પુસ્તકો અમારે ત્યાંથી મળે છે. લાયબ્રેરીઓ તથા પુસ્તકાલયોને સારું કમીશન આપવામાં આવશે.

અમદાવાદના વાંચકોને ખુશખબર

હવેથી દરેક જાતના પુસ્તકો ભાડેથી વાંચવા અમારે ત્યાંથી મળે છે. તુરત મળો.

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

લખો :—

સ્ત્રીઓ—બાળકો માટેનું જુનામાં જુનું માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૯ ∴ મે ૧૯૪૫ ∴ અંક ૫ મો

☆ કુવા કાંઠડે ☆

સૌ. કુસુમતિ ધી. દેસાઈ

રાગ : તીલક કામોદ-તાલ, હિંચ.

[લય—ગારા તે બાગમાં ચાંપલીયો—]

ાને કાંઠડે બેઠડું અહી,
પનિહારીઓનો ઓર રે સખીરી. કુવા૦
ા કાંઠડીયેથી પંથે પળી રહી,
સુંઝાતી એકલી અબોલ રે સખીરી. કુવા૦
ળી ઉઢોણી ધરી શીરે ઘડુલી,
ધબકતું હીવડું અધીર રે સખીરી કુવા૦
ય ધરંતાં છલકે ગાગરડી,
નિર્મળ વારિનાં પુર રે સખીરી. 'કુવા૦
ાલંતાં છલકીને ચાલંતાં છલકી,
વેણીનાં ફુલ તરબોળ રે સખીરી. કુવા૦
લકે ઘડુલીઓ ભીંજે ચુંદલડી;
નિતરે એ ગોરીનાં ગાત્ર રે સખીરી. કુવા૦
ધ્યા ટાણી કુવા કાંઠે એકલડી,
કેમ કરી જાવું ઘેર રે સખીરી. કુવા૦

☆

❊ ચૂંદડી ❊

[ગરબો]

ઉષા—નવરંગી મારી ચૂંદડી રે લોલ (૨)
માંહી ગૂંથેલ વેલની ભાત જો......ઉષા૦
ઝીણે પ્રકાશ અતિ ઓપતી રે લોલ;
કરતી અનેરો ચળકાટ જો........ઉષા૦
પહેરી ચોટે ન જાઉં શેરીએ રે લોલ;
ઉજળે હૈયે મંદિર જો........ઉષા૦
હાલું ઠમકતી ચાલથી રે લોલ;
પાલવં સદૌરું ઘડી થાય જો......ઉષા૦
પહેરી પ્રીતમ જોઉં વાટડી રે લોલ;
(હું તો,ઓઢું ઓઢું ને સરી જાય જો....ઉષા૦
"સુંદર સોહંતી" મારી ચૂંદડી રે લોલ;
જોતાં આંખલડી ઠરી જાય જો........ઉષા૦
ચાહું અતિ ઉમંગથી રે લોલ;
ચાહું જીવન-રાસ એમ જો........ઉષા૦

હરગોવન લા. કડીઆ

માછીડાને

(લોકગીત)

હોડીવાળા તારી હોડલી હંકાર
મારે જાવું છે જમુના પાર.

૧

તારી તે હોડલી સોને રે મઢાવું,
ફરતી મેલાવું ઘુઘરમાળ રે માછીડા.
ઓ ભાઈ રે માછીડા,
ઓ વીરા રે માછીડા.
તારી તે હોડલી હંકાર
મારે જાવું છે જમુના પાર.

૨

સોનાની દઉંગી ને રૂપાની દઉંગી,
દઉંગી એકાવલ હાર રે માછીડા.
ઓ ભાઈ રે માછીડા,
ઓ વીરા રે માછીડા
તારી તે હોડલી હંકાર,
મારે જાવું છે જમુના પાર.

૩

આ બાજુ જમુનાને પેલી બાજુ ગંગા,
વચ્ચે મારો નંદલાલ રે માછીડા.
ઓ ભાઈ રે માછીડા,
ઓ વીરા રે માછીડા.
તારી તે હોડલી હંકાર
મારે જવું છે જમુના પાર

સં૦ : પ્રાણશંકર ક. કાકા

૦

હંસલાને

(લોકગીત)

અરે મારા હંસલા કાયા મેલી મેલી ના જઈએ
" " " હરિભજન ઘેર થાય મારા.
" " " કાયાનો ઘડનાર એક "
" " " કાયા નિંબ એક આંબલી "
" " " પાતાલે પહોંચેલાં મૂળ "
" " " કાયાથી અદ્ધર મૂળ "
" " " ખારા સમુદ્રમાં લેવડી "
" " " કાપે કાપે ને કુંપળ મેલે "
" " " કાપે કાપે ને નાંખે મૂળે "
" " " તમે પાણી અમે પાળ "
" " " તમે માંચો અમે ન્હાણ "
" " " તમે મંદિર અમે મૂરતી "
" " " કાયાનો ઘડનાર એક "
" " " હરિભજન ઘેર થાય "

સં૦ : ઝવેરચંદ મેઘાણી

૦

" પૂજારણ "

પૂજને જતી,
ગાન જંગાતી;
ઝાંઝરના ઝંકાર.
સાડી અંગે,
સાળુ ફરકે;
પાલવનો સરકાવ કરે.
નયન નચવતી,
વિશ્વ હસાવતી;
જનનીનું અભિમાન ધરે
" પૂજારણ " પેલી,
ન ર્ત ન ઘેલી;
નેપૂરનાં ઠંકાર કરે.

હરકિશોર શુક્લ

૦

સ્વ. શીવગૌરી ગજ્જર.

(શ્રી. કેશુભપ્રસાદ દેસાઈ. બી. એ. એલએલ. બી.)

નાની બેન ગજ્જર મરણ પામ્યાં છે, પણ તેમનું કાર્ય તો જીવશે જ. સામાન્ય મનુષ્યોને જે વાત સૂઝે તે વાત મહાપુરુષોને દસકાઓ અગાઉ સૂઝે છે,-એ તો જાણીતું છે. ગુજરાતના આવા એક મહાપુરુષ, જાણીતા વિજ્ઞાન શાસ્ત્રી, સ્વ ત્રિભુવનદાસ ગજ્જર હતા. અધ્યાપક ગજ્જરનાં બહેન સ્વ. શીવગૌરી ગજ્જર, જેઓ તેમના કુટુંબ અને સંબંધીઓમાં "નાની બેન"ના નામથી જાણીતાં હતાં. તેઓ વૈધવ્ય દશાને પામ્યા. ગજ્જર કુટુંબના માનીતાં નાનીબેનની વૈધવ્ય દશાથી એ વિશાળ અને બુદ્ધિશાળી કુટુંબમાં શોકની છાયા ફેલાઈ છે. અધ્યાપક ગજ્જરે એમને પોતાની સાથે લીધાં અને આ લાગણીશીલ મહાપુરુષના દ્રવતા હૃદયમાં સમસ્ત ગુજરાતની વિધવાઓના વિચારો ઉદ્ભગ્યા. વિધવાઓ ગુજરાતનું ધન છે. વિધવા ગુજરાતની શક્તિ છે. આ શક્તિ વેડફાઈ જવા દેવી ના જોઈએ. આ શક્તિને વિકસાવી તેને સમાજ સેવાને માર્ગે વાળવી જોઈએ. તેમનું પોતાનું જીવન તેથી ધન્ય થશે અને સમાજને પણ લાભ થશે. આ વિચારો દસકાઓ ઉપર અધ્યાપક ગજ્જરના મનમાં આવ્યા. તેમણે શ્રી. નાનીબેને યોગ્ય જ્ઞાન અને ઉત્તેજન આપી સમાજસેવાને માર્ગે વાળ્યાં.

મહાનભાઈનાં આ મહાનબેનનું હૃદય પણ સંસ્કારી હતું. તેમને પણ અન્ય વિધવા બેનો પ્રત્યે સહાનુભૂતિ ઉપજી. તેમને આશ્રય આપી, સુમાર્ગે વાળી સમાજને ઉપયોગી બનાવવાના આશયથી સુરતમાં "વનિતા વિશ્રામ" નામે સંસ્થા સ્થાપવાની કલ્પના કરી. એમના જેવાજ બાળવિધવા બાળગૌરી મુનશી સાથે મંત્રણા કરી ઈ. સ. ૧૯૦૭ માં તેમણે સુરતમાં વનિતા વિશ્રામ સ્થાપ્યું. બંને બેનોએ પોતાનું જીવન આપીને તે માટે ભંડોળ શરૂ કર્યું. ઈ. સ. ૧૯૧૧ માં તો સુરત વનિતા વિશ્રામે પોતાનું મકાન બાંધ્યું. આજથી પાંત્રીસ વર્ષ ઉપર આવા કામની કલ્પના કરવી અને તેમાં સિદ્ધિ મેળવવી તે અવશ્ય પ્રશંસાપાત્ર છે.

ત્યારબાદ "નાનીબેને" પોતાની નજર મુંબાઈ તરફ દોડાવી. આ મોટા શહેરમાં વિધવાઓ માટે આશ્રયની જરૂર વિશેષ હતી. તેમના યત્નથી તથા સખાવતી સ્ત્રી પુરુષોની મદદથી ૧૯૧૪ ની સાલમાં સેન્ડહર્સ્ટ રોડ પર વનિતા વિશ્રામની સ્થાપના થઈ. સંસ્થાનું ભવ્ય મકાન આજે પણ સ્ત્રી-શક્તિની સાક્ષી રૂપે આપણી આગળ ઉભું છે. અત્યારે તો "વનિતા વિશ્રામ"ની સંસ્થા કેવળ વિધવાશ્રમ રૂપે નથી. એ તો સ્ત્રી કેળવણીની સંસ્થામાં ફેરવાઈ ગઈ છે. તેમાં પ્રાથમિક શાળા છે. (સર મંગળદાસ નથુભાઈ કન્યાશાળા) તેમાં સરકારમાન્ય અધ્યાપિકા શાળા છે અને તેમાં સંપૂર્ણ માધ્યમિક વિદ્યાલય પણ છે. આ માધ્યમિક શાળા ગુજરાતી કન્યાઓને મુંબાઈ યુનિવરસીટી, અને ઠાકરસી વિદ્યાપીઠની પ્રવેશ પરીક્ષાઓ માટે તૈયાર કરે છે. સુરત અને મુંબાઈના વિધવાગૃહો પણ સારી રીતે ચાલે છે. તેમ, એસો ઉપરાંત વિધવાઓ આશ્રય અને સંસ્કાર મેળવે છે. તેમાંની ઘણી અધ્યાપિકા શાળામાં કેળવાઈને પોતાના જ બળ ઉપર જીવન વિતાવે છે અને શિક્ષણકાર્યમાં સહાય આપે છે.

ઈ. સ. ૧૯૪૦ મુંબાઈ વનિતા વિશ્રામનો રૌપ્ય મહોત્સવ ઉજવાયો હતો. મુંબાઈની જનતાએ આ ઉત્સવમાં ઉલટ ભર્યો ભાગ લીધો હતો. અને સમસ્ત દેશના સામાજિક અને શિક્ષણના આગેવાનોએ તેના કાર્યની કદર કરી હતી. આજે નાની બેનના મરણ પ્રસંગે જનતાએ આ સંસ્થાઓનો વિચાર કરવો જોઈએ. આ સંસ્થાઓને નાની બેનની ગેરહાજરીથી નાણાંની તંગી ના પડે તે જોવાનો ધર્મ સૌ ગુજરાતીઓનો છે.

કવિ કલાપિએ વૈધવ્યમાં વિમળતા જોઈ. ગાંધીજીએ વિધવાને ત્યાગમૂર્તિ કહી, અને નાનીબેન ગજ્જરે ત્યાગ અને વિમળતા સાથે કર્તવ્યનિષ્ઠા દાખવી. તેમનું સ્મરણ ગુજરાતે સાચવવું જોઈએ. હજીએ ગુજરાતમાં અસંખ્ય બાળવિધવાઓ છે. તેમને માટે આશ્રમો દરેક જીલ્લામાં નાનાં ગામોમાં પણ સ્થપાય અને એવા દરેક આશ્રમમાં વિધવાઓને સંસ્કારી અને સ્વાશ્રયી બનાવાય, તો જ નાની બેનનું યોગ્ય સ્મરણ સચવાય.

એક જ ભુલ

લેખક : "જવશંત જ્યોત"

અનિલ જ્યારે જ્યારે ઇલાને કહેતો કે "તમારે કાર્ય વ્યવસાયની દિશા બદલવી જોઇએ." ત્યારે ત્યારે ઇલા કલ્પના કરતી કે "અનિલનાં કાર્યક્ષેત્રમાં અનિલ તેને ખેંચવા ઇચ્છે છે." બન્ને પરસ્પર પડોશી હતાં. ઉભયનું જીવન પ્રગતિમય હતું. એ લોકો બીજા બીજા માર્ગે પ્રગતિ કરતાં, ઇલા મંડળને વકતૃત્વ-સભા-સ્નેહ સંમેલન-ઇત્યાદિ. અનેક આધુનિક ફેશનની પ્રવૃત્તિમાં મશગુલ હતી, જ્યારે અનિલનો પ્રવૃત્તિ પંથ કાંટાળો હતો, તે સ્વપ્ના સેવતો નિરક્ષરતા નિવારણ, દીન દુઃખીયાંને કર્તવ્ય પંથે વાળવાં, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ, ખાદી-પ્રચાર, ખાદી તે સ્વયં હાથે કાંતેલી જ પહેરતો. સાદો, સરળ, ઉત્સાહી, સાચો કાર્યદક્ષ એને હૈયે માતાની મુક્તિની ધગશ. એ કોઇ પ્રકારના આડંબર સહી શકતો નહિ. ઇલા અવનવી ફેશનને ભપકાબાજી રૂપે સોસાયટીમાં ફરતી તે હમેશાં એને ખટકતું અને તેથી જ એ વારંવાર ઇલાને કર્તવ્યનું ભાન કરાવવા દિશા સૂચન કરતો. પણ ઇલા અનર્થ કરી સ્વકર્તવ્યમાં વધુને વધુ ઓતપ્રોત થતી.

卐

અનિલ વિચારમગ્ન વદને કરાંચીની કોંગ્રેસ કાર્યકરોનાં નામો યાદીમાંથી તારવી રહ્યો હતો. તેવામાં કંઇક ઉતાવળે પ્રવેશ દ્વારે પ્રવેશતાં ઇલાએ ઉચ્ચાર્યું "અનિલ આખો દિવસ આ યાદીઓ લઇ લઈને બેસવાથી સ્વતંત્ર થશો કેમ?"

અનિલે કચવાતાં કહ્યું. "ના. ના. ઇલા તમે આમ વરચક પ્રવૃત્તિઓમાં ભળશો એટલે સ્વતંત્ર થશો સાચું ને?

ઇલા "એમ દયા કર્યું" કહેતીકને એક ખુરશી ખેંચી અનિલ સામું તાકતી બેઠી. અનિલને એના શણગાર જોવા પરવા ન્હો'તી, એ તો તેના હૈયાને કસોટીએ ચડાવી રહ્યો'તો. એણે કહ્યું. "કાં આમ મારા જેવા પાસે બેસી સમયનો વ્યય શીદ કરો છો? ઇલા હું પોતે ઘણો રોકાયલો છું. માટે મહેરબાની કરીને ખાસ અગત્યનું કામ હોય તો બોલી દ્યો. નહિ તો પછી—"

ઇલા...(કટાક્ષથી) "એટલે અમેતો નકામા આંટાં ખાવાની ટેવ પડી તે ખાધા કરીએ, કાં એમજ ને?

"પણ કામ કહી દ્યોને કે નિકાલ પતે."

ઇલાએ હૈયાની વાતો ઠાલવવા માંડી-"હા હું તેજ કહું છું, ગઈ કાલે હું વિદ્યાપીઠનો વાર્ષિકોત્સવ જોવા ગઇ'તી' ત્યારે મને નવી ઓળખાણની તક સાંપડી, શીલ મધુરી દવે અને તેમના ભાઇ મી. મકરંદ દવે આઈ. સી. એસ. ની સાથે પરિચય સાધવાની. સાથે અનિલ એ લોકો કેવી સુંદર રીતે મૈત્રી બાંધે કે તેથી આપણું પણ વ્યક્તીત્વ જળવાય."

અનિલે કંટાળતાં કહ્યું: "હં......આ કામની વાત, તમે ઓળખાણ કરી તેમાં મારે શું! અને જાણો છો કે એ આઈ. સી. એસ. ની પદવી પરાધીન ભારતમાં નકામી."

ઇલા-"એમ કે ખબર પડશે ખબર ભાઇ સાહેબ એ તો જ્યારે અહિંથી તમારે સાબરમતી સેવવી પડશે ને ત્યારે. ક્યો ત્યારે હું તો જઇશ. આવજો."

અનિલે સામું જોઈ "જય જય આવજો" ઉચ્ચાર્યું. ઇલા ગઇ. અનિલ વિચારે ચડ્યો કે 'મારે ઇલાના માર્ગસૂચક શા માટે બનવું? એ એની મરજી મુજબ જીવે, એમાં મારે શું! સાથે રમ્યાં, ભણ્યાં, ને હવે. મારે મારું જીવનધ્યેય નક્કી કરવું જોઇએ. એ એને રુચે તેમ જીવે, સૌ સૌના કાર્યક્ષેત્રમાં જીવીએ. છતાં મૈત્રી સ્નેહ ટકી રહે, એ જ સદ્‌ભાગ્ય એને ને મારે શું! એ પરણી કે સાસરાવાસી થવા-

ની. પછી તો ક્યાંય મળીએ, તો પણ મર્યાદિત અને અત્યારે પણ હું કોણ? આખરે તો પડોશી, મારે અત્યારથી જ મન-વાણી-વર્તન, સંયમી ઘડી લેવા જોઈએ તે જ ઉત્તમ.' અને ફરી તેણે પોતાના કામમાં ચિત્ત પરોવ્યું.

卐

"ઇલા ક્યાં ગઈ." ઇલાના પિતા ચીમનલાલે સાદ કર્યો, અને "આવી પિતાજી" કહેતીકને ઇલા પિતાની ખુરશી નજીક આવી ઉભી. ચિમનલાલે પૂછ્યું. "હમણાં જ આવી?"

"હા, આજે મંડળમાં વકતૃત્વની હરિફાઈ હતી ત્યાં ગઈ તી."

"મઝા પડી હશે, ચાલો હવે કપડાં બદલો પછી વાતો કરીશું."

ઇલા બાલ્યકાળથી માતા વિહોણી બની હતી. પિતા અપાર હેતથી એને ને શીરીષને ઉછેરી એકધાર્યું જીવન બાળકોની હુંફમાં ગાળતા, યૌવનને પગથાર પગલાં માંડતી ઇલા કાજે એમને હવે ચીંતા થતી. ઇલા દૂર વસે એ તેઓને રુચતું નહિ. એમને મન ઇલા.નજર આગળ સુખી જીવન ગાળે અને તેથી એમની નજર આજ કેટલાય દિવસથી પડોશે વસતા માબાપ વિહોણા એકવાયા સંસ્કારી અનિલ પર ઠરી હતી. વળી એમની ધારણા હતી કે અનિલ ઇલાની મૈત્રી પ્રણયોઓમાં પરિણમે-તો પોતે અંતરાય નાખી ઇલાનું જીવન વેદનામય કરવા લેશમાત્ર કલ્પના નો'તા સહી શકતા પણ વિધિનું નિર્માણ ક્યાં કોઈ માનવી કલ્પી શકે! ઇલા કંઈક બદલી આવી પહોંચી. લાડથેલી પુત્રીને પિતા થઈ લગ્નના પ્રશ્નો પુછવાનું અનુચિત ધારી ચીમનલાલે અહિં તહિંની વાતો કરી. છેવટ તે આજે અનિલને મળી-'તી' કે તે જાણી મનમાં સંતોષ માન્યો. રાત્રિ થતાં સૌ બિછાને ગયાં.

卐

"ભાઈ તમે જોઈ ને? કેવી પ્રતિભા. એનું વ્યક્તીત્વ આંજી નાંખે છે. ને એના પિતાની લાડકો'ડે ઉછરેલી પુત્રી. આપણે સુભાગ્યે નાતી આપણી જ જ્ઞાતિમાં કોઈ છે પણ ક્યાં? તમે વિલાયત જઈ આવ્યા, તમારે 'સિવિલ મેરેજ' નો શો બાધ. કાં સાચું ને? લાયક ને મન ગમતી મળે તો વિચારવાનું શું? બોલોને ભાઈ?" મધુરીયે આતુર સ્વરે ભાઈને સામટા પ્રશ્ન પુછી નાંખ્યા. સામટી પ્રશ્ન પરંપરાથી વિચાર તંદ્રામાંથી જાગતાં મકરંદ બોલ્યો. "મધુરી તું ધારે તેટલું સહેલું નથી. લગ્ન એ તો જીવનનો એક ગહન વિષય છે. એક વાર જોઈ કે ગમી તેથી—"

"જીવનભર ગમશે જ એની શી પ્રતિતિ વળી એ તૈયાર થશે કે તે પણ વિચારવાનું ને?"

મધુરીએ સહાસ્ય ઉચ્ચાર્યું, "તેણે તો તમારી પ્રશંસાના ઉદ્‌ગાર ને તમને જોયા કરવું એ જ ઉત્સવમાં જોયા છતાં વિચાર્યો કરે તો તે મુર્ખાજ!"

"એમ કે! તો પછી ગોઠવણ કરી દે-હું તૈયાર છું."

"પછી જો જો ભાઈ ના ના કહેશો હોં!" અને ભાઈબેન વાતો કરતાં ફરવા નિકળી પડ્યાં.

卐

ઇલા ચોપાટી પર ફરતી હતી. પરંતુ હૃદય પર ભાર હતો. અંતરમાં વિચારો હતા, તે એક બાંક પર બેસી ગઈ. કોમળકરાંગુલિઓ લમણે ટેકવી પોતાનાં અંતરમાં પ્રશ્નો કરવા લાગી-"શું અનિલ એનો આવું જીવન ગાળવાનો નિશ્ચય નહિ જ બદલે. ને નહિ બદલે તો પછી. જો પિતાજી એને પસંદગી આપે. તો'ય હું તો સાફ ના જ કહું. એ ને આ-કેટલો તફાવત, એક પળવારની પિછાને મન હરી લે તેવા મી. દવે શું ખોટા!" યૌવનઘેલીઓ સરખામણી કરવા માંડી." પણ એ તો છે બ્રાહ્મણ, હા. પણ હવે હરકત શી-એ તો વિલાયત જઈ આવેલા. જરૂર જ 'સિવિલ મેરેજ' કરશે. પણ એમને હું ગમીશ ખરી. એ મને કેવા ગમે છે. કેવા બખકાબંધ હેટ ટાઈને સુટ સુંદરથી ટાપી ઊઠે છે. ત્યારે આ અનિલ કફની ને ધોતીયું તે પણ જાડી ખાદી. અને ત્યાં જ ફંપારી છુટે છે. નાણી જો જીવન મકરંદ સાથે વિતા-

વવા તક સાંપડે તો તો બંગલો-મોટર, સોસાયટી ઓફીસરના હોદ્દાની રૂએ બધાં જ અમને માન આપે અને બધી રીતે જીવન સુંદર બને. તે અનિલ! પણ ગામો ને ફરનાર એ હાથે કામ કરનાર મને એવા જીવનથી અધીક શું આપે? બસ. મન ભલે બાલસાથી ના સ્નેહે આકર્ષાય. પણ જીવનસાથી તો હાથ લાગે તો હવે જ યોગ્ય છે. અને એ ધ્યેય સ્વપ્ન સિદ્ધિ કાજે બસ હવે તો—"

"હલ્લો મીસ કાપડીયા." કહી મધુરીએ ખભો પકડી જરા હલાવીને તેને કલ્પના સ્વપ્ન સૃષ્ટિમાંથી ઝબકી સ્વસ્થ થતાં સાચું જોઈ સ્મિત કરી મધુરીને પોતાની નજીક બાંક પર બેસાડી. ને પૂછ્યું.

"કાં મધુરીબેન ફરવા આવ્યાં છો કે?"

"હા, તમે એકલાં જ આવ્યાં છો ઈલાબેન?"

"હારતો, એકલાં જ છીયે ને એકલાં જ આવીયે બોલો કો'ને શોધી લાવીએ?"

"શોધી લાવો ને? કે એકલાં ન ફરવું પડે"

"શોધ્યાં કયાં હાથ લાગે? ભુઓને હૈયે વસે તે હાથે ન ચઢે ને હાથે ચઢે તે."

"હૈયે ના વસે ઉપાય બતાવશો?" મધુરી ચમકીઃ શું ઇલાએ કોઈને હૃદય દઇ દીધું હશે! અને તો પછી ભાઈ કાજે સેવેલાં સ્વપ્નાં અફળ જશે. તેણે સાચું જાણવા પ્રશ્ન કર્યો.

"કેમ? એવો અભિમાની કોણ છે કે તમને ના કહે છે."

"ના તો નથી કહી. કદાચ કહે તેવો ભય! સંભવ ખરો.'

"આ મારા ભાઇ જેવા હોય તો કોઈ ને નિરાશ કરવા તૈયાર ન થાય."

"એમ કે?" ઈલા સચેત બની. ત્યાં તો સામેથી આવતા મકરંદ હવે પર દૃષ્ટિ પડી. જરાક દૂરથી વંદન કરતાં તેણે ઈલા, મધુરીને જોઇ ઉચ્ચાર્યું.

"ઓહો! મધુરીને ભાઈની એકલતા ન સાંભરી કારણ સાથી મળી ગયાં."

"એ તો કો'કને સાથી બનાવતાં કો'ક ને એકલતા સાંપડે જ, આ જો આપને મધુરીબેન કયાં હંમેશ સાથ આપશે? એ તો મે'માન, પારકું ધન." ને તેણે મધુરી સામે દૃષ્ટિપાત કર્યો.

"નારે. મારે એ લય ના જોઇએ. પગણીને પરતાવું. પીંજરે પુરાવું ને પરવશ થાવું એ ન રૂચે. આ ભાઇ કો'ક સહચરી શોધી લે, એટલે આપણે તો એકાંત જ સેવવું છે." મધુરીએ ઉત્તર વાળ્યો.

"અરે! એકલાં રહેવું ભારે. થઈ પડશે ભારે."

ઈલાએ કહ્યું.

મકરંદ—"નહિ રહેવાશે તો સાથી શોધી લેશે."

"ચાલો ભાઈ ઘેર જોઇએ."

"ચાલો."

"ઈલાબેન આવજો" "આવું તો ખરી પણ આપનું નિવાસસ્થાન શોધવું પડશે. આપ તો અમારે ત્યાં કયાંથી આવો!"

"ના, ના અમે આવીશું. એવો ભય રાખવો જ નહિ. અને હરકત ના હોય તો ચાલો સાથે, અમારો બંગલો જોઇ લ્યો." મકરંદે સૂચવ્યું. ઇલા ને મધુરી ઉભાં થયા ને મોટર તરફ વળ્યાં. મોટરમાં બેસતાં ઈલાએ કહ્યું. "આપનો આગ્રહ છે, એટલે આવું છું." ને સૌ મકરંદના બંગલે પહોંચ્યાં, ત્યાં વાતોના પ્રવાહે નવું સ્વરૂપ લીધું. ને કેટલાય વર્ષોનાં પરિચિત હોય, તે રીતે અરસપરસ હૈયાં ખોલ્યાં, પરિણામે છેક પ્રભુતામાં પગલાં માંડવા સુધી અને ઈલા અજ્ઞાત, ઈલાને લાગ્યું કે આ સુખ સાહ્યબી આ મોઝમઝા-મોટર બંગલામાં વસતા ડેપ્યુટી કલેક્ટર જેવો અપટુડેટ રૂપાળો યુવાન પોતાનો જીવનસાથી બને, તો તેમાં કદી પિતાજી ના ન પાડે. ને સાચે જ પોતે સદ્ભાગી વગેરે વીચારો ને તરંગોથી હૃદય ઘેરાયું. છેવટ આનંદાતિરેકમાં જ જ્યારે ઘર સાંભર્યું ત્યારે મકરંદ ને મધુરી પાસે વિદાય માગી. ઘણું મોડું થએલું હોવાથી ભાઈની સુચનાથી મધુરી ઈલાને મોટરમાં મુકવા ગઈ. મકરંદ આરામચેર પર સીગારેટ સળગાવી ભાવિ સ્વપ્ન જોવા લાગ્યો.

તેવામાં બેલ (ઘંટડી) વગાડી કોઈકે કાર્ડ મોકલાવ્યું. અમૃતલાલ ત્રિવેદી બેરીસ્ટરનું નામ જોયું. તેણે આગંતુકને આવવા દેવા પટાવાળાને સંમતિ આપી. મનમાં થયું કે આ વળી નવી મૂર્તિ હમણાં જ ક્યાંથી દર્શન દેવા ફુટી નીકળી ને કલ્પનાવિહારમાં ખતરો નાખ્યો. તેવામાં ત્રિવેદી અને તેમની પુત્રી સુધા પ્રવેશ્યાં. ઉંચા કદાવર બાંધાના જોતાં જ પ્રભાવ પડે તેવા બેરીસ્ટરની સાથે સૌંદર્ય ને સુકામળતા ભરેલ આધુનિક ફેશનના રંગે રંગાયેલી ત્રુટી વિનાની મોહક સુધા. ગોરૂં ઘાટીલું મુખથી સુધા ઝરતા સ્મિતની છટા હોઠોની લાલી પ્રદર્શિત કરતી અને નખરંગેલી અંગુલીઓ વડે સ્હેજ ખંચાઈ કંઈક કાળાભમર કેશની લટકતી લટ સમારતાં તેણે વંદન કર્યું. ત્રિવેદીની સાથે આવનાર મુર્તિના દર્શને તો કલેક્ટરના હૃદયના તાર ઝણઝણી ઊઠયા.

" પરિચય વિના આવવું, જરા સંકોચ થયો, પરંતુ આપ સાથે ઓળખાણ થતાં આપણે અરસપરસ કંપની (સાથ) મળે, ધારી આવ્યો. આ મારી પુત્રી સુધા. એણે હમણાં જ બી. એ. ની ઉપાધિ મેળવી, ને હજુ તો વિલાયત જવા કોડ છે. આપને વિલાયતનો અનુભવ તેથી માર્ગ સુચન કરશો એવો ઉદ્દેશ પણ એનો હતો, " ત્રિવેદીએ સામટો ખુલાસો કરી દીધો. " હું ઘણો ખુશી થયો. તમે આવ્યા તેથી મી. ત્રિવેદી. " કહી મકરંદે પટાવાળાને બોલાવી સુચનાથી ચહા મંગાવી. તેને ઈન્સાફ આપતાં અનેક ચર્ચા થઈ. પણ એ દરમ્યાન સુધા ને મકરંદ એકમેકને સારી રીતે પરિચિત થયાં. વળી ખાદીને નામે ધતીંગ લઈ બેઠેલા યુવાનો ભણે નહિં, સેવાને નામે સાદાઈમાં તદ્દનજ જંગલી બને, પછી વિલાયતીઓ તેમને મુર્ખમાં જ ગણાવે, ઇત્યાદિ મુખ્યત્વે ચર્ચાના વિષયો હતા. સુધાની સુધામય હાવભાવ ભરી વાક્‌ચતુરતાને વિજય વર્યો, ને કલેક્ટરનું હૃદય એનાં નયનોથી વિંધાયું. કોઈ બાણોના ઘાવ રૂઝાવે પણ જો નયનશરે વિંધાયા તો તો પછી અદશ્ય વેદના દર્દમય જીવન જ, કલેક્ટરના હૈયાએ સરખામણી કરવા માંડી. " ક્યાં ઇલા ને ક્યાં સુધા, સુધાની સુધામય વાણી આગળ ઇલાનો એક શબ્દ સાંભરતોજ નથી. ઇલા સરળ છોકરી જ્યારે સુધા કોઈ જાદુભરી મુર્તિ. બસ સુધા જ મારી. " ને તેણે વાતો દરમ્યાન સુધાને ખુશ રાખવા કોશિષ કરી. ત્રિવેદીએ પણ મરકાપાલીસના સદુપયોગથી કલેક્ટરને હાથ કર્યો ને બીજી સાંજે તેમને બંગલે ચહાનું નિમંત્રણ મળ્યું વિદાય વેળા તિરછી નજરે સ્મિત વેરતા વદને સુધા વંદન વંદન કરી મકરંદનું ચિત્ત ચોરી ગઈ. મકરંદ મીઠી મુંઝવણમાં કોચમાં પડખે આડો પડયો. તેવામાં મધુરી ઇલાને મુકીને આવી. તેણે ભાઈને કહેવા માંડ્યું. " ભાઈ અમે ગયાં તે બિચારા ઇલાના પિતા તો એવા થઈ ગયા ને ઇલાને બહુમાન આપ્યું એવા આભારને પ્રશંશાના અનેક ઉદ્દગાર કાઢવા માંડ્યા. તેવામાં એમના પડોશી અનિલ નામના ખાદીધારી યુવાન આવ્યા ને તેણે ઇલાને કટાક્ષમાં કહ્યું, " કેમ ! " કેમ ! હજુ આ મોહ નથી છુટયો. તમને મોટર કેમ રૂચે છે. આપણાં કરોડો ભાઈબ્હેનો અન્નવસ્ત્ર વિના પગપાળાં અટવાતાં આયુ પુરૂ કરે તે સમય તે દેશમાંજ આપણી મઝા માણવા કેમ વૃત્તિ થાય ? " અને એવું કેટલુંક કહ્યું તેથી ઇલાએ એને અપમાન જનક તુચ્છકાર કરી જવાની સુચના આપી. તે વર્તન મને તો ન રૂચ્યું તે નિરાશ મંદ પગલે ત્યાંથી પોતાના ઘર પ્રતિ વળ્યો. ઇલાએ મને કહ્યું. " આ મારો બાલસાથી પણ એ ધુની છે. માતાની મુક્તિના વ્રતમાં જીવન એવું ખરબચડું બનાવી જીવે છે કે બસ તોબા. હવે તો મને શિખામણ દેવા જ નહિ આવે. " પછી હું તો આવી. એના પિતાએ તમને લઈને કોઈકવાર એમનું ઘર પાવન કરવાની વિનતિ કરી છે. વેપારી રહ્યા એટલે વાણી મણી નમ્ર ને મીઠી. બહુ એ લોકો હાઈકલાસ (મોટાઈથી) રહેતા નથી. બધાં ક્યાંથી આપણા જેવું જીવી શકે. આપણે પણ તમે કલેક્ટર નો'તા ત્યારે ક્યાં બંગલે રહી મોટરે ફેરતાંનાં. " " કેમ આ જોયા છતાં મધુરી ઇલાને ભાભી બનાવવી છે ? " મધુરીને થયું આ વાતો કરવાથી ભાઈને ખોટું લાગ્યું. તેણે તેથી " કેમ ભાઈ ? ખરું છે તે કહ્યું. એ તો ' રાજાને ગમી રાણી છાણાં વિણતી આણી ' તમારા સહવાસે પલટો આવશે. એને ક્યાં

ત્યાં રહેવું છે ? ઇલા સરળ ને ભોળા હૃદયની છે. ભાઈ તમે જરૂર સુખી થશો."

"ઠી ..કે..." આળસ ખાતાં મકરંદે કંટાળેલા સ્વરે ઉચ્ચાર્યું. "ને મધુરી જો આપણે કાલે ત્રીવેદી બેરીસ્ટરના બંગલે જવાનું છે. તું આવશેને ?" "જરૂર મારે શી હરકત. તમે કહો ત્યાં બધે હું તો તૈયાર." ને મધુરી મકરંદ જમવાના ઓરડે ત્યાંથી ગયાં.

卐

ઇલા પિતાને કેમ વાત કરવી એ વિચારે મુંઝાતી હતી ત્યાં એને અનિલ સાંભર્યો, એની મદદ અવશ્ય ઉપયોગી થશે ધારી પણ પહેલાં જે અનિલને તિરસ્કાર્યો'તો તેના આવાસે દોડી. અનિલ ઇલાને જોઈ સહજ આશ્ચર્ય ઘૃણાની લાગણી અનુભવતો હતો ત્યાં એના આત્માનો અવાજ સાંભળ્યો કે વિશ્વવંદ્ય બાપુના માર્ગે એને પળવું હોય તો તો વિશ્વપ્રેમ સાધવો, અને તેણે તરત ઇલાને સત્કારી, ઇલા મનોમંથન અનુભવતી મુક ઉભી. મૂળ પ્રશ્ન કેમ છેડવો એની એ મુંઝવણમાં હતી. છેવટ અને ગત દિવસો સાંભર્યા, બાળપણમાં બાળસાથી સાથે કરેલો આનંદ ઇત્યાદિક વાત શરૂ કરી, છેવટમાં પિતાની પોતાના 'સિવિલમેરેજ' માટે સંમતી મેળવી આપવા અનિલને વિનવ્યો, અનિલ ચમક્યો, જાણે અજાણે હૈયામાં વેદના જાગી. તે શમાવી તેણે સ્મિત પાથરું વદને આવતી ઇલાને ધન્યવાદ આપ્યો. ને કહ્યું "ચાલો ધારણા ફળી, મારા કાર્યક્ષેત્રમાં પડયાં હોત તો કલેકટરનાં સહચરીનું સદ્ભાગ્ય. સંજોગ ન સાંપડયા હોત. પણ તમારી પ્રવૃત્તિ ફળદાયી નિવડી. તમારું જીવન દામ્પત્ય પ્રીત જ્યોતે ઉજ્વળ બનો," અને તે તરતજ ઇલાના પિતાને જઈ મળ્યો. તેમને ઉપર્યુક્ત ઘટનાનો રીપોર્ટ કરતાં તે પણ પુત્રીના સદ્ભાગ્ય માટે પોતાને સદ્ભાગી માનવા લાગ્યા. તેમના હૃદયે શંકા સહજ ફરકી ગઈ, 'કદાચ મોટા લોક વિલાયતનો વા' લાગેલી ઇલા દુઃખી તો નહિં થાય ? તો આ સરળ સૌમ્ય અનિલ. એ મોટા લોક. ઇલા પરાઇ થતાં મારો અધિકાર કશો જ નહિં. જ્યારે અનિલ, તો તો ઇલા પરાઇ છતાં મારી મારા પડખે, પડોશે સુખે વસતી હોત. એ કેટલો ભલો. ઇલાએ મધુરી સમક્ષ એનો તિરસ્કાર કર્યો, આજે એ આશા ભંગ થયો. પણ સાચો બાલસાથી કે એ જીવનસાથીના સ્વપ્નાં સિદ્ધ ન થયાં તેથી વૈરવૃત્તિ કેળવે એવો અધમ નથી. એનો પ્રેમ આ રીતે ઇલાના સુખમાં હોમે છે. ઇલા આટલા મોટા સમૃદ્ધિ પ્રતિષ્ઠા, પ્રતિભા, માન, પદવીધારી સાથી મેળવે. એજ સરજેલો હશે. હું શીદ અંતરાય નાખું. મારે આનંદ માનવો, માનવો જ જોઇએ.' 'અનિલ તેં મારી આગળ હૃદય ખોલ્યું.' તું ભોળી ઇલાને ભમાવવા તું તત્પર ન થયો. હૈયાની ગુંચ ઉકેલવા તેં મારી પ્રત્યે ઇલાના સાથીની આશા પ્રગટ કરી. મેં ઇલાની મરજી પર અવલંબન કર્યું. તો પણ ઉતાવળે ઇલાને હાથ કરવા કશી જ ચાલાકી ન વાપરી. ફક્ત સાચો પ્રેમ ઇલાને મેળવશે. એ આશામાં તપ કરી રહ્યો'તો ત્યાં અસહ્ય આઘાત. શું અનિલ વેદનાનો ભાર જીવનભર સહી લઈ ઇલાને સુખી જોવાનો ત્યાગ કેળવી રહ્યો છે.' છેવટ તેણે સંમતિ દર્શાવી અનિલે ઉતાવળે જઈ ઇલાને આ સમાચાર સંભળાવ્યા, ઇલાના આશાને ઉલ્લાસભર્યા વદનનો આનંદ જોઈ બળતા હૃદયે અનિલે સંતોષ માન્યો. બન્ને છુટા પડયાં. અનિલ ગયો ખાદી ફેરી કાજે કોંગ્રેસ હાઉસપર. ઇલા સંકોચ ભર્યાં પગલે પિતા આગળ આવી. પિતાએ સ્નેહથી પુત્રીને પુછ્યું કે,

"ઇલા તેં કસોટી કરી છે કે ? એ તને સુખી કરશે ને."

ઇલા મોહમાં અંજાયલી જગતથી અજાણ ભોળી ઇલાએ ખાત્રી આપી કે પોતે સુખી થશે. પિતાએ આશીર્વાદના ઉદ્ગાર સાથે ઇલાને આ સમાચારની જાણ કરવા હવેને ત્યાં જવા સૂચન કર્યું. ઇલા ખાસ ટાપટીપથી મોહક રીતે દેહને શણગારી હવેને બંગલે જવા ત્યાંથી નીકળી.

સર્વે રોગોનો ઇલાજ. [પ્રદર]

લેખકઃ—શ્રી. જયચંદ્ર મહારાજ, બાલાપુર (આકોલા) C. P.

અપૂર્વ, અદ્ભુત, અલૌકિક ગુણકારી થોડા દામમાં અનંત સૌખ્ય શાંતિ સંતોષ આપનાર–આશમાન અમોઘ ઇલાજ બીજો એકેય તમને મળશે નહિ.

પ્રિય બ્હેનો ! આજે તમારા આંતરીક દુઃખોનું નિરાકરણ કરાય છે. શરમને લઈને જે દુઃખ તમો કોઈને કહી શકતા નથી. સેંકડે ૯૫ બ્હેનોને આ બિમારી પીડે છે. મેસ્મેરીઝમ યોગ વિદ્યાથી જ આ ગહન પીડાનો અંત આવે છે.

ઘણા વર્ષથી કમજોરી, હાથપગમાં બળતરા, સાંધાનો દુઃખાવો, પેટ ને માથામાં પીડા, ચકરી, છાતીમાં ગભરાટ, ભોજન પર અરૂચી, આળસ, શરીરનું ફીકુ પડી જવું વગેરે દર્દો જીવલેણ નીવડે છે. આનો અચૂક ઇલાજ હોય તો તે યોગ વિદ્યા જ. આ વિદ્યા મૂતિકામાં ઉતરે છે અને એનો પ્રયોગ કરવાથી સેંકડો બ્હેનોને કાયમનો આરામ થયો છે. દવા તો થીગડું છે તે કાંઇ સદાને માટે સંતોષ આપી શકે નહી.

એ ક દાખલો આપી આ વાત વધારે સ્પષ્ટ કરૂં.

જમનાગૌરી નામની એક પાંત્રીશ વર્ષની બાઈ અત્રે આવી. ચાલથી જ પતાવુંકે તે ઘણી બિમાર હોવી જોઈએ. થાક લીધા બાદ પુછવામાં આવ્યું કે બ્હેન શું વરતાય છે ? તેણે ધીરેથી બોલવાનું શરૂ કર્યું.

મહારાજશ્રી ! શું કહું આ જે છ વર્ષથી હું હેરાન પરેશાન થાઉં છું. દવા ઘણી કરી ઇંજેક્ષન ઘણા લીધા–ભસ્મો, રસાયનો પણ ખાધા–ફેર કશો નથી. આપ કહો કે મને શું રોગ છે. ત્યારબાદ જીભ, દાંત, આંખ, મુખ વગેરે જોઇ નિદાન કર્યું કે–તમને પ્રદરનો રોગ છે. એટલે કે ધોળું પાણી વહ્યું જાય છે. અને એથી હાથ–પગમાં ત્રોડ થાય છે, અજીર્ણ છે, પ્રસંગે પ્રસંગે પેટમાં ખુબ પીડા થાય છે. ચામડી ધોળી ફીકી જણાય છે. જીવ ઉદાશમાં રહે છે. રાતે નીંદર આવતી નહિ હોય, ભોજન પચતું નથી કામ કરી શકાતું નથી વગેરે.

બાઈ એ હા પાડી પગે લાગીને કહે કે મને આરામ કરો–તમે જેમ કહેશો તેમ કરીશ–તેનો ઉપાય ૩ મહીના કરવાથી તદ્દન સાજી થઈ–ઉપાય ઘણો સહેલો ને સુતરાઉ છે તે આ મુજબ.

પ્રથમ સાત કલાક સુધી મેસ્મેરીઝમ સાધી માટી તૈયાર કરી, રાતે રાતે પેટપર ચોપાવાનું, દિવસે મધને ગરમ પાણી પીવાનું, મીષ્ટાન વગેરેનો ત્યાગ. ભોજનમાં પોપૈયા સફરજન દ્રાક્ષ વગેરે ધીરે ધીરે ખાવાનું. સાંજે શાકનું સુપ (આમા મરી મસાલો બીલકુલ નહિ (ધીરે ધીરે પીવાનું–૧ થી ૫ માઇલ ધીરે ધીરે ચાલવાનું જેમકે પહેલે દિવસે માત્ર ૦। માઇલ બીજે દિવસે ૦॥ માઇલ એમ દિન પ્રત્યે પા માઇલ વધારતા જવું. એનીમા લેવાનું અને ટબમાં ૦॥ કલાક સુધી બેસવાનું. બસ આટલી ક્રિયા કરવાથી મહા ભયંકર રોગ દુર થયો. આજ મુજબ કોઈ પણ રોગ સાધ્ય કે અસાધ્ય હોય, દા. ત. ક્ષય, દમ, લકવો, દરશ, કેનશર, કંઠમાળ વગેરે. પણ ઉપરોક્ત ઉપાયો સાદા લાગે છે પણ ગુણમાં મહાન્ છે. કોઈ રીતે ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય નથી. કુદરતી ઇલાજ રામબાણ ઉપાય છે–કોઇ પણ દર્દી બ્હેન અનુભવ મેળવી શકે છે, આરામ લઈ શકે છે.

આ અનુભૂત પ્રયોગ હોવાથી જનતાના લાભ માટે પ્રગટ કરાય છે–ઈ તિ ૐ

'સોમેશ' આફ્રિકામાં નીચેના સ્ટોલ્સ પરથી મળે છે.

૧ શ્રી હનુમાન આશ્રમ

પોસ્ટ બોક્સ ૧૧૫૧ : નૈરોબી

૨ ઝાફર ન્યુઝ સર્વીસ

પોસ્ટ બોક્સ ૬૨૦ : મોમ્બાસા

રીતે કદાચ હું એની પત્ની તરીકે જીવનભર સુખી જીવન ગાળત, પણ વિધાતાને મારા ભાગ્યમાં એ પણ નહોતું રહેવા દેવું.

મારી બા એકાએક માંદી પડી અને એને હું મળી શકું તે પહેલાં તે મરણ પામી, એના કાગળ-પત્રોમાંથી એક પત્ર મને મળ્યો. એ મને જ ઉદ્દેશીને લખાયો હતો.

એ પત્રે મારા જીવનની રહીસહી શાંતિ હણી નાખી અને ડુંગર જેવડો ભાર મારા કોમળ કાળજા પર ખડકી દીધો.

એ પત્રમાં મારી બાએ એકરાર કર્યો હતો કે મારું બાળક—બાળકી મરણ નહોતી પામી પણ મારા પિતાના વખતની વિશ્વાસુ નોકરડીને સોંપી હતી અને એ નોકરડીને ખાસ પ્રથમ લગ્નથી તદ્દન અંધારામાં રાખવામાં આવી હતી. પત્રમાં વધુમાં જણાવ્યું હતું કે તે બાળકીના ખભા પર ચંદ્ર જેવું કાળું લાખુ છે તેનાથી તેને ઓળખી શકાશે.

ઓ નર્સ! બહેન! હું કેટકેટલું ભટકી પણ મારી બાળકીનો પત્તો ન લાગ્યો. છેવટે હારી, થાકી મેં એની શોધ પડતી મૂકી. મારા પતિને મેં એ વાત કરી નથી. એ ભલા, ભોળા માણસ છે...અને કદાચ સમજી પણ ન શકે.

એ બધાં વર્ષોએ મને ખૂબ નબળી બનાવી દીધી છે અને મારી બાળકીના જન્મની છાની વાતો પણ મારી તંદુરસ્તી પર ઓછી અસર નથી કરી...ને છેવટે મારી બાળકીને નજરે ન જોયા વિના હું મરવાની અણી પર છું.

"ઓહ! મારી પુત્રી! મારી પુત્રી!"

એનો અવાજ એકદમ મંદ પડતો જતો હતો. સમય પારખીને વર્તવાનું હતું. મારા મગજમાં એક વિચાર આવ્યો ને મેં એને આશ્વાસન આપવા પ્રયત્ન કર્યો.

દુઃખના વેગ શમતાં તેને ઊંઘ આવી ગઈ. મારા હૃદયના પોકાર પ્રમાણે વર્તું? આ દર્દીના હૃદયમાં આશાનો અંકુર કેવળ ફરી કચડી મારવા જ રોપું? મેં સાહસ કરવાનો વિચાર કર્યો.

બીજા માળે ઈન્દુ દર્દીની સંભાળ રાખતી હતી. મેં એને બોલાવવા નોકરડીને મોકલી. ધબકતા હૈયે હું ઈન્દુની રાહ જોઈ રહી. ઈન્દુ આવી મેં એને બાલ્યજીવન વિષે થોડાક પ્રશ્નો પૂછ્યા. એનાં માબાપ વિષે એ નહિ જેવું જ જાણતી હતી. એ નાની હતી ત્યારે જ એનાં માબાપ મરણ પામ્યાં હતાં અને જે નોકરડીએ એને ઉછેરી હતી તે થોડાંક વરસો પહેલાં જ મરી ગઈ હતી. એ મરી જતાં ઈન્દુ એકલી પડીને ગુજરાનની ચિન્તા થતાં દવાખાનાના નર્સ વર્ગમાં દાખલ થઈ. આ હતી એની જીવનકથા.

મારા હૈયે ટાઢક વળી. મને લાગ્યુ કે મરતી મા જે વાંછે છે તે હું તેને મેળવી આપીશ.

"ઈન્દુ, એક દર્દીને જરી જોતો!"

તે મારી પાછળ આવી. દર્દી જાગતાં જ ઈન્દુને જુવે એમ મેં એને ઉભી રાખી. જો મારી યુક્તિ નિષ્ફળ નીવડે તો દર્દીને એમાં કશું ગુમાવવાનું નહોતું.

આખરે દર્દીએ આંખો ખોલી.

ઈન્દુએ મરણ પથારીએ પડેલી દર્દીનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. દર્દીને આશ્ચર્ય લાગ્યું.

તેનું મોં પીળુ પડી ગયું. ઈન્દુને જોઈ તેણે ઊઠવાનો યત્ન કર્યો, અને તે બોલી.

'કોણ છે એ? એવાજ ચહેરાવાળી કોણ છે એ?—ઓહ! ના હોય! મણુ!"

દર્દીને ખૂબ જ ઉશ્કેરાતી જોઈ મેં તેને શાંત પાડવા કહ્યું. ઘણા પ્રયત્ને તે મહેનત ફળી. મેં ઈન્દુની હાજરી સમજાવી અને બાકીનું કામ તો પેલા કાળા અર્ધ ચંદ્રકાર લાખાંએ કર્યું. હું છાનીમાની ખંડ છોડી ચાલી ગઈ.

અડધા કલાકે ઈન્દુએ મને બૂમ પાડી. એ અવાજ શોકિત અને કૃતિમ હતો. હું બરાબર પારખી શકી પણ નહિ.

મા અનન્તને પંથે વળી ચૂકી હતી કે જ્યાંથી કોઈ પાછું આવતું નથી. એના મુખ પર સ્મિત હતું—એની બાળકી મેળવ્યાના સુખનું પણ એ બાળકી ફરી ખોવાઈ જવા માટે જે તેને જડી હતી...

મને માતા અને બાળકીનો મેળાપ કરાવી આપ્યાનો આનંદ થયો.

ઈન્દુ ડૉ. નવીન સાથે પરણી છે, સુખી જીવન ગાળે છે અને એનો ઘણો ખરો વખત નાનકડા અરવિંદને રમાડવામાં જાય છે. અરવિંદના ખભા પર પણ પેલું અર્ધ ચંદ્રકાર જેવું લાખું મોજૂદ છે.

મોતીના તોરણ

કુ. ઈન્દુમતિ આર. શાહ, (મોરબી)

" Time and Tide wait for no man "

T:—(દશ લાઇન)

૧. ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૧૧ ધોળાં
૨. ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૧૧ ધોળાં
૩. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૧૨ ધોળાં
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૬. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૭. ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૮. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૧૨ ધોળાં
૯. ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૧૧ ધોળાં
૧૦. ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૧૧ ધોળાં.

I:—(ચાર લાઈન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.

M:—(પંદર લાઈન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું,
૪. ૨ ધોળાં. ૩ લાલ, ૭ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫. ૩ ધોળાં, ૩ લાલ, ૯ ધોળાં.
૬. ૪ ધોળાં, ૩ લાલ, ૮ ધોળાં
૭. ૫ ધોળાં, ૩ લાલ, ૭ ધોળાં.
૮. ૬ ધોળાં, ૩ લાલ, ૬ ધોળાં
૯. ૫ ધોળાં, ૩ લાલ, ૭ ધોળાં.
૧૦. ૪ ધોળાં. ૩ લાલ, ૮ ધોળાં
૧૧. ૩ ધોળાં, ૩ લાલ, ૯ ધોળાં
૧૨. ૨ ધોળાં, ૩ લાલ, ૭ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૧૪. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૧૫. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં. ૨ લાલ, ૧ ધોળું.

E:—(દશ લાઇન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું
૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૬. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં. ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૭. ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૩ ધોળાં ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૮. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૯, ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૦. ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૧ ધોળું.

A:—(અગીયાર લાઇન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું
૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું. ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં. ૨ લાલ, ૭ ધોળાં
૬. ૧ ધોળું, ૨ લાલ. ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૭ ધોળાં.
૭. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૭ ધોળાં.
૮. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૯. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૦. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૧૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.

N:—(પંદર લાઇન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં. ૨ લાલ, ૧ ધોળું.

૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૪. ૨ ધોળાં, ૩ લાલ, ૭ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫ ૩ ધોળાં, ૩ લાલ, ૯ ધોળાં.
૬. ૪ ધોળાં, ૩ લાલ, ૮ ધોળાં.
૭. ૫ ધોળાં, ૩ લાલ, ૭ ધોળાં.
૮. ૬ ધોળાં, ૩ લાલ, ૬ ધોળાં.
૯. ૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૫ ધોળાં.
૧૦. ૮ ધોળાં, ૩ લાલ, ૪ ધોળાં.
૧૧. ૯ ધોળાં, ૩ લાલ, ૩ ધોળાં.
૧૨. ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૭ ધોળાં, ૩ લાલ. ૨ ધોળાં.
૧૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું,
૧૪ ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૫ ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધો.

D:—(દશ લાઈન)

૧. ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ
૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ. ૧ ધોળું.
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૬. ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૯ ધોળાં. ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૭. ૧ ધોળું, ૨ લાલ. ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૮. ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૯. ૧ ધોળું. ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૦. ૨ ધોળાં, ૧૧ લાલ, ૨ ધોળાં.

W:—(પંદર લાઇન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં. ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૨. ૧ ધોળું; ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું,
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૨ ધોળાં.
૫ ૯ ધોળાં, ૩ લાલ, ૩ ધોળાં.
૬. ૮ ધોળાં, ૩ લાલ, ૪ ધોળાં.
૭. ૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૫ ધોળાં.
૮. ૫ ધોળાં, ૪ લાલ. ૬ ધોળાં.
૯ ૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૫ ધોળાં.
૧૦, ૮ ધોળાં, ૩ લાલ, ૪ ધોળાં.
૧૧. ૯ ધોળાં, ૩ લાલ, ૩ ધોળાં.
૧૨. ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૨ ધોળાં.
૧૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ; ૧ ધોળું.
૧૪. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૫. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.

F:—(દશ લાઈન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું
૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૭ ધોળાં.
૬. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૭ ધોળાં.
૭. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૬ ધોળાં.
૮. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૬ ધોળાં.
૯. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૧૨ ધોળાં.
૧૦. ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૧૧ ધોળાં.

O:—(દશ લાઇન)

૧. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૨. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૫. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૬. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૭. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૮. ૧ ધોળું, ૨ લાલ. ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૯. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૦. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.

R:—(અગીઆર લાઈન)

૧. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૨. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૩. ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
૪. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ. ૭ ધોળાં.
૫ ૧ ધોળું, ૨ લાલ. ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૭ ધોળાં.
૬. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૩ લાલ, ૬ ધોળાં.
૭. ૧ ધોળું. ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૪ લાલ, ૫ ધોળાં.
૮. ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૨ ધોળાં.
૯. ૧ ધોળું, ૭ લાલ, ૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૦. ૧ ધોળું, ૭ લાલ, ૪ ધોળાં. ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
૧૧. ૧૩ ધોળાં, ૧ લાલ, ૧ ધોળું.

નોટઃ—એકવાર આવી ગયેલ અક્ષરો બીજીવાર લખેલ નથી.

☆ બા ☆

(પૃથ્વી)

અહો અતુલ પ્રેમથી હૃદયપારણું હીંચતી
અખૂટ નિજ સ્નેહવારિ શિશુ પે સદા સીંચતી;
ઉત્કૃષ્ટ ઉરપ્રેમના મધુર ઓઘ ઔદાર્યથી.
વધાવતી, અને અપી નયનના મીઠા વ્હાલથી
અબોધ જિશુ મસ્તકે સતત માત વર્ષાવતી,
સ્મરૂં હજુય બા તને ! પુનિત મૂર્તિ વાત્સલ્યની.
હવે નવ રહ્યું કશું, નવ રહી હવે તું ય, બા !
નિરાશ થઈ હું સદા ભટકતો રહું દુઃખમાં;
બળું પ્રખર તાપમાં ક્રુર કરાલ સંસારના,
વહું અટુલડો થઇ જીવનનાવ સૌ ભારના.
અસહ્ય કંઇ બોજથી જગતસાગરે ડોલતો,
ચહું મરણને હવે, નવ રહી તૃષા કાંઈની.
ભલે ગઇ તું, બા ! રહું ભટકતો ય હું છો હવે:
રહે સ્મરણ સર્વદા સુખદ બા તણું-વાંચ્છું એ

' राजेन्द्र '

હૃદય વ્રણ

બની નવ તરંગો, હૃદયે જઇ મલે
કૈંક સલીલો મલી, ઘેરો હૃદયમાં સમાયે.

નવ જાણે! જાણું હું, કયાથી? શા માટે?
ઓષ્ડ ચૂમતાં, " હૃદય વ્રણ " મૂજને થાય?

કવી : હરકિશોર શુક્લ
વિજય ફાર્મસીવાલા

☆

(પૃષ્ટ ૭૨ નું ચાલુ)

" ભાઇ તો સભામાં ભાષણો કરે છે,
બાઇનું ચિત્ત ચુલા માંય—"

સમાનભાવના, સમાન આદર્શ અને સમાન વિચારોવાળાં યુગલ કવચિતજ મળે. બાકી બધે અથડામણ અને અપકામણ નહિ તો અંદરનો કચવાટ. સહનશીલતાથી નિભાવી લેતાં તો સોમાં પાંચ જ !

સ્ત્રી એટલે તેણે પરણવું જોઈએ, પારકાને આશરે તેના બંધનમાં બંધાઈ જવું જોઇએ. એવા વિચારોનું દફન થવું જોઇએ. પુરુષ કુંવારો રહી શકે અને સ્ત્રી ન રહી શકે એમ કહેવું એ સ્ત્રીના સંયમશીલ સ્વભાવનું અપમાન કરવા બરાબર છે. સ્ત્રી એ કાંઇ પુરુષો માટે નિર્માયેલું રમકડું નથી. સ્ત્રી એટલે પુરુષોનાં જેટલું જ તેનું વ્યક્તિત્વ !

બ્હેન ! માફ કરજે, આવેશમાં મને ગમે તે લખાય ગયું હોય તો, પણ આ મારી માન્યતા છે. મારો આદર્શ છે.

આપણે લોકો લગ્ન જીવનથી એટલા બધાં ટેવાઈ ગયેલાં છીએ કે આજીવન કૌમાર્યની ભાવના આપણને બિહામણી અને આફત રૂપ લાગે છે. પણ ધીમે ધીમે સમાજને એની કિંમત સમજાશે.

મારા વિચારો તને ન ગમતા હોય તો મને ગાંડી કહેજે પણ હું મારા આદર્શોને પકડી રાખવાની છું. હું સંયમશીલ છું, આદર્શ પાછળ મરી ફીટું એવી છું, સ્વમાની પણ તેટલી જ છું મારી ચિંતા કોઈએ કરવી નહિ. મને ખબર છે મારો આ માર્ગ કાંટાની વાટ જેવો છે પણ તે સાથે એટલોજ ફળદાયી પણ છે. જો મારામાં શકિત નહિ હોય તો હું સુખેથી પરણી લઇશ. પણ એવું જવલ્લેજ બનશે.

હાલ તો હું 'કુમારિકા મંડળ'ની પ્રવૃત્તિમાં ઓતપ્રોત થઈ ગઇ છું. અને હમણાં વાર્ષિક સંમેલન ભરવાનું હોઈ તારું આમંત્રણ સ્વીકારાય તેમ નથી પણ હું તમને બંનેને સંમેલન વખતે જરૂર આમંત્રણ પાઠવીશ, સ્વીકારશોને ? તારા જીવન સાથીને મારા નમ્રતાપૂર્વક પ્રણામ. પત્ર લખજે.

લી૦ તારીજ
સ્વપ્નસેવીનાં વંદન

—'સાહેબ, મગજનો હુકમ હજી મળ્યો નથી' વિદ્યાર્થીનો આ જવાબ હતો—એમાં કેવો સરસ ચમકારો હતો!

×

'સેલીના? શિક્ષકે એક છોકરીને ઠપકો આપતાં કહ્યું: મારે તને રોજ રોજ શું કહેવું? તારા અક્ષરો ખરાબ થાય છે: એ સુધારતાં શીખ તો પછી ઠપકાનું કારણ નથી.'

—'સાહેબ, મારા અક્ષરો સુધરશે તો તમે જોડણીમાં ભૂલો કાઢશો.' છોકરીનો જવાબ કેટલો મર્મ ભરપૂર હતો?

માસ્તરે એકવાર ભૂગોળ શિખવતાં રણની વ્યાખ્યા સમજાવી પૂછ્યું: એવી કોઈ ખુલ્લી જગા છે, જ્યાં વરસાદ પડે નહિ અને ઝાડ–પાન ઉગી શકે નહિ?'

—'હા, મારા પિતાજીના માથાની ટાલ.

×

પ્રાણી વિદ્યાનો પાઠ સમજાવતાં એક માસ્તરે વિદ્યાર્થીઓને પોતાની ટેવ મુજબ જણાવ્યું-' ગેંડો એક એવું ભયંકર અને ખરાબ દેખાવનું પ્રાણી છે કે–'

છોકરાઓનું ધ્યાન બરાબર નથી, એ જોઈ માસ્તર અધુરે વાક્યે બબડી ઊઠયા–' બધા મારા તરફ એકી નજરે જોઇ રહો તો જ એ ભયાનક પ્રાણીનો તમને ખ્યાલ આવશે?

માસ્તરના કહેવા મુજબ છોકરાઓએ તેના તરફ જોયું તો ખરું, પણ ગેંડાની જેમ ફરી રહેલી આંખો જોઈ છોકરાઓ એકી સાથે હસી પડ્યા. માસ્તરને જોઇ તેઓને સાક્ષાત ગેંડાનો ખ્યાલ આવી ગયો હશે?

×

યુરોપમાં પ્રાથમિક શાળાઓ ઊંચા ધોરણની નિશાળો, વિદ્યાલયો વગેરેમાં આવા મર્મ હાસ્ય ઉત્પન્ન કરનારા પ્રસંગો વારંવાર બનતા હોય છે. એવાં હાસ્યમાં લોહીયાળેડાને બદલે જેવો તેવો પણ ખરાં હાસ્યનો છંટકાવ હોય છે તેની કોઈ ના કહી શકે તેમ નથી.

વિધીની વક્રદૃષ્ટિ

લેખકઃ રણજીત મ. શેઠ

(સ્વ. બેન ઉર્મિલાને અંજલી)

(અનુષ્ટુપ)

નોબતો વાગતી ઘેરી, શરણાઈ રડી પડી;
કાળ સૂર પરે જાણે, વિધીએ છેડી અંગુલિ...૧

'પૂરું હજી નથી કીધું! નોબતો આંગણે આવી,
'તોય હજી અધુરું કયમ?' પ્રશ્નોની છૂટતી ઝડી...૨

માયરું કરવા પૂરું. માળીડો ફાંફા મારતો,
ફરે જ્યાં હસ્તવિધીનો, એય બિચારો શું કરે?...૩

'મંગલ શુકને લાવો, પધરાવો કન્યકાએ,
શુભ મુહુર્ત આજ છે, ગોરો વદ્યા કાળવાણી...૪

કન્યકા પેખતો આવી, સામી દૃષ્ટિએ વિધવા;
વાત વિધીના ગર્ભની, ગોરો લેશ ન જાણતા...૫

વીતી મેળાપની ઘડી, છવાયો ઘોર અંધાર;
અરે! શેશની ખૂઝી શું? કે વિધીનો અહંકાર?...૬

કન્યકા પરણી અંતે, સાસરે પગ વાળતી,
અમાણ્યા પ્રણય હલેશે, માતૃપદ શોધા હતી?...૭

માતૃપદ ભલે લાધ્યું, ભલે જોતી નવી સૃષ્ટિ;
કિન્તુ આશું! અકાળે આ? વિધી તણી વક્રદૃષ્ટિ?...૮

ખરેજ, ખેલ વિધીના, અકાળે તું જન્મ દેતો;
ને વિષમ જવરે તુંતો, બ્હેની સપડાઈ જતી...૯

અનેક સોઈ દેહમાં, કોચાઈ ઉતરી જતી,
મર્મની છેદતી જાણે, વિધીની કારમી છુરી...૧૦

ન દેખવાનું દેખાડ્યું, દુઃખોએ માણી ઉજાણી
શોષી રક્ત બ્હેનીનું, કાળ વમળે ઉતારી...૧૧

ગઈ તું સૌભાગ્યવંતી, કુમ કુમ ઉછાળતી;
બ્હેની! હસી હસાવીને, તુંય તો રડાવી ગઈ...૧૨

ભલે ગઈ મહેકાવી, હજી સૌરભ મહેકતી;
માતાની વેણીમાં રહે, બની કળી ચમેલીની...૧૩

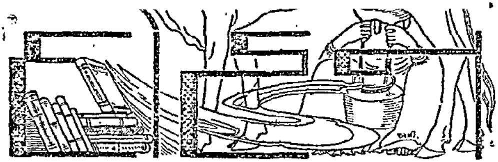

સોળ બાળકોની માતા

"મારા પરિણીત જીવનનાં ત્રીસ વર્ષ વીત્યાં છે. મારો સંસાર સુખદાયક છે. હું સોળ સંતાનોની માતા બની છું, એમાં એક ખોડકું બાળક નથી. આમ છતાં મારા કેશ કાળા ભમ્મર છે, એમાં એક પણ વાળ ભૂખરો થયો નથી.

"મારાં પંદર બાળકો જીવંત છે. એ બધાં છોકરા–છોકરીઓ વહાલસોયાં તેમ ચાલાક છે. એકેએક નીરોગી છે એમનાં શારીરિક સ્વાસ્થ્ય ખામીરહિત છે; મારું એક પણ બાળક એવું નથી કે જેને માટે મને રંજ કે ઉદ્વેગ થાય.

"પંદર બાળકોમાં નવ પુત્રીઓ અને ૭ પુત્રો છે. બધાં તરફ સહુનો ચાહ છે અને સમોવડિયામાં એમની સારી પ્રતિષ્ઠા છે. વ્યાયામ અને શિક્ષણમાં એમણે ઇનામો તેમ શિષ્યવૃત્તિઓ મેળવ્યાં છે. મોટાં છે તેઓ વ્યવસાયમાં વળગી ગયાં છે. ચાર પરણ્યાં છે અને સુખી છે. બધાં જ નિયમિત રીતે દેવળમાં જાય છે. માત્ર મારો સહુથી મોટેરો દીકરો બીડી પીએ છે; પરન્તુ દારૂનો તો કોઈ સ્પર્શ સુદ્ધાં કરતું નથી.

"મારો સહુથી નાનો દિકરો ટોમી આ વર્ષે શાળામાં બેઠો. મને ચુંબન આપીને એ હસતો ને ખસતો નિશાળે જવા જ્યારે આંગણું ઓળંગીને નીકળ્યો, ત્યારે બારી આગળ ઊભી ઊભી હું એને જતો જોઈ રહી. એને જતો જોઈ મારી આંખોમાંથી દડ દડ આંસુ નીકળી મારા હૈયાને ભીંજવી રહ્યા."

વીનીફ્રેડ ક્લોસ્ટરમેન નામની અમેરિકન ગૃહિણી પોતાને વિષે લખતાં, વત્સલ માતાના દિલના ધબકારનો પરિચય ઉપરના શબ્દોમાં આપે છે. તે વધુ કહે છે.

અઢાર વર્ષની હતી ત્યારે હું પરણી હતી. છેલ્લાં ૨૯ વર્ષથી મારું ઘર બાળકોના કાલાઘેલાં બોલથી સદાય ગર્જતું નંદનવન શું મહેંક મહેંક થતું જ રહ્યું છે. હવે મારો સહુથી નાનેરો દિકરોય નિશાળે જવા જેવડો થઈ ગયો છે. એ શાળામાં ગયો અને જીવનમાં પહેલી વખત હું વહાલસોયાં બાળક વિનાની એકાકી થઈ આખું ઘર અને જીવન સૂનાંસૂનાં તેમ ખાલી ખમ જાણે ખાવા ધાઈ રહ્યાં છે. બાળક વિનાનું સૂનું ઘર સ્મશાનસમું લાગે છે, એમાં એકલાં શી રીતે રહેવાય ને જીવાય? એક નવા સંતાન માટે કોઈ જે માગે તે હું આપું.

મારા પરિણિત જીવનની પ્રત્યેક પળ સ્વર્ગીય સુખોથી હરીભરી ગઈ છે એવો દાવો તો હું કરતી નથી. આપત્તિઓ યે આવી છે અને ગઈ છે. એવા પણ દિવસો મેં અનુભવ્યા છે જ્યારે હું થાકી ગઈ હોઉં, કંટાળી ગઈ હોઉં અને મારી હિંમતે ડગમગી ઊઠી હોય. કવિઓએ તો બાળકોને પ્રભુના આશીર્વાદ સમાં વર્ણવ્યાં છે, પરંતુ કોઈ કોઈ વખત તો મને કવિઓની એ કલ્પનાઓ અતિશયોક્તિભરી લાગી છે.

ચૌદમા બાળકની માતા બનવાની હતી, તે વખતે મેં દાક્તરને જે શબ્દો સંભળાવ્યા હતા, તે આજે ય મને જેવા ને તેવા યાદ છે. ૧૯૩૧ નું એ વર્ષ હતું. અમારે સારું વખત પણ જરા મુશ્કેલ હતો. દાક્તરે મને પ્રફુલ્લ બનાવવા માટે સારી સારી વાતો કરવા માંડી. પુલકિત વદને એણે કહ્યું: 'મિસીસ ક્લોસ્ટર માન, તમે જાણો છો: જે હાથ ઝુલાવે પારણું, તે જગત પર શાસન કરે!'

હું જરા અકળાઈ, મારા હોઠ ભીંસીને મેં એને ઉપાલંભ આપતાં કહી નાખ્યું: 'જો ભલા એમજ છે, તો તમે જરા એ રીતે શાસન કરવાનો સ્વાદ ચાખી જુઓ. હું તો હવે કંટાળી ગઈ છું !'

મંદ ઉત્સાહથી ધીમાં ઢીલાં પગલાં ભરતી હું ઘર ભણી વળી. વાળુની વેળા થઈ ગઈ હતી. ઘરમાં આવીને જોઉં છું તો છોકરાઓએ બાગમાંથી ફૂલ વીણી લાવીને ઘરમાં ઢગલો કર્યો હતો. મારી બે દીકરીઓ રસોઈ કરી રહી હતી, તે દિવસનાં ધોવાનાં કપડાંનો ઢગલો 'કાલે ધોઈ નાખીશ' એવી ધારણા સાથે મૂકીને હું ગઈ હતી, તે બધાં કપડાં પાછલા વાડામાં દોરીઓ ઉપર સૂકવવા નાખ્યાં હતાં. મોટાં છોકરાં મારી શારીરિક સ્થિતિ વિષેની વાતનો અણસારો પામી ગયાં હશે, એટલે દોડતાં દોડતાં એ બધાં મારી પાસે ધસી આવ્યાં અને મને વહાલથી બોકીઓ લઈ, 'બા, તમે આરામ કરો' એમ કહેવા લાગ્યાં.

એમની તરફના વહાલના ઉમળકાથી ત્યારે મારું હૈયું છલોછલ ઉભરાઈ ગયું; બે હાથ પહોળા કરી, બાથમાં જેટલાં સમાઈ શકે તેટલાં બધાંને લઈને મેં હૈયા સરસાં દાબ્યાં, ત્યારે મારાં નયન આનંદના આંસુથી છલકાઈ ગયાં, મારું વદન વાત્સલ્યથી પ્રફુલ્લિત બની પ્રભાવિત થઈ ગયું. આ બધાં વહાલુડાં! એમની જન્મદાતા બનતાં હું કંટાળી એવી કલ્પનાથી પણ મને ત્યારે મારી જાત તરફ તિરસ્કાર થયો.

જે સ્ત્રીઓ શરીરસ્વાસ્થ્ય જોઈએ તેટલું સારું હોવા છતાં, પ્રસૂતિની પીડાથી ચમકી કરીને નિઃસંતાન રહે છે, તેવી બહેનોને હું કહીશ કે, એ ડર રાખશો નહિ. ઠંડા પાણીમાં ડુબકી મારતા પહેલાં જેવો ભય લાગે છે તેવો એ ડર-મિથ્યા છે. ડુબકી મારતી વેળાએ જે કંપ થાય એ ક્ષણો બાદ તો તે આનંદદાયકજ લાગે છે. ઘણીએ વખત મારે એવું બન્યું છે કે આગલી રાતે તો હું રાંધી કરી સહુને વાળુ કરાવું, ઠામ વાસણો માંજી નાખું બાળકોની પથારીઓ કરી તે બધાંને ઊંઘાડી દઉં અને બીજી સવારે તો હું પ્રસૂતા બની, નવા બાળકને જોતી હોઉં. બે વખત તો બરાબર પ્રસૂતિની છેલ્લી ઘડીએ રસ્તાઓ કીચડ અને બરફથી ભરાઇ જવાથી દાક્તરને આવતાં મોડું થયેલું, છતાં તે પહેલાં નિર્વિઘ્ને બાળકોનો જન્મ થયેલો, એવોય મને સ્વાનુભવ છે.

હું વિશેષ સંતાનોની માતા બનતી ગઈ, તેમ મારી તંદુરસ્તી વધતી ગઈ છે. એક એપેન્ડીસાઈટીસ માટે શસ્ત્રક્રિયા કરાવવી પડી બીજી વખત ઇન્ફ્લુએન્ઝામાં સપડાઇ તે સિવ કદી બિમાર પડી નથી. અત્યારે પણ ઘરકામ કરી થાકતી કે કંટાળતી નથી. અઠવાડિયામાં વખત હું અને મારો પતિ નૃત્યાલયમાં જઇને પેટ નૃત્ય કરીએ છીએ. કોઇને આ ગાંડાઘેલા લાગશે, પરંતુ અમને તો નૃત્યથી નવયૌવન જેવી ઊર્મિ થઇ આવે છે.

અમારાં લગ્ન થયે અઢાર વર્ષ થયાં, ત અમે અમારાં ખેતરોનાં મકાનમાં રહીએ શ્રીમંતાઈના ધોરણે અમે ગરીબ માનવી ગણ એટલે અમે ધરતી માતા સાથે સારી રીતે ડિયાં લઈએ એટલી મજૂરી કરી છે. ભલે અમે રહ્યાં પરંતુ અમે બધાં સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત અને છીએ. ખાવા પીવાની અમને જરાયે ચિંતા અમે પૂરતા પ્રમાણમાં પૌષ્ટિક આહાર લઈએ કોઈ કોઈ વખત ચિત્રપટ જોવા અમે બા શહેરમાં જઈએ છીએ, પરંતુ બહુધા અમે સં ઘર આંગણે જ સહુ સાથે મળીને ગાળીએ હું પીઆનો વગાડું અને બધાં ભેળાં મળીને કોઈ દહાડે છોકરાં અંદર અંદર લડ્યાં હોય, દહાડો અમારા બેઉ–પતિપત્ની–ની વચ્ચે બાબતમાં ઊંચાં મન થયાં હોય, પરંતુ રાત પ સંગીત શરૂ થયું કે બધા કલહ કંકાસ હવામાં પ જાય અને ઘરનું વાતાવરણ સંગીતમય બની

(પ્રજાબં

દાંપત્ય જીવનની મોજ માટે મહર્ષિ વાત્સ્યાયન

કામસૂત્ર

મૂળ શ્લોક, તેનું ભાષાંતર, તે ઉપ જયમંગલાની લંબાણથી ટીકા આપવામાં આ છે. આ ગ્રંથ અવસ્ય વસાવો.

કી. રૂ. ૫) ટ. ખ. આઠ આ

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

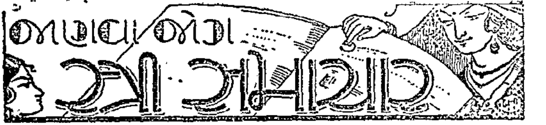

થોડાક દિવસો પર મહાબળેશ્વરના બેબીંગ્ટન પોઈંટ તરફ જતાં ગાંધીજીનો અડધે રસ્તે એક પારસી બાનુએ સાથ કર્યો હતો. ત્રણ માઈલ સુધી તેઓએ વાતો કરતાં કરતાં રસ્તો કાપ્યો. પારસી બાયજીએ રાષ્ટ્રીય કાવ્યો ગાયાં હતાં. અને છૂટાં પડતી વખતે એમણે ગાંધીજીને પૂછ્યું. બાપુજી ? હવે તો તમે ઘરડા થતા જાવ છો, તમે દેશને માટે ખુબ મોટા પ્રયત્નો કર્યા છે. પણ તમને લાગે છે કે સ્વતંત્રતા આવશે ? ત્યારે ગાંધીજીએ જવાબ આપ્યો કે હું એકસોને પચીસ વર્ષ જીવવાનો છું. મહેનત કર્યા બાદ જ ફળની આશા રાખું છું. હું આઝાદ હિંદ જોયા પછી જ ખતમ થઈશ. ”

×

અમદાવાદમાં શ્રી પાટીદાર જ્ઞાતિના શ્રી આપાજી બાવાજી અમીન ઓડિટર તરીકે કામ કરે છે, તેમને એક મોટી પુત્રી કાન્તા નામે છે. એ પુત્રીએ થોડા દિવસ પર તેના પિતાને પૂછ્યું, મારૂં દિલ એક રજપુત યુવક ઉપર ઠરે છે, હું એમને જીવનસાથી તરીકે પસંદ કરું ? તેના પિતાએ જવાબ આપ્યો. બેન, લગ્ન એ ગંભીર અતિ-ગંભીર પ્રશ્ન છે. એને સમજવા માટે એનો સંપૂર્ણ વિચાર કરવા માટે સમયની રાહ જોવી જોઈએ, એક બીજાને સંપૂર્ણ સમજવા માટે સારા જેવા અનુભવની મૂડી જોઈએ. એ સર્વ રીતે એક બીજાને ફાવતાં જો તમને લાગતું હોય કે તમારી પસંદગી હોગ્ય છે તો મને કાંઈ વાંધો નથી.

×

સુરતમાં શ્રી મગનલાલ પારેખ તથા તેની પુત્રી કુ. ભાનુ પારેખ ત્યાંના ભાઈ બહેનોને નખ ચિત્ર કળા શીખવી રહ્યાં છે. કુ. ભાનુની વય માત્ર ૧૪ વરસની છે અને તે પોતાના પિતાની પેઠે જોત જોતામાં સુંદર નખ ચિત્રો બનાવી શકે છે તેમને મુકામ શ્રી ઇચ્છારામ ભોજલાલ પારેખને ત્યાં છે શ્રી મગનલાલે પોતાની નખશાળી આંગળીનો વીમો રૂા. ૨૦૦૦૦ નો ઉતરાવ્યો છે.

×

શ્રીમતી સરોજિની, ભૂલાભાઈ દેશાઈ તથા અન્ય અગ્રણીઓની સહીથી એક નિવેદન બહાર પડ્યું છે તેમાં સ્વ. મહાદેવ દેશાઈના સ્મારક માટે ૨૫ લાખના ફંડ માટે અપીલ કરવામાં આવી છે.

×

મુંબઈમાં વસતી ચલાળા ગામની બહેનોનું એક સ્નેહ સંમેલન ઠાકુરદ્વાર પર આવેલા છોટાલાલ ભુવનમાં મળ્યું હતું. શરૂઆતમાં શ્રી ગુણસુંદરી બહેન રાવળે મહિલા મંડળની ઉપયોગિતા વિષે પ્રવચન કર્યું હતું. ત્યારબાદ ચલાળા મહિલા મંડળની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. મંડળના પ્રમુખસ્થાને શ્રી જયાલક્ષ્મીબેન સોલાણીની વરણી કરવામાં આવી છે. શ્રી રાજુળબહેન આડતીયા તથા ગુણસુંદરીબહેન રાવળ મંત્રીઓ તરીકે ચુંટાયાં છે, ખજાનચી તરીકે શ્રી કાંતાબહેન ઝવેરીને ચુંટવામાં આવ્યાં છે.

×

પેરીસમાં ગઈ તા. ૨૭ મીએ જીનેટ ગોબલેટ નામની એકતાલીસ વર્ષની પેરીસની સ્ત્રી બેરીસ્ટરને દુશ્મનો સાથે સહકાર કરવાના આરોપ માટે પાંચ વર્ષની સખત કેદની સજા કરવામાં આવી છે.

કેસ દરમ્યાન ગોબલેટે પોતાના કેસનો ઝનુનથી બચાવ કર્યો હતો. એક વખતે તેણે મોટા અવાજે જાહેર કર્યું હતું કે, હું કેટલાક ફ્રેંચો સાથે કામ

કરતાં કેટલાક તેણીએ એવો દાવો કર્યો હતો કે મેં સાથ આપ્યો હતો પરંતુ સંપર્ક પણ સાધ્યો હતો.

×

સાનફ્રાંસીસ્કોમાં રાષ્ટ્રિય પરિષદમાં ગયેલા ડેલીગેટો ભૂલા ન પડી જાય તે માટે જાહેરમાં ૭૦૦ છોકરીઓને ભોમિયા તરીકે તૈયાર કરવામાં આવી છે. ૫૨ વિદેશી એલચી ખાસ કરીને એજન્સીઓનાં નામો આ છોકરીઓને જાણવા જોઇશે. વધુમાં એ એ સ્વયંસેવિકાઓ જે જે દેશના પ્રતિનિધિને જે જાતનું ખાણું જોઇતું હશે તે તે બાબતમાં સલાહ આપશે.

+

હિંદના બ્રિટિશ તંત્રની ઝાટકણી કાઢતાં પંડિત જવાહરલાલનાં બેન શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતે ન્યુયોર્કમાં જણાવ્યું કે બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટે પસાર કરેલા એક કાયદા માત્રથી હિંદ એ રાજીખુશીથી ભાગ લેતું નથી, આમ કેમ બને છે (અમેરીકાના લોકોએ જાણવાની જરૂર છે. જ્યાં હારેલી પ્રજાના અંતર પર વિજય મળે નહિ. ત્યાં સુધી લશ્કરી દૃષ્ટિએ મળેલો વિજય ભૂતના પડછાયા સમાન છે. દુનિયામાં અરસપરસના સંબંધમાં સુધારો થાય એમ હું ઇચ્છતી હોવાથી જ આફ્રીસ્કો પરીષદમાં જવા નીકળી છું. શ્રીમતી પંડીત ગઇ તા. ૨૪ મી એ સાંજે ન્યુયોર્કથી ફ્રીસ્કો જવા નીકળી ગયાં હતાં.

×

અમેરીકાની હોલીવુડની જાણીતી સિનેમાની નટી શરલી ટેમ્પલ પોતાની સોળ વર્ષની ઉંમરે જેન-આગાર નામના ૨૪ વર્ષના એક અમેરિકન વિમાની સાથે લગ્ન કરનાર છે.

×

ન્યુયોર્કમાં એક અમેરિકન સ્ત્રી મીસ નીલા ડેસકુકે અમેરિકન ભાષામાં કુરાનનું નવું ભાષાંતર કર્યું છે તેણીની ઉંમર ૬૪ વર્ષની છે તે ફ્રેંચ, ગ્રીક, અને ટર્કીશ ભાષાઓ ઉપર સારો કાબુ ધરાવે છે.

×

વોશીંગ્ટનમાં ૩૬ વર્ષની અકારટનર નામની એક નીગ્રો બાઇએ એકસામટાં પાંચ બાળકોને જન્મ આપ્યો છે. પાંચ છોકરીઓ છે એક છોકરી જન્મતાં પહેલાં જ મરણ પામી હતી અને બીજી ત્રણ પણ અધમુઇ જેવી જ હતી પાંચમી જીવશે એમ જણાય છે. આ છોકરીઓનો જન્મ ત્રણ મહિના જેટલી મુદત પહેલાં અધુરે થયો હતો અને દરેક છોકરીનું વજન સરાસરી દોઢશેર જેટલું હતું.

×

અત્યાર સુધી હિટલર જર્મનીનો સરમુખત્યાર કુંવારો હતો, તે હાલ ત્રીજે અઠવાડીયે ઓહમારકે-શીવા નામની એક એકટ્રેસ સાથે લગ્ન કર્યું છે. એ લગ્ન હિટલરના મુકામ (હેડકવાર્ટરમાં જ) થયાં હતાં અને તે વખતે શેમ્પેઇન, દારૂની મિજબાની થઇ હતી. લગ્ન થયા પછી દમ્પતી બાવેરિયામાં હિટલરના "હીડાઉટ" નામના બંગલામાં રહેવા ગયું હતું.

×

કન્યાશાળાનો વાર્ષિકોત્સવ ગયા મંગળવારે મુંબઇમાં તારદેવ પર આવેલી બાલીવાલા થીએટરમાં ત્યાંની શ્રી પુરબાઇ જૈન કન્યાશાળાનો વાર્ષિકોત્સવ ઉજવાયો હતો આ ઉત્સવમાં બાળાઓને ઇનામો પણ વહેંચવામાં આવ્યાં હતાં.

×

વડોદરાના એક પાટીદાર જેઓને પ્રથમ પત્ની હયાત છે, તેઓ બીજું લગ્ન કરવા તૈયાર થવાથી. પ્રથમ પત્નીએ પતિને નોટીસ આપી બીજું નિરર્થક ગણાતું લગ્ન ન કરવા જણાવ્યું હતું, છતાંય બીજાં લગ્નની ચળવળ ચાલુ રહેતાં એ બાઇએ સરકારને અરજ કરીને સાવલીની કુ. મંજુલા જે તેના પતિ સાથે લગ્ન કરનાર હતી, તેની સામે ઇન્જંકશન મેળવ્યું છે, નગર ન્યાયધીશ શ્રી ભાનુશંકર ભટે મંજુલાને જણાવ્યું છે કે, " એવું લગ્ન ન કરવું અને જો કરવામાં આવશે. તો તે નિરર્થક બનશે. "

×

ગયામાં કાપડનું રેશનીંગ ચાલુ થઇ ગયું છે, ત્યાં દરેક શહેરીને બે જોડ ધોતીયાં કે સાડી અને ૧૦ વાર બીજું કાપડ અપાય છે. લગ્ન જેવા પ્રસંગે વધુ અને વિશિષ્ટ કાપડ આપવામાં આવે છે.

×

સ્ત્રીઓના ધર્મ

બાળા હોય, યુવતી હોય કે વૃદ્ધ હોય, તોપણ સ્ત્રીએ ઘરમાં કોઈ પણ કાર્ય સ્વાધીનતાએ કરવું નહિ.

×

બાળપણમાં સ્ત્રીએ પિતાની અધીનતામાં રહેવું, યૌવનમાં તેણે પતિની અધીનતામાં રહેવું અને પતિ ગુજરી જતાં તેણે પુત્રોની અધીનતામાં રહેવું; પણ તેણે સ્વાધીનતા સેવવી નહિ.

×

સ્ત્રીએ પોતે પિતા, ભર્તા કે પુત્રોથી અલગ પડવાનું ઈચ્છવું નહિ; કેમકે, એ સ્ત્રી એ વિરહથી બેઉ કુલોને નિંદા પાત્ર કરે છે.

×

તેણે સદાય આનંદથી રહેવું, ઘરકામોમાં કુશળ રહેવું, રાચરચીલાંને સાફસૂફ રાખવાં અને ખર્ચમાં છૂટો હાથ રાખવો નહિ.

×

પિતા જેને તેને દાન કરે અથવા પિતાની અનુમતિથી ભાઈ તેનું જેને દાન આપે; તેને તેણે તેના જીવતાં સુધી સેવા કરવી અને તેના મરણ પછી પણ ઉલ્લંઘન કરવું નહિ.

×

વિવાહોમાં શાંતિમંત્રનો જે પાઠ અને પ્રજાપતિનો જે યજ્ઞ કરવામાં આવે છે, તે એ સ્ત્રીના મંગલ અર્થે છે અને તેનું જે પ્રદાન કરાય છે, તે પતિના સ્વામીપણાના કારણ રૂપે છે.

×

મંત્રપૂર્વક વિવાહસંસ્કાર કરનારો પતિ સ્ત્રીઓને ઋતુકાલમાં અને ઋતુકાલ સિવાયના સમયમાં આ લોકમાં તથા પરલોકમાં નિત્ય સુખદાતા છે.

×

પતિ શીલવિહીન હોય, કામાચારી હોય અને ગુણવર્જિત હોય તો પણ સાધ્વી સ્ત્રીઓએ તેને દેવની જેમ સેવા કરવી ઘટે.

×

કન્યાદાનથી માંડીને ઠેઠ આખરદાના અંત સુધી જે પતિવ્રતા રહે છે, તે અરુન્ધતીની જેમ પતિલોક ને ત્યજતી નથી.

×

સ્ત્રીઓ માટે જુદો યજ્ઞ નથી, જુદું વ્રત નથી, કે જુદા ઉપવાસ નથી. તેણે તો પતિની સેવા કરવી, એ સેવાથી જ સ્વર્ગમાં તે મહિમાવતી થાય છે.

સં. મહેતા

×

સુરતની આઇરિશ મિશન હાઇ સ્કુલના જાણીતા પ્રિન્સીપાલ મિ. બેન્સનાં પુત્રી શ્રી. સરોજિની-કમલાપતિનાં લગ્ન એ મહિનાની બીજી તારીખે સાંજે ત્યાંના બાપ્ટિસ્ટ ચર્ચમાં મિ. અરનેસ્ટ કપુર સાથે થયા છે.

×

શહેરથી બે માઇલ દુર આવેલા લુણાવાડા રાજ્યના નાંદરવા વિભાગના એક નાયકની સ્ત્રીએ પોતાની પ્રથમ પત્ની નિઃસંતાન હોવાથી બીજી પત્ની કરી. આથી પ્રથમ પત્નીએ આપઘાત કર્યો હતો.

×

પંજાબના જાણીતાં કોંગ્રેસ કાર્યકર્તા રાજકુમારી અમૃતકુંવરે ૫૨૪૬–૯–૬ મહાદેવભાઈ દેસાઇની યાદમાં સમૃદ્ધકાંતણ માટે એક હોલ બાંધવા આપ્યા છે. એ હોલને મહાદેવ જીવન નામ આપવામાં આવશે.

×

ઇન્દોરમાં ગઈ તા. ૧૯ મીએ રાષ્ટ્રીય મહિલા પરિષદની બેઠક મળી હતી. આ બેઠકમાં શ્રીમતી કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયે પ્રસંગિક પ્રવચન કર્યું હતું. બાદ શ્રી સુધાદેવી ઉપાધ્યાય અને કૃષ્ણા શુકલે આ પ્રસંગે આવેલા સંદેશાઓ વાંચી સંભળાવ્યા હતા.

×

ગ્રાહકોને.

ચાલુ અંકથી માસિક પત્રના પાનામાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે. તે આ અંક મળેથી આપને જણાશે. હજુ વધુ છુટ મળેથી પાના વધારવામાં આવશે. વાર્ષિક લવાજમ દેશનું રૂ. ૫–૦ અને પરદેશનું રૂ. ૬–૮ છે. જાહેરખબરો પણ હવેથી સ્વીકારવામાં આવશે.

મંત્રી.

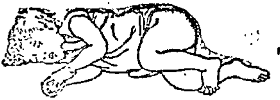

કેટલું સુંદર બાળક! કેવી સરસ નીંદ્રા લે છે?

કારણ કે

"મીરા ટીથીંગ નેકલેસ" એના ગળામાં છે.

મા ચિંતામાં રહેવા માંડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડયા છે—એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાયે ગંભીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ હોય છે—'મીરા ટીથીંગ નેકલેસ બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા ભલામણ કરે છે—કારણ કે "મીરા ટીથીંગ નેકલેસ" સીવાય કોઈપણ દવા કે વસ્તુ અસરકારક નથી. ટુંક સમયમાં એ સારીયે દુનીયામાં લોકપ્રીયતા પામી છે

બાળક માટે ચમત્કારીક **મીરા ટીથીંગ નેકલેસ.**

તમામ દુકાનદારો પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટસઃ—**ટી. એમ. ઠાકોરની કું.** ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઇ.

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રેગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરી સંજીવની

રજીસ્ટર્ડ

હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકના રૂા. ૧—૪—૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખોઃ—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટઃ—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

સ્ત્રીઓ—બાળકો માટેનું જુનામાં જુનું માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૯ ∴ જુન ૧૯૪૫ ∴ અંક ૬ ઠ્ઠો

યૂરોપના યુદ્ધનો અંત

[શ્રી કેશવપ્રસાદ દેસાઈ]

આખરે યૂરોપના યુદ્ધનો અંત આવ્યો છે. ઈટલી અને જર્મનીની સંપૂર્ણ શરણાગતિ થઈ ગઈ છે. યૂરોપમાંનો અગાધ સંહાર અટક્યો છે. ત્યાંની પારાવાર પીડા થંભી છે. ઉત્તર આફ્રિકા, ગ્રીસ, ઈટાલી, ફ્રાંસ, બેલજીયમ, જર્મની વગેરે દેશોની પ્રજાઓએ અત્યારે છુટકારાનો દમ લીધો હશે.

જે પ્રદેશોમાં મારામારી ને સંહાર થયાં નથી તે પ્રદેશોમાં પણ યુદ્ધની અસરો તો થયેલી જ છે. યુદ્ધ પ્રદેશની નજદીકના હોય તેવા પ્રદેશોમાં પણ આ અસર થઈ છે. આ સર્વ પ્રદેશો પણ કાંઈક રાહત અનુભવશે. અનાજ અને કાપડની તંગી આખી દુનિયા અનુભવે છે. હજીતો અસંખ્ય કારખાનાંઓ તૂટેલાં છે, અને યૂરોપભરમાં ખેતીવાડી શરૂ થઈ શકે તેમ નથી. એટલે આ પ્રદેશોના લોકોને ખોરાક અને કપડાં અન્ય પ્રદેશોએ આપવાનાં રહેશે અને પરિણામે સૌને તંગી રહેશે છતાંયે આશા તો એટલી જ છે કે એકાદ વર્ષ જ આ તંગી ભોગવવી પડશે.

યુદ્ધ પછી પણ શાંતિની આશા બહુ ઓછી છે. પોલાંડ, યુગોસ્લાવીયા, ગ્રીસ, સાઈરેશીયા વગેરે પ્રદેશોમાંથી જે સમાચારો આવે છે, તે ઉપરથી ભવિષ્યના ભયની આગાહી થાય છે. યુદ્ધનું કારણ સર્વત્ર પ્રજાસત્તા સ્થાપવાનું, અપાયું છે. આ સર્વ પ્રદેશો પોતાની સત્તા સ્થાપવા માગે છે. પરંતુ ત્રણ મુખ્ય પ્રજાઓ ઇંગ્લંડ, યુનાઈટેડ સ્ટેટસ, અને રશીયાના આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકારણીય હીતો સર્વત્ર એક સરખા નથી. તેઓ પોતાના કારણોસર અન્ય રાજ્યોમાં લાગવગ રાખવા માંગે છે. પરિણામે તેઓ દરેક પ્રદેશોને સ્વાતંત્ર્ય આપવા તૈયાર નથી. હિંદમાં જેમ ઇંગ્લંડ સત્તા આપવાની ના પાડે છે તેવી જ રીતે અન્ય દેશોમાં પણ થાય છે. ફ્રાંસનાં સંસ્થાનો ફ્રાંસ સામે પુકાર કરે છે. અરબસ્તાન, ઈરાન અને ઈરાક પણ પુકાર કરે છે. એટલે યુદ્ધ પછી પણ શાંતિની આશા ઓછી છે.

સાનફ્રાંસીસ્કોમાં અત્યારે આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ મળી છે. ત્યાં જે કામકાજ ચાલે છે તેના સમાચારો ઉપરથી મોટી આશાઓ બાંધી શકાતી નથી. હિંદનો પ્રશ્ન અમેરિકામાં અત્યારે ધ્યાન ખેંચી રહ્યો છે તે માટે આપણે સૌએ શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતનો ઉપકાર માનવાનો છે. ત્યાં મળેલા મોટા રાજ્યના પ્રતિનિધિઓ અને અન્ય આગેવાનોને હિંદની રાજકીય પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ સુદ્ધાએ નથી. શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી પંડિતે અથાગ મહેનત લઈને ત્યાં સુંદર પ્રચાર કાર્ય કર્યું છે. હિંદનો એક

[અનુસંધાન પાનું ૯૩]

એક જ ભુલ

લેખિકા : " જલવંત જ્યોત "

[ગતાંકથી ચાલુ]

ઈલા હવેને બંગલે પહોંચી. દ્વાર પર પટાવાળાએ કહ્યું કે " સાહેબતો પાર્ટીમાં ગયા છે. આપ ફરીથી આવજો, એમ કહ્યું છે." ઈલાએ વિચાર્યું મોટા હોદ્દેદાર એમને અનેક મુલાકાતને પહોંચી વળવું પડે. કંઈ નહિ, ફરી આવીશ. ને ત્યાંથી તે ફરવા ગઈ. મનુષ્ય માત્ર ચંચળ ચિત્ત વૃત્તિ ધરાવે છે. તેમાં પણ જ્યાં યૌવનના ઉન્માદ ભર્યા હોય, ત્યાં તો મનના તરંગ અનેક રંગી કલ્પનાના સ્વપ્નાં સેવે. ઈલા પણ એના હંમેશનાં સ્થાને એક બાંક પર બેસી ગઈ. એના હૈયે કલ્પનાના હિલોળે ચઢ્યા. " મારા નવા જીવનમાં અનિલ કો'ક વાર મળશે. એ ખાદીમાં ને હું છેલ્લી ફેશનની જ્યોર્જેટની સાડીમાં સહજ મોટર ઉભી રાખી વાત કરી ચાલી જઈશ, છેવટ એ પરણશે. કો'ક એના જેવી જ પણ આ શું? કેવું મારું મન વિચિત્ર છે. મારા હૈયામાં અનિલ શીદ ડોકીયાં કર્યા કરે છે? આવો ખાદીધારી, જુદી વિચાર શ્રેણીમાં જીવે, છતાંય અંતરઆત્મા એનું રટણ શીદ કરે. એનામાં મને આકર્ષવા શું હશે? મારે તો હવે એની શી પરવા, પણ એ ના હોત તો પિતાજીની સંમતિ. એ બહુ ભલો સરળ મને એ સાંભરે કે બધું ભુલી જાઉં છું. મેં તુચ્છકાર્યા છતાં એણે મને સહાય કરી. એની ૠણી હું બની. એ ક્યાં ગરીબ છે? પણ એ તો દુનિયા કરતાં ભીન્ન છે ને માતૃસેવા પાછળ સ્વયં ભેખધારી બની ગયો. નાનાં હતાં, રમતાં, ઝગડતાં, રીસાતાં, પાછાં મનાતાં ને હસતાં. લોકો મશ્કરી કરતા કહેતા આ એક-દીવસ જીવનભરની જોડલી થઈ જવાની. અરે! મારા આ વિચારો મને ક્યાં ઘસડી જશે, એ વિચાર વખતે તો હવેને ભુલાવી દીધા. ને કેટલું અંધારું થઈ ગયું. પિતાજી વાટ જોતા હશે. 'ચાલ જીવ પરાઈ થઈ ચુકી. અનિલને ભુલી જા.' અને તે ઘર તરફ વળી.

મધુરી ને મકરંદ પાર્ટીમાંથી આવતાં પટાવાળાએ ઈલા આવી ગયાંની જાણ કરી. મધુ થયું કેવી ભોળી ને ભલી. ને મકરંદને આત્ ભિમાનની લાગણી ઉદ્ભવી કે મારી પાછળ કેટકે ઘેલી બને છે. તેણે ગર્વભર્યા અવાજે મધુરીને પૂ

" કાં મધુરી કેટલા ધક્કા ખવરાવી ના ક છે?" ને સ્હેજ હસ્યો. ને તે આવી ક્રુર મશ્ કરતો હતો તે મધુરીના સ્ત્રી-હૃદયને ન રૂચ્યું કહ્યું, " ભાઈ બિચારીનું હૈયું નિરાશાના ઘાવથી છીન્ન ભીન્ન થઇ જશે. એના ટરતાં એ જ નશી હતી માની નિરાશ ના કરો ને એનેજ જો પ તો શું ખોટું? સુધા પર મોહી આને તરછે તે હૃદય કેટલી વાર દેવાય વારુ?"

" મધુરી એ તું તો શું પણ કોઇજ સ્ત્રી સમજે, અમારા પુરુષ હૃદયને એથી ગ્લાનિ થાય. અમારે તો એકની અનેક. ભ્રમર-મ નામ તો તું જાણે જ છે ને? પરાપુર્વથી પુરુષે ચીલો જો. શ્રી. કૃષ્ણ પરમાત્માએ કુબ્જના ખા ગોકુળની ગોપીઓને તજીને દ્વારકામાં સોળ સહ રાણીમાં રાસ રમતા'તા. તો અમે એકાદને છ બીજીને અડવામાં શું ભૂલ કરીએ છીએ! મ પુરુષના હૃદયને પાષાણ કહેવામાં ભુલ નથી એ તો પાષાણ કે વજ્રનું થઈ શકે સમજી." ને મોટર લઇ સુધા સાથે સીનેમા જોવા નીકળી પડ મધુરી ખીન્ન હૃદયે પોતાના ઓરડામાં ગઈ ને એ અનિલ ઈલાના વિચારો આવ્યા. જો ઈલા અનિ પરણે તો એ જો લગન માટે તૈયાર હોત તો અ અનિલનું અપમાન એ હૃદય કેમ કરી શકે? અનિ લાયક ને ભલો તો છે જ હજુ ઈલા એને જો પર લે તો જરૂર સુખી થાય. એ વિચારમાં જ નિદ્રાધીન થઈ.

*

ઈલા બીજે દિવસે આકર્ષક રીતે સુસજ્જ થઇ આશા ને આનંદમાં દવેને બંગલે જવા નીકળી ત્યાં અચાનક માર્ગમાં ખભે ખાદીના તાકા લઈ સસ્તાહ અંગે ફેરી કરવા નીકળેલ અનિલ મળ્યો. એણે ઈલાને જોઈ છતાં એને શા માટે બોલાવવી ધારી જવા લાગ્યો પણ ઈલાએ જ સામે જઈ સ્મિતવદને વંદન કરી પૂછ્યું.

"અનિલ, આટલો બોજો લઈને ફરો છો તે ખૂબ થાકી જતા હશો." અનિલ બોલ્યો, ને પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

"એ ફીકર તમારા હૈયે શા માટે? ઈલા 'તમારા ને અમારા રાહ ન્યારા છે." ને ઇલાનું હૃદય વાંચવા મથતો ટીકતો ઉભો.

"અનિલ, મૈત્રી–સ્નેહ પળવારમાં તૂટી શકે! ભલે આપણે ભીન્ન ભીન્ન રાહ લીધા હોય. ભલે દૂર દૂર વસતાં હોઇશું છતાં અનિલ એકમેકને ભૂલવા પ્રયત્નો છતાં ભુલી શકવા અસમર્થ છીએ. ફીકર રાખીને હું શું કરી શકું!" અનિલે કંઇક વ્યગ્ર ચિત્તે–વેદનામય કંઠે ઉચ્ચાર્યું "ઈલા મોટાં માણસ થશો. અનેક ઉપાધિ, અરે મુશ્કેલ પ્રવૃત્તિમાં આ અલ્પ માનવી ભુલશો, વિના પ્રયત્ને. એમાં દોષ નથી સનાતન કાળથી એ પ્રથા પડી છે કે સૌ કો' સુખ સાંપડે એમ જ કરે. એમાં શું એ તો—

"મળે જો સુખને સનમાન, ત્યારે ભુલતાં ભગવાન." તો હું તો માનવી. જે પ્રભુને ભુલે તે માનવીને જરૂર જ ભુલી શકે શકશે. એથી કંઇ ખોટું નહિ માનશો. ઈલા એ વાતો ભુલી જજો. મારે મોડું થાય છે જય જય."

ઈલા પણ જય જય સાથે આવજોનો પડઘો પાડતી પંથે પળી.

*

દવેના બંગલે આનંદની રસછોળો રેલાઇ હતી. વાર્તાલાપ ને હાસ્યધ્વનિ વાતાવરણમાં પ્રસરી રહ્યાં હતા. ત્યાં ઈલા આવી ને પોતે આવ્યાનું સૂચન પટાવાળા દ્વારા કરાવ્યું. કલ્પના વહેવા લાગી 'પછી આ પટાવાળા મને જોઈ અદબથી ખસી જઇ માર્ગ આપશે. મારી મહેનત ઉઠાવશે. ખુદ દવે પોતે પણ મારું પ્રેમભક્તિનું સ્વાગત કરશે. ઈત્યાદિ' ત્યાં તો જવાની સંમતિ પટાવાળાએ સુચવીને તે પ્રવેશદ્વારે આવી. ત્યાં તેણે નવીન મુર્તિઓ જોતાં સહજ ખંચાઇ કદાચ સંકોચમાં વધુ ઉભી રહેત પરંતુ મધુરીની દૃષ્ટિ પડતાં તેણે તેને સત્કારી પોતાની નજીક સોફા પર બેસાડી. ત્યાં આવેલ પરોણાંનો પરિચય કરાવ્યો કે તેઓ નામાંકિત બેરીસ્ટર મી. ત્રીવેદીને તેમની પુત્રી સુધા છે. સુધાએ સસ્મિત ઈલાને નખશિખ નિહાળી કદાચ વિચારી લીધું હોય કે મારી હરિફ તો ન બને? મકરંદ તો બે ધ્યાન, બેપરવા બની ત્રીવેદી સાથે ને સુધા સાથે વાતો કરતો તે જોતાં ઇલાના હૃદયમાં પ્રશ્ન ઊઠયો, આમ કેમ! અને તેણે શંકાથી મુક્ત થવા સુધાની જ્ઞાતિ ઈત્યાદિ માહિતી મધુરીને પુછી મેળવી. વળી સુધાની આકર્ષક દેહ, બુદ્ધિનું તેજ, તરવરતાં નયનો જોઇને એના હૈયે ભયનો સંચાર થયો. એ ભય ને મુંઝવણનો તેવામાંજ અંત આવ્યો. મકરંદે મધુરીને પુછ્યું.

"મધુરી ઇલાબેનને પેંડા ખવડાવ્યા કે?" મધુરી કંઈક ઉદાસિન ભાવે નકાર સુચક મસ્તક હલાવતાં મકરંદે સ્વહસ્તે પેંડાની રકાબી ઈલા આગળ ધરતાં કહ્યું.

"ઇલાબેન, લ્યો મારા વિવાહ થયા, ગળ્યું મોં કરો." ઈલા સ્તબ્ધ બની પળભર જોઇ રહી આ શું? મેં સંમતિ લીધી તે જાણ્યા વિના મને પુછયા વિના પળભરમાં પલટી જનાર આ પુરુષે શું સાચે જ વિવાહ કરી લીધા! તે સહસા તેનાથી પ્રશ્ન થઈ ગયો!

"હવે! વિવાહ તમારા ને હું પેંડા માટે યાદ આવું?"

"ઇલાબેન, ધાર્યું તું કે તમે આવશો. એટલે કહાવ્યું નો'તું. આપણે એ બાબત સ્પષ્ટતા પછી કરીશું સમજ્યાં લ્યો પેંડા લ્યો." ઇલાએ આશાભર્યા હૈયે થએલો વજ્રપ્રહાર ઝીલતાં ગંભીર ગમગીન વદને ઝેરના કોળીયા સમી કટકો પેંડાની મોંમાં મુકી. એ રૂંધાતા હૈયે મુક બેસી રહી. થોડા સમ-

યમાં ત્રીવેદીને સુધા ઘર જવા ઊઠયાં ને હવે એ સુધાને પોતાની સાથે જવાની યાદ આપી, સુધાએ નયન મેળવતાં નમસ્તે ઉચ્ચાર્યું ને વિદાય લીધી. મકરંદે મધુરીને કહ્યું તું ઈલાને ખુલાસો કરી દે પણ મધુરી એ કાગળો લખવા છે એ બ્હાનું કાઢી ખુલાસાની ફરજનો બોજ પોતે ભાઈના શીરે ઓળવી ચાલી ગઈ. મકરંદે ઈલાની નજીક ખુરશી પર બેસતાં ગંભીરતાથી ઉચ્ચાર્યું.

"ઈલા, ઈલાબેન હું ઘણો દીલગીર છું કે મેં ભુલ કરી તમને આશા આપી તે સમયે ખ્યાલ નહોતો કે જ્ઞાતિબંધન ફગાવવું બોલવા જેટલું સહેલું નથી, વળી–" ઈલાએ અધીરતાથી વચ્ચે જ કહ્યું.

"પણ મારા પિતાજીની મેં સંમતિ મેળવી. મને આમ નિરાશ કરવી ઉચિત છે?" મકરંદ ફીક્કુ ને બોધક બની બોલ્યો.

"ઇલા આપણે કદાચ ભવિષ્યે દુઃખી થાત. કુદરત પ્રભુમાં માનો છો ને? તે જે કરે તે સારા માટે. વળી તમારા પિતાજીને મારા દરજ્જામાં કેટલો તફાવત. એ વેપારી, હું ઑફીસર, તમે મધ્યમ વર્ગનાં આ શ્રીમંતાઈનો સદુપયોગ કદાચ ન કરી શકો. વળી મને વિચારતાં લાગ્યું કે અસમાનતામાંથી સમાન બનવા જતાં કયાંક આપણું આ પગલું હાનિકારક નિવડે ને તેથી જ..."

"તો આ વિચારવું તું પહેલાં. મકરંદ, જરા કલ્પી જુઓ કે આશાભંગ હૃદયના હાલ શા થાય છે? હજુ, અરે! (ક્ષમા કરજો) ભૂલી પેંડા ખવરાવ્યા છતાં, આપની સહચરીના સ્થાનની સદ્ભાગી કોણ છે?" ઇલા રૂંધાતા કંઠે આટલું બોલી શકી. મકરંદે તેને "જુઓ અહિં હતાં તે મીસ સુધા ત્રીવેદી સાથે મારાં લગ્ન થશે. આપણે મિત્રો રહીશું. ને આપ લગ્નમાં ભાગ લઈ ખોટું ન માનો તો સારો જીવનસાથી મેળવી મને આપના લગ્નમાં ભાગ લેવડાવશો."

"આમ તમે પુરુષો પળ પળે છેતરો. ત્યાં જ સાચો જીવનસાથી હું કયાંથી મેળવી શકું? આશાતૂટયાં હૈયાં જીવન સુખની તૃષ્ણા રાખે તો તે મુર્ખા

આપતો કદાચ કો'ક આપનાથી ઉચ્ચ કક્ષાની
પને કાજે તૃષાતુર આવે તો પછી સુધાબે
પણ–" મકરંદ બોલ્યો.

"એ તો હીંદી સ્ત્રીઓ નહિં સમજે,
થતાં છુટાછેડાનો માર્ગ જો લઈએ તો શી હરક
અનુકુળ જીવન ગાળવામાં ખોટાં બંધનો ન જોઈ
ઈલા કંઈક આશ્ચર્યથી–

"પણ મી. હવે" પ્રેમી હૈયાં વિખુટાં
ખરાં? ને જો સાચો પ્રેમ ન હોય તો લગ
આવશ્યકતા શી?" મકરંદ હસતાં હસતાં." સ
પ્રેમ ઈલાબેન કોણે દીઠો છે? પ્રેમનાં ટા
ને દંભ છે. એ કેવળ બંધનમાંથી ન
શકે તે માટેનું શસ્ત્ર છે. બાકી પ્રેમનું અસ્તી
હું માનતો નથી." ઘડીયાળ જોતાં "ઓહો!
જવાનો સમય થઈ ગયો. દીલગીર ના થશો. લગ
આવજો ને અમને બોલાવજો. એ આશામાં
હવે છુટા પડીશું. હું ઘણોજ દીલગીર છું કે તમ
કોમળ હૃદયની ભાવનાઓને મારાવડે વેદનાના
ણમાં જ્હેતી મુકાઈ, પણ જ્હેતી ભાવના જરા આ
જતાં મને જરૂર ભૂલી કો'ક નાવિકને, સાગરને
ભળી જશો. મધુરી ઓ મધુરી. આ ઈલાબેન
છે." ને મધુરીને બોલાવી તે ચાલ્યો ગયો. મ
આવતાં ઈલાનાં નયને આંસુ છલકાયાં. તે વેદન
ભર્યા સ્વરે બોલી. "મધુરી બેન! તમારા ભ
સુખી થયા. ઉંચી કક્ષાની સહચરી મળીને ત
પણ સારાં ભાભી મળ્યાં. હવે દુઃખીત ઇલા યાદ
આવે. ભુલી જશો. પણ હું મારી ભૂલ જિંદગીભર
ભૂલી શકું. હાય! મેં આશાના ઉન્માદમાં અનિ
તિરસ્કાર્યો."

"તે હવે તો તમને મળતા બોલતા
નહિ હોય?"

"ના ના. એતો બહુ ભલા છે. તેમણે
મને પિતાજીની સંમતિ મેળવી આપી. તેમના
પર વેદના છતાં તેમણે મને અભિનંદન આ
મારું હૃદય તો જાણે અજાણે એમને રટતું.
એમની ખાદી ને દેશસેવાનું ધ્યેય એ મને અ

કર. તેઓ હમેશાં એમના જેવી બનાવવા કહેતા. મને તેમના ભાવો નો'તા વ્યક્ત કર્યાં છતાં લાગે છે કે તેઓ મને હૃદયની દેવી ગણી પોતાની દરેક પ્રવૃતિમાં ભળવા સમજાવતા. હવે શું એકજ ભુલ તે પણ ક્ષણીક મોહમાં આત્માએ આત્માને ઓળખ્યા વિના કરી. હવે આ તૂટેલા હૈયે વેદના રહેવી ને પિતાજીને કેટલું દુઃખ થશે બેન ! તમે મોટા લોકોને હૈયાં ન હોય એ જો પહેલાંથી જાણતી હોત તો."

"બેન ઈલા ! તમે અનિલને હજુ હાથ કરો, સાચા પ્રેમી એ હશે તો જરૂર તમારું જીવન સુખમય વિતાવશો. હું આ બનાવથી ઘણીજ દીલગીર છું. પણ પુરુષ ભમરો કળી કળી પર ભટકવાના જ. તમે જાઓ અનિલને મળો. પછી શું થાય તે મને કહેજો. હું તો તમારી સખી રહીશ જાઓ મુંઝાઓ ના." ને મધુરી આગળથી ઇલા ભારે હૈયે લથડતે પગે ઘેર જવા નીકળી. ઘેર જઈ હૈયું હાથ ન રહ્યું ખૂબ રડી લીધું. આખર મોં ધોઈ સુઝેલી રાતી આંખો સાથે તેણી ચીમનલાલને મળી. પુત્રિનાગ્લાનિ છવાયલ કરમાયલા વદનને જોઇ ભય આશંકામાં પિતાએ પૂછયું. ઈલાએ કહ્યું : "સિવિલ મેરેજ' કરતાં જ્ઞાતિ એટલે કે બ્રાહ્મણને બ્રાહ્મણ મળી તેથી ત્રિવેદી બેરીસ્ટરની પુત્રી કલેક્ટરના હોદ્દાની રૂએ પણ સમાન કક્ષામાં ભળે તેથી તેની સાથે કલેક્ટરનાં લગ્ન થવાનાં. શંકાશીલ પિતાએ ઉદાસ ન થતાં પુત્રીને કહ્યું:

"ઇલા આપણી કક્ષાનો જ્ઞાતિનો અનિલ મને તો ગમતો હતો ને ગમે છે. તું એને કોઈ રીતે ઉતરતી કોટીમાં ના ગણીશ. એની ખાદીજ એના પવિત્ર આત્માની પ્રતિતી છે એને હાથ કર. તારું જીવન ધન્ય થશે. તે નિરાશ બની એકલો તારું ભાવિ કલ્પતો હશે. જા આશા રેલાવી આવ. મળી આવ. ઇલા તને રુચશે ખરુંને ?' ઈલા 'હા' કહી ગઈ.

+

અનિલ વિચારમગ્ન વદને એક પ્રતિજ્ઞાપત્ર ઉથલાવી વાંચતો પાછું મુકતો બેઠો હતો. ઘડીકમાં તે નિરાશ વદનપર મક્કમતાની છાયા તરવરતી. ત્યાં ઇલાએ પ્રવેશ કર્યો. પણ ઈલાની વાચા આજે બંધ હતી, મૂક વદને એ આવી બેઠી. અનિલે એને જોઇ અને પ્રશ્ન કર્યો.

"ઇલા, ચાલો હવે તો પેંડા ખાવાનું આમંત્રણ આપશોને ?" ઇલા મૂક રહી. અનિલ સમજ્યો લજ્જા ને મોટાઇનું પરિણામ હશેને. "સમજ્યો. એતો મોટાં લોકો—ભારેખમ. થોડું બોલવું, ગંભીરતાની તાલિમ લેવી શરૂ કરી દીધી કેમ ! કે પછી મારી સાથેજ આ વર્તન ?"

હવે ઇલા બોલીઃ "ના ના. એવું નથી. હું છું તેની તેજ ઇલા છું." અને એના રૂંધાતા કંઠના અવાજ સાથે નયનેથી આંસુનું બિંદુ સરી પડયાં. અનિલ ચમકયો. તેણે એકદમ પૂછી નાંખ્યું.

"ઇલા આ શું ! શુકનમાં આંસુ ? આમ કેમ કરો છો. ઇલા. ઇલા. તમારું ઉદાસ મો મારાથી જોઈ શકાતું નથી. કહો ! મને કહો ! મારાથી તમને દુઃખ થાય એવું કંઇક અજાણતાં થઈ ગયું હોય તો માફ કરો. લો સ્વસ્થ થાઓ." ઇલા હવે અનિલના સ્નેહાળ વર્તને સ્વસ્થ થતાં બોલી. "અનિલ કલેક્ટરના મોહમાં મેં કશો ખ્યાલ ન કર્યો. તેમને હૃદય નથી હોતાં તે ભાન નો'તું. તેમણે તો સુધા ત્રિવેદી સાથે વિવાહ કરીને મને તેના પેંડા પણ—"

અનિલઃ "એ રીતે પેંડા મલ્યા. કંઇ નહિ ઇલા મુંઝાવું શા માટે તમે કયાં પ્રેમભાવે પરણવાનાં હતાં મોટાઈના મોહમાં તણાયલાં કાજે બીજો માર્ગ હોય જ. બધા કલેક્ટર કે ખાદીધારી નહીં હોય માટે વચલા થરના કો'કને શોધજો. સ્વપ્ન સરી જાય તેમ કલેક્ટરની સ્મૃતિ સરી જશે."

"માનવ હૃદય હોય, અધિકાર, વિલાયતનો વા વાંતો માનવતા આર્યત્વ ભૂલે છે. અનિલ તમે–"

"કેમ અચકાઓ છો ? જે હોય તે ખુલ્લા હૃદયે કહી નાંખો. હું તમારો સાચો મિત્ર બાલસાથી છું ને રહીશ, ઇલા સંકટ સમયે જ સહાયકની જરૂર પડે." ઈલા મીઠી મુંઝવણમાં હૃદયના ભાવ વ્યક્ત કરતાં—

"અનિલ, હૃદય વાંચો લ્યો. મારા પ્રત્યે અગાધ લાગણી ધરાવનારનું હૃદય મારા હૃદયને વાંચી શકશે. ઓળખી લેશે." અનિલે પૂછ્યું.

ઇચ્છાવર

લેખકઃ નરહરિપ્રસાદ ભટ્ટ

ચાલુ જમાનામાં બ્રહ્મચર્યના અભાવે ઉગતી પ્રજા પ્રથમ દર્શનેજ લાગણીવશ થઈ પ્રેમને નામે એ નૈસર્ગિક વસ્તુની કિંમત ઉતારી પાડે છે. પ્રેમ કે પ્રણય એ માનવ-હૃદયનું અમૃતબિંદુ છે તેનો આજે વ્યય રૂપેજ ખર્ચ થાય છે જ્યારે પૂર્વકાળમાં તેના મૂલ બહુજ મોંઘાં હતાં.

રાજવંશી અને દેવાંશી જનતા સ્વયંવરમાં ઈચ્છાવર વરવાની પ્રથા વધુ પસંદ કરતી. બ્રાહ્મણ અને વણિક પ્રજા પૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય અવસ્થા પછીની કોમળ અવસ્થાએ પહોંચેલ સંતાનોને પોતાની સહાનુભૂતિ સાથે મન પસંદ પ્રણયી શોધી લેવા દેતા. આજે આપણે એક વણિક કન્યાનાં ઈચ્છાવર શોધવાના આદર્શને નીરખીશું.

ધારા નગરીના બુદ્ધિમાન પ્રધાન બુદ્ધિસાગરની પુત્રી મોહના કૌમાર અવસ્થાએ પહોંચી હતી. ૭ શાસ્ત્રનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ પૂરો કરી મોહના હવે યૌવના થઈ હતી, છતાં યોગ્ય વર ક્યાંય પણ જોવામાં આવતો નહોતો, મોહનામાં પિતાના સર્વે સદ્‌ગુણો ઉતર્યા હતા, વિચારશીલ મોહના પણ હવે પોતાનાં માટે યોગ્ય કનૈયાની તપાસમાં જ હતી.

આમ એક વર્ષ કાળ વધુ ચાલ્યો ગયો પણ વિધિએ લખેલો મળવાનો હોય ત્યારે જ મળે. એક *દિવસ ધારાનગરમાં બજારને દિવસે વેપાર કરવા* કોઈ ચાર વણિક પુત્રો બજારમાં આવી ચડ્યા. મોહના બજારમાંથી દેવપૂજાની સામગ્રી લઈ ચાલી જતી હતી. તેની નજર આ વેપારીઓ ઉપર પડી, તેમ તે વેપારીઓની નજર મોહના ઉપર પડી.

આ ચારે વણિક પુત્રોમાં શ્યામસુંદર સર્વે કરતાં કાંઈક વિશેષ ચાલાક હતો. તેણે પોતામાંના એક જણને કહ્યું "ભાઈ જોતો, સામે પેલી કન્યા ઉભી છે તેને પૂછતો કે થાળમાં શું છે?"

પેલા વણિક પુત્રને આવતો જોઈ મોહના જરા ઉભી રહી તેટલામાં તેણે આવી થાળમાં જોયા છતાં પૂછ્યું "ભાઈ, આમાં શું છે?"

મોહનાઃ "જોતા નથી શું છે તે?"

પહેલો વણિક પુત્રઃ "એતો કેમ ખબર પડે?"

મોહનાઃ "જ્યારે લાકડાના ઘોડા ઉપર લોખંડની લગામ ચડે ત્યારે ખબર પડે."

મોહનાનું કહેવું શું છે તે વણિક પુત્ર ન સમજવાથી મુંઝાઈ પાછો ચાલ્યો આવ્યો અને જે બન્યું હતું તે શ્યામસુંદરને કહી બતાવ્યું. એટલે શ્યામસુંદરે પોતાના બીજા જોડીદારને ખભે હાથ મૂકી કહ્યું "ભાઈ બોઘો તે બોઘો જ છે. તું જાતો થાળમાં શું છે તે તપાસ તો કર?"

પહેલો વણિક પુત્ર પહોંચે અને શું હિલચાલ કરે છે તે મોહના જોવા માટે ઉભી રહી તેટલામાં બીજો વણિક પુત્ર આવ્યો.

બીજો વણિક પુત્રઃ "ભાઈ, આમાં શું છે?"

મોહનાઃ "દેખતો નથી? આંધળો છે!"

બીજો વણિક પુત્રઃ "તે અમને કેમ ખબર પડે?"

મોહનાઃ "તમને એક રાજા ગાદી ઉપરથી ઊઠી બીજો બેસે ત્યારે ખબર પડે."

બીજો વણિક પુત્ર ન સમજી શકવાથી પાછો આવ્યો, તેને સાંભળી લઈ શ્યામસુંદરે ત્રીજાને મોકલ્યો. મોહના આ સર્વે જોતી ઉભી હતી. તેને પણ કાંઈક *આ વાતમાં રસ લાગ્યો એટલે રાહ જોઈ. ત્રીજો* આવ્યો. અને તેણે પણ તે પ્રમાણે પુછતાં જવાબ આપ્યો કે "જ્યારે પૃથ્વિનો પ્રલેય થાય ત્યારે ખબર પડે.".

આખરે શ્યામસુંદરનો વારો આવ્યો. મોહનાને શ્યામસુંદરમાં કાંઈક ચમત્કાર લાગ્યો, પણ તેને પણ તેણે અમરવામાં ઉત્તર આપ્યો.

શ્યામસુંદરે પૂછ્યું "ક્યારે ખબર પડે?"

મોહનાઃ "પથ્થર ઉપર ફૂલ ખીલે ત્યારે."

શ્યામસુંદરઃ "પણ તેનું કાંઈ ઠેકાણું?"

આ સવાલે મોહના ચમકી. તેણે શ્યામસુંદરમાં

પાણી જોયું એટલે જવાબ આપ્યો કે "ઉજળાં મેલાં કરે અને મેલાં ઉજળાં કરે તેની વચ્ચે."

આટલું કહી મોહનાએ ચાલવા માંડયું અને આ બાજુ શ્યામસુંદરે પણ રસ્તો પકડયો. બજારનું કામ-કાજ કરી ચારે વણિકપુત્રો પોતાને ઉતારે આવ્યા.

સાંજે જમી પરવારી સૌ પથારીમાં પડયા-પણ શ્યામસુંદર તો કાંઈક વિચાર કરતો યોગ્ય વખતની રાહ જોતો બેઠો. લગભગ નવેક વાગે શ્યામસુંદર કપડાં પહેરી બહાર નીકળ્યો. ગામમાં ફરી ફરી આખરે સમસ્યા પ્રમાણે તપાસ કરી બુદ્ધિસાગરની ડેલીએ પહોંચ્યો.

એક દાસીએ શ્યામસુંદરને દરવાજે આવેલો જોઈ મોહનાને જઈ ને કહ્યું "બાઈ પેલો વાણિયો આવ્યો છે."

મોહના: "ભલે આવ્યો તેને બાજુનો ઓરડો ઉઘાડી આપ અને ઢોલિયો બિછાવી તેના ઉપર તેને બેસાડ. હું આવું છું."

ફરી કાંઈક ભૂલી ગઈ હોય તેમ દાસીને કહ્યું "પેલું રેશમી થાન છે ને તે વધેરી ઢોલિયા ઉપર ઓછાડી દેજે અને સન્માનપૂર્વક બેસાડજે અને જો, તું અહીં અંદરનું બારણું બંધ કરી આવજે હો?!

શ્યામસુંદર ઉભો હતો ત્યાં દાસીએ આવીને કહ્યું "ચાલો શેઠ અંદર આવો. મારા બાઈ તમને બોલાવે છે.

આમ કહી શ્યામસુંદરને તે ઓરડામાં તેડી ગયો. ઢોલિયો ઢાળી તે ઉપર ગાદલું બીછાવી મોહનાના કહેવા પ્રમાણે સફેદ રેશમી થાન વધેરી ઓછાડ બીછાવી ચાલી ગઈ.

શ્યામસુંદર ઢોલિયા ઉપર હવે શું સમસ્યા થાય છે તે રાહ જોઈ બેઠો.

જે ઓરડામાં શ્યામસુંદરને બેસાડયો હતો તેનું એક દ્વાર બહાર જાહેર રસ્તા ઉપર પડતું હતું, અંદરનું બારણું તો દાસી બંધ કરી ચાલી ગઈ હતી. એટલામાં રોન નીકળેલો કોટવાળ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેણે શ્યામસુંદરને અજાણ્યા માણસને આમ બેઠેલો જોઈ પૂછયું "કોણ છે ભાઈ? અહીં કેમ બેઠા છો?"

ગોરમા

આનંદમાં ઉર ઝબોળી દેતાં,
આ મારું નાનું ઉર થાકી જાતું;
સાહેલી સાથે ખૂબ ખેલી ખેલી,
શું દોડતાં આથડતાં વસુધે.
કુમારિકાના વરદાન દિતો,
રાખી તદા નિર્મલ દેહ, હાર્દ;
એ આદરીએ ઉપવાસ મોટા,
પૂજા કરીએ તુજ, ગોરમા હો!
ને ગોરમા ના શુચિ સ્નેહ પાઠે,
ભણે ભણાવ્યા મૃદુ પ્રેમ મંત્રોઃ
તે રોજ સર્વે જપીએ અમે તો,
એ કેસરીઓ વર આપજે, મા!

"ગૌતમ"

શ્યામસુંદરે કંઈપણ જવાબ આપ્યો નહિ. જવાબ ન મળવાથી કોટવાળ સાહેબની ગરમી આસમાને ચઢી. અંદરનું બારણું તપાસતાં બંધ હતું. એટલે કોટવાળ સાહેબે કહ્યું "કેમ કાંઈ ચોરી બોરી કરવા આવ્યા છો? બોલ તું કોણ છે?"

શ્યામસુંદરે કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ એટલે કોટવાળ સાહેબ સિપાઈને બોલાવી શ્યામસુંદરને પકડી ચાવડી ઉપર લઈ ગયા.

કોટવાળ સાહેબે પ્રધાનને પૂછયું પણ પ્રધાનજીને શું ખબર કે જવાબ આપે? કોટવાળ સાહેબે છેવટે રાજાજી આગળ કહ્યું "સાહેબ, પ્રધાનજીના ઘરમાં એક ચોર હતો અને મેં જાતે જ પકડયો છે સાહેબ. આનો કેસ ચલાવશું અને કંઈક તીસરો નીકળશે તો પ્રધાનજીની આબરૂના કાંકરા થશે કોઈ દાસ-દાસીનું તોફાન હશે તો પણ પ્રધાનજીની ડેલીમાં કહેવાયને? તો હુકમ આપો ફાંસીએ જ ચઢાવી દઉં"

હુકમ મંજુર થઈ ગયો, સવારે ફાંસીનો માચડો પણ મંડાઈ ગયો. સવારે દાસીને ખબર પડી કે વાણિયો તો ફાંસીએ જાય છે એટલે દોડતી આવી મોહનાને કહ્યું "અરે બાઈ, બિચારા વાણિયાનો શું

અભિલાષ

લેખક: શ્રી કેશવલાલ પટેલ

લાખ લાખ તારલાનાં આભલામાં ઝુમખાં
ઝુમખાંના ઝુંડમાં ચંદ્રિકા હસે,
જગના આ આભલામાં માનવીના તારલા
ચંદ્રિકા સમીપ હું ચળકી રહું.
વાડીએ વાડીએ ફુલડાંનાં ઝુમખાં,
ફોરે ફોરમને નાચી રહે;
પ્રેમનો પરાગ ભરી, વિશ્વ તણી વાડીએ,
ફુલડાંના જેમ હુંય ફોરી રહું.
ધરતી રસાળ કરી, ઉદાર દીલ મથી,
સાગરની શોધમાં સરિતા દડે.
સલિલ સગુણ હું વિશ્વ મહીં સિંચતી,
બ્રહ્મજ્યોતિને નિત હું શોધી રહું.

વાંક! તમે બોલાવ્યો ને તે આવ્યો, અરર! બિચારો ફાંસીએ ચડે છે, બચાવો બાઇ કોઇ પણ રીતે બચાવો."

મોહના જાણે કાંઇએ ન થતું હોય તેમ બોલી "જા આ ટોપલામાં ધાણી છે તે ફાંસીના માચડા આગળ ઠાલવી આવ."

બિચારી દાસી શું સમજે, તે તો માચડા આગળ ધાણીનો ટોપલો ઠાલવી આવી. આ જોઇ સિપાઇઓ હસવા માંડયા અને વધારામાં કોટવાળ સાહેબ ભારે ગુસ્સે થયા. એટલામાં કાંઇક વિચાર આવવાથી રાજા અને પ્રધાન ફાંસીના માચડા આગળ આવ્યા. તેમણે ઘણુંએ પૂછ્યું પણ શ્યામસુંદરે કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ.

દાસી રાતે પાણીએ રોતી મોહના પાસે જઇને કહેવા લાગી "બાઇ આ શું કરો છો ! વાણિયાને ધાણી ખવડાવવી હતી ? તે તે બિચારો કાંઇ બોલતો નથી. રાજાજીએ, પ્રધાનજીએ ઘણુંએ પૂછ્યું પણ તેણે ઉં કે ચું. કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ. હવે જલદી કરો તો ઠીક નહિતર બિચારો વગર મોતે

મોહના જાણે દાસી ઉપર ગુસ્સે થઈ હોય તેમ આંખો કાઢી બોલી "તારા બાપનું શું જાય છે ? હું કહું તેમ કર તારે બીજી શું પંચાત ? જા–આ દહીંનું મટકું છે તે જઇને બધાની વચ્ચે જઈ ફોડી આવ."

દાસી બિચારી કંપતી કંપતી ફાંસીના માચડા આગળ જઇ પહોંચી. શ્યામસુંદર માચડા ઉપર ચડી ગયો હતો તેટલામાં દાસીએ જઇને રાજા, પ્રધાન સૌની વચ્ચે દહીંનું મટકું પછાડયું.

રાજાજી, પ્રધાનજી હસી દાસીને કાંઈ કહે તેટલામાં તો શ્યામસુંદર માંચડેથી ઉતાવળો નીચે ઉતરી આવ્યો અને રાજાજી સામે આવી કહ્યું: "રાજાજી આપે જે કાંઈ પૂછ્યું તેમાં મેં કાંઈ જ જવાબ ન આપ્યો ત્યાં સુધી મેં શું ગુન્હો કર્યો છે તે નક્કી થતું નથી અને ત્યાં સુધી હું ફાંસીની શિક્ષાને પાત્ર નથી."

"તો પછી શા માટે જવાબ નથી આપતો ? કહે શા માટે પ્રધાનજીના મકાનમાં ગયો હતો ?" કોટવાળ સાહેબે જ ઉતાવળે પૂછ્યું.

શ્યામસુંદરે કહ્યું: "રાજાજી મારી વાત આપ વિગતે સાંભળો."

"હું ઉજ્જૈનીના જયગોપાલદાસ નગરશેઠનો પુત્ર છું. હું મારા ત્રણ બાળમિત્રો સાથે અહીં વેપાર કરવા આવ્યો છું. બજારને દિવસે મેં એક કન્યાને કાંઇ વરદાન માગવા દેવપૂજન કરવા જતાં બજારે જોઇ. મેં તપાસ કરવા મારા એક મિત્રને મોકલ્યો એટલે તે કન્યાએ સમશ્યામાં જવાબ આપ્યો કે...

(૧) "જ્યારે લાકડાના ઘોડા ઉપર લોખંડની લગામ ચડે ત્યારે ખબર પડે." તે બિચારો ન સમજી શકવાથી મેં વધુ સમસ્યા પૂછવા બીજાને મોકલ્યો. તેને કહ્યું જે......

(૨) 'એક રાજા ગાદી ઉપરથી ઉઠી બીજો બેસે ત્યારે ખબર પડે' તે પછી મેં ત્રીજાને મોકલ્યો. તેને કહ્યુ જે...

(૩) 'જ્યારે પૃથ્વીનો પ્રલય થાય ત્યારે.'

આખરે મારો વારો આવ્યો. મેં ત્યાં જઇને જોયું તો થાળમાં શ્રીફળ ચોખા અને કંકુ [કુંકા-

વટી] હતાં જ્યારે બીજા થાળમાં પૂજાની સામગ્રી હતી. મેં પણ ત્રણે પ્રમાણે પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું જે ... ...

(૪) 'પથ્થર ઉપર ફૂલ ખીલે ત્યારે.'

આ સમસ્યાઓ કાંઇક સમજવામાં આવવાથી મેં ઠેકાણું પૂછ્યું એટલે તેમણે ઠેકાણું બતાવ્યું. જે મેલાં ઉજળાં કરે અને ઉજળાં મેલાં કરે તેની વચ્ચે.

"ઉપરની ચારે સમસ્યાઓ પ્રમાણે હું બરાબર તેમને ઘેર પહોંચ્યો. ત્યાં મને આવકાર મળ્યો. દાસીએ રેશમી ઓછાડ થાન વધેરી બિછાની આપ્યો અને હું હજી વધુ સમસ્યાઓ પૂરી કરવા રાહ જોતો બેઠો તેટલામાં આ કોટવાળ સાહેબે મને ચોર ધારી પકડી આણ્યો."

આટલું કહેવા છતાં રાજાજી, પ્રધાનજી કે કોટવાળ સાહેબ કાંઇ સમજ્યા નહિ એટલે રાજાજીએ પૂછ્યું "તો એ સમસ્યાનો અર્થ શું? અને તું આટલું પૂછ્યા છતાં પહેલાં કેમ ન બોલ્યો?"

શ્યામસુંદરઃ "હું કાચી વાત કાચે કેમ કાપું? વિશ્વાસનો ઘાત કેમ કરું? તો જુઓ સાંભળો...

"મને કોટવાળજી પકડી ગયા ત્યારે હજી વાત કાચી હતી, છેવટે આપનો મને ફાંસી દેવાનો હુકમ થયો ત્યારે દાસી ધાણીનો ટોપલો માચડા પાસે ઠાલવી ગઇ, પણ છેવટે જ્યારે હમણાં જ દહીંનું ગટકું ફોડી જાય છે ત્યારે મારાથી ખુલાસો થાય છે તે એ કે-પહેલી ચાર સમસ્યામાં—

[૧] જ્યારે લાકડાના ઘોડા ઉપર લોખંડની લગામ ચડે ત્યારે-એટલે ગામના મોટા લાકડાના દરવાજા ઉપર લોખંડની લગામ રૂપી સાંકળો ચડે ત્યારે—

[૨] એક રાજા ગાદી ઉપરથી ઉઠી બીજો બેસે ત્યારે-એટલે સૂર્યનારાયણ પરવારી આથમ્યા જાય અને ચંદ્રમા પ્રકાશ કરે ત્યારે—

[૩] પૃથ્વિનો પ્રલય થાય ત્યારે-એટલે જગત જ્યારે નિદ્રાધીન થાય છે ત્યારે પ્રલય જેવું જ થઈ જાય છે—

[૪] પથ્થર ઉપર ફૂલ ઉગડે ત્યારે-એટલે તે વખતે દીવાબત્તી થઈ ગયેલ હોય-(જુના જમાનામાં ભીંતને અડકાડીને માટીના કોડિયામાં દીવા કરવામાં આવતા.)

આ ચાર સમસ્યાઓ મેં મોડી રાત્રિનો સમય નક્કી ધાર્યો અને ઠેકાણાના જવાબમાં મેલાં ઉજળાં કરે અને અને ઉજળા મેલાં કરે એટલે ધોબી અને લુહાર બન્ને દુકાનની વચ્ચે તો પ્રધાનજીની ડેલી જ આખા ગામમાં જોવામાં આવી એટલે હું ત્યાં ઘડીભર રાહ જોઈ ઉભો રહ્યો.

"થાળમાં શ્રીફળ ચોખા અને કુંકાવટી લઇ નીકળેલી કુમારિકા યોગ્ય પતિની શોધમાં જ નીકળી હતી. દાસી બોલાવવા આવી એટલે તે કુમારિકાની મનોઈચ્છા સમજી જઈ તેની વધુ સમસ્યાઓ પૂરી કરવા હું દાસી સાથે ત્યાં ગયો. દાસીએ રેશમી થાન વધેર્યું અને તેથી કુમારિકાનો પ્રેમ હવે હીર (રેશમ) જેવો મજબુત થાય છે તેમ મને સમજાયું.

તેટલામાં કોટવાળ સાહેબ આવ્યા, અમારી સમસ્યા અધુરી રહી. કુમારીકાના કોડ હું પૂરી શકયો નહિ એમને ખેદ થતો હતો. તેમ તેની વધુ ચતુરાઈની પણ કસોટી થતી હતી. તેટલામાં દાસી ધાણીનો ટોપલો ઠાલવી ગઇ તે સમસ્યામાં મને કહ્યું જે આપણી વાત આમ ધાણીની માફક ઉડી જાય એટલે મારે વાત કહેવી પણ તેને સમય હતો. કોટવાળ સાહેબ આગળ મારી વાતનું મૂલ્ય જ નહોતું પણ આપ આવી બિરાજતાં યોગ્ય સમય થયો છે, વાતની જમાવટ થઈ છે, માટે હવે જામેલ વાતના રૂપે ગોરસ દાસીએ આવી ફોડયું એટલે આપની આગળ સર્વ વાત કહી. આપનો આ પુત્ર કુમારી મોહનાની ચતુરાઈ ઉપર આ દેહ અર્પણ કરે છે અને તેના હથિની માગણી કરે છે."

રાજાજી અને પ્રધાનજી પુત્રી મોહનાનું ચાતુર્ય અને શ્યામસુંદરનું ગાંભિર્ય જોઈ અતિ આનંદ પામ્યા.

× × ×

શ્યામસુંદર અને મોહનાનું સુંદર જોડું શુભ મુહૂર્તે પરણી ઉતર્યું—એ કહેવાની જરૂર ખરી?

અણઘડ વિદ્યાર્થી

લેખક : શ્રી કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

અમેરિકાના સૈન્યનો એક અમલદાર, અટલાંટીક સમુદ્રનો "ગુઆમ" નામે ટાપુ જાપાનીઓના હાથમાં ગયો ત્યારે ત્યાં હતો. તે ઉંચા પહાડો ઉપર પથ્થરની મોટી ફાટમાં બે વર્ષ અને સાત મહિના સુધી સંતાઈ રહ્યો. પોતાના તે વખતના અનુભવો એણે પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. એની પાસે વાચન સામગ્રીમાં "રીડર્સ ડાઇજેસ્ટ" નામે માસિકના બે અંકો હતા. વાંચવાની કળા વિષે તે પોતાના વિચારો નીચે પ્રમાણે દર્શાવે છે.

"આ બે અંકો આગલા પુંઠાથી તે પાછલા પુંઠા સુધી હું દર પખવાડીયે વાંચતો હતો. મારા મનપસંદ લેખો પહેલાં વાંચવાને બદલે હું રીતસર અનુક્રમે જ પહેલે પાનેથી છેલ્લે સુધી લેખો વાંચતો હતો. ૧૯૪૦ ના ઑક્ટોબરના અંકમાં એક લેખ હતો તે તો જાણે મારે માટેજ લખાયો હોય એમ લાગતું હતું. તેનું મથાળું હતું : "તમારું વ્યક્તિત્વ ખીલે છે—એકલાજ" આમાં લેખિકાએ વગર સોબતે કરેલી મુસાફરીના આનંદ ભર્યા અનુભવ છે. જેમ જેમ એના પોતાના આનંદો વિશે મેં વાંચ્યું તેમ તેમ મેં મારી સ્થિતિની સરખામણી તેની સાથે કરવા માંડી. તેણે લખ્યું છે કે એકાંતમાં તેણે બચપણથી માંડીને પોતાનું જીવન કલ્પનામાં ફરી જીવવા માંડ્યું. બચપણમાં તેણે શું કર્યું, શી શી રમતો રમી, કઇ કઇ બાબતો અને કયા પ્રસંગોએ તેના મન અને ચારિત્ર્ય ઉપર સદા માટે છાપ પાડી, અને કયા કયા માણસોએ તેના વ્યક્તિત્વની ખીલવણીમાં મદદ કરી. મેં પણ તેમજ કરવા માંડ્યું. ફળ કે કંદનું ભોજન કરતી વખતે મેં કરેલા શીકાર યાદ કર્યા. તે વખતના સાહસો, સફળતા, આનંદ છુપાવાની સરસ જગાઓ વગેરેની યાદ તાજી થવાથી મને અનેરો આનંદ થયો. પછી મેં બચપણની રમતો, મારા પિતાજી સાથેના ઘોડાદાવ, ઝાડપરથી ઉતારેલાં ફળો, મારાં માતાજીએ અને બેને આ ફળના બનાવેલા મુરબ્બા એ સર્વની આનંદજનક યાદ ફરી તાજી થઈ. ધીમે ધીમે શેરીના અને શાળાના જુના મિત્રોનાં નામ મેં યાદ કર્યાં. તેમની સાથેના પ્રસંગો જાણે સામી ભીંત ઉપર હું સીનેમા જોતો હોઉં તેમ મને ટપોટપ યાદ આવ્યા. વર્ષોથી વિસરાયેલી આ બધી બાબતોએ મારા એકાંતમાં મને બહુ જ સોબત આપી.

આ માસિકોમાંનો એક બીજા લેખથી પણ મને બહુ લાભ થયો હતો. એમાં એક લેખકે પોતાના પિતાનું ચારિત્ર્ય નિરૂપણ કર્યું હતું. તે જેમ જેમ હું ધીમેથી ને ફરી ફરી વાંચતો ગયો તેમ તેમ મારા પિતાજીના વર્તનને હું બરોબર સમજી શક્યો. આ બંને અંકો ચોરાઇ ગયા હતા. વરસાદમાં ભીના થઈ તડકે સુકાયા હતા. આવી ચોળાયેલી, ચુંથાયલી, નકલો ફરી ફરી વાંચતાં મને લાગ્યું કે સાધારણ વખતે મેં કેટલાં બધાં વાંચનનો લાભ ગુમાવ્યો છે. ઉપર ટપકે વાંચેલા કે હોંશથી વાંચેલા કેટલા બધા લેખોનું સાચું તાત્પર્ય હું સમજ્યો નથી. મને હવે લાગે છે કે ફક્ત એકજ વાંચનથી વાંચનાર લેખમાંની વિગતો યાદ રાખી શકતો નથી. સારું લખાંણ ચોક્કસ અને ઇરાદાપૂર્વક વાંચન માગી લે છે.

મારા અનુભવે મને વાંચતા શીખવ્યું હવે જ્યારે "રીડર્સ ડાઈજેસ્ટ"ની મારી પ્રત આવે છે ત્યારે હું તે એકવાર વાંચી જોઉં છું એક અઠવાડિયા પછી હું તે નકલ પાછી લઈને જોઉં છું કે મને તેમાંનાં કેટલા લેખોમાંની વિગતો યાદ છે, અને તે બીજાઓ સાથે ચર્ચી શકું કે નહિ. અચંબા સાથે હું જોઉં છું કે એમાંય ઘણી વિગતો મારી સ્મૃતિમાં રહી નથી હોતી. બીજી વારના વાંચનથી મને બહુ સંતોષ થાય છે, કારણકે લખાણની સામાન્ય રચના મારી જાણમાં હોય છે તે કારણથી હું વિગતો અને લેખમાંના સાત્ત્વિક દષ્ટાંતો ઉપર ધ્યાન આપી શકું છું પરિણામે લેખમાંના વિચારો મારા વ્યવહારૂ જ્ઞાનમાં વધારો કરે છે, અને તેમાં આવતા બનાવો ભવિષ્યમાં વખતોવખત સ્મૃતિ આનંદ આપે છે. વાંચવાની આ કળા સમજવા માટે એકત્રીસ મહિનાના એકાંતવાસની મને જરૂર પડી એટલે બધો હું "અણઘડ વિદ્યાર્થી" છું."

સ્ત્રીઓનું નિષ્ફલ નૂર હરી લેતો મહારોગ—

કસુવાવડ

: લેખક :
શ્રી. શશિકાન્ત વૈદ્ય

કસુવાવડ–ગર્ભનું સરી જવું, ગર્ભપાત થવો, ગર્ભ પડવો.

"સમયાનુસાર સાવચેત રહેવામાં જ યોગ્યતા" એ ન્યાયે હાલના વાતાવરણના સંજોગોમાં ઘણી ખરી યુવાન સ્ત્રીઓ કસુવાવડના ભયંકર દરદથી પીડા પામે છે અને તેનાથી તેમની જિંદગી જિંદગી ભરને માટે નકામી થઈ જાય છે એટલે સ્ત્રીઓએ પોતાની જિંદગીભરમાં કસુવાવડનો પ્રસંગ ઉભો ન થાય તેની સંભાળ રાખવી તેનું નામ સરળતા, સુમાર્ગને યોગ્યતા.

આયુર્વેદે સ્ત્રીરોગનો પોતાના શાસ્ત્રમાં ઘણોજ સરળને સારો ઉપાય કારણો, લક્ષણો ને ચિકિત્સા એટલે દવા દ્વારા બતાવ્યો છે કે જેને આજે પાશ્ચિમાત્યો સહર્ષથી સ્વીકારી મુક્તકંઠે વખાણ કરે છે તેથી સમજવું જોઈએ કે આપણો હિંદ પૂર્વે પણ કેટલો કળા કૌશલ્યમાં આબાદ હતો.

કસુવાવડ પ્રાપ્ત થવાનાં કારણો, ને પ્રસંગોનો અનુભવ અર્વાચીન સમયમાં પ્રાપ્ત કરવો ઘણો સુયોગ્ય છે. કે જેની સમજણથી તે દરદ પ્રાપ્ત થતા પહેલાં તેના ઉપાયો લઈ શકાય. અત્યારે કસુવાવડનું ભયંકર દર્દ કેવા પ્રકારનું હોય છે તે પણ ઘણી ખરી સ્ત્રીઓ સમજી શકતી નથી, તો પછી કારણોને પ્રસંગો તો કેવી રીતે સમજી યા જાણી શકે? યૌવન અવસ્થામાં સ્ત્રીને રૂતુપ્રાપ્ત થયા પછી ગર્ભ રહે છે પરંતુ તેમને સંસારના સુખોનું કાંઈપણ નિયમન રીતસર રહેતું નથી જેથી તેવી સ્ત્રીવ્યક્તિઓ આ ભુલને પાત્ર થાય છે, ઘણી ખરી વખત એવું બને છે કે મોટાં પોતાનાથી નાનાને આવું ખાનગી કાંઈ ન કહેવાય એમ સમજી સગર્ભા થયા પછી શું આચરણ રાખવું તે કહેતાં નથી, આથી યૌવનવતી સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વતંત્ર મગજથી ગમે તેમ ગમે તે પ્રકારે પોતાનું વર્તન ચલાવે છે એટલે બ્રહ્મચારીક નિયમન પાળતાં ઉલટા નીયમોનું પાલન કરતી થઈ જાય છે જેથી પોતાની થતી ભૂલ સમજાતી નથી અને હાનીકારક પ્રસંગ લાવી મુકે છે. આ વખતે મોટાઓ સમજે છે કે આ વ્યક્તિ આવી રીતે વર્તે તો સ્તુત્ય નથી છતાં સમજણ આપતાં નથી ને તેની જિંદગી જોખમમાં મુકાયલી હોય છે તેને ટેકો આપતાં થાય છે. આ બાબતની ચોકખી સમજણ ઉગતી બાળાઓને આપવામાં આવે એટલે નવપરણીત વધુને સમજાવાય તો જિંદગીભરમાં કદાપી ભૂલ થવા ન પામે.

હવે જમાનો એવો નથી કે સમજણાને સમજણ ન આપવી. સમજણથી પોતાની જિંદગી સુખેથી ભોગવે ને ભોગવાવે એ જમાનો છે અત્યારનો.

કસુવાવડ થવા સ્ત્રીઓ માટે ઘણાં જ કારણો છે જે કારણોને શરીરના બળે અત્યારે ધ્યાનમાં અપાતાં નથી. પોતાની અજ્ઞાનતાના અભાવે રૂતુદર્શન થયા પછી બીજે માસે ગર્ભ રહ્યો છે કે નહી તે સમજણમાં નહી આવવાથી સ્ત્રી–પતિનો કુદરતી સંયોગ જારી હોય છે અને તે સંયોગ નામ પ્રમાણે સં–યોગ શાસ્ત્રીય નિયમ પ્રમાણે સંયોગ ચાલુ રાખે તો કસુવાવડ જેવા પ્રસંગો જ ન થાય. સંયોગનો અર્થ સહવાસ કરી કેટલીક દોષોવાળી સ્ત્રીઓ પોતાની દોષવાળી સ્થિતિ હોવા છતાં સહવાસ હંમેશ માટે ચાલુ રાખે છે જેથી તેનું પરિણામ નુકશાન રૂપ જ આવે છે. કસુવાવડ માટે નીચે મુજબ પણ કેટલાંક કારણો છે. અત્યારનાં જમાનામાં જો કે વાહન ઉપર એટલે ઘોડા ઉપર ઉંટ ઉપર તથા કોઈ પ્રાણિ ઉપર બેસીને સગર્ભા સ્ત્રી પ્રેકટીસ વગર મુસાફરી કરે તો તેને કસુવાવડ થવા સંભવ છે. જો કે ઉંચ વર્ગની વ્યક્તિઓ આવી રીતે મુસાફરી કરતાં ભાગ્યેજ નજરે પડે છે, આવી રીતે સ્વારી કરવાથી ગર્ભ ઉપર દબાણ થાય છે ને તે દબાણથી કસુવાવડ થાય છે. હદથી ઉપરાંત પરિશ્રમ થાય એટલે કે સ્ત્રી સગર્ભા હોય ને પોતાને અમુક કામ

પ્રસંગો વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. આ કસુવાવડ થવાના કારણમાં તેમને નોકરચાકરની પાસે કામ લેવાનું હોવાથી જોઈતી કસરત મળી શકતી નથી. અને આવી કસરત લેવાનું તેમને મન થતું નથી અને આળસુ થઈ જાય છે તેમજ સ્ફુર્તિ મેળવી ભાગ્યશાળી થતાં નથી જેથી કસુવાવડ થાય છે. આ બાબતમાં મહેનત મજૂરી કરનાર વ્યક્તિઓમાં જોશો તો ભાગ્યેજ કસુવાવડનો કેસ તમારી નજરે પડશે.

જ્યારે કસુવાવડ થવાની હોય ત્યારે નિચેનાં લક્ષણો જોવામાં આવે છે–પડખામાં બળત્રા થાય શુળ આવે છે, પ્રવાહ શરુ થાય છે, મળ મૂત્રની અટકાયત થઇ જાય છે તથા ગર્ભ અંદર ફરતો હોય તેમ જણાય છે. આ ઉપરાંત ગર્ભની આજુબાજુ એકત્રીત થયેલ રક્ત કે જે ગર્ભાશયમાં રહી ગર્ભ સાચવી વધવામાં મદદ રુપે થાય છે તે યોનિ માર્ગદ્વારા ગર્ભાશયના મુખમાં થઇ બહાર નીકળવા માંડે છે. આવે વખતે જાણે સ્રીને પ્રસુતી થવાની હોય ને વેણ આવે છે તેવી વેણ શરુ થાય છે–અને તે વેણ જેવું શુળ પ્રથમ થોડા થોડા પ્રમાણમાં આવે છે અને પાછળથી એકદમ વધી જઈ ગર્ભસ્રાવ–કસુવાવડ થઇ જતાં બંધ થઇ જાય છે. પરંતુ થોડા દિવસ પછી.

સ્રી રજસ્વલા થયા પછી સગર્ભા થાય ને તેને ચાર માસ સુધી કસુવાવડનો પ્રસંગ આવે તો તેને ગર્ભસ્રાવ થયો ગણાય છે કારણકે તે સ્રાવ રક્તનો પ્રવાહી પદાર્થ રૂપે હોય છે જ્યારે બાકીના માસોમાં એટલે સાત માસ સુધીમાં કસુવાવડનો પ્રસંગ આવે તો ગર્ભપાત થયો ગણાય છે કારણ કે ચાર માસ પછી ગર્ભને અવયવો થાય છે ને સાત માસમાં લગભગ સંપૂર્ણ થઇ જાય છે. આમ ગર્ભસ્રાવ ને ગર્ભપાત કે જેને કસુવાવડ કહો તે દીંટામાંથી જેમ ફળ ગળી પડે તેમ ગળી પડે છે અને યોનિદ્વારા બહાર આવે છે. આ વખતે સ્રીને મરણઘાત કહીએ તો પણ ચાલે. સાત માસથી નવ, દસકે અગિયાર માસે આવે તેને બાળક કહેવાય છે ને તે જીવતાંજ રહે છે. જેથી કસુવાવડ તેને કહી શકાય જ નહિ.

ઘણી વખતે રોગી સ્રીઓને, શરીરે કૃશ થયેલી સ્રીઓને અથવા રૂષ્ટ પુષ્ટ સ્રીઓને ગર્ભાશયના દોષને લીધે બે કે અઢી માસે દર વખતે એ પ્રમાણે અટકાવ આવે છે તેને ગર્ભાશયનો દોષ સમજવો કસુવાવડ સમજવી જોઈએ નહીં કારણકે લાંબે વખતે અટકાવ આવેલો હોય એટલે યોનિદ્વારા રક્ત પ્રવાહ કે જેને લોહીવા–રક્તપ્રદર કહેવામાં આવે છે તે વહ્યા કરે છે. આમ વખતો વખત પ્રવાહ ચાલુ રહેવાથી નસોની કમજોરી થઈ જાય છે ને પંદર દિવસે, બાવીસ દિવસે અટકાવ આવે છે ને તે લાંબો સમય ચાલુ રહે છે. બાકી આવી સ્રીઓને ગર્ભ રહ્યાની ખબર ચોથા મહીનેજ પડે છે. અને તે સગર્ભાનાં ચિન્હો થયા પછી, પરંતુ જે સ્રીને રજોદર્શન દર મહિને નિયમિત રીતે આવતું હોય તે સ્રીને બે બે અઢી કે ૩ મહિને જો સ્રાવ થાય તો તેને કસુવાવડ થઈ સમજવું જોઇએ. સુવાવડી સ્રીની સુવાવડ વખતે સંભાળ રાખવામાં આવે છે તેના વખત કરતાં કસુવાડો પામતી સ્રીની સંભાળ રાખવી એટલે માગજત કરવી તે કઠણ છે. કારણ કે કંઈ કારણ મળતાં તરતજ કસુવાવડ થાય છે.

આવી કસુવાવડો થોડા થોડા અંતરે થાય તો તેના ઉપાયો યોજવાથી એ સ્રીને વખતોવખત થતી કસુવાવડ મટી જઈ ગર્ભધારણ કરે છે. ફક્ત સંભાળ એટલી જ રાખવાની કે ગર્ભાશયમાંથી સ્રાવ થયેલો તે સારી રીતે થયો છે કે નહિ ? પરંતુ ત્રણથી વધુ અને સાત માસની અંદર કસુવાવડ થાય છે તો ગર્ભાશયમાં રક્તની ગાંઠો અમુક જગ્યાએ રહી જઇ ગર્ભાશયને નુકશાન કરે છે. માટે આ બાબતે પણ ખાસ સાવચેતી રાખી ઉપાય કરવા તે પણ યોગ્યજ છે. સાત માસ પછી કસુવાવડ ગણી શકાય નહીં કારણે તે વખતે ગર્ભે તમામ અવયવો ધારણ કરેલાં હોય છે તેથી જન્મ કહેવાય છે. જ્યારે ગર્ભ અમુક મુદતનો થયા પછી કસુવાવડથી બહાર આવે છે ત્યારે તે બહાર આવતાં પહેલાં ઘણે ભાગે મરી જઈને આવે છે અથવા કદાચીત પ્રસંગોપાત એકદમ

કસુવાવડ થાય તો ગર્ભ બહાર નીકળ્યા પછી ઘણુંજ થોડા સમયમાં મરી જાય છે આ વખતે રક્તનો તમામ સંચય ગર્ભાશયમાંથી બહાર નીકળી જાય તે જ શ્રેયસ્કર છે અને જો અંદર રહી જાય તો સ્ત્રીના ગર્ભાશયને બગાડી શરીર નષ્ટ કરે છે માટે આ પ્રસંગે પૂર્ણ સંભાળ રાખવી જોઇએ.

ઘણી વખત એવા દાખલા જોવામાં આવે છે કે ઘણી સ્ત્રીઓને વારે ઘડીએ ગર્ભ રહે છે તેથી કંટાળી જઈ ગર્ભ ન રહે તેવી યુક્તિઓ યોજે છે પરંતુ આ તેમની ગંભીર ભુલ છે કુદરત આગળ કોઈનું ચાલતું નથી. આવી યુક્તિઓમાં જો એક વખત સફળતા મળે તો તે સમજે છે કે હવે મને કાંઇ વાંધો નથી પરંતુ આમ ગર્ભ નષ્ટ કરવાથી–કસુવાવડ કરાવવાથી ગર્ભાશય બીજી વખત ગર્ભ ધારણ કરવાને અશક્તિમાન થાય છે અગર ગરમ વસ્તુઓથી ગર્ભ નષ્ટ કરેલો હોય છે તેથી એ ગરમી રજને વિર્યનો સંયોગ થવાજ દેતી નથી તેથી ગર્ભ રહેવો દુષ્પ્રાપ્ય થાય છે.

આ પ્રમાણે ઉપચારોથી ઘણી વખત ગર્ભાશયમાંથી ગરમીને લીધે વહેતો રક્તપ્રવાહ ચાલુજ રહ્યા કરે છે, થોડા સમય બંધ થઈ પાછો ચાલુ થાય છે ને ગર્ભબીજ તથા ગર્ભધારણ કરતી શીરાઓને શિથીલ કરી નાંખે છે, તેમજ શરીર કૃશ થઈ ગળવા માંડે છે તથા ઘણા રોગોને પ્રાપ્ત થાય છે. જેથી આવા ઉપચારો કરવા ઇષ્ટ નથી.

હવે લક્ષમાં રાખવા જેવી એક બાબત એ છે કે ઘણી વખત ગર્ભાશયમાંથી યોનિદ્વારા ગરમીને લીધે અગર કોઈ કારણવશાત રક્તપ્રવાહ કે જે રક્ત ગર્ભને પોષણ આપી રહેતું હોય છે તે નીકળવા માંડે છે પરંતુ ગર્ભ અંદર રહી જાય છે માટે જ્યારે કસુવાવડનો પ્રસંગ આવે ત્યારે આ બાબત સંભાળ રાખવી આવશ્યક છે. કારણકે થઈ ગયેલા રક્ત પ્રવાહથી ગર્ભાશયમાં રહેલા ગર્ભને પોષણ મળતું નથી અને સ્ત્રી કસુવાવડ થઇ ગઈ એમ સમજી ખાવું પીવું છોડી દઈ ચિંતારૂપી ચીતામાં બળ્યા કરે છે જેથી છોક થઈ જવા સંભવ રહે છે માટે આવે વખતે અનુભવી લેડીડોક્ટર, નર્સ કે દાઇયાણી પાસે ખાત્રી કરાવી લેવી જોઈએ.

કસુવાવડ થયેલી સ્ત્રીનાં ગાત્રો રક્તસ્રાવને લીધે ઢીલાં થઈ જાય છે, ફીકાશ આવી જાય છે, તથા હૃદય ઉપર આઘાત થવાથી હૃદયરોગ પણ થાય છે પ્રદર જેવો રક્ત યા શ્વેત ભાગ કાયમ વહ્યા કરે છે, બેચેની રહે છે, ખોરાક ઉપર બીલકુલ રૂચી થતી નથી, શ્વાસ થાય છે, ગરમી રહ્યા કરે, અને શક્તિહીન થઈ જાય છે. કસુવાવડ થયા પછી સ્ત્રી જો માનસિક શક્તિ ઉપર આઘાત પહોંચાડે તો શરીર કૃશ થઈ જઈ ગર્ભ ધારણ કરવામાં અશક્તિમાન થાય છે. માટે કસુવાવડ થયા પછી સ્ત્રીએ મન ઉપર ખોટી અસર ન પહોંચાડતાં આનંદિત રહી આગળની જિંદગીનો ખ્યાલ કરવો જ ઉત્તમ છે.

કસુવાવડ થયા પછી એક વર્ષ સુધી ગર્ભ ધારણ ન થાય તેમ વર્તવું ઘણું જ યોગ્ય છે.

વિધવા જોઈએ છે

માસિક બસો રૂપિઆ કમાતા શિક્ષિત વણીકને સંસ્કારી વિધવા લગ્ન માટે જોઈએ છે. સૌન્દર્ય કરતાં સદ્‌ગુણની જરૂર છે. સુપાત્રને દશ હજારની બેંક ગેરેન્ટી. એરમેઇલથી લખો.

ધનજી કાનજી ગાંધી
લેખક અને પ્રકાશક
'સામાજિક ક્રાંતિ ભાગ બીજો'
અને 'રસમંજરી'
પો. બો. નં. ૧૪૭ નાઇરોબી
(બ્રી. ઈ. આફ્રીકા)

પુનર્યોગ

લેખક : અશોક હર્ષ

વર્ષનાં વર્ષ વીત્યાં પરિભ્રમણમાં
આજ પામું પુનર્યોગ પાછો;
હો રહે સ્વલ્પ સહયોગ, ખુશ છું છતાં,
ક્યાં મને યે મળે જંપ ઝાઝો ?
ઓ મહાંભોધિ! મામોમની ઓ ધરા!
રંજ હેયે ન લહશો અજંપે:
સ્થૈર્ય સંસારમાં છે કદી કોઇને ?
તો રહે, ખેદ શાને વિયોગે ?

મૃત્તિકા, આ મહાભાગ્ય મામોમની !
આજ યે ધન્ય હું શીર્ષ ધારૂં;
દર્શને સર્વ મ્લાનિ મટે, વર્ષ ને
આંખનો યે અસંતોષ હારૂં.
જિંદગી માંહ્ય જિન્દાદિલી જે જડી,
આર્દ્રતા અંકુરી જે ઉગે,
દૃષ્ટિનો કોણ, કર્તવ્યદીક્ષા મળી
સ્વપ્ન યે સર્વ, તારે સુઅંકે.

આજ ઇચ્છું પુનઃ શરણ એ અંકનું
ખંડકાસારની ઉત્પલાઓ !
આવતો એ જ મહદાશ સંમોહથી
સ્ફુર્ત શતધા થતા વત્સલાઓ !
નિયન તા તો ય સહસા છ જો સાંપડ્યું.
ભાગ્યવશ આજનું ભવ્ય ટાણું,

સ્વલ્પ સંયોગ ને દીર્ઘ વિરહે રહું
પૂર્વસ્મૃતિઓનું લવ માત્ર લ્હાણું.

ને અભિષિક્ત કરતા ધરા અબ્ધિઓ !
મૈત્રિ તારી ન ભુલું મદીલી;
મૈત્રિ તો સર્વની હોય; રાખી ન તેં
કિન્તુ ઔદાર્યમાં કૈં બખીલી.
રમ્ય નિર્ઘોષ પ્રતિઘોષ પાડી રહે,
દૂરદૂરે હૃદય કૈં હલાવી;
નજરથી જરકસી રજનીની ના ખસે
મધુભરી રમ્ય રે રૌપ્ય પ્યાલી.

મર્ષથી ગેંદ ઉછાળતી ભાનુની
દોડતાં થાકથી લાલ થાતી
એ ઉષા, ને રમતિયાળ સંધ્યા ય એ
બેન બે ગૂઢ સંગીત ગાતી.
જોઈ ઉન્મત્તતા મત્ત હું યે બનું
ધારતો અધૃતિ ના ધરાઉં,
દશ્ય સંમૂઢ થાતાં જ જાદુગરી
જીતતી તારી, હું હાર ખાઉં.

ગાજતા ઓ સખા ! મૂક ઓ માવડી !
આજ દિલનો બધો મર્મ કે'તો;
જીવનાં તેજ આરામ હો થાય જ્યાં
વ્યોમ-ઉદધિ-ધરિત્રી-ત્રિભેટો.

☆

કસુવાવડ થાય તો ગર્ભ બહાર નીકળ્યા પછી ઘણુજ થોડા સમયમાં મરી જાય છે આ વખતે રક્તનો તમામ સંચય ગર્ભાશયમાંથી બહાર નીકળી જાય તેજ શ્રેયસ્કર છે અને જો અંદર રહી જાય તો સ્ત્રીના ગર્ભાશયને બગાડી શરીર નષ્ટ કરે છે માટે આ પ્રસંગે પૂર્ણ સંભાળ રાખવી જોઈએ.

ઘણી વખત એવા દાખલા જોવામાં આવે છે કે ઘણી સ્ત્રીઓને વારે ઘડીએ ગર્ભ રહે છે તેથી કંટાળી જઈ ગર્ભ ન રહે તેવી યુક્તિઓ યોજે છે પરંતુ આ તેમની ગંભીર ભૂલ છે કુદરત આગળ કોઈનું ચાલતું નથી. આવી યુક્તિઓમાં જો એક વખત સફળતા મળે તો તે સમજે છે કે હવે મને કાંઈ વાંધો નથી પરંતુ આમ ગર્ભ નષ્ટ કરવાથી–કસુવાવડ કરાવવાથી ગર્ભાશય બીજી વખત ગર્ભ ધારણ કરવાને અશક્તિમાન થાય છે અગર ગરમ વસ્તુઓથી ગર્ભ નષ્ટ કરેલો હોય છે તેથી એ ગરમી રજને વિર્યનો સંયોગ થવાજ દેતી નથી તેથી ગર્ભ રહેવો દુષ્પ્રાપ્ય થાય છે.

આ પ્રમાણે ઉપચારોથી ઘણી વખત ગર્ભાશયમાંથી ગરમીને લીધે વહેતો રક્તપ્રવાહ ચાલુજ રહ્યા કરે છે, થોડા સમય બંધ થઈ પાછો ચાલુ થાય છે ને ગર્ભબીજ તથા ગર્ભધારણ કરતી શીરાઓને શિથીલ કરી નાંખે છે, તેમજ શરીર કૃશ થઈ ગળવા માંડે છે તથા ઘણા રોગોને પ્રાસ થાય છે. જેથી આવા ઉપચારો કરવા ઈષ્ટ નથી.

હવે લક્ષમાં રાખવા જેવી એક બાબત એ છે કે ઘણી વખત ગર્ભાશયમાંથી યોનિદ્વારા ગરમીને લીધે અગર કોઈ કારણવશાત રક્તપ્રવાહ કે જે રક્ત ગર્ભને પોષણ આપી રહેતું હોય છે તે નીકળવા માંડે છે પરંતુ ગર્ભ અંદર રહી જાય છે માટે જ્યારે કસુવાવડનો પ્રસંગ આવે ત્યારે આ બાબત સંભાળ રાખવી આવશ્યક છે. કારણકે થઈ ગયેલા રક્ત પ્રવાહથી ગર્ભાશયમાં રહેલા ગર્ભને પોષણ મળતું નથી અને સ્ત્રી કસુવાવડ થઈ ગઈ એમ સમજી ખાવું પીવું છોડી દઈ ચિંતારૂપી ચીતામાં બળ્યા કરે છે જેથી ખોડ થઈ જવા સંભવ રહે છે માટે આવે વખતે અનુભવી લેડીડોક્ટર, નર્સ કે દાઈયાણી પાસે ખાત્રી કરાવી લેવી જોઈએ.

કસુવાવડ થયેલી સ્ત્રીનાં ગાત્રો રક્તશ્રાવને લીધે ઢીલાં થઈ જાય છે, ફીકાશ આવી જાય છે, તથા હૃદય ઉપર આઘાત થવાથી હૃદયરોગ પણ થાય છે પ્રદર જેવો રક્ત યા શ્વેત ભાગ કાયમ વહ્યા કરે છે, બેચેની રહે છે, ખોરાક ઉપર બીલકુલ રૂચી થતી નથી, શ્વાસ થાય છે, ગરમી રહ્યા કરે, અને શક્તિહીન થઈ જાય છે. કસુવાવડ થયા પછી સ્ત્રી જો માનસિક શક્તિ ઉપર આઘાત પહોંચાડે તો શરીર કૃશ થઈ જઈ ગર્ભ ધારણ કરવામાં અશક્તિમાન થાય છે. માટે કસુવાવડ થયા પછી સ્ત્રીએ મન ઉપર ખોટી અસર ન પહોંચાડતાં આનંદિત રહી આગળની જિંદગીનો ખ્યાલ કરવો જ ઉત્તમ છે.

કસુવાવડ થયા પછી એક વર્ષ સુધી ગર્ભ ધારણ ન થાય તેમ વર્તવું ઘણું જ યોગ્ય છે.

વિધવા જોઈએ છે

માસિક બસો રૂપિઆ કમાતા શિક્ષિત વણીકને સંસ્કારી વિધવા લગ્ન માટે જોઈએ છે. સૌન્દર્ય કરતાં સદ્ગુણની જરૂર છે. સુપાત્રને દશ હજારની બેંક ગેરેન્ટી. એરમેઈલથી લખો

ધનજી કાનજી ગાંધી

લેખક અને પ્રકાશક
'સામાજિક ક્રાંતિ ભાગ બીજો'
અને 'રસમંજરી'

પો. બો. નં. ૧૪૭ નાઈરોબી
(બ્રી. ઈ. આફ્રીકા)

પુનર્યોગ

લેખક : અશોક હર્ષ

વર્ષનાં વર્ષ વીત્યાં પરિભ્રમણમાં
આજ પાછું પુનર્યોગ પાછો;
હો રહે સ્વલ્પ સહયોગ, ખુશ છું છતાં,
ક્યાં મને યે મળે જંપ ઝાઝો!
ઓ મહાબોધિ! માભોમની ઓ ધરા!
રંજ લેશે ન લહશો અજંપે;
સ્થૈર્ય સંસારમાં છે કદી કોઈને!
તો રહે, ખેદ શાને વિયોગે!

મૃત્તિકા, આ મહાભાગ્ય માભોમની!
આજ યે ધન્ય હું શીર્ષ ધારૂં;
દર્શને સર્વ મ્લાનિ મટે, વર્ષ ને
આંખનો યે અસંતોષ હારૂં.
જિંદગી માંહ્ય જિન્દાદિલી જે જડી,
આર્દ્રતા અંકુરી જે ઉમંગે,
દૃષ્ટિનો કોણ, કર્તવ્યદીક્ષા મળી
સ્વપ્ન યે સર્વ, તારે સુસંગે.

આજ ઇચ્છું પુનઃ શરણ એ અંકનું
પંકજાસારની ઉત્પલાઓ!
આવતો એ જ મહદાશ સંમોહથી
સ્ફુર્ત શતધા થવા વત્સલાઓ!
નિયન તા તો ય સહસા છ જો સાંપડ્યું,
ભાગ્યવશ આજનું ભવ્ય ટાણું,

સ્વલ્પ સંયોગ ને દીર્ઘ વિરહે રહું
પૂર્વસ્મૃતિઓનું લવ માત્ર લ્હાણું.

ને અભિષિક્ત કરતા ધરા અબ્ધિઓ!
મૈત્રિ તારી ન ભુલું મદીલી;
મૈત્રિ તો સર્વની હોય; રાખી ન તેં
કિન્તુ ઔદાર્યમાં કૈં બખીલી.
રમ્ય નિર્ઘોષ પ્રતિઘોષ પાડી રહે,
દૂરદૂરે હૃદય કે હલાવી;
નજરથી જરકસી રજનીની ના ખસે
મધુભરી રમ્ય રે રૌપ્ય પ્યાલી.

ગર્ભથી ગેંદ ઉછાળતી ભાનુની
દોડતાં થાકથી લાલ થાતી
એ ઉષા, ને સ્મિતિયાળ સંધ્યા ય એ
બેન બે ગૂઢ સંગીત ગાતી.
જોઈ ઉન્મત્તતા મત્ત હું યે બનું
ધારતો અધુતિ ના ધરાઉં,
દૃશ્ય સંમૂઢ થાતાં જ જાદૂગરી
જીતતી તારી, હું હાર ખાઉં.

ગાજતા ઓ સખા! મૂક ઓ માવડી!
આજ દિલનો બધો મર્મ કે'તો;
જીવનાં તેજ આરામ હો થાય જ્યાં
વ્યોમ-ઉદધિ-ધરિત્રી-ત્રિભેટો.

☆

" વૈરાગિની "

લેખક : શ્રી અંગણુ

એ જુવાન હતી છતાં વિધવા હતી. એનો પતિ એને તરછોડી સ્વર્ગની મોજ માણવા ચાલી ગયો. એ બિચારી નિરાધાર અવસ્થામાં સમાજની ઠોકરો ખાવા જીવતી રહી, આ હતો એનો અપરાધ. એનો પતિ સાધારણ સ્થિતિનો માણસ હતો. સ્થાવર કે જંગમ મિલ્કત પણ ખાસ નહોતી. છતાં થોડાએક રૂપીયા ધિરાણુ કરતા હતા. આ શરાફત એમની આબરૂ હતી. આટલી મિલ્કત ઉપર જ ગુજારો કરવો મુશ્કેલ હતું. આગળ પાછળ સંભાળ લેનાર પણ કોઇ નહોતું. સંતાન પણ નહોતું કે જેનું મોં જોઈ ભવિષ્યની આશાનાં સ્વપ્નોમાં દુઃખના દિવસોમાં તે વિસામો લે. એકલી અટુલી એ નિરાધાર વિધવા હતી. પ્રભુ પૂજા કરી કદિ કદિ શાન્તવન મેળવતી. સમાજથી એણે પોતાનું અસ્તિત્વ છુપાવવાનું હતું. કોઇની નજરે ન ચઢે એ રીતે જ એણે વેપાર ચલાવવો જોઇએ. પણ એ લાંબો વખત ન ટકી શક્યું. પોતાના નિર્વાહનો તો કંઈ બંદોબસ્ત કરવો જોઇએ! દેણદારો પૈસા આપવા આનાકાની કરતા હતા. નિરાધાર અબળા કોર્ટ દરબારે જઈ શકવાની નથી, એ બધાંને ખાત્રી હતી. એક દિવસ એવો પણ ઉગ્યો કે એ બિચારી પાસે ન મળે લક્ષ્મી કે ન મળે ઘરમાં ધાન્ય. આજુબાજુવાળાઓ કોઈ એની સાથે વધુ સંપર્ક રાખતા નહિ. વિધવા–તેમાં પણ યુવાન વિધવા–એટલે સાપનો ભારો. એને આશરો કોણ આપે? બાકી કોઈ ટાણે વધ્યું ઘટ્યું ખાવાનું એને પહોંચાડવા જેટલી ઉદારતા એ પાડોશીઓમાં હતી ખરી.

એક દિવસ સંધ્યા સમય બાદ તે તળાવને ઓવારે બેઠી હતી. એકલી જ હતી એને માત્ર આવા સમયે જ આવવાની આશા હતી. જે સમયે ત્યાં કોઈ હોય નહિ. એનું મન ઉભરાઇ આવ્યું. અને એ એકાંતમાં એણે ડુસકાં લેતાં રડી લીધું. એક વૃદ્ધ હાથમાં લાકડી ઠોકતા ત્યાં થઇને પસાર થતા હતા. સાઠેક વર્ષ તો થયાં હશેજ. આંખોએ આછી ઝાંખ વળતી તેથી દોરો બાંધેલાં ચશ્માં પણ પહેરેલાં હતાં. હાથમાંની લાકડી કોઇ ઝાડ ઉપરથી ભાંગી આણેલી હશે કે બજારમાંથી ખરીદી હશે એ સમજવું મુશ્કેલ હતું. છતાં આ વૃદ્ધ ગામના પ્રતિષ્ઠિત માણસ હતા. કોઇનો ડુસકાંનો અવાજ સાંભળી એમણે દૂરથી જ પૂછ્યું:–" કોણ રડી રહ્યું હશે એ ?"

કોઇએ જવાબ ન આપ્યો. વૃદ્ધ જરા વધુ નજીક ગયો. ચશ્માનો દોરો ઠીક કરતાં ફરી પૂછ્યું છતાં કંઇ જવાબ ન મળ્યો. વૃદ્ધ હવે લાકડી ઠોકતાં પાછા વળવા માંડ્યું. પણ એની કુતુહલતા એને ફરી પાછો ખેંચી લાવી. હવે તો એ સ્ત્રીને પણ લાગ્યું કે પોતાનું દુઃખ આ વૃદ્ધ પાસે કહી મનનો ભાર હલકો કરવામાં કંઈ ખોટું નથી.

" એ તો હું શારદા." ડોસાને ખબર હતી કે એક વખતે આ નામ લોકોમાં કેટલું સન્માન પામતું. એ શહેરમાંથી ગામડામાં પતિગૃહે આવેલી. શહેરના સંસ્કાર અને સુઘડતા પણ લાવેલી. ટાપટીપમાં તો એ એક્કો હતી. ગામની બીજી કોઈ સ્ત્રી એના જેવી ટાપટીપ ન કરતી. કોઈ એના જેટલું ભણેલું પણ નહોતું. જ્યારે શારદા તો ભલભલા પુરુષોને પણ ચર્ચામાં મહાત કરતી.

" શારદા ! અહિંયાં તળાવકાંઠે બેસી સંધ્યા ટાણે રડે છે? જાણે છે ગામની ભાગોળે અને તળાવ ઉપર ભૂત હોય છે તે ? તું તો વળી કેવી સમજદાર છે. બે અક્ષર શીખેલી છે તો સારા ધર્મપુસ્તકો વાંચ તો એ મરેલો જીવ પણ કંઇ પામે આ બધું ભૂલી તને અહિં રડવાનું કેમ સુઝયું ?

" એ બધું એ હું જાણું છું. પણ ત્રણ ત્રણ દિવસ થયા ઘરમાં ખાવાના સાંસા છે. માગતું લેણું કોઇ આપતું નથી દિવસ ઉગે છે અને સૂર્યનારાયણ સામું જોતી બેસું છું: કદાચ એમના આથમતા પહેલાં ક્યાંયેથી ખાવા જેટલું પામું તો ! એમ કરતાં સાંજ પડે છે અને પેટ દબાવી સુઇ રહું છું. પરંતુ હવે એ બધું નથી સહેવાતું."

"આમ નાહિંમત ન થા શાન્ત થઈ ઘેર જા. હું તને થોડા દાળ-ચોખા મોકલાવીશ."

"ના, એમ મોકલવાની કંઈ જરૂર નથી. સમય આવશે ત્યારે મને મારું પોતાનું જ મળી રહેશે. આવી રીતે ભીખ માગી કેટલા દિન નીકળશે?

"ભીખ માગવાની શી જરૂર છે શારદા! મને પણ મુશ્કેલી તો છે જ. વૃદ્ધ થયો છું છતાં ખાવા પાણી હાથે જ કરવાં પડે છે. જો તું કબુલ થાય તો સદાને માટે..."

"ના. એવી વાત ન કરો. આ બધું જાણ્યા પછી લોકો મારે માટે શું બોલશે?"

"કેવી વાત કરે છે તું? જાણે છે લોકોમાં મારી કેટલી પ્રતિષ્ઠા છે! મારો આશરો મેળવ્યા પછી તો લોકો તારા પગ પૂજતા આવશે."

"દાદા, તમારા જેવા વૃદ્ધ માણસને મોએ..."

"બસ, બધા આમજ કહે છે. વૃદ્ધ થયો છું એ તો મારો ગુન્હો છે નહિ તો શું કામ દુઃખી થતો હોત? અમારા કિશોરનાં મા મરી ગયાં ત્યારે પાંચ પાંચ જગાએથી માગાં આવેલાં. હું સમજ્યો કાલે કિશોર મોટો થશે, ઘરમાં એની વહુ ફરતી હશે, મારે શું દુઃખ હશે! હવે પરણવાની શું ખાસ એવી જરૂર છે? જો પરણ્યો હોત તો ઘરમાં તારી ઉંમરની વહુ ફરતી હોત. પણ હાથે કરીને આ દુઃખ વહોરી લીધું છે."

"તમે ન પરણ્યા તે જ સારું કર્યું, નહિ તો કોઈ બિચારીને યુવાન વયે વૈધવ્ય ભોગવવાનું રહેત. તમે હવે કેટલા કાળ કાઢવાના છો?"

"શિવ, શિવ, શિવ, શિવ." વૃદ્ધને પણ કોઈ મરવાનું કહે તે પસંદ ન પડ્યું, "જીવન મરણ તે કોના હાથની વાત છે? તારો પતિ ભર યુવાન વયે ચાલી ગયો અને અમે ઘરડે ઘડપણ આ દુઃખ ભોગવવા જીવતા રહ્યા છીએ."

"મારું કમનસિબ, નહિ તો મારા લગ્ન વખતે તો એમની તબીયત ખૂબ તંદુરસ્ત હતી."

"શારદા, હવે તું સમજી. સૌભાગ્ય અને વૈધવ્ય એ તો નસિબ આધિન છે. બાકી માણસની આબરૂ ધન દોલત એ બધું કંઈ ઓછું મહત્વનું નથી. જો મારા ઘરમાં વિધવા હોય તો એને ખાધે પીધે દોલત ન ખૂટે એટલે તો લોકો આ ધોળા થયા પછી પણ આ ઘર અને વર મેળવવામાં પડાપડી કરે છે."

"એ તો દુઃખ છે આજના આપણા સ્ત્રી સમાજનું પતિની દોલત અને આબરૂને સહારેજ એમને જીવન વિતાવવું પડે છે. એથી વૃદ્ધ પણ ધનિક વર માટે પડાપડી થાયજ. દરરોજ એક મુઠી અન્ન કાયમનું મળે એટલા માટે જીવનની બધી અભિલાષાઓને સળગાવી મુકવી પડે છે." શારદા હવે એના મુળ સ્વભાવ ઉપર આવતી હતી.

"સ્ત્રીઓને એથી વિશેષ જોઈએ પણ શું? બે ટંક અન્નનું પાણું કે બસ. તારોજ દાખલો જો કે એટલું ખાવાનું ઠેકાણું નથી માટે તો આટલું મુંઝાવું પડે છે."

"દાદા, સ્ત્રીઓને જોઈએ છીએ અન્ન નહિ પણ અન્ન મેળવવાની શક્તિ—ત્યાં સુધી એ અપંગજ રહેશે. ગરીબ ગાયની માફક દોરાતી રહેશે અને વૃદ્ધ ધનિકોના ભાવ તેજ રહેશે. જે દિવસે એ શક્તિ સ્ત્રી સમાજમાં આવશે તે દિવસે એ હડધુત થતી મટી જશે. એમનાં માબાપને પણ એમની એટલી ફિકર કરવાપણું રહેશે નહિ. આજે કન્યા જે શાપરૂપે અવતરે છે તે કદાચ ફરી આશિર્વાદરૂપ મનાશે", શારદાના અંતરમાં ફરી જ્વાળા પ્રગટી ઊઠી.

"તું કમાવાની વાત કરે છે? કોઈની મદદ સ્વીકારવાની શક્તિ પણ હજુ તારામાં નથી આવી મહેનત-નોકરી કરી કમાવું કેટલું મુશ્કેલ છે એ ખબર છે? કેટલી હિંમત, મહેનત અને અપમાનોના ભોગે માણસને પેટ પુરતું મળી રહે છે. ત્યાં તમે કેમ ટકી શકશો?", વૃધ્ધે જડબાતોડ જવાબ આપ્યો.

"વિના કારણ તમને બોજારૂપ નથી થવું માટે તમારી મદદ સ્વીકારવા ના પાડું છું. ખોટી અફવાઓ અને આળ ચઢે એ પણ સાચું. પરંતુ મને લાગે છે કે મારે એક પરાધિન અબળા જ ન રહેતા મારી શક્તિઓને ખીલવવી જોઈએ એ પુરૂષાર્થમાં જ છે મારું સદ્‌ભાગ્ય અને મારી મુક્તિ. આટલા દિવસ ભૂખે કાઢ્યા છે અને હજુ પણ થોડું વધુ સહેવું પડશે તો એ શક્તિ અને હિંમત જરૂર બહાર આવશે"

"ઠીક ભાઈ, મેં તો મારી ફરજ બજાવી છે. તારું ભવિષ્ય તારે હાથ છે, ઠીક લાગે તેમ કર."

લાકડી ઠોકતાં ઠોકતાં વૃધ્ધે પીઠ ફેરવી ચાલવા માંડ્યું.

"હજુ આટલી ઉંમરે પણ ઘરમાં મારા જેવડી યુવાન નવોઢા સાચવવાનો મોહ ગયો નથી લાગતો" ધીરા અવાજે મનમાં બબડી શારદાએ પણ આંસુ લુછી ઘર તરફ જવા માંડ્યું. [અપૂર્ણ]

" વૈરાગિની "

લેખક : શ્રી અંબુ

એ જુવાન હતી છતાં વિધવા હતી. એનો પતિ એને તરછોડી સ્વર્ગની મોજ માણવા ચાલી ગયો. એ બિચારી નિરાધાર અવસ્થામાં સમાજની ઠોકરો ખાવા જીવતી રહી, આ હતો એનો અપરાધ. એનો પતિ સાધારણ સ્થિતિનો માણસ હતો. સ્થાવર કે જંગમ મિલ્કત પણ ખાસ નહોતી. :છતાં થોડાએક રૂપીયા ધિરાણ કરતા હતા. આ શરાફત એમની આબરૂ હતી. આટલી મિલ્કત ઉપર જ ગુજારો કરવો મુશ્કેલ હતું. આગળ પાછળ સંભાળ લેનાર પણ કોઇ નહોતું. સંતાન પણ નહોતું કે જેનું મોં જોઈ ભવિષ્યની આશાનાં સ્વપ્નોમાં દુઃખના દિવસોમાં તે વિસામો લે. એકલી અટુલી એ નિરાધાર વિધવા હતી. પ્રભુ પૂજા કરી કદિ કદિ શાન્તવન મેળવતી. સમાજથી એણે પોતાનું અસ્તિત્વ છુપાવવાનું હતું. કોઇની નજરે ન ચઢે એ રીતે જ એણે વેપાર ચલાવવો જોઇએ. પણ એ લાંબો વખત ન ટકી શક્યું. પોતાના નિર્વાહનો તો કંઈ બંદોબસ્ત કરવો જોઇએ:! દેણદારો પૈસા આપવા આનાકાની કરતા હતા. નિરાધાર અબળા કોર્ટ દરબારે જઈ શકવાની નથી, એ બધાંને ખાત્રી હતી. એક દિવસ એવો પણ ઉગ્યો કે એ બિચારી પાસે ન મળે લક્ષ્મી કે ન મળે ઘરમાં ધાન્ય. આજુબાજુવાળાઓ કોઈ એની સાથે વધુ સંપર્ક રાખતા નહિ. વિધવા—તેમાં પણ યુવાન વિધવા—એટલે સાપનો ભારો. એને આશરો કોણ આપે ? બાકી કોઈ ટાણે વધ્યું ઘટ્યું ખાવાનું એને પહોંચાડવા જેટલી ઉદારતા એ પાડોશીઓમાં હતી ખરી.

એક દિવસ સંધ્યા સમય બાદ તે તળાવને ઓવારે બેઠી હતી. એકલી જ હતી એને માત્ર આવા સમયે જ આવવાની આશા હતી. જે સમયે ત્યાં કોઈ હોય નહિ. એનું મન ઉભરાઇ આવ્યું. અને એ એકાંતમાં એણે ડુસકાં લેતાં રડી લીધું. એક વૃદ્ધ હાથમાં લાકડી ઠોકતા ત્યાં થઇને પસાર થતા હતા. સાઠેક વર્ષ તો થયાં હશેજ. આંખોએ ઝાંખી ઝાંખ વળતી તેથી દોરો બાંધેલાં ચશ્માં પણ પહેરેલાં હતાં. હાથમાંની લાકડી કોઇ ઝાડ ઉપરથી ભાંગી આણેલી હશે કે બજારમાંથી ખરીદી હશે એ સમજવું મુશ્કેલ હતું. છતાં આ વૃદ્ધ ગામના પ્રતિષ્ઠિત માણસ હતા. કોઇનો ડુસકાંનો અવાજ સાંભળી એમણે દૂરથી જ પૂછ્યું:—" કોણ રડી રહ્યું હશે એ ?"

કોઇએ જવાબ ન આપ્યો. વૃદ્ધ જરા વધુ નજીક ગયો. ચશ્માનો દોરો ઠીક કરતાં ફરી પૂછ્યું છતાં કંઇ જવાબ ન મળ્યો. વૃદ્ધ હવે લાકડી ઠોકતાં પાછા વળવા માંડ્યું. પણ એની કુતુહલતા એને ફરી પાછો ખેંચી લાવી. હવે તો એ બાઇને પણ લાગ્યું કે પોતાનું દુઃખ આ વૃદ્ધ પાસે કહી મનનો ભાર હલકો કરવામાં કંઇ ખોટું નથી.

"એ તો હું શારદા." ડોસાને ખબર હતી કે એક વખતે આ નામ લોકોમાં કેટલું સન્માન પામતું. એ શહેરમાંથી ગામડામાં પતિગૃહે આવેલી. શહેરના સંસ્કાર અને સુઘડતા પણ લાવેલી. ટાપટીપમાં તો એ એક્કો હતી. ગામની બીજી કોઈ સ્ત્રી એના જેવી ટાપટીપ ન કરતી. કોઈ એના જેટલું ભણેલું પણ નહોતું. જ્યારે શારદા તો ભલભલા પુરુષોને પણ ચર્ચામાં મહાત કરતી.

" શારદા ! અહિયાં તળાવકાંઠે બેસી સંધ્યા ટાણે રડે છે? જાણે છે ગામની ભાગોળે અને તળાવ ઉપર ભૂત હોય છે તે ? તું તો વળી કેવી સમજદાર છે. બે અક્ષર શીખેલી છે તો સારા ધર્મપુસ્તકો વાંચ તો એ મરેલો જીવ પણ કંઇ પામે આ બધું ભૂલી. તને અહિં રડવાનું કેમ સુઝ્યું ?

" એ બધું એ હું જાણું છું. પણ ત્રણ ત્રણ દિવસ થયા ઘરમાં ખાવાના સાંસા છે. માગતું લેણું કોઇ આપતું નથી દિવસ ઉગે છે અને સૂર્યનારાયણ સામું જોતી બેસું છું: કદાચ એમના આથમતા પહેલાં ક્યાંયેથી ખાવા જેટલું પામું તો ! એમ કરતાં સાંજ પડે છે અને પેટ દબાવી સૂઇ રહું છું. પરંતુ હવે એ બધું નથી સહેવાતું."

બ્હારના આમંત્રિત મહેમાનોમાં શ્રી અર્જુનભાઈ, શ્રી વલ્લભરામભાઇ વૈદ્ય, શ્રી રવિશંકર મહારાજ, શ્રી બબલભાઈ, શ્રી રાવજીભાઈ, શ્રી જુગતરામભાઇ, શ્રી ઉત્સવભાઈ, શ્રી ઇન્દુબ્હેન શેઠ શ્રી રમણીકભાઈ, શ્રી ધર્માનંદ કોસંબી, શ્રી પરિક્ષીતભાઇ, વગેરેએ પોતાના વિષયોને સુંદર રીતે મૂકી, વિદ્યાર્થીનીઓ પાસે પ્રશ્નોની ઝડી વરસાવી હતી.

આ વર્ગનો કાર્યક્રમ વહેલી પ્રભાતે ૫-૪૫ થી શરૂ થતો. ઘંટ બજતાં સૌ સ્વચ્છતાનું કામ શરૂ કરી દેતાં, એ પૂરૂં થતાં દંતધાવન વિધીથી પરવારતાં ૬-૩૦ વાગે કવાયત માટે વ્હીસલ વાગતાં સૌ તૈયાર થઈ જતાં. એ ૭-૩૦ સુધી ચાલતું. ત્યારબાદ ૮-૩૦ સુધી સૌ બ્હેનો સ્નાનવિધીથી પરવારી વર્ગ માટે તૈયાર થઇ જતાં. ખૂબ દોડાદોડી છતાં બ્હેનોનો ઉત્સાહ પોતાના કામને પહોંચી વળતો. ૮-૩૦ થી ૧૨ સુધીમાં જુદા જુદા વક્તાઓ પાસેથી પોતાના વીષયોનું જ્ઞાન મેળવી ૧૨ વાગે સૌ ભોજન માટે તૈયાર થઇ જતાં ૧૨ થી ૪-૩૦ સુધીનો સમય વિદ્યાર્થીનીઓના સ્વાધ્યાય અને મનન વાંચન માટે રહેતો તે પછી ૪-૩૦ થી ૮ સુધી વર્ગો ચાલતાં સાંજના સમયમાં રમતગમત અને ઉદ્યોગોને સ્થાન રહેતું. ૮ થી ૯ ભોજનવિધીથી પરવારી સૌ પોતાના વાંચનલેખન કાર્યમાં પ્રવૃત થતાં ૧૦-૩૦ ને સમયે એમનો આરામનો સમય થતો.

વર્ગમાં, કાર્ય કરતી અને કરવા ઇચ્છતી એવી ૧૭ વર્ષથી માંડી ૪૦ વર્ષની ઉમરની બ્હેનો હતી. સૌનો ઉત્સાહ અને ધગશ સુંદર હતા. પ્રૌઢ વયની બ્હેનો પણ નવું જ્ઞાન સંપાદન કરવા માટે નાની વયની બ્હેનો જેટલી જ આતુર અને જીજ્ઞાસુ હતી. આવા વર્ગની સંખ્યા ઉત્તરોત્તર વધતી જશે તો એમાંથી જ ગુજરાતની કાર્યકર માટેની ભૂખ ભાગવાની છે.

પુષ્પાબેન મહેતા

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરીસંજીવની

રજીસ્ટર્ડ હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકના રૂ. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખો:—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટ:—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

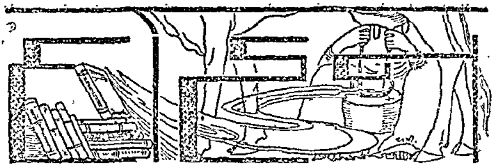

બોરીવલીમાં સ્ત્રી-કાર્યકરોની તાલીમની છાવણી

જામફળી અને ચિકુના છોડ વેરે ગૂંથાયેલાં આમ્રવૃક્ષોની છાયામાં લપાયેલી વાંસની કુટિરો એ છે બોરીવલીની છાવણી, જ્યાં કસ્તુરબા સ્મારકની યોજનાનાં પ્રથમ પુષ્પ પાંગર્યાં. 'છાવણી ગઈ ૮ મી મેના દિવસે સમાપ્ત થઈ.

રળિયામણું સ્થાન

જગ્યા રળિયામણી હતી. બે માસમાંય ત્યાં ઠંડક વતી. માત્ર ફળ જરા કાચાં હતાં-પાણીની અછત હતી. તમારું શરીર પણ પોતાનું જ હોય એવી રીતે અંગ આવરતી લાલ, કાળી, નાની મોટી કીડીઓનો તો ત્યાં સુમાર નહોતો. પણ આથી કશો ગેરફાયદો નહોતો. ફળ જો પાકાં હોત તો શિબિરવાસીઓ ખાવા લલચાયાં હોત. અને એ ફળ એમનાં ક્યાં હતાં? પાણીની જો અછત ન હોત તો તાલીમનું એક અંગ વ્યવહારમાં ઉતારી જ ન શકાયું હોત, અને કીડીઓ માટે તો શિબિરનિયામક મૃદુલા સારાભાઈના શબ્દો ટાંકું તો કીડી વગરનાં આમ્રવૃક્ષો ક્યાંય જોયાં છે? આમ્રવૃક્ષોનું ઝુંડ શીતળ હોય છે. એપ્રિલ-મેમાં આવી છાયા આવકારદાયક છે. તેમાં ય તમે જો સ્ત્રી હો અને પ્રથમવાર જ ઘરના ઉંબરા બહાર પગ મૂકતાં હો તો તો વધારે.

કાર્યકરોનાં વિવિધ જુથો

એ બધાં રેવાયેલાં નહોતાં જ. આ ૭૬ શિબિરવાસીઓમાંનાં બધાં તો નહિ જ એમાંનાં કેટલાંક જૂનાં મહાસભાવાદી કાર્યકરો છે. સંયુક્ત પ્રાંતની ધારાસભાનાં બે સ્ત્રી સભ્યો છે, એમણે ઘણી છાવણીઓ-નજરકેદની છાવણીમાં ય જીવન ગુ છે, એમાં પણ કેટલાક છે, જે સરકારી ને ફગાવી દઈને આ કર્ણધારોમાં જોડાયાં છે. એ કેટલાક છે, જે શાળા મહાશાળાનો અભ્યાસ હ જ પૂરો કરીને આવ્યા છે. મોટા ભાગનાં ન વયનાં છે-૩૦ વર્ષની નીચેના કેટલાક પ્રૌઢ પહોંચેલા છે. કેટલાક વૃદ્ધ પણ છે. કેટલાંક ચિત છે, કેટલાક અપરિચિત, કેટલાકને ઘેર છો પણ રમે છે, લગભગ આઠ જેટલા. અગાઉ કોઈ આવો નિરનિરાળી પ્રવૃત્તિવાળી સ્ત્રીઓ એક રહી નથી અને શ્રી. મૃદુલા સારાભાઈ કહે છે ઘેરાં હોવા છતાં આજસુધી માંહોમાંહે ઝગડા કે એકેયે ગંભીર પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કર્યો નથી.

પ્રાંતિક શિબિરો

એ રીતે એક મહિનાની આ બોરીવલી શિ પોતાના પ્રાંતોમાં આવી શિબિરો ખોલી શકે એ કાર્યકર્તાઓનું જૂથ તૈયાર કરવા માટે ઉઘાડવામાં અ હતી. પ્રાંતોમાં આવી શિબિરો ત્રણ મહિનાપય ચાલશે અને એમાં એ કાર્યકરો તૈયાર થશે, ગામડાંમાં જઈ લોકોને કેળવશે.

બોરીવલીમાં આસામ, બંગાળ, બિહાર, સંયુ પ્રાંત, પંજાબ, સિંધ, મહાકોશલ, ગુજરાત, મ રાષ્ટ્ર, તામીલનાડ આન્ધ્ર, કેરાલા, રાજપૂતાના, ક ટક, માઈસોરનાં પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતાં. શિ રના તો ચાર જ જૂથ હતાઃ (૧) સંચાલિકા-વ વટ કરનારીઓ (૨) ગૃહપતિઓ (૩) વ્યાય શિક્ષકો (૪) બાળ શિક્ષકો, આમાંથી સંચાલિકાઓ કસ્તુરબા સ્મારક માટે કાર્ય કરવાની ત્રણ વર્

ખાતરી આપવી જોઈએ. કોઈ જાતના અંતરાયો બાળકના પણ—એના આડે નહિ આવી શકે. અલબત્ત, બધા કામનું વેતન તો હશે જ.

દૈનિક વિધિ

શિબિરનો દૈનિક કાર્યક્રમ કરતાં મોટા ભાગનાં વાંચકો તો ભોય ભેગા થઈ જાય પણ એનું વાચન એટલું કઠણ નથી. બોરીવલીમાં પ્રભાતમાં ૬–૩૦ વાગે ઊઠવું પડતું ૭ થી ૮ શરીરવ્યાયામ અને પછીથી નાસ્તો, ૮–૩૦ થી ૧૦ ફસ્ટ એઈડ, નર્સિંગ, સ્વચ્છતા અને ખામકામના પાઠો થતા. ૧૧ થી ૧–૪૫ સુધી સ્નાન, ખોરાક, વગેરે રહેતું. સ્નાન મશ્કરીરૂપે નહોતું: કારણ કે થોડાક જ દિવસમાં કુવાએ દુશ્મનાવટ દાખવી, અને બધાંને નહાવા નજીકનાં મકાનોમાં જવું પડતું. ૧–૪૫ થી ૨–૪૫ કાંતણ, પીંજણ વગેરે ઉદ્યોગકામ રહેતું, એ પછી ચાર કલાક સિદ્ધાંતો સમજાવવામાં ગાળવામાં આવતા એ ઠેઠ ૬–૪૫ સુધી પહોંચતું. એ પછી પ્રાર્થના થતી. અલબત્ત, મરજિયાત ૭ વાગે ઝંડો નીચે ઊતરતો. એ પછી રાતનું ભોજન પિરસાતું—અને છાવણીવાસીઓ રોજનીશી લખવામાં પ્રવૃત્ત થતાં. ૯ થી ૧૦ નો સમય આનંદ પ્રમોદમાં જતો. ૧૦–૪૫ વાગે દીવા ઓલવાતા અને બે કલાકે બદલાતા સંત્રીઓ સિવાય બધાંએ શય્યામાં પડતાં, કોઈવાર રાતે એલાર્મ બજતો. અલબત્ત ખોટો.

કાર્યક્રમ આવો હતો. તમને થશે કે એક મહિનામાં તેઓ બધાં શું શીખ્યાં હશે! ચોપડીનાં પાનાંની દૃષ્ટિએ કાંઈ જ નહિ. છાવણી કેમ ચલાવવી જોઈએ એનો ખ્યાલ આપવા ઉપરાંત આ શિબિરે કયા વિષયો શીખવા જોઈએ, કયા વિષયોમાં નિષ્ણાત થવું જોઈએ. એનું શિક્ષણ પુસ્તક સૂચી સાથે આપ્યું, વિષયોમાં નાગરિક ધર્મ, આરોગ્ય; વ્યાયામ, સ્વચ્છતા, આધુનિક રાજકારણ. દેશનો ઇતિહાસ. પ્રૌઢ-શિક્ષણ વગેરે હતાં. શારીરિક કસરતમાં જાતનું રક્ષણ કેમ કરવું, સંગઠિત રમતો કેમ રમવી એ શિખવાયું. શરીરમાં ઝાઝો ફેરફાર કદાચ ન કરાવાયો હોય, પણ એમને નીડર અને આત્મવિશ્વાસથી સભાન તો જરૂર બનાવવામાં આવ્યાં છે. વધારે મહત્ત્વનું તો એ બધા એક ગણવેશ, સુરવાળ, અને ખમીસનો પંજાબી વેશ પહેરતાં શીખ્યાં. આપણી નારીને સમજનાર વ્યક્તિએ જોયું હશે કે આ એક જ કૃત્યે કેટલાક પૂર્વગ્રહોની દિવાલ તોડી નાખી હશે.

પુરુષો ય હતા

છાવણીનું જીવન તોફાની નહોતું—શાંત નહોતું, પણ માનવતાભર્યું, રસિક અને વિવેકયુક્ત હતું. એમાં નવીનતા હતી, ઉત્તેજનાય હતી; ભાવિનું કાર્ય ભલે કંટાળાભર્યું, જડબાતોડ અને જટિલ હોય, અલબત્ત એ રસિક તો જરૂર હશે જ, કારણ કે એમાં નિર્ધનતા, રોગ અને અજ્ઞાનમાં સબડતાં આપણાં સ્ત્રી-બાળકો સાથે સંબંધ જોડવાનો છે.

૭૬ તાલીમ લેનારાઓમાં ત્રણ પુરુષો—વ્યાયામ-શિક્ષકની તાલીમ લેનારા—પણ હતા. એમને બધાંની સાથે ઘર જેવું જ લાગતું. [પ્રજાબંધુમાંથી]

ઉનાળામાં મોજાંનો શોખ

સાહેબ લોકોની હિંદમાં પધરામણી થઈ તે જમાનામાં ભર ઉનાળે ધોતીયાં નીચે ગરમ મોજાં પહેરવાની નકલ કરવામાં કેટલાક લોકો પોતાની જાતને 'નવીનતાનો અવતાર' માની બેઠા હતા, તેવીજ રીતે માથે હેટ પહેરવા છતાં જાણે કંઈ બાકી રહી જતું હોય તેમ, ગળે રંઢવાંની જેમ કારણ વીના ટાઈ બાંધવાની પણ એક જમાફેશન થઈ પડી હતી. આવી ફેશન કોણ જાણે કેટલા પ્રમાણમાં ઊંડી ઉતરી ગઈ હતી, તે તો આજે આપણે ચોકસ રીતે કહી શકતા નથી. પરંતુ સીનેમાના આગમન પછી, તેમાંય ટોકી ચિત્રો શરૂ થયા પછી, અને થોડીક સુંદર અને યુવાન સ્ત્રીઓનાં તે દ્વારા નવી નવી રીતે થયેલાં પ્રદર્શન પછી તો ફેશનને નામે સીન–સીનેરીની જે જમાવટ જાહેરમાં જોવામાં આવે છે, તે કોઈ પણ માણસને દંગ કરી દે તેવીજ છે.

શોખમાંથી કમજો:

ખુબીતો એ છે. ફેશનની આ નકલ એકલી સ્ત્રીઓમાં, પુરુષોમાં કે અમુકજ વર્ગમાં છે એમ

દાદાજી જેલમાં

(શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ)

મારું નામ નિરૂ. મને દાદાજી બહુ વહાલા હતા. ઘરમાં બાપુજી, બા, દાદાજી, દાદીમા, કાકા, કાકી, બધાં ભેગાં રહેતાં હતાં. ઘર મોટું હતું. પાછળ વાડીમાં ફળ અને શાક થતાં હતાં. આગળ વંડામાં ફુલની ક્યારીઓ હતી.

બા જેવું વહાલું તો કોઈ જ ના હોય. બાપુજી તો પોતાના તે વહાલા લાગે જ. પણ દાદાજી તે દાદાજી. ઉંચા, ભરાવદાર મોંવાળા, માથે પાઘડી પહેરે, ખભે ખેસ નાંખે, સફેદ સુરવાળ અને સફેદ લાંબો ડગલો પહેરે. બાપુજી તો મુછ મુંડે પણ દાદાજી તો મોટી મુછો રાખે. અમને વાતો કહે. અમારે માટે ખાવાનું લાવે. અમને વારંવાર પૈસો ને કોઈ વાર તો આની પણ આપે.

એમના બેસવાના ખંડમાં ઘણા માણસો આવે. અમારાથી તો ત્યાં જવાય જ નહિ. બા બાપુજીની વાતો ઉપરથી ખબર પડે કે કોણ આવ્યું. એક વાર તો મહારાજા સાહેબ પોતે આવ્યા હતા. દાદાજીએ અમને છોકરાઓને ત્યાં બોલાવ્યાં હતાં. મહારાજાનું નામ હતું ઈંદ્રસિંહજી મેં એમને ફુલ આપ્યાં હતાં. એમણે મને થાળમાંથી બદામો આપી હતી. અમારા સીખ ચોકીદારો જેમને અમે સરદાર કહીને બોલાવતા હતા, એમણે પોતાના સરસ લશ્કરી કપડાં પહેર્યાં હતાં તે મને બહુ ગમ્યાં હતાં.

અમારું ઘર કાંઈ રાજધાનીના શહેરમાં નહોતું. અમારું ગામ રાજધાનીથી બહુ આઘું યે નહોતું. ગામમાં ઉજળીયાત વસતી પણ સારી હતી. ગામ સુખી હતું. ગામમાં કન્યાશાળા હતી, ત્યાં હું ભણવા જતી હતી. મારી મહેતી બહુ જ ચીઆવલી હતી અને ઘડી ઘડીમાં ચીડાઈ જતી હતી. મારે પણ ખરી. નિશાળે જતાં પહેલાં મારી બાએ મને વાંચતાં અને લખતાં શીખવ્યું હતું. મને એણે સારી સારી ચોપડીઓ પણ આણી આપી હતી. રામાયણ ભાગવતમાંથી મને એણે ઘણીયે વાર્તાઓ કહી હતી. અમારી મહેતી કરતાં મને રામાયણ મહાભારતની વાતોની વધારે ખબર હતી. એટલે જ મારે મહેતીને ઘણી વાર તકરાર થતી હતી. ભીમ હનુમાન એ બે ભાઈ થાય એટલી વાત પણ જાણે નહિ.

મારા દાદાજીની બાબતમાં એક ખાનગી વા
મારા મનને બહુ દુઃખ થતું હતું. ઘણીયે વાર
બાબત હું ભગવાનને કહી આવતી હતી. અને દ
જીને એમાંથી છોડાવે એવી પ્રાર્થના કરતી
અમારા ઘરની રસોઈ અમથા મહારાજ કરતા
એ મોટા ભગત હતા. રસોડાની પાસે કોલસા
વાની ઓરડી હતી. ત્યાં એ શ્રી રણછોડરાયની
રાખતા હતા. ત્યાં ઘીનો દીવો કરીને પાઠ પુજા
મને પણ કાંઈ દુઃખ આવી પડે, કાંઈ હરકત
કે હું કોઈ ખરાબ સમાચાર સાંભળું એટલે હું
જ કોલસાની ઓરડીમાં જઉં અને શ્રી રણછોડરા
બધું કહી આવું અને મને મદદ કરવા જણા

દાદાજીની વાત પણ મેં એમને કહી હતી.
વાત એમ હતી કે અમે સૌ છોકરાં જાણતાં
કે ખરાબ માણસો, કે ચોર લોકો, અને મારામ
કરનારાંને જેલમાં પુરવામાં આવતાં હતાં. અમ
ગામમાં એક વાર ચોરી થઈ હતી ત્યારે અ
બધી વાતની ખબર પડી હતી, બહુ દિવસ ઉ
એક વાર કોઈ માણસ દાદાજીને મળવા આ
મારા બાપુજીએ કહ્યું કે એ તો ચાર દિવસ રહ
આવશે. પેલા ભાઈયે પુછ્યું ક્યાં ગયા છે? બા
જીએ કહ્યું કમીટી સાથે જેલમાં. તે દિવસથી મા
પેટમાં મોટી ફાળ પડી છે. દાદાજીએ એવું તો
કર્યું હશે કે એમને જેલમાં જવું પડયું હશે! મો
ઓને તો એ પુછાય નહિ. મેં રણછોડરાયને
બહુ કહ્યું કે દાદાજીને તમે બચાવો. પણ વળી
ચાર મહિના થયા એટલે પાછું બાપુજીએ કોઈ
કહ્યું કે દાદાજી જેલમાં ગયા છે. આ વાતનું ગા
મનમાં મોટું દુઃખ હતું.

એક દહાડો અમારાં મહેતીએ મને જ ઉ

[અનુસંધાન પૃ. ૧૪૨]

બ દ લો

લેખક : શ્રી ધર્મેન્દ્ર માસ્તર

(ગતાંકથી ચાલુ)

એક દિવસ તેની પત્ની કાળી કામને અંગે બજારમાં ગઈ હતી. એવામાં પાછળથી કોઈ પીધેલ માણસ બેફામ રીતે એના પરથી મોટર ચલાવી ગયો. દારૂએ તેને અવળી બુદ્ધિ આપી હતી. દારૂ પીનાર મોટર હાંકના આખા જગત સમસ્તને ગાંડું ગણે છે–જાણે પોતે જ એકલો ડાહ્યો હોય એ માની હાંક્યે રાખે છે. પોતાની ધૂનમાં તે અંકુશચક્ર ફેરવે જતો હતો....વીસ...ચાલીસ...પચાસ...સાઠ માઈલના વેગથી મોટર સડસડાટ ચાલતી જતી હતી. જાણે પોતાના બાવાના બાગમાં જ મોટર હાંકતો હોય. પવનની ગતિ પણ મોટરની ગતિથી જાણે ગભરાઈ ગઈ હોય એમ શાંત પડી ગઈ. થર્‌ર્‌ર્ અવાજથી કાળી ગભરાઈ ગઈ. તેણે સામેથી કાળમોત ધસી આવતું જોયું. આંખે અંધારાં આવ્યા કંઈ સમજાય પડે તે પહેલાં તો મોટર પૂરપાટ રીતે તેને ચગદી આગળ વધી. બજારમાં ટોળું થઈ ગયું મોટરવાળાને પકડ્યો. એ મોટર બીજા કોઈની નહિ પણ દંડની ધમકી આપનાર પેલા શેઠની જ હતી, અને મોટર હાંકનાર પણ એજ ધનિક હતા.

શેઠને પકડવા ખાતર તો પોલીસે પકડ્યા પણું મુકદ્દમો ચલાવવાની તેની મરજી ન હતી પણ આ પ્રસંગથી બહાર જનતાની ઉહાપોહ મચવાથી એ શેઠ પર કેસ તો કરવો પડ્યો.

× × ×

‘ અરે એઈ બાં'દર, પેલા મોટરકેસનું શું કરીશું ?” ફોજદાર બડેખાએ એક સિપાઈને પ્રશ્ન કર્યો. બડેખાં મુસલમાન હતા, શરીરે અખાડીયન જેવા હતા, શરીર કદાવર અને મજબુત હતું ખાખી પહેરવેશમાં તેમનો રોફ સર્વને મુંઝવનારો થઈ પડતો, તેમને નોકરી મળી હતી તેમની લાયકાતને લીધે નહિ પણ જાતે મુસલમાન હોવાથી.

‘એમાં આપણને ઠીક મળશે...શેઠ છે ને !!’ આનંદ સાથે બાં'દર બોલ્યો.

‘ એ તો ઠીક પણ એને બચાવવો કેમ ?’ ફોજદાર બડેખાંએ મુશ્કેલી કાઢી.

‘ અરે ! કેસ ખોટો છે, એમ કહી કઢાવી નાખજોને ’ રસ્તો બતાવતા બાં'દરખા બોલ્યો.

‘હવે રીપોર્ટ તો કરો પછી...’

એટલામાં ઘરરનો અવાજ આવ્યો, પેલા જ શેઠ પેલી હત્યારી કારમાં બેસી આવી પહોંચ્યા તેમને જોઈ બડેમિયાં જરા અક્કડ બન્યા.

‘ અરે, બાં'દર જો હું પેલા ઓરડામાં છું. કહેના કે મેં અગત્યં કા કામમેં હું ’ બડેમિયાંએ હિંદીમાં ફાડવા માંડયું. ‘ ઓર દેખના, ઉનકો બરાબર સમજાના, બેલ નકામા ન જાય.’

‘ અચ્છા, સાં'બ કહે ના નહિ પડે.”

બાં'દરે શેઠને આવકાર આપ્યો. અને ખુરશી આપી માનસહિત બેઠક આપતાં કહ્યું: ‘ શું કામ છે ?’

‘ સાહેબ ક્યાં છે ’

‘ કામમાં.’

‘ મારે મળવું છે, અગત્યનું કામ છે.’

‘ અત્યારે નહિ મળાય જે હોય તે મને કહો.’

‘ પણ...!’ શેઠ અચકાયા.

‘ કયા હે ? જલ્દી બોલ દો ’ બાં'દરે રોફ માર્યો.

શેઠ ગભરાઈ ગયા. તેમના પોતિયાં નરમ થવા લાગ્યા. પણ હિંમત એકઠી કરવા લાગ્યા.

‘ મોટર...’ શેઠ વધુ ન બોલી શકયા.

‘ કયા હૈ મોટરકા...ઉનકા કેસ હો ગયા હૈં’ ’ બાં'દરે બાજી ગોઠવવા માંડી.

‘ સાં'બ અબ નહિ હોગા, જાને દો સરકાર’ ‘ કયા ?

‘ હમકો જાને દો...આપકા ઉપકાર નહિ ભૂલુંગા ચો...’ શેઠે હજાર રૂા. ની નોટ ધરતાં કહ્યું.

માલુમ હો જાય તો તુમકો ઠબ્બસ કેદ દે દેતે.'

'અરે. સાબ! સાહેબ કો સમજા લેના' શેઠ પણ જાય એવા ન હતા.

'દેખેંગે' બા'દરે જવાબ આપ્યો. નોટ ગજ-વામાં સરકાવી દીધી.

'દેખના સા'બ હમકો. હમ પર દયા રખના.'

શેઠની મોટર ઉપડી અને બડેખાં બહાર આવ્યા. બડેખાંએ કેસ બનાવટી હોવાનો રીપોર્ટ કર્યો તે તે કાઢી નાંખવા જણાવ્યું...બીજે દિવસે કેસ ઉડાવી દીધાની વાત બહાર જણાતા હરિજન સેવકોએ અને મહાસભાવાદીઓએ બડેમિયાની ધૂળ ખંખેરી નાખી. ...સરકારને એક ખડખડતી અરજી કરી અને એનો જવાબ માંગ્યો, 'તપાસ ચાલુ છે. યોગ્ય કરવામાં આવશે' સરકારનો સનાતનકાળથી ચાલતો આવેલો જવાબ ફરી બહાર આવ્યો, આ બાબતની બડેમિયાંને ખબર પડી ગઈ. તેમને એક ઠપકો આપતો પરિપત્ર પણ મળ્યો તેમાં બરાબર તપાસ કરવા જણાવ્યું હતું. આ ફરફરિયું વાંચતા તો બડેમિયાંના હાજાં ગગડી ગયાં પણ બા'દરે હિંમત આપી અને બુદ્ધિ આપી એટલે બડેમિયાંએ જવાબ મોકલ્યો કે.

"મ્હેં પુરેપુરી તપાસ કરી છે, એમાં મ્હને જણાયું છે કે મરનાર બાઇ કાળી ગાંડી હતી. એ માટે મને ઘણા કારણો મળે છે અને તેથી તેણે આત્મહત્યા કરી છે એવું પણ કેફિયતો પરથી મળે છે માટે આ કેસ કાઢી નાંખવો જરૂરી છે નહિ તો સરકારની હાંસિ થશે."

આવા જવાબને આધારે સરકારે વિશેષ માથા-ફૂટ કરી નહિ અને છેલ્લા વાક્યે 'નહિ તો સર-કારની હાંસિ થશે.' સરકારને તપાસ કરતાં અટ-કાવી. અધિકારીઓના મગજમાં એ વાક્ય ગુંજી રહ્યું અને એ કેસ પડતો મુકાયો. શેઠ બચી ગયા અને બડેમિયાં સફળતાના ગર્વમાં મહાલવા લાગ્યા.

...આ બધું બનતું હતું તેને છગનો મૂક જેમ લુંએ એવી રીતે જોયા કરતો હતો. એને કંઇ સમજ પડતી ન હતી, તેના હૃદયમાં ભારે દુઃખ થતું હતું. તેના મનમાં થયું......

"ડાહ્યા માણસને ગાંડા અને ગાંડા માણસને ડાહ્યા ગણવાનો સમાજને અધિકાર છે! ઉભયને પળભર ડાહ્યાગાંડાના ક્ષેત્રમાં મૂકવા તે શક્તિમાન છે. સમાજના દૂષણ ફળ મનાતી ચીજનો ભોગ કરનાર મોટા માણસો ડાહ્યા ઠરે છે. જ્યારે તેજ ચીજના નાના માણસો ભોગ બન્યા હોય તો તેઓ દિવાનામાં ગણાય છે અને તેમના પર અનેક રીતમો ગુજરે છે.

'મોટા જે કરે તે છાજે ઉપર ઢોલનગારા વાગે, નાના તેજ કરે તો લાજે ઉપર ગડદાપાટુ વાગે' છગનાને આ પ્રચલિત સત્ય યાદ આવ્યું. તેણે મનો-મંથન અનુભવવા માંડયું, "સમાજને અમુકવર્ગ તરફ પક્ષપાત કરવાનો જરાય હક નથી. છતાંય એ હકનો અમલ આજે સર્વત્ર થાય છે. ગરીબોના કોઈ સાથી નથી સિવાય કે ભૂખ અને દુઃખ. તેમની સમાજમાં કિંમત નથી. તેમને સમાજમાં અધિકાર નથી. અરે તેઓ સમાજમાં જ ગણાતા નથી. કારણ? તેનો મને જવાબ જડ્યો 'ગરીબ છે માટે!!!"

આમ મંથનકારની ભૂમિકા પર છગનો ઘડીભર થંભી ગયો. તે ધીમે ધીમે પોતાના ઘર તરફ જતો હતો. તેનું ચિત્ત અસ્વસ્થ હતું. તેનું મન વ્યગ્ર હતું તેનું વદન વિષાદમય હતું તે વિચારમાં ગરકાવ થઇ ગયો.

છગનો પોતાની ગરીબીરૂપી અમીરીના પ્રતીક-સમી ઝુંપડીની નજિકને નજિક આવતો હતો, સા-મેથી તેનો છોકરો રામુ આવતો હતો. તેના મુખ પર શેઠની ઘેરી છાયા ફરી વળી હતી જે તેનું દુઃખ તાજુ કરાવતી હતી.

'રામુ ભાઇ ગભરા નહિ. એ તો એમ જ હોય.'

'બાપા, બા ક્યાં ગઇ' નિર્દોષ રામુએ પ્રશ્ન કર્યો.

"ભાઇ, સમાજે લીધી......' છગનો વધારે બોલી શક્યો નહિ.

"એટલે? સમાજ એટલે શું?' રામુએ સામું વળી પ્રશ્ન કર્યો.

'સમાજ એટલે લોકોનો જથ્થો. તારી આને લોકોએ બરણી લીધી.'

'કેમ ?' રામુ ગંભીર બન્યો.

'એ તો એમ જ રહ્યો. દુનિયા એમ જ ચાલે.'

'એવું બધાય ને કે આપણે એકલાને ?' રામુ વળી બોલી ઊઠ્યો.

'ના ભાઈ ના. એ તો આપણા જેવાને જ' છગનાએ આંસુ સાથે જવાબ આપ્યો પછી તેણે સ્વસ્થ થવા માટે રામુને કેડમાં લીધો ને એક ચુંબન કર્યું. છગનાએ દુઃખ ભૂલવા ઘણાય પ્રયત્ન કર્યા.

'કારણ ?' રામુએ વળી પૂછ્યું.

'કારણ...આપણે ગરીબ છીએ માટે.'

'એટલે.'

'કારણ ગરીબી એ સમાજનો મોટામાં મોટો ગુનો છે. સમાજમાં મહેનતુ માણસોની ગરીબી એ એનું મોટામાં મોટું દૂષણ છે' છગનાએ રોષ ઠાલવતાં કહ્યું.

રામુને આ બાબતોમાં સમજણ ન પડી એટલે તે રમવા જતો રહ્યો સમાજની વ્યવસ્થા પર આહનો ઊંડો નિસાસો નાંખતા બન્ને બાપ દીકરો વિચારમાં પડી ગયા.

કાળીના જવાથી છગનાના આમદાની પર કાપ મુકાયો, સાત રૂપિયાની આવક પણ ગઈ એટલે રામુનું ભણતર ગયું અને ભોજન પણ ગયું એટલે કોઈ કોઈ વાર છગનો રામુને લીધે દિવસો દિવસો સુધીના કડાકા કરતો. હવે તેનું મન કોઈની પાસે હાથ લંબાવવા રાજી નહતું કેમકે તેની ખાત્રી હતી કે દુનિયામાં મદદ માંગનાર ઘણા મળી આવે છે. આપનાર કોઈ જ નહિ.

ચોમાસું આવ્યું ને રામુની તબિયત બગડી. તાવ, ઉલ્ટી, ઝાડાનું જોર વધ્યું. ધીમે ધીમે તે કોલેરામાં પરિણામ પામ્યો. કોગળિયાનું પરિણામ મોતજ હોય છે. એવો તે કાળઘાતક રોગ છે. કોગળિયા કરતાં છગનાને અસમાનતારૂપી રોગ વધુ ચાલતો હતો. સમાજના મનુષ્યકૃત રંક તવંગરના ભેદ પ્રત્યે છગનાને ધૃણા હતી. ગરીબ સીમે ગરીબ વર્તન રાખનાર સમાજ તેને અપ્રિય થઈ પડ્યો.

છગનાએ ભારે દોડધામ કરી.. રામુની દવા માટે ને લોકોની દયા માટે. જે શેરીમાં તે કામ કરતો હતો તેમાં તેણે મદદ માટે યાચના કરી. તેણે શેરીના ધનવાન માણસોના કહેવાતા ધનવાન હૃદયો પાસે દયા માટે યાચના કરી પણ સર્વ નિષ્ફળ ! ! ! તે ગામના નગરશેઠને ત્યાં પહોંચ્યો,

'અરે એઈ એઈ કયાં આવે છે !' એક વૃદ્ધ પુરુષે ઘરમાંથી હાકોટો પાડ્યો.

'અરે...'

'કેમ કોણ છે અલ્યા, વ્યાજ આપવા આવ્યો છે કે શું ? લાવ જોઈએ' ફરીથી અવાજ આવ્યો.

'કોઈ નહિ, માબાપ, તમારો ભંગી'

'અરે કોણ ભંગડો, ચાલ, જા જા હવે, અહિં શું છે ?'

'માબાપ, મારા છોકરાને કોગળિયું થયું છે તે તે દવા ના આપો ? ! ! !'

'તે શું તારા માટે અહિં સદાવ્રત ખોલ્યું છે તે આવ્યા સવારના પહોરમાં ?'

"ના માબાપ, હું એવું કયાં કહું છું, આ તો જરા કોગળિયું થયું છે ને મરવા પડ્યો છે. દવા જોઈએ છે, દવા આપોને માબાપ, તમારો પાડ નહિ ભૂલું' છગનો ભલે ગમે તેટલું ભણેલો હોય પણ સમાજના ફટકાઓથી તેનો ગુસ્સો પણ ઓછો થઈ ગયો હતો, એટલે તે ધીમેથી બોલી ઊઠ્યો.

'ન જોયો હોય તો, મોટો પાડ વાળો, જા જા, હવે અહીંથી'

'અરે પણ મારો છોકરો...બિચારો. સાંબ પગે પડું માબાપ' છગનો નમવા જાય છે ત્યાં એક ગંજાવર ફટકો વાગ્યો અને તે પડી ગયો.

'તારો છોકરો જાય જહન્નમમાં, અમારે શું ?'

છગનો પછીથી ધીમે રહીને ઊઠ્યો. સખત લાત વાગી હતી. છગનાના મનમાં છેલ્લું વાક્ય રમવા લાગ્યું. તેના હૃદયમાં છેલ્લાં શબ્દો કોરાઈ ગયા. તેનું અંગ ધ્રુજી ઊઠ્યું. તેને પૈસાદારી પર ક્રોધ થયો. સમાજના ધનિક સભ્યોની નિષ્ઠુરતા જોઈ છગનાના દીલમાં અસીમ કટુતા જન્મી. તેને થયું કે આ પૈસાવાળા, જે હજાર ગરીબોને કચડી નાખીને એક ધનિકસમા બને છે તેઓ તેટલા તો નહિ પણ એક પણ ગરીબને પોષી ન શકે ? છગનો ધનિકમાં ધનિક હૃદય હોતું જ નથી એમ દૃઢપણે માનવા લાગ્યો.

તેને ખાતરી થઈ ગયું કે મારું રાજ હોય તો આ તવંગરોને ભોંય ભેગા કરી દઉં. તવંગર અને ગરીબને એક સમાન કક્ષાની સપાટીપર લાવી દઉં કે જેથી બન્ને વચ્ચેના ખટરાગ અટકી પડે ને તે લોકો શાંપથી રહી શકે.

આમ વિચારના વમળમાં ગોથા ખાતો ખાતો તે ઝુંપડી તરફ જઈ રહ્યો હતો. તેના મગજે તેની સ્થિતિનું ભાન કરાવ્યું. તે ઝૂંપડી તરફ દોડયો અને જોયું તો રામુની તબિયત ગંભીર હતી. તેને શું કરવું તેનો જે વિચાર કરતો હતો તે દોડયો સુધરાઈની કચેરીમાં. સુધરાઈના વડા જે પારસી હતા તેમની જગાએ હિંદુ આવ્યા હતા અને પાછા તે ધનિક હતા એમ સાંભળતાંજ છગનાએ તેમની પાસે જવાનું માંડી વાળ્યું. એટલો બધો તેને ધનવાનો પ્રત્યે તિરસ્કાર છૂટયો હતો. તે ત્યાંથી પાછો ફર્યો. રસ્તામાં ડૉકટરનું દવાખાનું આવ્યું, તે ત્યાં મદદની આશાએ ગયો.

ડૉ. શિવરાજ સાથાણીનું પાટીયું બજાની રોશનીમાં ઝગમગતું હતું. કાળા રંગના પાટિયા પર સોનેરી અક્ષરે તે નામ દશ્યમાન થતું હતું. છગનો સીધો ઉપર ચઢયો.

'ભાઈ મને દવા ના આપો! મને ઉતાવળ છે.'

'શું છે? ચાલ જા અહીંથી. જોતો નથી હમણાં વખત નથી.'

ડૉકટર એક પૈસાવાળા માણસને જરા ઘા થયો હતો તેની સારવાર કરતા હતા. આજુબાજુ બીજા પાંચેક ડૉકટરો પણ ફરી વળ્યા હતા. જાણે કોઈ મૃત્યુ પથારીએ હોયને પાંચ છ ડૉકટરો તપાસતા હોય એવું દશ્ય એક માણસને જરા પગે પરતો ઘા થયો હતો તોય જણાતું હતું. છગનો તો દશ્ય જોઈને ચકિત થઈ ગયો. તેને થયું આને પાંચ છ ડૉકટરોની જરૂરજ ન હોય શકે. જ્યાં કેવળ ડૉકટરની મદદ સિવાય જ ચલાવી શકાય એવું છે ત્યાં પાંચ છ ડૉકટરો એ પૈસાનો દૂર્વ્યય છે. ડૉકટરોની શક્તિનો દૂરૂપયોગ છે. સમાજની વ્યવસ્થાની હાંસીરૂપ છે અને વળી જ્યાં એક નિરાધાર બાળકને મૃત્યુ સેજ પર પ્રભુ સિવાય બીજો કોઈ મદદગારજ નથી એ શું બતાવે છે? સમાજમાં પૈસાદારોનું રાજ્ય છે અને ગરીબોનો મરો છે. આ સ્થિતિ અસહ્ય છે. આજ ડૉકટરના દવાખાનાનો કમ્પાઉડ છગનો બરાબર વાળતો નહિ ત્યારે ડૉકટર શારો વાળવા યાચના કરતા. આજ ડૉકટર હતો જે છગનાને ઘરના કમ્પાઉન્ડને સ્વચ્છ રાખવા જાણે અધિકાર હોય એમ બરાડી ઊઠતા અને હવે......

'ભાઈ, તમે અહિં પાંચ છ ઉભા છો તો એક મારે ત્યાં આવો તો? મારો છોકરો મરવા પડયો છે...ત્યાં આવો તો?'

'લાવો ફી અમે આવવા તૈયાર છીએ.'

'સા'બ. તમારું દવાખાનું ને ઘર સાફ કરતો' તો...'

'તે ઉપકાર કરતો હતો. ફી લાવ આ આવ્યો'

'શી ફી? કેટલી?'

'દશ રૂપિયા ઘર આવવાની ને બીજી જુદી'

'દશ રૂપિયા' છગનના મનમાં રૂપિયા શબ્દનો ગુંજારવ ઝડપી બનવા લાગ્યો. તેને થયું ધનિક ડૉકટરોની ફી પણ ધનિકસમીજ હોય છે. 'ફી દશ રૂપિયા. હું તો ગરીબ છું. તમે એટલી મદદ ન કરો'

'મદદ...દુનિયામાં કોઈ એ કોઈને કરી જાણી છે? અને તે પાછી ગરીબોને' છગનાએ નિશ્વાસ નાંખ્યો. તેને થયું કે દુનિયામાં રૂપિયાનું જ રાજ છે, દયાનું નહિ. તેના મનમાં તેને લાગી આવ્યું કે જે સમાજના ધનિક પુરુષોનો સેવાધર્મ મેં અંગીકાર કર્યો છે, સેવાને મેં મારું જીવિત માન્યું છે તેજ સેવાના બદલારૂપે સમાજના સભ્યો મને આ ફળ આપે છે. કંઈ નહિ, એ તો સમાજ કદરદાન નથી એમ સમાધાન કરી તે ઘર પહોંચ્યો પણ તેને પેલું દશ્ય સતાવવા લાગ્યું, તેને એ અન્યાય અને અત્યાચાર અગાધ લાગ્યા. તે ઘર પહોંચે ત્યાં તો રસ્તામાં તેને તેનો ભાઈ મળ્યો, તે ગંભીર છે...તેની મુખમુદ્રા પર વિષાદની છાંયા છવાયલી છે. તેને કંઈ આશા નથી તે આશા ખોઈ બેઠો છે. તે છગનાની વાત જાણે છે. છગનાને ચર્ચા કરવી ગમી નહિ. તે બંને મૂક મને બેઠા છે. રામુને ઉલ્ટીઝાડાનું જોર વધુ સતાવવા લાગ્યું. તે છગના તરફ દયાભરી

દૃષ્ટિથી જોવા લાગ્યો, જાણે મદદની માગણી કરતો હોય. છગનાએ અસહાયવૃત્તિથી દૃષ્ટિ ફેંકી. એ દૃષ્ટિમાં સમાજ પ્રત્યેનો રોષ તરવરતો હતો. એમાં તવંગર પ્રત્યેની ઘૃણા બારીક હતી. રામુનો જીવનદીપ બુઝાઈ ગયો અને અચાનક કુદરતે પંજો ફેલાવ્યો. જાણે મહાપ્રલય આવ્યો. કુદરત તોફાને ચઢી...ગાંડી બની ગઈ અને ભાન ભૂલી બેઠી. જાણે તેને પણ સમાજ સામે બંડ જગાવ્યું...છગનાએ રામુને લીધો તેણે તેને હૃદય સાથે ચાંપ્યો ને એ તો દોડયો...એ જાય એ જાય દોડયો. કુદરતે એને ગાંડો બનાવ્યો તે ખરેખર ગાંડો બન્યો હતો. ગાંડો ન બને તો બીજું શું કરે બિચારો? એના શિક્ષણે એને દગો દીધો, એની સેવા એને બેવફા નીવડી, એની નોકરી એને માટે નાકામિયાબ નીવડી ત્યારે માનવ શું કરે? ગાંડો જ બને ને? સમાજે તેને ખરેખર ગાંડો બનાવ્યો હતો, તેનું ભાન ભૂલાવ્યું હતું. તેને સમાજમાં ગરીબોને સ્થાન નથી એ, સમાજના સભ્યોએ પ્રત્યક્ષ રીતે બતાવ્યું હતું, સમજાવ્યું હતું. તે તીરની માફક દોડયો જતો હતો. નજીકમાં જ સરિતા મદાંધ રીતે દોડયે જતી હતી તેનો પ્રવાહ ઝડપી હતો. છગનો તે સરિતાને ભેટવા દોડતો હતો. તેની પાછળ નાના છોકરા દોડતા હતા, તેમને મન એ રમત હતી... છગનાને જીવન ખારું લાગ્યું હતું. સામાજિક જીવન તેને ગરીબી અને અત્યાચાર વાળું લાગ્યું હતું. તે સરિતાના પવિત્ર જળમાં સમાજથી હડધુતાયેલા એવા પોતાના અપવિત્ર દેહને સમાવવા દોડતો બેતો હતો. તેને તેમાં સુખ લાગ્યું. મુક્તિના દર્શન તેને એમાં જ થયા. સમાજના અસ્પૃશ્ય જીવન કરતાં કુદરતમાં સમાવામાં તેને મોજ લાગતી હતી. તે પડ્યો અને અને એક ધબાકો થયો. પાણી ઉછળ્યા અને સમાઈ ગયા.

બીજે દિવસે 'દર્પણ' નામના અખબારમાં મોટા અક્ષરે વંચાતું: "ગાંડા હરિજને નદીમાં ઝંપલાવી કરેલો આપઘાત"

કોઈકે પૂછ્યું "કોણ ગાંડું? સમાજ કે છગનો?" તો વળી બીજા કોઈકના અંતરમાં અવાજ ઊઠયો. "આપઘાત કે બલિદાન?"

"સમાજ આવા કેટલા ભોગ લેશે?" સમાજસુધારકોના મનમાં પળવાર પ્રશ્ન ઊઠયો...

卐

[પૃ. ૧૩૬ નું ચાલુ]

કરીને પૂછ્યું: નિરૂ! કહે જોઈએ આપણા ગામમાંથી સરદારની પદવી કોણ ધરાવે છે, અને જેલ કમીટીમાં કોણ છે? હવે, આવો સવાલ ક્લાસ વચ્ચે પૂછવાની મહેતીને જરૂર શી? શું એ મારા દાદાજીની વાત જાણીને એમને અને મને ફજેત કરવા માંગે છે! વળી સરદાર તો શીખ લોકો હોય! મેં તો મનમાં રણછોડરાયની પ્રાર્થના કરવા માંડી. સોપારી એક મહિનો નહિ ખાઉં એવી બાધા પણ રાખી. પણ મહેતી તો વળી પાછાં બોલ્યાં: કેમ નિરૂ! શા વિચારમાં પડી ગઈ? બોલતી કેમ નથી?

મને ખબર નથી, એમ કહીને મેં તો પતાવવા માંડયું. પણ મહેતી તો બહુ જ ચીડાવા. જુઠ્ઠી! તને ખબર ના હોય તે બને જ કેમ! તારા દાદા સરદાર ચુનીલાલ દેસાઈ આપણા ગામના સરદાર છે, અને એ જ જેલ કમીટીમાં બેસે છે.

આ સાંભળી મારું મોં તો ગુસ્સાથી લાલચોળ થઈ ગયું. મારા દાદાજી, મારા પ્રિય દાદાજી, મારા પોતાના દાદાજીની આવી ફજેતી! અને તે પણ ક્લાસ વચ્ચે! મારી આંખમાં તો આંસુ આવી ગયા. હું ગુસ્સાથી બોલી.

મારા દાદાજીને વાતમાં કોઈએ બોલવું નહિ. ભલે મારા દાદાજી જેલમાં જાય, તેમાં તમારે શું? તમારા ઘરમાંથી અમે કોઈએ કાંઈ ચોરી કરી નથી. વળી મારા દાદાજીને ઘેર સરદાર તો નોકરો છે. મારા દાદાજીને તમે શા માટે સરદાર કહો છો?

આટલું બોલીને હું તો ત્યાંથી મુઠીઓ વાળીને નાઠી. ઘેર આવીને સીધી કોલસાની ઓરડીમાં હું ગઈ. રણછોડરાયને બધી વાત કરી, પછી જરા શાંત થઈ.

બહાર આવી ત્યારે એકદમ નોકરે કહ્યું કે દાદાજી તથા બાપુજી દિવાનખાનામાં તમને બોલાવે છે. બા પણ એટલામાં ત્યાં આવી. એમને દિવાનખાના સુધી લઈ ગઈ અને પછી બારણામાં જ ઉભી રહી. દાદાજીએ મને ખોળામાં બેસાડીને નિશાળની વાત પુછી. મહેતીએ એમને ટેલીફોન કર્યો હતો. મેં મારી બધી વાત કહી. ને પછી પાછી બોલી કે ભલે મારા દાદાજી જેલમાં જતા હોય તેમાં બીજાને શું? મારી વાત સાંભળીને બધા જ હસી પડયા.

પછી જ બાપુજીએ મને ખરી વાત સમજાવી.

દેશ-સમાજ અને કુટુંબને તંદુરસ્ત રાખતી

સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી

લેખક : ચંપકલાલ શાહ

પાતળો દેહ અને પીળારંગવાળી આજની ગુજરાતની નારીનું યૌવન ક્યાં શોધવું? તેના ચહેરા પર તાજગી નથી, તેની આંખોમાં ઓજસ નથી, તેના હાથપગમાં કૌવત નથી, અને જ્યાં આવો દેહ હોય ત્યાં યૌવન ઉગતાં જ આથમી જાય તેમાં શું નવાઇ? આજે ગુજરાતનું યૌવનધન હણાતું ચાલ્યું છે. કુમારો અને કુમારીકાઓ જો પોતાના દેહ કરતાં આજના ફેશન અને જીભને સ્વાદિષ્ટ લાગતા પદાર્થો ખાવામાં તંદુરસ્તી ગૂમાવતા માંડી છે. કુમારોને તો શાળામાં અથવા કોઈ વ્યાયામશાળામાં કસરત મળી રહે છે, પણ ઘંટી અને રેંટીઓ જવાથી ગુજરાતની નારી માટે કસરતનો માર્ગ રહ્યો નથી. ગુજરાતની યુવતિઓ એવા સંક્રાંતિ સમયમાંથી પસાર થવા લાગી છે કે તેમની તંદુરસ્તીનો હ્રાસ થવા લાગ્યો છે. ગુજરાતની યુવતીઓ અને માતાઓના શરીરમાં યૌવન જણાતું નથી અને જો માતાઓ પુત્રીઓના દેહની તંદુરસ્તી નબળી હોય તો તેમના પુત્રોના દેહ માટે કેવી આશા રખાય? સ્ત્રીઓ માટે તેમના જીવનમાં સર્વથી વધુ ધ્યાન આપવા જેવું કાંઈ પણ હોય તો તે તેમનું શરીર છે! જો સ્ત્રીનું શરીર સારું રહે, તંદુરસ્ત હોય તે જ સ્ત્રી સુંદર બની શકે છે, અને જગતમાં કઈ સ્ત્રી સુંદર થવા ઇચ્છતી નથી? સુંદરતા અને તંદુરસ્તી એ બે સખીઓ છે. સ્ત્રીઓ માટે સુંદરતા એ જ સર્વથી વધુ કિંમતી દોલત છે, અને તે તેના જીવનનો મોટો ગુણ છે. પુરુષ જેમ ગરીબ અને મુર્ખ હોય અને તે ઉપહાસને પાત્ર બને છે તેવી રીતે તંદુરસ્તી અને સુંદરતાવિહીન સ્ત્રી માટે સમજી લેવું.

સ્ત્રી-સુંદરતાનું પ્રતિક

કુદરતે જ સ્ત્રીને સુંદર બનાવેલી છે. તેનું દિલ સુંદર હોય છે, તેનો દેહ સુંદર હોય છે. તેના અંગ-પ્રત્યંગોમાં કુદરતે કોમળતા ભરેલી છે. કલ્પનાની કુદરતના રચનાર કવિઓ પણ જગતની સુંદરતાને સ્ત્રી સાથે જ સરખાવે છે. સ્ત્રીની સુંદરતાનાં વખાણ કરતાં તેઓ થાકતા નથી. સ્ત્રીના જીવનમાં મોટી ખુબી તેની સુંદરતા છે. તંદુરસ્ત સ્ત્રીની વાણી અને વર્તનમાં પણ સુંદરતા જણાય છે, અને વ્યવહાર ઉપર તે જાદુઈ અસર કરે છે. સ્ત્રીની તંદુરસ્તી અને તેને અંગે નીતરતી સુંદરતા જ તેને જીવનમાં સફળતા અપાવે છે. જગતમાં તેના માન અને આદરનું પણ તે જ કારણ છે. આ સુંદરતા તંદુરસ્તી વિના કદી મળી શકતી નથી, અને તેથી જ સ્ત્રીઓએ પોતાના દેહસૌષ્ઠવ માટે ખાસ કાળજી રાખવી જોઇએ, પોતાના સ્વાસ્થ્ય તરફ વધુ ધ્યાન આપવું જોઇએ. તે સાથે સમાજે, સમાજની સંસ્થાઓએ અને સ્ત્રીવિકાસના હિમાયતીઓએ પણ આ બીના ધ્યાન ઉપર લેવાની જરૂર છે. આજે જો તેમાં શરતચૂક થશે, આજે આંખ આડા કાન કરવામાં આવશે તો તેના ફળ આવતી પેઢી માટે ખરાબ હશે. આવતી પેઢી આજના સમાજનો તિરસ્કાર કરશે!

શરીર માદ્યં હિ ખલુ ધર્મ સાધનમ્। આ એકલા પુરુષો માટે છે એમ નથી, કારણ કે સમાજનાં અંગ બે સ્ત્રી અને પુરુષ. સ્ત્રી માંદલી હશે અને પુરુષ સ્વાસ્થ્ય કેળવશે તેથી સમાજની ગાડી બરાબર દોડશે નહિ! ઘરમાં પુરુષ તંદુરસ્ત હશે, સ્ત્રી

રોગી હશે તો તે ઘર સ્વર્ગ નહિ બની શકે! ત્યાં ડૉક્ટર અને વૈદ્યોની મુલાકાતો ચાલુ રહેશે, દવાના બાટલા અને પડીકા રોજ આવતા રહેશે. ત્યાં શાંતિ નહિ હોય પણ કંકાસ નજરે પડશે. લાખોની મીલ્કત ત્યાં નકામી છે! નોકર, ચાકર, વૈભવ, વિલાસ ત્યાં બેકાર બની જાય છે. શરીર તંદુરસ્ત ન હોય અને માનવી સુખી બને એમ તો અશક્ય જ છે! ધન દોલત હોય યા ન હોય, કોઈ અમીર હોય યા તો મીલનો કામદાર, તેને જગતનો કોઈ વૈભવ મળે યા ન મળે પણ જો તેને તંદુરસ્તી ન મળે તો તેનું જીવન નકામું છે, નાકામીયાબ છે!

આજે આપણે ત્યાં સ્ત્રીઓમાં શિક્ષણનો અભાવ છે. શહેરની અંદર શાળાઓ નજરે પડે છે. રોજ રોજ ત્યાં જતી હજારો કુમારીકાઓને આપણે જોઈએ છીએ પણ તે તો સમાજનો અતિ નાનો એક ભાગ છે અને તેમની તંદુરસ્તી પણ કેવી છે?

અજ્ઞાનતા અને શરમ

શિક્ષણ નથી એટલે સંસ્કાર પણ નથી. શિક્ષણ વિના સારાસારનો વિચાર પણ ક્યાંથી આવે? નહાવું એ રોજનું કામ છે પરંતુ તેની પદ્ધતિ સેંકડે પંચાણું ટકા કોઈ જાણતું નથી! બે ચાર લોટા પાણી ઢોળ્યું કે ચાલ્યું! શરીર સાફ ન કરાય કે શરીર ચોળીને નહાવામાં પણ ન આવે! બચ્ચુ બિમાર થતાં પ્રથમ તો આજની માતાને ખબર પડતી નથી, પછી તે બચ્ચાને મારે છે, ઝૂડે છે, ગાળો પણ દે છે! સારાસારનો વિચાર કર્યા વિના બચ્ચાંથી કંટાળીને તે આવું વર્તન કરે છે. શહેરની અર્ધદગ્ધ શિક્ષણ પામેલી સ્ત્રીઓ વિલાયતની જુઠી નકલો કરવામાં પોતાની રહીસહી તંદુરસ્તીને પણ પાયમાલ કરતી જાય છે! થોડું ઘણું ભણેલી સ્ત્રીઓ કાં તો પત્ર લખે છે કે રામાયણ અથવા ભાગવતનો પાઠ કરે છે! તેના રોજીંદા કાર્યમાં તંદુરસ્તી માટે તેને નથી શિક્ષણ મળતું કે નથી મળતી તે માટેની પ્રેરણા! શાળા અને કોલેજોમાં જતી અનેક કુમારીકાઓ તરફ પણ તંદુરસ્તી માટે ધ્યાન અપાતું નથી. ગામડાઓ અને શહેરોમાં આજે સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી કથળી ગયેલી નજરે પડે છે! ગામડામાં અજ્ઞાનતાના કારણે અને શહેરોમાં વૈભવ વિલાસ અને શોખની વાંદરીયા નકલ પાછળ સ્ત્રીઓ આજે પાયમાલ થતી રહી છે!

કુમારીકા હોય ત્યાં સુધી તેનું સ્વાસ્થ્ય સારું રહે છે, પણ તેના લગ્ન બાદ તે સાસરે જાય છે, છ આઠ માસ થાય છે અને તેના ચહેરા પરથી એજ્સ જતું રહે છે, તેની આંખોનું નૂર અદ્રશ્ય થાય છે, તેને કમરમાં દુઃખાવો શરૂ થાય છે અને આ તેની રોજની ફરીયાદ બની જાય છે! ત્યાં તેને તેની તંદુરસ્તી માટે કોઈ પ્રેરણા આપતું નથી, ત્યાં તેની તંદુરસ્તીના રક્ષણ માટે કોઇ કહેતું નથી. સ્ત્રી સ્વભાવ અનુસાર તે પોતાની વિતક કથા કોઈને પણ કહી શકતી નથી. દોઢ બે વરસમાં તે આવી તંદુરસ્તીમાં એક બાળકને જન્મ આપે છે! અને સુવાવડની અસર તેની રહીસહી તંદુરસ્તી ઉપર પણ આવી જાય છે. તે તેના બાળકને પૂરતું પોષણ આપી શકતી નથી. બાળક પૂરતું પોષણ ન મળતાં માંદ-કાંગલું રહે છે. સ્ત્રીને સુવાવડ પછી મળવો જોઇતો આરામ મળતો નથી. તેની કથળેલી તંદુરસ્તીને સુધારવા જોઈતો ખોરાક મળતો નથી. ખોરાક મળે છે તો તેલ અને મરચાની પોષેલી તેની જીભ ઘી અને ગોળ ખાવા ના પાડે છે! પરિણામે સ્ત્રી નબળી પડતી જાય છે. બાળકના પોષણ માટેનું એક માત્ર દુધ પૂરું બાળકોને મળતું નથી. પરિણામે સ્ત્રી પોતાની સાથે બાળક માટે પણ વૈદ્ય, ડૉક્ટર કે હકીમના બારણા ખખડાવતી દોડી જાય છે! અને સમય જતાં કામકાજને અંગે શરીર ઉપર આવતો ઘસારો અટકતો નથી અને દવા—તેમજ ઈન્જેક્શનોનાં થીંગડાં મારવાથી દેહની તાકાત ટકતી નથી!

ઈશ્વરે તો બધાને જ આપ્યું છે!

આપણા દેશમાં બીજા દેશની સ્ત્રીઓને જોવા મળે છે. પરદેશની સ્ત્રીઓને જોતાં આપણને જણાય છે કે ચાલીસ વરસની સ્ત્રી પણ અક્કડ હોય છે, અને જાતે આવી બજારમાંથી ખરીદી કરી જાય છે. તે સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી કેટલી સરસ હોય છે! તેઓ

જોવામાં, તેમને સાંભળવામાં પણ સુંદરતા આવે છે. આજે તો વિચારવંત દેશોમાં સ્ત્રીઓના દેહ સૌષ્ઠવને ખાસ મહત્વ આપવામાં આવે છે. દેશના ચણતરમાં તેનો હિસ્સો માનવામાં આવે છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ કુટુંબ અને કામના વર્તુળોને ભેદી સમાજ અને દેશના કાર્ય માટે તૈયાર હોય છે. લડાઈના કારણે પુરુષો રણમેદાનો ઉપર જતાં આજે હજારો કારખાનાઓમાં ત્યાં સ્ત્રીઓ પુરુષના જેવું જ કામ આપી રહી છે! તેઓ દેશને માટે પોતાનો હિસ્સો આપી જન્મ લીધાનો સંતોષ અનુભવે છે. અને આપણા દેશમાં? સ્ત્રીઓ તો દેશની નહિ, પોતાના કુટુંબની જ સેવા કરી શકતી નથી! વિદેશની સ્ત્રીઓનાં દેહ સૌષ્ઠવ અને સુંદરતા જોઈ આપણા દેશની સ્ત્રીઓ વિસ્મય પામે છે. કેટલીક તો એમ જ કહે છે કે શું ઇશ્વરે તેમને તંદુરસ્તી અને સુંદરતા આપેલી છે! ઈશ્વરને ત્યાં પક્ષપાત નથી. ઇશ્વરે તો બધાને જ બધું વહેંચી આપેલું છે, એ તો તેનો ઉપયોગ કરવાની સમજશક્તિ જોઈએ!

થોડા જ સમય પહેલાં વિદેશી સ્ત્રીઓના દેહસૌષ્ઠવ અને સુંદરતા આજના જેવા ન હતા, ત્યાં પણ આપણા દેશના જ જેવી સ્થિતિ હતી, પરંતુ શિક્ષણ અને સંસ્કારના ફેલાવા સાથે સારાસારનો વિચાર કરી તે સ્ત્રીઓ આજે પોતાના અમૂલ્ય 'ધન'ને સાચવી રહી છે! તેમની ખામીઓ દૂર થઈ છે, તેમની અજ્ઞાનતા હટેલાઇ ગઈ છે, તેમને સાચો રસ્તો મળી આવ્યો છે અને તે રસ્તે ચાલી તેમણે પોતાને, પોતાના કુટુંબને, પોતાના સમાજને અને પોતાની જન્મભૂમિને ફાયદો કરી આપેલો છે! કહેવાની મતલબ એ જ છે કે તંદુરસ્તીની સાચી કિંમત સમજાય તો તેની મહત્તાનો ખ્યાલ આવી શકે. આપણા દેશમાં પણ પ્રાચીન સમયમાં સ્ત્રીઓ તંદુરસ્તી અને સુંદરતાની મહત્તા પીછાણતી હતી. કૈકેયી, સીતા, ગાર્ગી વગેરે સ્ત્રીઓએ પોતાની સુંદરતા દેહ સૌષ્ઠવ જાળવીને જ ટકાવી રાખેલી હતી, પણ કાળાંતરે તે મહત્તાની કિંમત ઓસરવા માંડી, પરિણામે આજે અંધારામાં અથડાવાનો સમય આવેલો છે.

'માયકાંગલું' નસીબ!

તંદુરસ્તી જાતે જન્મે છે, તે બાદ તેની કાળજી લેવી જરૂરી હોય છે. તંદુરસ્તીમાં જો ગાબડું પડે તો તેને પૂરવાના ઇલાજો લેવા જોઈએ-તાત્કાળિક પગલાં ભરવાં જોઈએ. કોઈને પણ તંદુરસ્ત અને સુંદર જોઈ નિશ્વાસ નાંખવાને બદલે તેની રીતરસમ સમજીને તે રસ્તે ચાલવું એ જ ઉત્તમ માર્ગ છે. **'નસીબ' માં એમ હશે એમ સમજીને બેસી રહેવાથી તંદુરસ્તી આવીને તમારા શરીરમાં પેસી જવાની નથી. જાતે તંદુરસ્ત રહેવાનો મક્કમ નિર્ણય ન કરે, તંદુરસ્ત રહેવાને લેવા જોઇતા ઇલાજો ના લે તો તંદુરસ્તી દોડતી આવીને તમને ભેટવાની નથી. તેઓ નિરાશા અને નિશ્વાસ અનુભવે છે તેઓ કદી પોતાનું ભલું કરી શકનાર નથી, એમ પણ કહી દેવું જોઈએ કે દિલની નારાજી કાર્ય ઉપર અસર કરી જાય છે!**

દરેક જણે જાતે તંદુરસ્ત રહેવાનો શોખ રાખવો જોઈએ પુત્રીઓથી માંડી ૩૦–૩૫ વર્ષની સ્ત્રીઓએ તે બાબતે કદી નારાજ ન થવું જોઈએ. આ લેખમાળામાં જણાવેલા ઉપાયો જો અજમાવવામાં આવે તો નાની સ્ત્રીઓ અને પુત્રીઓ જિંદગીભર તંદુરસ્ત રહી શકે. જે સ્ત્રીઓ જુવાન છે અને અજ્ઞાનતા તેમજ અસમજના કારણે તેઓએ પોતાની થોડીક તંદુરસ્તી ગુમાવેલી છે તેઓ પણ યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરે તો તેમને પણ મોટા પ્રમાણમાં લાભ થઈ શકે. જે સ્ત્રીઓ રોગી બનેલી છે. જેઓએ પોતાની તંદુરસ્તી ગુમાવેલી છે તેઓ પણ આ બતાવેલા ઇલાજો કરે તો તેઓ રોગને દૂર ધકેલી શકે છે–પાછી તંદુરસ્ત બની શકે છે–સુકાયેલા દુબળા શરીરને લોહી અને માંસ વડે ભરપૂર બનાવી શકે છે. જે સ્ત્રીઓ મોટી ઉંમર વીતાવી ચૂકી છે, જવાની તેમની જતી રહી છે, તેઓ પણ પ્રયત્ન કરે તો નિરોગી બની શકે છે!

મારી સર્વ પ્રથમ અરજ છે–કે સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓએ સર્વ પ્રથમ પોતાના નસીબને બાજુ

ખાવા-પીવાનું સુખ હોતું નથી, જીવનને સુખાળી રાખવાની બીજી એવી કેટલીયે સવલતો મળતી નથી છતાંય તેઓની તંદુરસ્તી અમર રહે છે. તેમાં મુખ્ય કારણ છે તેમનો સરળ સ્વભાવ, તેમનો દેહ સૌંદર્ય તેમની સુંદરતામાં વધારો કરે છે. આવી સ્ત્રીઓ સમાજ અને દેશમાં માન પામે છે, કારણ તેમના દેહની સુંદરતા સાથે તેમના વાણી અને વર્તનમાં પણ સુંદરતા આવેલી હોય છે!

જીવન સૂત્ર: હંમેશા ખુશ રહો

તંદુરસ્ત રહેવા માટે સર્વ પ્રથમ દવા છે ખુશ રહેવાની 'હંમેશા ખુશ રહો' એ આપણું જીવન સૂત્ર હોવું જોઈએ. દિલ અને મન પ્રસન્ન રહેતાં શરીર પ્રસન્ન રહે છે. અને શરીરની પ્રસન્નતા કાર્યમાં વેગ લાવે છે. ચહેરા ઉપર હંમેશા સ્મિત હોય તે, તેની સુંદરતામાં વધારો કરે છે અને સમાજમાં તે ચંદ્રિકાની માફક આદર પામે છે. કેટલીયે કુમારીકાઓ અને સ્ત્રીઓ વાતવાતમાં મોં વાકું કરતી હોય છે. કોઈ કાંઈ કહે તો ખોટુ લગાડી આખો દિવસ મોઢું ચઢાવી બેસી રહે છે. તેઓને ખ્યાલ નથી કે તેમની આ 'રમત' તેમના સ્વાસ્થ્ય ઉપર કેવી 'ઝેરી' અસર કરતી હોય છે! આવી સ્ત્રીઓ ભલે રોજ પક્વાન ખાય. તેઓ રોજ કેટલા દૂધ

એક પ્રસન્ન મુખ સ્ત્રીની વાત જાણું. એક કુમારીકા હતી ત્યારથી જ સદા પ્રસન્ન રહેતી. તેમનું મુખ હંમેશા હસતુ જ જોવામાં આવતું. આપણને એમ જ લાગે કે તે સદા પ્રસન્ન જ રહેવા સિવાય કોઈ જાણતી નથી. તેનું લગ્ન થયું અને તે પતિ ઘેર આવી. ઘર ગરીબ હતું. સાસુ કર્કશા હતી. પતિની આવક થોડી હતી અને પતિ માથાફરેલો હતો. આખો દિવસ સાસુ વહુ સાથે એકની એક વાત માટે લડતી હતી. ગાળો આપતી હતી, પણ આ પ્રસન્ન મુખ વહુ તે ઉપર વિચાર જ ન કરતી. તે તો સદાય હસમુખી જ રહેતી હતી. સાસુના બોલ ઉપર વિચાર કરે તો તેને ચિંતા થાય-દુઃખ થાય. સાસુના બોલને તેણે કદી ખરાબ માન્યો નહિ અને સાસુને પણ કાંઈ જવાબ આપતી નહિ. પતિ પણ એ જ પ્રમાણે ત્રાસ આપતો હતો. છતાંય તે સ્ત્રીના દિલને સહેજ પણ રંજ ન હતો-નાખુશી ન હતી. તે સદાય પ્રસન્ન રહેતી. તેના આ સ્વભાવ વડે તેની તંદુરસ્તી સારી રહેતી તરેહ તરેહના દુઃખ ભોગવવા છતાં ય તેણે જગતમાં કદી શોક કર્યો ન હતો, ચિંતા કરી ન હતી. દરેકે પ્રસન્ન રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ખુસી રહેવું એ જીવનનો મહાન ગુણ છે. તેથી તંદુરસ્તી વધે છે. કુમારીકાઓએ સદાય પ્રસન્ન રહેવાની

થતો નથી. પૂરાણા વિચારની સ્ત્રીઓ જોરથી હસવામાં અસભ્યપણું માને છે. તેઓ પોતાની પુત્રીઓ–વહુઓ જોરથી હસતી હોય છે તો સદા નારાજ રહે છે, તે સ્ત્રીઓને હાસ્યની સાચી કિંમતની સમજ જ નથી. જીવ ખોલીને હસવાથી શું લાભ થાય છે તે બતાવું. આમ તો હસવા માટે કોઈને શીખવાડવું પડતું નથી. પરંતુ દિલ ખોલીને હસવામાં ન આવે તો કાંઈ ખાસ લાભ થતો નથી. હસવું એ તો એક જાતનો વ્યાયામ છે. તેથી શરીરના સ્નાયુઓને સારી કસરત મળે છે. **હસવાથી ખાધેલું જલદી પચી જાય છે. ભૂખ જલદી લાગે છે અને તાકાત વધે છે.** કામમાં પણ વેગ આવે છે અને કામ જલદી પૂરું થાય છે. શરીરમાં જરા થાક લાગતાં, ત્યારે કામથી પરવારીને થોડો સમય દિલ ખોલીને હસીલો. પછી શરીર અને મન બંનેનો થાક દૂર થઈ જશે. સુસ્તી નાશી જશે. દિમાગમાં તાજગી આવશે. શરીરને નિરોગી રાખવા, દિલ અને મનની સ્વચ્છતા જાળવવા, શરીરની તંદુરસ્તીને ટકાવી રાખવા હસવું એ જરૂરી છે. આખા દિવસમાં એક કલાક તો છૂટે દિલે હસવું જ જોઈએ. આપણી વાતચીત એવી હોવી જોઈએ જેમાં વડીલો, મિત્રો બધાને જ જ્ઞાન સાથે ગમ્મત થાય. બધાને જ હાસ્યનો ચેપ લાગે. બધાને જ હાસ્યનો વ્યાયામ મળે. મોટા મોટા રાજા મહારાજાઓ, શ્રીમંત શેઠ શાહુકારો પોતાના દિલ અને દિમાગને ખુશ રાખવાને મશ્કરાઓને નોકર તરીકે રાખે છે!

જીવનનું ઝેર–ક્રોધ

હાસ્ય એ સ્વાસ્થ્ય માટે ઉત્તમ ટોનીક છે તેમ સ્વાસ્થ્યની પાયમાલી કરનાર 'ઝેર' ક્રોધ છે. ગુસ્સો કરવાથી શરીર અને મન બંનેને નુકસાન થાય છે. ગુસ્સો કરનારનું શરીર કદી પણ સારું રહેતું નથી. ગુસ્સો કરનારનું લોહી સુકાતું જાય છે. શરીર દુબળુ પડતું જાય છે, ચહેરાનું ઓજસ ઉતરતું જાય છે. ખોરાક શરીરનો વિકાસ કરી શકતો નથી. ગુસ્સાવાળો માણસ ગમે તેટલું ખાય, પહેરે ઓઢે, હરે ફરે પણ તેના સ્વભાવની ગુલાબી ઉડી ગયેલી હોવાથી તેના શરીરની ગુલાબી આવી શકતી નથી. ગુસ્સો સોનાનું શરીર માટીનું બનાવી દે છે. રૂપ અને સુંદરતાનો લોપ કરે છે.

મોટો અવગુણ : ગુસ્સો

ઉપરાંત ગુસ્સો એ માનવજીવનનો એક મોટો 'અવગુણ' છે. કુટુંબ, જ્ઞાતિ, સમાજમાં આ અવગુણવાળો માણસ ધાર્યું કામ કરી શકતો નથી, બીજા પાસે કરાવી શકતા નથી. બધે જ તેની છાપ એવી પડી જાય છે કે તેની વાત ગમે તેટલી લાભદાયી હોય તો પણ કોઈ સાંભળશે નહિ. કુમારીકાઓ અને સ્ત્રીઓ–જેઓ સમાજ અને દેશના ઘડતરમાં ઉત્તમ ફાળો આપે છે તેમની પાસે જો આ અવગુણ આવી ગયો હોય તો તે, તેમની પાયમાલી તો કરી જ જાય છે, સાથે સાથે દેશને પણ નુકશાન કરી જાય છે. ગુસ્સો તંદુરસ્તી ઉપર પાણી ફેરવી નાંખે છે. નાનપણથી જ જો આ અવગુણ એ સ્વભાવ પડી ગયો તો સ્વાસ્થ્ય સારું રહેતું નથી. સુંદરતા ઓછી થવા માંડે છે. ગૃહસંસાર વિષમય બને છે. કુટુંબીજનો સાથે વારંવાર ઝઘડવાની ટેવ પડે છે, પતિનો પ્રેમ તે મેળવી શકતા નથી. પોતાના બાળકને તે વારંવાર મારે છે, જેથી બાળકોના સ્વાસ્થ્ય ઉપર માઠી અસર થાય છે. તેમનામાં પણ કુસંસ્કાર પડે છે. માટે કુમારીકાઓ સ્ત્રીઓએ તો કદી આ અવગુણમાં સપડાવવું ન જોઈએ.

ઇર્ષાને તરછોડો

સ્ત્રીના નામ સાથે ઈર્ષાની દોસ્તી હોય છે. ઈર્ષા એ સ્ત્રીઓનો એક મોટો અવગુણ છે આ અવગુણ સ્ત્રીઓ માટે હાનીકારક છે. તંદુરસ્તીને બગાડનાર છે. કુટુંબની અન્ય સ્ત્રીઓની અથવા સમાજની અન્ય સ્ત્રીઓની ઈર્ષા કરવામાં આવતી જોવામાં આવે છે. ઈર્ષા કરનાર સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી અને સુંદરતા ઘટવા માંડે છે. આ ઈર્ષા રાતદિવસ લોહીને શોષે છે. સ્ત્રી પાતળી બનતી જાય છે. ખાવા–પીવા અને પહેરા ઓઢવાના આનંદને તે બાળી નાંખે છે. ઈર્ષાથી લાભ થતો નથી, ગેરલાભ ઘણા થાય છે સમાજમાં આજે કેટલાંક સ્ત્રીઓ તેમની [illegible]નીક ઉમર કરતાં વધુ

ઉમરની જણાય છે તેનું કારણ તેમના સ્વભાવમાં રહેલી ઈર્ષા છે. તેમના સ્વભાવ, દિલ અને તનની ગુલાબી ઈર્ષા ઉડાડી મૂકે છે. પરિણામે તેમની તંદુરસ્તી લથડે છે. તેઓ કદી ખુશ નજરે પડતી નથી; આવી સ્ત્રીઓ માનસિક રોગથી પીડાતી હોય છે એમ કહી શકાય. તેમની લથડતી તંદુરસ્તી માટે કોઈ પણ દવા કરો તો પણ તે યારી આપશે નહિ. કેટલીકવાર તો સ્ત્રીઓની આ કુટેવ તેમના બાળકોમાં પણ ઉતરેલી જોવામાં આવે છે જે કુટુંબ અને સમાજ માટે હાનિ કર્તા હોય છે. સમાજની માનસિક અને શારીરિક સંપત્તિનો વિનાશ કરવામાં ઈર્ષા અગ્રભાગ ભજવે છે.

ચિતામાં લઇ જતી ચિંતા

ચિંતા ચિતા સમાન એવી આપણામાં કહેવત છે શરીરના સુદૃઢ સ્વાસ્થ્યના કિલ્લાને ચિંતારૂપી સુરંગ તોડી શકે છે, સારામાં સારા શરીરોને તે માટીમાં મેળવી શકે છે અને વધુમાં કેટલાય જાતના રોગોનો પ્રવેશ કરાવી જાય છે. ચિંતા કરનારનો ચહેરો કરમાવા માંડે છે, અને તેને ઘડપણ જલદી આવતું જણાય છે. ચિંતા કોઈ જાણી જોઇને કરતું હશે એમ પુછવામાં આવે, તે સત્ય છે, કાંઈક અંશે એવું બને છે અને તે માટે ચિંતા શરૂ થાય છે. પરન્તુ વાસ્તવિક રીતે જોતાં તેમાં કાંઈ લાભ થતો હોતોજ નથી, એક પાટીદાર કુટુંબની વાત રજુ કરું છું. એક સ્ત્રી બાવીસ વર્ષની હતી. તેને બે પુત્રીઓ હતી. એક દિવસે જ્ઞાતિમાં જ અપાયેલા વાંકડાની વાતો કરતા તેના પતિએ જણાવ્યું કે આપણી પુત્રીઓ માટે પણ આપણે વાંકડો તૈયાર રાખવો પડશે તે માટે આપણે બચાવવું પડશે અથવા ભીખારી થવું પડશે. તેમના લગ્નના ભારે ખર્ચા કેમ ઊપાડાશે ? એક માટે બે હજારનો ખર્ચ થશે એટલે ચાર તો જોઇશેજ. અરે વાંકડો ન આપીએ તો કોઇ શ્રીમંત કુળવાન કુટુમ્બમાં તેને કોઇ લેશે નહિ. અને બસ થઇ ચૂક્યું. પતિની આવક સાધારણ હતી. આથી સ્ત્રીને પઇસાની ચિંતા પેઠી, રાતદિવસ તેને એજ વિચાર આવ્યા કરતો હતો કે આ પૈસા કેમ ભેગા થશે, અને પૈસા ન ભેગા થાય તો છોકરીઓ ભિખારીનું શું થશે ! છોકરીઓ તો હજી નાની હતી. તેમના લગ્ન માટે બાર વર્ષની વાર હતી છતાંય તેને ચિંતા ચાલુ રહી. પરિણામે સ્ત્રીની તંદુરસ્તી ઉપર અસર થઈ દિવસે દિવસે તે નબળી પડતી ગઈ. તે બિમાર પડી અને દવાદારૂ શરૂ થયા પૈસાના બચાવની વાતને બદલે ખર્ચ વધવા માંડ્યો. જીર્ણ તાવ લાગુ પડતાં તેની શીકલ ફરી ગઇ કે તેને કોઇ ઓળખી ના શકે. જે તેને જુએ તે આશ્ચર્ય પામે !

ફક્ત ચિંતા કરવાથી જ માનવીના શરીરને કેટલું નુકસાન થાય છે તેના સેંકડો ઉદાહરણો મળી આવે છે. સમાજમાં ઠેર ઠેર તેવા કિસ્સા જોવા મળે છે. ચિંતા કરવા પહેલાં તેના વડે કાંઇ વાસ્તવિક લાભ થાય એમ છે કે નહિ તે જરૂર વિચારી જુઓ. ફક્ત ચિંતા કરવાથી જ ફાયદો થશે એમ તો કોઇ સમજદાર કહેશે જ નહિ, પ્રયત્ન કરવો એ દરેકનું કામ છે પણ ચિંતા કરવી એ મૂર્ખાઓનું જ કામ છે. કોઇ પણ કારણ હોય, કોઇ કામ હોય પણ ચિંતા કરશો નહિ. પ્રયત્ન કરતા રહો–પ્રયત્ન ચાલુ હશે તો કોઈ કાર્ય સિદ્ધ જરૂર થશે.

જોઇએ છે શુદ્ધ વિચારો

શરીરના સ્વાસ્થ્ય અને સુંદરતા માટે જેમ ચિંતાને દૂર રાખવાની જરૂર છે તેમ શુદ્ધ વિચારોને સાથે રાખવાની અતિ જરૂર છે. તેમના વિચાર શુદ્ધ હોય છે. તેમના આચરણ શુદ્ધ હોય છે તેઓ સદા ખુશ રહે છે. તેમના ચહેરા ઉપર સદાય હાસ્ય રમતુ હોય છે. જે વડે તેમની તંદુરસ્તી અખંડ રહે છે. તેમની સુંદરતા જળવાંઇ રહે છે અને જીવનમાં તેમને સદાય સફળતા જ મળી રહે છે.

કુમારીકાઓ અને સ્ત્રીઓએ ઇર્ષા, ક્રોધ. ચિંતા, નાખુશીને બદલે સારા વિચારો સેવવા જોઇએ. તે માટે ગોરેરાઓનો સત્સંગ જરૂરી કહી શકાય. સારા પુસ્તકોનું વાંચન અને મનન તેમાં સારો ભાગ ભજવી શકે છે. ખરાબ વિચાર આચારની સ્ત્રીઓ અને અશ્લીલ પુસ્તકોનું વાંચન શારીરિક અને માનસિક

[અનુસંધાન પૃ. ૧૫૦]

મહાદેવની ધજા

શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઇ

મનુનું કાડું નાનકડું હતું અને એકંદરે એ ઘણો નબળો હતો. એની ઉંમરના છોકરાં ભેગો એના માબાપ એને રમવા મોકલતા નહિ. પણ એનો બદલો એને ઘરમાં મળી જતો હતો. બાળકો માટેનું સાહિત્ય એના પિતા એને માટે બહુ લાવતા હતા. બાળમાસિકો–બાળ રામાયણ–બાળ મહાભારત–અને લોક વાર્તાના અનેક પુસ્તકો એણે વાંચ્યા હતા અને એની બાએ ભાગવત અને પુરાણની ઘણીયે વાતો એને કહી હતી.

ધ્રુવજી અને પ્રહલાદની વાતો તે એને બહુ જ ગમતી હતી. શ્રદ્ધા એ જ ખરી ચીજ છે. એથી જ હીંમત આવે. દેવમાં શ્રદ્ધા રાખીયે તો દેવ આપણું કામ કરી જ આપે. આમ એના બા એને ઘણી ય વાર કહેતાં હતાં.

પાડોશના છોકરાં ઘણાં જ ધમાલીયાં. ઝાડ ઉપર ચઢે અને આમલી તોડી ખાય. પથરા મારીને બદામ પાડે. જામફળ તો ઝાડ ઉપર પાકું થવા જ ના દે. કોઇ વાર પકડાઇ જાય તો માર પણ ખાય. આ સૌ રમતો મનુ પોતાના બાગના બાંકડા ઉપર બેસીને જુવે એને રમવા જવાનું મન પણ થાય, પણ પડવાની કે માર ખાવાની બીક લાગે, અને વળી બાની રજા પણ નહિ.

એક દિવસ તો એને રમવાનું બહુ જ મન થઈ ગયું. પોતે ઝાડ નીચે બાંકડા ઉપર બેઠો હતો. થોડે દૂર રસ્તા ઉપર રસ્તો બનાવવામાં વપરાતા કાળા અણીદાર નાનાં પથરાના ઢગલાઓ હતા. બે ઢગલા ઉપર બે પક્ષના છોકરાઓ પોત પોતાનું રાજ્ય સ્થાપીને બેઠા હતા. બે રાજ્યો વચ્ચે યુદ્ધ ચાલતું હતું. તીર કામઠાં, કાગળના બૉંબ, વગેરે હથીયાર હતાં. જર્મન અને રશીયાની લડાઇ ચાલતી હતી. ઝેરી ગૅસ ને ધુળ ઉડાડવામાં આવતી હતી. કેદીઓ પકડાતા હતા, અને બન્ને પક્ષ બુમાબુમ અને કીકીયારીઓ પાડતા હતા. આ રમઝટ જોઇને કયા બાળકને રમવા જવાનું મન ના થાય!

મનુ ઘરમાં ગયો અને એણે રમવા જવાની રજા માંગી. બાએ કહ્યું કે એ જડસા જેવા છોકરાઓમાં, તું ફુલ જેવો ચગદાઈ જઈશ. મનુએ બહુ આગ્રહ કર્યો ત્યારે એના બાપાજીએ કહ્યું: જવા દોને થોડો ટીપાશે તો વધારે ડહાપણ આવશે. સાહસ વગર માણસાઈ ના આવે. ધ્રુવજી વનમાં ગયા ના હોત તો કાંઇ ભગવાન મળવાના હતા?

મનુને રજા મળીને એ તો ઉપડયો. પહેલા તો જરા દૂરથી તે લડાઇ જોવા મંડયો. એટલામાં જર્મનીવાળાએ બુમ પાડી કે બાજુએ રેડક્રોસ ખાતામાં નર્સો છે તેમની ભેગા જતો રહે પોતાને છોકરીઓ સાથે જવાનું કહે છે તે જોઇ એને ઘણો ગુસ્સો ચડયો અને એ એકદમ રશીયાના પક્ષમાં ગયો અને યુદ્ધમાં જોડાયો. પણ અણીદાર પથરા ઉપર જોરથી ચઢી શકયો નહિ. પગમાં અણીઓ ભોંકાવા લાગી. અને અડધે ઢગલેથી તે સરી પડયો. મેદાનમાં પડતાં જ જર્મનો એના ઉપર ધસી આવ્યા, અને રશીયનો એને બચાવે તે પહેલા તો એને કેદ કરીને ઘસડી લઇ ગયા.

મનુની નામોશી તે દિવસે બહુ જ થઇ. મનુ નર્સ, મનુ છોકરી, મનુ બાયલો, એમ કહીને સૌ એને ચીઢવવા લગ્યા. એનું રમવા જવાનું તો બંધ રહ્યું પણ હવે તો આગલા કંપાઉડમાં પણ એનાથી બેસાતું નહોતું. જતાં આવતાં છોકરાં એને ચીઢવતાં હતાં. એને આથી બહુ જ લાગી આવ્યું. કોઇ પણ ઉપાયે, જોરાવર થવું, અને એવું કાંઇક કરવું કે કોઇ મોટા છોકરાઓ પણ કરી શકે નહિ.

એના ઘરથી થોડે દૂર એક મહાદેવનું દેરૂં હતું. ત્યાં થોડા બાવાઓ રહેતા. મનુ ઘણીવાર આરતી વખતે ત્યાં જતો. કથા વાર્તા કે ભજનો સાંભળતો. અને મહંત એને ઘણીવાર પ્રસાદ પણ આપતા. એક વાર એણે મહંતજીને પુછયું: બાબા! માણસમાંથી બીક કેમ કરીને જાય? મહંતજી બોલ્યા શ્રદ્ધાથી. હનુમાનનું સ્મરણ કર. પવનપુત્ર વીર હનુમાનથી કોણ જીતીયો છે! રોજ એનું ભજન કર. અને "જય બજરંગ"નો જાપ જપ.

મહંતજીની વાત સાંભળીને મનુને ઘણી જ હીંમત આવી. એને ખાત્રી થઇ કે હનુમાનના જાપ જપવાથી એ ગમે તેવું ભારે કામ કરી શકશે. હનુમાને લંકા જવાનો પુલ બાંધ્યો હતો. હનુમાન લક્ષ્મણજી સારૂં કરવાનું ઝાડ લાવવા માટે આખો પર્વત ઉપાડી લાવ્યા હતા અને હનુમાનજીએ બાળપણમાં જ ચંદ્રને પકડવા ઉંચો કુદકો માર્યો હતો. અરે એમણે આખી લંકા બાળીને રાવણને ગભરાવ્યો હતો. મનુના મનમાં હવે તો હનુમાનજીના જ વિચાર આવ્યા. કંઈક એવું કરી બતાવું કે બધા છોકરાઓ મારી વાહવાહ કરે.

આવા વિચારોમાં એક મહિનો ગાળ્યા પછી, એક વાર એ પોતાના ઘર આગળ ઉભો હતો. રવીવારનો દિવસ હોવાથી છોકરા છોકરીઓ બધા જુદી જુદી રમતો હતા. દુરથી મહાદેવજીના મંદિરનો મોટો સભા ઘુમ્મટ દેખાતો હતો. આજે તો કાંઇ કરવું જ એમ વિચારી મનુ ઘરમાંથી નિકળ્યો. હનુમાનજી સુઝાડે તે કરવું એમ એણે નિશ્ચય કર્યો. મહાદેવના દહેરા પાસે તે આવ્યો. શીખર ઉપર ભગવી ધજા ફડફડ ઉડતી હતી, તેનાથી એ ખેંચાયો. ધજા સામે થોડીવાર તે તાકીને ઉભો. પછી એકદમ "જય બજરંગ" બોલીને એ તો મંદિરને થાંભલે ચઢવા લાગ્યો. કોઇનું એ ધ્યાન એની તરફ નહોતું. થાંભલે તો ચઢવાનું એને મુશ્કેલ ના લાગ્યું એટલે એ તો ઘુમ્મટ ચઢવા લાગ્યો. હલકું શરીર અને જુનું મંદિર એટલે હાથે પકડ આવી જાય એ તો સડસડાટ ચઢવા લાગ્યો. હનુમાન, શ્રદ્ધા, પરાક્રમ, એમ બબડાટ કરે અને ઉપર જાય એટલામાં છોકરાંઓનું ધ્યાન એ તરફ ગયું. અલ્યા પેલો મનુડો મહાદેવની ધજાએ જાય, એમ બુમ પડી, છોકરાંમાં એવી માન્યતા હતી કે મહાદેવની ધજાને શીખર ઉપર નમન કરીને સ્પર્શ કરે, તે ગમે તેવું પરાક્રમ કરી શકે. એને મહાદેવજી, પાર્વતીજી, નંદિ, ગણપતિ, એ સૌ પ્રસન્ન થાય. એટલે છોકરાંઓ તો શાબાશ, મનુ શાબાશ કહીને બુમો પાડે. આ બુમોથી જતા આવતા લોકો ભેગા થઈ ગયા અને પહોળે મ્હોડે એને જોઈ રહ્યા.

આજ વખતે મનુએ ધજાને સ્પર્શ કર્યો. છોકરાઓએ બુમ પાડી હરહર મહાદેવ, ગણપતિની જે, મનુની જે. આ સાંભળીને મનુએ નીચે જોયું અને એને તમ્મર આવ્યા. બધી હીંમત સરી ગઇ અને શીખરને બાઝીને ત્યાં બેસી ગયો. આ બધી ગડબડ સાંભળી મહંતજી બહાર આવ્યા. એ તો મનુને જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા. લોકો સામું જોઇને એમણે લાંબા હાથ કરી ગુસ્સાથી કાંઇ કહ્યું. પછી મોટી બૂમ મારીને કહ્યું : બચ્ચા ! હીંમતથી ત્યાં બેસી રહેજે. હમણાં તને નીચે ઉતારૂં છું. તારી મેળે નીચે ના આવીશ. મહંતજીને જોઇને મનુને હીંમત આવી અને શીખરના કળશને ચુડ ભરાવીને બેઠો.

થોડી જ વારમાં આગના બંબાનો ઘંટ વાગ્યો બંબો આવ્યો, સાથે ઉંચી સીડી આવી, અને જલદી તે સીડીને ઉંચી કરવામાં આવી. એક બંબાવાળો તો ઉપર જઈ, મનુને બાથમાં લઈને નીચે આવ્યો. મનુ તો લોચો થઇને મહંતજીના પગ આગળ ગબડી ગયો. મહંતજી ફુલની માફક એને ઉપાડીને મંદિરમાં લઇ ગયા.

છોકરાંઓએ ફરી મનુની મશ્કરી કરી નથી.

[પૃ. ૧૪૮ નું ચાલુ]

બનેને નુકસાન કરતા જાય છે, કેટલાક કહે છે કે આપણી મનોભાવના સુદ્ધ હોવી જોઇએ, પછી ભલેને અમે તેની સાથે હરતા ફરતા જોઇએ કે ગમે તેવું પુસ્તક વાંચતા હોઇએ ! પરંતુ તેમ માનવામાં ભૂલ છે. એવો ખ્યાલ ગેરરસ્તે દોરતી જાય છે. સતત સહવાસની અસર અને ખરાબ માણસોની વાર્તચીતનો ઓપ જલદી ચઢવા માંડે છે. સ્ત્રીઓએ તો સમાજ અને દેશની મૂડી છે. તેમના ઉપર જો આ દુર્ગુણનો ઓપ ચઢી જાય તો તેની ખરાબ અસર આખા સમાજ અને દેશ ઉપર થયા વિના રહેતી નથી. કુમારીકાઓ અને સ્ત્રીઓએ તેવા માણસો અને પુસ્તકોથી સદાય દૂર રહેવું જોઈએ.

તંદુરસ્ત રહેવાને અને તેમ રહીને પોતાની સુંદરતાને ટકાવવા માટે મન અને વિચારોની શુદ્ધતા રાખવી જોઇએ. માનસીક તંદુરસ્તી હશે તો શારીરિક તંદુરસ્તી પણ હશે જ. સ્વાભાવિક અસરો જે તંદુરસ્તીને હાનિકર્તા છે તેમનાથી દૂર રહેવું જોઇએ અને લાભ આપનાર અસરોને અપનાવવી જોઈએ.

[વધુ માટે આવતો અંક જૂઓ]

નામ સાંભળતાં જ નીલાનું મોં લાલ લાલ થઈ ગયું. મોં ફેરવીને એ બોલી, "જાવ, તમે તો મશ્કરી જ કરો છો !"

મોહન નીલાની વાત ન ગણકારતાં બોલ્યો, "સાચે જ નીલા ! તું જ મારી પ્રેરણાદેવી છે."

"મોટી પંડીતા ખરી ને." નીલા ચીઢાઇને બોલી.

"એ મારા હૃદયને પૂછ નીલા ! સોનું પોતાનું મૂલ્ય નથી જાણતું !

"પણ તમે ખુશામત કરતાં સારી જાણો છો !" નીલાએ જવાબ આપ્યો.

"સમાલોચના સાંભળીશ" અને નીલાએ હકાર-દર્શક ડોકું હલાવ્યું. મોહને વાંચવાનું શરુ કર્યું.

"ભાવ–સુષમા" અમારી સામે છે. અમે એ વાંચી. કેટલાય દિવસો સુધી એનો નશો મનપર છવાઈ રહ્યો. હૃદયમાં થાય છે જાણે આપણે કોઈ દિવ્ય લોકમાં છીએ. એમાં સૌન્દર્ય છે, સાદાઇ છે, સ્વાભાવિકતા છે ને સુંદર કલ્પના પણ છે. માધુર્યની સરલતા પણ છે. વધારે શું કહીએ ?–બધું જ છે."

એકાએક નીચેથી અવાજ આવ્યો "મોહનભાઈ" મોહન અને નીલા ચોંકી પડયા, જાણે કોઈ સુમધુર સંગીતમાં ઉંચે સાદે રોવા લાગ્યું. એ સમયે રોગીના હૃદયમાં શું થાય છે એ તો એ જ સમજે છે. એ ચીઢાઈ જાય છે. લડાઈ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે."

મોહને માસિક ખુરશી ઉપર નાખી દીધું ને નીચે ગયો. પાછો આવ્યો ત્યારે એનો ચહેરો ઉદાસ હતો. આંખમાં આંસુનાં આવરણ હતાં.

"કોણ હતું ?" નીલાએ પૂછ્યું.

"મકાન–માલીક" મોહન ઉદાસીન ભાવે બોલ્યો. નીલાના ચહેરા પર પણ આ સાંભળી ગંભીર ઉદાસીનતા છવાઈ ગઈ. દુઃખી થઈને બોલી.

"શું કહેતો હતો ? એ તો આદુ ખાઇને પડયો છે. ચાર દિવસ પણ થોભી શકતો નથી."

"કહેતો હતો કે ફરિયાદ કરવી પડશે."

"કેટલું બાકી છે? ત્રણ મહિનાનું ? નીલાએ પૂછ્યું.

જ્યારે આપણી પાસે પૈસા નથી હોતા ત્યારે આપણે હિસાબ નથી કરતા. હિસાબ કરતાં આપણને બીક લાગે છે. મોહને નીલાની વાત જાણે ધ્યાન પર જ નથી લીધી એમ બોલ્યો, "થાય છે કે એકાદ નોકરી શોધી લઉં. આ રોજનું અપમાન સહન નથી થતું. પ્રશંસા કરવાને સૌ તૈયાર છે. સહાયતા કરવાને કોઈ નહિ. અને ખાલી પ્રશંસાથી કોઈ દિવસ પેટ ભરાયું છે ?" બોલતાં બોલતાં એનો કંઠ ભરાઈ ગયો.

નીલા પણ ઉદાસીન ભાવે બોલી, "કરી જૂઓ પણ આ તમારો લખવાનો ચસકો તો છૂટવાનો જ નથી. એ પણ બીજો શરાબ છે."

"હોય. છોડી દઈશ. તું હજુ મને ઓળખતી નથી."

"સારી પેઠે ઓળખું છું. ઑફીસમાં કામ કરી શકશો ?"

"પૈસા મળશે તો કેમ નહિ કરું ?"

"ઉપરીઓના અપમાનસૂચક શબ્દો સહન કરી શકશો ?" નીલા મોહનના સ્વભાવને યાદ લાવતાં બોલી.

"મકાન માલિકના તાયદામાંથી બચીશું." મોહને જવાબ આપી દીધો. એવી રીતે જાણે મકાન માલિકના પંજામાંથી છૂટી જ ગયો.

"અને જો કોઇએ કહ્યું તો કે અરે આ તો એ કવિરાજ છે જે સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ખૂબ જ પ્રસિદ્ધ છે. અમે ધાર્યું હતું કે કોઇ મહાન માણસ હશે પણ આ તો સાધારણ કારકુન છે ત્યારે !" નીલાએ મોટો ભય બતાવ્યો.

"હું સમજીશ કોઇ બીજાને કહે છે. કરવું શું ! પ્રકાશકોને તો મારા પરિશ્રમના ટીપા ઉપર લૂંટ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે." કહે છે જ્યારે કોઇ વધારે પૈસા નહિ આપે તો એની મેળે આપણી શરતોનો સ્વિકાર કરશે. પૈસાના મૂલ્ય સમજે છે. કલાના નહિ. એવા કદરહિન માણસો મને શું આપવાના છે ! યુરોપમાં હોત તો સોનાનો મહેલ ઉભો કર્યો હોત, અહીં તો મારા નસીબને રોઇ રહ્યો છું."

મોહને હૃદયની વરાળ ઠાલવી નાખી. નીલાથી આ સહન ન થયું. એ બોલી ઊઠી, "તમારું હૃદય નાનું ન બનાવો. બધું જ ઠીક થઈ રહેશે."

"તો આજે જ જાઉં. મદનલાલને મળું. મારું દિલ કહે છે કે કામ થઈ જશે. બહુ સારા માણસ છે."

"જરા પ્રશંસા કરજો. મોટા માણસ છે, વાતોથી જ ખૂશ થઇ જશે." નીલાએ વ્યવહારિકતા બતાવી.

"મને એ પ્રમાણે શીખવવાની જરૂર નથી." મોહન નીલાના શબ્દો સાંભળી બોલ્યો.

"નોકરી મળી જાય તો ગંગા નહાયા" કહી નીલાએ ઉનો શ્વાસ કાઢયો.

"એમનો તો બહુ જ અધિકાર છે. ઇચ્છે તો આજે જ નોકરી આપી દે. ચાલ ઊઠ, કપડાં લાવ તો. બહુ જ મેલાં થઇ ગયાં છે."

નીલા ઊઠીને કપડાં લેવા ગઇ, પરંતુ કપડાં ધોવાઈને આવ્યાં ન હતાં. નીલાના હૃદય ઉપર બીજો આઘાત લાગ્યો. એનું મોં હૃદયની વેદનાથી પડી ગયું એ જ પ્રસન્ન વદન, એ જ આનંદિત નીલા, જેના કિલ્લોલથી મહોલ્લો ગાજી ઊઠતો હતો. પણ આ સમય ઉપર કેટલી અશાન્ત! કેટલી ઉદાસ! પંખી કોઇક વાર ફૂલની ડાળીઓ ઉપર બેસીને કિલ્લોલ કરે છે તો કોઇક વાર પાંખ સમેટીને શાંત બની માળામાં જતું રહે છે. મોહન દુઃખી થઇને બોલ્યો, "નીલા! હવે સહન નથી થતું. આ જ એ જ પ્રતિભા સમ્પન, આ જ સુપ્રસિદ્ધ લેખક, જેની કવિતા દેશને ખૂણે ખૂણે ખૂબ માનથી વંચાઈ રહી છે, જેની કલમ, જેના સર્જન, પત્થર હૃદયોને પણ પીગળાવે છે, જેની શબ્દરચનાને માટે લોકો તરસ્યા માણસ પાણીની રાહ જૂએ તેમ જૂએ છે, જેનું નામ સાંભળીને લોકો શ્રદ્ધાથી, માનથી મસ્તક નમાવે છે, જેના અન્ય દુષ્ટાત્માઓને ધર્મોપદેશથી ઓછા નથી, એ જ આજે પચાસ રૂા. ની નોકરી કરવાને નિકળ્યો છે. કાવ્ય કલ્પના અને કલાની નગરીનો રાજા ભીખ માગવાને નિકળ્યો છે."

નીલા પોતાના પતિના હૃદયની વ્યથા અને દિનદશા જોઈ આહ નાખીને જમીન ઉપર બેસી ગઇ. એ વખતે એના હૃદયમાં એક જ વિચાર હતો, "આ મસ્તક કોની સામે ઝૂકશે?"

×

(૩)

એક કલાક પછી મોહન મદનલાલની ઓફીસમાં હતો. મદનલાલ એક પુસ્તક વાંચી રહ્યા હતા. એમણે મોહનને સત્કારતાં કહ્યું, "મને કેવળ પાંચજ મીનીટ માફ કરો." આમ કહીને મદનલાલે સામે પડેલ ખુરશી તરફ ઇશારો કર્યો અને પોતે પુસ્તક વાંચવામાં એકાગ્ર બની ગયો. મોહનને આ વ્યવહાર બહુ શરમસ્પદ લાગ્યો. એને એમ જ લાગ્યું કે જાણે કોઈ એનું ખુલ્લેખુલ્લું સ્વમાનભંગ કરી રહ્યું છે. એનો ચહેરો ગુસ્સાથી લાલ લાલ થઇ ગયો. વિચાર થયો કે કેવા અસભ્ય છે! એને પોતાના સમયનો ખ્યાલ છે, બીજાના સમયનો નહિ. અને અત્યારથી જ આ દશા છે તો નોકર થતાં બારણા ઉપર એમની રાહ જોવી પડશે.

મોહને ઊઠવાનો વિચાર કર્યો પણ એની સામે તરતજ મકાનમાલિકની અગ્નીમૂર્તિ ઉભી રહી. શું પાછો એને જોવો પડશે? પાછા એના બોલ સાંભળવા પડશે? મોહન બેસી ગયો. જાણે હવામાં ઉડતા કાગળો ઉપર કોઇએ લોઢાનો કકડો મૂકી દીધો. આત્માએ પ્રકૃતિને દાબી દીધી. આ રાહ જોવાનો સમય મોહનને મન આત્મમંથનનો સમય હતો. અને જ્યારે મદનલાલે પુસ્તક બંધ કર્યું ત્યારે એને એમ જ લાગ્યું કે ઓરડામાં હવાનો અભાવ છે અને એનો શ્વાસ ઘૂંટાઇ રહ્યો છે. પણ મદનલાલ તો પોતાના વંચાઈ રહેલા પુસ્તકમાં એકાગ્ર હતા. થોડી વાર સુધી યોગીની જેમ સમાધિમાં એ બેસી રહ્યા અને બડબડવા લાગ્યા, "વાહ! વાહ!! શું કહેવું? કેવા મહાન વિચાર? કેવા પવિત્ર ભાવ!!

મોહન મદનલાલ સામે ઘડીભર જોઇ રહ્યો, કે આ શું બબડે છે!

મદનલાલે મેજપર કોને કહ્યું, "બોલો સાહેબ,

શો હુકમ છે?" એટલામાં ઓરડાનું બારણું ખૂલ્યું મોટા સાહેબ હાથમાં ટોપો લઇને અંદર આવ્યા. મદનલાલ ઉભા થઈ ગયા.

"ગુડ માર્નિંગ!"

"ગુડ માર્નિંગ! આ પુસ્તક કેવું છે?"

"બહુ જ સુંદર" મદનલાલે પુસ્તકના વખાણ કરતાં કહ્યું.

સાહેબે એક હાથમાં પુસ્તક લઇને બન્ને હાથે પાનાં ફેરવતાં કહ્યું, "તો શું આપને બહુ જ સુંદર લાગ્યું?"

"સુંદરનો પ્રશ્ન નથી. પણ મેં આજ સુધી આવું પુસ્તક સાહિત્યમાં જોયું જ નથી."

"એટલું બધું સરસ છે!"

"વાંચી જૂઓ. મઝા આવશે."

"ઇંગ્લીશમાં કઇ કિતાબને માફક આવે છે?"

"એ હું નથી જાણુતો પણ પુસ્તક બહુ જ સરસ છે."

"નાટક છે શું?"

"ના સાહેબ, કવિતા છે."

"ગુજરાતની કવિતા! મામુલી હશે?" સાહેબ બોલ્યા.

"જો આપે વાંચી હોત તો આવું ન બોલત." મદનલાલે પોતાનો મત ન ફેરવ્યો.

એકાએક મોહનની નજર પુસ્તકના પૂઠા તરફ ગઈ. એ આશ્ચર્યથી ચોંકી પડયો. એ પુસ્તક 'ભાવ સુધા'માં હતું. એનું હૃદય હિલોળા લેવા લાગ્યું. મોહનનું હૃદય ગુલાબના ફૂલની જેમ ખીલી ઊઠયું મોહન આ દુનિયામાં ન હતો. કોઇ બીજી જ દુનિયામાં હતો, એને હવે આ તુચ્છ, નિકૃષ્ટ, નશ્વર દુનિયાની માયા–દૌલતની પર્વા ન હતી. મોહન વિચારતો હતો, "પૈસા શું છે? આવે છે ને ચાલ્યા જાય છે. એ તો ઉડતી–ફરતી ચકલી છે જેને પીંજરામાં પૂરી દેવી અશક્ય છે. મારી પાસે ધન નથી, પણ ધનવાન તો છે, આ માણુસના મનમાં મારા પ્રત્યે કેટલો હાર્દિક ભાવ છે! કેવી ભક્તિ–ભાવના છે! પુસ્તકની તરફ એવી નજરથી જૂએ છે, કે જાણે કોઈ ભક્ત પોતાના ઉપાસ્ય દેવની તરફ જોતો હોય.

પુસ્તક વાંચતી વખતે આંખો ચમકતી હતી. મને આ દશામાં દેખાશે તો શું કહેશે? ચોંકી પડશે! આશ્ચર્યમાં ડૂબી જશે. એને આશા નહિ હોય કે હું ભિખારી બની એની સામે હાથ ધરીશ, અને પછી હું એમની સામે આંખો ઉંચી નહિ કરી શકું. શરમથી દટાઈ જઈશ. મને નોકરી મળી જશે-પણ આત્મ ગૌરવની દોલત જતી રહેશે. આ સોદો મોંઘો છે. લોકો આત્મગૌરવની ખાતર બધુ જ લૂંટાવી દે છે. તો શું હું ચાંદીના રૂપીયા ખાતર આ અમૂલ્ય ધન છોડી દઉં! ના, આ ભૂલ થશે. હું આ ભૂલ કોઇ દિવસ નહિ કરું. આમ વિચારીને મોહન ધીરે રહીને, ઊઠયો, અને બારણું ખોલીને બહાર નિકળી ગયો.

એ વખતે મોહનના મુખ પર આધ્યાત્મિક ઝલક હતી. જે આ અસાર સંસારમાં બહુ જ ઓછી દેખાય છે. એની આંખોમાંથી આત્મ સન્માનની જ્યોતિ ઝલકતી હતી, હૃદયમાં સ્વર્ગીય આનંદનો સાગર લહેર મારતો હતો. પહેલા આત્માને પ્રકૃતિએ પછાડયો હતો, હવે પ્રકૃતિ પર આત્માએ જીત મેળવી. મોહનમાં એ જ સંતોષ હતો, એજ ત્યાગ, એ જ સંયમ, એ જ વૈરાગ્ય, સાધુઓની સંપત્તિ છે, જેને માટે સાધુઓ જંગલમાં રખડે છે. ઘર પહોંચ્યો ત્યારે એવો પ્રસન્ન હતો કે જાણે કુબેરનું ધન મેળાવી લીધું હોય! નીલા એ જોઇને બોલી,

"લાગે છે કે કામ થઈ ગયું"

"આશાથી પણ અધિક" મોહનનો આનંદ માતો ન હતો.

"ઇશ્વરનો ઉપકાર માનો કે એણે આપણી ઇચ્છા પૂરી કરી. કેટલો પગાર નક્કી થયો?"

"કાંઈ પૂછીશ નહિ. આ સમયે માફ દિલ સંયમમાં નથી."

"અરે! મને પણ પણ નહિ બતાવો."

મોહને બનેલી બધી વાત નીલાને કહી સંભળાવી અને છેલ્લે કહ્યું, "નીલા મને નોકરી ના મળી પણ આત્મજ્ઞાન મળી ગયું છે, મારા જ્ઞાનચક્ષુ ખૂલી ગયા છે હું મારી જાતને જ ભૂલી ગયો હતો, આજ મારા હૃદય ઉપરથી પર્દો ખસી ગયો છે. મને ખ-

[અનુસંધાન પૃ. ૧૫૭]

વિલાયતમાં લગ્ન સબંધી બે ચુકાદા

શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

વિલાયતની કચેરીઓના બે નિર્ણયોની હમણા જે ખબરો આવી છે તે આપણે જાણવા જેવી છે. એક નિર્ણય હિંદુ લગ્નો સબંધી છે. લગ્ન અત્યાર સુધી હિંદુ લગ્નો ફક્ત વારસા માટે જ લગ્ન તરિકે ત્યાં સ્વીકારવામાં આવતા હતા. પરંતુ અન્ય બાબતો સબંધી આ લગ્ન માટે ત્યાં એવી માન્યતા હતી કે એ કાંઇ લગ્ન નહોતું. આ માન્યતાને આધારે હિંદવાસીઓ હિંદમાં ધાર્મિક વિધિએ પરણેલા હોય તોપણ તેઓ જાણે પરણેલા જ નથી એમ ગણી ત્યાંની વિધિએ એટલે રજીસ્ટર કરાવીને ત્યાં ફરી લગ્ન કરતા હતા અને પોતે પ્રથમ લગ્નની સર્વ જવાબદારીમાંથી પોતાને મુક્ત ગણતા હતા. આ સ્થિતિ બહુ જ વિચિત્ર હતી. હિંદમાં જે લગ્ન કાયદેસર ગણાય તે બીજા સર્વ દેશોમાં કાયદેસર ગણાવા જ જોઇયે. એ બાબત અત્યાર સુધી હિંદે કાંઇજ ફરીયાદ કરી નથી તે કાંઈ યોગ્ય નથી. પરંતુ હમણાં વિલાયતમાં એક કેસ થયો છે. એક હિંદુભાઇએ હિંદમાં ધર્મ વિધિથી પરણેલા હતા. તેમણે એ વાત છુપાવીને એક અંગ્રેજ કન્યા સાથે લગ્ન કર્યાં. પાછળથી એ અંગ્રેજી બાઇને ખબર પડી કે એ ભાઈ તો પરણેલા છે અને એમની હિંદુપત્ની હયાત છે. એણે પોતાનું લગ્ન રદ ગણવા અને છુટાછેડા લેવા કચેરીમાં અરજ કરી. આ સબંધમાં એક મુદ્દો એવો ઊઠયો હતો કે પ્રથમ લગ્ન ખ્રિસ્તી વિધિથી નહોતું થયું કે રજીસ્ટર પણ નહોતું એટલે તે લગ્નને ઈગ્લંડમાં કાયદેસરનું લગ્ન ગણી શકાય જ નહિ; પરંતુ ન્યાયાધિશે એવો ચુકાદો આપ્યો કે જે લગ્ન હિંદમાં કાયદેસર ગણાતું હોય તે ઈગ્લંડમાં કાયદેસર ગણવુંજ જોઈયે, આ ચુકાદાનુસાર પેલી બાઇને લગ્નમાંથી મુક્ત કરવામાં આવી. આ ચુકાદાથી આ પ્રમાણે પરણેલા કેટલાએ હિંદીઓની સ્થિતિ કફોડી થશે. પરંતુ હવે પછી તો આ બાબતમાં ચોખવટ થઈ ગઈ છે તે સૌ ધ્યાનમાં રાખશે.

બીજો ચુકાદો વળી જુદી જાતનો છે. સંતતી નિયમન અથવા તો ગર્ભ રહેતો અટકાવવા માટે કૃત્રિમ સાધનોનો ઉપયોગ ઇગ્લંડમાં તેમજ અન્ય દેશોમાં થવા લાગ્યો છે, તે તો જાણીતું છે, એક અંગ્રેજ પરણેલી બાઇયે છુટા છેડા માટે ઇગ્લંડની કચેરીમાં અરજ કરી તે માટે એણે એવું કારણ આપ્યું કે મારા પતિને બાળકો જોઇતા નથી, તે માટે એ ગર્ભ રહેતો અટકાવવા માટેના કૃત્રિમ સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે અને કરાવે છે આથી સંતાનો માટેની મારી અભિલાષા તૃપ્ત થતી નથી. ખરું જોતાં તો એ પત્ની તરીકેના મારા હક્ક સંતોષતો નથી. અને લગ્ન થયા પછી હંમેશાં કૃત્રિમ સાધનોનો ઉપયોગ થવાને લીધે લગ્ન હક્ક ભોગવાયાજ નથી અને તે કારણથી લગ્ન વિચ્છેદનો હુકમ થવો જોઈયે. ન્યાયાધિશોએ આ દલીલો સ્વીકારીને લગ્નવિચ્છેદનો હુકમ કર્યો છે, ત્યાંના વર્તમાન પત્રો ધારે છે કે આ ચુકાદાથી કદાચ આવી બીજી અનેક અરજીઓ થશે, અને સામાજિક પરિસ્થિતિ અને લગ્નજીવનમાં બહુજ ઉહાપોહ થશે. એક વર્તમાન પત્ર, આ ચુકાદાની એક આડકતરી અસર સબંધી લખે છે. પતિ કે પત્ની દુરાચાર કરે તો તે છુટાછેડા માટે વજુદવાળી દલીલ ગણાય છે. આ ચુકાદામાં એમ કહ્યું છે કે સંતતિ અટકાયતના કૃત્રિમ સાધનોનો ઉપયોગ થયો હોય તો તેથી લગ્નના હક્ક ભોગવ્યા ગણાય નહિ. પ્રશ્ન એ ઉભો થાય કે જો દુરાચારમાં કૃત્રિમ સાધનોનો ઉપયોગ થયો હોય તેથી દુરાચાર કર્યો ગણાય? અલબત્ત આ પ્રશ્નો સાથે હિંદુ લગ્નોને કાંઈ સંબંધ નથી.

પશ્ચિમના દેશોમાં સ્ત્રીઓ અનેક રીતે પોતાનું સ્વમાન અને પોતાના હક્ક સ્થાપિત કરાવી શકે છે. આપણે ત્યાં તો હજી છુટાછેડાનો હક્ક નથી, પ્રેમલગ્નનું નામ દઇને જીવતી સ્ત્રી, સંતાનો સાથે ત્યજી દઈને બીજી સ્ત્રી કરવામાં આવે છે, તો પણ જુની સ્ત્રીને રોટલાથી વિશેષ હક્ક નથી, કુળ અને ગોત્રને નામે અનેક પત્નીઓ કરી શકાય છે. અને બાળવિધવાઓ પણ પુનર્લગ્ન કરી શકતી નથી, ત્યાં સ્વમાન અને હક્કની વાતો જ શી કરવી!

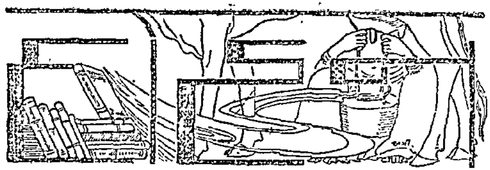

ઘાસલેટ છાંટીને બળી મરતી યુવતીઓ

સમાજની આંખ સામે, ભરી વસ્તીમાં, ગામડાંમાં કે શહેરમાં સળગી ગએલા સ્ત્રીના સંસારની સમજ આપતા બનાવો બનતા જ રહે છે. કોઇ સ્ત્રી એના શરીર પર ગ્યાસતેલ છાંટી બળી મરે છે, કોઈ બીજી રીતે પણ એના જીવનનો અંત લાવે છે.

નાનાં દુઃખની કલ્પનાથી ધ્રૂજી ઊઠતી સ્ત્રી એના શરીરને કયા કઠણ કાળજાથી દીવાસળી ચાંપી શકે છે એનો વિચાર કરાયો છે? સ્ત્રી દીવાસળીથી ચૂલો સળગાવે, ઘીનો દીવો પ્રગટાવે. ધુપસળી બળતી કરે એ એની દીવાસળી સાથેની રીત સમજી શકાય તેવી છે.

પણ એની સુંવાળી કાયાને બાળી નાખવા સ્ત્રી આગ ચાંપે, ભડભડ બળે અને સતીનાં ગૌરવ વિના કપાળ પરના ચાંદલા સહિત એ બળી મરે એ બનાવ માત્ર બેસીને વાંચવા જેવો નથી અથવા સાંભળીને બેસી રહેવા જેવો નથી.

સ્ત્રીથી આગના ભડકા સહન થઈ શકે છે પણ એના સંસારના ભડકા એને ઘણા વધુ વસમા લાગે છે. ઘરની અંદરનો રોજનો કંકાસ, આસપાસનાં માણસોનો જુલ્મ, મેણાંટોણાંનો વરસાદ, સાસરીઆની અશક્ય બનાવાએલી ચાકરી, પતિની વિચિત્ર વલણ, પિયરીઆમાં રહેવા જવા માટેનું આળ, વેવાઈઓ આગળ કરી જનારાં પુત્રીનાં માબાપ, આવાં આવાં અનેક કારણો આપણી ગજરા જેવી સ્ત્રીઓને કરમાવી નાખે છે.

અને તોય સામાજિક અંતઃકરણ અંધારપછેડો પાળી રહ્યું છે. આવા બનાવો બન્યા જ કરે છે. એ શા માટે બને છે એનો કેમ જોઈએ તેટલો વિચાર કરવામાં આવતો નથી? વિશ્વાસ નાખવામાં આવે છે, થોડા શબ્દો છાંટવામાં આવે છે અને આમ સ્ત્રીને માટે બળી જવું એ જાણે સાવ સ્વાભાવિક બનાવ હોય એ રીતે એ બનાવ પ્રત્યે વલણ રાખવામાં આવે છે.

મુંબઇમાં થોડા દિવસ પહેલાં જ એક કરૂણ બનાવ બની ગયો છે. મુંબઈની વિઠ્ઠલવાડીના નવિનચંદ્ર મકાનના ચોથા માળામાં શેઠ વિઠ્ઠલદાસ ધરમસીના પુત્રની પત્ની ઈંદિરા પોતાની ૧૮ માસની બાળકી સાથે તા. ૨–૭–૪૫ સોમવારના દિવસે ગ્યાસતેલ છાંટી બળી મરી. કુમળી છોડી સાથે જ માએ બળી મરવાનું પસંદ કર્યું અને બન્નેનાં જીવનનો અંત આણી દીધો. એ આખો કિસ્સો અતિ કરૂણ છે. સમાજની દીવાલની અંદર જ એ કિસ્સો બનવા પામ્યો છે.

થોડા દિવસ પહેલાં મોરબીમાં કંચનબહેન નામની સ્ત્રી બળી મૂવાં. કંચનબહેનની વય ૨૩ ની હતી. બે બાળકોની એ માતા હતાં. સાસરેથી પિયર જતાં તો કહેવાય છે કે કંકાસ થતો. ટુંકામાં એમનું સંસારનું નાવ ભેખડ પર જઈ પડ્યું હતું અને એ બાઈએ આગને પ્યારી ગણી.

આ તો માત્ર બે દાખલાઓ જ આપવામાં આવ્યા છે. આવા બનાવો આજની જાગૃતિ દુનિયામાં બને છે એ ગજબ નથી?

આવા બનાવો બની જાય છે ત્યારે લાગતાવળગતાઓ એને ઢાંકનારાં બહાનાં શોધી કાઢે છે. બળી મરનારને માટે કહેવામાં આવે છે.

"એ તો ગાંડી હતી."

પુસ્તક પરીચય

(શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઇ.)

આવતી કાલ.

મૂળ લેખકઃ પ્રિન્સિપાલ પ્રલ્હાદ કેશવ અત્રે.

અનુવાદકઃ અંબુ. ક. વશી.

પ્રકાશકઃ ત્રિશક્તિ કાર્યાલય, કેળાપીઠ, સુરત

પાનાંઃ ૧૫૨, કાર્બોર્ડનું પૂંઠું.

પ્રિન્સિપાલ અત્રે મરાઠી ભાષાના સમર્થ લેખક છે. તેમનું આ નાટક સામાજિક છે. ભજવવા યોગ્ય છે કે નહિ તે તો કહી ના શકાય પણ વાંચવામાં રસ ભર્યું છે. અનુવાદ ઘણી સારી રીતે થયો હોવાથી તેમાં ક્લિષ્ટતા આવી નથી અને જાણે અસલ પુસ્તક જ વાંચતા હોઇયે તેમ લાગે છે.

નાટકમાં અત્યારના સમાજમાં પ્રવર્તતી અમુક પરિસ્થિતિ ચર્ચી છે. સસરાને પૈસે ઈંગ્લંડ જઈ બેરીસ્ટર થઈ આવેલા મી. વિશ્રામ, તેમની પત્ની કરૂણા, પુત્ર શેખર, પુત્રી શૈલા, તેમની આ કથા છે. કુટુંબના મિત્ર ડૉ. ગૌતમ, તેમની જુવાનીની પ્રેમ પાત્રીની કન્યા નયના, અને ઉલ્લાસ આટલા બીજા પાત્રો છે. સૌઃ કરૂણા જુના મતવાળા, કુટુંબપ્રિય, પતિને દેવ તુલ્ય માનનારાં ગૃહિણી છે. વિશ્રામમાં નવી સદીના સર્વ દુર્ગુણો છે. અને શેખર અને શૈલા બન્ને કેળવણીથી વાહિઆત બનેલાં જુવાનીયાં છે. અબાધિત વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યના કાચા વિચારોથી કેવાં દુર્ગુણો ઘર કરે છે તેનો ચિતાર નાટકમાં સારો આપ્યો છે. આ પ્રશ્ન સમાજ પાસેથી વિચાર માગે છે. પરંતુ પાશ્ચાત્ય કેળવણીનું જ આ પરિણામ છે એવા નિર્ણય ઉપર વાંચનાર આવી જાય તે રીતે નાટકનું નિરૂપણ થાય છે તે પણ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. જુનાં સંસ્કારો અને નવી કેળવણીના મિશ્રણ અત્યારે ઘણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. આ દષ્ટિબિંદુ પણ ધ્યાનમાં રખાયું હોત તો ઠીક થાત.

પ્રકાશકોએ પોતાના પબ્લીકેશન રીવ્યુ માટે નીચેના સરનામે મોકલતા રહેવા.

શ્રી. કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ

મુ. જુહુ (વાયા. સાન્તાક્રુઝ)

હિંદ કેળવણી ક્ષેત્રમાં પછાત હોવાનાં કારણો

શ્રી. ઘનશ્યામલાલ કાંતિલાલ મીસર

હિંદ તેની ચાલીસ કરોડની વસતિના પ્રમાણમાં ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરીકા જેવા દેશોના મુકાબલે કેળવણીના ક્ષેત્રમાં પછાત ગણાય. જો કે દહાડે દિવસે હિંદમાં કેળવણીનો વિકાસ થતો જાય છે. પરંતુ આધુનિક કેળવણી લેતા વિદ્યાર્થીઓને કેટલાંક વિઘ્નો નડે છે.

૧ હિંદમાં હાલ અપાતી કેળવણીનું ધોરણ બેહદ્દ માનવામાં આવે છે.

૨ હિંદમાં વસતિ પછાત કોમોને ઉત્તેજનની અગવડતા.

૩ હિંદ હજી ખેતી પ્રધાન દેશ છે.

૪ હિંદ જેવા વિશાળ દેશમાં કેળવણી પૂરતો લાભ આપવા સંસ્થાઓની અછત છે.

૫ બાળલગ્નની ઘૃણાપાત્ર રીત—કે જેથી ખીલતાં માણસો વહેલા સંસારમાં પડી જાય છે.

૬ આર્થિક નબળી સ્થિતિને લીધે આગળ અભ્યાસ વધારી શકાતો નથી.

વળી આજ અપાતી કેળવણીમાં 'બીજગણીત જેવા વિષયોનું જ્ઞાન અપાય છે. જે જીવનમાં નિરુપયોગી છે, આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે આજનો વિદ્યાર્થી આવા વિષયોનું જ્ઞાન કેવળ પરીક્ષા પાસ કરવા માટેજ લેતો હોય છે. પરિણામે વિદ્યા સંપાદન કરવા બદલ નોકરી કે સારી પત્ની પ્રાપ્ત કરવા કાજે મોટા ભાગના આજના યુવકો અભ્યાસ કરી રહ્યા હોય છે. આનો અર્થ એમ નથી કે આધુનિક કેળવણી તદ્દન નકામી છે. સ્વામીશ્રી રામતીર્થ, મ. ગાંધીજી, સરદાર વલ્લભાઈ પટેલ અને કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર જેવા દેશના ઘડવૈયાઓ પણ આધુનિક કેળવણી પામીને ઝગહળયા છે.

હિંદમાં સ્ત્રી કેળવણી પ્રત્યે અણગમો છે તે નાબુદ થવી ઘટે. સ્ત્રી કેળવણીને મોટા પાયા પર ઉત્તેજન આપવું આવશ્યક છે. કેળવણી પ્રત્યે સંકોચ સેવવો નિરર્થક છે. એ માટે ઝડપી નિરક્ષરતા નિવારણ કરવું ઘટે. પરંતુ હિંદ જ્યારે સ્વતંત્ર થાય ત્યારેજ તેને યોગ્ય કેળવણી ઘડાય; પૂરતો વિકાસ થાય અને અંતરાયો નાબુદ થાય, પ્રભુ એ સુઅવસર વહેલો બક્ષો.

સ્ત્રીઓ—બાળકો માટેનું જુનામાં જુનું માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૯ ∴ સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૫ ∴ અંક ૯ મો

હી રો હી ટો

લેખક: ડબલ્યુ. એન. એવર.

જે પરદેશીઓ શહેનશાહ હીરોહીટોને મળ્યા છે તેમને તો તે સારો નાનો, ટુંકી દષ્ટિવાળો, વ્યક્તિત્વવિહોણો અને જરાબુદ્ધિહીન લાગ્યો છે, જ્યારે દરેક જાપાની માટે તો એ દૈવી પુરુષ છે.

ટેનો–દૈવી રાજા અગર ટેન્શી–દેવનો પૂત્ર સૂર્ય દેવી આ માટે દામુનો ૧૨૬ મો સીધો વંશજ છે, એવી જાપાનીઓ માટે માત્ર માન્યતા જ નથી, પરંતુ પ્રશ્ન પુછવાની જરૂર ન હોય એવું ઐતિહાસિક સત્ય છે.

ફક્ત ૮૦ વરસ પહેલાં જ્યારે જાપાને બહારની દુનીઆ સાથેનું તેનું અલગપણું તોડી નાખ્યું અને શોગુનની સત્તાને બળવા દ્વારા તોડી પાડી ત્યારે એક યુવાન શહેનશાહને ગાદી સોંપવામાં આવી.

અમીરોના એક નાના જુથના પ્રયત્નોથી જાપાનમાં પશ્ચિમનો પવન વાયો હતો અને તેને પાશ્ચાત્ય બંધારણ આપવામાં આવ્યું હતું. ટેનોને એક બંધારણીય શહેનશાહ બનાવવામાં આવ્યો. હીરોહીટો અર્વાચીન શહેનશાહનો ત્રીજો વંશજ અને શહેનશાહ મેઇજીનો પ્રપૌત્ર છે. મેઇજીના વખતમાં જાપાનમાં જમીનદારી પ્રથાનો અંત આવ્યો હતો અને રાષ્ટ્ર ઔદ્યોગિક અને લશ્કરી શાસન તરફ વળ્યું હતું.

હીરોહીટોને બીજા છોકરાઓ સાથે ભણી શકે તે માટે ઉમરાવોની શાળામાં મોકલવામાં આવ્યો હતો. તે પછી જુનવાણી જાપાનની અજાયબી વચ્ચે ગાદીવારસ તરીકે તેને બહારની દુનીયાનું જ્ઞાન મેળવવા માટે ઈંગ્લાંડની મુસાફરીએ મોકલવામાં આવ્યો હતો. ૧૯૨૬ માં તેના પિતાના અવસાન પછી તે ગાદીએ આવ્યો હતો. આ વખતે લશ્કર અને નૌકાદળના અધિકારીઓ હાથમાં રાષ્ટ્રનું ખરેખરું સુકાન આવી ગયું હતું.

હીરોહીટોએ શાંતિના સ્વપ્ના સેવ્યાં હશે પરંતુ તેનામાં તેની આસપાસના માણસોનો વિરોધ કરવા જેટલી બુદ્ધિ નહોતી. તે જાપાનનો માલીક હતો–તેનો શબ્દ એ કાયદો હતો, તેનો દરેક પ્રજાજન તેને એક દેવ જેટલું માન આપતો પરંતુ વાસ્તવિક રીતે શહેનશાહ લશ્કરી અને નૌકાદળના અમલદારોનો "આજ્ઞાંકિત સેવક" હતો.

તે તેના મહેલની અમર કિનારા પરના હવાખાવાના સ્થળની ચાર દિવાલો વચ્ચે શાંતિથી રહે છે. તે વફાદાર પતિ અને પિતા છે. તેને ઘોડા અસ્વો પર સવારી કરવાનો, ગોલ્ફ અને ટેનીસ રમવાનો તેમજ તરવાનો શોખ છે. તેને દરીઆઈ પ્રાણીશાસ્ત્ર અભ્યાસની પણ ધૂન લાગી છે.

દુનીઆનો સહુથી વધારે પૈસાદાર માણસ હોવા છતાં તે બહુ જ સાદું જીવન જીવે છે. દરબારી વિધિઓ વિચિત્ર છે અને તેના પ્રધાનો પણ તેને ઘુંટણીએ પડીને મળે છે. તેના પ્રજાજનો સમક્ષ દૈવી પુરુષ તરીકે અને ૨૫૦૦ વરસ પહેલાં સૂર્યની દેવીએ જે ભાવિ જાપાન માટે ઘડયું હતું તેના મુર્તિસ્વરૂપ તરીકે રજુ કરવાના પ્રયત્નો થાય છે.

જનતાની માન્યતા મુજબ જાપાની સેનાપતિઓ તેનામાં રહેલા દૈવી અંશની માન્યતાને અંગે જો તેઓ નિષ્ફળ નીવડે છે તો હારાકીરી કરે છે—"ઉદરી દેરહ"

હાય ગરીબાઇ !!!

લેખકઃ શ્રી કેશવલાલ ચતુરભાઇ પટેલ

મુંબઇની વિશાળ સડકો પર શંકર લૈયો ગમગીન ચહેરે ચાલી નીકળ્યો. ઘરમાં ખાવા અનાજનો એક દાણો પણ ન હતો. બાળકો ભૂખે મરી રહ્યાં હતાં–ભૂખે રડી રહ્યાં હતાં. ગઇકાલથી ચુલ્હો ઠંડો પડેલો હતો. આજે બીજો દિવસ છે. પોતે ભૂખ સહન કરી શકે તેમ હતો પરંતુ પોતાનાં બાળકોને ભૂખ્યાં તે કેવી રીતે જોઈ રહે! તેની વહુ કુલી બાળકોને ફોસલાવી–પટાવી થાબડી થાબડીને શાન્ત કરવા પ્રયત્ન કરી રહી હતી. પરંતુ આગમાં ઘી નાખતાં જેમ અગ્નિ પ્રજ્વલિત બને તેમ શાન્ત રાખવા જતાં બાળકો ભૂખને લીધે વધુને વધુ રડે જતાં હતાં. તેની આંખોમાંથી શ્રાવણ–ભાદરવો વરસી રહ્યો હતો.

શંકર લૈયો એક શેઠીઆની દુકાન તરફ વળ્યો. ત્યાં જઇ શેઠને તેની કરૂણ કથા સંભળાવી. શેઠે તે નહિ સાંભળ્યા જેમ કરી કહ્યું, ' દેખો લૈયાજી ! શું કરું. તારા બાપનું મારા ત્યાં ખાતું હતું. સેંકડોની લેણ દેણ ચાલતી હતી પરંતુ તેની થોડી ભૂલથી મારા ૫૦) રૂપીયા લેણા રહી ગયા છે. હવે હું તારી પાસે એ રૂપીયા માગી રહ્યો છું. તારે તે આપવા જોઈએ પછી તો ભાઈ તારી મરજી. '

શંકર લૈયો કંઇક મેળવવાની આશાએ ત્યાં ગયો હતો. પરંતુ અહિં તો કંઇ વિપરિત જ પરિણામ આવ્યું. તેણે નિરાશ બની જવાબ આપ્યો, ' શેઠ સાહેબ ! હું તમારી પાસે કંઇક અનાજ કે કંઇક ખાવાની વસ્તુ લેવા આવ્યો હતો. ચાર દિવસ પછી તો પાછું આપી દેત પરંતુ ઉલ્ટું તમે તો ઉઘરાણી કાઢી. આજ ઘરમાં એક અનાજનો દાણો પણ નથી. તેમજ એક ફુટી બદામ પણ નથી. તમે જ કહો હવે શું કરું ? ભૂખથી છોકરાં પણ રડી રહ્યાં છે. મીલમાં બે મહિનાથી નોકરી કરું છું. ત્યાં પણ ૨૫ ને બદલે ૧૫ રૂપીયા મળે છે અને કહે છે કે હજુ તને કામ બરાબર આવડતું નથી. ઘરમાં ચાર છોકરાં છે. તમે જ કહો આમ શી રીતે નભે ! વળી આજકાલ અનાજની મોંઘવારી પણ કેટલી છે. રૂપીયાની ૭ શેર જુવાર પણ મુશ્કેલીથી મળે છે. '

શંકર લૈયો આમ ઘણુંયે બોલી ગયો પરંતુ શેઠે કંઈ પણ ધ્યાનમાં ન લીધું. પરંતુ કહ્યું ' લૈયા, મુળ રકમ તો રૂપીયા ૫૦) છે પરંતુ જો આજસુધીનું વ્યાજ ગણીએ તો રૂપીઆ ૬૦) થાય છે. '

આ સાંભળી શંકર લૈયો નિરાશ બની ગયો. તે શેઠ તરફ એક હતાશ દૃષ્ટિ ફેંકી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

મીલમાં જવાનો સમય થઈ ગયો હતો. તેને મોડું થઈ ગયું હતું. જલદી જલદી ઘેર તરફ વળ્યો. ઘેર ગયો ત્યારે રડી રડીને સુતેલાં બાળકો તેણે જોયાં. તેની વહુ પણ સુઇ ગઈ હતી. તેના ગાલ પર સુકાએલાં આંસુ છવાઈ ગયાં હતાં.

આ દૃશ્ય નિહાળી શંકર લૈયાની આંખમાં પણ પાણી આવી ગયું. તેને પણ ભૂખ લાગી હતી પરંતુ તે મીલમાં જવા ચાલી નીકળ્યો. તેણે સંસય હતો કે આજ મોડું થઇ ગયું છે એટલે મીલમાં પણ કંઇક સાંભળવું પડશે.

ભારે હૃદયે તે મીલમાં પહોંચ્યો. મીલમાં પેસતાં જ એક અધિકારીએ કહ્યું, ' મીલમાં આવવાનો વખત હવે થાય છે કે ? તેણે કહેવા માંડયું. સાહેબ ત્યાં તો વચ્ચે જ પેલો અધિકારી બરાડી ઊઠયો. ' બસ કર, સાહેબ, સાહેબ શું બકે છે ? મોડા આવનારની અહિં જરૂર નથી. '

આમ બિચારા શંકર લૈયાની નોકરી તૂટી ગઇ. વીસ દિવસ કામ કર્યાનો પગાર માગ્યો તે પણ તેને ન મળ્યો. તે દુઃખી અને જલતા હૃદયે પાછો વળ્યો. તેનો આત્મા કહી રહ્યો હતો. ' હે ઇશ્વર ! ક્યાં અઘોર પાપોનું આ ફળ મળે છે !

તે ઘેર પહોંચ્યો. તેની વહુ કુલીએ કંઇક આશાપુર્ણ દૃષ્ટિવડે પુછયું, ' કંઇ મળ્યું ? શંકરે નીચું મોં ઘાલી કહ્યું. ' મળવું તો દૂર રહ્યું પરંતુ જે હતું તે પણ ઝુંટવાઈ ગયું. '

કુસીને કંઇ સમજણ ન પડી. તેણે પૂછ્યું, 'કેમ, શું થયું ?'

તેણે કહ્યું. 'કુસી શું કહું. ભગવાને તને મારી સાથે જોડી મહાન અત્યાચાર કર્યો છે. મારી સાથે તને કેટલું દુ:—' બોલતાં બોલતાં તેનું ગળુ ભરાઇ આવ્યું.

કુસીની આંખો આંસુ વડે ભરાઇ ગઈ. તેણે કહ્યું, 'ભગવાનને ખાતર એ વાત ન બોલો. હું તમારા સહવાસમાં બહુ સુખી છું. પરંતુ મને એ કહો કે બાળકો માટે કંઈ લાવ્યા કે નહિ ?'

શંકરે કહ્યું, 'કુસી ! હમણાં તો કહ્યું. 'મળવું તો દૂર રહ્યું પરંતુ જે હતું તે પણ ઝુંટવાઇ ગયું.' આજ મોડું થવાથી મીલમાંથી કાઢી મુકયો.

કુસીના હૃદયમાં વજ્રપાત થયો. તેના મોંમાંથી હાયકારો નીકળી ગયો. પાષાણવત તે દિવાલના ટેકે ઉભી હતી. બાળકો હજુ સુધી સુઇ રહ્યાં હતાં. પતિપત્ની ઉભય આંસુઓનો વરસાદ વરસાવી રહ્યાં હતાં.

×

શંકરને એકાએક કંઈક ઉપાય સુઝયો. કુસીને કંઇ ન કહેતાં તે ઝટપટ ચાલી નીકળ્યો. અને તેના ભાઇબંધ-રામુના ઘેર પહોંચ્યો.

રામૂ, તેણે બૂમ પાડી.

રામૂએ બારણાં ઉઘાડયાં. શંકરને દેખી તેણે કહ્યું, 'આવો ભાઈ! બહુ દિવસે દેખાયો!

'ભાઇ ! કહેવા જેવું કંઇ નથી. બહુ આપત્તિમાં આવી ગયો છું. મીલમાંથી નોકરી તૂટી ગઈ. ઘરમાં ફુટી બદામ નથી. ખાવા એક દાણો નથી. આ દશા મારી છે. બાળકો ભૂખે મરી રહ્યા છે. તારી પાસેથી કંઈક લેવાની આશાએ હું આવ્યો છું. ભાઇ ! થોડાક રૂપીયાની મદદ કરીશ ? કંઇ કામ મળી જશે કે તરતજ તારા રૂપીયા પાછા આપીશ.'

'શંકર ! માફ કરજે. મારી પણ તારાજ જેવી હીનદશા થઇ ગઇ છે. ઘરમાં ડોશી માંદી પડી છે. નાનો છોકરો પણ અઠવાડિયાથી મરિ પડયો છે. થોડાક પૈસા હતા તે દવાદારૂમાં વપરાઇ ગયા. હવે માંદાઓની સારવાર શી રીતે કરીશ ? એજ ચિંતામાં હું પણ પડેલો છું. ભાઇ ! બીજા સમયે ભાઈબંધને મદદ નથી કરી શકતો તે માટે હું બહુ દિલગીર છું.'

શંકરની અંતિમ આશા પર પાણી ફરી વળ્યું. રામૂને રામ રામ કહી તે ઊઠયો. હવે કયાં જઉં ? શું કરુ તો પૈસા મળે ! એ ધૂનમાં ને ધૂનમાં તે ચાલવા લાગ્યો. ભૂખને લીધે તેને ચક્કર આવી રહ્યાં હતાં. એક ઝાડની છાયા નીચે આંખ મીંચીને બેભાન જેવો તે પડી રહ્યો.

તે જાગ્યો ત્યારે સંધ્યા થવા આવી હતી. પંખીઓ દિવસભરના પરિશ્રમ પછી કલરવ કરતાં પોતપોતાના માળાઓ તરફ ઝડપથી ઉડી રહ્યાં હતાં. શંકરને ઘર સાંભર્યું. સ્ત્રી અને બાળકોની શી દશા થઇ હશે ! એ વિચારે તે હતાશ હળવા કદમે ઘર તરફ વળ્યો.

ઘેર પહોંચતાં તેણે બારણાં વચ્ચે તેની વહુ કુસીને રડતી ભાળી. શંકરને ખાલી હાથે આવતો જોઈ તે નિરાશ થઈ ગઈ. તેણે શંકરને કંઇ પૂછ્યું પણ નહિ અને ભૂખથી પીડાતાં ઊંઘી ગએલાં બાળકો તરફ તે જોઇ રહી. બાળકો ઊંઘમાં પણ કોઇ કોઇવાર ખાવાની લવરી કરી ઊઠતાં હતાં.

ધીરે ધીરે રાત્રિનો અંધકાર વધવા લાગ્યો. કાળી રાત્રિ શંકરના કુટુંબીઓને કાળ જેવી જણાવા લાગી. શંકરની આંખોમાં ઊંઘને બદલે આંસુ હતાં. કુસીની પણ એજ દશા હતી. પરંતુ તે હિંમત રાખી શંકર પાસે ગઈ.

તેણે કહ્યું: 'રડો છો શું કામ ? નસીબમાં જે જે દુ:ખ લખાએલું હશે તે તે ભોગવવું તો પડશે જને ! રડો નહિ. મને દુ:ખ થાય છે.' પછી તેના પાલવવડે શંકરનાં આંસુ તેણે લુછી નાખ્યાં. અને સુતાં બાળકો પાસે જઈ મુંગાં મુંગાં બેસી રહ્યાં.

લગભગ મધરાતનો સમય હશે. સૌથી નાના બાળકે બેઠા થઇ પાણી માગ્યું. કુસીએ પાણી પાયું. બાળક ફરીથી સુઇ ગયું. ફરી પુર્વવત્ શાન્તિ તો છવાઈ ગઈ.

થોડીવાર પછી પેલું બાળક ફરી બેઠું થયું. ભભ-

રાઈને રડવા લાગ્યું. કુલીએ તેને ખોળામાં લઈ તેના શરીરપર હાથ ફેરવવા માંડયો. તેનો શ્વાસોચ્છ્વાસ ઝડપથી ચાલતો હતો. બાળક ઘડીકમાં મા તરફ તો ઘડીકમાં બાપ તરફ ચકરવકર દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યું હતું દુનિયા સુખી નિદ્રામાં પોઢી રહી હતી ત્યારે આ નાનું કુટુંબ ભૂખને લીધે રીબાઈ રહ્યું હતું. સવાર થતાં તો પેલું બાળક બીજી દુનિયામાં ઉડી ગયું.

પ્રાતઃકાળ થયો. પંખીઓનો કલરવ શરૂ થઈ ગયો. સવારની શોભા ખીલી ઊઠી પરંતુ શંકરને એ કાળ અગ્નિની જ્વાળાઓ જેવી લાગી. બાળકને અવલમંજલે પહોંચાડવાની હવે તેને ચિંતા થવા લાગી પણ કફન......કફન ક્યાંથી લાવવું!

રડતાં રડતાં કુલી ઊભી થઈ. જૂની-પુરાણી એક ધોતીમાંથી તેણે કફન માટે કપડું કાઢ્યું અને તેના વ્હાલસોયા બાળકને તેમાં લપેટયું. તે મનમાં બબડી. ' જેના માટે મારું સર્વસ્વ અર્પણ કરવા તૈયાર બનું છું તેના કફન માટે સારું કપડું પણ નહિ! હાય, ગરીબાઈ!!'

સ્મશાનથી શંકર ઘેર આવ્યો એટલે કુલીએ કહ્યું: ' એક તો ગયો, આ પણ ન જાય. જાઓ, જલદી કરો. તેમને ખવડાવવા કંઈક ઉપાય કરો!

શંકર ચાલ્યો. આજ તેના ઘરમાં ઉપવાસનો ત્રીજો દિવસ હતો. રસ્તામાં આલીશાન બંગલાઓ ઊભા હતા. રેડીઓ વાગી રહ્યા હતા. ખૂબ આનંદ પ્રમોદ થઈ રહ્યાં હતાં. ખડખડાટ હાસ્ય સંભળાતાં હતાં. કોઈ કોઈ જગ્યાએ લગ્ન થઈ રહ્યાં હતાં. મોટાં મોટાં વાસણોમાં પકવાન તૈયાર થતાં હતાં. આ બધુ જોઈ શંકર વિચારતો, ' આ લોકોને રહેવા માટે મોટા મોટા બંગલા છે, ખાવાને પકવાન છે અને મનોરંજન માટે જૂદા જુદા પ્રકારનાં સાધનો છે. પરંતુ મારા જેવા ગરીબોને રહેવા માટે ધાનવિનાનાં ભાંગ્યાંતૂટયાં ઝુંપડાં અને અહોનિશ આંસુઓનો વરસાદ, હાયરે નસીબ! ભગવાન! આ રીતે જીવવા કરતાં મરવું સારું. તેને જીવન પર કંટાળો આવવા લાગ્યો. પરન્તુ તેનાં બાળકો તથા બૈરીની દશા યાદ આવતાં તે ખાવાનું મેળવવા શું કરવું તે વિચારવા લાગ્યો.

તેને ભૂખથી ચક્કર આવવા લાગ્યાં. પાસેના એક ઝાડની છાયા નીચે જઇ તે બેઠો. તેને કંઇકંઇ વિચારો આવવા લાગ્યા. અચાનક તેની નજર સામેની એક મીઠાઇની દુકાનપર પડી. એ વખતે દુકાન પર કોઇ ન હતું. સરસ લાગ હતો. સામાજિક અત્યાચારોએ તેને ચોરીનો માર્ગ બતલાવ્યો. એમાં એનો શો દોષ!!

આમતેમ જોતો તે દુકાન તરફ ગયો. દુકાનનાં પગથિયા પાસે તે ઊભો રહ્યો. હૃદય ધડક ધડક થઈ રહ્યું હતું. એ વખતે પણ કોઈ અંદરથી બહાર ન નીકળ્યું. શંકર હિંમત રાખી દુકાનપર ચઢી ગયો. મીઠાઈની એક થાળી ઉપાડી એક નાનીશી ગલીમાં થઇ દોડતો ઘર તરફ નાઠો.

દોડતાં દોડતાં તેણે સાંભળ્યું: ચોર! ચોર! પકડો!?! પરન્તુ તેને તેની પરવા ન હતી. તે ઘેર પહોંચી ગયો.

ઘેર જઈ તેણે કુલીને કહ્યું: ' કુલી જલદી કર, બાળકોને પણ મીઠાઇ ખવડાવ અને તું પણ ખા. હું પણ ખાઉં છું, જલદી કર!

મીઠાઇની થાળી દેખી કુલીને કંઇક શાન્તિ વળી ' બાળકો હવે જીવી જશે ' એ વિચારે તેણે શંકરને મીઠાઇની થાળી ક્યાંથી? કેવી રીતે લાવ્યા તે પણ ન પૂછ્યું. સૌએ ભેગાં મળી મીઠાઈ ખાવા માંડી.

મીઠાઈ ખાઈને મોં ધોતાં હતાં ત્યાં તો ત્રણ ચાર પોલીસ આવી પહોંચ્યા, તેમણે શંકરને હાથકડી કરી. શંકરે કંઇ આનાકાની પણ ન કરી; પરંતુ કુલી ગભરાતી બોલી ઊઠી. ' મારા વરને ક્યાં લઈ જાઓ છો? છોડો, તેમણે કોઇ અપરાધ કર્યો નથી.'

પરંતુ પોલીસોએ તેને ધક્કો મારી ભોંય હડસેલી દીધી અને કહ્યું: ' અપરાધકી બેટી! આ મીઠાઇની થાળી ક્યાંથી આવી?

કુલીને મન જાણે વિજળી પડી, બેભાન બની ફરી તે ભોંયપર પડી ગઇ. બાળકો રમવા જતાં રહ્યાં હતાં. કુલી જેમની તેમ પડી રહી અને પોલીસ તો શંકરને કચેરીમાં લઈ ગઈ.

ન્યાયાધિશે શંકરને તેના અપરાધ બદલ ત્રણ મહિનાની સખત સજા કરી.

[વધુ માટે જુઓ પૃ. ૧૬૭]

×

જીવન વહેતાં ઝરણાં જેવું નથી?

લેખિકા
શ્રીમતી કમલા રાવ

આથમતો સૂર્ય મહાસાગરનાં ભૂરાં–લીલાં જળને સોનાના રંગે રંગતો હતો. દૂર દૂર ઉંચી ટેકરીઓ પર સંધ્યા રાસ રમી રહી હતી. આકાશમાં કેસુડાનાં ફૂલ વધુ છૂટે હાથે વેરાયાં હતાં. સાગરને સામે પારે કેસુડાના રંગ જેવી સુવર્ણ મહેલાતો ચણાતી હતી. જાણે કોઇ ગાંધર્વ કન્યા નિર્બંધ આહ્લાદનું અમોઘ સંગીત ગુંજતી હોય તેમ મનોહર પાંખોવાળાં ને મોહન સ્વરવાળાં પંખીઓ કલરવતાં હતાં.

દૂર દૂર નર્મદામાં એક નાનો શો બેટ દેખાતો હતો. એના હરિયાળા મેદાનમાં રૂપેરી કટિમેખલા સમી એક નાનીશી નદી ખળખળ વહેતી એના વાયુમાં સનાતન કૌમાર્યની પરાગ મહેકતી હતી. એના વાતાવરણમાં નિર્મોહી વિશુદ્ધ તટસ્થતા હતી જાણે કોઈ દેવાંગના સાગરકાંઠે ઘુમતાં–ખેલતાં ન આવી હોય તેમ દેખાતી હતી. જાણે માતા વહાલથી બાળકને હીંચોળતી ન હોય એમ જળતરંગો વેળુ પારણામાં હીંચતા, રંગબેરંગી માછલીઓ કુદતી. એનો સમીર નિકુંજોની સુગંધ બહલાવતો, અને નર્મદાનો પ્રચંડ પટ ધીરે ગર્જના કરી વહેતો.

દૂર દૂર વેળુમાં બે વ્યક્તિઓ ધીમે ધીમે ચાલતી હતી.

ક્યાંય સુધી તેમણે મુંગા મુંગા ચાલ્યા કર્યું. જાણે પદધ્વનિ એમને ખૂંચતો હોય તેમ પ્રતિપળે વધુ મંદ ગતિથી ચાલતાં હતાં.

દિવસના આહ્લાદનો ઘુંટડો અતિ અત્યંત પ્રેમથી ભરતાં પંખીઓનો ઉત્સવ કલરવ વાતાવરણમાં ગુંજી રહેતો.

સંધ્યાનો તેજવાદી ઝડપથી સરવા લાગ્યો. તેજ અને અંધકારના તાણાવાણે એક શ્યામ સાડીનો વણાવા લાગ્યો, અંધકારની રેખાઓનું ને સંધ્યાનાં કિરણોનું મેઘધનુષ બેસાડ્યું. પૃથ્વી નિઃશ્વાસ મૂકતી હોય તેવો અહેદ મંદ સમીર વાયો, ને અંધકારના પાલવમાં ધરતી વીંટાઈ.

સંધ્યારાગ માનવીને પ્રેરણાની પાંખો આપે છે તો આવતા અંધકારની કાલિમા તેના શરીરને પણ સંકોચે છે.

'માયા, અહિં થોડીવાર બેસશું!' સુરેન્દ્રે પૂછ્યું.

'અંધારું થવા આવ્યું છે. હવે ઘેર જઈએ તો!' માયાએ કહ્યું.

'ઘર તો છે જ ને! એ ક્યાં જવાનું છે! માયા થોડીવાર બેસ! મારે વાત કરવી છે!' સુરેન્દ્ર બોલ્યો.

માયા ગભરાવા લાગી, એને જવું! ન જવું! એની વિમાસણ થતી હોય તેમ લાગ્યું.

'મારી બીક લાગે છે' સુરેન્દ્રે કહ્યું એ અજ્ઞાનમાં રહેલી માનબુદ્ધિ, તેની કોમળતા તથા સુરેન્દ્રનું પ્રત્યક્ષ સ્વારથ માયાને અપ્રીય ન લાગ્યાં.

'ના એવું તો શું હોય!'

જરા આગળ પાછળ જોતી, જરા બાજુમાં જોતી, શરમાતી, સંકોચાતી માયા થોડે દૂર એક શીલા પાસે ગઈ. સુરેન્દ્ર પણ સાથે જ ચાલ્યો; મુંગા મુંગા બન્નેએ રસ્તો કાપ્યો. આખરે શીલા પર સુરેન્દ્ર નીચી આંખે એક શ્વેત પત્થર હાથમાં લઈ રમાડતો હતો, ને માયા સુરેન્દ્રની આંખો તેને પકડી ન પાડે તેમ સુરેન્દ્રને જોઈ રહી, એમ થોડી ઘડી ગઈ. સુરેન્દ્રે માયા સામે જોઈને કહ્યું, 'માયા, હું તમને આટલે દૂર વાત કરવા લાવ્યો તેનું કારણ જાણી તમને નવાઈ લાગશે. તમે મારી સાથે ખુલ્લા દીલે વાત કરો જેથી આપણે એકબીજાને સમજી શકીએ!' માયા તેના અંગુઠા સામું જોઈ રહી હતી.

'મારી સાથે તમારું સગપણ થયું છે તે તમે

જાણો છો ને? હું ધારું છું કે તેમાં તમારી સંમતિ હશે નહિ વારુ? હું આશ્ચર્ય પામું છું કે તમે તમારી સંમતિ કેમ આપી?'

માયા ચમકી. સુરેન્દ્ર આટલો સીધો સવાલ એને નિખાલસ હૃદયે પૂછશે એમ ધારતી જ ન હતી. શો જવાબ દેવો તે માટે મુંઝાવા લાગી પણ કંઈ સૂઝ્યું નહિ.

દૂર ઘડિયાળમાં ૭ વાગ્યા અને હમણાં આરતી થશે એમ માની સત્વર જવાબ આપવા વિચારવા લાગી.

'તમારું સગપણ મારી સાથે તમારી સંમતિથી થયું હશે? તમે કેમ સંમતિ આપી તે માટે મને પણ નવાઇ લાગે છે.'

'તમારો પ્રશ્ન બરોબર છે, પણ ખરું કહું તો મારી કોઈએ સંમતિ લીધી જ નથી, ઊલટું સંબંધ નક્કી કર્યા પછી જ મને ખબર આપવામાં આવી હતી.'

ટુંકમાં સુરેન્દ્રે પોતાની કૌટુંબિક પરિસ્થિતિથી માયાને પૂરી વાકેફ કરી. 'હવે તમારી વાત કહો, તમારી સંમતિ લેવાઈ છે કે નહિ?' સુરેન્દ્રને માયાની જીવન–કિતાબ વાંચવી હતી.

'હા, ના.' માયાએ ટોકમાં જવાબ આપ્યો. તેના શબ્દો ઉપર દુઃખની આછી છાયા તરવરતી હતી. તેનામાં સુરેન્દ્ર જેવું ગાંભિર્ય ન હતું.

'એટલે?' સુરેન્દ્ર 'હા' અને 'ના'માં ન સમજી શકવાથી પૂછ્યું. તેને સીધો સચોટ જવાબ જોઈતો હતો.

'એટલે મારા માતા–પિતાએ બધું નક્કી કરી ને જ પાછળથી વિવેકની ખાતર મારી સંમતિ માગી હતી. એ સંમતિ ન આપવાની મારી તાકાત ન હતી. મારા અભ્યાસમાં વિઘ્ન નહિ આવે એટલું પિતા પાસેથી જાણી હું હાશ નિશ્ચિંત બની હતી.'

'તમારાં ને મારાં માતપિતામાં ઘણો ફેર નથી.' સુરેન્દ્ર પોતાની જાતને સંબોધતો હોય તેમ કહ્યું.

'પણ તમે આટલું ભણેલાં છો, તમારું હિત સમજી શકો તેમ છો છતાં સંમતિ કેમ આપી?'

'વિદ્યાલયોમાં કે પાઠશાળામાં ભણતી આજની
કુમારિકાઓમાં ભાવના મુજબ માતાપિતાને
દેવાની હામ નથી, ને માત–પિતાઓનું તેમનું
વાંચવાની ને હરખભેર સમાજની પ્રણાલિક
તોડવાની તાકાત જ નથી.'

'જો ઊંચી કેળવણી લેતી એ બાળાઓ
સાહસિક વૃત્તિ, જોખમ ખેડવાની ધગશને મા
પિતાની પ્રણાલિકાઓ તોડવાની આતશ ન
સ્વાધીન જીવન જીવવાની શક્તિ ન હોય તો અ
સનો શ્રમ શા ખપનો?' સુરેન્દ્રને એક વિ
આવ્યો. ને સુરેન્દ્રને આધુનિક વિદ્યામંદિરો ર
ખંડેરો સમાં જણાયાં.

'કેટલીયે બાળાઓનાં ભાવિ તેમનાં મા
પિતા જ ઘડે છે ને?' માયાએ જવાબ આપ્યો.

'તમે પણ આવો જવાબ આપો છો? તો
બધી બાળાઓને ઘડનારી પાઠશાળાઓમાં શા
ભર છો?' સુરેન્દ્રે આતુરતાથી પૂછ્યું.

'લજ્જાના, મર્યાદાના, પિતૃભક્તિના, એ ન
ખ્યાલોએ હજી તમને પકડી રાખ્યાં છે! મા
એ બધું ભૂલી જાઓ, તમારી માતાને વી
જાઓ, યાદ કરો માત્ર તમારા અંતઃકરણને–તમ
મનોવૃત્તિને તમને આ લગ્ન અનુકૂળ લાગે છે!

સુરેન્દ્ર બોલતો હતો માયાનો ચહેરો ઊત
યતો હતો. ને હૃદય વલોવાતું હતું. માયામાં સુ
સાથે પૂર્ણ વાર્તાલાપ કરવાની ઈચ્છા જાગી.

'હું તમને સ્વપ્નેય ઓળખતી ન હતી. તમ
નામ પણ મેં સાંભળ્યું ન હતું. તો તમારી ર
લગ્ન કરવાનો વિચાર ક્યાંથી સંભવે? તમે
સોહામણા છો, તેજસ્વી છો, પણ કદાચ
સામાન્ય છોકરો હોત, સામાન્ય વર્ગે 'હલકો–
રતો હોત તો પણ એ લગ્ન સામે હું શું
કરત?'

સુરેન્દ્ર ચૂપ રહ્યો. માયાનું હૃદય વધુ ઉઘ
ને હવે સ્પષ્ટ બોલવા લાગી.

'મારા માતપિતાએ લગ્ન યોજ્યું એમાં અ
પ્રાય ધરાવવાનો મને કંઈજ અધિકાર નથી. ર
કદાચ અભિપ્રાય ધરાવું તો યે શું? તે આદર્શ મુજ
કરવાની–વર્તવાની હામ નથી.'

'હું૦૦૦૦ હું તમને મારી વાત કેવી રીતે કહું' માયા ચૂપ રહી તેના ચહેરાપર જુદાજુદા ભાવોની –રેખાઓનો રંગ પૂરાતો હતો.

'ભલે મારી વાત તમને ન રૂચે, દુઃખ કરે, રોષ કરે, જે અસર થવાની હોય તે થાય, આજે મારે કશુંજ છૂપાવવાનું નથી.' વિચારોમાં હિંમત પૂરતી હોય તેમ માયા જરા થોભી. 'સત્યને ખાતર તમે એટલું તો સમજશો કે તમારે માટે મનમાં કશો જ, સ્નેહ નથી.'

'બરોબર છે' વધુ સાંભળવાની ઈચ્છાથી સુરેન્દ્રે કહ્યું.

'હું તમને નથી ચાહતી, એટલું જ નહિ પણ હવે હું કુમારી પણ નથી. મારું હૃદય મેં એક બીજા તમારા જેવા યુવાનને આપી દીધું છે' માયા ઝટપટ બોલી ગઈ સુરેન્દ્ર સામું જોયું.

બંનેની આંખોમાંથી અશ્રુ ટપકયા.

સત્ય વસ્તુ જાણીને કોણુ તેવી લાગણીઓ નહિ અનુભવતું હોય?'

સુરેન્દ્ર પોતાના હાથની મુઠ્ઠીપર પોતાની આંગળીઓ વગાડતો હતો. તેનું પહેલાં જેવું જ મૌન જોઈ માયા બોલી, 'વિશેષ શું કહું? મારું શું થશે તે હું જાણતી નથી, મેં મારી વાત વિના સંકોચે કહી. મારી કેળવણીના પ્રમાણમાં મારામાં હિંમત હોત તો આ સંબંધ થયો પણ ન હોત. એ થયું છે એ તો તમને જેવાથી મારા દિલમાં રંજ નહિ રહે બાકી તો હાલ બીજું શું કહું? '૦૦૦૦૦'

છેલ્લા શબ્દો બોલતાં માયા ધવાઇ હોય એમ લાગ્યું. થોડી જ ક્ષણોમાં સુરેન્દ્રે માયા પર સામાન્ય અસર ઉપજાવી હતી.

સુરેન્દ્રે સ્વસ્થતા જાળવી રાખવા છતાંય તેનું હૃદય કંપી ઊઠયું. તેની આંખો સામે માયાની નિર્દોષ મૂર્તિ દેખાઈ. ડમરૂના નાદ જેવો એક મહા પ્રશ્ન હૃદયમાં ગાજી રહ્યો. 'માયાનું ભાવિ શું?' તેણે તે પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવવા, માયાના મુખપર નેત્રો ઠેરવ્યાં પછી ખસેડી આસપાસ વૃક્ષો ને વેલીઓ પર ઠેરવ્યાં. ને પછી આકાશ સામું જોયું. હૃદયના ખૂણે ખૂણાઓ તપાસી જોયા પણ ઉત્તરનો આરો ન જડયો.

'હવે તમે જઈ શકો છો માયા' સુરેન્દ્રે ધીમેથી કહ્યું.

'તમે મને કશુંજ કહેવા નથી માગતા.' માયાએ આતુરતાથી સુરેન્દ્રને પૂછ્યું.

'મારે શું કહેવાનું હોય!'

'ફક્ત મારી જ હૃદય ગાથા સાંભળવી હતી નહિ?' કંઈક વેદનાને ગભરામણુ સાથે માયા બોલી.

સુરેન્દ્રના હૃદયમાં યુદ્ધ ચાલ્યું આખરે સુરેન્દ્રે હાર કબુલી તે બોલ્યો.

'તમારું હવે ભાવિ શું.'

'હું પણુ એ વિચારું છું. કોણુ જાણે મારું શું થશે? મારે તમારે ત્યાં તો આવવું જ પડશે ને?'

'ના' સુરેન્દ્રે સચોટ જવાબ આપ્યો.

'એમ કેમ કહો છો? તમે મારી સાથે નથી લગ્ન કરવાનાં' માયાએ સુરેન્દ્ર અસામાન્ય માણુસ જણાયો.

'ના. મારો પંથ ન્યારો છે.'

મંત્રવત માયા ઊઠી. સુરેન્દ્ર સામે જઇ ઉભી રહી તેનું ફૂલે ગુથ્યું મસ્તક, સુરેન્દ્રની ઈચ્છા હોય કે ન હોય તો પણુ તેની સૌરભ અનીલના અંગમાં ફેલાવા લાગ્યું.

'માયા હજી તમે તમારા પિતાને સમજાવો ને તમારે મનગમતે સ્થળે લગ્ન કરો. હું તમને તે કાર્યમાં મદદ કરીશ. તમારામાં હિંમત હોય તો!' સુરેન્દ્ર બોલ્યો. માયા સામે દૃષ્ટિ નાખી સુરેન્દ્ર ચાલ્યો. માયા ત્યાં નિશ્ચલ ઉભીને તનતગતી આંખે એને જતો જોઈ રહી.

આખરે તે બોલી—તેનાથી બોલાઇ જવાયું: 'મારી જિંદગીમાં એ એક વર્ષ વહેલો વસ્યો હોત તો ૦૦૦૦!'

સુરેન્દ્ર ટાપુની પેલી તરફ જવા નિકળ્યો ને માયા તેના પિતાને મળવા આરતીનાં દર્શન કરવા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના મંદિરમાં ગઈ.

સુરેન્દ્ર આ સાલ બી. એ. માં ભણતો હતો. તેના પિતા પ્રખર ધારાશાસ્ત્રી હતા. માયા આ સાલ ઈન્ટરમાં ભણુતી હતી. બંનેનાં સગપણ હમણાં જ

સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી

લેખક : ચંપકલાલ શાહ

ગતાંકથી ચાલુ

સ્વાસ્થ્ય જાળવી શકાય છે

બધાએ એ સમજી લેવું જરૂરી છે કે સ્વાસ્થ્ય બગાડવાથી બગડે છે અને સુધારવાથી સુધરે છે. તેને બગાડવું કે સુધારવું તે આપણા વિચાર અને કામ ઉપર જ અવલંબે છે. ભરોસાંની ભેંસ પાડો જણે તેમ માત્ર ભરોસા પરજ રહેનાર સ્ત્રીઓએ માત્ર ભરોસો છોડી દેવો જોઈએ અને તંદુરસ્તી સાચવવા પ્રયત્નો ચાલુ રાખવા જોઈએ.

કદાચ કોઈ કહેશે કે જો માણસ જાતે જ તંદુરસ્તી સાચવી શકે છે તો તે કેમ સાચવી ન લે? આ એક ભ્રમ છે અને તે ભ્રમને દૂર કરવો જ રહ્યો. તંદુરસ્તી માટે દરેકે પોતાના પર જ આધાર રાખવો જોઈએ જેઓ સ્વાસ્થ્યની સંભાળ રાખવા ઇચ્છે છે તે જરૂર સંભાળી શકે છે.

જગતની કોઈ પણ ચીજ સારી પણ રાખી શકાય છે અને ખરાબ પણ કરી શકાય છે. યોગ્ય સાચવણી કરવામાં આવે તો સર્વ કાંઈ સારું રહી શકે છે, તંદુરસ્તીમાં પણ તેમજ.

તંદુરસ્તી શું છે એજ કદાચ ઘણી સ્ત્રીઓને ખબર નહિ હોય! સવારે ઊઠીને ઘરનું કામકાજ થાય અને કુટુંબની કાળજી લેવાય એટલે તંદુરસ્તી–તબીયત સારી જ છે એમ માની લેવામાં આવે છે. શરીરમાં કદાચ વધુ તાવ ભરાયો હોય તો બપોરના અથવા રાતના સુઈ રહેવાનું મળે, બાકી બીજે દિવસે તો તેને ઊઠીને, તાવ હોય યા ન હોય, પણ, કામકાજ ઉપર ચઢવું જ પડે છે. કમરનો દુઃખાવો, હાડકા કળવા, ગાત્રો ઢીલા પડવા આંખોનું નૂર ઉતરવું એને તેઓ 'એમજ ચાલે' સમજીને તબીયત સારી જ સમજે છે; ખરી તંદુરસ્તી એટલે શું? નિરોગી જીવન એજ સાચી તંદુરસ્તી, તંદુરસ્ત શરીર, એટલે એમ ન સમજતા કે શરીર જાડું અને ઉંચું હોય, છાતી વિશાળ અને વજન વધારે હોય! શરીરના બધા જ અવયવો કામ આપે અને રોગોથી શરીર બચે એજ અવસ્થાને સારું સ્વાસ્થ્ય કરી શકાય. નિયમ પ્રમાણે ચાલીએ તો આવી તંદુરસ્તી સાચવી શકાય છે અને તેમાં જરા ભંગ થાય તો સ્હેજમાં રોગોનો ભોગ બનાય છે. આપણી ખાનાખરાબી આપણી ભૂલોનું જ પરિણામ હોય છે.

જીવનમાં એકાદ ભૂલથી સ્વાસ્થ્ય બગડે છે એમ નજ કહી શકાય. સ્વાસ્થ્યને બગડવાના કેટલાક કારણોમાંના કેટલાકનો ઉપરજ ઉલ્લેખ કરેલો છે. વધુમાં કેટલીક હાનિકારક હકીકતો હવે પછી રજુ કરીશ. તેમાં ખાસ કરીને (૧) સ્ત્રીઓના રોગ અને (૨) સંતાનોના જન્મ એ મુખ્ય ગણાવી શકાય.

સ્ત્રી રોગોનું મૂળ–માસિકધર્મની અનિયમિતતા

સ્ત્રીઓના રોગ: સ્ત્રીઓના અનેક રોગો હોય છે પણ તેમાં બે ખાસ હોય છે, એક તો માસિક ધર્મ (Monthey Conrce) ની અનીયમિતતા અને બીજી પ્રદરની બિમારી. જેઓ આ બનેમાં સપડાયેલા હોય તેમના સ્વાસ્થ્ય મીટીમાં મળી જાય છે, અને તેમના જીવન બરબાદ થાય છે તેમના કુટુંબીજનોને તેમાં પસ્તાવું પડે છે. માસીકધર્મની અનીયમિતતામાં જ અનેક રોગો પેદા થાય છે, જેમ આંખોનું તેજ ઓછું થવું, શરીર સુકાવવું વગેરે. તંદુરસ્ત સ્ત્રીને માસીકધર્મમાં કોઈ પ્રકારનું કષ્ટ થતું નથી. તેમાં જે રક્ત પડે છે એ પાતળું અને લાલ રંગનું હોવું જોઈએ અને માસીક ધર્મ દર ૨૮ દિવસે થવો જોઇએ. તે ફક્ત ત્રણ દિવસ સુધી રહેવો જોઈએ. જો તેમાં કાંઇ પણ અનિયમિતતા આવી જાય તો સમજી લેવું કે માસિકધર્મ નિયમીત નથી. કેટલીક સ્ત્રીઓને બે વાર માસિકધર્મ આવે છે. અને કેટલાકને સતત્ અઠવાડીયા સુધી રક્ત આવ્યે જાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓને દર માસે ૨૦–૨૪ દિવસે માસિક ધર્મ આવે છે. આ બધા ચિહ્નો માસિકધર્મની અનિયમિતતાના છે. માસિકધર્મ બગડે છે, અનિયમિત થાય છે એટલે જ રોગ શરૂ થાય છે, સ્વાસ્થ્ય બગડવા માંડે છે. સ્ત્રી નિર્બળ બનવા

પામે છે. માસિક ધર્મ એ સ્ત્રીઓના આરોગ્ય માટે જરૂરી છે અને તે નિયમિત થાય તો તે તંદુરસ્તીનું એક ચિહ્ન છે! આ દિવસોમાં સ્ત્રીની કમજોરી વધે છે અને તેથી આપણા ધર્મમાં તેને આરામ આપવા, કામકાજ કરવા દેવામાં આવતું નથી, આજે અણસમજ અને અજ્ઞાનતાના કારણે જે દિવસોમાં સ્ત્રીને ખાસ આરામની જરૂર હોય છે ત્યારે જ તેની પાસે સતત પાણીમાં રહી કપડાં ધોવડાવવામાં આવે છે. ઢગલો વાસણ મંજાવવામાં આવે છે. આ બધું આરોગ્ય ઉપર અસર કરનાર છે. નબળા બાંધાની સ્ત્રીઓ અને તાજેતરની સુવાવડમાંથી ઊઠેલી સ્ત્રી જો માસીક ધર્મનાં દિવસોમાં સતત પાણીમાં રહે તો તે રોગોની ભોગ બની બેસે છે!

સ્ત્રીની પાયમાલી–પ્રદર

સ્ત્રીઓને પ્રદરનો રોગ ઘણી ભયંકરતાથી ફેલાય છે. એ રોગમાં જો શરૂઆતમાં જ જરૂરી પગલાં ભરવામાં ન આવે તો આગળ ઉપર તે તેમના મન અને કાયાના ખરાબ વિચાર અને વર્તનના કારણે જ થાય છે એમ કહેવું જોઈએ. કેટલીકવાર કુમારીકાઓને માસીક ધર્મ બરાબર ન આવતાં પ્રદર શરૂ થાય છે. આ રોગ એટલે યોનિમાંથી સફેદ રંગનું જરા જાડું પાણી નીકળવું તે! આ રોગ જેમ જેમ વધવા માંડે છે તેમ તેમ પાણીનો રંગ બદલાય છે અને પ્રથમ તે અમુક જ ટાઈમે આવે છે, પછીથી તો તે આખો દિવસ જ આવ્યા કરે છે! જે સ્ત્રીઓ કુમારીકાઓને આ પ્રદર લાગુ પડે છે, તેમને શરૂઆતમાં થોડાક દિવસો સુધી ખાસ કાંઈ કષ્ટ પડતું જણાતું નથી. પણ જેમ જેમ તે લંબાય છે તેમતેમ તેઓનું શરીર દુબળું પડતું જાય છે. શરીરનો રંગ પીળો પડતો જાય છે. સોદી સુકાવા માંડે છે. શરીરમાં અશક્તિ આવતી જાય છે. માથું દુઃખવાની સતત ફરીયાદ થાય છે. ભૂખ સારા પ્રમાણમાં લાગતી નથી. ઝાડો સાફ આવતો નથી. પ્રદર રોગના આ બધા ચિન્હો છે! આ રોગમાં શરીરના હાડકા ધોવાય છે. ચહેરો બગડી જાય છે. સ્વભાવ ચીડીયો બની જાય છે. જો સ્ત્રીને આ રોગ થાય છે અને તેજ હાલતમાં જો તે એક બાળકનો જન્મ આપે છે, તો રોગની અસર તેના સંતાન ઉપર પણ પડે છે. સંતાન રોગી અને નિર્બળ હોય છે. જે સ્ત્રીને–કુમારીકાને આ રોગ લાગુ પડે છે તેનું શરીર છ્જ માસમાં નષ્ટ થાય છે. જો આ રોગને શરૂઆતથી જ દાબવામાં આવે તો તે જલદી દૂર થઈ શકે છે અને બગડતી તંદુરસ્તી અટકે છે. આ રોગ માટે શરૂઆતમાં બેપરવાઈ બતાવવામાં આવે તો આગળ ઉપર પસ્તાવું પડે છે. રોગ બરાબર દૂર ન થાય ત્યાં સુધી ઇલાજો ચાલુ રાખવા જોઈએ અને ખાવા પીવામાં પરેજી પાળવી જોઈએ.

વધુ સંતતિ–શાપરૂપ

લગ્ન બાદ સ્ત્રીઓની બગડતી તંદુરસ્તીમાં બાળકનો જન્મ ભાગ ભજવે છે. મારું એમ કહેવું નથી કે બાળકનો જન્મ થવો એ ખરાબ છે, પરંતુ યોગ્ય સમય પહેલાં સંતાન થવું અને સ્ત્રીની નબળી તબીયતમાં સંતાન થવા એ જરૂર બરાબર નથી. જે કુમારીકાઓના લગ્ન નાની ઉંમરમાં થાય છે, તેમને સંતાન પણ જલદી થાય છે. તે સ્ત્રીનાં શરીર અને મનનો વિકાસ ચાલુ હોય તેજ ટાઈમે સંતાન થાય તો તે સ્ત્રીના શરીર અને મન ઉપર અસર કરી જાય છે અને ભાવિના દિવસોમાં તે માટે પસ્તાવો થાય છે. હજી સ્ત્રી પરણીને પતિને ઘેર આવતી જતી થઈ હોય, હજી સમાજ અને સંસારના અનેક પ્રશ્નો તેને સમજવાના બાકી હોય, હજી રોજીંદા કામની પૂરી માહિતી મળી ન હોય ત્યાં તે એક સંતાનની માતા બનતા, તેના રોજીંદા કામમાં વધારો થાય છે. તેની જવાબદારી વધે છે. બચ્ચાને કાંઈ થાય, તેની તબીયત બગડે તો તેને ચિંતા થાય છે અને દુર્ભાગ્યે નબળા બાંધાનું સંતાન હોય અને તે મૃત્યુ પામે તો તે સ્ત્રી દિનરાત તેનાજ વિયોગમાં રડે છે. આવી દશામાં સ્ત્રીઓનું સ્વાસ્થ્ય કેવી રીતે સારું રહે!

તે સાથે વારંવાર સુવાવડ આવવી એ સ્ત્રીના સ્વાસ્થ્ય માટે નુકસાનકારક છે. એક સંતાનને જન્મ આપ્યા બાદ સ્ત્રી નબળી પડે છે. તે સ્ત્રીને આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય તે પહેલાં જો તે ગર્ભ ધારણ કરે તો

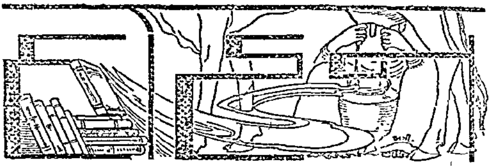

કર્વે વિદ્યાપીઠનો ૨૯ મો પદવીદાન સમારંભ

કુલપતીનું માંગલીક પ્રવચન

શ્રીમતી નાથીબાઈ દામોદર ઠાકરસી હિંદી મહિલા વિદ્યાપીઠના ૨૯ મા પદવીદાન સમારંભ પ્રસંગે માંગલીક પ્રવચન કરતાં વિદ્યાપીઠના કુલપતી સર સીતારામ એસ. પાટકરે વિદ્યાપીઠની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓની માહિતી આપી હતી.

વિદ્યાપીઠની પ્રગતી.

આગળ ચાલતાં તેમણે કહ્યું હતું કે વિદ્યાપીઠ સંગીન પ્રગતિ સાધી રહી છે. આ વર્ષે લગભગ ૭૫ જેટલી વિદ્યાર્થીનીયો સ્નાતિકા બની છે અને ૨૭ જેટલી વિદ્યાર્થીનીયો પ્રાથમિક શિક્ષાની તાલીમ પામેલી શિક્ષીકાઓ તરીકે બહાર પડી છે.

વિદ્યાપીઠની સાથે જોડાયેલી સ્કુલોમાં કુલ ૪૧૬૨ જેટલી વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા છે. તેમણે કહ્યું હતું કે શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા જ રાખવામાં આવ્યું છે. કારણ કે તેમ કરવાથી દેશની મહિલાઓની મોટી સંખ્યા ઉચ્ચ શિક્ષણનો લાભ સ્હેલાઈથી લઇ શકે.

વધુ ફંડ માટે અપીલ.

તેમણે સંસ્થાની મુડીનો ઉલ્લેખ કરતાં કહ્યું હતું કે સંસ્થાને તેની પંદર લાખની મુડીના વ્યાજ અને પ્રજાના ફાળા પરજ જીવવાનું છે. સરકાર તરફથી રૂા. ૫૦૦૦ની ગ્રાંટ મળે છે પરંતુ તેટલી રકમથી સંસ્થાની મુરાદો સફળ થઈ શકે નહિ.

વિદ્યાપીઠના મકાન માટે તેમણે ગોરધનદાસ ખેતસી ટ્રસ્ટ તરફથી મળેલી રૂા. એક લાખની રકમનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને વધુ ફંડ માટે પ્રજાને અને સરકારને અપીલ કરી હતી.

વિદ્યાપીઠનો અભ્યાસ ક્રમ

વિદ્યાપીઠના અભ્યાસક્રમ સંબંધી બોલતાં તેમણે કહ્યું હતું કે સમિતિ તરફથી મુંબઈ સરકાર પર મોકલવામાં આવેલા અભ્યાસક્રમ સંબંધી સરકારે એવું સુચન કર્યું હતું કે આ અભ્યાસક્રમ વહેલી તકે અમલમાં મુકરો અને અન્ય માન્ય થયેલી વિદ્યાપીઠોની સમાન પદવીઓ અને ઉપાધીઓ માટે પ્રશ્ન ઊઠાવવો. શિક્ષણનું ધોરણ વધુ ઉચ્ચતર કરવાના પ્રયાસો વિદ્યાપીઠ તરફથી વારંવાર કરવામાં આવે છે. આ અંગે વધુ પગલાં ભરવા માટે સેનેટ વિચારણા ચલાવવી જોઈએ. વહીવટી તંત્રની રચનાનો તમામ આધાર વહીવટ કરનારા સત્તાવાળાઓ પર આધારભૂત છે. વિદ્યાપીઠને સરકાર માન્ય કરવાનું કાર્ય સેનેટનું છે. સેનેટે વધુ પગલાં ભરવા જોઈએ.

સીન્ડીકેટનું કાર્ય

વર્ષ દરમ્યાન સીન્ડીકેટ વિદ્યાપીઠની કાર્યરેખા અને પ્રવૃત્તિઓને વ્યાપક સ્વરૂપ આપવાને લગતાં ઠરાવો કર્યા છે. સેનેટ તે ઠરાવો પર હવે વિચારણા કરવાની છે. જનરલ નર્સીંગમાં ડીપ્લોમાં આપવા માટે તેમજ પ્રયોગાત્મક પગલાં તરીકે વ્યાખ્યાનોના કાર્યક્રમ રાખવા માટે સીન્ડીકેટે ભલામણ કરી છે અને તે માટે ખાસ સમિતિ નીમી છે. વિદ્યાપીઠ તરફથી બાળમાનસ અને માનસશાસ્ત્ર પર એક પુસ્તક ગુજરાતી અને મરાઠી ભાષામાં બહાર પડશે, વિદ્યાપીઠને એક જનરલ શરૂ કરવાની સીન્ડીકેટે ભલામણ કરી છે.

તેમણે મુખ્ય મહેમાન શ્રી રાજગોપાચારીનો વિદ્વત્તાનો પરિચય આપ્યો હતો.

સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વાસ્થ્યને સુધારવા પૂર્ણ પ્રયત્ન કરતી નથી. પ્રથમ તો કેટલીક સ્ત્રીઓ તે બાબત નિષ્કાળજી જ બતાવે છે રોગ વધતાં દવા કરવા જાય છે અને જરા આરામ જણાતાં, કોઇ પણ રોગ નાબુદ થઇ શકે છે અને ગુમાવેલી તંદુરસ્તી પાછી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. બગડેલી તંદુરસ્તીના કેટલાક ભાગ પાડી શકાય (૧) કોઈ પણ શરીર બગડે...પણ ઉમર વધુ ન હોય (૨) સ્વાસ્થ્યને બગડતાં વધુ સમય ગયો હોય—જવાનીની ઉંમર વીતી ચૂકી હોય (૩) વૃદ્ધત્વની ઉમર હોય, સ્વાસ્થ્ય સુધારવાની જરા આશા ઓછી હોય શરીરમાં રોગે ઘર ઘાલ્યું હોય !

બગડેલી તંદુરસ્તીના આ ત્રણ પ્રકાર હોય છે. યોગ્ય દવા, સારવાર અને પરેજી પાળવામાં આવે. દર્દી પાસે પળાવવામાં આવે તો તંદુરસ્તી પુનઃ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

સર્વ પ્રથમ કોઈ પણ રોગ થવો ન જોઇએ. સ્ત્રી અથવા કુમારીકાને કોઈ રોગ થયો હોય તો તેણે કોઈ પણ જાતના સંકોચવિના પોતાના વડિલને તેની જાણ કરવી જોઇએ. શરમ રાખવા જશે તો રોગ વધશે, તેની તંદુરસ્તી વધુ કથળશે અને ભાવિમાં તે રોગને નાબૂદ કરવામાં મુશ્કેલી પડે છે ! રોગની શરૂઆતમાંજ તેનો ઇલાજ હાથ પર લેવાય તો તે જરૂર મટી શકે છે. પ્રયત્ન પૂર્વક દવા કરવી જોઇએ અને જરૂરી પરેજી પાળવી જોઇએ, કદી સારું નહિ થાય એવી ભાવના કદી કરવી નહિ કારણ કે બગડેલી બાજી સુધરી શકે જ છે !

જાત મહેનતઃ ઝીંદાબાદ !

બગડેલી તબીયત સુધરી શકે છે એવો વિશ્વાસ દર્દીના મનમાં પેદા થતાં તેની શુભ અસર દર્દી ઉપરજ જોવામાં આવશે એક શ્રીમંત ઘરની સ્ત્રી હોય, તેને પ્રદર જેવો રોગ ત્રીસ વર્ષની ઉંમરે થાય, શરમની મારી તે પતિને કાંઇ કહેતી નથી. રોગ વધુ ફેલાય છે પરિણામે તેની તબીયત કથળે છે. તે ઉપાય કરે, પ્રથમ નાશીપાસ થાય અને પછી ધુણાજો બંધ કરી દે તો તેનું જીવન કારમું બની જાય. પણ ' સદાય ' પ્રયત્ન ચાલુ રાખવાથી તે એક દિવસે જરૂર ૨૨ વર્ષની યુવતિ જેવી બની શકે છે રોગની દવા ચાલતી હોય ત્યાં સુધી મનવચન કાળ વડે સંયમ પાળવો જોઈએ. ઉપરાંત તેણે શુદ્ધ હવા, તાજી હવાવાળા ઘરમાં રહેવું જોઈએ. જ્યાં સૂર્યના કિરણો પુરતા મળી રહેતા હોય અને કોઈ જાતની ગંદકી ન હોય તેવા ઘરમાં રહેવું જોઇએ. સવાર સાંજ તાજી ઠંડી હવા મળે તે માટે ફરવા જવું જોઇએ. ભોજન સદા પાચક અને તાજુ લેવું જોઇએ. ઘણા સમયે પચનાર ભારે ખોરાક, વાસી તેણે ખાવા ન જોઈએ. સ્ત્રીઓ વાસી અને ઠંડુ ખાવાની તેમજ વધુ મરચાવાળી ચીજ ખાવાની ટેવ જોવામાં આવે છે તે તેમની તંદુરસ્તી ઉપર બહુ ખરાબ અસર કરતી હોય છે. ફળ વધુ ખાવા જોઇએ. દરરોજ ઠંડા પાણી વડે સ્નાન કરવું જોઈએ. ઠંડા પાણી વડે સ્નાન કરવાથી શરીર મજબુત બને છે અને મુખ ઉપર તેજ આવે છે, બધાજ પ્રકારના કામ સ્ત્રીએ હાથે જ કરવા જોઇએ. જાત મહેનત ઝીંદાબાદ હોવું જોઇએ. મહેનત કરવાથી શરીરમાં સ્ફુર્તિ અને તેજી આવે છે. મહેનત કરનાર તંદુરસ્ત અને નિરોગી રહે છે. પોતાની ઇચ્છા અને ઋતુ અનુસાર સ્ત્રીએ વ્યાયામ કરવો જોઇએ. આ પ્રયત્નો આપણા રોજીંદા કામકાજમાં આવી જાય છે. જો આટલુંજ કરવામાં આવે; તો સ્ત્રીઓને—અને તે દ્વારા સમાજ અને દેશને અનેક ઘણો ફાયદો થાય.

(વધુ આવતા અંકે)

" સ્ત્રીબોધ " માસિક પત્ર

છૂટક તથા ગ્રાહક થવા મળો અગર લખો એજન્ટને.

શ્રી હનુમાન હિન્દુ વિદ્યાર્થીભવન
પો. બો. નં. ૨૧૫૯, નૈરોબી.

*

શ્રી ચુનીલાલ ગીરધરલાલ મહેતા,
કાપડની આંબલી સામે, જામનગર.

પછી તે ગર્ભને શું પોષણ મળે? અને તે સ્ત્રી તેના રોજીંદા કામમાં કેવી રીતે ધ્યાન આપી શકે? જે સ્ત્રી પુરુષોને આ બાબતનું જ્ઞાન હોતું નથી તેઓ વધુ સંતાન હોવામાં ધનભાગ્ય માને છે! વધુ સંતતિ એ માતાના શરીરને હાનિ પહોંચાડે છે તેની તેને ખબર હોતી નથી, કારણ સંતાન થવામાં તે પ્રભુની ઇચ્છા માને છે. તેનું કારણ તેની અજ્ઞાનતા છે!

ઈશ્વરને જગત ચલાવવું છે અને તે માટે સંતાન થવા જોઈએ. ઈશ્વરે સંતાન થવું જરૂરી સમજીનેજ સ્ત્રીપુરુષમાં એવા જરૂરી આવો મૂક્યા છે. પરંતુ તેના વ્યવહારમાં સમય અને ઉંમરનો ખ્યાલ ભૂલી નજ જવો જોઈએ જેઓ આ બાબતનું જ્ઞાન ધરાવે છે તેઓ પોતાના પુત્રપુત્રીઓના નાની ઉંમરે લગ્ન કરતા નથી, અને લગ્ન પછી પણ શરીર અને મનનો પૂરો વિકાસ ન થાય, જવાબદારીનો પૂરો ખ્યાલ ન આવે ત્યાં સુધી સંતાન પેદા ન કરવા જોઈએ એમ માને છે! આમ કરવાથી સ્ત્રીના જીવનને માટીમાં મળતું અટકાવાય છે અને કોઈ જાતનું નુકસાન થતું નથી. કુટુંબ સમાજ અને દેશને તે વડે લાભ થાય છે વધુ સંતાન થવામાં માતા સદાય બિમાર રહે છે આ આફતમાંથી બચવા બાળકોના લગ્ન નાની ઉંમરમાં નજ કરવા જોઈએ. ઉપરાંત સ્ત્રી પુરુષના મિલન ફક્ત સંતાન પેદા કરવા માટે જ નથી એ સ્પષ્ટ સમજાવવું જોઇએ મોટી ઉમરની સ્ત્રીઓ જલદી માતૃત્વ પ્રાપ્ત થાય તે માટે ઝંખે છે, તેમની આ ઝંખના સારી કહી શકાય, પણ તે તેમને જ તેમના કુટુંબ, સમાજ દેશને નુકસાન કરતી જાય છે. પુરુષે આ સત્ય સમજી લેવું જ જોઇએ કે સ્ત્રી એક સંતાનને જન્મ આપે છે તે બાદ તેનું સ્વાસ્થ્ય કથળે છે. તે સુવાવડ બાદ તેની યોગ્ય સારવાર કરવામાં આવે, તેને પૌષ્ટિક ખોરાક આપવામાં આવે તો તે સમય જતાં સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સંતાનના જન્મ બાદ સ્ત્રીની તબીયત કેટલી સારી રહી શકે!

માતૃપદ એક ઉમદા ભેટ

માતૃત્વ એ જગતમાં સારામાં સારું પદ છે અને જે સ્ત્રીને તે નથી મળતું તેને પોતાને હીનભાગી માને છે. પણ તેનો અર્થ એમ તો નહિજ કે સ્ત્રી પુરતો વિકાસ ન કરે તે પહેલાં જ તે પદ તેને પ્રાપ્ત થવું જોઇએ! લગ્ન બાદ જવાનીમાં પૂર્ણ પ્રેમથી સ્ત્રી અને પુરુષે જેટલો વધુને વધુ સમય રહે તેટલુંજ - તેમનું જીવન રસમય બની શકે. તેઓ એક બીજામાં ખૂબ રમે, ખૂબ વાતો કરે, અને બને તેટલું સંયમી જીવન ગાળે એ તેમના આખા જીવન માટે લાભદાયી છે. ઘડપણની રોટી કહું તો તે વ્યાજબી કહેવાશે! એક સંતાનના જન્મ બાદ સ્ત્રી ત્રણથી ચાર વર્ષ સુધી તો બીજા સંતાનને જન્મ ન આપે, પુરુષ પ્રયત્ન ન કરે તો તે તેમના માટે સમાજ માટે લાભદાયી છે. આમ કરવા જતાં સ્વાસ્થ્ય રૂપ સુંદરતા નવપલ્લવી રહેશે.

પરંતુ આપણે ત્યાં આ પરિસ્થિતિ રહેતી નથી. લગ્ન પછી તરતજ સંતાનની વાતો કરવામાં આવે છે કેટલાયે કિસ્સાઓમાં એકજ વર્ષમાં સ્ત્રી માતા બની જાય છે અને તે નિયમ પછી તો ચાલુ જ રહે છે! હિંદુ સંસાર અને હિંદુ સમાજ માટે એક કલંક ભરી કથની છે શરમની વાત છે! સુવાવડ બાદ સ્ત્રી પુનઃ સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે તેમાં પુરુષનો સહકાર પણ હોવો જ જોઈએ. પુરુષે પણ વાતાની એ 'ગૃહરાણી'ના કાર્ય, તબીયત અને જવાબદારી તરફ નજર રાખવીજ રહી, નહિ તો તે પગ ઉપર જ કુહાડો મારે છે એમ કહી શકાય.

કોઇપણ રોગ અસાધ્ય નથી

તંદુરસ્તીનો ખ્યાલ આવે તો તે પાછી કેમ મેળવવી તેનું જ્ઞાન પણ આવે છે એમ નહિ તો અજ્ઞાનમાં મોટો ભાગ સ્વાસ્થ્ય ખોઈ બેસે છે એક વાર પગથિયું ભૂલ્યા પછી નિરાશાજ નસીબમાં રહે છે. અને તેથી તેઓ એમ માનતા થઇ જાય છે કે હવે તેમનું સ્વાસ્થ્ય સુધરે તેમ નથી.

આજે સમાજમાં નજર નાંખો રોજ રોજ વૈદ ડોક્ટર હકીમોને ત્યાં સેંકડો હજારો સ્ત્રીઓ દવા લેવા જાય છે, તેઓ દવા લે છે, ખાય છે છતાંય તેમના સ્વાસ્થ્ય અસલ હતા તેવા થતાં જ નથી.

સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વાસ્થ્યને સુધારવા પૂર્ણ પ્રયત્ન કરતી નથી. પ્રથમ તો કેટલીક સ્ત્રીઓ તે બાબત નિષ્કાળજી જ બતાવે છે રોગ વધતાં દવા કરવા જાય છે અને જરા આરામ જણાતાં, કોઇ પણ રોગ નાબુદ થઇ શકે છે અને ગુમાવેલી તંદુરસ્તી પાછી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. બગડેલી તંદુરસ્તીના કેટલાક ભાગ પાડી શકાય (૧) કોઈ પણ શરીર બગડે...પણ ઉમર વધુ ન હોય (૨) સ્વાસ્થ્યને બગડતાં વધુ સમય ગયો હોય—જવાનીની ઉંમર વીતી ચુકી હોય (૩) વૃદ્ધત્વની ઉમર હોય, સ્વાસ્થ્ય સુધારવાની જરા આશા ઓછી હોય શરીરમાં રોગે ઘર ઘાલ્યું હોય !

બગડેલી તંદુરસ્તીના આ ત્રણ પ્રકાર હોય છે. યોગ્ય દવા, સારવાર અને પરેજી પાળવામાં આવે. દર્દી પાસે પળાવવામાં આવે તો તંદુરસ્તી પુનઃ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

સર્વ પ્રથમ કોઈ પણ રોગ થવો ન જોઇએ. સ્ત્રી અથવા કુમારીકાને કોઈ રોગ થયો હોય તો તેણે કોઈ પણ જાતના સંકોચવિના પોતાના વડિલને તેની જાણ કરવી જોઇએ. શરમ રાખવા જશે તો રોગ વધશે, તેની તંદુરસ્તી વધુ કથળશે અને ભાવિમાં તે રોગને નાબૂદ કરવામાં મુશ્કેલી પડે છે ! રોગની શરૂઆતમાંજ તેનો ઇલાજ હાથ પર લેવાય તો તે જરૂર મટી શકે છે. પ્રયત્ન પૂર્વક દવા કરવી જોઈએ અને જરૂરી પરેજી પાળવી જોઇએ, કદી સારું નહિ થાય એવી ભાવના કદી કરવી નહિ કારણ કે બગડેલી બાજી સુધરી શકે જ છે !

જાત મહેનતઃ ઔદાર્યાદ !

બગડેલી તબીયત સુધરી શકે છે એવો વિશ્વાસ દર્દીના મનમાં પેદા થતાં તેની શુભ અસર દર્દી ઉપરજ જોવામાં આવશે એક શ્રીમંત ઘરની સ્ત્રી હોય, તેને પ્રદર જેવો રોગ ત્રીસ વર્ષની ઉંમરે થાય, શરમની મારી તે પતિને કાંઇ કહેતી નથી. રોગ વધુ ફેલાય છે પરિણામે તેની તબીયત કથળે છે. તે ઉપાય કરે, પ્રથમ નાશીપાસ થાય અને પછી ધૈર્યથી બંધ કરી દે તો તેનું જીવન કારમું બની જાય. પણ ‘ સહાય ’ પ્રયત્ન ચાલુ રાખવાથી તે એક દિવસે જરૂર ૨૨ વર્ષની યુવતિ જેવી બની શકે છે રોગની દવા ચાલતી હોય ત્યાં સુધી મનવચન કાળ વડે સંયમ પાળવો જોઈએ. ઉપરાંત તેણે શુદ્ધ હવા, તાજી હવાવાળા ઘરમાં રહેવું જોઈએ. જ્યાં સૂર્યના કિરણો પુરતા મળી રહેતા હોય અને કોઈ જાતની ગંદકી ન હોય તેવા ઘરમાં રહેવું જોઇએ. સવાર સાંજ તાજી ઠંડી હવા મળે તે માટે ફરવા જવું જોઇએ. ભોજન સદા પાચક અને તાજુ લેવું જોઇએ. ઘણા સમયે પચનાર ભારે ખોરાક, વાસી તેણે ખાવા ન જોઈએ. સ્ત્રીઓ વાસી અને ઠંડુ ખાવાની તેમજ વધુ મરચાવાળી ચીજ ખાવાની ટેવ જોવામાં આવે છે તે તેમની તંદુરસ્તી ઉપર બહુ ખરાબ અસર કરતી હોય છે. ફળ વધુ ખાવા જોઈએ. દરરોજ ઠંડા પાણી વડે સ્નાન કરવું જોઈએ. ઠંડા પાણી વડે સ્નાન કરવાથી શરીર મજબુત બને છે અને મુખ ઉપર તેજ આવે છે, બધાજ પ્રકારના કામ સ્ત્રીએ હાથે જ કરવા જોઇએ. જાત મહેનત ઔદાર્યાદ હોવું જોઇએ. મહેનત કરવાથી શરીરમાં સ્ફુર્તિ અને તેજી આવે છે. મહેનત કરનાર તંદુરસ્ત અને નિરોગી રહે છે. પોતાની ઇચ્છા અને ઋતુ અનુસાર સ્ત્રીએ વ્યાયામ કરવો જોઇએ. આ પ્રયત્નો આપણા રોજીંદા કામકાજમાં આવી જાય છે. જો આટલુંજ કરવામાં આવે; તો સ્ત્રીઓને—અને તે દ્વારા સમાજ અને દેશને અનેક ઘણો ફાયદો થાય.

(વધુ આવતા અંકે)

"સ્ત્રીબોધ" માસિક પત્ર

છુટક તથા ગ્રાહક થવા મળો અગર લખો એજન્ટને.

શ્રી હનુમાન હિન્દુ વિદ્યાર્થીભવન
પો. બો. નં. ૧૧૫૯, નૈરોબી.

*

શ્રી ચુનીલાલ ગીરધરલાલ મહેતા,
કાયસ્થની આંબલી સામે, જામનગર.

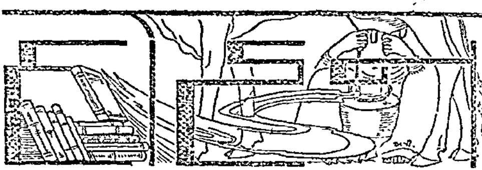

કર્વે વિદ્યાપીઠનો ૨૯ મો પદવીદાન સમારંભ

કુલપતીનું માંગલીક પ્રવચન

શ્રીમતી નાથીબાઈ દામોદર ઠાકરસી હિંદી મહિલા વિદ્યાપીઠના ૨૯ મા પદવીદાન સમારંભ પ્રસંગે માંગલીક પ્રવચન કરતાં વિદ્યાપીઠના કુલપતી સર સીતારામ એસ. પાટકરે વિદ્યાપીઠની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓની માહિતી આપી હતી.

વિદ્યાપીઠની પ્રગતી.

આગળ ચાલતાં તેમણે કહ્યું હતું કે વિદ્યાપીઠ સંગીન પ્રગતિ સાધી રહી છે. આ વર્ષે લગભગ ૭૫ જેટલી વિદ્યાર્થીનીયો સ્નાતિકા બની છે અને ૨૩ જેટલી વિદ્યાર્થીનીયો પ્રાથમિક શિક્ષાની તાલીમ પામેલી શિક્ષીકાઓ તરીકે બહાર પડી છે.

વિદ્યાપીઠની સાથે જોડાયેલી સ્કુલોમાં કુલ ૪૧૬૨ જેટલી વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા છે. તેમણે કહ્યું હતું કે શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા જ રાખવામાં આવ્યું છે. કારણ કે તેમ કરવાથી દેશની મહિલાઓની મોટી સંખ્યા ઉચ્ચ શિક્ષણનો લાભ સ્હેલાઈથી લઇ શકે.

વધુ ફંડ માટે અપીલ.

તેમણે સંસ્થાની મુડીનો ઉલ્લેખ કરતાં કહ્યું હતું કે સંસ્થાને તેની પંદર લાખની મુડીના વ્યાજ અને પ્રજાના ફાળા પરજ જીવવાનું છે. સરકાર તરફથી રૂા. ૫૦૦૦ની ગ્રાંટ મળે છે પરંતુ તેટલી રકમથી સંસ્થાની મુરાદો સફળ થઈ શકે નહિ.

વિદ્યાપીઠના મકાન માટે તેમણે ગોરધનદાસ ખેતસી ટ્રસ્ટ તરફથી મળેલી રૂા. એક લાખની રકમનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને વધુ ફંડ માટે પ્રજાને અને સરકારને અપીલ કરી હતી.

વિદ્યાપીઠનો અભ્યાસ ક્રમ

વિદ્યાપીઠના અભ્યાસક્રમ સંબંધી બોલતાં તેમણે કહ્યું હતું કે સમિતિ તરફથી મુંબઈ સરકાર પર મોકલવામાં આવેલા અભ્યાસક્રમ સંબંધી સરકારે એવું સુચન કર્યું હતું કે આ અભ્યાસક્રમ વહેલી તકે અમલમાં મુકવો અને અન્ય માન્ય થયેલી વિદ્યાપીઠોની સમાન પદવીઓ અને ઉપાધીઓ માટે પ્રશ્ન ઊઠાવવો. શિક્ષણનું ધોરણ વધુ ઉચ્ચતર કરવાના પ્રયાસો વિદ્યાપીઠ તરફથી વારંવાર કરવામાં આવે છે. આ અંગે વધુ પગલાં ભરવા માટે સેનેટ વિચારણા ચલાવવી જોઈએ. વહીવટી તંત્રની રચનાનો તમામ આધાર વહીવટ કરનારા સત્તાવંળાઓ પર આધારભૂત છે. વિદ્યાપીઠને સરકાર માન્ય કરવાનું કાર્ય સેનેટનું છે. સેનેટે વધુ પગલાં ભરવા જોઈએ.

સીન્ડીકેટનું કાર્ય

વર્ષ દરમ્યાન સીન્ડીકેટ વિદ્યાપીઠની કાર્યરેખા અને પ્રવૃત્તિઓને વ્યાપક સ્વરૂપ આપવાને લગતા ઠરાવો કર્યા છે. સેનેટ તે ઠરાવો પર હવે વિચારણા કરવાની છે. જનરલ નર્સીંગમાં ડીપ્લોમા આપવા માટે તેમજ પ્રયોગાત્મક પગલાં તરીકે વ્યાખ્યાનોના કાર્યક્રમ રાખવા માટે સીન્ડીકેટે ભલામણ કરી છે અને તે માટે ખાસ સમિતિ નીમી છે. વિદ્યાપીઠ તરફથી બાળમાનસ અને માનસશાસ્ત્ર પર એક પુસ્તક ગુજરાતી અને મરાઠી ભાષામાં બહાર પડશે, વિદ્યાપીઠને એક જનરલ શરૂ કરવાની સીન્ડીકેટે ભલામણ કરી છે.

તેમણે મુખ્ય મહેમાન શ્રી રાજગોપાલાચારીનો વિદ્વત્તાનો પરિચય આપ્યો હતો.

શ્રી રાજગોપાલાચારીનું ભાષણ

ત્યાર બાદ મૂખ્ય-મહેમાને કહ્યું કે વિદ્યાપીઠે છેલ્લા ત્રીસ વર્ષ દરમ્યાન સાધેલી પ્રગતિ અને તેના સુંદર કાર્ય બદલ હું તેને મારા હાર્દીક અભીનંદન આપું છું.

કોઈ પણ જાતનો ચારટર હોય કે ના હોય પણ તમારે હીંમત પુર્વક આગેકુચ કરવી જોઈએ. પ્રાચીન વિચારસરણી ધરાવતો સમાજ કોઈ પણ નવી વ્યવસ્થાને મંજુરી ન આપે એ સંભવીત છે. વિદ્યાપીઠમાં શીક્ષણના માધ્યમ તરીકે માતૃભાષા રાખવામાં આવી છે. પરંતુ વિદ્યાપીઠને જે માણસો તરફથી પ્રમાણપત્રો આપવામાં આવે છે તેઓના કેળવણી વિષયક વિચારો અંગ્રેજી ભાષા સાથે સંબંધ ધરાવે છે. સ્ત્રી અને પુરુષના કાર્યક્ષેત્રો તદ્દન અનોખા છે એ ધોરણને માન્ય રાખી વીદ્યાપીઠ નવો સ્ત્રી શીક્ષણ સંબંધી કંઈ પણ યોજના અભ્યાસક્રમ શરૂ કરવા માગે છે પરંતુ જ્યાં સુધી જુની વિચારસરણીની હસ્તી મટી નહી જાય ત્યાં લગી તેનો અમલ કરતાં મુશ્કેલી નડશે.

અને મુદ્દાઓ આપણે રજુ કરીએ તે વખતે આપણે એટલું યાદ રાખવું ઘટે કે સ્ત્રી જાતીની બુદ્ધિને અવરોધે અને તેમના સ્વતંત્ર વિકાસને અડચણકર્તા નીવડે એવી હોવી જોઈએ નહિ. આપણે તો સરેરાશ વિદ્યાર્થીઓની મોટી સંખ્યાને દ્રષ્ટી સમક્ષ રાખવી જોઈએ. એક બે અથવા તેથી વધુ મહિલા વીદ્યાપીઠની સ્થાપના થાય એટલે પુરુષોની વીદ્યાપીઠમાં સ્ત્રીઓને જતી અવરોધી શકાય નહિ ઉચ્ચશીક્ષણ અને પુરુષોની કોલેજોમાં અપાતા શીક્ષણનો લાભ લેવા તે ત્યાં ખુશીથી જઈ શકે છે. મહિલા વીદ્યાપીઠનો હેતુ તો સામાન્ય વર્ગની મહિલાઓ કે જેમને માટે અલગ અને સ્વતંત્ર અભ્યાસક્રમની જરૂર છે તેઓ માટે શીક્ષણ પુરું પાડવાનો છે.

પુરુષ અને સ્ત્રી શીક્ષણનો ભેદ

અસામાન્ય છોકરીઓનો પ્રશ્ન અલગ રાખીએ તો પણ સામાન્ય સ્ત્રીઓ અને પુરુષોના શીક્ષણ વચ્ચે મોટો તફાવત છે. સ્ત્રી અને પુરુષ સમાન છે એ વાત સાચી પણ તે સમાનતા તેમના બાહ્ય કૃત્યો પરત્વે નહિ પણ દૈવી આત્મીક શક્તિ પરત્વેની છે. શારિરીક અને આત્મીક કાર્યોની વાત તદ્દન અલગ છે. તેને લીધે કેટલીક બાબતોમાં સમાનતા હોવા છતાં મહત્વની બાબતોમાં ભેદ હોવો જ જોઈએ અને ત્યાં શીક્ષણે મહત્વનું કાર્ય કરવાનું છે.

બંનેનું કાર્ય સરખું છે

સ્ત્રી અને પુરુષના સામાજિક કાર્ય વચ્ચે ફરક છે છતાં તેમાં ઉચ્ચ નીચનું વર્ગીકરણ કરી શકાય નહી. બંને એકબીજાનાં પુરક છે. બંને અમુક કાર્ય એક સરખું કરે છે તો ઉભયને અમુક ખાસ કાર્યો પણ કરવાનાં હોય છે. મતભેદનું મોટું સ્વરૂપ તો જાતીભેદ છે. જો કે તે ભેદ હવે લુપ્તપ્રાય થતો જાય છે. પરંતુ જ્યાં લગી આપણી સંસ્કૃતિના પાયાપર કૌટુંબીક પ્રથાકાર્ય રહી છે અને જાતિ તથા વર્ગભેદ દુર થયા નથી ત્યાં લગી સ્ત્રી અને પુરુષોના કાર્યો વચ્ચેના મતભેદનો નાશ કરી શકાશે નહિ.

બાળઉછેર અને ગૃહસંસારનું કાર્ય કોઈ પણ રીતે રાજકિય કે ઈન્જીનિયર પ્રવૃત્તિથી લેશ પણ ઉતરતું નથી. લશ્કરી સેવા જેટલીજ બાળઉછેરની કિંમત પણ પવિત્ર અને ઉમદા છે

કુટુંબ અને રાજ્ય ?

કુટુંબની મહત્તા રાજ્ય જેટલીજ છે. જેવી રીતે ઘર ચુના માટીનું બનેલું છે તેવી રીતે રાજ્ય કુટુંબોનું બનેલું છે. મકાન બનાવ્યા પછી તેની પાછળ કાળજી રાખવાની જરૂર પડતી નથી. જ્યારે બાળઉછેર અને કુટુંબો પાછળ સતત જાગ્રત રહી તેમના વિકાસ માટે તકેદારી રાખવી પડે છે. કોઈ પૂછશે કે સ્ત્રી વધે કે પુરુષ? તેનો જવાબ કોણ આપી શકશે? પ્રાંતિક સરકાર અગત્યની છે કે મધ્યસ્થ સરકાર? રાજ્ય કુટુંબ વગરનું હોઈ શકે નહિ. સમાજની સ્થિરતા અને તેને ટકાવી રાખનાર સ્ત્રી છે.

બૌધીક શીસ્તપાલન

કેવળ શારિરીક તાલીમથીજ શીસ્ત મેળવી શકાય છે તે ભુલ ભરેલું છે. હુન્નર ઉદ્યોગ સંગીત અને અન્ય કળાઓના તથા વિજ્ઞાનના અભ્યાસથી પણ

બૌધીક શીરત પાલન કેળવાય છે. છોકરીઓને માત્ શિક્ષણ ખાસ આપવું જોઇએ. જ્યાં લગી માતૃશિક્ષણ વિશાળ પાયાપર નહિ અપાય ત્યાં લગી આપણી પ્રજાનો ઉછેર પણ જોઈ તેવો સફળ વિકાસ પણ નહિ જ પામે.

માતૃત્વમાં અંતિમ સિદ્ધિ

મારા વિશાળ અનુભવ પરથી મને જણાયું છે કે સ્ત્રીની જિંદગીને સુખદ અંત માતૃત્વમાં પરિણામે છે. કોઇ પણ ધંધા કે મહત્વાકાંક્ષાની અંદર મહિલાનો આત્મ સંપૂર્ણ સંતોષ માની શકશે નહિ. તેને તો સમાજના માટે બાળઉછેરનું કાર્ય કરવામાંજ આનંદ જડશે, તે નિસર્ગદત્ત આનંદ છે.તમને લગ્નગ્રંથીથી જોડાવવાની હું સલાહ આપુ છું છતાં યોગ્ય પતિ મળવાથી લગ્ન સફળ બનતું નથી. એક બીજાને પરસ્પર હાર્દિક જોડાણ હોવું જોઇએ. આ જોડાણ તે પ્રેમ અને તે પ્રેમ જોડાણપૂર્વક અને ચોકસાઇથી પ્રાપ્ત થાય છે.

આંતરજાતિય લગ્ન

અંતમાં તેમણે આંતરજાતીય લગ્ન કરી જાતી પ્રથાને નાબુદ કરવાનું સૂચન કર્યું હતું. તેમણે કહ્યું હતું કે આપણા દેશના કાયદાઓ હજી સંકુચીત છે. તેમને વિસ્તૃત કરી કોઈ પણ પ્રાંતના સ્ત્રી પુરુષને લગ્નગ્રંથથી જોડાવાની છુટ મળવી જોઇએ.

આઝાદીની તમન્નાથી ભરેલી નીડરતાની મુર્તિ સમી એ આરતી સંભળાવે છે ભાવિ હિંદુસ્તાનનો મક્કમ અવાજ

કંઈક કામસર મને જેલની કચેરીએ બોલાવવામાં આવ્યો હતો. જેલના તોતીંગ દરવાજા ઉપર ઉભેલા સિપાહીએ કોઈ અટકાયતી કેદીની મુલાકાત લેવા આવનારનું નામ પોકાર્યું. હું જેલરની રાહ જોતો બે સિપાહીની વચમાં થોડીવાર ઉભો હતો. તેજ સમયે મુલાકાત લેવા આવેલા એક કુટુંબને મેં જેલરની કચેરીમાં દાખલ થતું જોયું. મુલાકાતીઓ સાથે આવેલી એક દશબાર વર્ષની બાળા કચેરીમાં ન ગઈ. પણ હું ઉભો હતો ત્યાં નજીક પડેલી એક પાટલી પર બેસી ગઈ, ને આમ તેમ જોવા લાગી.

"તમે કોણ છો?"

બાળાએ મારી સામે તાકીને ધીમેથી પૂછ્યું.

ખાદીના ફ્રોકમાં સજ્જ થયેલી બાળાના મુખ ઉપર તોફાન સાથે સૌમ્ય તેજ મેં છવાયેલું દીઠું. મેં સ્મિત સાથે તેને સામે પૂછ્યું:

"તને કોણ લાગું છું?"

"અટકાયતી કેદી છોને?"

"હા."

"ક્યાં ના છો?"

"પણ, આ બધી વાતચિત તારાથી મારી સાથે ન થાય એની તને ખબર છે કે?

"કેમ વળી ન થાય?" તેણે પૂછ્યું.

"તું કોની મુલાકાતે આવી છે?"

મારા પ્રશ્નથી એ હારી જાય તેમ ન હતી. તેણે તરત જ પોતાના અટકાયતી ભાઈનું નામ મને કહ્યું ને ઉમેર્યું:

"પણ તમેય મારા ભાઈજ થાવને?"

"હા, પણ જેલમાં એવી સગાઇ ન ચાલે, તેનું શું!"

મારીને બાળાની વાત ચાલતી હતી ત્યાં જેલર આવી પહોંચ્યા જેલર એક ભલા ખ્રીસ્તી હતા તે રમુજી છતાં કડક સ્વભાવનાયે હતા. જેલર આવતાંજ મારી બાજુમાં ઉભેલા સિપાહીઓએ ટટ્ટાર થઈને તેને સલામ કરી.

"તમે કોણ છો?" જેલરે બાળાને સીધો સવાલ પૂછ્યો, બાળા કાંઇ ગભરાય એવી ન હતી. તેણે તરતજ સામો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

"તમે કોણ છો એ પહેલાં કહેશો?"

"તમને શું લાગે છે, હું કોણ હોઈશ!" જેલરે પૂછ્યું.

"કોઈ અમલદાર લાગો છો ખરું ને?"

"હા, એમજ છે." જેલર હસી પડ્યો.

હું મુંગો મુંગો એ બન્નેની વાત સાંભળી રહ્યો હતો.

બાળાએ જેલરના પગથી માથા સુધી નજર ફેરવી પછી તેના ચામડાના પટા સામે નજર ફેરવીને એકાએક બોલી ઊઠી :

"જુઓ, તમે અંગ્રેજના માણસ કહેવાવને ?"

"હા, કેમ !"

"તો તમારે હવે હિંદુસ્તાનમાંથી ચાલ્યા જવાનું છે—એ જાણો છો ને ?"

"કેમ એમ ?" જેલરે સહેજ રમુજ કરી.

"કારણ કે હવે અંગ્રેજોને અહીં રાજ કરવાની અમે સાફ ના પાડીએ છીએ."

બાળા કંઈક ગંભીર બનીને બોલી ઊઠી.

"અને ચાલ્યો ન જાઉં તો !"

"તો હું મોટી થઈશ ત્યારે તો તમને ચાલ્યા જવાની ફરજ પાડીશ, જો જો તો ખરા." બાળાએ સ્પષ્ટ સુણાવી દીધું ત્યારે એ વધુ ગંભીર બની.

બાળા અને જેલરની વચ્ચે ચાલી રહેલી વાતચિતથી મને રમુજ પડતી હતી. બાજુમાં હોંશીયાર થઈને ઊભા રહેલા સિપાહીના પહેરા ઉપર પણ ઓછું હાસ્ય ફેલાઈ રહ્યું હતું. "ઠીક ત્યારે તમે મને તમારું નામ કહેતાં જશો ને ?" જેલરે કહ્યું, હા, મારું નામ આરતી."

જેલરે પોતાના ખીસામાંથી એક નાની ડાયરી કાઢી તેનામાંજ કચેરીમાંથી મુલાકાત પુરી થતાં મુલાકાતીઓ બહાર નીકળ્યાં. જેલરે કલ્પના કરીને જ એક પ્રૌઢ ઉમ્મરની બહેનને ઉદ્દેશીને કહ્યું :

"આ તમારી આરતી તો મને હિન્દુસ્તાન છોડીને ચાલ્યા જવાનું કહે છે તેનું કેમ કરવું !

આરતીનાં કુટુંબીઓ અને જેલર બધા જ ખડખડાટ હસી પડ્યા. જેલના જાડા સળીઆથી રક્ષાએલા જબ્બર દરવાજા ફરી એકવાર ઉઘડ્યા ને હાસ્યનો આનંદ રેલાવતી આરતી તેના સંબંધીઓ સાથે બહાર ચાલી ગઈ.

જેલર તેમની કચેરીમાં ગયા. તે સાથે હું પણ ગયો. મારે માટે ટપાલમાં કેટલાંક પુસ્તકો આવ્યા હતા તે તપાસીને પછી જેલરે મને સોંપ્યાં ને કહ્યું.

"પેલી બાળાની વાત તમે સાંભળીને ?

મેં તેમને ઉત્તરમાં કાંઈ જ ન કહ્યું માત્ર હસ્યો.

"કેમ શાન્ત છો ?" તમને આ એ બાળાના કથન ઉપરથી તો ઘણા વિચાર આવે છે !"

"વિચાર તો ઘણા આવે છે કે હું તો હજુ જવાન છું તો પણ જો મારાથી આ મુલકની સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત નહિ થઈ શકી હોય તો એ બાળા મોટી થશે ત્યારે જરૂર સ્વતંત્રતા લાવશે ને તેને સાચવી પણ શકશે." મેં જેલરને વાત કરી ત્યારે તો એ જરા હસ્યા. પણ પછી શાન્ત થઈને મારી 'વાત સાચી નીવડવાનો પૂરો સંભવ હોવાનો એકરાર' કરતાં કહ્યું : "જો આ આરતી જેવી બાળાઓ ઘણી હશે તો તમે કહો છો એવું જ બનશે. એમ મારે પણ કબુલ કરવું જોઈએ હું તો તમારાથી યે આગળ જઈને કહું છું કે આરતીનાં બાળકો અંગ્રેજોને અહિં એક ક્ષણ પણ રહેવા નહિ દે એમાં જરા પણ શક નથી

અમારી વાત પૂરી થઈ અને હું ફરી મારા ચક્કરમાં આવ્યો.

રાત્રે મને મારી નાની ખોલીમાં બંધ કરવામાં આવ્યો. સુવાનો સમય થયો છતાં હજુ મને ઊંઘ નહોતી આવતી. તેથી મેં દસફીટ લાંબી ઓલીમાંયે આંટા મારવા માંડયા.

મારા કલ્પના ચક્ષુની સ્હામે નાનકડી આરતી

૩૩ ટકાથી મળતા પુસ્તકો

નવા અગર આગળના બહાર પડેલા જે જોઈએ તે મનપસંદ પુસ્તકો મંગાવી લેવા.

આ યોજના સપ્ટેમ્બર આખર સુધીની જ છે.

યાદી ટાઈટલના ચોથે પાને જુઓ અને મંગાવો:—

આવીને બેઠી. ઘડીકમાં ગંભીર બનીને વાત કરતી તેને મેં જોઈ.

બંધકરેલી ઓલીમાં મને એ નાની બાળાનાં વચન યાદ આવ્યાં. તેના જ ભણકારા વાગવા લાગ્યા. એ બાળાના જેવો જુસ્સો ને દૃઢ નિશ્ચય આખી પ્રજામાં જાગૃત થઈ જાય તો ? એના જેટલી) દેશભક્તિ સહુનામાં આવે તો ! દેશની ગુલામીનાં બંધન તોડવા માટે એ નાની બાળાના મનમાં જેમ કંઇક કરી છૂટવાની ત્યાગવૃત્તિ કેળવાઈ હતી તેવી સહુનામાં આવે તો !

શાન્ત પ્રતિકારની ફીલસુફી

કોઇ પણ પ્રજા મોટું યુદ્ધ ખેલે ને પછી તે જીતે કે હારે તો પણ હતાશ થાય છે. બન્ને પક્ષે હતાશ થયેલાં હત્યાકાંડથી માનવહૃદય કંપી ઊઠે છે. દુશ્મનાવટ એ તો ક્ષણિકવૃત્તિ હોય છે તેની પાછળ ધબકી રહેલી હૃદયની ચિરંજીવી ભાવના હંમેશાં માણસને માણસાઇ ભરેલો જ રાખે છે. આ સત્ય ઉપર જ પૂ. ગાંધીજીએ અહિંસક પ્રતિકારનું મંડાણ કરેલું છે. અહિંસક યુદ્ધમાં હારજીત જેવું સ્પષ્ટ પરિણામ માપવાનું નથી હોતું. તેમાં તો પ્રતિકાર અને જેની સામે પ્રતિકાર કરવામાં આવે છે તે બન્નેની વચ્ચેના અન્યાય પૂર્ણ સંબંધનો અંત આવ્યો છે કે નહિ તેટલું જ જોવામાં આવે છે. અન્યાયનો અંત ના આવે ત્યાં સુધી શાન્ત પ્રતિકાર કરનારના ત્યાગના બળથી વિરોધ કરવાનું ચાલુ જંપે છે. પૂ. ગાંધીજી જે પ્રકારનો વિરોધ જારી રાખવાનું કહે છે તેમાં કોઈની પ્રતિ વેર કે દ્વેષ રાખવાનું નથી કહેતા. તેઓ કહે છે કે, તમે માણસની જે વૃત્તિ ઈન્કાર કરવા ઇચ્છો છો તે પ્રથમ તમારા પોતાનામાંથી દૂર કરજો ને જે અન્યાય કરે છે તેની સાથે સહકાર ન કરશો. પેલી નાની આરતીએ આ સત્ય સમજી લીધેલું તેથી નિડરપણે પોતાની વાત કહેતી હતી એ હું સમજી શકયો.

[ગુજરાત સમાચારમાંથી]

ઉપાસના

શ્રી. મનસુખભાઈ ભગતીયા

મ્હારે ઐક્યના વિયોગ યોગ ધારવારે,
મનોમંદિરમાં આશા પ્રદીપ રે, ઐક્ય.
જેમ એકરૂપ ઈન્દુથી ચાંદનીરે,
દૂર વહેતી અનંત છતાં એક રે, ઐક્ય
પ્રભા કેમ જાય ભાનુથી વેગળીરે,
પ્રેમ જ્યોતિ ભરેલી તદ્રૂપરે ઐક્ય
જીવે નહિ જળથી છૂટેલ માછલીરે,
એના અંતરમાં વારિ વસેલ રે. ઐક્ય
સ્નેહ છાયા અતુલ નહિ દેહથીરે,
એનો નાતો અભેદ શો પ્રાણુતરે, ઐક્ય
વ્યોમ જતી અબોલ એક વાદળીરે,
મેઘ ધારા અસીમ દોર એકરે ઐક્ય
ફૂલી ફાલી પ્રફૂલ્લ વેલ ઝુલતીરે,
એની શાખાઓ વૃક્ષે નમેલરે, ઐક્ય
એવી વર્ષ જુની મારી ઉપાસનારે,
અમો એક એક જાણે અનેકરે, ઐક્ય

ગ્રાહકોને

માસિક પત્રના ગ્રાહકોને જણાવવાનું કે જે ભાઇ-બહેનનું લવાજમ જુન માસમાં પુરું થઇ ગયું છે તેમને અંકો હજુ મોકલાય છે. માટે તેમણે લવાજમ મોકલી આપવું.

બીલવાળા ગ્રાહકોના ઘણાના બીલો હજુ બાકી છે. તે તેઓએ મોકલી આપવા. મંત્રી

ભેટ પુસ્તક : **વીરના તેજ** છપાય છે.

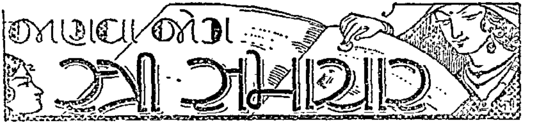

શ્રી શાન્તાદેવીના નામનું ટ્રસ્ટફંડ

વડોદરા નરેશે એક મહારાણી પર બીજી મહારાણી કર્યા પછી, એમને લોકહિતનાં કાંઈ કાંઈ કામો કરતા રહેવાની સદ્‌બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હોય એમ લાગે છે, કારણ કે હાલમાં તેમણે જૂનાં મહારાણી શ્રી શાન્તાદેવીના નામથી એક મોટું ટ્રસ્ટ ફંડ કાઢયું છે, અને તેમાંથી રાજ્યનાં મોટા મોટા ગામોમાં પ્રસુતિગૃહો ખોલવાની અને તે પાશ્ચિમાત્ય અપટુડેટ પદ્ધતિ પ્રમાણે ચલાવવાની યોજના કરી છે. કેટલાક ગામોમાં એવા પ્રસુતિગૃહો બંધાઈ રહેવા પણ આવ્યાં છે. હવે તેની ઉદ્‌ઘાટન વિધિ ટુંક સમયમાં થવાની છે, અમે આ પ્રશંસનીય પ્રવર્તી બદલ ના૦ મહારાજા પ્રતાપસિંહરાવને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. અને આ પ્રસુતિગૃહનો લાભ અવશ્ય બહેનોએ લેવો એવી અમારી ભલામણ છે.

સ્ત્રી રેડીઓગ્રાફર

હિંદના સ્ત્રી સહાયક દળની પ્રાઈવેટ (જે ટૂંક સમયમાં વોરન્ટ ઓફીસર બનશે) ખુરશીદ લતીફ સીકંદ્રાબાદમાં રેડીઓગ્રાફીનું શિક્ષણ લઈ રહેલી પ્રથમ સ્ત્રી સહાયીકા છે.

મધ્ય પ્રાંતમાં રાયપુર ગામમાં રહેતી કુમારી લતીફ સીકંદ્રાબાદમાં બ્રિટીશ સૈન્યના એક દવાખાનામાં એક્ષ-રે વિભાગમાં ફોટોગ્રાફર તરીકે કામ કરે છે. આ વરસના જાન્યુઆરી માસમાં તેણે પાંચ મહિનાનો પરિશ્રમશીલ અભ્યાસ શરૂ કર્યો. અભ્યાસક્રમમાં ફોટોગ્રાફી, શરીરવિજ્ઞાન, શારિરીક શાસ્ત્ર, ને પદાર્થ વિજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે અને અત્યારે એક્સ-રે ફોટોગ્રાફીનો એક પણ વિષય એવો નહિ હોય, કે જેનાથી કુમારી લતીફ અજ્ઞાન હોય.

તેનું કામ એક્ષ-રે છબીની જરૂર પડે તેવા દરેક કીસ્સાઓની ચોકખી છબીઓ રેડીઓ લોજીસ્ટને આપવાની હોય છે. એક્ષ-રેના સાધનોની સાચવણુ અને સંભાળ એ પણ રેડીઓગ્રાફરની જવાબદારી છે અને આ માટેનું વિસ્તૃત જ્ઞાન તેને આપવામાં આવ્યું હતું તેમ એક લશ્કરી નિરીક્ષક પણ લખે છે.

કુમારી લતીફ જબલપુરની સ્ત્રીઓ માટેની સામાન્ય શાળા તેમજ મુસ્લીમ અંજુમનની કન્યાશાળામાં શિક્ષીકા હતાં અને હિંદી સ્ત્રી સહાયક દળમાં તે ૧૯૪૩માં જોડાઈ હતી. વિગ્રહ પછીના ભવિષ્યની યોજનાઓ તેણે તૈયાર કરી નથી, પરંતુ વિગ્રહ પછી હિંદની શહેરી દવાખાનાને ઊપયોગી એવો એક ધંધો શીખવાની તક મળવાથી તેને ખુબજ આનંદ પણ થયો છે.

×

આપઘાતનો પ્રયાસ

થોડા દિવસ પર ખેડા જીલ્લાના માતર ગામે એક પટેલ કોમની યુવતિએ આપઘાત કરવાના ઇરાદે કુવામાં પડી હતી, પરંતુ તેના કુવામાં પડવાની લોકોને જાણ થઈ જતાં તેને જીવતી બહાર કાઢવામાં આવી હતી, પાછળથી તેના પર કેસ થયો છે.

વિદ્યાપીઠની સહાયીકાઓ હિંદમાં આવે છે

હિંદમાં છેલ્લામાં છેલ્લી આવનાર બ્રિટનની પ્રાંતિય સહાયક દળની ટુકડીની સભ્યાઓ લગભગ એક વરસ પહેલાં એક જાણીતી અંગ્રેજ વિદ્યાપીઠમાં નોકરીમાં જોડાઇ હતી.

તેમની સરાસરી ઊંમર ૨૧ વરસની છે. અને તેમણે બે વરસ હિંદમાં અગર જાપાનીઝ વિગ્રહ પુરો થાય ત્યાં સુધી સેવા બજાવવાની તૈયારી બતાવી છે.

તેઓ બ્રિટનમાંથી સીધા હિંદમાં જ આવેલ છે અને ઘણાખરાંઓ માટે તો આ પ્રથમ જ પરદેશની/

મુસાફરી છે. તેઓનું મંડળ કામેલ અને ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલ સભ્યોનું બનેલ છે.

તેમના સંચાલક જુનીઅર કમાન્ડર સીડલ છે. તેઓએ ડી-દિવસ યુરોપના ઉતરાણ દિવસની યોજનાઓ ઘડવામાં ભાગ લેવા આવ્યા પહેલાં ૧૮ મહિના મધ્યપૂર્વમાં સેવા બજાવી હતી.

હિંદની સ્ત્રી સહાયક દળની મલબાર હિલ પરની એક હોસ્ટેલમાં અમુક દિવસો ગાળ્યા પછી આ છોકરીઓ તેમના નવા કાર્ય માટે ઉપડી ગઈ છે. એક સભ્યે કહ્યું, "અમને જે કાર્ય શીખવવામાં આવ્યું છે તે કરવા માટે અમે અહીં આવ્યાં છીએ અને અમારે જલ્દીથી કામ શરૂ કરવું છે."

×

શ્રીમતી સુચેતા છૂટ્યા

શ્રીમતી સુચેતા કૃપલાની લાહોરની જેલમાંથી તાજેતરમાં છૂટ્યા છે. શ્રીમતી ૧૯૪૨ થી અટકાયતમાં હતા. તેમની સાથે અન્ય ૧૭ અટકાયતીઓનો છૂટકારો થયો છે.

પ્રથમ ગુરખા સ્ત્રી સેવીકા

પરણેલી અને બે બાળકો હોવા છતાં ૨૯ વરસની લક્ષ્મી પરમેશ્વરસીંગ નામની પાલમપુ માં ૭ મી ગુરખા રાઇફલ્સના દવાખાનામાં છેલ્લા નવ મહિનાથી સ્ત્રી સ્વયંસેવિકા દળમાં અઠવાડિઆમાં ચાર દિવસ માટે કામ કરતી પ્રથમ ગુરખા સભ્ય છે.

તેને ગુરખાલી અને ઉર્દુ વાંચતાં લખતાં આવડે છે, અંગ્રેજી સમજી શકે છે અને ભરતગુંથણ જાણે છે. તેના ભાષાજ્ઞાનનો ઉપયોગ તે દવાખાનાના ગુરખા અને હિંદી દર્દીઓને કાગળો લખી આપવામાં કરે છે અને તેમને ભરતગુંથણ શીખવે છે. ઉપરાંત લાયબ્રેરીના કામમાં પણ મદદ કરે છે. તે શરમીંદા હાસ્ય સાથે કહે છે કે તે સાતમી ગુરખા રાઇફલ્સનું રૂણ આ કામ દ્વારા ભરપાઈ કરે છે.

તે એક સુબેદારની પુત્રી છે અને પાંચ વરસથી બાર વરસની ઉમર સુધી સાતમી ગુરખા રાઈફલ્સની શાળામાં ભણી હતી. અત્યારે તે તેજ ટુકડીના જમાદાર પરમેશ્વરની પત્ની છે.

કાંગરા ખીણની તાજેતરની મુલાકાત દરમ્યાન હિંદના વડા સેનાપતિ જનરલ સર કલોડ ઓકીનલેકે તેને તેના સુંદર કાર્ય બદલ અભિનંદન આપ્યાં હતાં.

ત્રણ બાળકોનો જન્મ

કામરેજ તાલુકના ચોરણા ગામે એક હળપતિની પત્નીએ એક સાથે ત્રણ તંદુરસ્ત બાળકીઓનો જન્મ આપ્યો છે.

કુંડલાનું કરપીણ કૃત્ય

અત્રે એક લોહાણા કુટુંબમાં કહે છે કે એક યુવાન વહુને ઢોરને બાંધવાના ખીલે બાંધી છે, તેના સાસુ સસરા અને પતિદેવે મળીને બેસીતમ માર માર્યો છે, પાડોશીને ખબર પડતાં મામલો પોલીસમાં ગયો છે.

કન્યાની બહાદુરી

ઉજ્જનની આ એક બિના છે ૬૦ વર્ષના એક ડોસલા વરરાજા ૧૬ વરસની બાળાને પરણવા માટે નિકળ્યા, ઢોલ ત્રાંસાં વાગી રહ્યાં હતાં, સાજનમાજન આવી ગયું હતું, લગ્નનાં ગીતો ગવાઈ રહ્યાં હતાં અને એક કન્યાનું બલિદાન દેવાઈ રહ્યું હતું.

પરંતુ માંડારમાં આશ્ચર્યકારક ઘટના બની, ૧૬ વર્ષની એ બાળાએ હિંમતભેર પોતાનું ભાવિ પલટાવી દીધું, તેણે ઘુમટો ખસેડી લાગણી ભર્યા અવાજે પરણવા નિકળેલા પતિરાજને કહ્યું.

"તમે તો મારા બાપ કરતાં પણ ઘરડા છો. શા માટે તમે મારું ને સાથે સાથે તમારુંય જીવન બરબાદ કરો છો? હું તમને ચાહી શકું તેમ નથી, હું તમને દેહનું બલિદાન દઈશ પણ દિલનું દાન નહિ દઈ શકું; મારા પિતાશ્રીની ગરીબાઈનો લાભ લેવા થવાનો પ્રયાસ ન કરો. તમે મને તમારી પુત્રી તરીકે પાળો ને આશિષ આપો."

આ શબ્દોથી વરરાજાનાં ચક્ષુ ખુલી ગયાં. તેણે તેજ ઘડીએ જાહેર કર્યું કે "આજથી ને આજ ઘડીથી તું મારી પુત્રી છે; ભગવાન તારું ભલું કરો." એમ કહી ને લગ્ન મંડપ છોડી ગયો.

હિંદી સ્ત્રી સહાયક દળ માટે ગૃહવ્યવસ્થાની તાલીમ

લેડી ઈરવીન કૉલેજ, નવી દિલ્હીમાં હિંદી સ્ત્રી

સહાયક દળની સભ્યાઓ માટેના ગૃહવ્યવસ્થા તાલીમના વર્ગોની લશ્કરી શિક્ષણના અધિકારી બ્રિગેડીઆર જે. આર. બીરચોલ અને આ દળના અધિકારી કાઉન્ટેસ કારલાઇલના પ્રતિનિધિ-નિયામક શ્રીમતી રંગારાવની હાજરીમાં ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરતાં લેફ. જનરલ સર નોએલ બેરેસફોર્ડ પીયર્સે જણાવ્યું "આજે અહીં ઇતિહાસ સરજાઇ રહ્યો છે."

"લશ્કરી શિક્ષણના અધિકારી મંડળે યોજેલ તાલીમનો આ પહેલો અભ્યાસક્રમ છે અને તે પણ ગૃહવ્યવસ્થાને લગતો વિષય છે, એ સૂચક છે." તેમણે આગળ કહ્યું.

હિંદના દરેક મથકમાંથી સહાયક દળની સભ્યોઓ હાજર હતી. અભ્યાસક્રમમાં આધુનિક ગૃહવ્યવસ્થાને લગતા વિવિધ વિષયો છે. નોર્થવેસ્ટ (વાયવ્ય) સૈન્યના જુનીયર કમાન્ડર મેકક નાગરિક તાલીમ આપશે, જ્યારે પ્રવીન કોલેજમાં કુમારી દેઉલકર અને કુમારી ડુંગાગી ઘણું ખરું વ્યવહારીક શિક્ષણ આપશે અને તેમને આરોગ્ય ખાતુ મદદ કરશે.

નિયામક શ્રીમતી રંગારાવે અમલદારોને જોરદાર પ્રવચનમાં જણાવ્યું હતું કે હિંદના ભવિષ્યમાં વૈજ્ઞાનિક ગૃહવ્યવસ્થા અગત્યનો ભાગ ભજવશે.

તેમણે આ ઉપરાંત કહ્યું "જો દુનિયાને ઉત્તમ મનુષ્યો જોઈએ તો તેની શરૂઆત ગૃહમાં વ્યાપક ફેરફારોથી જ થઈ શકે."

જનરલ બેરેસફોર્ડ પીયર્સ, અને બીજા આમંત્રીતોએ જનરલ દેઉલકરને પ્રથમ ઉપદેશ આપતાં નિહાળ્યાં હતાં.

યંત્રની સંચાલિકા

નવી દિલ્હી ખાતે શાહી હવાઈ દળના વડા મથકે "હોલેરીથ મશીન" સૌથી વધુ ગુંચવણ ભરેલ અને બહુજ બારીક યંત્રનું સંચાલન સ્ત્રી સહાયક દળ (હિંદ) ની અગીયાર સભ્યાઓ કરી રહી છે.

એક હિંદી લશ્કરી નિરીક્ષક જણાવે છે કે દિલ્હી ખાતેની દેખરેખ રાખતા અમલદાર કુમારી એસ. એોસ્થી સાથે મ્હારે તે અંગે વાતચીત થઈ હતી. તેણી યંત્રની કામગીરીમાં નિપૂણ છે અને વધુ રસ દાખવે છે.

જ્યારે હું તેઓની સાથે ફરવા લાગ્યો ત્યારે તેઓએ મને હોલેરીથ ઉપરની જુદી જુદી નિશાનીઓ કેવી રીતે કામ કરે છે તે મ્હને બતાવ્યું. શાહી હવાઈ દળનો અમલદાર જે અમારી સાથે હતો તેણે મ્હને જણાવ્યું કે "તેને સમજાવવું તેને માટે ઘણું જ કઠીન છે."

તેના ઉપર જુદા જુદા અટનો સ્ત્રીયો વી. હતાં. હવાઈ દળોમાં સેવા બજાવતાં અસંખ્ય માણસોની નોંધપોથીઓ જુદી તારવવામાં અને તેને વ્યવસ્થિત રાખવામાં સમયનો અને શ્રમનો ઘણો જ બચાવ થઈ શકે છે.

આ ખાસ પ્રકારનું કામ સ્ત્રી સહાયક દળ (હિંદ) ની સભ્યાઓનું જ કર્તવ્ય થઇ પડયું છે. સ્ત્રી સહાયક દળ (હિંદ) ની આ સભ્યાઓ જ શાહી હવાઇ દળ સાથે આ યંત્રનું કામકાજ સંભાળે છે.

પુનર્લગ્ન

ઉંટડીના પ્રભુદાસ કોઠારીએ પોતાની પત્ની હૈયાત છતાં સુરતનાં એક નાગર વિધવા કુમુદિની ત્રીવેદી સાથે પૂર્નલગ્ન કર્યાં છે.

સ્ત્રી તંત્રી

મિસીસ કુલસુમ સાયાનીના તંત્રીપદે હિન્દુસ્તાની ભાષામાં તથા ગુજરાતી નાગરી અને ઉર્દુ એમ ત્રણ લિપીની આવૃત્તિમાં 'રાહબર' નામે એક રાષ્ટ્રીય પખવાડીક શરૂ કર્યું છે.

રેશનકાર્ડ પર અનાજ લેવા માટે દંડ

સુરત નવાપુરા ગોલવાડના છબીલદાસ ઝવેરચંદને તેની પુત્રવધુ તેના બાપને ઘેર હોવા છતાં રેશનકાર્ડ પર અનાજ લેવા માટે એક દિવસની જેલ તથા રૂા ૫૦૦ નો દંડ થયો છે.

જૈન કુટુંબ ધર્મ બદલે છે

ગુડગાંવ જીલ્લામાં નુન ગામ પાસે કેસલ નામે ગામ છે. ત્યાં માત્ર જૈન અગ્રવાલનું એક જ કુટુંબ છે. બાકીની બધી વસ્તી મુસલમાનોની છે. આ જૈન કુટુમ્બમાં એક મુસલમાન નોકર હતો. તે જાતનો કસાઈ હતો. ધીરે ધીરે તેણે અગ્રવાલ કુટુમ્બ પર વર્ચસ્વ જમાવ્યું. ઘરનો મુખ્ય પુરુષ પણ તેની સલાહ

પ્રમાણે કામ કરતો. તે મુસલમાન નોકરની સલાહથી આખું જૈન કુટુમ્બ મુસલમાન બનવા તૈયાર થયું. નોકર તેમને ૧૨ મી જુલાઈએ મોટરમાં બેસાડી દિલ્હી લઇ ગયો. ત્યાં ઝમ્મન જમાદારને ત્યાં સૌ ઊતર્યાં. દિલ્હીના જૈનોને આ વાતની ખબર પડી. બધાં ગોરેરાં મૌન રહ્યાં. સ્વયંસેવકો તથા સંસ્થાના પ્રમુખે થોડા પ્રયાસ કર્યા પણ પરિણામ શૂન્ય આવ્યું. આખું કુટુંબ મુસલમાન બન્યું મામલો અદાલતે ચડયો છે. કુટુંબમાં પતિપત્ની ૧૬, ૧૨ ને ૧૦ વરસની ત્રણ દિકરીઓ ને ૧૩ થી પાંચ વરસના ચાર દિકરાઓ છે. જૈનોમાં દિકરા દિકરીઓને વરાવવામાં રહેલી મુશ્કેલી આમાં કારણભૂત છે.

લડાઇમાં હિંદી મહિલા

"વિમેન્સ રોયલ ઇન્ડિયન નેવલ સર્વિસમાંથી ઈંગ્લેન્ડ જનાર પ્રથમ હિંદી સ્ત્રી તે સેકન્ડ ઓફિસર કલ્યાણી સેન છે. નૌકાદળના નિમંત્રણને માન આપીને તે, ચીફ ઓફિસર માર્ગારેટ કુપર અને સેકન્ડ ઓફિસર ફિલિસ કનિંગહામની સાથે, વિમેન્સ રોયલ નેવલ સર્વિસમાં કેવી જાતની તાલીમ અપાય છે અને કેવું વ્યવહારતંત્ર ચાલે છે તેનો અભ્યાસ અને તુલના કરવા માટે યુનાઇટેડ કિંગ્ડમ ગઈ હતી. સેકન્ડ ઓફિસર સેને નૌકાદળના અવલોકનકારને કલકત્તામાં કહ્યું છે કે વિલાયતના વસવાટ દરમિયાન તેમને ઘણો આનંદ થયો હતો. ત્યાં જાણવા જેવું અને રસમય એવું ઘણું ઘણું છે. પોતે જેમની મહેમાન તરીકે ગઈ હતી, તે વિ રો. ને. સર્વિસે જે રીતે પોતાની પરોણાગત કરી તે વિશે સે. ઓ. સેને સહૃદયતાપૂર્વક ઘણાં વખાણ કર્યા હતા.

વિલાયતમાં સે. ઓ. સેને બી. બી. સી ના મથકેથી બંગાળીમાં અને અંગ્રેજીમાં આકાશ ભાષણ કર્યું હતું; બકિંગહામ મહેલમાં એક લશ્કરી માન આપવાના વિધિ વખતે હાજરી આપી હતી; હિન્દના હાઈ કમિશ્નરનો અતિથિસત્કાર મેળવ્યો હતો અને વિ. રો. ને. સર્વિસના મેળાવડામાં, વિમેન્સ રોયલ ઇન્ડિયન નેવલ સર્વિસની પ્રતિનિધિ તરીકે ભાગ લીધો હતો. લગ્ન પહેલાં તેનું નામ મિસ કલ્યાણી ગુપ્તા હતું. લાહોરની કિનેર્ડ કોલેજ અને ગવર્નમેંટ કોલેજમાં અભ્યાસ કર્યો હતો. અંગ્રેજી સાહિત્યમાં, એમ. એ.ની ઉપાધિ મેળવીને પછી તેણે "પોલિટિકલ સાયન્સ"નાં વિષયમાં એમ. એ. માટે અભ્યાસ કરવા માંડયો હતો, પણ ૧૯૩૯માં તેનાં લગ્ન બલુચ દળના લેફટેનેન્ટ કર્નલ એસ. પી. સેન સાથે થયાં. ૧૯૪૩માં તે સ. દિ સ્ત્રી દળમાં દાખલ થઈ. એની માતા પણ એ જ દેશમાં ચીફ કમાંડરની પદવી શોભાવે છે.

હસુમતીબહેનનો કાવ્યસંગ્રહ

ગાંધીજીની ગઈ ૭૬ મી જયંતિ પ્રસંગે સુરતનાં જાણીતાં કવયિત્રી બહેન હસુમતી દેસાઇએ ગાંધીજીને ૭૬ કાવ્યોનું એક હસ્તલિખિત પુસ્તક અર્પણ કર્યું હતું. ને તે પુસ્તક છપાવી તેનો બધો ચોકખો નફો કસ્તુરબા કે મહાદેવભાઈ ફાળામાં ઉચિત લાગે તે પ્રમાણે વાપરવા વિનંતિ કરી હતી. તેમના એ પુસ્તક સ્વીકારનો પત્ર ગાંધીજીએ હમણાં હસુમતીબહેનનો પાઠવ્યો છે.

સકીના ઉર્ફે લીલા જડી

આશરે બે વર્ષ ઉપર મુંબાઈ વરલીમાં રહેતા મરેઠા સાદેવ શિવાજી ભોંસલેની પુત્રી લીલા ગુમ થયેલી. તેનો પત્તો મહેસાણાની પોલીસે મેળવી તે બાઈને ભોળવી જનાર એક મુસ્લીમ અને તે બાઈની ધરપકડ કરી છે. સદરહુ મુસ્લીમ પોલીસ અટકમાં હોઇ બાઈને પાટણ હિંદુ સભાએ જામીન ઉપર છોડાવી કબજે રાખી તેના બાપને તારથી ખબર આપી છે. આ બાબતમાં હકીકત એવી છે કે લીલા ગુમ થતાં તેના પિતાએ પોલીસને ખબર આપતાં પોલીસે સદરહુ મુસ્લીમ શખસની ધરપકડ કરી હતી. પણ પત્તો નહિ મળવાથી તે નિર્દોષ છૂટી ગયો હતો. લીલાને મુસ્લીમ બનાવી તેનું નામ સકીના રાખવામાં આવ્યું હતું. સદર આરોપી લીલા ઉર્ફે સકીના સાથે મુંબાઈ, સુરત, અમદાવાદ વગેરે સ્થળે ધક્કા રખડી ચાણસ્મા આવી હિંદુ પોશાકમાં રહેવા લાગ્યાં અને બહુચરાજી જીનમાં નોકરી કરતાં હતાં. પોલીસને આ બાબત શંકા જતાં, ખબર પડતાં તે બંનેની ધરપકડ કરી હતી.

સ્વયંસેવીકા દળ માટે નવી યોજના

હિંદના સ્ત્રી સ્વયંસેવીકા દળની સભ્યો જેઓની સેવાઓનો લાભ બરોબર નથી લઈ શકાતો તેમને હિંદ અગર બર્મામાં ઓછામાં ઓછા ત્રણ મહિના માટે કાર્ય કરવાની તક આપવાની યોજના તૈયાર થઈ ચૂકી છે.

હિંદ સરકારના રક્ષણખાતા તરફથી બહાર પડેલા એક પત્ર જણાવે છે કે દળના કાયદાઓ અનુસાર તેમને પગાર અપાશે નહિ પરંતુ તેમનું પહેલા વર્ગનું રેલ્વે ભાડું, દૈનિક ભથ્થું, જગ્યા, ખાધા ખોરાકી અને સામાન વગેરેનું ખર્ચ પુરું પાડવામાં આવશે, જે સ્વયંસેવીકાઓ આ યોજના અનુસાર કાર્ય કરી " શકે તેમ હોય, તેમણે પાસેની સ્ત્રી સ્વયંસેવીકા દળની નજીકની કચેરી સાથે સંપર્ક સાધવો. આ યોજના યુરોપીઅનો, હિંદીઓ આંગ્લ–હિંદીઓ દરેકને માટે ખુલ્લી છે અને તે અનુસાર કાર્ય કરનારની સેવાઓ અધીકારી દરજ્જો ધરાવતા સુખાકારી અધીકારીઓ જેવીજ ગણાશે.

વયોવૃદ્ધ સ્ત્રીઓ હિંદી સૈનિકોને રક્ષણ આપે છે

જર્મન ચોકીદારો પાસેથી છટકી જનાર હિંદી સૈનિકોને મુક્તિ આપવામાં વયોવૃદ્ધ બે સ્ત્રીઓએ ફ્રાંસના એક ગામડામાં સહાય આપી હતી. તે માણસ હમણાંજ સીયાલકોટ ખાતેની પંજાબી પલ્ટનના મથક ઉપર આવી પહોંચ્યો છે.

હવાઈ હુમલાથી બચવા માટેનાં આશ્રયસ્થાન ઉપર આ સ્ત્રીઓએ સૈનિકોને પડેલો જોયો હતો

" તેમણે મને જણાવ્યું કે વરસાદ દરમ્યાન જર્મન પહેરેગીર ત્યાં આરામ લેતો હતો." એ પ્રમાણે લશ્કરી નિરીક્ષકને તેને જણાવ્યું. " તેમણે મને ઘાસની ગંજીમાં સંતાડયો, અને ખવરાવ્યું અને જર્મન ચોકીદળની હીલચાલની તપાસ કરી મને બાતમી આપવા લાગ્યાં." છેવટ તે અમેરિકન ટુકડીને હાથે જઈ પહોંચ્યો.

સંપાદકઃ કાન્તીલાલ વી. સંઘાણી

બહેનોને વાંચવા યોગ્ય પુસ્તકો:—

સુંદરીઓનો શણગાર સ્ત્રીઓની બુદ્ધિ અને ચાતુર્યને ખીલવનાર લોક વાર્તાઓનો અનુપમ સંગ્રહ. ભાગ ૨ જો કિં. રૂ. ૨–૮

સતિમંડળ ભાગ ૨ જો આ પુસ્તક આર્ય બહેનોના જીવનના ઘડતર માટે ઉત્તમ બનાવ્યું છે. કિંમત રૂ સાડાચાર

હિન્દુધર્મની પાઠમાળા હિન્દુ ધર્મના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો ઉપર મોક્ષપ્રાપ્તીનાં સાધનોનું સાહિત્ય. કિંમત રૂ. ૪–૮–૦

સુશિક્ષિત સ્ત્રી આદર્શ ગૃહિણી–સ્ત્રીના સાંગોપાંગ દર્શન કરાવતું નવલકથારૂપે પુસ્તક. કિંમત રૂ. ૨–૦–૦

ઉષાઃ શિવાજીની સ્વરાજ્ય પ્રતિજ્ઞા કિંમત રૂ. ૨–૦–૦

સ્ત્રીકેળવણીનો ખરો ઉપયોગ પતિ પત્નીના પત્રવ્યવહારરૂપે સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્યનું દર્શન. કિંમત રૂ. ૨–૦–૦

સુખશાન્તી વિચારણા મનુષ્યના સામાજીક સંતોષ સુખની અભિવૃદ્ધિનાં માર્ગદર્શન. કિંમત રૂ. ૨–૦–૦

ગીતાપરિચય ગીતારૂપી મહાનિધિનાં દર્શન સરલરૂપે કિંમત રૂ. ૧–૮–૦

અનંત આખ્યાનમાળા મહાત્મા અનંતપ્રસાદજીનાં પદો અને આખ્યાનો તથા કિર્તનો બન્ને ભાગના સાથે. કિંમત રૂ. સાત

લખો :— જીવનલાલ અમરશી મહેતા, પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

પુસ્તક પરિચય

શ્રી. કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ.

દેશભક્ત ખંડ ૧–૨

મૂળ લેખક : શ્રીમતી પર્લબક,

અનુવાદક : શ્રીમતી કપિલા ઠાકોર.

પ્રકાશક : એન. એમ. ઠક્કરની કંપની મુંબઈ–૨

પાકું પુઠું પાના (૧) ૨૬૧ ખંડ (૨) ૨૨૦

કીંમત દરેક ભાગના રૂ. ત્રણ

શ્રીમતી પર્લબક અમેરિકાનાં છે. તેઓએ ચીનને પોતાનો બીજો દેશ કરી લીધો છે અને ચીની ભાષા, ચીની રીતરિવાજો, ચીની રાજકીય અને સામાજિક પ્રશ્નો તેમજ દૂર પૂર્વના પ્રશ્નોના તેઓ અભ્યાસી છે. ચીન જાપાન વચ્ચે યુદ્ધ શરૂ થયું પછી તરતજ તેમણે આ નવલકથા પ્રસિદ્ધ કરી હતી. અને આ નવલકથાને લીધે અંગ્રેજી બોલનાર પ્રજાઓમાં ચીન જાપાનના યુદ્ધ સંબંધી છણાવટ થઈ હતી, વર્તમાન રાજકીય પ્રશ્નો ઉપર રચાયલી નવલકથાઓ અંગ્રેજીમાં તો ઘણીયે છે. પરંતુ ગુજરાતીમાં ઘણી જ ઓછી આવી નવલકથાઓ છે. શ્રીમતી કપિલાબેને આ પુસ્તકનો ગુજરાતીમાં અનુવાદ. કરીને આપણી ભાષામાં એક ઉત્તમ પુસ્તકનો ઉમેરો કર્યો છે ચીન જાપાનના પ્રદેશની વાર્તા હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે પાત્રોના નામ ત્યાંનાજ રહે. પણ બીજી સર્વ રીતે ભાષાંતર ઘણુંજ ઉત્તમ થયું છે. મૂળ પુસ્તકનો ભાવ તેમાં સર્વાંગે જળવાયો છે.

ચીનના એક આગેવાન શરાફના પુત્ર ઈત્સાનની આ કથા છે. વિદ્યાપીઠના મિત્રોની સોબતથી તે કોમ્યુનીસ્ટ થયો; તે વાત જણાઈ જતા તેને જાપાન મોકલી દેવામાં આવ્યો. ત્યાં તે પોતાના પિતાના જાપાની ધનવાન મિત્રની પુત્રીના પ્રેમમાં પડયો અને તેને પરણ્યો થોડા વર્ષો તેઓ પ્રેમ અને આનંદમાં રહ્યાં. તેમને બે પુત્રો થયા. ત્યારપછી ચીન અને જાપાન વચ્ચે યુદ્ધ થયું. ઈત્સાને ચીન જવાની પોતાની ફરજ માની. તેની પત્ની તામા ચર્વાંગે જાપાની હોવા છતાં, તેને વફાદાર રહી જાપાનમાં રહી તેના પુત્રોમાં પિતાના દેશનો પ્રેમ ઉત્પન્ન કરે છે. અને વખતો વખત પોતાના પતિને પત્રો લખી યુદ્ધ વિરામની વાટ જોયા કરે છે. વાર્તાનું વસ્તુ સુંદર છે. તેનું નિરૂપણ કલાત્મક છે. પાત્રોની ખિલવણી બહુ સુંદર રીતે થઈ છે. વાર્તાના વહનમાં વિગતો એવી સુંદર રીતે વણાઈ ગઈ છે કે રસમાં ક્ષતિ થયા વિના ચીન અને જાપાનની ઘણી બાજુઓની આપણને માહિતી મળે છે. કોમ્યુનીસ્ટ હીલચાલ, ચીનના રાજકર્તાઓનો જુલમ, ત્યાંના ગૃહસ્થ જીવનની હકીકતો, જાપાનનો ચીન સાથે વેપાર, સામાન્ય જાપાનીઓની રાજ્યભક્તિ, શિસ્તબંધ પણ અંગત વ્યક્તિત્વ વિનાનું જાપાની જીવન હોવા છતાંયે વ્યક્તિત્વનાં દાખલા. ગૃહજીવન માટે કન્યાઓને કેટલી વિગતમાં સંસાર જ્ઞાન આપવામાં આવે છે તે આ વગેરે ઘણી બાબતોનું આપણને આ નવલકથામાંથી જ્ઞાન થાય છે. સાહિત્ય માટેનું નોબલ ઇનામ, જે આપણા દેશમાં કવિ રવીંદ્રનાથને મળ્યું છે, તેજ ઈનામ શ્રીમતી પર્લબકને પણ મળ્યું છે. અને એવા સિદ્ધ હસ્ત નવલકથાકાર હોવાથી જ પુસ્તકનો રસ સુંદર રીતે જળવાઈ રહ્યો છે. આવા સુંદર પુસ્તકનું સુવાચ્ય ભાષાંતર કરવા માટે શ્રી. કપિલાબેનને અભિનંદન ઘટે છે અંગ્રેજી નવલકથા વાંચી શકે નહિ તેવી, બહુ મોટી સંખ્યા એમના ભાષાંતરનો લાભ લઈ શકશે. આવાં બીજાં પીઢ પુસ્તકોનું ભાષાંતર તેઓ ભવિષ્યમાં કરે તેવી આશા અમે રાખીશું.

સ્ત્રીઓ—બાળકો માટેનું જુનામાં જુનું માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૯ ∴ દિવાળી અંક :: નવેમ્બર ૧૯૪૫ ∴ અંક ૧૧ મે

નવું વર્ષ.

(વસન્તતિલકા.)

વ્હાલા: સખા, સખિ, સહોદર બાલ ભોળાં,
લક્ષ્મી તણા કુસુમના: મધુનાં વિહારી!
ઈચ્છું કયું નવીન હું સુખ સૌ તમોને;
આ બેસતું શતક વર્ષ તણું બતાવી?

જાણું નહીં અશુભ શું, શુભ શું હશે તે,
જાણું નહીં અહિત શું, હિત શું હશે વા;
જાણું નહીં સુખ સુખે અથવા દુઃખે તે,
શું ઈચ્છવું: નહી જ એ પણ જાણતો વા.

જાણું પરન્તુ રસનાં સહુ છો વિહારી,
જાણું વળી કુસુમ એકજ છે રસાળ;
છો જે તમે કુસુમનાં કુસુમે રહો એ,
એ ભાગ્ય, એજ હિત, એ શુભ ઈચ્છવાનું.

સેવા ધરું નવીન શી ચરણારવિન્દે?
શુંથી કયાં કુસુમનો લઈ હાર આપું?
લક્ષ્મી તણા સુમન પાસ કુસુમો લજાતાં,
સ્વામી ધરે સહજ ત્યાં કંઈ ભેટ લાવું?

લાવી ધરું હૃદય તોપણ આ તમોને,
લાવી ધરું હૃદય તે નિજ સાથ લેજો;
પીજો પીવાડી મધુ અમૃત પુષ્પનું સૌ,
બીજું ધરે પ્રભુજી તે લઈ મગ્ન રહેજો!

[कलापी]

'અજોડ જન્મદા'

લેખિકા: શ્રીમતી કમલા રાવ

(જનનીની જોડ સખિ! નહિ જડે રે લોલ—એ ઢાળ)

હેતેથી હીંચકા હીંચોળતી રે લોલ;
ગાતી ગૌરવી ગુણી ગીત રે;
જગમાં અજોડ મ્હેની! જન્મદા રે લોલ ટેક.

કપિ શી સોડ્યમાં સંતાડતી રે લોલ,
ભરતી સુભાવભરી ભાત રે. જગમાં૦

લાખેણાં લાડ ચાં લડાવતી રે લોલ,
પાતી પીયૂષ પયપાન રે. જગમાં૦

દેતી દીક્ષા દયા દાનની રે લોલ,
એનાં અમૂલ્ય અભિમાન રે. જગમાં૦

શૂરતાનાં ગાન તે સુણાવતી રે લોલ,
પ્રેમે પઢાવે પૂરા પાઠ રે. જગમાં૦

શીતોષ્ણતાથી એ રક્ષતી રે લોલ,
વહતી વાહનિયાં શી વેઠ રે. જગમાં૦

ભમતી ભૂલી હું જ્યારે ભોમને રે લોલ,
સેવી અશાન્તિ સાધે શોધ રે. જગમાં૦

દેતી પ્રશ્નોત્તર પૂછતાં રે લોલ,
વચ્ચે ના કરતી અવરોધ રે. જગમાં૦

છે તે ત્રિદેવતણી મૂર્તિ રે લોલ,
લોકો ભવાની ભજે કેમ રે. જગમાં૦

મોંઘી મળેલ માત માયાળુ રે લોલ,
શાન્તિ ને સુખનું સુધામ રે. જગમાં૦

યોગીના યોગને લજાવતી રે લોલ,
હેત ન તાજવે તોળાય રે. જગમાં૦

લખતી લલાટમાં લેખો રુડા રે લોલ,
તેની હું ઋણી સદાય રે. જગમાં૦

મારાં પાડોશી

લેખક: કેશવપ્રસાદ દેસાઇ (બી. એ. એલ. એલ. બી.)

હું દસેક વર્ષની હોઇશ. તે વખતે અમે સેંડહર્સ્ટ રોડ ઉપર આવેલા એક મોટા માળામાં રહેતાં હતાં. અમારું ત્રણ ઓરડાનું ઘર છેક પાંચમે માળે હતું. મકાનને લીફ્ટ નહોતી એટલે રોજ દાદરથીજ ચઢવાનું હતું. ત્રીજે માળે એક નવું કુટુંબ રહેવા આવ્યું. ઉત્તર હિંદુસ્તાન ના હોય એવાં એ લોકો લાગતાં હતાં. કુટુંબમાં ધણી ને ધણીઆણી બેજ જણ હતાં. બાઈ સુકી અને ફીકી હતી. ઉંમર પણ મોટી નહોતી. પણ ગુજરાતીઓથી ભરેલા મકાનમાં આ લોકો એકલાં પડી જતાં હતાં. બાઈને માળામાંથી કોઈએ બહુ આવકાર નહોતો આપ્યો. અને એ પણ બહુ ભળી શકતી નહોતી. હું એકવાર દાદરો ચઢતી હતી ત્યારે એ એમનાં બારણાં આગળ ઉભા હતાં. મેં કુતુહલતાથી એમની સામે ટીકી ટીકીને જોયું. એ હસ્યાં, અને મને કહ્યું; તું ઉપરને માળે રહે છે ને! આવ મારા ઘરમાં આવ. હું તો ગઈ. ઘર બહુ જ ચોખ્ખું અને સરસ રીતે ગોઠવેલું હતું. દિવાનખાનું શણગારેલું હતું. એ બાઈએ મને થોડી ચાકલેટ અને પેપરમેંટ આપી. મને પંપાળી અને છાતી સરસી દાબી. મને કહ્યું તું બહુ મીઠડી છે. કોઈ કોઇ વાર આવજે.

તે દિવસથી મને તો એ બાઈ બહુજ ગમી ગયાં. એમના વર કોઈ મોટી અંગ્રેજી હોટેલમાં કામ કરતા હતા. વખતો વખત ચાકલેટ, પાંઉ, અને એવું એવું ખાવાનું ઘેર લાવતા હતા. એમની સાથે પણ હું હળી ગઇ. હું તો રોજ એમને ઘેર જતી હતી. એ લોકો પણ મને ઘરની જ ગણતાં હતાં. બાઈ તો મને બહુજ વહાલ કરતાં હતાં. ઘણીયેવાર કહેતાં કે તારા જેવી મારે એક દિકરી હોય તો કેવું સુખ મળે. હું એમને કહેતી કે હું તમારી જ દિકરી છું. એ સાંભળતાં મને એ બહુ બહુ બોકી કરતાં અને ખૂબ ખાવાનું આપતાં.

થોડા દહાડા પછી એ માંદાં પડયાં. શું થયું હતું તે તો હું કંઈ સમજી શકી નહિ. પણ એકાદ મહિના પછી પાછાં એ હરતાં ફરતાં થયાં. વળી પાછું એમણે મને કહ્યું કે મારા નશીબમાં જ બાળક નથી. છ સાત મહિના પછી પાછાં ફરી એવાં જ માંદાં પડયાં, એમનું મુખ ફીકકું પડતું ગયું, આંખોમાં નિરાશા દેખાતી હતી. વળી પાછી બાળક સબંધી એમણે ટીકા કરી.

એમને એક બેન હતી. એ એમનાં કરતાં પાંચ છ વર્ષ નાની હશે. એ ઘણીવાર એમને મળવા આવતી હતી. બહુજ લિપકામાં ફરતી. ભારે સાડી, મોઢે મડમ જેવો રંગ, અને ગુંચળાદાર વાળ આમ હોવા છતાં મને એ નહોતી ગમતી. મને કોઇવાર એ વ્હાલ પણ નહોતી કરતી. જ્યારે આવે ત્યારે ઉતાવળમાં જ હોય. એની બેનની માંદગીમાં પણ એ કોઈ દહાડો ત્યાં રહી નહોતી. એટલું ખરું કે એ માંદગીમાં એ વારંવાર આવતી હતી. એકવાર હું એમના ઘરમાં રમતી હતી, એટલામાં નાની બેન આવી. મારા દેખતાં એ લોકો પોતાની વાતો કરતાં અચકાતાં નહોતાં. હું બાળક હતી અને વળી મને એ ઘરની જ ગણતાં હતાં. મોટી બેને વાતમાં ને વાતમાં કહ્યું: નાની! હવે તું કયાં સુધી આમ પતંગીયા માફક ફર્યા કરીશ? મારા નશીબમાં તો બાળક નથી લાગતું પણ હવે તું સ્થિર થઈ જા. કુટુંબ સુખ જેવો બીજો આનંદ નથી. પોતાના બાળક જેવો સંતોષ નથી. નાની બેન હસ્યાં. જાવ જાવ મોટીબેન તમે તો બહુ જુના વિચારનાં થતાં જાવ છો. હરવા ફરવાની મારી ઉમર છે. કલબ, ડાન્સ, સીનેમાં, હમણાં ન કરીયે તો પછી કયારે? પરણીને બંધનમાં પડવાની હમણાં તો મને જરાયે ઈચ્છા નથી. આમ વાત ચાલતી હતી તેવામાં બે ચાર વાર મોટરનું હોર્ન વાગ્યું અને હું જઉં છું કહીને નાની ઉપડી ગઈ.

ઉપરના બનાવ પછી છ મહિને હું એમનાં ઘરમાં રમતી રમતી એક કોચ ઉપર ઉંઘી ગઇ હતી. નાની બેન કયારે આવ્યાં તેની તો મને ખબર પડી નહિ. પણ મારી ઉંઘ ઉડી ગઇ ત્યારે મોટીબેનના

ખાટલામાં જ એ બેના બેઠી હતી. નાની પોસ પોસ આંસુએ રડતી હતી. મોટી બેન બહુ જ માયાથી એને વાંસે પંપાળતા હતા. એ બોલ્યાં, કાંઇ નહિ નાની, તારે જરાયે ફીકર કરવી નહિ. અગ્નિમાં હાથ ઘાલીયે તો દઝાય પણ ખરું. તારે અકળાઇને કાંઈ ન કરવાનું કરવું નહિ. આપણે કોઇ ઠેકાણે બહારગામ જઈને બધી ગોઠવણ કરીશું. એ બાળકને હું જ રાખીશને ઉછેરીશ. નાની બેન જરા શાંત થયાં અને કહ્યુંઃ એણે મને લગન કરવાનું વચન આપ્યું જ હતું. અમે દિવસ પણ નક્કી કર્યો હતો. પણ એ બાયલો ધુતારો–ફરી બેઠો. મોટી બેને કહ્યું કે હશે ! જે થયું તે ખરું. કદાચ લગન પછી ખબર પડી હોત કે એ આવો સ્વાર્થી છે તો વળી બેવડું દુઃખ થાત. ધીમે ધીમે નાની બેન શાંત થયાં. અને થોડીવારમાં એ ચાલી ગયાં.

એકાદ મહિના પછી એ લોકો ઘર ખાલી કરીને ગયાં. નાની બેન પણ એમની સાથે હતાં. બાળામાં તો કોઈ જોડે એમને ખાસ ઓળખાણ નહોતી, પણ હું તેમને આવજો–સંભારજો–વગેરે કહેવા હાજર હતી. એમણે મને ચાકલેટની એક રતલી આખી પેટી આપી અને બન્ને બેનોએ મને બહુ બહુ વહાલ કર્યું. એ ગયાં અને પછી તો અમારાં જીવનમાંથી ભુલાવા પણ માંડયા.

પાંચ વર્ષ પછી હું તો સ્વાભાવિક મોટી થઈ. પંદરમું મને પુરું થયું હતું અને આ વર્ષે હું મેટ્રીકમાં હતી. એકવાર કાલબાદેવી પર ખાદી ભંડારમાં હું ખરીદી કરવા ગઈ હતી. હું મારી કાંતેલી આંટી તોળાવતી હતી તે વખતે મેં દૂરથી રેશમી માલના ખાતામાં અમારાં જુનાં પાડોશી પેલા મોટીબેનને જોયાં, એમની સાથે ચાર વર્ષની એક નાની છોકરી હતી. તેનાં સુંદર બોબવાળા સરસ રેશમી ફરાક, અને પહોળા બુટ વગેરે બધું જ શોભીતું હતું. એમણે મને જોઈ નહોતી અને જોઇ હોય તો ઓળખી નહોતી. ખરીદી કરીને એતો દુકાનમાંથી ઉતરી ગયાં. મારું કામ પતાવીને હું પણ ઝટપટ તેમની પાછળ ગઈ. માસી, કેમ છો ? મેં કહ્યુંઃ એ ઉભાં રહ્યાં અને આશ્ચર્યથી થોડી વાર મારી સામું જોઇ રહ્યાં. પણ તરત જ એમણે મને ઓળખી. ઓહો, તુંતો બહુ મોટી થઇ ગઇ !

હું એમની સાથે એમને ઘેર ગઈ પછી અમે વાતે વળગ્યાં. પેલી નાની છોકરીને મેં પાસે લીધી. રમાડીઃ અને પૂછ્યુંઃ નાની બેન કેમ છે ? એમણે કહ્યું મઝામાં છે. દીલ્હીથી એમનો કાગળ આવ્યો છે. એનું લગન થયે એક વરસ થયું. હું થોડીવાર મુંગી રહી. પછી બોલીઃ તમે ચાલી ગયા પછી મને ઘણી વાર વિચાર આવતો હતો કે નાની બેનની તબિયત કેમ હશે, અને બાળક ક્યાં હશે ! માશી બોલ્યાંઃ હું ધારતી જ હતી કે કદાચ તેં તે દિવસે અમારી વાત સાંભળી હશે. પણ મને તારી તરફથી કાંઇ જ બીક નહોતી.

મેં આજસુધી એ વાત મારા મનમાં જ રાખી છે. અને હવે આ સુંદર, સોહામણી બાલિકાને જોઈને બધાં જ વિચારો મનમાં સમાઈ જશે.

હાં, હાં, સમઝી. તું ભૂલ કરે છે. નાની માંદી પડીને અમે ગયાં એટલું તું જાણે છે. પણ આતો મારી પોતાની દિકરી છે. મને એ કસુવાવડો થઈ હતી તે તો તને ખબર હશે પછી નાનીના દુઃખમાં મારો પોતાનો વિચાર મને આવ્યો જ નહિ. અને ત્રીજીવાર પૂરે દિવસે મેં આ બાળાને જન્મ આપ્યો. પછી એમણે મને કાનમાં કહ્યું કે નાનીનું બાળક તો જન્મતાં જ મરી ગયું હતું. હવે એ સુખી છે.

ત્યાર પછી એમણે મને ઘરમાંથી એક ચાકલેટની પેટી આપી. તથા અન્ય રીતે મારું બહુજ સ્વાગત કર્યું. એમની પુત્રીને પણ એમણે મારું જ નામ આપ્યું હતું એ મેં જાણ્યું ત્યારે તો હું ખરેખર ગળગળી થઈ ગઈ.

અમારી ઓળખાણ તાજી થઈ છે. મારી નામરાશી બાલિકા મને બહુ જ ગમે છે. કોઇક વખત નાની બેનને મળીશ એ આશા પણ મારા મનમાં છે.

❀

દેશ સમાજ અને કુટુંબને તંદુરસ્ત રાખતી

સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી

લેખક : શ્રી. ચંપકલાલ શાહ, વડોદરા.

(ગતાંકથી ચાલુ)

શરીરને સાફ રાખો

આપણું શરીર એક મશીન છે, તેમાં જાત જાતના યંત્રો અને તેના ભાગો છે. આ યંત્રો અને ભાગોને હમેશા સ્વચ્છ રાખવા જોઈએ. આ મશીનના માલીકને તે માટે પૂરું જ્ઞાન હોવું જોઈએ, આપણા શરીરમાં નાના મોટા અનેક અંગો છે તેને જો બરાબર રોજ સાફ કરવામાં ન આવે તો બીજા ભાગો ઉપર ખરાબ અસર કરે છે. શરીરમાં રોગ પેદા થાય છે, સફાઈ કરેલાથીજ આ દેહના અનેક ભાગો વ્યવસ્થીત રીતે એકસક કામ આપે છે અને આ મશીન બરાબર કામ આપે છે એટલે જ આપણે હસીએ છીએ, રમીએ છીએ, બોલીએ અને ચાલીએ છીએ આપણાં બધાજ કામો કરીએ છીએ.

શરીરનો કચરો જો બરાબર સાફ કરવામાં ન આવે તો અનેક રોગોના ભોગ બનાય છે. શરીરમાંનો બધો જ કચરો સાફ કરી નાખવો જોઈએ. શરીરમાંથી રોજ રોજ 'મળ' કાઢી નાંખવામાં ન આવે તો કબજીયાત થાય છે અને કબજીયાત એ લગભગ બધાજ રોગોનું મૂળ છે. કેટલાક દિવસ મળ શરીરમાં પડી રહેવાથી તેમાં 'વિષ' પેદા થાય છે. માથામાં વેદના થાય છે, પેટમાં અચાનક દર્દ ઉપડી આવે છે, જોરથી તાવ આવે છે અને આપણું શરીર તો આગની માફક તપે છે, આંખો બળે છે. પરિણામે આપણા રોજિંદા જીવનમાં બાબડુ પડે છે ! તંદુરસ્ત રહેવાને શરીર સાફ રાખવાની જરૂર છે. માથાથી માંડી પગના નખ સુધીના બધા અંગોને સાફ રાખવાની જરૂર છે. એમ તો શરીરની સફાઇ માટે રોજ બધીજ સ્ત્રીઓ સ્નાન કરે છે એમ સમજીને કે સ્નાન કરવું એ રોજનું કામ છે! હિંદુધર્મ એમ કહે છે! શરીર ઉપર ગમે તેમ પાણી રેડી દે છે! સ્નાનમાં કપડું કોરું ન રહે તે જુએ છે પણ શરીરની સફાઈ થાય છે કે નહિ તે જોવાતું નથી ! આમ કરવાથી શરીરની ચામડી ખરાબ થાય છે, તે ઉપર મેલના થર જામે છે. ચામડી ઉપરના હજારો છિદ્રો જે આપણી તંદુરસ્તીના પોષક છે તેનાં મુખ બંધ થઈ જાય છે ! શરીરને સાફ રાખવામાં પાણીની કંજુસાઈ ના કરો, શરીરમાં સ્નાનવડે સ્ફુર્તિ આવે છે, તંદુરસ્તી વધે છે. બીજે ત્રીજે દિવસે સાબુ લગાવવો જોઈએ. સાબુ મુલાયમ હોવો જોઈએ. સુકો અને ખસલ સાબુ શરીરની ચામડીને ખરાબ કરી જાય છે. ઉપરાંત કપડાથી ચોળીને ચાટી શરીર ઉપર ચોપડવાથી સારો ફાયદો થાય છે. સારી રીતે સ્નાન કરવાથી પરસેવાની દુર્ગંધ દૂર થાય છે, મેલ દૂર થાય છે. સ્નાન કરતી વખતે શરીરના એકેએક ભાગને સાફ કરવા જોઈએ અને તે બાદ જાડા કકડાવડે તેને સાફ કરવું જોઈએ.

વાળ સાફ રાખો

મગજ અને માથાને ઘણો સંબંધ છે. માથાની સફાઇ જો કરવામાં ના આવે તો મગજ હુકમ કરી શકશે નહિ અને જ્યાં મગજ છુટું થયું ત્યાં કામમાં દિલ ક્યાંથી લાગે? અઠવાડિયામાં એકવાર માથુ સાફ કરવું જોઈએ. માથાની સફાઇ માટે અનેક ચીજો વાપરી શકાય છે જેમકે સાબુ, બેસન, આંબળા, સોડા વગેરે. માથામાં મેલ જામી જતાં વાળ ખરવા માંડે છે, વાળની વૃદ્ધિ થતી નથી. ખોડો થતાં જુ પડે છે અને તંદુરસ્તી બગડે છે. વાળ ખરવા માંડે એટલે સમજવું કે તેની તંદુરસ્તી સારી નથી. લાંબા વાળ એ સ્વાસ્થ્યની સુંદર નિશાની છે અને માથાની સફાઇ માટે તેને રોજ ચોળવું જોઈએ.

અનેક રોગોનું મૂળ-દાંતની અસ્વચ્છતા

આપણી તંદુરસ્તી સાથે દાંતને સંબંધ છે. સ્વાસ્થ્ય ઓના દાંત સફેદ હોય છે. જે સ્ત્રીઓ વધુ

પાન, તમાકુ ખાય છે તેમના દાંત સારા હોવા છતાંય ખરાબ બને છે અને દાંતનો અસલ રંગ મારી જાય છે. દાંત ગંદા રહેતા તેમાં બહુ રોગ પેદા થાય છે. દાંત સાફ કરવા રોજ દાતણ કરવું જોઇએ. બાવળ લીમડો-વડના દાતણ સારા હોય છે. કોઇ મંજન વાપરો તો તેમાં કોઇ હાનિકારક ચીજ છે કે નહિ તેની તપાસ પ્રથમ કરો. દાંતની સફાઈ ધ્યાનથી કરવી જોઇએ, દાંતમાં કાંઈ ભરાઇ રહે તો તે સડે છે અને પછી રોગ થાય છે, દાંતમાં રોગ થતાં આંખોનું નૂર ઘટવા માંડે છે અને તે રોગ ગળામાં ઉતરતા પાયોરિયા થઇ ચાંદી પડે છે. દાંત કઢાવવા જતાં દુઃખ થાય છે ડૉક્ટર પૈસા લે છે અને દાંત કઢાવ્યા પછી ખાવાની મુશ્કેલ પડે છે માટે દાંતની સફાઇ ખાસ કાળજી લઇ કરવી જોઇએ.

નખને મોટા થવા દેવા ન જોઇએ. 'અઠવાડિયામાં એકવાર તો તે જરૂર કાપવા જોઇએ. નખ જરાપણ વધતાં તેમાં મેલ ભરાઇ જાય છે અને તે મેલ ખાવામાં આપણા પેટમાં જાય છે. સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવા માટે આપણા રોજિંદા કાર્યોમાં પણ આપણે કેટલીક કાળજી રાખવી પડે છે તે ઉપર જણાવ્યું.'

કપડાં સ્વચ્છ રાખો

શરીરની સફાઇ બાદ તંદુરસ્તી માટે કપડાંની સફાઈ જરૂરી છે. શરીર સારું હોય અને કપડાં મેલા હોય તો હાનિ થાય છે. ગંદા અને મેલા કપડાં પહેરવા ઓઢવા, બીછાવવાથી તેની અસર શરીરને થાય છે, પરિણામે શરીરમાં રોગો થાય છે શરીરમાંના અનેક છિદ્રોમાંથી નીકળતો પરસેવો કપડાંને લાગે છે, કિંમતી અને સારા કપડાં પહેરવાનો શોખ સ્રીઓને હોય ને આ કપડાં જલદી ધોવાઇ શકતા નથી, મેલા વાપરવા પડે છે. માટે સ્રીઓએ સાદા અને કપડાં સાદાં હોય તો વારંવાર ધોઈ શકાય છે, સાફ કપડાં પહેરવાથી સ્વાસ્થ્ય બગડતું નથી. તબિયત પ્રસન્ન રહે છે. ગંદા કપડાં પહેરનાર સ્રીની પાસે કોઇ બેસતું નથી વાત કરતાં કરતાં ઘૃણા ઉપજાવે છે.

આંગણું-ઘરની આરસી

શરીર અને કપડાંની સફાઈ પછી ઘરની સફાઇ તરફ નજર નાંખીએ. ઘર ગંદુ રહેતાં, તેમાં રહેનાર બધા જ ઉપર અસર થાય છે. કદાચ કપડાં સાફ હોય પણ ઘર ગંદુ હોય તો તેમાં દુર્ગંધ મારે છે. આસપાસના પાડોસીઓને તેથી ત્રાસ થાય છે. આવી ગંદકીથી હવા ખરાબ થાય છે અને તે હવા શ્વાસમાં લેતા સ્વાસ્થ્ય ઉપર અસર થાયજને! ઘરને રોજ સાફ કરવું જોઇએ. કચરો રોજ બહાર ફેંકી દેવો જોઇએ. રસોડું અને નવાણ બરાબર સાફ રહેવા જોઇએ; જાજરૂ અને ખાળ એ દુર્ગંધ પેદા કરનાર સ્થળો છે તેને રોજ સાફ કરવા જોઈએ. ઘરમાં પાળેલા જાનવર કે પક્ષીઓ રાખતા હોઈએ તો તેમના સ્થળો બરાબર સાફ રાખવા જોઈએ, મચ્છર માંકડ થાય એ બરાબર નથી. તે થાય તો તેને શરૂઆતથી જ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ ઘર ઉપરાંત આંગણું પણ સાફ રાખવું જોઇએ. ચહેરો એ શરીરની આરસી છે તેમ આંગણું એ ઘરની આરસી છે!

સ્રીઓ જો પોતાના શરીર, કપડાં અને ઘરની આવી સફાઈ રાખે તો રોગો થવાની શકયતા ઘણીજ ઓછી રહે છે. તંદુરસ્ત રહેવા ઇચ્છનારે આટલું તો જરૂર કરવું જ રહ્યું!

શરીર પાસે સદા કામ લો

શરીર એ મશીન છે એમ કહેલું છે. આ મશીન પાસેથી કામ લેવાય છે. કામ ન લેવાય તો તેના ભાગો કટાઈ જાય છે. શરીર પાસે પણ કામ લેવું જોઇએ, નહિ તો તે પણ કટાઈ જાય! સાયકલ, મોટર વગેરે મશીનો જો કેટલાક દિવસો સુધી એમને એમ પડી રહે તો તે નકામા બની જાય છે તો પછી બેઠા બેઠા શરીર કેમ નકામું ન બને? કોઈ માણસને ખસ થઇ હોય તો તેની આંગળીઓ વળી જાય છે. જ્યાં સુધી ખસ મટતી નથી, ત્યાં સુધી આંગળીઓ વાંકી રહે છે. કોઈ હોશિયાર ડોકટર કે વૈદ્ય હોય તો તે દરદીને કહી દે છે કે બને તેમ આંગળીઓ સીધી રાખો, નહિ તો વળી જશે!' કોઇ સાધુ મહાત્મા પોતાનો હાથ ઉંચો રાખી તપશ્ચર્યા કરે તો તે હાથ પછી નીચો વાળી

શકાતો નથી. પગના ઘુંટણમાં એક એવો રોગ થાય છે જો પગને ફેરવવામાં ન આવે તો પગ ગંઠાઈ જાય છે! શરીરના બધાજ અંગો માટે એમ બને છે. શરીર પાસેથી જે કામ લેવાનું હોય તે ના લઈએ તો શરીર બેકાર બની જાય છે! માટે શરીરને તેના પ્રત્યેક અંગ સાથે સદા એક યા બીજા કામમાં લગાવેલું જ રાખવું જોઈએ. શ્રીમંત અને અમીર કુટુંબની સ્ત્રીઓ, જેઓ પાટલેથી ખાટલે અને ખાટલેથી મોટરમાં ફરનાર હોય છે, તેઓની તંદુરસ્તી આજ કારણે લથડે છે. તેઓ રોગના ઘર બને છે. આ તો આજે બધા જાણે છે છતાંય તેનો અમલ થતો ન હોવાથીજ જરા ટકોર કરવી પડેલી છે! તેવી અવદશાનું કારણ ભભકો અને ઠાઠ બતાવવાનોજ શોખ લાગેલો છે તેજ છે!

સ્ત્રીના સ્વાસ્થ્યમાં મહેનત ખાસ ભાગ ભજવે છે! આજે શહેરની સ્ત્રીઓ ભણેલી છે, સમજુ છે છતાંય તેમના સ્વાસ્થ્ય કથળી ગયેલા જોવામાં આવે છે, જ્યારે અભણ અને અશિક્ષિત ગ્રામ્યસ્ત્રીઓના સ્વાસ્થ્ય તાજગી ભર્યા આજે પણ જોવામાં આવે છે.

ઘંટીથી ભડકતો આજનો નારી સમાજ

મહેનતુ કામ કરવામાં કસરત પણ થાય છે તેમજ ઘરનું કામકાજ પણ થાય છે. તેવા કામોમાં ઘંટી ચલાવવી એ પણ એક કામ છે! પહેલાના સમયમાં ઘેર ઘેર ઘંટીઓ ફરતી હતી. રોજ સવારમાં ઘંટીઓ ચાલતી, વહેલી સવારમાં ઘંટીનો મધુર અવાજ સંભળાતો હતો. સ્ત્રીઓને કસરત મળતી હતી અને ઘર માટેનો લોટ તૈયાર થતો હતો. વહેલી સવારમાંની 'આ કસરત' કરી બીજા કામમાં લાગી જતી હતી. આજે પણ ગામડાઓમાં ઘંટીઓ જોવામાં આવે છે. વહેલી સવારમાં તેનો કર્ણ મધુર અવાજ સંભળાય છે અને ઘંટી ચલાવનાર તે ગ્રામ્ય સ્ત્રીઓના શામળા પણ સુંદર અને કાઠીલા દેહો જોઈ તેમની અમર-અજય તંદુરસ્તી માટે તેમને અભિનંદન આપવાનું મન થઈ જાય છે! ઘંટીની સાથે સ્ત્રીઓએ ગીત અગર ભજન ગાઈને પોતાના કંઠની પણ ખીલાવટ કરેલી છે! શહેરોમાંથી ઘંટી ચાલી ગઈ છે. કોઈ કોઈ ઘરોમાં તે જોવામાં આવે છે પણ તેનો રોજ ઉપયોગ થતો નથી. ઘંટી ઘરમાં રાખવી અને તે ચલાવવી એ આજના યુગની નારીને જંગલીઆત લાગે છે! સુધારાની શીતળ (?) છાયા મેળવી ચૂકેલી આજની ગુજરાતણ ઘંટી જોઈને-તે 'સખ્ત' શિક્ષા ભોગવવાના ડરે ગભરાઈ જાય છે. અરે એવા અર્ધ દગ્ધ કુટુંબો એવા પણ જોવામાં આવે છે જેઓ પોતાની પુત્રીઓને કોઈ કુટુંબમાં પરણાવતાં પહેલાં તે કુટુંબમાં ઘંટી તો નથીને તેની તપાસ પ્રથમ કરી લે છે! જાણે ઘંટી હોય, છોકરીને ઘંટી ચલાવવી પડે તેમાં છોકરી વીસ વર્ષ વહેલી મરી જવાની હોય! આજે શહેરોમાં અનાજ મશીન વડે પીસવામાં આવે છે. મશીનમાં અનાજ પીસાતા અનાજનું સત્વ બળી જાય છે. પરિણામે ઘંટી જવાથી એકલી સ્ત્રીઓનાજ નહિ પણ તેમના સમસ્ત કુટુંબના સ્વાસ્થ્ય ઉપર માઠી અસર પડેલી છે!

આજે શહેરોમાં ઘેર ઘેર નળ થઈ ગયા છે. પ્રથમ નળ ન હતા. ગામડાઓમાં આજે પણ પાણી માટે કુવા અને તળાવોનો ઉપયોગ કરવો પડે છે! પાણી ખેંચવામાં-ભરવામાં એક હળવી જાતની કસરત છે! આજે સુધારાના નામ નીચે કામ ઓછું કરવું પડે, મહેનત ઓછી કરવી પડે તેવા કામ, તે ઢબના કામ આપણે કરવા તૈયાર થયા છે. તેમાજ આજે તંદુરસ્તી કથળતી ચાલેલી છે! હાથ પગ હલાવવા ના પડે તેમાંજ 'મોટાઈ' સમજવામાં આવે છે! આળસુ થઈ બેસી રહેવામાં સ્ત્રીઓના સ્વાસ્થ્ય અને સુંદરતા બિસ્તરા બાંધી હાલી નીકળ્યા છે! નળને આજે સુધારામાં ગણી લેવામાં આવ્યો છે પણ તેથી સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી બગડતી ચાલી છે! આવી પરિસ્થિતિમાં શહેરોમાં રોગો ન પ્રસરે તો શું થાય?

ગ્રામ્ય સ્ત્રીઓની તાજગી અને સુંદરતાના કારણોમાં તેમજ રોજિંદુ કાર્ય મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. દુધ દહોવામાં કસરત થાય છે અને ઘરનું કામ પણ થાય છે આ કાર્યમાં, ઘરમાં બે ત્રણ ગાય કે ભેંસ

પાળીને કેટલાયે કુટુંબો પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. પશુઓની માવજત આપણા દેશમાં પહેલેથી જ સ્ત્રીઓને સોંપાયેલી છે તેમાં ઘરની શોભા રહે છે સાથે સાથે સ્ત્રીઓને જરૂરી એવી કસરત પણ મળી રહે છે.

શહેરી હવા, અને વાતાવરણ વડે સ્ત્રીઓ કમજોર અને આળસુ બની ગઈ છે એટલું જ નથી પણ પૌરુષહીન બની ચુકેલી છે. લગ્ન થતાં સુધી તેનું જીવન ઠીક ઠીક જાય છે પણ ત્રણ ચાર બચ્ચાની માતા થતા તેની તંદુરસ્તી અદૃશ્ય થાય છે, તેની સુંદરતા આથમવા માંડે છે. તેને કાયમનો તાવ લાગુ પડે છે અને પેટમાં દુઃખાવો શરૂ થાય છે. ઘરનો પુરુષ તેની તંદુરસ્તી કથળ્યા પછી તેની દવા શરૂ કરે છે, એક પછી એક ડૉકટર વૈદો બદલે છે. પરદેશી દવાઓથી કબાટ ભરી દે છે, પણ જે ચીજ ચાલી ગઈ છે તે એકદમ પાછી ક્યાંથી આવે? તદઉપરાંત તે સ્ત્રીને રોજિંદુ કામકાજ કરવાનું જ હોય છે!

સ્ત્રીઓ આજે બે પૈસા કમાતી થાય તેવા કામ બતાવવા વિદ્વાનો વિચારી રહ્યા છે. આપણા દેશમાં પહેલાં ગૌપાલન, પશુપાલનના કામ સ્ત્રીઓને સોંપતા હતા–આજે પણ ગામડામાં તે કામો સ્ત્રીઓજ કરે છે! શહેરોમાં આજે દરજી–શિવણનું કામકાજ શીખવાડવામાં આવે છે તેમાં માત્ર ગુજરાન ચાલે છે, જરૂરી મહેનત મળી આવતી નથી!

ગૃહકાર્યમાં કપડાં ધોવા એ પણ એક મહત્વનું કાર્ય છે. તે કામ ઘરના કપડાં સાફ રાખે છે તે ઉપરાંત સ્ત્રીને કસરત પણ આપે છે. આર્થિક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો ઘેર કપડાં ધોવા–ધોવડાવવાથી કપડાં પણ લાંબી મુદ્દત સુધી પહોંચે છે! શહેરોમાં સામાન્ય ઘરની સ્ત્રીઓ કપડાં પોતે જ ધુએ છે પણ જરા અમીરાત આવી, શ્રીમંતાઈ આવી કે સ્ત્રીઓ બે તપેલી ચઢાવવા–ઉતારવાના કામ સિવાય બીજું કામ કરવા તૈયાર થતી નથી.

પાસે છે તેનો વિકાસ કરો

અતિ નાના કામો ઉપર આટલું વિવેચન વાંચકને હસાવશે. આજના આગળ વધતા જમાનામાં આ લેખક ક્યાંથી વળી ઘંટી અને કપડાંની વાતો લાવે છે એમ લાગશે પણ આપણા રોજિંદા કાર્યમાં એવા અનેક કામો છે, જો તે કરવામાં આવે તો પછી તંદુરસ્તી સાચવવા, ગયેલી પાછી મેળવવા માટે ફરવા જવાની જરૂર રહેતી નથી. અંગ્રેજી રમતો રમવાની જરૂર લાગતી નથી- અને પરદેશી દવાઓ લેવી કરવી પડતી નથી! આવા ક્ષુલ્લક કામો બીજા પાસે કરાવી પોતાના વિકાસ માટે બીજો સમય કેમ ન ગાળવો એમ ઘણી શિક્ષિત સ્ત્રીઓ પુછી કરશે! મારો એક જ જવાબ છે, તમારી પાસે છે તેનો જ વિકાસ કરો. વિકાસ માટે બીજે, શા માટે ફાંફાં મારો છો? કુદરતની આપેલી અમૂલ્ય સંપત્તિવાળું શરીર આપણી પાસે છે તેને બરબાદ કરી વિકાસ ક્યાં સાધવા જવાનું છે? પ્રથમ શરીર સારું હશે તો પછી વિકાસ તો થશે જ. અહિં તો એક કાંકરે બે પક્ષી મરે તે વાત કરું છું. મારા આ લખાણમાં આપણા રોજિંદા કામ સારા સુઘડ અને કાળજી ભર્યાં થાય અને તે સાથે સ્ત્રીની તંદુરસ્તી સારી રહે એ જ બતાવું છું.

ચરખો–ગામડાની એંન્ક

ચરખો ચલાવવો એ અતિ અગત્યનું કામ છે.

શુભાકાંક્ષા

(ઇન્દ્રવજ્રા)

આનંદ વાધો શુભ શાંતિ સર્વે,
સુકાર્ય થાંતે શિવ આદરો સૌ;
સંપે રહો સંપ મહીં સુખો સૌ,
એ દીન ભાવે શુભ વાંચ્છતો હું.

મિત્રો મળી માન ન રાખતાં કે,
કાર્યો કરે આહી સમાજ–સેવા;
રાષ્ટ્ર મહીં સંપ વધારજો સૌ,
એ વાંચ્છના છે ‹મ દીન કેરી.

પ્રહ્લાદ શુકલ

પ્રાચીન સમયથી આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓ ચરખો કાંતતી આવેલી છે. આ કામમાં સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી જળવાઈ રહે છે તે સાથે કુટુંબ માટેના જરૂરી કપડાનું સુતર પણ તૈયાર થાય છે આ દેશમાં એવો એક સમય હતો જ્યારે સ્ત્રીઓ પોતાનું રોજિંદુ કાર્ય પતાવી ચરખો કાંતવા બેસતી હતી. આ કામ મહોલ્લાના બધા ભેગા મળીને કરતા હતા, તેમાં સ્ત્રીઓને આનંદ થતો હતો. નવાજુની જાણવાની મળતી હતી, બપોરનો સમય આળસમાં ન જતાં પોતાના અને કુટુંબના લાભમાં પસાર થતો હતો. વિધવાઓ અને નિરાધાર સ્ત્રીઓ તેમાં ગુજરાન પણ ચલાવી શકતી હતી. ચરખાનું અસ્તિત્વ જતા રહેતાં આજે સ્ત્રી જીવનનો આનંદ જતો રહ્યો છે, વધુમાં રોગોએ ઘર ઘાલ્યું છે ! .

આજનો સમય વિપરીત છે. કુટુંબોમાં ભાગલા પડવા લાગ્યા છે. આર્થિક જીવન ઘસાતુ ચાલ્યું છે. કમાનાર એક અને ખાનાર અનેક તેમાં જીવનની સદ્ધરતા ક્યાંથી રહે ? પુરુષ આખો દિવસ વૈતરું કરે છે. સ્ત્રીઓ સમયના ઉઝરડામાં ઘસડાઈને પોતાનાં કામો નોકરો મારફત કરાવે છે, તેને બદલે જો પોતે તે કામો કરે તો તેમાં તેમની તંદુરસ્તી સુધરશે, પૈસાનો બચાવ થશે અને કામકાજમાં સુઘડતા આવશે.

દરેક સ્ત્રીએ પોતાના ઘરનું રોજિંદુ કામકાજ પોતાના હાથે જ કરવું જોઈએ. આજની પરિસ્થિતિમાં ઘરની લક્ષ્મી વેડફાઈ રહી છે. શિક્ષિત સ્ત્રીઓ એમ સમજે છે કે ભણ્યા પછી સ્ત્રીઓ ઘર છોડી જગતના કામો કરવા બહાર મળે છે ત્યારે જ તેઓ પોતાનાજ કામ છોડી દે છે તેમાં તેમનો વિકાસ ક્યાંથી થશે ? આજની સ્ત્રીઓની રોજિંદી કાર્યવાહી તેમને કોઈ પણ રીતે લાભદાયી નથી.

સ્ત્રીના સ્વાસ્થ્યની રક્ષા-સમાજની રક્ષા

સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી પ્રથમ તો સારી હોય છે, તેમની સુંદરતા સૌરભ આપે તેવી હોય છે; પણ બાળકના જન્મ પછી તેમાં 'ગાબડું' પડે છે. બાળકના જન્મ પછીનો સમય સ્ત્રી માટે કંટકરૂપ હોય છે, સુંદરતાના ચાહકોએ તો એમજ માની લીધેલું છે કે સંતાન થવાથી જ સ્ત્રીની સુંદરતા કરમાઈ જાય છે. આ મત અમેરિકા અને રશિયામાંથી જ હિંદુસ્તાનમાં આવેલો છે, આંખો બંધ કરી તે જ મતનું સમર્થન કરનાર આજે નીકળી આવે છે, પણ તે મત વિશ્વાસનીય નથી; અસત્ય છે.

ઈશ્વરે સ્ત્રીને પેદા કરી છે અને તે સ્ત્રી સર્વદા સુંદર અને મોહક રહી શકે છે, તેની સુંદરતા તેના સ્વાસ્થ્ય સાથે સંબંધ રાખે છે. આ ગુણો સાથે જ ઈશ્વરે તેને માતૃત્વ આપી મહાનતા આપી દીધી છે. જેણે સ્ત્રીને આવા ઉત્તમ ગુણો આપ્યા છે તે જ સ્ત્રીને પાયમાલ કરી રહ્યો છે એમ તો ન જ બને.

કોઈ પણ ચીજ હોય તેનો ઉપયોગ સાચવીને જ કરવો રહ્યો. તેની શક્તિ અને મર્યાદાની ઉપરવટ જઈ જો તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેમાં તે ચીજનો નાશ જ આણીને ઊભો રહે છે. ભોજનવડે માનવી જીવી શકે છે. તે સાથે વધુ ભોજન લેતાં માનવી મરી પણ જાય છે ! કેરી એ શરીર માટે ઉત્તમ ફળ છે. પણ તેનો જો હદ ઉપરાંત ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેજ લાભદાયી કેરી શરીરને પાયમાલ કરતી જાય ! સ્ત્રીઓ બાબતમાં પણ તેમજ.

બાળલગ્નોમાં તંદુરસ્તીની હાની થતી હતી અને

શુભેચ્છા

(વસંતતિલકા)

બ્હેનાં ! થજો સહનશીલ વસુન્ધરાશાં,
સંજીવની વિતરજો શુભ જાહ્નવીશાં.
મ્હેકાવજો મધુરિમા થઈ માતરિશ્વા
આનંદ પ્રેરક થજો રવિ-રશ્મિશાં, ને
રે'જો અનંત નભશાં, સુભગે ! ઉદાર.
આ પંચતત્ત્વ તણી સિદ્ધિ વિભૂતિ સર્વે
માંગલ્ય-ધામ તમ અંતરિયે વિરાજો;
દાંપત્યમાં પરમ પ્રેમની બંસી વાજો !

મોહન ઠક્કર

તેથી જ તે ઉપર પ્રતિબંધ આવ્યો છે તે ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે સ્ત્રી અને પુરુષના લગ્ન જેમ મોટી ઉમરે થાય તેમ તેમની તંદુરસ્તી સારી રહી શકે છે. લગ્ન પછી પણ સંયમી અને બ્રહ્મચારી રહેવું જોઈએ એમ કહેવામાં આવે છે, તંદુરસ્તીમાટે તે ઉત્તમ છે પણ આજે લગ્નની વ્યાખ્યા બદલાઈ ગઈ છે. લગ્ન એટલે પ્રભુતામાં પગલાં માંડવાને બદલે મુક્ત સહચાર એવો અર્થ આજે થતો આવ્યો છે.

સ્ત્રીનું જીવન એટલે તે તંદુરસ્ત હો, સુંદર હો અને સંયમની મુર્તિ હો! તેના સ્વાસ્થ્ય સુંદરતાનો નાશ થતાં તે સ્ત્રી, સ્ત્રી રહેતી નથી! આ સ્ત્રી-જીવનની જીવનભર રક્ષા કરવી જોઈએ. સંયમ એ સ્ત્રી તેમજ પુરુષ માટેના મોતીની છીપ છે! તેજ શરીર અને મનનો વિકાસ કરે છે. સંતાનની લાલસા ન જાગે ત્યાં સુધી વિષયવાસના થતી નથી. આમાં સ્ત્રી કરતાં પુરુષે વધુ સમજવાની–સમજાવવાની જરૂર છે. આજે સમાજમાં સ્ત્રી એ પતિની મીલ્કત મનાય છે અને તેથીજ પોતાની સ્ત્રીની તંદુરસ્તી માટે પુરુષે પણ વિચાર કરવાની જરૂર છે.

સંતતિ નિયમન નહિ : સંયમ જોઈએ

સંયમ એ જીવન રક્ષા માટે છે. વિર્ય એ જ જીવન છે. તેનો દુરૂપયોગ જીવનની પાયમાલી કરે છે. તેવી જ રીતે વિર્ય સંતાનને જન્મ આપે છે. માટે-સંતાનની ઈચ્છા ન થાય ત્યાં સુધી તે સંયમી રહેવું જોઈએ. તેની ઈચ્છા થતાં, ગર્ભાધાન બાદ સ્ત્રી તેમજ પુરુષ બન્નેએ સંયમી જીવન ગાળવામાં તે બન્નેના જીવનની સુંદરતા રહેલી છે.

વધુ સંતાન એ દરિદ્રતાનું લક્ષણ છે. આજે આ દરિદ્રતા સમસ્ત દેશમાં જોવામાં આવે છે. તેને રોકવા અનેક જાતની તરકીબો ચર્ચવામાં આવે છે, પણ તેમાં એક તરકીબ–સંયમી જીવન–એ જ ફળદાયી–અને બાજુએ છે? બાળક એ ઈશ્વરની બક્ષીસ છે, તે સાથે તેમાં અતિશયતા આવી જાય તો તે શાપ રૂપ પણ બની જાય છે. અજ્ઞાનના કારણે કેટલીયે વાર ગર્ભાધાન બાદ સ્ત્રી–પુરુષ સંયમી ન બને તો ગર્ભપાત થતા જોવામાં આવે છે. એક સંતાનના જન્મ બાદ સ્ત્રીની કથળેલી તંદુરસ્તી પુનઃ ન આવે, તેમજ બાળક સારી રીતે ઉછરી ન જાય ત્યાં સુધી સંતાનની ઈચ્છા થવી ન જોઈએ. બે સંતાનોના જન્મ વચ્ચે ઓછામાં ઓછું ત્રણ વર્ષનું, અને તો પાંચ વર્ષનું અંતર રહે તો સારું આમ થવાથી સ્ત્રી–પુરુષના સ્વાસ્થ્ય સારા રહેશે અને સંતાન દીર્ઘજીવી બનશે.

આજના સમાજના વાતાવરણમાં સ્ત્રી પુરુષો સંયમી બની શકતા નથી અને તેઓ વધુ સંતાન પણ માંગતા નથી. આથી સંતતિ નિયમનની માંગણી થાય છે. સંતતિ નિયમનનો સર્વથી ઉત્તમ ઉપાય સંયમી જીવન છે, અને જો તે ન પળાય તો કોઈ સારા વૈદ્ય કે ડૉક્ટરની સલાહ લેવી જોઈએ. અખબારોમાં આવતી સંતતિનિયમનના સાધનોની દવા અને વસ્તુઓમાં કદી ભોળવાવવું ના જોઈએ.

અને સુવાવડ પછી

સ્ત્રી પોતાના દેહને અનેક કષ્ટ આપ્યા પછી બાળકને જન્મ આપે છે. અને તે જ બાળકના પોષણ માટે સ્ત્રીને જ પોતાનામાંથી ભોગ આપવો પડે છે! બાળકના જન્મ બાદ સ્ત્રીની તંદુરસ્તી સાચવવામાં ના આવે તો સ્ત્રીના શરીરમાં અનેક રોગો ઘર કરી જાય છે. અને પાછળથી તે લાખ ઉપાયે પણ હટતા નથી. સુવાવડ પછી સ્ત્રીએ આરામ લેવો જોઈએ. સુખ સંતોષની વાતો કરી દિલને-મનને પ્રસન્ન રાખવું જોઈએ. કુટુંબીજનોએ તેઓને ખુશ રાખતા રહેવું જોઈએ, આ દિવસોમાં આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓને પૌષ્ટિક ખોરાક આપવામાં આવે છે. સીરો–મેવો–સુવા–ગુંદર જેવી સ્વાસ્થ્ય લાવનાર ચીજો તેને ખવડાવવામાં આવે છે અને દોઢ માસ સુધી તેને કામકાજથી દુર રાખવામાં આવે છે સ્ત્રીને રૂચીકર, પાચક અને આરોગ્ય વધારનાર ચીજો આપવી જોઈએ. તે સાથે સ્ત્રીની અનારોગ્યતા ન થાય તે પણ જોવું જોઈએ. પણ અફસોસ સાથે લખવું પડે છે કે આજની ગુજરાતણો શી–સુવા ગુંદરથી દુર ભડકે છે! તેઓને તે ચીજો ભાવતી નથી પરિણામે તેમની તંદુરસ્તી સુધરતી નથી અને તેમની "આવતી કાલ" જરૂર ખરાબ હોય છે।

સુવાડમાં સ્ત્રીને માલીસ કરવામાં આવે છે. તલના ચોકખા તેલ વડે શરીરને માલીસ કરવાથી સ્નાયુઓ મજબૂત થાય છે. આજની ગુજરાતણો શરીર ચીકણું થતું હોવાથી માલીસ કરાવતી નથી. પણ તેલની માલીસ કરાવવાથી શરીર મજબૂત અને પૃષ્ટ બને છે. લાકડીને તેલ લગાવવામાં આવે છે તો તે ચમકે છે તો પછી આ શરીરને તેલની માલીસ કરવામાં આવે તો તે કેમ ચમકે નહિ? અને તેલ શરીરમાં જતાં શરીર મજબૂત કેમ ન થાય? સંતાનના જન્મ બાદ સ્ત્રી નબળી પડી જાય છે. તેના અંગો શિથિલ બની જાય છે હાડકાંઓમાં એક પ્રકારનું દુઃખ પેદા થાય છે. આ બધાને દૂર કરનાર માલીમ છે. તે વડે લોહી વધે છે. શરીર અને હાડકાંની પીડા દૂર થાય છે. શિથિલતા દૂર થઇ પુષ્ટતા આવે છે.

સ્ત્રીઓને વ્યાયામની જરૂર છે?

શરીરને હંમેશા વ્યાયામની જરૂર છે. તે શરીરને પુષ્ટ અને મજબૂત બનાવે છે, શરીરને ઢીલુ બનતું અટકાવે છે, શરીરની ચરબી ઘટાડે છે અને ઉત્તેજીતા પેદા કરે છે. ઓના રોજિંદા વ્યાયામ મળી રહે છે. શરીર નિર્બળ રહેનાર અને સંતાનના જન્મ બાદ સ્ત્રીઓ સ્વચ્છ હવા મેળવે-બગીચામાં ફરવા જાય તો તેથી તેને સારો ફાયદો થાય છે.

પયપાન ક્યાં સુધી!

સ્ત્રીને સંતાનનો જન્મ થયા પછી જવાબદારી વધી જાય છે. સ્ત્રી જે કાંઈ ખાય છે તેમાંથી તેના બાળકને પોષણ મળે છે. આ સમયે સ્ત્રીએ વધુ લોહી બનાવે તેવા જ પદાર્થો લેવા જોઇએ. વધુ લોહી તૈયાર કરવામાં ગાયનું દુધ, ઘી, મેવા અને તાજા ફળ છે. આવો ખોરાક લેવામાં બાળકને પૂરતું પોષણ મળી રહે છે અને સ્ત્રીના શરીરમાંથી લોહી ઘટતું નથી! જે સ્ત્રી સૂકી, ચીજ, તેમજ તેજાનાવાળા ચીજો ખાય છે. તેને પૂરતું દુધ આવતું નથી, બાળકને પોષણ પૂરતું ના મળે, અને સ્ત્રીનું લોહી ઓછું થવા લાગે છે. સ્ત્રી બાળકને ગમે ત્યારે પયપાન કરાવે છે તે બરાબર નથી? તેમાં જો નિયમિતતા લાવવામાં આવે તો બાળકને સારો લાભ થાય છે. અશિક્ષિત સ્ત્રીઓ પણ સમજે છે કે બચ્ચાને વધુ દિવસો સુધી દુધ પીવડાવવાથી પોતે કમજોર વધુ થાય છે. તે જાણે છે છતાંય લાપરવાહ રહે છે. સ્ત્રી પોતે ફરી ગર્ભ ધારણ કરે ત્યાંસુધી પણ પયપાન કરાવવાથી સ્ત્રીની તંદુરસ્તીને હાનિ પહોંચે છે બચ્ચાને દુધ પીવડાવવાનો સમય ૬ માસથી ૧૨ માસ સુધીનો કહી શકાય. બાળક વધુ નિર્બળ હોય તો તેમાં વધારો કરવો જોઇએ. સ્ત્રી જો પયપાનમાં નિયમિતતા જાળવે અને બીજી સંતાન ત્રણ વર્ષ સુધી ના થાય તો સ્ત્રીની તંદુરસ્તી અને સુંદરતા સચવાઇ રહે છે! કેટલીક શિક્ષિત સ્ત્રીઓ અને શ્રીમંતની ગૃહરાણીઓ પોતાનાજ બચ્ચાઓને પયપાન કરાવવામાં પોતાની હાનિ સમજે છે! અને ભાડુતી ધાવ રાખે છે. માતાના દુધમાંથી જ બાળકને સંસ્કાર મળે છે. માટે ધાવનું દુધ કદી આપવું ન જોઈએ. ધાવનું દુધ બાળકને કુસંસ્કાર આપે છે, જે માતપિતાની આબરૂને નુકસાનકારક બની શકે છે!

સ્ત્રીઓ તરફ નજર નાંખતા ગામડાંની સ્ત્રીઓ વધુ સ્વાસ્થ્યવાળી જણાય છે. શહેરની સ્ત્રીઓમાં ૧૦૦ માંથી ૫૫ સ્ત્રીઓની બગડેલી તંદુરસ્તી જોવામાં આવે છે. તેઓ કોઈ ને કોઈ રોગમાં સપડાયેલી જ હોય છે! કેટલીક વિચારણા બાદ એમ સમજાયું છે કે તે સ્ત્રીઓના જીવનમાં કેટલીક વાતોનો અભાવ હોવાથી જ તેઓની તંદુરસ્તી બગડેલી જણાય છે. શહેરની સ્ત્રીઓના જીવનમાં જેનો અભાવ હોય છે તે ગામડાની સ્ત્રીઓને મળી આવે છે! ગામડાની સ્ત્રીઓ મજબૂત હોય છે, નિરોગી હોય છે. છતાંય તેઓની સુંદરતા હોતી નથી!

કામ કરો જીવન રક્ષો

શહેરની સ્ત્રીઓની બગડેલી તંદુરસ્તીમાં બેકારીનો મુખ્ય ભાગ છે. શહેરની સ્ત્રીઓ, નળ, સાંચાના પરિણામે આળસુ અને કમજોર બની ચૂકેલી છે. તે જાતે કશુ કામ કરવા ઇચ્છતી નથી. કામ કરવામાં તે નાનમ માને છે. પરિણામે તેઓનું જીવન બેહાલ બને છે અને રોગી હોય છે!

એક દાખલો તપાસીએ. એક સ્ત્રીનો પતિ પ્રોફેસર છે માસીક રૂ. ૨૦૦-૩૦૦ નો તેનો પગાર છે. ઘરમાં બે ત્રણ નોકર રાખવામાં આવે છે. તે સ્ત્રી ઘરમાં કાંઈ કામ કરતી નથી. તેની પાડોસમાં એક ગરીબ કુટુંબ રહે છે. રૂ. ૨૫-૩૦ રૂપીયાની માસીક આવક હોય છે. તે સ્ત્રી પોતાના પતિને પાડોસી સ્ત્રીની નકલ કરવા પોતાના પતિને આગ્રહ કરે છે! ઘરમાં નોકર રાખવા કહે છે! તેનો પતિ તેનો વિરોધ કરે છે. સ્ત્રી ખોટી રીતે પતિને તેજ મારે કલા કરે છે! સ્ત્રી ઝઘડે છે, પતિને નોકર રાખવો પડે છે. સ્ત્રીને જે કાંઈ કામ કરવું પડતું હતું તે હવે બંધ થયું, ફક્ત ખાવાનું પકવવાનું જ તેની પાસે કામ રહે છે. પરિણામે તે આળસુ બને છે! તેનું સ્વાસ્થ્ય બગડે છે! પાડોસી સ્ત્રીની નકલ કરવી ઉચીત છે કે નહિ તે પેલી સ્ત્રી વિચારતી નથી. લાંબા સાથે ટુંકો જાય અને મરે નહિ ને માંદો થાય એવી આપણી એક કહેવત છે તેવી સ્થિતિ થાય છે. ગૃહસ્થો બધી જાતના ખર્ચ કરી શકે છે, પરંતુ ઘણા ખર્ચ એવા હોય છે જે બંધ કરી શકાય છે અથવા ઓછા કરી શકાય છે. પરંતુ શહેરી જીવન વડે સ્ત્રી આળસુ બની જાય છે!

આમદાની થોડી હોય અને ખાનાર વધુ હોય તો ખર્ચમાં કાપકૂપ કરવી જ જોઈએ. નોકરો, ધોબી વ્યર્થશોખ, ફેશનનો શોખ, સીનેમા નાટકનો ખર્ચ આ બધા નકામા ખર્ચ છે. આવા ખર્ચ રદ કરી શકાય છે, અને તેમ કરવામાં ઘરતી કરકસર થાય છે અને સ્ત્રીને કસરત મળે છે! સ્ત્રીઓમાં અનુકરણ કરવાની એક આદત હોય છે. આ આદત ફેશનની મોહજાળમાં સપડાવી દે છે, પરિણામ બધા કુટુંબને સહન કરવું પડે છે! આકર્ષક લાગતી ફેશનો જ આજે કેટલીએ સ્ત્રીઓના જીવન બરબાદ કરી રહી છે!

શહેરમાં કામ કરવા પ્રત્યે નારાજી હોય છે, જ્યારે ગામડામાં નાની મોટી બધી સ્ત્રીઓ એક યા બીજી રીતે મહેનતના કામ જ કરે છે. પરિશ્રમ કરવાથી તેમનું સ્વાસ્થ્ય ટકે છે. તેમને સ્વચ્છ હવા મળે છે. તેમનો ખોરાક સાદો પણ સંયમી હોય છે. શહેરમાં નથી મળતી સ્વચ્છ હવા, તેમજ ફેશન, દેખાદેખી વગેરેના કારણે ખોરાકમાંથી સાદાઈ જતી રહી છે. શરીરની પુષ્ટતા માટેના ખોરાકના સ્થાને જીભનો સ્વાદુ ખોરાક આવી ગયો છે!

શહેરમાં મકાનો મોટા હોય છે પણ તેમાં અસંખ્ય નાની ઓરડીઓ હોય છે. મધ્યમ અને ગરીબવર્ગની સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓ આવી ઓરડીઓમાં રહેતી હોય છે. ત્યાં સ્વચ્છ હવા મળી શકતી નથી. સૂર્યનો પ્રકાશ પૂરતા પ્રમાણમાં મળતો નથી. ચારે બાજુ ગંદકી હોય છે. ગંદા અને બંધ મકાનોમાં રહેવાથી શરીર પીળા પડે છે અને નિર્બળ બને છે. ઉપરાંત શહેરમાં બજારની તૈયાર ચીજો લાવીને ખાવાની એક ટેવ સામાન્ય જોવામાં આવે છે! આ ચીજો પ્રાયઃ વાસી અને તદ્દન હલકી જાતોમાંથી બનાવેલી હોય છે. તેના બનાવનાર કમાણીની દૃષ્ટિ રાખી ચીજો બનાવે છે, તેમાં ખાનારાઓનો તંદુરસ્તી હોમાય છે! આવી ચીજો સ્ત્રીઓ પોતે જાતે ઘેર બનાવી શકે છે. ઘેર બનાવીને ખાવામાં તંદુરસ્તી સચવાય છે, પૈસાનો દુર્વ્યય થતો અટકે છે!

અને આ છે ગામડાની સ્ત્રીઓ

બીજી બાજુ ગામડાની સ્ત્રીઓને આવા ચટાકા હોતા નથી. તેઓ ઘરના કામકાજમાં જ આખો દિવસ રચીપચી રહે છે અને લુખુ સુખુ ખાઈને જીવન વિતાવે છે. તેમાં તેમની તંદુરસ્તી સારી રહે છે. છતાંય કેટલાક ઘરોમાં નબળી, પીળા વાતવાળી સ્ત્રીઓ જોવામાં આવે છે તપાસ કરતાં એમ જણાય છે કે તે સ્ત્રીઓ પોતાના ખાવામાં નિષ્કાળજી કરતી હોય છે. મોટે ભાગે તેવી સ્ત્રીઓ વાસી ખોરાક લેતી જોવામાં આવે છે. ઉપરાંત છોકરી કરતાં છોકરાની કિંમત હજી ત્યાં વધુ અંકાતી હોવાથી છોકરાને સારી ચીજોમાં પ્રથમ ભાગ મળે છે! જ્યારે છોકરીઓને 'જે મળે તેમાં સંતોષ માની ચલાવી લેવું' એવા સંસ્કાર આપવામાં આવે છે! ગામડાઓમાં કેટલાક ઘરોમાં જ જાનવરો બાંધવામાં આવે છે. આથી ઘરમાં ગંદકી કાયમ રહે છે. તે પણ તેમની તંદુરસ્તી ઉપર અસર કરી જાય છે. ગામડાની સ્ત્રીઓ રોજ

[અનુસંધાન પૃષ્ટ ૧૨૯]

"મૃત્યુની ભેટ"

લેખક : શ્રી. ગુલાબભાઇ પરાગજી મહેતા–નવસારી

–(અંધકાર દૂર થઇ પ્રકાશનાં કિરણો પોતાનું અસ્તિત્વ જમાવ્યે જતાં હતાં. ઉંચે ભુરૂ નભમંડલ, નીચે એજ રંગનું સરોવર. સરોવરમાં અહીં તહીં મ્હોટાં મ્હોટાં કમલપત્રોના દલ છવાઇ રહ્યાં છે. ઉપરાંત અર્ધવિકસિત કમલ કુલો સરોવરની શોભા વધારી રહ્યાં છે. કમલપત્રો ઉપર મોતી સમાન રૂપેરી જલબિન્દુઓ અસ્થિર નૃત્ય કરી રહ્યા છે. કમલદલનો સંગાથ એમને અદભૂત રંગમાં મસ્ત બનાવી રહ્યો છે; જલબિન્દુઓમાં વાતચીત સંભળાય છે.)–

જલબિન્દુ ૧ : જીવન નૃત્ય નહિ તો શું ? આ કમળપત્રો ઉપર મેં યુગ યુગ વિતાડયો છે, કંઇ વિશ્રામ કર્યો છે ! ભવ્ય ભુરું આકાશ અને સુંદર જલ ! આત્મસંગીતના પ્રિય તાનમાં બે ક્ષણને માટે જીવનની અસ્થિરતા પણ ભુલી જવાય છે, મને તો હમેશાં એવાજ બની રહેવાની ઇચ્છા થાય છે.

જલબિન્દુ ૨ : (ગંભીરતાથી) આહ ! કદાચિત દિવ્ય સંગીત અને નાચ સદા માણવાના હોય તો હું એને કદી ન છોડું. પરંતુ દુઃખ તો એજ છે કે હમારો આત્મા ક્યારે લુંટાઇ જાય તેની હમનેખબર નથી. (નિરાશાથી) કોણ જાણે ક્યારે શું થશે ! એ તો બધા પેલી તરફના પ્રશ્ન છે કે જ્યાં સર્વત્ર અંધકાર અંધકાર પ્રવર્તે છે અને કલ્પના પણ ત્યાં પાંગળી થઇ જાય છે.

જલબિન્દુ ૩ : (પોતાની પ્રિયતમા જલબાલાને) તું ન હોત તો શું હું જીવિત રહી શકું છું ! પ્રિય જલબાલા ! હવે તો હું મોતથી પણ ડરું છું; હૃદય તંત્રના તાર ઉપર રાગ રાગણિઓ ગાઇને મસ્તીમાં ઝુલતાને ફક્ત તારા ઈશારા ઉપર જીવવાનું અને મરવાનું છે.

જલબિન્દુ ૪ : (કંઇક ગંભીર) હૃદયને રોકું છું તો પણ રોકાતું નથી. જુઓ પાણીની લ્હેર મને નચાવી રહી છે, સાથે હૃદય પણ નાચી રહ્યું છે. એ લ્હેર કોઇને ઠીક લાગે છે, કોઇને ખરાબ લાગે છે તો પણ એથી શું ! (રડતાં) જેને હું પ્યાર કરું છું તે તો મૃત્યુના મુખમાં જશે, તો પછી એવું લાગવાથી પણ શું ?

જલબિન્દુ ૫ :- ભાઇ મોત આવે તો પણ ઠીક ! આખરે જીવન પણ ક્યાં સુધી નાચતું રહે. કંઈ વિશ્વાસ તો રાખીએ.

......ચારે તરફ શાંતિ પથરાય છે તો પણ ચાલુ છે. પાણી ઉપર પવનની એક લ્હેર આવે છે તેની સાથે કમલપત્રો હાલવા માંડે છે અને બિંદુઓનાં નૃત્ય કંઈ શિથિલ થઈ જાય છે......

જલબિન્દુ ૫ : (ચોંકીને) અહા મૃત્યુ ! આવ્યું ! આટલું જલદી !

જલબિન્દુ ૧ : (હર્ષથી) આજે આવશે એમ મને યાદ પણ ન રહ્યું. મ્હેં શું શું સાચવી રાખ્યું હતું ! (યાદ કરતાં) વર્ષો પહેલાં એણે મ્હને આ પત્રો ઉપર નૃત્ય કરવાને માટે મોકલ્યું હતું એ વખતે મ્હેં ધાર્યું હતું કે હું એની પાસે એક અનુપમ જ આત્મા, અને સુંદર શરીર ભેટમાં માગીશ (નિરાશાથી) પરંતુ હું તો સર્વ ભુલીને જીવનભર નાચતું જ રહ્યું.

જલબિન્દુ ૨ : (દુઃખિત) હે પ્રભુ, હવે શું થશે ? કમોતે મરવાનું.

જલબિન્દુ ૩ : (ભયથી જલબાલાને) જુઓ મોત માથા ઉપર નાચી રહ્યું છે. હવે શું કરું ? હજી તો મ્હે જીવનની ઉષા, સંધ્યા, ભલી ભાંતિ જોઈ અગર ચાખી પુણ નથી. એટલામાંજ ચાલી જવું પડશે ! (રડતાં) જલબાલે ! તું મ્હને મૃત્યુના મુખમાંની ન બચાવે !

જલબિન્દુ ૪ : હૃદયને ગમે તેટલું કઠણ બનાવો પણ મોતની સામે તે પીગળી જવાનું. આશાની ગમે તેટલી દિવાલ ચણો પણ તે ચકચુર થઈ જવાની. ભાવનાના અભેદ્ય કિલ્લામાં છુપાઇ જાઓ તો પણ સત્યની ચિનગારીમાં તે પ્રજળી રાખ થશે. જીવનને

સાત સાત કિલ્લામાં બંધ કરો તો પણ મોતની સામે તે છિન્નભિન્ન જઈ જશે. (દૃઢતાથી) સર્વ અસત્ય છે, ફક્ત મૃત્યુ જ સત્ય છે. મૃત્યુ સરખા સત્યને છોડીને જગત સાથે શા માટે પ્રેમ કરવો ?

જલબિન્દુ ૫ : નાચો! નાચો! મોતનું સ્વાગત નૃત્યથી કરો! કાળના ક્રુર હાસ્યને ન્હો અને ભ્રકુટિના મુસ્કરાટથી વશીભૂત કરો! આત્મા અને મૃત્યુ અનન્ત છે અને એમનું મિલન આખરી છે. સર્વ નૃત્ય શરુ કરે છે. દરેક પોતાના હાવભાવથી કલાની ઝાંખી કરાવવાનો જીવતોડ પરિશ્રમ કરે છે, એવામાં હવામાં વિહરતી એક સફેદ નૌકા દેખા દે છે, અંદર કાળાં દેહનો તેજસ્વી મનુષ્ય બેઠો છે એની આંખો એક સરખી રીતે નાચનારાને જોઇ રહી છે. નૌકા ક્રમશ દલની પાસે આવીને રોકાઈ જાય છે.

જલબિન્દુ ૫ : (ધ્રુજતાં) ઓહ! આ તો મૃત્યુ છે!

જલબિન્દુ ૧ : પધારિયે! દેવાધિદેવ। પધારિયે!. હું તો નાચતાં નાચતાં થાકી ગયો છું.

જલબિન્દુ ૨ : (વિષાદથી) આશા, ઊર્મિ, કલ્પના બધુ જુઠું છે. ફક્ત આ (મૃત્યુને બતાવીને) સત્ય છે, પરન્તુ કેટલું ભયંકર! ઓહ...

જલબિન્દુ ૩ : (ત્રાસિત થઇ) જલબાલા! પ્રી...ય...ત...મે!

જલબિન્દુ ૪ : આહ, જગતને મ્હેં જેટલા પ્રેમથી પ્યાર કર્યો તેટલા પ્રેમથી તને પ્યાર કરું તો! (મૃત્યુના હોઠ ફફડે છે. સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરે છે. નૃત્ય બંધ થઈ જાય છે. મૃત્યુદેવ નૌકામાં ઉભા થાય છે. કામદેવની જ્યોત એમના શરીરમાં ચમકે છે. સૌંદર્ય અને શક્તિનું તેજ પ્રકાશિત થાય છે અને આંખોમાં વિષાદની છાયા પ્રસરે છે.)

મૃત્યુ : (ગંભીરતાથી) કેમ તમે સર્વ તૈયાર છો?

(વાતાવરણમાં ખળભળાટ થઈ રહે છે.)

જલબિન્દુ ૧ : પધારિયે દેવ!

જલબિન્દુ ૨ : ભલે પધાર્યા દેવ!

જલબિન્દુ ૩ : (ધ્રુજતાં) નહિ! નહિ! મૃત્યુદેવ! આવો નહિ. (ગભરાઇને) જલદેવ, જલદેવ, તમે ક્યાં છો? મને છુપાવી દો......

જલબિન્દુ ૪ : જીવનમાં અંતિમ અને અલૌકિક સત્ય! આવો. વિનાશની ભારમથી બચાવી લો દેવ!

જલબિન્દુ ૫ : (ગંભીર શાન્તીથી) જીવનમાં આપેલું વચન યાદ છે! (ચારે તરફ શાંતિ પ્રસરે છે) શું ભુલી ગયા? સબલ સમર્થ આત્મા હજી સુધી ન આપી શક્યા (મૃત્યુની આંખમાં નીરાશાની વેદના જણાય છે.)

મૃત્યુ : (વેદના સહિત) અરે તમે ભુલો છો. જલબિન્દુઓ નાચો છો, ગીત ગાઓ છો, ઝુલો છો, સર્વ મઝા કરો છો, તો પણ મ્હને દોષ દો છો.

જલબિન્દુ ૫ : આપનો નહી તો કોનો દોષ દેવ?

જલબિન્દુ ૪ : નહિ તમારો દોષ નથી. મદનના આ બીજા ભવ્ય રૂપને કોણ દોષીત ઠરાવી શકે છે?

જલબિન્દુ ૧ : હું તો નાચતાં નાચતાં થાકી ગયું છું. દેવ! મ્હને આ ફંદામાંથી ઉગારો!

જલબિન્દુ ૩ : (રડતાં) જીવનમાં જ્યાં પ્રેમનો સંચાર થયો હતો નહીં ત્યાં તું આવી ગઇ જલબાલા! જગત જેટલું ભવ્ય તેટલું જ ભયંકર. દીપ્ય તેટલું જ કરુણ પણ. આજે હસે તે કાલે રૂએ છે.

જલબિન્દુ ૪ : જીવનનું આખરી સત્ય મૃત્યુ છે, તો પછી સત્ય તો સદા સુન્દર અને કલ્યાણમય છે તો પછી મોતથી ડરવાનું શું? (ચોતરફ મૃત્યુ દેખાય છે અને એની આંખોમાં નિરાશા છવાઈ જાય છે.)

જલબિન્દુ ૧ : દેવ આપના મ્હોં ઉપર નિરાશા કેમ?

જલબિન્દુ ૨ : દેવ આંખોમાં વિષાદ કેમ?

જલબિન્દુ ૩ : કદાચ હમારા દુઃખથી દુઃખી હશો.

જલબિન્દુ ૪ : (મુગ્ધપણે) સૌંદર્યની નિરાશા પણ કેટલી મોહક છે. દેવ!

જલબિન્દુ ૫ : માલમ પડે છે કે મૃત્યુએ પોતાની કલા ઉપર વિજય મેળવ્યો છે,—મૃત્યુ મસ્તક ઉંચું કરે છે. નેત્રોમાં નિરાશા અને ફરજની ઝાંખી દેખાય છે. એ ધીરે ધીરે કંઈ કહે છે.

મૃત્યુ : એમાં મારો કંઇ દોષ નથી મ્હેં તમને સદા ઉત્સાહિત કર્યા છે. જગત અને જીવનની સેવા કરી છે પરંતુ કોઇ જાણતું નથી. લોકો જગતને એક તરફે જોયા કરે તેથી મ્હેં તેમાં રમણીયતા રાખી છે. દિવસ પછી રજની, ઉષા પછી સંધ્યા ક્ષણજીવી બનાવ્યા છે.

જલબિન્દુ ૪ : ક્ષણજીવી તો ચિરંજીવી છે દેવ!

મૃત્યુ : પ્રેમને મારી છાયામાં સદા સ્વચ્છ અને પવિત્ર રાખ્યો છે. પાપની જ્વાલા જ્યારે જીવનને ભસ્મ કરવા માંડે છે ત્યારે તેને હું બચાવું છું.

જલબિન્દુ ૧ : (હર્ષથી) ઓહ દિવ્ય શરણ......?

મૃત્યુ : તો પછી હું મૃત્યુ છું. વિનાશ, પ્રલય, રૂદ્ર મને દેખીને કંપી ઊઠે છે માયાનાં પાશમાંથી મુક્ત કરું છું તો પણ મને નિંદે છે.

જલબિન્દુ ૩ : તો શું તમારી પુજા કરે? સ્વર્ગનું સિંહાસન પણ મ્હારી જલમાલા કરતાં તુચ્છ છે.

મૃત્યુ : તમે ઠીક કહો છો કે પ્રાણ આપો તો અપુર્વ આપો. દેહ આપો તો દેવ જેવો આપો. આત્મા દો તો તેજસ્વી દો. પણ તમે મને શું આપ્યું.

જલબિન્દુ ૧ : નાચ રંગમાં બધું ભુલી ગયા દેવ!

મૃત્યુ : કલા આત્મામાં પૂર્ણપણે ન ખીલે તો ક્યાંય જગતમાં ઠરશે. સરિતાનો પ્રવાહ સાગરમાં મળવો જ જોઈએ. (નિરાશાથી) હું ઇચ્છતો હતો કે તમારામાંથી કોઈ અદ્ભુત વ્યક્તિને લઈ જાઉં પરંતુ નિરાશ થઈને પાછો ફરું છું. શું તમને મારી આ વેદના માટે દુઃખ નથી થતું? નકામા નૃત્ય કરવાથી થાકો. મને શું કામ સંતાપો છો? યુગયુગથી મને શું કામ ગાળો ભાંડો છો?

જલબિન્દુ ૪ : દેવ! હમને ક્ષમા કરો!

જલબિન્દુ ૧ : યમદેવ! હમે તો હવે થાકી ગયાં છીએ.

મૃત્યુ : નિષ્ફળ અને જુઠું નૃત્ય તો જરૂર થાકશો વિશ્વદેવના ભવ્ય સંગીત સાથે તમારા પગ ક્યાં સુધી [illegible]?

જલબિન્દુ ૪ : દેવ માલમ પડે છે કે નવી સૃષ્ટિનું સૃજન થાય છે.

જલબિન્દુ ૩ : જલ...બાલે પ્રિયતમે-પ્ર...ણામ.

જલબિન્દુ ૫ : જવું જ પડશે. મૃત્યુ ચાહે તેટલું સત્ય હો તો પણ એનો વિશ્વાસ શું? જવું જ પડશે.

(મૃત્યુ એ સુખી સ્મિત કરી અંધકારમાં લીન થઈ જાય છે)

જલબિન્દુ ૧ : હવે કંઇ ભૂલીશ નહિ. જગતમાં સમજીને હવે નાચ કરીશ.

જલબિન્દુ ૨ : હવે તો કર્તવ્યના પંથમાંથી જવું ન જોઈએ.

જલબિન્દુ ૩ : સૌન્દર્યમાં હવે ફસાઈશ નહિ હવે તો વિશ્વ સૌંદર્ય સાથે પ્રેમ કરીશ.

જલબિન્દુ ૪ : મારા કાર્યોથી મૃત્યુને હવે ખુશ કરીશ.

જલબિન્દુ ૫ : ઓહ! બચી ગયા નહિ તો કમોતે મરવું પડત, જુઓ કમલવેલ કેટલી સુકોમલ છે.

(કમલ દલમાં ફરીથી સંગીત શરૂ થાય છે અને સર્વ નાચે છે).

જલબિન્દુ ૧ : ઓહ! મૃત્યુ કેટલું સત્ય! કેટલું ગહન!!

(સંગીત વધે છે, કલ્પના શરીર ઉપર સત્યની ચાદર પથરાય છે, અંધકારમાં મૃત્યુદેવની નૌકા કમલ-દલો અને જલબિન્દુઓ સર્વ લીન થાય છે.)×

[પૃષ્ટ ૧૨૬ થી ચાલુ]

સ્વચ્છ કપડાં પહેરવાનું સમજતી નથી. તેઓ તેલની માલીસ કરે છે તેમાં કપડાં ચીકણાં થઈ ગંદા થાય છે છતાંય તેઓ તે કપડાં બદલતી જોવામાં આવતી નથી ગ્રામ્ય સ્ત્રીઓ પોતાના શરીરની સફાઈ કરવામાં સમજતી નથી. સ્નાનમાં બેપરવાઈ જોવામાં આવે છે. તેઓ પોતાના વાળને દિવસો સુધી સાફ કરતી નથી! કેટલેયે મેલ તેમના શરીર અને માથામાં બાઝી જાય છે, જે તેમની તંદુરસ્તીને હાનિ કરતો હોય છે.* [અપૂર્ણ

* આનો વિશેષ ભાગ આવતા અંકમાં પુરો આપવામાં આવશે.

× [illegible]

પણ પહોંચી જતી હતી. દર્શન વિના પ્રભાવ પાડવાનાં નવા અખતરાનું આવિષ્કરણ રંજને અજમાવી નાંખ્યું હતું.

પછીથી રંજને જણાવ્યું કે આદરેલા અખતરામાં કોઈ બુરું રૂપ યા બુરો વિચાર એનો ન હતો. પરંતુ એને એટલીય ખબર હતી કે એ વિધવા લખતા વાંચતાં પણ શીખી નથી. એના ભાઈને રંજન ઓળખતો હતો એટલે એના ભાઈના નામથી અખબારની નકલ રંજન રવાના કરતો હતો. અને આ સર્વનો અર્થ કેવળ એજ હતો કે એ પોતાના આકર્ષણની વસ્તુ તરફ પુષ્પાંજલિ સમર્પિત કરતો હતો. બસ બીજુ કંઈ એની પાછળ ન હતું.

એક વખત એના ભાઈની બિમારી વખતે એની એને રસ્તામાં મુલાકાત થઈ ગઈ. મુલાકાતમાં પ્રત્યક્ષ પરિચય તેમજ કવિતાના સંબંધમાં અનેકાનેક વાતો થઈ અને પછી આકર્ષણનું બળ...કેવળ એક મુશ્કેલી છે કે વિધવાના સગા થોડા ઘણા પૈસા માગે છે.

મેં કહ્યું..." કોઈ પ્રકારની ચિંતા ન કરો " અને મેં એક ચેક લખી આપ્યો.

પછીથી મેં પૂછ્યું—" અરે ભાઈ, એ તો જણાવ કે એ વિધવા છે કોણ? અને એ ક્યાં રહે છે?"

રંજને જણાવ્યું " એ વિધવાએ પોતાના લગ્નની બાબતમાં કોઈને પણ એક હરફ કહેવાની ના પાડી છે. પણ તમારાથી હવે છૂપુ શું? વિધવા તમારી જ પડોશમાં રહે છે. કદાચ તમે એને જોઈ પણ હોય.

મારું ખીલી ઉઠેલું મન ઉછળતુ મરતીને હિલોળે ચઢતું રહી ગયું. સંયમે મારા દિલને જીતી લીધું, કોઈપણ રીતે મેં એ પૂછી નાખ્યું કે, એ વિધવા શું સાચે જ લગ્ન માટે તૈયાર છે.' " એની હા વગર, એની રાજીખુશી વગર તમારી પાસે મદદની યાચના ક્યાંથી કરત? ધીમા અવાજે મેં વળી કહ્યું અરે, શું કેવળ કવિતાઓ દ્વારા જ તમારા પર એ મુગ્ધ થઈ ગઈ?

" કેમ, મારી કવિતાઓ એટલી ઉત્કૃષ્ટ અને સુંદર નહોતી. શું?" રંજન બોલ્યો અને હસતો હસતો ચાલ્યો ગયો.

અને હું શિથિલ જેવો બની વિચારવા લાગ્યો. કોની કવિતાઓ...!

ઉષાના રંગ

[કાળી કાળી વાદળીમાં એ લય]

કોઠભરી કુમારી ઉષા, નભને આંગણિયે,
ચૂપકે છૂપકે પગલી ભરંત:
ઉષાના ઊર્મિભર્યા રંગ. ૧
સપ્તરંગી ઇંદ્રધનુ ઓપતુ કરપલ્લવે-
ટમકંતા તારકે ઝળકંત:
ઉષાના ઊર્મિભર્યા રંગ. ૨
પુષ્પ કેરી પાંખડી, હસતી મૃદુ સ્પર્શથી-
વાવલિયા ભ્રાતૃ કેરી સંગ:
ઉષાના ઊર્મિભર્યા રંગ. ૩
આપે ઓવારણાં, પંખી નિજ કલરવે,
અર્પાવવા જગે નવીન ઢંગ:
ઉષાના ઊર્મિભર્યા રંગ. ૪
દૈવી પમરાટ દિસે, અન્તરિયે શાન્તિ વસે,
હૃત્પદ્મ પાંખડી ખીલંત:
ઉષાના ઊર્મિભર્યા રંગ. ૫
દેવરાજ્ય કેરો દોર ચોદિશે ચાલતો,
ભયથી શું ભાગતો અનંગ?
ઉષાના ઊર્મિભર્યા રંગ. ૬
નવલી ઉષાઓ હિંદે, દર્શન દો સર્વદા,
દુઃખથી સર્વે રહે અસંગ:
ઉષાના ઊર્મિભર્યા રંગ. ૭

ઉમિયાશંકર ઠાકર,

ચાલુ સાલનું ભેટ પુસ્તક
ઐતિહાસિક સળંગ શૌર્યકથા
વીરનાં તેજ
મહારાજ સિદ્ધરાજના અંગરક્ષક તરીકે કારકીર્દી મેળવનાર વીર જગદેવ પરમાર અને વીરાંગના વીરમતીની રસ કથા છપાય છે.
ટુંક વખતમાં બહાર પડશે

પ્રત્યુત્તર

તા. ૧૦મી ઑગસ્ટ, '૪૫

પ્રિય બહેન,

પત્ર મળ્યો. તમે લખો છો "સરસ્વતીચંદ્ર જેવું આદર્શ ભાવનાવાળું જીવન જીવવાનાં કે 'કોકીલા' માં નિરુપ્યું છે એવું વાસ્તવિક ?"

ક્યાં સરસ્વતીચંદ્ર અને ક્યાં હું ?

ખરું પૂછો તો જ્યારે જ્યારે હું આવા પ્રશ્નો થતાં સાંભળું છું, ત્યારે મને સૌથી પહેલો એ સવાલ થાય છે કે જીવનની દૃષ્ટિએ સાહિત્યનાં મૂલ્ય શાં ? જીવનમાં સાહિત્યનું સ્થાન શું ? અર્થાત્ જીવનને ઉત્કૃષ્ટ બનાવવા માટે સાહિત્યનો ફાળો શો ? સરસ્વતીચંદ્ર આદર્શવાદી, ભાવનાશાળી, બુદ્ધિ વિચક્ષણ અને અસાધારણ હિંમતવાન સ્વ. ગોવર્ધનરામે આલેખ્યો છે એવો "Philosophical Vagabond" જનકલ્યાણની ઉદ્દામ ભાવનાવાળો, પણ એવા 'સરસ્વતીચંદ્ર' સમાજમાં તમને કેટલાં મળે ? ઘણા જ ઓછા, કારણ ? કારણ કે જિંદગીના ઉચ્ચમાહો, આદર્શ ભાવનાઓ અને મહત્વાકાંક્ષાઓની સિદ્ધિ માટે આવશ્યક એટલું આત્મબળ અને નૈતિક સામર્થ્ય કેળવવા માટે દરેક 'મનુષ્યના આર્થિક તેમજ સામાજિક સંજોગો, કેટલેક અંશે, શારીરિક તેમજ માનસિક અવસ્થાઓ પણ અનુકૂળ હોતી નથી.

શ્રી રમણલાલ દેસાઇની 'કોકીલા 'માં આલેખાયેલા પાત્રોનું જીવન તમને 'વાસ્તવિક ' લાગે છે. કારણ કે એ પાત્રો અહિંસા, ખાદી પહેરવી, દેશસેવાના સક્રીય જાહેર કાર્યો કરવાં ઇત્યાદિ અદ્યતન રાષ્ટ્રિય ભાવનાઓ સેવે છે માટે. ગાંધીયુગનાં તળપદાં બળો એ નવલકથામાં વિશેષતઃ દૃષ્ટિગોચર થાય છે માટે. પરંતુ તમે ભૂલો છો. ગાંધીજીના સિદ્ધાંતો અને આદેશોની સમાજ ઉપર જેટલી સાચી અસર થઈ તે આ નવલકથાના પાત્રોદ્વારા લેખકે છતી કરી. એટલે કે સાહિત્યના સમકાલીન પ્રવાહો, શ્રી મુનશી જેને સાહિત્યનાં 'ચલ તત્વો ' કહે છે તે આ જ નવલકથામાં દેખા દે છે. ગાંધીયુગ શરૂ થયો ત્યારથી હરિજનો, કિસાનો, મીલમજૂરો, અહિંસા, દેશસેવા ઇત્યાદિ વિષયો ઉપર સાહિત્યસર્જન કોણે નથી કર્યું ? સાહિત્ય એ જીવનનું પ્રતિબિંબ છે. જીવનમાં તમારા આચાર વિચાર, નીતિ નિયમો, રહેણીકરણી, વ્યવહાર, સામાજિક રૂઢિઓ અને પ્રણાલિકાઓ, સમાજની પ્રચલિત ઇમારત એ બધું લેખક જુએ છે, અભ્યાસ કરે છે અને સાહિત્યમાં ઉતારે છે જે સાહિત્યને આપણે વાસ્તવિક કહેવાને પ્રેરાઇએ છીએ. જીવન અને સાહિત્યનો સંબંધ એટલો નિકટનો છે કે ઘણી વાર સાહિત્ય વાંચતાં વાંચતાં આપણને એવો અનુભવ થાય કે જાણે આપણા વ્યવહારુ જીવન ઉપરથી જ લેખકે વાર્તા રચી નહિ હોય ! આ કારણથી જ કેટલાં અકલાન્વિત અને બીનરહસ્ય સાહિત્યનાં જ સર્જકોને લખવું પડે છે કે, "પાઘડી બંધ બેસે તો પહેરી નહી લેવી."

'સરસ્વતીચંદ્ર ' એ પંડિતયુગનું સર્જન છે, અને 'કોકીલા ' એ ગાંધીયુગનું સર્જન છે એટલે 'સરસ્વતીચંદ્ર 'માં પુષ્કળ સંસ્કૃત શબ્દો, ગૂઢ પાંડિત્ય, જીવનની અટપટી ફીલસુફી અને ચિંતનયુક્ત તત્વજ્ઞાન આવે છે જે ઉપરછલ્લા વાંચનથી સમજી નહીં શકાય, અને 'કોકિલા 'માં ગાંધીયુગના ઘણા પ્રચલિત તત્વો નજરે પડે છે એટલે આપણને 'વાસ્તવિક ' પણ લાગે છે.

સાહિત્ય મનુષ્યને ઉપદેશ, જ્ઞાન, આનંદ ગંભીર ચિંતન અને સંસ્કાર પ્રતિભા બક્ષે છે, મનુષ્યનાં સાંસ્કૃતિક તેમજ માનસિક વિકાસ માટે અગત્યનો ભાગ ભજવે છે, પણ તે કરતાં તો એનું વિશિષ્ટ લક્ષણ એ છે કે આશા, અભિલાષા, ઉલ્લાસ,રસાનંદ, હાસ્ય, ઊર્મિ, લાગણી, પ્રેમ, રાગદ્વેષ, ક્રોધ, ગ્લાનિ ઇત્યાદિ મનુષ્ય હૃદયના સાત્વિક ભાવોનો અનુભવ કરાવે છે તેમજ અન્યના એવા ભાવો પારખવાની અદ્ભુત શક્તિ અર્પે છે. ખાસ કરીને મારા મતે, નાટકો, વાર્તાઓ અને નવલકથાઓ આ ભાવપ્રેરણા માટે સારી સહાય આપે છે. સંસ્કારની ખીલવણી માટે પણ સાહિત્યનાં આ અંગો ઉપકારક નિવડે છે, અન્યના ભાવ પારખવાની શક્તિ અને વાચાળ કેળવવા માટે નાટકો, ઉદ્દામ વિચારશ્રેણી અને દલીલશક્તિ ખીલવવા માટે નિબંધો અને પિછાન, જ્ઞાન તેમજ વીર્ય અને ઝનૂની સાહસની ખંતીલી અનન્ય પ્રેરણા માટે જીવનકથાઓ, આત્મકથાઓ અને રેખાચિત્રો અગત્યના છે. સાહિત્યમાં મને જીવનકથાઓ, આત્મકથાઓ અને રેખાચિત્રો વાંચવાં બહુ ગમે. આ રીતે આદર્શ જીવનના ઘડતર માટે સાહિત્યનો ફાળો નાનોસૂનો નથી એમ હું માનું છું.

બસ, હાલ એજ.

લી. પ્રમોદ ઉમરવાડીયાનાં રસવંદન

નવી વહુ

રસુલભાઈ ન. વહોરા
ભૂતડી ઝાંપા. વડોદરા.

અત્યારે હું નોકરી કરું છું. વડોદરામાં એક મિત્રના દશવર્ષના બાળકને ભણાવું છું.—ખાવું પીવું, રહેવું અને તે ઉપરાંત પંદરેક રૂપિયા આપે છે.

પચીસ વરસથી નોકરી કરવાની ઈચ્છા જ નહોતી. ખાવા પીવાનીય ઝાઝી ફિકર-ચિંતા નહોતી. આજે બે મૂઠી ધાન માટે પરાયાંને ત્યાં પડ્યો છું. મારા મોટા ભાઈને ત્યાં તો બીજા કેટલાય જણ પળે છે.

મોટા ભાઈ વરિષ્ટ કોર્ટના વકીલ છે. મહિને બે મહિને ત્રણ હજાર રૂપિયાની પ્રેક્ટિસ ચાલે છે. હું એમનો એકનો એક ભાઈ છું. સમજણ આવી ત્યાં સુધી એમના જ અન્નથી પોષાયો છું—આ જ પચીસ વરસથી ખાતો જ આવ્યો છું.

એમનાં પત્ની-ભાભીના લાડકોડમાં ઉછર્યો છું. બાર વરસની વયે માતા સ્વર્ગે સિધાવી ગયાં. એ વખત મોટાભાઈ હતા એકવીસ વરસના હું મોટાભાઈથી સત્તર વરસે નાનો.

મા ગઈ, પછી એ એક વરસે પિતાજી પણ એમની પાછળ પાછળ પ્રયાણ કરી ગયા. છએક વરસની ઉમ્મરે હું માબાપ વગરનો થઈ પડ્યો—પરંતુ મને માબાપનો અભાવ કદીય સાલ્યો નથી. વહાલસોઈ ભાભીએ માતાનું અને વડીલભાઈએ પિતાનું સ્થાન સાચવી રાખ્યું હતું.

હું માબાપનો છેલ્લો પાછલી અવસ્થાનો પુત્ર હતો. જેથી ખૂબ મોંઘાઈમાં અને લાડકોડમાં ઉછરેલો. ભાઈ ભાભી પણ મારી પજવણી-હઠ સહી લઈ માગું તે ઝટઝટ હાજર કરી દેતાં. મોટાભાઈ મારા અભ્યાસની પૂર્ણ કાળજી રાખતા. માંજલપુરની મિલકત-ઘરબાર બાપુ મૂકી ગયા હતા. મોટાભાઈએ ધીમે ધીમે પોતાની કમાણીમાંથી વડોદરામાં વાડી વજીફા વસાવ્યાં છે.

ઘેર લક્ષ્મીની લીલા લહેર હતી. નોકર ચાકર ને વાડી ગાડી જે જોઈએ એ બધું જ આંગણામાં આવી મળ્યું હતું. આઠ દશ ગાયો અને પાંચ પચીશ ભેંસો પણ રાખેલી.

પણ, ખોટમાં ખોટ હતી એક પુત્રની. ભાભીને એ ખોટ ભારે સાલતી. હું ભાભીનો ખોળો નાનકડા બાળકની જેમ ખૂંદતો, અને ભાભીનું દિલ બહેલાવતો.

'ભણવા ગણવામાં ભૂલ કરું તો મોટાભાઈ ડોળા કાઢી મને ધમકાવતા. એ વખતે હું ભાભીનો આશરો લેતો ને કહેતોઃ જાણો છો ? જે અભેદ્ય દુર્ગમાં મેં આશરો લીધો છે તેમાં વરિષ્ટ કોર્ટના વકીલ શ્રીયુત મોહિનીવિલાસ. મનહરવિલાસ મહેતા એમ. એ. એલ. એલ. બી.ની મગદૂર નથી કે ત્યાંથી મને હટાવી શકે. એમનાં સમન્સ, વૉરંન્ટ, અટક, કે બીજું કોઈ આવીને મને ગિરફતાર કરી શકે !"

ભાભીના અતિલાડથી હું ભણવામાં 'ઢ'જ રહ્યો. નિશાળમાં જાઉં પણ મન તો ભમ્યા જ કરે. હું મેટ્રિકમાં ત્રણવાર પરીક્ષા આપવા બેઠો. પણ ત્રણેય વાર 'ના-પા-સ' થયો મોટાભાઈ લડથાઃ "કમનસીબ-અભાગિયા બાપનું નામ બોળવા બેઠો."

ભાભી એ બધું સહી લેતાં. નાગરનો દીકરો ત્રણ ત્રણવાર નાપાસ થાય, એ બીજા દુશ્મનોમાં તે શું વટ પાડવાનો ?—ભાઈ તો જુનિયર વરિષ્ટ કોર્ટના વકીલ.

×

મેં તો ધારેલું કે ભાભીના સ્નેહ ધનનો હું પૂરેપૂરો અધિકારી છું. આવી રીતે જ આખી જિંદગી વિનાવિઘ્ને ખતમ થઈ જશે; પરંતુ એમ ન બન્યું. હું જે સાલે પ્રથમવાર મેટ્રિકમાં નાપાસ થયો; એ સાલે કોઈ એક અજ્ઞાત દેશથી—નંદનવનનો મોરારી-કોઈ એક દેવબાળ અવતર્યો ને ભાભીને ખોળે કિલકિલાટ કરવા લાગ્યો—અમારું આખું કુટુંબ આ બાળકનાં પુણ્યવંતા પગલાંથી આનંદઘેલું બની ગયું. ભાભીને ખોળે કીકા ! એ કેવું સુંદર દશ્ય—એનું હું વર્ણન કરી શકું એમ નથી—કોઈ કવિની કલ્પના પણ એ કામ કરી શકે એમ નથી.

આ વખતે મારા આનંદ પ્રમોદનો ભાગીયો પેદા થયો. ભાગીયો કેમ, પૂરેપૂરો માલિક—આવી પડ્યો. એથી મને જરાય સંકોચ-ક્ષોભ થયો નહિ. બીજે દિવસે સુવાવડખાનામાં કીકાને જોઈ આવ્યો.

જરાય ફરિયાદ કર્યા વગર એનું કોમળ મુખડું જોયું. ઘરનો વગર પૈસાનો વકીલ ઉભો થયો. મેં એની કંઈજ પરવા કરી નહિ. ત્યાગનો જાણે મૂર્તિમંત આદર્શ—તે જ હું!

પહેલી વારની પરીક્ષામાં ઇતિહાસ ભૂગોળના વિષયોમાં થોડા ગુણ ગબડી ગયા—ઓછા આવ્યા. બીજે વરસે બે વિષયોમાં અને ત્રીજે વરસે નાસીપાસ થવાયું. એમાં કેટલો દોષ મારો, અને કેટલો મારા ભત્રીજાનો, તેમ જ કેટલો અન્ય જગતની વિટંબણાઓનો તે કહી શકાય એમ નથી.

કીકાને રમાડું કે માકાગારકરની ઉપજ નીપજ મોઢે કરું, આ કીકલાના પ્રશ્નોના જવાબવાળું કે ભૂમિતિનાં થિઓરમ ગોખું કે ભારતમાતાનો ઇતિહાસ વાંચું. સૌથી સારું તો કીકલાને રમાડવાનું ફાવતું હતું. પરંતુ એને ભોંય નાખી મૂકવો પાલવે એમ નહોતું. ધુંટણિયે કે ઊંચો થઈને ભાગી જાય.

આ દુઃખ કથા લખું છું તે વખતે બપોરના બે વાગી ગયા છે—મારો વિદ્યાર્થી નિશાળે ગયો છે.

×

કીકાનું—બચુડાનું નામ પાડવામાં ભારે રસાકસી ઉભી થઈ. મોટાભાઈએ બચુનાં ત્રણ નામ જાહેર કરી તેમાંથી એક પસંદ કરવાનું સૂચવ્યું. રમેશ, સુરેશ, મહેશ અમે ત્રણેય નામંજૂર કર્યા.

રમેશ ગામનો કવિ. એનું નામ તે કોણ રાખે? કવિ તો મહાધૂની પાકે. એને દેશ દુનિયાનું ભાન નહિ. સુરેશ આખો દહાડો ટોળટપ્પાં કર્યા કરે. ભગતડાં ભેગો ભરાઈ જાય તો ખોળવો મુશ્કેલ. મહેશ, પેલા રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈનો ગ્રામ લક્ષ્મીનો આખલો.

હું તો મારા ભત્રીજાનું જુદું જ નામ રાખીશ. "હા, રાખ તારા જેવો ત્રણ ત્રણ વરસેય મેટ્રિકમાં પાસ ન થાય—કાકા જેવો ભત્રીજો પાકે." એ સાંભળીને ભાભી મોટાભાઈ તરફ કાતર નજરે ભાળી બોલ્યાં; તમે તો એવા ને એવા જ રહ્યા!

દિયરજી! વિદ્યાંસાગર! શરત ભલે તમારો ભત્રીજો તમારા જેવો જ પાકે. શાનું નહિ ભણે તો વાંધો નહિ. મારા દિયરજી જે કહેશે તેજ નામ હું તો પાડવાની."

"હા, હા પાડને એકાદ મુસલમાનનું—ખ્રિસ્તીનું અંગ્રેજનું"

"દિયરજી તમારે જે નામ પાડવું હોય તે પાડજો. આજથી આ તમને સોંપ્યો. તમે એની દુનિયાના સુકાની. કહો સુકાની થશોને?

ભાઈ ભાભી વચ્ચે નામકરણ વિદ્યાનો સંગ્રામ રચાયો. બંને સ્નેહવશ એક બીજાના નામકરણનો દોષ કાઢવા લાગ્યાં.

એક બચુ કહે તો બીજો કીકો કહે. મેં વચ્ચે પડીને કહ્યું નામ માટે આમ લડાલડી કરશો નહિ. જેને જે નામ ફાવે તે નામે બોલાવો. "ભીખો, ફકોરો, નાથિયો, મફતિયો, ફોગટીયો, બચલો, ફચલો, કીટુલો, કીકલો. નામોનો તો પાર નથી.

બાળકના નામકરણનું પ્રકરણ ચાલ્યાં જ કર્યું; છેવટે બધાંય એનું નામ પાડ્યું: 'સખારામ'

લાડકરાયા પુત્રનું નામ પડયાને થોડેજ દહાડે એક ગૂંચ ઊભી થઈ. મોટાભાઈ ફક્ત માંગલપુરનાજ વકીલ નહોતા. અત્યારે તો હાઈકોર્ટના માનવંતા જુનિયર ને પ્રખ્યાત વકીલ હતા. પૈસા પણ ઠીક પ્રાપ્ત કરતા હતા. ભાભી અને હું મોકળે હાથે પૈસા વાપરતા. પણ ભાઈ કંઈજ બોલતા નહિ. પરંતુ એમ તે કેટલા દહાડા ચાલે? ભાભીએ ભાઈને કહ્યું: "તારા દિયર લક્ષ્મણને માટે એકાદ ઉર્મિલાની જરૂર છે."

ભાઈ તો કંઈ બોલ્યા નહિ, પણ હું તો ભીષ્મપિતામહની પેઠે પ્રતિજ્ઞા લઈ બેઠો; "મારે પરણવું જ નથી. ભાભી એ દુષ્કર્મ મારે કરવું જ નથી. વિનાવાંકે આ મેટ્રિક નાપાસ ગરીબ ઉપર એવી કડક શિક્ષા ન કરશો."

ભાભીએ મને કંઈજ બોલવા દીધો નહિ. પણ મેં ભાભીને કહ્યું: "ભાભી! પારકી છોકરી ઘરમાં આણવી, એને ઘર સોંપવું. એ પહેલી પહેલી આવે ત્યાં સુધી તો ઠીક. પણ જરા જોમિયણ થઇ કે થઇ રહ્યું પછી તો ઘરમાં કુરુક્ષેત્ર જામે—હાંલ્લા ખખડે—

લાકડી ખખડે ને ઉંબરે ઘર બેહાલ બેહાલ થઈ જાય. એ કામ તો કોઇપણ ઉપાયે કરવું જ નથી ભાભી?

મને શું દુઃખ છે? ભાઇ છે, ભાભી છે, બચુ છે. દુનિયામાં મારે બીજું શું જોઇએ!

ભાભી બોલ્યાં: "જોઈએ એક સ્પર્શમણિ. જે તમારી સંગતથી લોઢાનું સોનું બનાવી દે."

"મારે સોનાનું કામ નથી. હું તો લોઢું માગું છું."

ભાભી દિયરની વાતમાં મહાત થઇ ગયાં. હું એમને માતાતુલ્ય પૂજતો. એ જે કહે તે ધ્યાનમાં લેતો, પરંતુ વિવાહની વાત મેં ન માની.

આમ વાતોમાં ને વાતોમાં બે એક વર્ષ વીની ગયાં—બચુ બે એક વર્ષનો થયો. મારે રાતદહાડો કંઇજ કામ નહોતું, હું ને મારો સખો. સખો ન સંભાળે બાપને કે ન સંભાળે માને—ફક્ત જોઇએ એને કાકા.

કાકા હીંચકો ન નાખે તો એ ઊંઘે જ નહિ કાકા સાથે બેસે નહિ તો ન ખાય કે ન ધાવે. એની દૂધની વાડકીમાં કાકાનો શાકવાળો એંઠો હાથ ન પડયો હોય તો એને દૂધ પીવાની મજા જ ન આવે. જે દહાડે થાળીમાંથી સખાએ ભાત ન વેર્યો હોય તે દહાડે જમવામાં જરાય મજા ન પડે. દુનિયા! માણસોને કેટકેટલી જાતની મહેચ્છાઓ? સાધનાઓ? મને તો મારી એક જ સાધના ખેંચતી હતી અને તે મારો સખો—મારું સર્વસ્વ.

એની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા મોટાભાઇ પણ ઘણા પૈસા ખરચતા હતા—પરંતુ એ વાત અત્યારે કહેવા જેવી નથી. કોનાય પુણ્યબળે ભાઇને ઘેર એ પુત્રનો જન્મ થયો હતો. અત્યારે એ જ ભાઇ—વાત કરતાં કાળજું કપાઇ જાય છે!

×

હું તો ધારતો હતો કે આવું ને આવું સદાય ચાલ્યાં કરશે—દુઃખનો દહાડો જોવો નહિ પડે. પણ મારો એ ભ્રમ એક દહાડો ભાંગી ગયો.

એક પ્રભાતને પહોરે ભાભીને કૉલેરા લાગુ પડયો. શહેરમાંથી ભલભલા નામાંકિત દાકતરોને બોલાવવામાં આવ્યા—આખો દહાડો જમ ને જીવનું ભયંકર યુદ્ધ ચાલ્યું; પરંતુ બધું વૃથા ગયું.

રાતના આઠ વાગ્યે સતી સાધ્વી પતિને ખોળે મસ્તક ઢાળીને બે જ વરસના મહામૂલા સખાને મૂકીને સ્વર્ગે સિધાવી ગઈ.

આટલે દહાડે મને માની ખોટ સાલવા લાગી. મોટાભાઈ કેટલાક દહાડા સુધી હાઈકૉર્ટમાં ગયા નહિ—હું ભારે મુંઝવણમાં પડયો. 'પરંતુ શું કરું! મોટાં ભાભી એમના જીગરના ટુકડાને—પુત્રને મારે ખોળે સોંપી ગયાં હતાં. આંખનાં આંસુ લુછીને બાળકને ખોળે બેસાડતો. અમારા આનંદની પરિસીમા પૂર્ણ થઇ ગઇ. અત્યારે તો ચોગમનાં અંધારાં થઈ પડયાં.

ભાભીને મર્યે પાંચ છ મહિના વીતી ગયા. મોટાભાઇ હાઈકૉર્ટમાં જવા લાગ્યા. ઘરમાં બધે અંધકાર હતો. ભાઇએ જોયું કે આવી રીતે રહેવાથી તો જિંદગી ભારે વિપત્તીમાં પસાર થશે.

એક દહાડો અમે જમીને બેઠા હતા. મોટાભાઇએ વાત છેડી: "વિદ્યાસાગર શરત પરંતુ જે બનવાનું હતું તે તો બની ગયું. હવે તારું લગ્ન કરીએ તો!

આ છોકરાને ઉછેરવા માટે કોઈ માણસની જરૂર તો પડશે જ. તું એકલો જ રાત દહાડો એને શી રીતે સંભાળી શકીશ? હવે નકામો વખત ગુમાવવો વ્યાજબી નથી. તને પરણાવીને ઘર મંડાવી દઉં એટલે મારા જીવને નિરાંત. પછી છોકરોય છે ને તુંય છે. તું કંઇ કામધંધો શીખ્યો નથી, કે તને બીજું કંઇ કામ સોંપું. હું કેટલા દહાડા જીવવાનો છું કે તારું ભરણપોષણ કર્યા કરીશ. માબાપના પુણ્યપ્રતાપે આ બધું છે,—અને વળી જીવતા હોઈશું તો કમાઈ ખાઈશું. તારાથી ચાકરી—નોકરી થવાની નથી. જોઇ જાળવીને વાપરીશ તો આ ધન ખૂટવાનું નથી; કે તને મુશ્કેલી આવવાની નથી."

મેં મોટાભાઈની વાતમાં કંઇ જ ટાપસી પૂરી નહિ. મોટાભાઈ સમજ્યા કે: "મૌન એ જ સંમતિનું લક્ષણ." એટલે એ બોલ્યા: શનિવારે હું અમદાવાદ જઇશ. ત્યાં એક સારી છોકરી છે, દેખાવે પહેરવેશે સુંદર છે. શાણી પણ છે. બધી રીતે સારી

છે. એની સાથે જ તારું નક્કી કરી આવીશ. કેમ છે?

આ સમયે હું શાંત રહ્યો નહિ. મેં જણાવ્યુંઃ ભાઇ! આ અવસર જંજાળ વહોરવાનો નથી. જો મારા નસીબમાં સુખ જ હોત, તો મોટાભાભી મરી જાત કેમ!"

ભાઈ બોલ્યાઃ એમ કહીને સંસારને સ્મશાનવત્ સંબોધવાથી શો ફાયદો? એથી કંઇ તારી આફત ઓછી થવાની નથી. હું બેઠો છું ત્યાં સુધી તારે શી ફીકર?"

મોટાભાઈની દૃઢતા જોઈને હું તો સ્તંભિત થઇ ગયો. મનમાં ધાર્યું કે ભાઇને આ શી ધૂન લાગે છે? શા માટે દોડધામ કરી રહ્યા છે?

શનિવાર આવ્યો ને ભાઈ અમદાવાદ પહોંચ્યા. રવિવારે સાંજે તો પાછા પણ આવી ગયા. ત્યાં શું થયું, તેનું મને કંઇ જ કહ્યું નહિ. મેં પણ કંઈ જ પૂછ્યું નહિ. એ પછી એકાદ બે દહાડે બેચાર જણા—અજાણ્યા અમારે ત્યાં આવ્યા ને મોટાભાઇ સાથે ગુસપુસ વાતો કરવા લાગ્યા હું કંઈ સમજી શક્યો નહિ.

આખરે એક દહાડો મોટાભાઈએ મને કહ્યું:

"જો વિદ્યાસાગર–શરત્ તારે તો જાણે પરણવું નથી. આ છોકરાની સંભાળ રાખનાર કોઈ એક બૈરા માણસની જરૂર તો છે જ. ખૂબ ખૂબ વિચાર કરીને મેં નક્કી કર્યું છે કે; આ છોકરાની પીડા ખાતર જ મારે પરણવું પડશે. છોકરાને ઉછેરનાર કોઈક તો જોઈએ જ ને!"

આ સાંભળીને હું તો ડઘાઈ જ ગયો. મોટાભાઇ આવું કહેશે એ તો મેં સ્વપ્નેય ધારેલું નહિ. ભાભી સ્વર્ગે સિધાવ્યાં અને થોડા દહાડા—મહિના થયા ત્યાં તો ભાઇ બધું જ ભૂલી ગયા. છોકરો અપરમાને પનારે પડશે એ વાત તો એમણે વિચારી પણ નહિ.

હાય! માણસો! હાય માણસનાં નસીબ! દુનિયામાં મારું કામ ઠેકાણું રહ્યું નહિ. છોકરો અને હું ......બને જુદા છીએ એમ એમને લાગ્યું.

બાળકની નવી મા ઘરમાં આવી. એ છોકરાને—મારશે—દુઃખ દેશે એ વાત એક ક્ષણમાં મારા મગજમાં ગૂંચવાઇ ગઇ અને થોડે દહાડે એ બધું મારે નજરોનજર જોવું પડયું. હું કંપી ઉઠયો. મનમાં થયું કે આ છોકરાને—સખાને લઈને ઘર છોડીને કયાંક ભાગી જાઉં. હાય! હાય! ત્યારે, એમ કરવું પડશે?"

મારા મોંના ભાવ જોઇને મોટાભાઈ બધું સમજી જતા હતા. એ દુઃખી દિલે ચાલ્યા જતા. હવે વિવાહ કર્યા પછી શું બોલે? મારા માટે—મને પરણાવવા છોકરી જોવા એ અમદાવાદ ગયા હતા. એ જ છોકરીને મોટાભાઇએ પરણેતર બનાવીને ભાભીની ૭ માસથી ખાલી પડેલી ગાદીએ બેસાડી દીધી.

નોકર હરિદાસ—હરિયો સખાને કહેતો.

કીકા—બાબા! તારી નવી મા આવી છે."

કીકો કહેતોઃ "જા, જા, નઠારા છોકરા! તું તો ખોટું ખોટું બોલે છે."

સાડા ત્રણ વરસનો બાળક એ વાત જુદી જુદી માનતો હતો.

નવા ભાભી—ભાઈનાં પરણેતર સોળ સત્તર વર્ષનાં યુવતી હતાં. શહેરનાં હતાં પણ ભાગોળ સુધી ભણેલાં દેખાવે ઇંદ્રવરણ જેવાં. ભાઇએ એમને ભણાવવા માટે ધ્યાન આપવા માંડયું.

બે એક મહિને સાધારણ વાંચતાં અને ઘર કારભારમાં માથું મારતાં શીખ્યાં જ્યાં જરા પગ પેસારો થયો કે એણે બાળકના કાન ભંભેરવા માંડયા." કાળ મૂખો અભાગિયો પડયો પડયો કયાં સુધી ઊંઝુ ભર્યા કરશે? એને આ છોકરો રમાડતાં આવડે છે. આખો દહાડો એ કાકા ને આખો દહાડો એ ભત્રીજો, ભાઈના ભેગો તે કેટલા દહાડા પડયો રહેવાનો.

હું એકલો હતો. મારે કશાયની પડી નહોતી. આમ તેમ કરીને દહાડા ગાળી નાખત. પરંતુ કીકાને—સખાને ઉછેરીને મોટા કરવો હતો. એને એના બાપ જેવો ભણાવી ગણાવીને એમ, એ. એલ. એલ.-બી બનાવવો હતો.

બાળક વાંચતાં લખતાં શીખી ગયો હતો. હવે

કરશો ? ઘર છોડીને–દેશ છોડીને અને થોડું ઘણું આમ તેમ કરીને કમાઈ એને મોટો કરીશ. છોકરાને જરાય ઉની આંચ નહિ આવવા દઉં.

એક દિવસે છોકરાનું મોં ઉતરેલું જોયું. ભાઈનો ભાવ પણ ઓસરતો જોયો. એ દહાડે જ હું એ પાપીનું ઘર છોડીને ચાલ્યો ગયો હોત !

સખો મારી પાસે જ રહેતો. ભાઈ જરા બોલાવે ન બોલાવે, મારા કરતાં ભાભીની વાત પહેલી અને પૂરેપૂરી સંભળે. પછી ભાભીને તેમાં મરી મસાલો હદ ઉપરાંત ચઢાવેલો હોય!

ધીમે ધીમે મોટાભાઈ ભાભીના ગુલામ બનતા ગયા. ભાભીનાં રૂસણાં મોંઘાંઇ અને કાવાદાવા વધી પડયા :

છોકરાને લઈને ચાલ્યા જવાનો વિચાર ધીમે ધીમે ઓસરતો ગયો. અનાદર–અત્યાચાર સહેવાની ટેવ પાડવા માંડી. એક દહાડો મેં કહ્યું: " આ છોકરાને ઉછેરવાનું મારે માથે નથી આપને એના ઉછેર માટે જ અમદાવાદથી અહીં આવ્યાં છે."

"તું ને તારો છોકરો–ભત્રીજો પડો ઉંડા કૂવામાં. હું તો મોજશોખ અને ગાડીઘોડે મહાલવા આવી છું.

મેં ભાઈને કાને એ વાત નાખી. ભાઈએ કહ્યું: જો ભાઈ આ તો તારા ભાભી ! એ જે કહે તે કરવું હોય તો કર નહિ તો...?–અને છોકરાને સંભાળનાર તો આ હરિયો, પેલી પાણી ભરનારી ડાહીલી કાળણ અને પેલી ખેતરવાળી શકરી રબારણ તો છે જને!

છોકરો—સખો ધીમે ધીમે સુકાવા લાગ્યો. એક દહાડો સખત તાવ આવ્યો મેં ભાઈને કહ્યું: જુઓને મોટાભાઈ! આને તો ખૂબ તાવ આવ્યો છે."

ભાઈએ કટાણું મોં કરી કહ્યું: "આવે એમાં શું! આખો દહાડો રઝળ્યા કરે, ન જુએ તાપ કે ન જુએ તડકો શરીર સાધારણ ગરમ છે. એમાં કંઈ જ દોડાદોડ કરવાની જરૂર નથી."

મારાથી કશુંજ બોલાયું નહિ. ડૂમો ભરાયો. આંખમાંથી ખરર ખરર આંસુ વહેવા લાગ્યાં

થોડા દહાડા વીત્યા. સખો વિષમજ્વરમાં પટ-કાઈ પડયો. પાછલી રાતે તો એ બે ભેહોશ થઈ ગયો. હું ઘરમાં ગયો.

ત્યાંથી હું મોટાભાઈના શયનગૃહમાં પહોંચ્યો ને બૂમ મારી; "મોટા ભાઈ! મોટા ભાઈ!" ભાઈ જાગ્યા તો ખરા. પણ છંછેડાઈ પડીને બોલ્યા "કેમ શરતિયા આટલી રાતે શું બન્યું છે:"

હું બ્યંગભાવે બોલ્યો: "મોટાભાઈ! જરા એક-વાર પલંગમાંથી બેઠા થાઓ. છોકરાને–સખાને ખૂબ તાવ આવ્યો છે."

મોટાભાઈ જવાબ દે તે પહેલાં અંદરથી બીજો અવાજ આવ્યો: "તાવ આવ્યો છે એમાં તે શું મોટી વાત! રાત વધી ગઈ છે. નહિ તો દાકતરને બોલાવી લાવત. સૌ ઊંઘે છે."

બીજી કેટલીક વાત મારે કાને પડી. મોટાભાઈ બોલ્યા: "શરત્ જા, છોકરાને તું સંભાળ હું આવી પહોંચું છું."

વાર થતી જોઈ હું કંઈ જ બોલ્યા ચાલ્યા વગર દાદરેથી નીચે ઉતરી પડયો. મને થયું. મોટાભાઈ છે છતાં રાત્રે નીચે આવી શકતા નથી. છોકરા પાસે બેસવું તો જોઈએ. હું બારણા ભણી ભાળી રહો-રાહ જોવાં લાગ્યો: "હમણાં મોટાભાઈ આવી પહોં-ચશે, પણ મોટાભાઈ તો કેમેય કર્યા આવ્યા નહિ. હું હિંમત હારી ગયો.

બાળક સાથે હરિયો ચાકર મળી ગયો. મેં ધાર્યું કે: "લાવને એને બુમ મારું. "હરિ! ઓ હરિયા! જરા જાને ભાઈ? બચુને ભારે તાવ આવ્યો છે. કોઈ દાકતરને બોલાવી લાવતો?

હરિયો હાથમાં ફાનસ લઈને ચાલ્યો ગયો. દાકતરને અભાવે બચુની દવા તે પડતી મુકાય? કેમકે એ તો અમારા ઘરનું રત્ન હતું. થોડી વારે દાકતર આવી પહોંચ્યો.

દાક્તરે ભૂંગળી કાઢી બચુને તપાસવા માંડયો.

એ વખતે મોટાભાઈ આખો ચોળના દીવેલ પીધા જેવું મોં કરતા આવી પહોંચ્યા.

દાક્તરે તપાસી કહ્યું: "તાવ જીવલેણ છે. મોટા-ભાઈએ બાળકના શરીર ઉપર હાથ મૂકી જોયો ને

બોલ્યાઃ તાવ તો કંઈ ઝાઝો નથી ? આ શબ્દો મારાથી સહેવાયા નહિ. હું ભૂલી ગયો કે, એ મારા મોટાભાઈ છે. અમે એક માના પેટના છીએ.

મેં કઠોર અવાજે ઘૂરકયું કર્યું: "ના, છોકરાને ઝાઝો તાવ નથી. તમે ઉપર જાઓ તમારા સુખમાં વિઘ્ન પડશે. જે દહાડાના ભાભી-મર્યાં છે તે દહાડાની મેં તમારી આશા છોડી દીધી છે.

તાવના લીધે છોકરો તલહવલહ-આકુળ વિકુળ થઈ ગયો છે. અને તમે કહો છો-તાવ નથી! જાઓ તમારે હિસાબે, આવા તમારા જેમ બાપની દયા છોકરાને ન મળે, તો એ જીવે છે એના કરતાં મરે એ જ સારું છે."

મોટાભાઈ ચડીચૂપ થઇ ગયા. છોકરાની પથારી પાસે બેસી ગયા, એને માથે હાથ ફેરવવા લાગ્યા. મને તો થતું હતું કે ભાઇનું કાંડુ પકડીને ઓરડા બહાર કાઢી મૂકું, છોકરાના પવિત્ર-કોમળ દેહને એનો સ્પર્શ થવા ન દઉં.

થોડી વારે છોકરાના મોંમાંથી નીકળ્યું: "કાકા! ભારે પીડા થાય છે."

એ પછી બાળક કંઇ જ બોલી શકયો નહિ. દાકતર આવ્યો, દવા આપી આ જવર મહાવિકારી છે-છેલ્લે પગથિયે જઈ બેઠો છે. હવે એનો કંઈ જ ઈલાજ નથી.

મળસ્કે સિવિલ સર્જન-દાકતરને બોલાવ્યો. કલાકે કલાકે દવા આપવા માંડી. સંધ્યા વેળાએ સૂર્યદેવ અસ્ત પામ્યા તે વખતે બાળકના પ્રાણ પરલોક પહોંચી ગયા.

એ દિવસની પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે એ પાપની પૂરતી માટે મોટાભાઈ સાથેનો સઘળો સંબંધ છોડી દીધો છે.

એ રાત્રે છોકરાને સ્મશાનમાં લઈ ગયા. એ જ રાત્રે મેં મારું ઘર છોડયું. બે ચાર દહાડા આમતેમ આ ઘેર પેલે ઘેર. ફરીને આખરે એક મિત્રને ઘેર ગૃહશિક્ષક બન્યો. પરંતુ પૈસા પેદા કરીશ ત્યારે આ ગામ છોડી જઈશ-કયાં જઇશ-એ તો ભગવાન જાણે !

શરદ પૂનમ

શરદ પૂનમ સોહે રઢિયાળી !
ચંદ્રી પૂર બહારે ખીલી,
પ્રેમ-પીયુષ-પ્રભા ઉર ઝીલી
મકુંદક પોયણીશી તું રસીલી ચોગરદમ રહી સૌરભ ઢાળી,
શરદ પૂનમ સોહે રઢિયાળી !
પ્રેમ પ્રમત્ત બનીને આજે,
મહેરામણ ઘૂઘવતો ગાજે,
પ્રેયસીને રીઝવવા કાજે માળા ગુંથી રહ્યા વનમાળી !
શરદ પૂનમ સોહે રઢિયાળી !
સરખી સાહેલીઓ સંગે,
સામે રમતી તું ય ઉમંગે,—
પ્રભા પ્રગટતી અંગે અંગે તારે ચાંદનીથી ઉજમાળી !
શરદ પૂનમ સોહે રઢિયાળી !

મોહન.

વર્નાકયુલર ફાઇનલના કન્યાઓ, પ્રાથમિક શાળાંત પ્રમાણપત્રની પરીક્ષાના

ભાષાના પ્રશ્નો

[૧૯૪૦ થી ૧૯૪૪ સુધીના ઉત્તરો સાથે]

તૈયાર કરનાર :–

રા. પ્રેમયોગી

આમાં ૧૯૪૦ માં લેવાયેલ પરીક્ષાના પેપરો દરેક આપવામાં આવ્યા છે. દરેક કન્યાઓ માટે આ ઉપયોગી પુસ્તક છે.

કીંમત રૂ. ૦–૧૦–૦

દરેક વહેપારીને ત્યાં મળે છે.

લખો :—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

અગમ્ય પંથે

ન જાણું દીશા કે, નથી ખબર અગમ્ય સ્થલની,
છતાં હું તો ચાલી, મધુર સ્મૃતિથી ઉર ભરતી :
ન સંગી કે સાથી, અટૂલી પંથે હું જઈ રહી,
બતાવો કો સાથી, જીવન કેડી જે હું રટતી.

ભલે કોના ચીંધે. તદથી ઇચ્છું ના અટકવા,
હવે મ્હારે જાવું, અગણીત પ્રદેશો રખડવા,
મૃદુ હૈયું મ્હારું, અકથ ભયથી ધ્રુજી રહ્યું,
ધીરી થા તું બાપુ ? જગત ડરથી શું ધડકવું ?

દીલાસો ના માંગુ, વિકટ પંથે જ્યાં વિચરવું,
તમા શાની મ્હારે, વિરલ બનીને તો વીહરવું,
ગ્રહો નક્ષત્રોને પૃથ્વી સઘળી પાર કરતી,
હવે હું તો જાતી, અગમ્ય સ્થલની ખોજ કરતી.

\+ + +

પુરાણી આશાઓ, ધ્યેય પણ પુરાણું થઇ ગયું,
પુરાણી પ્રીતિતો, ઝરણ બની વહતી સુખ ભર્યું,
ન આપું કૈં તો યે, ધ્યેય કૈં અર્પે છાનું તુજને,
ગ્રહે વા, ન તો યે, દરદ નથી તેનું કંઇ મને.

હવે શાને રોવું, જગત સઘળું આ રડી રહ્યું,
હવે શાને ત્રાંસું ધ્યેય મહીં તો પાવક ધર્યું,
જુની આશા તોડી, નવિન પથમાં તો વિચરવું,
છતાં છાનું છાનું, ધ્યેય મહીં કો સાદ કરતું.

તમારી આશાઓ અમ ધ્યેયમાં તો ન કરતી,
તમારી કૃતિઓ, જીવન મહીં શૈથીલ્ય ધરતી,
તમારી છાયામાં જીવીત સઘળું શુષ્ક બનતું,
છતાં ત્હારે દ્વારે વિકલ બનીને નિત્ય રહતું.

નિરંજના અ. મહેતા. (બોરીવલી)

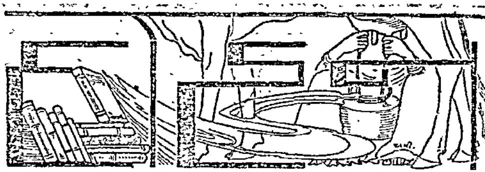

વીણા દાસ

કલકત્તા યુનિવર્સિટીના કોન્વોકેશનનું એ દશ્ય હતું. સને ૧૯૩૨ના ફેબ્રુઆરી માસની છઠ્ઠી તારીખનો એ દિન હતો. એક ઓટોમેટિક રિવોલ્વરની ધુમાડો કાઢતી નળીમાંથી ત્રણ ગોળીબાર થયા હતા. ગવર્નર સર સ્ટેનલી જેકસન–યુનિવર્સિટીના ચાન્સેલરના માથાની બાજુએ થઈને ગોળીઓ પસાર થઈ ગઈ હતી. પહેલા વિશ્વવિગ્રહનો એ જુનો યુદ્ધવીર અને ઈંગ્લાંડના રમતનાં મેદાનોનો ચુનંદો ખેલાડી હતો. સર સ્ટેનલી ઉપર ગોળી - છૂટતાંની ક્ષણે જ રીવોલ્વરનો એક છેડો તેની દૃષ્ટિએ પડી ગયો હતો. ગોળીબારનો આઘાત થતાં કોઈ એકાએક જમીન પર તુટી પડ્યું, અને સુહરાવર્દી ગવર્નરની મદદે ધસી ગયા. તત્ક્ષણ ૨૧ વર્ષની સુંદર તરુણી વીણા દાસને ગવર્નરની જિંદગી ખતમ કરવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે પકડી લેવામાં આવી. એ તેજસ્વી આંખોવાળી અને યુનિવર્સિટીની તેજસ્વી વિદ્યાર્થિનીએ બી. એ. ની પરીક્ષા ઓનર્સ સાથે પસાર કરી હતી. તે કોન્વોકેશનમાં બી. એ. ની ડિગ્રી માટે બીજી વાર હાજર થઈ હતી. ગવર્નર ઉપર ગોળીબાર કરવા સારુ તેને માટે એ એક તકની ક્ષણ હતી. તેણે એ કામ આવેશમાં કરી નાંખ્યું નહોતું જો કે એક 'મહાન ઊર્મિ' તે કાર્યની પાછળ રહેલી હતી ખરી. બંગાળના પ્રાંતિક ગવર્નરની જિંદગી ખતમ કરવાની ઇરાદાપૂર્વકની એ એક યોજના હતી એ સ્પષ્ટ હતું.

+

સર સ્ટેનલી જેકસનનું ખૂન કરવાના પ્રયત્નને માટે વીણા દાસ ઉપર ખાસ અદાલતમાં મુકદ્દમો ચાલ્યો તેમાં વીણાએ પોતાના અપરાધનો એકરાર કર્યો: "હું કબૂલ કરું છું કે છેલ્લા કોનવોકેશનને દિન મેં ના. ગવર્નર ઉપર ગોળીબાર કર્યો છે હું તે માટે સંપૂર્ણ રીતે જવાબદાર છું. મારો હેતુ મૃત્યુ પામવાનો હતો અને જો મૃત્યુ પામવું, તો આ સરકારની જુલ્મી શાસનપદ્ધતિની સામે લડતાં ઉત્તમ રીતે મૃત્યુ પામવાનો મારો આશય હતો. આ સરકારે મારા દેશને કાયમી ગુલામીમાં રાખ્યો છે, તેને શરમભરી અને અપરંપાર કષ્ટો ભોગવતી સ્થિતિમાં મૂક્યો છે, જેથી કોઈને પણ લાગી આવ્યા વિના રહે નહિ. દમન વેઠી રહેલા મારા દેશ માટેના પ્રેમને વશ થઈને ગવર્નર પર મેં ગોળીબાર કર્યો હતો, અને મારા દેશ માટે જે કાંઈ કરવાનો મેં યત્ન કર્યો હતો તે પ્રયત્ન મારા પોતાના સ્વભાવ ઉપર પણ એક મોટો બળાત્કાર હતો. સર સ્ટેનલી જેકસનની જિંદગી વિધાએ બચાવી લીધી છે અને લેડી જેક્સન તથા તેનાં બાળકો એ ભયાનક દુર્ભાગ્યમાંથી બચી ગયા છે તેથી હું ખુશ થઇ છું અને કોઈની જિંદગીનો ભોગ લેવાયા વિના મારો હેતુ પાર પડ્યો તેથી હું આનંદ પામું છું."

+

રાજદ્વારી કારણે ખૂન કરવાનો અપરાધ તે દિવસોમાં અત્યંત ભયંકર લેખાતો હતો, ખૂનનો પ્રયત્ન પણ ખૂન કરવા જેવો જ અપરાધ લેખાતો હતો અને તે માટે મૃત્યુની જ સજા થતી. પરંતુ સદ્ભાગ્યે વીણાને દસ વર્ષ સુધી કાળા પાણીની સજા થઇ. એમાં કવિવર ટાગોર વચ્ચે પડ્યા હતા. તેમણે આવા અપરાધીઓને આંદામાન ન મોકલવા સરકારને સમજાવી હતી, તેમના શબ્દોની અસર થઈ અને રાજદ્વારી અપરાધીઓને દેશની જેલોમાં જ રાખવામાં આવ્યા. વીણા પણ તેમાંની એક હતી.

નવેક વર્ષ સુધી સખત કેદ ભોગવીને વીણા ૧૯૩૯ માં મુક્ત થઇ. તે પછી તેના ઉપર સખ્ત નજર રાખવામાં આવતી પુનઃ ૧૯૪૨ ના ઓગસ્ટમાં તેને પકડવામાં આવી અને તેને અટકાયતી કેદ તરીકે રાખવામાં આવી. આજે પુનઃ વીણા દાસ જેલના સળીયાની પાછળથી બહાર આવી છે.

(પ્રજાબંધુ)

વિજયાલક્ષ્મી પંડિત

શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત–તેજસ્વી નેત્રો ધરાવતી આ પ્રતિભાસંપન્ન હિંદી સ્ત્રી વિષેનું અમેરિકાવાસીઓનું કુતૂહલ કેમે કર્યું શમાતું નથી. તેઓ એમને "હિંદના પ્રથમ સન્નારી" તરીકે ઓળખવાનું પસંદ કરે છે. જે દૃઢતા, વિવેક, ને સામર્થ્યથી એમણે અમેરિકાભરમાં હિંદ વિશેની સાચી હકીકતને પહોંચાડી દીધી. તે જેમ રાષ્ટ્રના સ્વાતંત્ર માટેની એમની ધગશનો પુરાવો છે તેમ એમની ઉચ્ચ રાજનૈતિક શકિતઓનો પણ પુરાવો છે.

પણ શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મીનો આ પરિચય ઘણો જ અધૂરો છે. અમેરિકાવાસીઓની નજરે એમના વ્યકિતત્વનાં અન્ય સ્વરૂપો પણ ચઢયાં છે. એમને ઓળખનારી સ્ત્રીઓને એ જાણે કોઇક અમેરિકન માતા હોય એમ લાગ્યું છે. એમના ઓળખીતા એક બીજા ભાઇનું કહેવું એમ હતું કે, "સાતમાં સમજી જવાની એમના જેવી અસાધારણ માનસિક શકિત પુરુષોમાં પણ બહુ ઓછાને વરી હશે." એમનાં સેક્રેટરી મીસ ઈલિનોર બ્હાર્ટ એમ માને છે કે "શ્રીમતી પંડિતમાં વસ્તુનો મર્મ ગ્રહીને એમાંથી રમુજ ઉપજાવવાની અદ્દભુતશક્તિ છે; કામ કરવાનું તો એમના જેવા સાથે જ ફાવે." તેમ છતાં એક ચોથી વ્યકિતને આટલું કહેવાનું રહે છેઃ "એ વાત ખરી કે શ્રીમતી પંડિતમાં આ ગણાવી ગયા તે સર્વ ગુણો છે–માતાના, રાજનીતિજ્ઞના, મર્મજ્ઞના ને એવા બીજા બધા; પણ અમેરિકાવાસ દરમ્યાન તો એમના વ્યકિતત્વમાં જે માતાનો અંશ છે તે જ આગળ પડતો રહ્યો છે."

એનું કારણ એ છે કે હમણાં શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી અમેરિકામાં પોતાની ત્રણ દિકરીઓ સાથે દિવસ પસાર કરી રહ્યાં છે. ઓનવીગ ગામની પાસે, વોશિંગ્ટન સ્કેવરથી ઉપરના ભાગમાં એક ચાર ખંડના આવાસમાં એ રહે છે. બીજા ૭ મહિના એ અમેરિકામાંજ વિતાવશે એમ લાગે છે. આ સંજોગોમાં એમનો માતૃભાવ જ ઉપર તરી આવે છે ને? જ્યાં સુધી હિંદ આઝાદ ન થાય ત્યાં સુધી એ નહેરૂ કુટુંબની પરંપરા પ્રમાણે શ્રીમતી પંડિત જંપીને બેસશે નહિ એ હકીકત છે. છતાં એ પોતે જ કહે છે તેમ, "હિંદની આઝાદી એ મારા જીવનનો પ્રમુખ આવેશ છે, પણ મારું ગૌરવ મારાં સંતાનોને લીધે છે"

એમની ત્રણ પુત્રીઓ તે ચંદ્રલેખા, નયનતારા ને રિતા. ચંદ્રલેખા ૨૧ વર્ષની છે ને વેલેસ્લી કોલેજમાંથી હમણાં જ ગ્રેજ્યુએટ થઇ છે. નયનતારા ૧૮ વર્ષની છે ને એ જ કોલેજમાં ભણે છે, રિતા ૧૫ વર્ષની છે ને વર્મોટ ખાતે આવેલી પટની સ્કૂલમાં અભ્યાસ કરે છે. ગયે વર્ષ ઉનાળાની રજાઓ દરમ્યાન ચંદ્રલેખાએ જ્હોન ડે કંપની નામની પ્રકાશન સંસ્થામાં કામ કર્યું હતું ને હિંદ પાછા ફરતાં પહેલાં એકાદ વર્ષ સુધી ન્યુયોર્કના કોઇ સમાચાર પત્રમાં એ કામ કરવા માગે છે.

શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પોતાના મનમાં એવા છાના કોડ સેવતાં નથી કે પોતાની એકાદ પુત્રી પોતાને પગલે પગલે ચાલે. "મારાં સંતાનો મને નિરાશ કરવાની હદ સુધી સ્વતંત્ર હોય એ ઇષ્ટ છે." એમ એ દૃઢ નિશ્ચયથી કહે છે, પોતાની પુત્રીઓને અજાણ્યા વાતાવરણ સાથે મેળ બેસાડવાની કળા અવગત થઇ છે એ વિશે એ ગર્વ ધરી શકે છે. પોતાની પુત્રીઓને એમણે કહી મૂકયું છે કે "હું તમારી મિત્ર ને સલાહકાર થવા ઇચ્છું છું, પણ તમારું જીવન તમારું પોતાનું છે." આના ટેકામાં પોતાના પ્રિય કવિ ખલીલ ગિબ્રાનના "વિદાય વેળાએ" નામના પુસ્તકમાંથી એ નીચેની પંક્તિઓ સુદ્ધાં સંભળાવે છેઃ

"તમારાં સંતાનો તે તમારાં નથી; એ તો આત્મબોધને માટે તલસતા ચૈતન્યનાં સંતાનો છે.

"તમે એમને તમારો પ્રેમ આપજો, પણ તમારા ખ્યાલો કદી ન આપજો,"

શ્રીમતી પંડિત ખુશાલ હદયે પોતાના મિત્રોને કહે છેઃ "હાલ તુરત મારે માટે હિંદમાં કોઇ ખાસ અગત્યનું કામ નથી એટલે મારું સ્થાન મારાં સંતાનોની સાથે જ હોઇ શકે. હિંદમાં તો જાહેર કાર્યકરોને ગૃહજીવન જેવું હોતું જ નથી કેમકે લાંબો લાંબો જેલવાસ હંમેશાં માથે ઝઝુમતો જ હોય છે. એટલે જ્યારે તક મળી છે ત્યારે ગૃહજીવનનો લાભ હું લઉં છું.

અને ઘણે વર્ષે જ્યારે અમને ભેગા રહેવાની તક પ્રાપ્ત થઈ છે ત્યારે મનફેર કરવા માટે અમે ગમ્મતમાં જ પડી ગયાં છીએ. કેટલાંય નાટકો અમે જોઈ કાઢ્યાં, મ્યુઝિયમોની મુલાકાતો લીધી અને જુદાં જુદાં મિત્રો સાથે લોંગ આઇલેન્ડ પર રવિવારો પણ ગુજાર્યા." શ્રીમતી પંડિતને આવા સાપ્તાહિક પર્યટનો વખતે તરવાની તેમજ ઘોડેસ્વારી કરવાની ખૂબ મજા આવે છે.

પણ આ ગમ્મત ને સહેલસપાટાની સાથે સાથે કામ પણ ચાલુ જ હોય છે. સવારે આઠ વાગે આખું કુટુંબ જાગી જાય તે પછી એમની નીગ્રો કામવાળી એનીએ તૈયાર કરેલો નાસ્તો એ લે છે. "એની એક દિવસ એકાએક આવી ચઢી. એની અમને મળી તેમાં અમે કેટલાં બધાં નસીબદાર છીએ તે એકલો ભગવાન જ જાણે છે."

નાસ્તો કરીને છોકરીઓ બજારમાંથી ખરીદી કરવા માટે ઉપડી જાય છે ને શ્રીમતી પંડિત પોતાની સેક્રેટરી મિસ ઈલીનોર વ્હાઇટ સાથે બેસીને ટપાલ જોઇ નાંખે છે ને પછી પોતે "પ્રકાશ અને છાયા" નામનું જે પુસ્તક લખી રહ્યાં છે તે કામ હાથમાં લે છે. એ પુસ્તક જહોન ડે ની કંપની પ્રકટ કરવાની છે.

સાડા અગિયાર વાગે કુટુંબ ખાણું પકાવવા માટે એકઠું મળે છે. શ્રીમતી પંડિત કહે છેઃ "કોઈ કોઇ વાર અમે હિંદી વાનીઓનો સ્વાદ કરીએ છીએ, જો કે જોઇએ તેવા મરીમસાલા નથી મળતા તેને લીધે, ને માપબંધીને લીધે એ શોખ બધી વાર પૂરા પડતા નથી. બે બે વર્ષ અમેરિકામાં રહેવાને લીધે છોકરીઓને ઘર સાંભરે છે ને હિંદી વાનગીઓ માગે છે, હું એ બનાવી આપવાની તજવીજ કરું છું. એક દિવસ તારાએ નિઃશ્વાસ મૂકીને કહ્યુંઃ "હું કેવી મૂર્ખી કે હિંદમાં હતી ત્યારે બીજી વાર કબાબ ને સમોસા પીરસાય તે લેતી જ ન્હોતી!" તેમ છતાં શ્રીમતી પંડિતને અમેરિકાનાં સેલેડ ગોઠવા માંડયાં છે.

નાસ્તો કરી રહ્યા પછી જરા આરામ કરીને શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પુસ્તકલેખનનું કામ ફરી હાથમાં લે છે, મુલાકાતો આપે છે ને બીજું કામ કરે છે, જ્યારે એમની પુત્રીઓ અભ્યાસ કરે છે સાંજે એ સૌ બહાર જમી લે છે, ને તે પછી છોકરીઓ પોતપોતાનાં અંગત રોકાણમાં પડે છે, જ્યારે એમની માતા સીધી પોતાના નિવાસસ્થાને પહોંચી જઇને સુવા પહેલાં બેએક કલાક જેટલા સમયનો કસ કાઢી લે છે. દર ગુરૂવારે સાંજે શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી સુપ્રસિદ્ધ લેખિકા પર્લ બકને હિંદ વિશે જે પુસ્તકો તૈયાર કરી રહ્યાં છે તેમાં મદદ કરે છે. અઠવાડિયામાં બે વાર આખું કુટુંબ કોઇ સિનેમા કે નાટક જોઈ કાઢે છે.

શ્રી વિજયાલક્ષ્મી મિસ ઈલીનોર વ્હાઇટ જેવી સેક્રેટરી મેળવવાની બાબતમાં પોતાને બહુ ભાગ્યશાળી માને છે. "જહોન ડે કંપનીવાળા. રિચાર્ડ વાલ્શે, મને એ બ્હેન મેળવી આપ્યાં. અહીં આવી ત્યારે મને મદદ કરવાને એક પણ સેક્રેટરી નહિ તેથી હું ખૂબ મૂંઝાતી ને મી. વાલ્શને મારે માટે સેક્રેટરી શોધી કાઢવાનું સોંપ્યું. પાછળથી મને ખબર પડી કે એ તો મારે માટે કોઈ ડાહી, ઠરેલ, આધેડ વયની બાઈની શોધમાં હતા. પણ એ બધા ગુણો જતા કર્યા છે તે પણ હું તો ખૂબ ખૂબ સુખી છું. મિસ વ્હાઈટ લાક્ષણિક અમેરિકન છોકરી છે. એ માત્ર કામમાં હોંશિયાર છે, એટલું જ નહીં જોવી પણ ગમે તેવી છે. મને તો એ બંને ગુણો ગમે છે. પણ મારા કામ સાથે એ તદ્રુપ બની ગઇ છે એ

નવી શરૂ કરાએલી ગૌશાળા પણ બતાવવામાં આવી હતી. ગોવર્ધન ડેરી ફોર્મ ૧૫૦ એકર વિસ્તારમાં પથરાએલું છે અને પચાર સીધી ગાયો નભાવે છે. દુધનું ઉત્પાદન રોજના ૨૦૦ રતલનું છે. વ્યવસ્થાપકો એકસો ગાયો નભાવવાની ને રોજનું ૫૦૦ રતલ દુધ ઉત્પન્ન કરવાની આશા રાખે છે. મહાત્માજીએ ગૌશાળાનો પાયો નાંખતા કહ્યું હતું કે ગાય જીવતે ને મૂવા પછી એક મોટી દોલત સમાન છે. હિંદની વસ્તીનો મોટો ભાગ ગ્રામીણ છે અને તેના નિભાવ માટે ઢોર પર મુખ્યત્વે આધાર રાખવો પડે છે.

મહાત્માજીએ ગોવરધન સોસાયટીની ગૌમાતાની સેવા માટે ગોવરધન સોસાયટીને ને તેના સંચાલક ચૌદે મહારાજને અભિનંદન આપ્યા હતા ને જણાવ્યું હતું કે ગ્રામ હિંદના રાષ્ટ્રિય અર્થકરણમાં ગૌમાતાને યોગ્ય સ્થાન અપાવવાના ઇચ્છિત ધ્યેયની સિદ્ધિ અર્થે વધુ સંગીન પ્રયાસો કરવા પડશે.

x

કરમસદના એક સુશિક્ષીત પાટીદારે એક પત્ની હયાત હોવા છતાં બીજી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યું છે. ગામના જુવાનોમાં આ બનાવ ચર્ચાનો વિષય બન્યો છે.

x

કોલ્હાપુર: જાણીતા મરાઠી પ્રાબણ નવલકથાકાર પ્રો. એન. એસ. ફડકેના પુત્રી મીસ લીલા ફડકે અને એક વિદ્યાર્થી કાર્યકર શ્રી બાપુરાવ પાટીલ (જૈન) લગ્નગ્રંથીથી જોડાનાર છે અને એ બાબતની નોટિસ તેમણે સીવીલમેરેજ રજીસ્ટ્રારની કોર્ટમાં નોંધાવી છે.

x

અમદાવાદ: ગુરકલેશથી કંટાળી જઈ માણુનાયકની પોળમાં રહેતા શ્રી રતીલાલ લલ્લુભાઈની પત્ની બાઈ મેના અને તેની દશ વરસની દિકરી મધુકાન્તાએ અત્રેના કાંકરીઆ તળાવમાં એક પછી એક જણે ઝંપલાવ્યું હતું. આ દરમ્યાન આ બન્નેમાંથી કોઈએ ચીસ પાડતાં ત્યાંથી જતા આવતાએ પોલીસ ચોકીમાં ખબર પતડાં પોલીસ અધીકારીઓ બનાવવાળી જગ્યાએ જઈ પુગ્યા હતા. તે વખતે પાણીમાં ડુબકા મારતી મેનાને બેભાન હાલતમાં બહાર કાઢવામાં આવી હતી. અને સારવાર માટે સીવીલ હોસ્પીટલમાં રવાના કરવામાં આવી હતી. જ્યારે મધુકાન્તાની લાશ પાંચ કલાક બાદ મળી આવી હતી.

x

તમારા સિતારાઓ શું કહે છે?

તમારા મનને મુંઝવતા પ્રશ્નોનો સચોટ ઉકેલ જોઈતો હોય તો

ધી ટ્રસ્ટ વર્થ એસ્ટ્રોલોજીકલ એન્ડ રીચર્સ બ્યુરો

ને લખો અગર મળો: ત્રણ પ્રશ્નોની ફી: રૂ. ૧) તમારી જિંદગીનો હેવાલ જાણવા માટે માત્ર રૂપીઆ પાંચ લઈને લખી મોકલવામાં આવશે. પુછનારે જન્મ તારીખ, મહિનો અને વરસ તેમજ જન્મનો ટાઈમ જણાવવો, અથવા તે કંઈ પણ ન હોય તો ખાલી પત્ર લખવાનો સમય લખી મોકલો.

અમૃતલાલ જે. શેઠ

૩૦૪, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪

સ્ત્રીબોધ

વર્ષ ૮૯ : : અંક ૧૨

ડીસેમ્બર ૧૯૪૫

તંત્રી :
કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ
B. A. LL. B
(Bombay)
જરબાનુ જ. કામરાજી

મંત્રી :
ચંદ્રકાન્ત છો. મહેતા

ઓફીસ એડ્રેસ
સ્ત્રીબોધ કાર્યાલય
લજપતરાય રોડ, બંગલો નં. ૨૧
વીલાપારલા. (વેસ્ટ)
અને
પીરમશારોડ, અમદાવાદ.

નવા વરસની શરૂઆતે

આવતા જાન્યુઆરીથી "સ્ત્રીબોધ" માસિક તેન ૯૦ માં વરસમાં પ્રવેશ કરે છે. તે સાથે માસિક પત્રમ જમાનાને અનુસરીને યોગ્ય ફેરફાર કરવામાં આવવાના છે જે અંક જોવાથી ખ્યાલ આવશે.

૧૯૪૫ ના જાન્યુઆરીથી આ પત્રની ઓફિસ વીલાપારલા (મુંબઈ-૨૪) લઈ જવામાં આવી છે, માં દરેક લેખક ભાઈ-બહેનોએ પોતાના લેખો હવેથી ઉપરન નવા સરનામે મોકલવા. અને અંક મળ્યા ન મળ્યાની તપાસ માટે જ 'અમદાવાદ' લખવું. સાથે એ લખ જરૂરી છે કે ગ્રાહકોએ પોતાનો ગ્રાહક નંબર જરૂરથ લખવો. જેથી નામ શોધવામાં અગવડ પડે નહિ.

આવતા જાન્યુઆરી માસનો અંક ગ્રાહકોને વી. પી થી મોકલવામાં આવશે. તે વી. પી. સ્વીકારી લેવ અમારી નમ્ર વિનતી છે અને જો કોઈને ગ્રાહક તરી રહેવા ઈચ્છા ન હોય તો તેમણે પહેલેથી લખી જણાવવું જેથી કાર્યાલયને ખોટા ખર્ચમાં ઉતરવું પડે નહિ.

ઘણાં ખરાં ગ્રાહકોના લવાજમ જૂનની આસપાસ પુરાં થઈ ગયાં છે છતાં તેમાંના ઘણા ખરાને અંકો મોક લાય છે તેમને પણ નવા વરસનો નવો અંક વી. પી થી રવાના કરવામાં આવશે.

ભેટ પુસ્તક 'કલા'-'નિરંજના' જણાવ્યાં છે, ને ધં ધીમે અનુકૂળતાએ રવાના થાય છે. અને દરેક ગ્રાહકને પહોંચ કવામાં આવશે તેની બદલીમાં ઘણા ગ્રાહકોએ 'મારું ઘર' સ્ત્રીઓ માટેનું ઉત્તમ પુસ્તક છે. તે રૂ. ૩ા માં મંગાવેલ તેમ મોકલ્યાં છે, અને મંગાવનારને મોકલીશું આ તક જતી કર જેવી નથી આવું સુંદર સચિત્ર પુસ્તક રૂ. ૭ ની કીંમતનું રૂ. માં ભેટ પુસ્તકના બદલામાં આપવામાં આવે છે તેનો લાભ ભાઈ બહેને નથી લીધો તેઓ તુરત પુસ્તક મંગાવી લેશે એ અમો આશા રાખીએ છીએ.

મુંબઈનું એડ્રેસ—"સ્ત્રીબોધ" ઓફીસ, ઠે. લજપતરાય રો
સરસ્વતી પ્રાસાદ વીલા પારલા (વેસ્ટ)

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૦-૦ અને પરદેશના રૂ. ૬-૮-
અથવા શિલિંગ ૧૦

બીલવાળા ગ્રાહકોને બીલો મોકલ્યાં હોવા છતાં હજુ સુ તેમના તરફથી લવાજમ આવ્યું નથી. તેમને જાન્યુઆરીથી અં મોકલાય તે અગાઉ વખત સર બીલના નાણાં મોકલી આપ વિનંતી છે.

—મં

રજની રાણી

તારા ટપકીની ઓઢણી ઓઢી,
આવે દોડી દોડી:
રજની આજ મ્હારે આંગણુલે !

એને ચંદાએ છે ચળકાવી,
શુક્રીએ શણગારી :
રજની આજ મ્હારે આંગણુલે !

કેશભૂષા કેવી છે એની,
મંદાકિની — વેણી :
રજની આજ મ્હારે આંગણુલે !

કોઈ સ્વર્ગની અપ્સરા જેવી,
લાવણ્યથી લચેલી :
રજની આજ મ્હારે આંગણુલે !

એને અવગત નૃત્યની લીલા,
ને ગીતો રસીલાં:
રજની આજ મ્હારે આંગણુલે !

રાસે રમવાની એને અભિલાષા,
ઉમંગ ને આશા :
ગુજરાતણુને તેડે આંગણુલે !

જનાર્દન પ્રભાસ્કર

☆

આંતરદેશીય રેડક્રોસના સ્થાપક

હેનરી ડુનાંટ

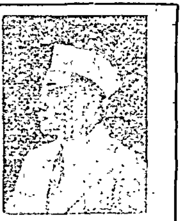

લે.: રા. રા. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ
(મુંબઈ)

"અહિં સર્વ બંધુઓ છે. અહિં સર્વ દર્દી છે. કોઈ શત્રુ નથી" એ પોકાર એક જણે પાડયો અને સૌએ ઝીલ્યો.

એ પોકાર પાડનાર કોઈ જાણીતો પુરુષ નહોતો. રાજદ્વારી પણ નહોતો. એ તો શાંત સ્વીટ્ઝરલેંડનો વતની હતો. એનું નામ હતું હેનરી ડુનાંટ. જીનીવામાં ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવ્યા પછી એ શરાફી ધંધામાં પડયો. ત્યાર પછી એણે ફ્રાંસના તાબાના અલજીરીયા પ્રાંતમાં આટાની મીલો સ્થાપવા માટે એક કંપની કહાડી. તેની થાપણ દસ લાખ ફ્રાંક ભરાઈ ગઈ હતી. પણ અમુક હક્ક મેળવવા એ વિસરી ગયો હતો તેથી ફ્રાંસના શહેનશાહની ખાસ રજા લેવાની તેને જરૂર પડી, અને એ શહેનશાહ ત્રીજા નેપોલીયનની શોધમાં નીકળ્યો.

ઇ. સ. ૧૮૫૯ ની આ સાલ હતી. ઑસ્ટ્રીયાનો શહેનશાહ ફ્રાંઝ જોસફ ઇટલીના લોંબાર્ડી પ્રાંતનો કબજો લઇ બેઠો હતો. ઇટલીનો રાજા વીક્ટર ઈમેન્યુઅલ બીજો પોતાના પ્રદેશમાંથી ઑસ્ટ્રીયાની સત્તા પાછી કહાડવાનું પણ લઇ મંડયો હતો. તેની મદદે ફ્રાંસનો લુઇ નેપોલીયન આવ્યો હતો. દોઢ દોઢ લાખ માણસના સૈન્યો સાથે બન્ને પક્ષોએ ભીષણ યુદ્ધ આદર્યું હતું. આ સમયે હેનરી ડુનાંટ ફ્રાંસ છાવણીના પાછલા ભાગમાં—કેસ્ટીલીઓન નામે ગામમાં પોતાના કામ સર આવી પહોંચ્યો.

પંદર કલાક સુધી મહા વિનાશક યુદ્ધ ચાલ્યું. તેટલા સમયમાં પીસ્તાળીસ હઝાર સૈનિકો પડયા. તેમાંનો મોટો ભાગ તો જ્યાં ઘવાયો ત્યાં જ પડી રહ્યો. તેમને ઉપાડવા માણસો નહોતા. તેમની સારવાર માટે પુરતા દાક્તરો ન હોતા. બન્ને તરફના લશ્કરોનો દાક્તરી વિભાગ આ વિનાશ માટે તૈયાર નહોતો. કેસ્ટીલીઓન ગામનું એકે એક ઘર ઘવાયલા સૈનિકોથી ભરાઈ ગયું હતું. ત્યાંના નાનકડા દેવળમાં પાંચ ઘવાયલા સૈનિકો ખીચોખીચ ખડકાયા હતા. ગંદકીને લીધે તેમના ઘા પાકવા માંડયા હતા.

એકત્રીસ વર્ષનો સુશિક્ષિત યુવાન શરાફ હેનરી ડુનાંટ, આ જોઈ શકયો નહિ. તેણે પોતે પોતાની મેળે સત્તા ધારણ કરી. ત્રણસો સૈનિકોને અને શહેરીઓને ભેગા કરી તેણે સારવારની ટુકડી બનાવી, અને પોતે જ તેની સરદારી લઇ લીધી. તેણે મિત્ર કે શત્રુ સર્વની સરખી સારવાર આદરી. તે દેવળમાં ગયો ત્યારે ઓસ્ટ્રીયાના બે ઘવાયલા સૈનિકોને ઇટાલીયનો દેવળની બહાર કહાડતા હતા. એણે પોકાર કર્યો; "અહિં સર્વ બંધુઓ છે" આ પોકાર અન્ય સર્વેએ ઉપાડી લીધો. તે પોકારનો ધ્વની સર્વત્ર ફેલાયો. આ ધ્વનિ સમસ્ત પૃથ્વી ઉપર ફેલાવા સર્જાયો હતો. આ નાનીશી શરૂઆતમાં દુનિયાભરની એક મોટી હીલચાલનું મૂળ હતું. આંતરદેશીય રેડક્રોસ મંડળની સ્થાપનાનું અહિં બીજ હતું.

જીનીવા પાછા ફર્યા પછી ડુનાંટે લડાઈમાં ઘવાયેલાની નિરાધાર અને અસહ્ય સ્થિતિનું વર્ણન કરનાર એક પત્રિકા લખી તે ૧૮૬૨ માં પ્રસિદ્ધ થઈ દરેક પ્રજામાં ઘાયલ સૈનિકોની સારવાર કરનાર ઐચ્છિક ટુકડીઓની સૂચના તેણે આ પત્રિકામાં કરી હતી. તાદૃશ્ય વર્ણન વાળી, મનુષ્ય પ્રેમથી નિર્ઝરતી, રચનાત્મક સૂચનાઓથી ભરેલી આ પત્રિકાએ, યુરપની પ્રજાઓમાં ઘણી અસર કરી. આ પત્રિકાને પરિણામે જીનીવાના એક મંડળના પ્રમુખ મોનીયેર, ડુનાંટ, અને સ્વીટ્ઝરલેંડના બીજા ત્રણ જણની

મળીને પાંચ જણની એક સમિતિ અસ્તિત્વમાં આવી. આંતરરાષ્ટ્રીય રેડક્રોસની પૂર્વગામિ આ સમિતિ હતી.

જર્મનીનો બીસમાર્ક આ વખતે મહા યુદ્ધની તૈયારી કરતો હતો. ડુનાંટની જાણમાં આ ભય આવ્યો. ૧૮૬૩ માં જીનીવામાં સોળ રાજ્યોના પ્રતિનિધિઓ ભેગા મળે એવી યોજના પાંચની સમિતિએ કરી. અને આ સોળ રાજ્યોએ ભેગા મળીને હાલ જે સિદ્ધાંતો ઉપર દુનિયા ભરમાં રેડ ક્રોસ કામ કરે છે, તે સિદ્ધાંતો જાહેર કર્યા. ડુનાંટની માગણી એ હતી કે યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં એકવાર એક સૈનિક ઘાયલ થઈને પડે, અને તે સામે થઇ શકે તેવી સ્થિતિમાં ન હોય તો તેના ઉપર વધુ ઘા કરવા નહિ. તે ગમે તે પક્ષનો હોય તો પણ તેની સાથે સમાન વર્તણુક રાખવી. દાક્તરો અને નર્સો ઉપર કોઈ પણ પક્ષે હુમલો કે ઘા કરવો નહિ અને દાક્તર તથા નર્સોએ હથિયાર ધારણ કરવા નહિ. ઘવાયેલાની સારવાર કરનારે ઓળખનું ખાસ ચિન્હ ધારણ કરવું. આ સિદ્ધાંતો સ્વીકારાયા અને ડુનાંટની માતૃભૂમિ સ્વીટઝરલેંડના માનમાં તે દેશનો વાવટો આ ખાસ ચિન્હ તરિકે સ્વીકારાયો તે વાવટો લાલ રંગનો છે અને તેમાં સફેદ ચોકડીનું ચિન્હ છે. તે રંગો હેરફેર કરી આ ખાસ ચિન્હ માટે સફેદ રંગમાં લાલ ચોકડી સ્વીકારવામાં આવી. આ લાલ ચોકડી ઉપરથી જ આખી સંસ્થાનું નામ રેડક્રોસ સોસાઈટી પડ્યું.

દયાનું કામ કરતાં ડુનાંટનું અંગત કાર્ય રખડી પડ્યું. એની આટાની મીલો મારની કંપનીની દશા ઉત્તરોત્તર બગડતી ચાલી. ૧૮૬૭ ની સાલમાં આ કંપની પડી ભાંગી અને ડુનાંટને નાદાર જાહેર કરવામાં આવ્યો. એના ઘણા મિત્રોનાં નાણાં આમાં ગયા. ફ્રાન્સના રાજા લુઇ નેપોલીયને ડુનાંટની સેવાઓના બદલામાં તેનું અડધું દેવું પતાવવાની ઇચ્છા જાહેર કરી, પણ બીજું અડધું પતાવવા માટે પૈસા ન મળવાથી આ કંપનીનું ઠેકાણું પડ્યું નહિ. ઉત્સાહ ભગ્ન, અને સાધન વિનાનો ડુનાંટ પેરીસના ગંધાતા અને અંધારા લત્તામાં રહેવા ગયો. થોડો સમય તેના મિત્રોએ તેને થોડીક મદદ કરી, પણ ધીમે ધીમે મિત્રોની મદદ બંધ પડી. ત્રણ વર્ષ સુધી ૧૮૭૦ સુધી એ ક્યાં રહ્યો અને શી રીતે ગુજરાન ચલાવતો હતો તેની કોઈને ખબર નથી.

૧૮૭૦ માં ફ્રાંસ અને પ્રશીયાની લડાઈ બંધ પડી. વિજયી પ્રશ્યનો પેરીસમાં દાખલ થયા. પેરીસના હુલ્લડો તે સમયે શરૂ થયા. પેરીસવાસીઓએ અંદર અંદર એક બીજાને ક્રુરતાથી કાપવા માંડયા, આ સમયે ગરીબાઈમાં ગુમ થઇ ગયેલો ડુનાંટ દયાની હાક સાંભળી. કોણ જાણે ક્યાંથી એ આવ્યો હુલ્લડ, મારામારી, કાપાકાપી, એ કશામાં સડોવાયા વિના, દયાના દેવ જેવો એ સૌની વચમાં ઘુમવા લાગ્યો. વગર હોદ્દાએ એણે સત્તા ધારણ કરી. વગર ધને એણે સંસ્થા સ્થાપી. સેંકડો સ્વયંસેવકો એની પાસે ભેગા થયા. એણે એક મહા સત્તાધિશની માફક પોતાનું દયાનું કામ શરૂ કર્યું. ઘાયલોને ઉપાડી, તેમને સલામત જગાએ લઇ જઈ, તેમની સારવારનું કામ, ડુનાંટની દેખરેખ નીચે શરૂ થઈ ગયું. લાલ ચોકડી-રેડક્રોસ-નું ચિન્હ ધારણ કરી નિડરતાથી એ ઘોર ક્રુરતા વચ્ચે એ ઘુમતો હતો.

ફ્રાંસ શાંત થયું પછી તેણે ઘાયલો ઉપરાંત યુદ્ધ કેદીઓ સાથેની વર્તણુકનો પ્રશ્ન ઉપાડયો. ૧૮૭૧ માં તે ઇંગ્લંડ ગયો. ત્યાં દયાની દેવી ફ્લોરેન્સ નાઇટીંગેલે એને સંપૂર્ણ ટેકો આપ્યો. ડુનાંટે વિશેષ સુચનાએ પણ કરી કે રેડક્રોસ મંડળીએ યુદ્ધ ઉપરાંત કુદરતી આફતો સમયે-ધરતીકંપ, જળપ્રલય, દુકાળ, આગ, વગેરેમાં પણ લોકમદદનું કાર્ય ઉપાડી લેવું જોઇએ. આ બધા પ્રશ્નોની વિચારણા માટે સમિતિ મળી પણ ત્યાં વિરોધી વાતાવરણ ઉભું થયું. મનુષ્ય પ્રેમથી નિર્ઝરતા ડુનાંટની વાત સાંભળવા સમિતિ તૈયાર નહોતી. વળી પાછી કટોકટી ઉભી થઈ, અને ડુનાંટ ત્યાંથી ભાગ્યો. પંદર વર્ષ સુધી એનું નામ સંભળાયું નહિ. એ ક્યાં ગયો, શું કરતો હતો, તેનો નિર્વાહ કેમ ચાલતો હતો, તેની કોઇતેજ ખબર પડી નહિ. ડુનાંટને તેની દરકાર પણ નહોતી. રેડક્રોસ સમિતિનું સુકાન કોઇક બીજાઓએ લઈ લીધું હતું અને તેઓ પોતાની ધારણા મુજબ તેનું કામ કરતા હતા. તેના મૂળ સ્થાપકની કોઈને પડી નહોતી. (અનુસંધાન જુઓ પાનું ૧૫૫)

નારીની વેશભૂષા !

સર્વાંગ સુંદર ન હોવા છતાં કેટલીક સ્ત્રીઓ પોષાકથી સુંદર દીપે છે.

સ્ત્રીઓનું સૌંદર્ય નીચેનાં અંગોમાં દેખાઈ આવે છેઃ (૧) વેશભુષ, (૨) કેશની સાચવણુ અને વલણ; (૩) અલંકાર. (૪) રંગ, (૫) શરીર સૌષ્ઠવ. (૬) સીન. (૭) આંખો. (૮) નાક. (૯) ભ્રમર. (૧૦) કપાલ. (૧૧) કાન. (૧૨) દાંત. (૧૩) ઓઠ. (૧૪) હાથ. (૧૫) નખ. (૧૬) પગ.

આ સર્વ અંગો યથાર્થપણે વિકસેલાં હોય અને તેની યોગ્ય સંભાળ લેવામાં આવે તો સ્ત્રીનું સૌંદર્ય વિશેષ દીપી ઊઠે છે.

આમાં વેશભુષા એટલે પોષાકનો જ વિચાર પ્રસ્તુત લેખમાં કરવામાં આવ્યો છે. સુંદર વેશભુષા કરવાથી જે સ્ત્રીઓ પણ સુંદર દેખાય છે. ઉલટું જન્મથીજ જે સ્ત્રી સુંદર છે તેણે પોતાને શોભે એવી વેશભુષા ન કરી હોય તો માત્ર એવા સૌંદર્યની બહુ કિંમત રહેતી નથી. સૌંદર્યશાલી સ્ત્રીઓનીજ બાબતમાં આ પ્રમાણે છે, તો પછી બીજી સામાન્ય સ્ત્રીઓનું તો શું કહેવું? કેટલીક સ્ત્રીઓ સર્વાંગસુંદર ન હોવા છતાં પણ પોતાના પોષાકમાં હુશિયારી રાખવાથી નૈસર્ગિક સુંદર સ્ત્રીઓને પણ પાછી પાડી દીએ છે, આ ઉપરથી પોષાકનું મહત્વ સમજાશે. કહેવત છે કેઃ—

એકનુર આદમી, હજાર નુર કપડાં.

સ્ત્રીઓને સ્વભાવથીજ સુંદર પોષાકની હોંશ હોય છે. ગરીબ ઘરની હોય કે શ્રીમંત ઘરની હોય પણ સ્ત્રી ઘરની બહાર જવા નીકળે એટલે ઠીકઠાક થઈનેજ નીકળવાની, પોષાક પણ સુંદર લાગે એવો પહેરવો, અલંકાર હોય તો ધારણ કરવા, કેશ ઓળવા વગેરેથી તે સુંદર બની શકે તેટલી દેખાવાનો પ્રયાસ કરે છે.

સુંદર દેખાવાની અને સુંદર પોષાક પહેરવાની ઇચ્છા સ્ત્રીઓમાં સામાન્ય હોય છે, પણ વિવિધ પ્રકારનો પોષાક પહેરવાની આવડત પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ કરતાં હિંદની સ્ત્રીઓમાં થોડા પ્રમાણમાં દેખાય છે. મહારાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓમાં એકજ પ્રકારનો ચાલ્યો આવતો પોષાક પહેરવાની પ્રથા વિશેષ પ્રમાણમાં છે.

તેથી ઉલટું પાશ્ચિમાત્ય સ્ત્રીઓના પોષાકમાં દિવસે દિવસે ફેર પડતો જાય છે. પોષાકની કલ્પના વારંવાર બદલાયા કરે છે. અને સ્ત્રીઓ નવા પ્રકારની વેશભુષા કરવા સદૈવ તત્પર હોય છે. અલબત્ત આમ કરવામાં વિશેષ પૈસા ખર્ચવાની જરૂર પડે છે, જે હિંદ જેવા ગરીબ દેશને બહુ પોષાઈ શકે તેમ નથી.

અગાઉથી ચાલતી આવેલી રૂઢિ પ્રમાણે જે પોષાક આપણી સ્ત્રીઓ પહેરે છે તે ખરાબ છે એમ કહેવાનો અર્થ નથી, પરંતુ જો તેના કરતાં પણ વધારે સુંદર દેખાય એવા પોષાક હોય તો તે પહેરવો જોઈએ, પરંતુ તે પહેરતાં પહેલાં એ પોષાક પોતાને શોભે કે નહિ? તેનો પ્રત્યેક સ્ત્રીએ વિચાર કરવો જોઈએ.

૧૯૦૫ સુધી જાપાની સ્ત્રીઓ પોતાના હાથ કીમાનોની બાંહમાં છુપાવતી હતી. પાછળથી તેઓએ તેનો ત્યાગ કરી પાશ્ચાત્ય પહેરવેશ અંગીકાર કરવા માંડ્યો ત્યારે તે વખતના અમેરિકાના પ્રમુખ કલીવલેંડની પત્નીએ જાપાની સ્ત્રીઓને ઉદ્દેશી એક ખુલો પત્ર લખી જણાવ્યુંઃ—

"હિંદીઓની સુંદર સાડી પ્રમાણે તમારો કીમાનો પણ અમારા ફ્રાક કરતાં વધુ શોભા આપે છે અને આકર્ષક છે, તો તેને છોડીને ફ્રાક ગ્રહણ ન કરો.

આ રીતે અમેરિકન સ્ત્રીઓને પોતાના ફ્રાક કરતાં

હીરલો

(વ્હાલાં વેગે આવો રે—એ રાહ)

નથી એ જાણુ પડતો રે, નથી એ જાણુ કરતો રે;
એવો એ છે હિરલો હો......જી.
એણે સ્ફૂર્યો ભારત સંતાન.

અંતરમાં ઉલટ ઘણી, દાઝે દીલમાં બહુ;
જોઈ પંથ અવધો અને, ધાર્યું કરતો સહુ.
આલમ ઐક્ય કરતો રે,
એવો છે એ હીરલો હો...જી

અપવાસે દીલ શોધતો, અપવાસે છેદાય;
આંક સૌના ઉકેલતો, અપવાસે દીલચાંય.
દુઃખી દેખી દમતો રે,
એવો છે એ હીરલો હો...જી

સ્વદેશને ચાહતો, અને, શિક્ષા દેતો સાર;
દુઃખને ભૂલાવતો, મોહન પ્રાણાધાર.
બાટ હિન્દના ઘડતો રે,
એવો છે એ હીરલો હો...જી

પ્રહલાદ શુક્લ

★

જાપાનીઓનો ફીમેનો અને હિંદીઓની સાડી વધારે આકર્ષક લાગે છે. ચાલુ લડાઇને અંગે ઘણા અમેરિકનો હિંદમાં આવ્યા છે અને તેઓ હિંદી સાડીથી મુગ્ધ બની પોતાની પ્રિયતમાઓને સાડીની ભેટ મોકલી છે એવા સમાચાર આપણે વર્તમાન પત્રોમાં વાંચ્યા છે.

વેશભુષામાં હિંદી સ્ત્રીઓએ પ્રાશ્ચાત્યનું અનુકરણ કરવાથી સૌંદર્ય નષ્ટ થાય છે, એટલુંજ નહિં પણ આરોગ્યની દૃષ્ટિથી પણ તે વિઘાતક છે. કારણ કે નિરોગી શરીર અને શોભા બંનેનો પરસ્પર સંબંધ છે. જે સ્ત્રીની પ્રકૃતિ નિરોગી નથી, તેનો ચહેરો સતેજ કે ચકચકાટ ભર્યો દેખાતો નથી અને જે સ્ત્રીનો ચહેરો નિસ્તેજ હોય તેણે ગમે તેટલો રંગ લગાડ્યો હોય, પાઉડર ભુંસ્યાં હોય તો પણ તે બિલકુલ સુંદર દેખાની નથી. એટલા માટે સૌંદર્ય સાચવવું હોય તો આરોગ્ય સાચવવાની પહેલી જરૂર છે.

અગાઉના કાળમાં સ્ત્રીઓ બને તેટલાં ઓછાં વસ્ત્ર પહેરતી. કારણ કે હિંદનો મોટો ભાગ ઉષ્ણ કટિબંધમાં આવેલો છે. એક કંચુકી અને બીજું દુકુલ. દુકુલથી કેડની નીચેનો ભાગ ઢાંકવામાં આવતો. અને કંચુકીથી છાતીનો ભાગ ઢાંકવામાં આવતો.

આજે પણ હિંદી સ્ત્રીઓ બેથી ત્રણ કપડાંથી ચલાવે છે, મહારાષ્ટ્રી સ્ત્રીઓ સાડી અને ચોળી અથવા પોલકું પહેરે છે. ગુજરાતી સ્ત્રીઓ સાડી, પોલકું અને ચણીઓ પહેરે છે. સાડી અને ચોળી અથવા પોલકું પહેરવાની પ્રથા તો હિંદના મોટા ભાગમાં છે; માત્ર કાશ્મીર અને પંજાબમાં સાડીને બદલે ઇજાર, ચોળીને બદલે કુડતુ અને માથે લુગડાનો નાનો ટુકડો ઉપરણાની જેમ વીંટાળે છે.

હિંદના જુદા જુદા ભાગોમાં સાડી પહેરવાની પદ્ધતિ પણ જુદી જુદી છે. ગુજરાતી સ્ત્રીઓ સાડીનો છેડો માથા ઉપર ઓઢે છે અને કચ્છ વગરની સાડી પહેરે છે. ઉચ્ચ કુટુંબની મહારાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓ અને કર્નાટકની લિંગાયત સ્ત્રીઓ કચ્છ વગરની સાડી પહેરે છે. અને માથા ઉપર સાડીનો છેડો રાખે છે, પણ આ પદ્ધતિ ગુજરાતી સ્ત્રીઓના કરતાં જરા જુદી

છે. તેવીજ રીતે દ્રાવિડીયન સ્ત્રીઓ વસ્ત્રની અંદર કછોટો ઘાલે છે. મારવાડી સ્ત્રીઓ પોતાનો રંગબેરંગી ચણીયો વત્તોઓછો ખુલ્લો દેખાય એવી રીતે ઓઢણું ઓઢે છે. પંજાબી સ્ત્રીઓ પગમાં લેંઘો, તે ઉપર લાંબું કુડતું અગર ખમીસ અને ઉપર ઓઢણી ઓઢે છે. આ બધાથી ઉલટું મહારાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓ કછોટો મારીને સાડી પહેરે છે અને માથા ઉપર સાડીનો છેડો ઢાંકતી નથી.

મહારાષ્ટ્રમાં મુસલમાની રાજ્ય થયા પછી કછોટો ઘાલવાની ચાલ પડી લાગે છે. લોકોને મુસલમાનોની ગુંડાગીરીની એટલી બધી બીક લાગવા માંડી કે સ્ત્રીઓને પોતાના રક્ષણ માટે કછોટો ઘાલવો પડ્યો.

હવે પ્રશ્ન એ રહે છે કે કચ્છવાળી સાડી પહેરવી તેથી કે કચ્છ વગરની સાડી પહેરવાથી સ્ત્રીઓ વધારે સુંદર દેખાય? સૌંદર્યની દૃષ્ટિએ તો કચ્છ વગરની સાડીજ સુંદર દેખાય છે. પરંતુ વ્યવસાયને અંગે ઘણીવાર કચ્છવાળી સાડી વધારે અનુકૂળ પડે છે. રમત ગમતમાં, સાયકલ ઉપર બેસવામાં વગેરે પ્રસંગોમાં કચ્છવાળી સાડી અનુકૂળ પડે છે ખરી. વળી ગુજરાતી સ્ત્રીઓ કચ્છ વગરની સાડી પહેરવાથી નીચેનો જે ભાગ ઝુલતો રહે છે તેથી સ્ટવના અકસ્માત પણ ઘણીવાર થાય છે.

પરંતુ સૌન્દર્યવૃદ્ધિની દૃષ્ટિએ વિચારતાં કચ્છ વગરની સાડી પહેરવી વધારે ઠીક છે. આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ તેથી લાભ છે. સોળ હાથની સાડીને બદલે માત્ર પાંચ વારની સાડીમાંજ પતી જાય, અને એ બચેલા પૈસામાંથી બીજું વધારાનું કાપડ ખરીદી શકાય. આરોગ્યની દૃષ્ટિએ પણ કચ્છવગરની સાડીથી ફાયદો થાય છે. કચ્છ વગરની સાડી પહેરવાથી કેડનો ભાગ મોકળો રહે છે. દેશનાં હવામાનની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં પણ ૫ વારની સાડી ૯ વારની સાડી કરતાં સારી આ સાડી ઉપર ભાતભાતની કોરો મુકાય છે. આ કોરો ભરવાનું જો સ્ત્રીઓ મન ઉપર લીએ તેમને ફુરસદનો સમય પસાર કરવાનું સુગમ પડે અને તેમની કલાદૃષ્ટિ ખીલે અને આવી વિવિધ ભાતની કોરો બનાવવાથી અને સાડીને લગાડવાથી સાડીના કલાત્મક સૌંદર્યમાં પણ વધારો થાય છે.

છેડલો ભરાયો

પતીલ

— રાસ —

ઓ રે! મારો તો છેડલો ભરાયો
કાંટાની મહીં કયારનો રે લ્યો;
હિઅરો! મારો છેડલો ભરાયો,
કોરમોરો સાડુલો ચિરાયો,
ના એક બે હજારનો રે લ્યો;
છેડલો ભરાયો!

: ૨ :

એવો છોડવો નિહાળ્યો, મેં નિહાળ્યો
કે હીંડતો જણાયો
મારી પૂંઠ લઈ જાણે પડછાયો
કો કારમી કંથારનો રે લ્યો
છેડલો ભરાયો!

: ૩ :

હું તો જેમ જેમ દૂર ખસું એવી
ન જાઉં જેમ છેટી
વધુ લાગે નિકટ એ મને તેથી
છોરો નવા વિચારનો રે લ્યો
છેડલો ભરાયો!

: ૪ :

હવે કેમ કરી એહને વછોડું?
સંગાત એહ છોડું
કહું સાચું તો, જોયું એનું મોઢું
ગયો છે ગમી ત્યારનો રે લ્યો:
છેડલો ભરાયો!

બીજું જેવી રીતે બહુજન સમાજ હિંદીઓની ભાષા હિંદી રાષ્ટ્રભાષા થવાની પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે, તેવીજ રીતે ૫ વારની સાડી–કચ્છ વગરની પહેરવાની-રાષ્ટ્રીય પોષાક–તરીકે થોડી થોડી શરૂઆત થઈ છે. ૧૯૩૦ ની રાષ્ટ્રીય ચળવળ પછીથી મહારાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓએ કચ્છ વગર સાડી પહેરવાની શરૂઆત કરી છે, વળી ખાદી વાપરવાની દૃષ્ટિએ પણ ૫ વારની સાડી કચ્છ વગરની પહેરવામાં આવે તોજ સ્ત્રીઓ ખાદીની સાડી વાપરવામાં સ્વાર્થ અને પરમાર્થ બંને સાધી શકાય છે.

હવે માથા ઉપર સાડીનો છેડો રાખવાની બાબત આવે છે, ગુજરાતી અને અન્ય પ્રાંતોની સ્ત્રીઓ માથા ઉપર સાડીનો છેડો રાખે છે, જ્યારે મહારાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓ ખભા ઉપર રાખે છે, હવે આ બેમાંથી માથા ઉપર સાડીનો છેડો રાખવાથી સ્ત્રીઓ વિશેષ સુંદર દેખાય છે. માથા ઉપર છેડો રાખતાંજ માદવતાની અને મોહકતાની છાંટ ઉત્પન્ન થાય છે.

માથા ઉપર સાડીનો છેડો ઓઢવાથી સૌંદર્યમાં વધારો થશે, એમ માની મારવાડી સ્ત્રીઓ અથવા કેટલીક ગુજરાતી સ્ત્રીઓ પ્રમાણે મોઢું ઢંકાઇ જાય તેટલે સુધી છેડે ઢાંકવાની જરૂર નથી. મારવાડી સ્ત્રીઓ સુરૂપ હોવા છતાં તેમની તે લાજ કાઢવાની અને માત્ર બે આંખો સિવાય બાકીનો ચહેરો ઢાંકી દેવાની પદ્ધતિથી બેડોળ લાગે છે.

માથા ઉપર સાડીનો છેડો રાખવાથી જે સ્ત્રીના બાલ ટુંકા હોય છે. તેને પણ તેને પણું આચ્છાદનથી મોટા બાલના જેટલું જ સૌન્દર્ય પ્રાપ્ત થાય છે. તેવી જ રીતે આરોગ્યની દ્રષ્ટિએ પણ માથા ઉપર સાડીનો છેડો રાખવો વધારે હિતાવહ છે. રસ્તે જતાં ધુળ વગેરે ઉડીને માથું ખુલ્લું હોય તો તેમાં પડે અને વાળ પણ વિંખેરાઈ અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય.

હવે કયા પ્રકારનું કપડું કઈ સ્ત્રીને શોભે તેનો વિચાર બાકી રહે છે. જુદા જુદા રંગની અને સ્થુલ સૂક્ષ્મ બાંધાની બધી સ્ત્રીઓને એક જ રંગનું કપડું શોભે છે એવું નથી. જે કપડાંથી સ્ત્રીનો ચહેરો દીપી ઉઠે તેવું કપડું પહેરવું જોઇએ–સ્ત્રીએ પસંદગી કરવામાં પણ આજ વિવેક રાખવો જોઇએ.

જે સ્ત્રીની સુવર્ણતા જેવી કાંતિ હોય તેને પીળા રંગનું વસ્ત્ર વિશેષ દીપી આવશે. લાલ રંગનાં કપડાં સામાન્ય રીતે બધી સ્ત્રીઓને સુંદર લાગે છે. કાળા રંગની સ્ત્રીઓનો કાળો રંગ સફેદ વસ્ત્ર પહેરવાથી ખાસ ઉઠી આવે છે સફેદ એટલે ગોરી સ્ત્રીઓ સફેદ રંગનું કપડું પહેરે તો તે તેમને વિશેષ દીપાવે છે. લીલા રંગનાં વસ્ત્રો પણ બધી સ્ત્રીઓને શોભે છે. આજે પણ ઘણે ઠેકાણે શુભ પ્રસંગનાં કપડાં લીલા અથવા લાલ રંગનાં હોય છે અને એ રંગની પસંદગી પણ ઉપર કહ્યા તે ધોરણે થઇ હોવી જોઇએ.

કાળા રંગનાં કપડાં ધોળી સ્ત્રીને વિશેષ શોભે છે; પરંતુ કાળા રંગની સ્ત્રીઓને કાળા રંગનાં કપડાં શોભા આપતાં નથી.

તેવી જ રીતે સ્થુલ સ્ત્રીઓએ જે કપડાંથી પોતાની સ્થુલતાનો ભાસ ઓછો થાય તેવાં કપડાં વાપરવાં. ઉભા લીટાની સાડી પહેરવાથી થોડી ઘણી સ્થુલતા વિવારક અસર થાય છે.

સાડીના રંગ સાથે ભળે એવા જ રંગનું પોલકું હોવું જોઇએ. પાતળી સ્ત્રીઓએ ખુલ્લા ગળાનું પોલકું ન પહેરવું. અને જાડી સ્ત્રીઓએ બંધ ગળાનું પોલકું ન પહેરવું. બાંય વગરનું પોલકું કૃશ સ્ત્રીઓને શોભતું નથી, પણ માંસયુક્ત બાહુવાળી સ્ત્રીઓને શોભે છે.

આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓએ પોતાને જેવાં અને જે રંગનાં કપડાં શોભાયુક્ત બનાવે તેવાં કપડાં પહેરવાની રીતમાં પણ એ ચોકસાઈ રાખવી જોઇએ કે જેથી પહેરેલી સાડી વધારેમાં વધારે સુંદર દેખાય.

ઘણી નાની નાની બાબતો પણ સૌંદર્યમાં બંધક થઈ પડે છે. પોતાનું સૌન્દર્ય જે રીતે વિશેષ ખુલી ઉઠે તેવા પ્રકારની વેશભુષા કરવી એ જેટલો બુદ્ધિનો વિષય છે તેટલો રૂચિનો છે, સૌંદર્ય દ્રષ્ટિનો અને રસિકતાનો પણ છે.

☆

જ્યોતિષની દ્રષ્ટિએ

આવતી કાલનું જગત

રજુ કરનાર: રા. રા. અમૃતલાલ જે. શેઠ

ડીસેમ્બર મહિનામાં ગ્રહયોગો અટપટા છે. ૪ થી ડીસેમ્બરના રોજ બીજનો ચંદ્ર બુધ સાથે નેપચ્યુનનાં ત્રીકોણ પર અથડાય છે. તેથી હિંદુસ્તાનની અંદર રાજકીય પ્રવૃતિ પૂર જોશમાં ચાલશે. સુંદરજીની ધમાલ રહેશે. તેમજ શનિ વક્રી તથા મંગળને લીધે કેટલીક જગ્યાએ કોમી અસંતોષ ફેલાવશે, અને મધ્ય યુરોપ જાપાન, ચીન મલાયા જાવા તથા ઈસ્ટ ઈંડીઝ ટાપુઓમાં અસંતોષનું વાતાવરણ પેદા કરશે. લોકોની સુખકારી જોખમાશે તેમજ સરકાર અર્થિક નીતિ ટીકાને પાત્ર બનશે. લોકોને રહેવાનું સ્ટાન્ડર્ડ ઊંચુ થશે પણ આવક કમી થશે. તેને બદલે જીવનની જરૂરીઆત, વસ્તુઓ માટે પોતાના સંતાનો તથા શીયળ વેચવાના પ્રસંગ બનશે. અમદાવાદ, વીરમગામ, બોરસદ, ગુજરાત તથા કાઠિયાવાડ તેમજ મુંબઈ નાગપુર નિઝામ હઈદ્રાબાદ વગેરે પ્રદેશોમાં ઠંડીનું મોજુ ફરી વળશે. અને તેને લીધે કેટલાયે જાનોની ખુવારી થશે ગરમ કાપડના કાળા બજારોમાં ભાવ ઉંચા બોલાશે. શુક્ર ગુરૂના સારા આસ્પેક્ટસને લીધે સરકારના જેથી ત્રણ બીલો પાસ થશે અને લેન્ડ વેલ્યુ બીલની બાબતમાં ટીકા થશે. ૧૮ ડીસેમ્બરનું ચંદ્રગ્રહણ કે જે યુરોપની અંદર દેખાવાનું છે તેની અસર બલ્ગેરીયા, ફીનલેન્ડ અને ટર્કીઓમાં બળવાખોર પ્રવૃતીઓ ઊભી થશે. મંગળનું વક્રી થવું તેમજ ૨૧ મી તારીખનું ઓકલેટશન મંગળનું કેટલીક જગ્યાએ લશ્કરી બળવાઓ થશે અને દક્ષીણ અમેરીકા અરજેંટાઈન વગેરે દેશોમાં પ્રમુખોની સત્તાઓ બદલાયા કરશે. ખુના મરકી તેમજ આગો લાગશે. અને હવા, રેલ્વે તથા દરીયાના અકસ્માતો થશે.

આઝાદ હિંદ સૈનિકોનો ઐતિહાસિક કેસમાં ચમત્કારિક રીતે પલટો આવશે વધુ માટે અમારો આવેતો અંક જોવો.

[પૃ. ૧૫૦ નું ચાલુ]

ઈ. સ. ૧૮૯૦ માં સ્વીટઝરલેંડમાં આલ્પ્સ પર્વતની તળેટીમાંના હીડન નામના એક નાના ગામના બાળકોએ એક દિવસ વીલીયમ સાઉડરેગર નામના પોતાના શિક્ષકને એક વૃદ્ધ માણસની વાત કરી. તેમણે કહ્યું કે આ વૃદ્ધ બહુજ માયાળુ છે. અમે રમીયે છે તે ઉભો ઉભો આનંદથી જુવે છે. અમારી સાથે માયા ભરી વાતો કરે છે. ડીંચણ સુધી તો એની રૂપેરી દહાડી છે. એ બહુજ ભલો છે. વીલીયમ સાંઉડરેગરે આ વૃદ્ધ બાબત ગુપચુપ તપાસ કરી, પોતાને ત્યાં એને નોતર્યો. એની સાથે પરિચય વધાર્યો. તપાસ કરતાં આ શિક્ષકને ખબર પડી કે આ તો હેનરી ડુનાંટ હતો.

થોડા સમય પછી રોમમાં રેડક્રોસની આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ હતી. ડુનાંટને ખબર આપ્યા વિનાજ સાઉંડરેગરે ત્યાં સંદેશો મોકલ્યો કે: "રેડક્રોસનો આદિ સ્થાપક સુભાગ્યે હજી હયાત છે પણ એ તંગીમાં છે." સમય સરતા આ સંદેશાએ સુંદર અસર કરી. ફરી પાછું ડુનાંટનું નામ અને કામ આખાયે યુરોપમાં તાજું થયું. સ્થળે સ્થળેથી મદદ આવી સ્વીસ રાજસભાયે ડુનાંટને રકમ આપી. રશીયાની રાજમાતાએ ડુનાંટને પેન્શન બાંધી આપ્યું. પ્રુશીયાએ, પોર્ચુગાલે, ફ્રાંસે, ડુનાંટને ઈલ્કાબ આપ્યા. સ્વીટઝરલેંડમાં ડુનાંટના સીક્કા છપાયા, અને અંતે ઈ. સ. ૧૯૦૧ માં, તોંતેર વર્ષની વયે ડુનાંટને શાંતિ માટેનું પ્રથમ નોબલ પારિતોષક મળ્યું.

ડુનાંટ ફરી પાછો ધનવાન થયો. પરંતુ હવે તેના મનમાં ધનનું કોઈ મૂલ્ય રહ્યું નહોતું. એના જુના લેણદારોને શોધી શોધીને એણે પોતાનું ઋણ ચુકવી આપ્યું. બાકી રહેલું બધુંજ ધન એણે ધર્મકાર્યમાં આપ્યું. એ પોતે તો રોજના પાંચ ફ્રાંકના ખર્ચથી હીડન ગામના અશક્તાલયમાં પોતાના સાદા અને સ્વચ્છ ઓરડામાં રહેતો હતો. ઈ. સ. ૧૯૧૦ માં બ્યાશી વર્ષની ઉંમરે તે શાંતિથી મૃત્યુને ભેટયો. એની ઈચ્છાનુસાર એની મૃત્યુક્રિયા ઈસુના એક અદના અનુયાયી માફક બહુજ સાદાઈથી કરવામાં આવી હતી. એના અવશેષ ઝુરીક શહેરમાં ભૂમિદાહ થયેલા છે. તેના દેશવાસીઓ આ સ્થળે તેનું સ્મરણ હંમેશાં તાજુ રાખે છે. ડુનાંટ પોતે તો કોઈ એક દેશનો નહોતો. એતો જગજન હતો. મનુષ્ય માત્ર પ્રત્યે એને પ્રેમ હતો. વંદન હજો આ વિશ્વ પ્રેમિને.

દૂધવાળી.

[રાગ. રે કોઈ આવજો રે મારે નેસલડે]

રે...કોઈ લે...જો...રે.......મી...ઠાં દૂધલડાં
લે...ઈ લે...ઈ પી...જો...રે...મીઠાં દૂધડાં

સોનલા વરણી તામડી રૂપાળી, માંહિ રૂપલાં વરણાં દૂધ
મોતી ઉંઢાણી માથે મૂ-કીને, હું વેચવા આવી દૂધ
રે...કો...ઈ...લે...જો...રે...મો...ઠાં દૂધલડાં

ભગરી ભેંસલડી ને, ગોરી શી ગાયના, લે...જો મીઠાં કોઈ દૂધ
મીઠાં અમૃત શા પીતાં એ દૂધડાં, તન મન થા...શે શુધ
રે...કોઈ...—લે...જો...રે......મીઠાં દૂધલડાં

કૂકડા સાદે જા—ગીને દોહતી, ની--રતી કપાસ ને ખો-ળ
વ્હેલી પરોઢે વેચવા નીકળી, કરતી મીઠા કલશો-ર
રે...કો...ઈ ... લે...જો...રે ... મીઠાં દૂધલડાં

માડીના વ્હાલ જેવાં, ચાખો એ દૂધડાં, આવશે અનેરી લહેર
દૂધની શેડના સંગીત સાંભળવાં, આવજો અમારે ઘેર
રે...કોઈ ... લે...જો...રે ... મીઠાં ... દૂધલડાં

લેખિકા : પ્રતિભા.

નવાં પુસ્તકો આવી ગયાં છે

અભિશાપ	૩॥	હીરાની ખાણ	૩)	દેશભક્ત ભા. ૧-૨	૬।
મીરાં	૬।	પાકશાસ્ત્ર	૨॥	હાસ્યરત્નો	૬।
માનો જીવ	૩,	જનકદુલારી	૨)	ઉપમા	૨॥
ચતુર સુજાણ	૧॥	બુદ્ધિનો બાદશાહ	૨।	પાંખ વિનાના	૩
દક્ષ કન્યા	૨)	આપણો ઘરસંસાર	૨)	સાગરના સાવજ	૨॥
પ્રેમ કન્યા	૨)	વંચિતા	૩॥	પ્રસરતા કિરણ	૧॥
વિભુતિમંદિર	૨॥	વાંક વિનાની	૨॥	વારસદાર	૩)

આ ઉપરાંત દરેક લેખકોનાં પુસ્તકો મળે છે.

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય લજપતરાયરોડ, બંગલો નં. ૨૧ વીલા પારલા(વેસ્ટ) અને અમદાવાદ

સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી—•

સ્ત્રીનું જીવન

લેખક:
શ્રી ચંપકલાલ શાહ

(ગતાંકથી ચાલુ)

પતિ-પત્ની જીવન પૂરક છે

માણસના સ્વભાવ ઉપર જીવનની કેટલીયે ઘટનાઓનો પ્રભાવ પાડે છે! સુખ ઉત્પન્ન કરનાર બનાવો વૃદ્ધત્વમાં પણ જુવાનીની છટા જેવા લાગે છે. તેમજ દુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર ઘટનાઓ જવાનીમાં પણ વૃદ્ધત્વ લાવી શકે છે! જે માણસ પોતાના જીવનની મુસીબતોનો અધિક સામનો કરે છે, અનેક તરેહની વિપત્તિઓમાં ફસ્યા કરે છે, તેના જીવનમાં એક ને એક કષ્ટ આવ્યા જ કરે છે. તે વ્યક્તિ વીસ વર્ષની ઉંમરમાં જ ચાલીસ વર્ષની ઉંમરની જણાય છે. બીજી બાજુ માણસ દુઃખોમાં ઓછો ભાગ લે છે. જે કદી ચિંતા કરતો નથી, તેનું સ્વાસ્થ્ય ઘણું સારું છે અને મોટી ઉંમરે પણ જવાન જેવો દેખાય છે. સ્ત્રી માટે પણ તેમજ. પોતાના જીવનના સુખ દુઃખ, કષ્ટ, ચિંતા, વેદના અને સંતોષની અસર સ્ત્રીના સ્વાસ્થ્ય ઉપર થાય છે. સમાજમાં ઠેર ઠેર નજર નાંખતાં આ જ જણાય છે.

પતિ અને પત્ની એક બીજાના પૂરક છે. બંનેની એક એક ક્ષણ એક બીજાની મદદે હોય છે. ખાસ કરી સ્ત્રી, જેને પતિએ 'ઘરની રાણી' બનાવેલી છે તે પતિને છોડી કયાંય જઈ શક્તી નથી. આપણા દેશમાં પતિ એ સ્ત્રીનો દેવ છે, સ્ત્રીનું જીવન છે. પતિના મૃત્યુ બાદ સ્ત્રીના સુખ, વૈભવ, વિલાસ જતા રહે છે! પતિ વિના સ્ત્રીનું અન્ન હોસીલું થઈ પડે છે. કપડાં મળતા નથી! પતિએ એમની આંખોનું નુર છે. આર્યોએ જગતની એ આદ્ય શક્તિને મહાન્ સ્થાન આપેલું છે. તેને જગત જનની કહે છે.

પતિનો પ્યાર-સ્ત્રીનું જીવન

પતિ સારો હોય તો સ્ત્રીનું જીવન ગુલાબી હોય છે. પતિમાં દુર્ગુણ હોય તો સ્ત્રીના જીવનમાં કલેશ આવી જાય! પતિ જુગારી હોય, ચોર હોય, તો સ્ત્રીને કદી શાંતિ મળતી નથી. તે સદા અપમાનીત જ રહ્યા કરે છે. ટુંકમાં પતિના આદર અને પ્યાર સાથે સ્ત્રીને મોટો સંબંધ છે, સ્ત્રીને પતિનો આદર ના મળે, પ્યાર ના મળે, તો સ્ત્રીનું જીવન ભયંકર બની જાય છે!

એક સંસારમાં આપણે નજર નાંખીએ! ૨૦-૨૨ વર્ષની ઉંમરની એક સ્ત્રી છે. લગ્ન જીવન ચાર પાંચ વર્ષનું થયું છે. તેની સુંદરતા સારી હતી. જોવામાં સ્ત્રી સુંદર હતી. પાડોશીઓ તેની પ્રશંસા કરતા હતા. કુટુંબીજનો તેવી વહુ લાવવામાં ગર્વ લેતા હતા. પતિ પણ પ્રેમાળ હતો. પત્ની અને પતિ જગત ઉપર સ્વર્ગ લાવી રહ્યા હતા. પાંચ વર્ષ વીત્યા પછી પતિનો પ્રેમ પૂરો થયો. પતિમાં અસંતોષ આવ્યો કે પછી શું, તેની ચાલ ચલગત બગડી, પૈસા માટે તેને ચિંતા હતી. તે વેશ્યાઓમાં ફરવા લાગ્યો તેની સ્ત્રી દુઃખી થઈ. તે પત્નીના જીવનનાં સુખ. સંતોષ, વૈભવ જતા રહ્યા! પત્નીએ પતિને તે ખરાબ આદતો છોડવા અનેકવાર વિનંતીઓ કરી, પણ પતિએ પોતાનો માર્ગ ન છોડયો. પછી તો સ્ત્રી માટે ચિંતા પેઠી તેના શરીરમાંથી લોહી સુકાવા લાગ્યું તે બિમાર પડી. કુટુંબીજનોએ તેની દવા શરૂ કરી. સારા ડોકટરોની સલાહ લીધી પણ કાંઇ ફાયદો ન થયો. એક વર્ષ બિમાર રહી પોતાના 'ખોવાયેલા' સર્વસ્વ પતિની ચિંતામાં તે મૃત્યુ પામી!

પતિ સુશીલ હોય, પતિ સુઘડ હોય, પતિ જ્ઞાની હોય, તો તેનો પ્રભાવ સ્ત્રીના જીવનમાં જરૂર પડે છે. પત્નીને પતિના ચારિત્ર્યમાં શંકા આવે એટલે પત્ની ચિંતા કરતી થઇ જાય છે ને ચિંતા તેના રસીને શોષે છે. તેના સ્વાસ્થ્યને નષ્ટ કરે છે. સદા માટે તે રોગી બની જાય છે. પતિના પ્યાર અને આદર પત્નીને સદા પ્રસન્ન રાખે છે. પત્ની પોતાના ઘરની

ક્યાં તું ?

(અંજની ગીત)

ચન્દ્રી પૂર બહારે ખીલી
પોયણું પ્રેમ-સુધા ઉર ઝીલી
પમરે પ્રફુલ્લ હેતું, રસીલી
મુજ ચંદ્રી ક્યાં તું !

પ્રિયા દર્શને પ્રમત્ત થાતો
ચકોર ગીત મધુરાં ગાતો
હું વિરહે ઝૂરૂં, હિજરાતો
મુજ ચંદ્રી ક્યાં તું !

'મો.'

દોલત કરતાં પણ પ્યાર અને આદરને સન્માને છે, મૂલ્ય વધારે કરે છે !

ધન નહિ, ચારિત્ર્ય જુઓ

આજે પોતાની પુત્રીઓને માટે ધન દોલત જોવામાં આવે છે. શ્રીમંત કે મોટા અમલદારોની તે પત્ની બને એમ માત પિતા ઇચ્છે છે. પૈસો મળતાં પોતાની પુત્રી સુખી થશે, તેનું જીવન સારૂં જશે એમ માનવામાં આવે છે, જ્યારે વારતવમાં તેથી ઉલટું જ જોવા મળે છે ! માબાપ જૂએ છે ધન દોલત, શ્રીમંતાઇ, અમલદારી, પણ નથી જોતા કે પોતાની પ્યારી પુત્રીનું તે 'સર્વસ્વ' પ્રેમાળ છે કે નહિ. પતિનો પ્યાર ના મળે, પતિ બીજા સ્થળે પોતાનું પ્રેમ પાત્ર મેળવી શક્યો હોય, અગર ધન દોલતથી રાચતો તે શ્રીમંત કોઈ કુટેવે ચઢી ગયો હોય અને પત્ની, પતિનો પ્રેમ ના મેળવી શકે તો એ ધન, એ દોલત, એ વૈભવ અને એ અમલદારી નકામા છે ! ધન દોલત એ સમાજના સુખ છે પણ તે સાથે ચારિત્ર્ય, સ્વભાવ નથી મળતા, પરિણામે સ્ત્રી સુખી ન થતાં, દુઃખના કારાગારમાં આવીને પોતાના ગુલામી જીવનને કરમાવી નાંખે છે !

નજર નાંખતા જણાય છે કે જ્યાં ધન છે, જ્યાં સાહ્યબી છે, જ્યાં પૌષ્ટિક ખોરાક મેળવવાની સવલત છે તે ઘરની સ્ત્રીઓ કરતાં, ગરીબ સ્ત્રીઓના સ્વાસ્થ્ય, તેમની કુદરતી તંદુરસ્તી સારી જોવામાં આવે છે. કારણ એ જ છે કે ગરીબની ગૃહલક્ષ્મીઓ પતિ તરફથી સદા સુખી અને સંતોષી હોય છે.

પૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવા ઇચ્છનારે એક ઘડીની પણ ચિંતા ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઇએ. ગમે તેવી વાત હોય, ગમે તેવો પ્રસંગ હોય પણ ચહેરા પર કદી ઉદાસીનતા આવવી ના જોઈએ.

સુખ સંતોષથી જ સ્વાસ્થ્યની રક્ષા થાય છે, સ્વાસ્થ્ય માટે તે ઉત્તમ રીતીક છે. અને સ્ત્રીને સુખ અને સંતોષ પતિ સિવાય ક્યાંથી મળવાના હતા ! જે સ્ત્રી પતિનો આદર કરતી નથી, જે પતિ સ્ત્રીનો આદર કરતો નથી ત્યાં સુખ હોતુ નથી, ત્યાં સંતોષ ની હાજરી જણાતી નથી. સ્ત્રીના સ્વાસ્થ્ય માટે પતિનો પ્રેમ એ જ સર્વથી ઉત્તમ દવા છે.'

સ્વાસ્થ્યનો મિત્ર-ભોજન

સ્વાસ્થ્ય ને ભોજન સાથે દોસ્તી છે. કેમકે સ્વાસ્થ્યની ખરાબી, ભોજનની ગરબડથી જ ઉભી થાય છે. આપણે ખોરાક માટે કાળજી રાખતા નથી. આપણે વધુ ગુણકારી, વધુ પૌષ્ટિક ખોરાક લેવાની ચીવટ રાખતા નથી અને ચાલતી આવતી પરંપરા પ્રમાણે અગર જીભને જે વધુ સ્વાદિષ્ટ લાગે તે જ ખોરાક લઇએ છીએ. અને પછી સ્વાસ્થ્ય બગડે તો વૈદ્ય કે ડૉક્ટર પાસે ચાલી જવાનું આપણે જાણીએ છીએ. વૈદ્ય ડૉક્ટરોને ત્યાં જવાથી જ રોગ નાબુદ થાય છે એમ નથી. બજારૂ શીશીઓ તમારા સ્વાસ્થ્ય અને તંદુરસ્તીને સાચવનાર છે એમ સમજવું ગલત છે.

ભોજન શરીરના ઘસારાનું પૂરક છે શરીર રૂપી રેલ્વેના ઇન્જીનને ચલાવનાર કોલસા છે. ભોજન ના લઈએ તો શરીરની ક્રિયાઓ બંધ પડી જાય, શરીર કમજોર બની જાય. માનવી ભોજન અને પાણી વિના વધુ દિવસ જીવી શકતો નથી. ભોજન શરીરનું પોષણ કરે છે અને શરીરમાં લોહી-માંસ વધારી તેનો વિકાસ કરે છે, બાળકનો જન્મ થતાં બાળકને ભૂખ

લાગે છે. ભોજન મળતાં–માતાનું પયપાન કરતાં તે શાંત થઈ જાય છે. તે દ્વારા તેના શરીરમાં તાકાત આવે છે અને શરીરનું પોષણ થાય છે.

આપણે જે કાંઈ ખાઈએ છીએ તે જઠરમાં જઈ પચવા માંડે છે. તેમાં જેટલો ખરાબ અંશ હોય છે તે મળ મૂત્ર દ્વારા બહાર નીકળી જાય છે. સારા અંશમાંથી માંસ લોહી અને વીર્ય પેદા થાય છે. આપણે વધુ ને વધુ માંસ, લોહી અને વીર્ય બને તેવા પદાર્થો ખાવા જોઈએ. વધુમાં જે ચીજ જઠર પચાવી ના શકે તે ખાવી ન જોઈએ. તેવી ચીજો ખાવાથી આપણી પાચન શક્તિ નરમ બની જાય છે. પરિણામે લોહી માંસ–વીર્યનો વધારો થતો નથી. અને ભોજન લેવાનો મૂળ ઉદ્દેશ માર્યો જાય છે. ભોજન સંબંધી પૂરતી સમજ ન હોવાથી જ આજે અનેક રોગો થાય છે. ઘી, દૂધ, મધ જેવા પદાર્થો ઉત્તમ છે જ્યારે મરચાં અને તેલવાળી ચીજો, જઠરને અને શરીરને નુકસાન કરનાર છે.

ગામડાં કરતાં શહેરવાસીઓની પાચન શક્તિ નરમ હોય છે. શ્રીમંત માલેતુજારો જમવા બેસે છે તો કાગળ જેવી બે રોટલી ખાઈને ઉઠી જાય છે. કારણમાં શહેરના હવા પાણી જણાય છે. ગામડાંમાં હવા શુદ્ધ મળે છે અને કુવાનું પાણી જઠરને તેજ બનાવે છે. શહેરમાં અસંખ્ય માનવોમાં અને ગીચ વસ્તીમાં શુદ્ધ હવા મળી શકતી નથી. નળ દ્વારા જે પાણી આપવામાં આવે છે એ જંતુનાશક બનાવીને અપાય છે, પણ તે પાણીના વપરાશથી જઠરની પાચન શકિત નબળી થતી જાય છે. આપણું જઠર દરેક ચીજ પચાવી શકે તેવું તેને બનાવવું જોઈએ. તે માટે શુદ્ધ હવા લઈ પરિશ્રમશીલ જીવન, વિતાવવું જોઈએ. જેની પાચનશક્તિ નબળી છે તેણે શક્તિ અનુસાર ભોજન કરવું જોઈએ પાચન શક્તિની વિરૂદ્ધ ભોજન લેવાથી અપચો થાય છે અગર કબજીયાત થાય છે.

ભારે ખોરાકમાં મેદો મુખ્ય છે. તે અથવા તેમાંથી બનાવેલા પદાર્થો, જેવા કે મીઠાઈ પુરી વગેરે લેવાથી કબજીયાત થઈ જાય છે. શાકમાં ભાજી સર્વ પ્રકારે પૌષ્ટિક છે જ્યારે બટાકા ભારે છે. ભેંસનું દુધ અને ઘી પૌષ્ટિક હોય છે. કોઈ પણ તળેલી ચીજ, પકવાન, મીઠાઈઓ ભારે હોય છે. વધુને વધુ પકવાન મીઠાઈઓ ખાવાથી ઝાડો સાફ આવતો નથી. કબજીયાતની ફરીયાદ ચાલુ થાય છે અને કબજીયાત એ જ સર્વ રોગોનું મૂળ છે.

ઝીણો લોટ જેમાં મેદાનું પ્રમાણ વધારે હોય છે તેને પાચનશક્તિ જેની મંદ હોય તેણે વાપરવો ન જોઈએ. જાડો લોટો પચાવવામાં સરળ છે તેમજ પૌષ્ટિક છે. આટો થુલુ સાથે જ ખાવો જોઈએ. શાકમાં પાંદડાવાળુ શાક પાચક છે–શરીરમાં રક્ત વધારનાર છે. પરવળ, તુરીયાં, મૂળા, ભાજી પાચક છે. સ્વાસ્થ્યની વૃદ્ધિ માટે ગાય કે બકરીનું દુધ ઉત્તમ છે. તે ઉપરાંત બને તેટલા તાજા–લીલા ફળો લેવાથી કબજીયાતની ફરીયાદ રહેતી નથી પાચનશક્તિ જલદ બને છે, શરીરમાં લોહી–માંસ–વીર્યનો વધારો થાય છે. તેમ થતાં આપણામાં જોમ અને ઉત્સાહ આવે છે, કામ કરવામાં દિલ ચોટે છે. કામ સરળ અને વેગીલું બનતું જાય છે.

તમો શું કરવા મુંઝાવ છો ?

ગમે તેવો મુશ્કેલી ભરેલો સમય અશાન્તીમાં પસાર કરવો હોય તો વસાવો ઓકલ્ટ સાયન્સના આધારે તૈયાર કરેલી અમારી "ઓકલ્ટ રીંગ" આ રીંગ પહેરનાર માણસ ગમે તેવી મુશ્કેલીમાં હોય તો તે મુશ્કેલીમાંથી મુકત થઈ જાય છે.

સંતાન ન થતા હોય તે પણ થાય છે. ઘણા કલેશ કંકાસને નાબુદ કરે છે. કોર્ટ દરબારના ઝઘડાઓમાં ફતેહ મળે છે. આ ઉપરાંત અસાધ્ય રોગો સારા કરવાનો ગુણ ધરાવે છે છતાં પણ કિંમત રૂ. ૧૫) છે. માટે તમારી આંગળીનું માપ આપીને લખો:—

ધી દ્રસ્ટવર્થ એસ્ટ્રોલોજીકલ એન્ડ રીચર્સ બ્યુરો.
૩૦૪ વીઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ મુંબઈ નં. ૪. મુંબઈ

જીવવા માટે ખાઈએ છીએ.

આપણે જીવવા માટે ખાઈએ છીએ, ખાવા માટે જીવતા નથી એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કેટલાક માણસોને ભૂખ લાગે યા ના લાગે નક્કી કરેલા સમયે ખાવાને જોઈએ જ છે. પરિણામ અપચો અથવા કબજીયાતમાં આવે છે. આગળ વધતાં તેમાંથી હઠીલા દરદો પેદા થાય છે. શ્રીમંતો–ગૃહસ્થોના ઘરોમાં દિવસમાં ચાર વાર ખાવાનું જોવામાં આવે છે. સવારમાં ચા સાથે નાસ્તો લેવાય છે. અગીઆર વાગે દાળ–ભાત–રોટલીનું ભોજન, પાછું બપોરે ત્રણ કે ચાર વાગે નાસ્તો અને ચા, અને સાંજના વાળું તે ઉપરાંત રાતના સુતા પહેલાં દુધ. વધારે ખાવાથી શરીરનો વિકાસ જલદી થાય, વધુ ઘી અને દુધ લેવાથી શરીરમાં લોહી અને માંસનો જલદી વધારો થાય એમ નથી. પાચન શક્તિ કરતાં વધારે ખાવાથી ભોજન પચતું નથી. અપચો થાય છે અને એ અપચો એ ઝેરી ચીજ છે. છતાંય સમાજ અજ્ઞાનતામાં અથડાય છે. આપણા ઘરોમાં કોઈને ભૂખ લાગી હોય યા નહિ પણ રસોડું ચાલુ થયું હોય, રોજનો નીયત સમય થયો હોય એટલે તેને ખાવા માટે કહી જ દેવામાં આવે છે. વધુ ખોરાક જઠર પાસે જતાં તે શક્તિહીન બની જાય છે એ યાદ રાખવું જોઈએ. રસોઈ અને ભોજનનું કામ સ્ત્રીઓનું છે. સ્ત્રીઓએ પોતાને માટે અને પોતાના કુટુંબીજનો માટે કાળજી લેવી જોઈએ ભોજનમાં અથવા ભૂખ ન હોય ત્યારે ભોજન લેવામાં કાંઇ ગરબડ થઈ તો ભોજન લેનાર સાથે તે કુટુંબની સ્ત્રીને પણ હેરાનગતિ ભોગવવી પડે છે. પતિ અથવા બાળક માંદુ પડતાં તેની માવજત સ્ત્રીએ જ કરવાની હોય છે. અપચો થયો હોય તો, તરસ ન લાગે તો પણ થોડી થોડીવારે પાણી પીતા રહેવું જોઈએ. પાણી પીતાં પેટમાંનો મળ ઢીલો થશે અને અપચો દૂર થશે ભોજન આપણને જીવન આપે છે, તેને વિષમય ના બનાવો ભૂખ લાગે તો જ ભોજન લો! ભૂખ લાગી હોય તેટલું જ જમો. સારી ચીજ હોય અને ખાખા કરવી એ પેટ માટે લાભદાયી નથી, ખાવાનું ભૂખ અનુસાર ખાવું જોઈએ, ઈચ્છા અનુસાર નહિ. ભૂખથી વધુ ખવાય તો પેટમાં અપચો થાય. ખાવાની ચીજ ગમે તેટલી પૌષ્ટિક હોય, સ્વાદીષ્ટ હોય પણ ભૂખથી કદી વધારે ખાવી જોઈએ નહિ. સ્ત્રીઓએ બાળકો તરફ ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. બાળકો ગમતી ચીજ વધારે ખાઇને માંદા પડે એમાં સ્ત્રીઓને જ હાડમારી વધશે.

સ્વાસ્થ્યની રક્ષા માટે શાકભાજીનો ઉપયોગ વધુ કરવો જોઈએ. બધી જાતના ફળો ખાવા જોઈએ જે ફળો કાચા મળે છે તેને કાચાજ ખાવા જોઈએ. અનાજમાં ઘઉં, ચણા, જવ, ચોખા વગેરે પૌષ્ટિક છે. દુધ દહીં, મહી, માખણ ઘીનો વપરાશ વધારવો જોઈએ.

મેંદો, બારીક લોટ, મશીનમાં પીસેલો લોટ આરોગ્યને નુકશાનકારક છે, પવન ચકી અને ફ્લોર મીલોના તૈયાર આવતા લોટ; ભોજનમાં વધુ ગરમ–તેજાનાના મસાલા, બજારની મીઠાઈઓ અને ચવાણા ઘરની વાસી બનેલી ચીજો એ આરોગ્યને નુકશાનકારક છે. આવી ચીજોનો વપરાશ બંધ કરવો જોઈએ.

ભોજન જલદી કરવામાં જઠરને ભારે મહેનત પડે છે. ભોજન ધીમે ધીમે અને ખુબ ચાવીને કરવું જોઈએ. ભોજન સાથે પાણી ઓછું પીવું, પણ ભોજન બાદ એક કલાકે પાણી પીવું. પેટને દબાવીને ભોજન કરવું નુકશાનકારક છે. ભોજન કરીને તરત નહાવું નહિ. ભોજન બાદ તરત વ્યાયામ કરવાથી શરીરને નુકશાન પહોંચે છે. લીધેલું ભોજન પચે નહિ તે પહેલાં ફરી જમવું નહિ.

કોઈપણ જાતનો નશો સ્વાસ્થ્યને હાનિકારક છે શરાબ, ભાંગ, અફીણ, ચા, કોફી, બીડી, સીગારેટ, ખાવાપીવામાં તમાકુ અને પાન નુકશાનકારક છે. આ ચીજો શરીર સાથે મનને પણ ખરાબ કરે છે.

સ્ત્રીઓ અને વ્યાયામ

સ્ત્રીઓએ વ્યાયામ કરવો જોઈએ કે નહિ એ

આજે એક પ્રશ્ન છે અને જો વ્યાયામ કરવો જરૂરી હોય તો કયા પ્રકારનો વ્યાયામ તેમના સ્વાસ્થ્ય અને સુંદરતાને લાભદાયી છે તે જાણવો જોઈએ.

આપણાજ દેશમાં નહિ, બીજા દેશોમાં પણ સ્ત્રીઓના વ્યાયામ માટે કોઈ પગલાં ભરાયેલા નથી. સ્ત્રીઓને પુરૂષોના હરેક કામથી અલગ રાખવામાં આવતી હતી. પણ હવે સમય બદલાયો છે. આજે જગતના બધા જ દેશોમાં સ્ત્રીઓ આગેકૂચ કરી રહી છે પોતાની ઉન્નતિ કરી રહી છે. સ્ત્રીઓની ચારે બાજુએ શાસ્ત્રો અને પુરુષોએ મૂકેલા બંધનો ઢીલા થવા લાગ્યા છે ! સ્ત્રી શિક્ષણ વધવા માંડયું છે, જીવનનું જેટલું જ્ઞાન પુરુષોને હોવું જોઇએ તેટલું જ જ્ઞાન સ્ત્રીઓને હોવું જોઈએ એમ સ્ત્રીઓ સમજવા લાગી છે, તે સાથે પુરુષોએ તે કથનનો સ્વીકાર કરેલો છે !

આજે સુધારણા અને વિજ્ઞાનની મદદ વડે સ્ત્રીઓના કામ હળવા બન્યા છે. ઘરકામમાંના અનેક કામો જેમાં સ્ત્રીઓને સ્વાભાવીક રીતેજ વ્યાયામ મળી રહેતો હતો તે કામો દૂર થવા માંડયા છે એટલે જ સ્ત્રીઓ માટેના અલગ વ્યાયામનો પ્રશ્ન ઉદ્દભવે છે ! વ્યાયામ રમતો દ્વારા મળી શકે છે. રમતો પણ જીવનને જરૂરી છે. રમતો આજે વધુ લોકપ્રિય થવા માંડી છે રમતો દ્વારા જીવન પ્રફુલ્લીત બને છે, આત્મા બળવાન બને છે દિલ મજબુત બને છે. આ બધું જીવનમાંથી અલગ કરવામાં આવે તો માનવી મડદું જ બની જાય! આથી તેનાથી બચવાની ઉત્તમ દવા રમતો છે.

આમ સ્ત્રીઓને તો આજે પણ તેમના ગૃહકાર્યમાં વ્યાયામ મળી રહે છે. શહેરમાં મધ્યમ વર્ગની મોટા ભાગની સ્ત્રીઓને પણ તેવો જ વ્યાયામ મળી રહે છે. પણ શ્રીમંતો અને અફસરોની પત્નીઓ અને પુત્રીઓને વ્યાયામની જરૂર રહે છે. જે સ્ત્રીઓને ગૃહકાર્યમાં વ્યાયામ મળતો નહોય તેમણે રમતો રમવી જરૂરી છે. સલાહ ભરેલી એ વાત છે રમતો દ્વારા જીવ બહેલાય છે. મનોરંજન થાય છે, ખૂબ હસવાનું મળે છે અને ખેલદીલીની ભાવના જાગે છે રમતો એક પ્રકારનો હળવો વ્યાયામ છે.

આજે સ્ત્રીઓ ટેનીસ અને ફુટબોલ રમતી જોવામાં આવે છે. ક્રિકેટ રમતી પણ સાંભળી છે. નાની છોકરીઓ માટે આજે બાળવર્ગમાં જે રમતો રમાડાય છે તેનો પ્રચાર કરવો જરૂરી છે. બટાકા-ચમચાની રમત, ગોરશાહ, આંધળી સીટી, કોડામાર, ઉંદર બિલાડીની રમત, ખુરસી પકડવી, સીધી કૂદ, દોરડું ખેંચવું વગેરે રમતો છોકરીઓને આનંદ આપવા સાથે હળવો વ્યાયામ પણ આપી જશે. આ રમતો આજે શાળાઓમાં જે નામના મેળવી ચૂકેલી છે, તેથી અત્રે તેને વિસ્તારથી બતાવતો નથી.

આજની સ્ત્રીઓ અને નૃત્ય

હાલમાં સ્ત્રીઓએ નૃત્ય શીખવું જોઇએ કે નહિ તે એક ચર્ચાસ્પદ પ્રશ્ન બનેલો છે. આપણા દેશમાં સંયુક્ત કુટુંબની ભાવના અને દેશમાં વેરવિખેર પડેલાં અસંખ્ય ગામડાઓમાં સ્ત્રીઓને નૃત્યની તાલીમ ક્યાંથી મળી શકે? મોટા શહેરોમાં નૃત્ય જોવામાં આવતા હતા, પણ મોટે ભાગે તે ધંધાદારી હતા, કેટલેક અંશે તેમાં અશ્લીલતા પણ આવતી હતી તેથી નૃત્યને નાચનું હલકું નામ આપી અવગણવામાં આવેલું છે.

વ્યાયામના અનેક પ્રકારોમાં નૃત્ય એ પણ એક પ્રકાર છે-સાધન સંપન્ન અને સુંદર સ્ત્રીઓએ નૃત્યની તાલીમ લેવી જોઈએ. નૃત્ય જો શોખને માટે શીખવામાં આવે-કમાવાની ભાવનાને દૂર કરવામાં આવે તો નૃત્ય કરનારને તેથી ફાયદો થશે.

આપણા દેશમાં પહેલાં શ્રીમંત-અમીર-ઉમ-

એજન્ટો નીમવાના છે

આ માસિક પત્રનું છૂટક વેચાણ કરી શકે તેવા એજન્ટો દરેક ગામમાં જોઈએ છે. વધુ માટે કાર્યાલયમાં લખવું.

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય
લજપતરાય રોડ, વીલાપારલા
અને પીરમશાહ રોડ—અમદાવાદ.

રાવો અને રાજા મહારાજાઓને ત્યાં નૃત્યની તાલીમ અપાતી હતી. મહાભારત અને બીજા કેટલાંક પ્રાચીન કથાના પુસ્તકોમાં તેના દાખલા જોવામાં આવે છે. હાં, ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગ તે 'કિંમતી' શોખ પૂરો પાડી શકતા નહિ, અને તેથી તે એક હલકો ધંધો ગણવામાં આવ્યો. હલકી મનોવૃત્તિવાળી સ્ત્રીઓએ તે કાર્ય હાથમાં લઈ ધંધાર્થે નૃત્યો કરવા માંડ્યા.

એકંદરે નૃત્ય સ્ત્રીના શરીરને સુંદર તાલીમ આપે છે. વ્યાયામ કરવાથી શરીર કઠણ બની જાય છે પણ નૃત્ય વડે સ્ત્રીની સુંદરતામાં ઓર-વધારો થાય છે. તેનું શરીર સુડોળ બને છે. આજે શ્રીમંતોના ઘરોમાં નૃત્યની તાલીમ દાખલ થઈ ગઈ છે, અને તે નૃત્યને વેશ્યાના નૃત્ય સાથે સરખાવવામાં આવતું નથી. સીનેમા અને નાટકોમાં પણ આજે નૃત્યને અગ્રસ્થાન મળવા લાગ્યું છે જાહેર મેળાવડા, મનોરંજન કાર્યક્રમોમાં તે વિના શુષ્કતા જણાય છે નૃત્યનું મહત્વ દિવસે દિવસે વધતું જાય છે.

સ્ત્રીઓમાં મુખ્ય ત્રણ ગુણ : કોમળતા, મધુરતા અને આકર્ષણ, ઇશ્વરનું એ પ્રદાન છે. જે ભગવાને તેને જન્મ આપ્યો છે તેને ગુણ પણ આપ્યા છે. જે સ્ત્રી તેના તે ગુણોને વિકસાવે છે તેને ભગવાન પણ સહાય આપે છે.

નૃત્ય કરવાથી સ્ત્રીના શરીરમાં કોમળતા આવે છે તેના શરીરના એક એક અંગ સહજમાં વિકસે તેની સુંદરતામાં વધારો થાય છે. નૃત્યથી સ્ત્રીનું શરીર એક સરખી રીતે સુડોળ બને છે. નૃત્ય કરવાથી શરીર નિરોગી પુષ્ટ બને છે. નૃત્ય વડે સ્ત્રી કોમળ અને મધુર બને છે તે સાથે સાથે તેનું જીવન પણ કોમળ અને મધુર બનતું જાય છે

હિંદુસ્તાનની અગ્રગણ્ય નૃત્યકા મીસ મેનકા જણાવે છે કે ભારતીય નૃત્ય ઘણા ઉંચા દરજ્જાનું છે. સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓએ નૃત્ય શીખવું જોઈએ આપણા પૂર્વજોએ પણ નૃત્યનું મહત્વ બતાવેલું છે. બ્રહ્માજીએ નૃત્યનો પરિચય ભરત મૂનિદ્વારા કરાવેલો નાટ્યશાસ્ત્રી નામનો ગ્રંથ બ્રહ્માજીએ લખાવેલો છે તેમાં બતાવેલી રીતે જ નૃત્યના પ્રકારો આજે ચાલે છે. પ્રાચીન સમયમાં નૃત્યને ધાર્મિક રૂપ અપાયું હતું દેવમંદિરોમાં નૃત્ય થતા હતા. ગાંધર્વો અને અપ્સરાઓના નૃત્ય આજે પણ આપણે વાંચીએ છીએ બીજા દેશોના શ્રેષ્ઠ નૃત્ય નિષ્ણાતો જણાવે છે કે જગતના નૃત્યોમાં ભારતીય નૃત્ય સર્વશ્રેષ્ઠ છે. તાંડવ અને ગર્વાનૃત્ય આજે પણ મોહિત કરી જાય છે.

સ્ત્રીની તંદુરસ્તી-દેશની રક્ષા

દેશ અને સમાજની સામાજીક, આર્થિક અને રાજકિય ઉન્નતિ સ્ત્રીના સ્વાસ્થ્ય વિના અશક્ય છે, સ્ત્રીના સ્વાસ્થ્ય અને તંદુરસ્તી જાળવવા-બગડતા હોય તો સરળ રીતે તાકીદે અટકાવવા એ સમાજ અને દેશની ફરજ છે. આજની સ્ત્રીઓ સુંદર દેખાવા અનેક પ્રયત્નો કરે છે બજારમાંથી વેચાતા લાવેલા અનેક "થીંગડા" મારે છે, પણ તેઓ તંદુરસ્ત બનવાનો પ્રયત્ન કરતી નથી. તંદુરસ્તી અને સુંદરતા વચ્ચે અંતર નથી. બન્નેને ગાઢો સંબંધ છે સ્ત્રીઓ પોતાના ગૃહકાર્યમાં જ રચીપચી રહે તો તેને અલગ વ્યાયામની જરૂર રહેતી નથી. અને સ્વાસ્થ્ય ના બગડે તો સુંદરતા ટકીજ રહે એ કુદરતી છે.

દરેક સ્ત્રીએ એ સમજી લેવું જરૂરી છે કે પોતે એકજ નથી, પોતે સમાજ અને દેશના ઘડતરનો એક કાંગરો છે જેટલી તેની તબીયત નબળી હશે તેટલો જ સમાજ અને દેશનું ઘડતર નબળું થશે. સ્ત્રીઓએ પોતાના કુટુંબીજનોના સ્વાસ્થ્ય માટે જરૂર કાળજી રાખવી જોઈએ.

એજન્સી જા. ખ. ની આપવાની છે

૮૯ વર્ષ થયાં આ ચાલતું માસિક પત્ર છે, તેમાં જા. ખ. કામ સારૂં કરનાર એજન્ટો જોઈએ છે. વધુ માટે રૂબરૂ મળો અગર લખો.

'સ્ત્રીબોધ' કાર્યાલય
લજપતરાય રોડ બંગલો નં. ૨૧
વીલાપારલા (વેસ્ટ)
અને પીરમશારોડ, અમદાવાદ.

"ધૂની"

લે:-શ્રી રસિકલાલ દેસાઇ

અજબ હતો એ અને એની ગાવાની શક્તિ, સૌ કોઈ એને ધુનીના ઉપનામથી જ બોલાવતા. છતાંય એની મશ્કરીને તે જરાય ગણકારતો નહિં. એના મગજમાં તો એકજ ધુન હતી કે " સંગીતની કલાને પૈસા મેળવવા માટે કદીયે વેચવી નહિં." એના મંતવ્ય પ્રમાણે જ એ આચરણ કરતો. એને સીતાર, દીલરૂબા, વાયોલીન અને હારમોનિયમ જેવાં વાજીંત્રો દરરોજનાં રમકડાં થઇ પડયાં હતાં.

છતાંય એ મીલમાં નોકરી કરતો. નોકરી બદલ એને માસિક રૂપીયા પંદર જ મળતા. માંડમાંડ તે પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરતો. આવા ટૂંકા પગારમાં સારાં, સ્વચ્છ અને સુઘડ મકાનોમાં કયાંથી રહેવાનું મળે? તેથી તે મીલમાલીકે બંધાવેલી ગંધાતી અને મચ્છરોના તીણા સંગીતમય વાતાવરણવાળી ચાલીમાં ભાડે રહેતો હતો.

અત્યારે એ 'વાયોલીન' વગાડવાની ધુનમાં ને ધુનમાં શહેરના સ્વચ્છ રસ્તાઓ અને ધમાલીઆ વાતાવરણને છોડતો ફૂટપાથ પર થઇને ચાલ્યો જતો હતો. મીલમાં સખ્ત મજૂરી કરી થાકી ગયો હતો છતાંય તેને ઘેર જવાને ઉતાવળે પગલે ચાલવું પસંદ કર્યું હતું. શહેરી વાતાવરણ છોડી પાછો એ પોતાના ચિરપરિચિત વાતાવરણમાં દાખલ થયો. ત્યાં આવતાં જ એના મનને શાંતિ વળી, પણ બધે અંધકાર જ હતો. ચાલીમાં એક ઝાંખો ઝાંખો દીવો આછો પ્રકાશ ફેંકતો હતો. એ પ્રકાશને આધારે એણે પોતાની ઓરડી આગળ આવી બારણાને ટકોરા માર્યા.

અંદરથી ધીરો અવાજ આવ્યો "કોણ?"

"એ તો હું મોહન!" એણે જવાબ આપ્યો.

"જા તો રામુ મોટાભાઈ આવ્યા છે. જરા કમાડ ખોલી દે." મોહને ફરીથી તે અવાજ સાંભળ્યો. ત્યારે એને માંદગીને બિછાને પડેલી પોતાની વિધવા બહેન યાદ આવી. બહેનની યાદ આવતાં જ તેની દવાનો પ્રશ્ન માથે ઝઝૂમવા લાગ્યો.

કમાડ ખુલ્યું એટલે તે ઓરડીમાં દાખલ થયો અને પૂછ્યું "બહેન આજ કેમ છે?"

"ભાઇ! મને તો હવે આરામ થાય એમ લાગતું નથી."

"બહેન તું એમ ન બોલીશ. જરૂર તને મટી જશે." મોહન ખરા અંતરથી આશીર્વાદ આપતો હતો. પણ તેને ખબર હતી કે બહેનને તાવનું પ્રમાણ ઘણું જ વધારે રહે છે અને તેમાંથી 'ટાઇફોઇડ' થઇ જવા સંભવ છે.

"ઠીક. ભાઇ ઈશ્વર જાણે પણ આજ બજારમાંથી શું લાવ્યો છે?"

"કાબુલી ચણા, મમરા અને તારે માટે દાડમ, સંતરા વગેરે" એમ કહી મોહને બુમ પાડી "અરે રામુ! ઓ મધુ! ચાલો તમને કંઈ કંઇ ખાવાનું આપું"

મોહનનો અવાજ સાંભળી ગોદડાંમાં મોઢું ઢાંકી સુઇ ગએલાં બિચારાં બાલુડાં-માતા વિહોણાં બાળકો દોડી આવ્યાં. મોહને તેમને ખાવાનું વ્હેંચી આપ્યું. એટલે રામુ જરાક ઉત્સાહમાં આવી ગયો અને બોલવા લાગ્યો "મધુ જો આપણા મોટાભાઈ કેવા સારા છે તે દરરોજ સારું સારું ખાવાનું લાવે છે."

"હા...હા...મોટાભાઈ તમે દરરોજ લાવશો ને?" નિર્દોષ બાળકો મોહનનું હૃદય કયાંથી જાણે?

લાવેલા ખાવાનામાંથી મોહને થોડુંક ખાધું અને બિછાને પડેલી બહેનને કહ્યું "અને બહેન તું પણ આ મેવો લે."

"ભાઈ તું આવો ખર્ચ કેમ કરે છે ?"

"બહેન તારા કરતાં ખર્ચ વધારે છે. તું ન હોત તો આ તારા અભાગી ભાઈનાં માતા વિહોણાં બાળકોને કોણ સંભારત ?" મોહને ગળગળા થઈને જવાબ આપ્યો. બહેન નિરૂત્તર રહી.

આમ સુખદુઃખે આ કુટુંબ પોતાના દિવસો વિતાવતું હતું.

બાળકોને સુવાડયા પછી મોહને વાયોલીનને હાથમાં લીધી, અને રાત્રીના અંધકાર ભેદતા સુર રેલાવવા માંડ્યાં.

"ભાઈ ! તું તો ઘણું જ સરસ વગાડે છે હોં !" બહેને મોહનની તારીફ કરી.

"ઓહ...બહેન હજુય તું જાગે છે !"

"હા ભાઈ તારું સંગીત સાંભળવાને.".

"તો ચાલ તારી ઉંઘમાં હું જરાય ખલેલ નહિ પાડું" એમ કહી મોહને વાયોલીનને એક મીઠું ચુંબન લઈ પેટીમાં પધરાવી દીધી. અને પોતે પણ નિદ્રાદેવીને ખોળે માથું મૂકી સુતો.

ભાગ્યે જ કલાકેક વીત્યો હશે ત્યાં તો બહારથી ખુબ કોલાહલ આવવા લાગ્યો. અવાજ સાંભળી મોહન સફાળો બેઠો થઈ ગયો અને જોયું તો સામેની ઓરડી ભડભડ સળગતી હતી અને અગ્નિની ઝાળ પોતાની ઓરડીના એક ખૂણાને લાગી ગઈ હતી. તે ગભરાયો અને ઉતાવળથી પોતાનાં બાળકો તથા વાજીંત્રોને લઈને નીચે ઉતરી સહીસલામત જગ્યાએ મુકી આવ્યો. અને તેની બિમાર બહેનને બચાવવા તે ઉપર દોડી આવ્યો ત્યારે તો તેની બહેનની પથારીની આજુબાજુ અગ્નિ ફરી વળ્યો હતો અને ઉપર સળગતાં પાટીઆં જોયાં તેની બહેન આ અગ્નિમાં જોઇ શકાતી નોતી. આવું કારમું દૃશ્ય જોતાંજ મોહનના પગ ઢીલા થઈ ગયા પણ નિરાધાર બાળકોના વિચારે તે સહજ કઠણ થયો અને ખાલી હાથે પાછો આવ્યો. નીચે આવતાંજ તેની આંખે અંધારાં આવી ગયાં. અને તે બેભાન અવસ્થામાં જમીન ઉપર ઢળી પડયો.

જ્યારે તેને ભાન આવ્યું ત્યારે તેને ખબર પડી કે તે દવાખાનામાં સૂતો હતો. જરાક નજર ફેરવતાં તેનાં બન્ને બાળકો બહાર ઓટલા પર રમતાં દેખાયાં પણ તેની હેતરવી બહેનનું આવું કારમું બલિદાન યાદ આવતાં તે રડી પડયો.

"એ ભાઈ તમે રડશો નહિ" એક પરિચારિકાએ કહ્યું.

મોહનને તેની બહેનના જેવો સૂર સંભળાયો ત્યારે એણે ઉંચું જોયું. તેણે હાથમાં ખાવાની તાસક લઈને ઉભેલી પરિચારિકાને જોઇ. તે બોલ્યો, "બહેન મારાં બાળકોને ખાવાનું આપ્યું ?"

"હા તેમણે હમણાં જ ખાધું."

"અને બહેન મારા વાજીંત્રોની ખબર છે" ધુની મોહન એના જીવન સાથી બની ગયેલા વાજીંત્રોને યાદ કર્યાં.

"તે બધુંય ઓફીસમાં છે. ત્યાંથી લઈ શકશો."

આ સાંભળી મોહને શાંતિથી જમવા માંડયું..

પછી બે ત્રણ દિવસમાં જ મોહનને આરામ થઈ ગયો એટલે દવાખાનામાંથી રજા મળી.

મોહન લથડતે પગલે તેના વાજીંત્રો અને બાળકોને લઈને પોતાની ચાલીના રસ્તે જવા લાગ્યો. આગળ આવતાં જ તેને પેલું કારમું દૃશ્ય યાદ આવ્યું. છતાં ય ધીરજ રાખી ત્યાં આવી પહોંચ્યો. પણ કમભાગ્યે એ રહેતો હતો એ ભાગ બધો જ બળીને ખાખ થઈ ગયો હતો. વળી સહીસલામત ભાગ હતો ત્યાં રહેવા જેટલીય જગ્યા નહોતી. મોહનને એ લોકોની દયા યાચવાનું રૂચ્યું નહિ. કારણ તે સમજતો હતો કે "જ્યાં પેટ પૂરતું ખાવાનું ન મળે, જ્યાં બાળ બચ્ચાંને ખાવા માટે ચુંટીઓ ખણવી પડે ત્યાં ઉદારતાના સહજ અંશની પણ આશા ક્યાંથી રાખી શકાય ? તે જાતે જ ગરીબ હતો, એણે ગરીબોનાં દુઃખો જાણ્યાં હતાં—અનુભવ્યાં હતાં.

છતાંય એણે શ્રીમંતો પાસે દયા ન યાચી. કારણ એ મુડીવાદીઓને ગરીબોના દુઃખોની લેશ પણ

પરવા હતી નહિં. તેમને બારણે ભીખ માગવા જતાં ભૈયા પાસે ધક્કા મરાવવા તૈયાર થનાર શ્રીમંતોમાં દયાભાવ ક્યાંથી હોય? અને એજ કારણે એના મીલ માલીકે તેને નોકરીમાંથી રજા આપી 'દાઝયા ઉપર ડામ દેવા' જેવું કર્યું હતું.

હવે તેને બે ટંક ખાવાનો પ્રશ્ન થઇ પડ્યો. તે જાણતો હતો કે તેની પાસે સંગીત સિવાય બીજી કોઇ કલા નહોતી. અને સંગીતનો પૈસા મેળવવા તે કદીય ઉપયોગ ન કરતો. તેને મન સંગીત એટલે દુઃખી હૃદયને દિલાસો આપનાર હતું. અને ખરેખર હતું પણ તેમજ. તેની પત્નીના મરણથી ઉત્પન્ન થયેલા શોકને દૂર કરવા એણે સંગીતમાં સાંત્વન શોધ્યું હતું. આજ તેને કપરા દિવસો જોવા પડયા. તેનાં નિર્દોષ બાળકો ક્યાં સુધી ભૂખે ટળવળે? રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં રામુએ કહ્યું,

" મોટાભાઈ! મને બહુ ભૂખ લાગી છે. "

" મોટાભાઈ, હવે તમે પહેલાના જેવું ખાવાનું કેમ નથી લાવતા?" મધુએ પણ તેવા જ ભાવથી કહ્યું.

મોહન નિરુત્તર રહ્યો. ત્યારે રામુએ રડવું શરૂ કર્યું. મોહનનું હૃદય પીગળવા માંડયું. અંતે તેણે ગાવાનો નિશ્ચય કર્યો અને પાસે જ એક રેસ્ટોરાં હતી ત્યાં ફૂટપાથ પર બેસી એણે વાયોલીન પર કરૂણ સંગીત છેડયું. પણ ધન કમાવવાની લાલચે બેઠેલા શેઠીઆના દિલમાં ગરીબોનાં દર્દ સમજવાની શક્તિ ક્યાંથી હોય? પણ એની રેસ્ટોરાંમાં "દયા એ મનુષ્યની માનવ દૌલત છે" એવાં એવાં ઘણુંયે સૂત્રો ટાંગેલાં હતાં.

મોહનના કરૂણ સંગીતનો અવાજ તેના કાને પહોંચ્યો નહિં. તે પોતાની આગળ વધેલી ફાંદ ઉપર હાથ ફેરવતો ફેરવતો ફૂટપાથ ઉપર આવીને કહેવા લાગ્યો. "ઉઠ રે! સાલે ઉલ્લુ! ચલે આયે. વાયોલીન લે કે. ક્યા કુછ ધંધા બંધા મિલતા હૈ યા નહિં."

પ્રત્યે તો જરા નજર કરો" મોહન આજ પહેલી વાર કરગરી પડયો.

પણ તેનો અવાજ સાંભળવા માટે ત્યાં કોઈ જ ઊભુ ન હતું, છેવટે થોડે દૂર જઇ તેણે બીજું ગાયન છેડયું. સંગીતના અજબ સૂર સાંભળી લોકોને ભારે ઠઠ જામી. સંગીત પુરું થતાં જ મોહને યાચના કરી "ભાઈઓ આ નિરાધાર બાળક માટે દયા હોત તો કંઈ આપો." એટલે ધીમે ધીમે બધા વિખરાવા લાગ્યા.

મોહને જોયું તો તેની કમાણીમાં માત્ર એક જ પૈસો હતો. એક પૈસો પણ મળેલો જોઈ તે ખુશ થયો અને બાળકો માટે ચણા ખરીદી લાવ્યો. બાળકોને ચણા ખાતા જોઇ તેને અપૂર્વ આનંદ થયો અને વળી તેણે સંગીતથી પોતાની આંતરતૃષા છીપાવવા ગાવા માંડયું....."

"દુઃખ કે સબ દીન બીતત નાહિં......"

(અસ્તુ.

સ્ત્રીબોધ માસિક પત્રના

જાહેર ખબરના ભાવ

એક માસ

૧ પાનું	રૂા. ૫૦-૦-૦
૦ાા પાનું	રૂા. ૩૫-૦-૦
૦ા પાનું	રૂા. ૨૦-૦-૦

ટાઇટલ-એક માસ

ટાઇટલ પાનું ૧	?
" " ૨	?
" " ૩	?
" " ૪	?

ટાઇટલ પાનું ૧-૪ હુ કલર અગર ઓફલરમાં છપાય છે. અને ૨-જું એક કલરમાં છપાય છે. તેના ભાવ માટે રૂબરૂ મળી ખુલાસો કરવો.

લખો:-

સ્ત્રીબોધ કાર્યાલય-ચીલાપારલા.

સ્વ૦ પૂ. કસ્તુરબા ગાંધી

નારી એટલે સૃષ્ટિનું સર્જનતત્વ. માનવ જાતિનાં વિકાસની સંચાલન શક્તિ ટુંકમાં પદાર્થોની જીવન-શક્તિ એજ વિશ્વનું નારીત્વ, એને પ્રકૃતિ કહો, નેચર Nature કહો, ગમે તે કહો પણ એની દૃશ્ય અથવા અદૃશ્ય મદદ વગર જગતનાં પુરૂષ તત્વો પંગુ છે. બન્ને તત્વોનું સંમિલન એટલે જગતની સૃષ્ટિ.

એજ વ્યાપક નારીત્વ જ્યારે માનવ સમાજ સમક્ષ પ્રગટ થયું, ત્યારેજ-સૃષ્ટિનાં ઉષઃકાળમાં-હિન્દની આર્ય નારીએ તેનું મૂલ્ય આંકી લીધું હતું. સર્જન-શક્તિ એ તો નારીત્વની યથાર્થ ભાવના છે. એ આર્ય નારી જાણતીજ હતી. પણ એ સિવાય-બીજી જીવન-તત્વોની પ્રેરણા માટે માનવ જાતિનાં માનસિક ક્ષેત્રને પુષ્પિત કરવા માટે-આર્ય નારીએ જીવનમાં આદર્શોનાં છોડ વાવ્યા, એટલે આર્ય નારી વિશુદ્ધ પ્રેમ, ધાર્મિક ભાવના, અમિટ સહકાર, પ્રેરણા, ક્ષમા, સહનશક્તિ અને આદર્શોનું પ્રતીક બની, સાંસારિક-ભાવના સિવાય એના અન્તરમાં લાગણી, નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ, વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધાનાં ફૂલો ખીલી ઊઠ્યાં. એનાં જીવનની વાડીની સુગન્ધ પ્રાચ્ય અને પાશ્ચાત્ય દેશોને ખૂણે ખૂણે પ્રસરી ગઈ. આદર્શની, ત્યાગ અને તપસ્યાની ઉત્તમ કથાઓ આર્ય નારીએ રજુ કરી છે. હિન્દની નારી-

આર્ય નારીનાં આદર્શો.

લેખકઃ--શ્રી "રમાકાન્ત."

(यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः)

શક્તિ આગળ વિશ્વની સમસ્ત શક્તિ નિસ્તેજ છે.

આર્ય ઇતિહાસોમાંથી-રામાયણ મહાભારતમાંથી સીતા અને દ્રૌપદીનું ચરિત્ર કાઢી નાખીએ તો શું બાકી રહેશે!

રામને આદર્શ માનવ બનાવવામાં સીતાની તપસ્યા અને ત્યાગ કેટલાં અદ્‌ભુત હતાં. પુરુષને પૂર્ણ બનાવવા પ્રકૃતિ એ શું નથી કર્યું. દરેક પુરુષનું જીવન એટલે તેની પ્રેરક શક્તિનું માપ નારી જાતિ જે દેશમાં હોય એ દેશનાં આદર્શો સર્વ માન્ય કેમ ન હોય.

એનું એક ખાસ કારણ છે. નારીનાં આદર્શો સમાજિક દેખાવ માટે નથી. એ તો આત્માની વિશુદ્ધ પ્રેરણા છે.

પ્રકૃતિનાં નિયમ પ્રમાણે સર્જનોન્મુખ માનવ દામ્પત્ય સૂત્રમાં બંધાય એ સ્વાભાવિક છે, પણ સર્જનનું પ્રયોજન ગૌણ છે. ઉપનિષદ્ પ્રમાણે एकोऽहं बहु स्याम् प्रजायेयનો નિયમ અબાધિત સત્ય છે, પણ એ एकत्व અને बहुत्व ની ભાવના કરતાં નારીતત્વમાં વિશિષ્ટતા છે. आत्मविद् आत्मैव भवति પહેલાં ભિન્નમાં અભિન્ન ઉદ્ભવે. દ્વૈતમાં અદ્વૈત શક્તિ જાગૃત થાય તોજ નારીનું સર્જન પ્રયોજન ચેતન, અર્થસિદ્ધ અને આદર્શ છે.

એ અદ્વૈત ભાવના એટલે પ્રેમની ગંગા, જીવનનું મંગળમય-સંગમતીર્થ.

જ્યાં સુધી સમાજ-રચનાનો સંબન્ધ છે ત્યાં સુધી આદર્શોની દૃષ્ટિએ આર્ય નારીનું કાર્યક્ષેત્ર એનું ઘર છે-ઘરનો પ્રબન્ધ, સગવડ, વ્યવસ્થા, વ્યવહાર કળાત્મક સંનિવેશ, બાળકોનું પ્રારંભિક જીવન, વિભિન્ન પ્રકૃતિનાં સાંનિધ્યોનો સન્તોષ અને પતિનાં જીવનની સાંકળ તેનાં હાથમાં હોય છે. નારી માટે એથી વિશેષ દુનીઆનાં શિક્ષણ, સમાજ, સાહિત્ય કે આદર્શમાં કંઈ નથી. માનવહૃદય અપૂર્ણ યંત્ર છે.

લાગણીઓ તો વધતી જશે, પણ આર્ય નારીને મટિ તો બધી લાગણીઓ, બધી વિદ્યાઓ એના કળાપૂર્ણ આત્મ-મંદિરમાં છે.

અત્યારની બહારની દુનીઆમાં આદર્શ માત્ર દેખાવ પૂરતો છે. આદર્શને નામે શિક્ષિત જમાનો, વિલાસ, ઉન્નતિને નામે પરાધીન પતન, યુગ-ધર્મને નામે રેશન, શિક્ષાને નામે કલહ વરસાવે છે. બધું જ આંખ આગળ છે, જ્યાં સ્ત્રી નથી બની શકતી, પત્ની અને નથી બનતી તે પુરુષોચિત સાહસવાળી મહિલા.

આમ ઇતો ભ્રષ્ટસ્તતો ભ્રષ્ટઃ નાં ઘણાં ખરા ઉદાહરણો આપણી સમક્ષ રોજ રજુ થાય છે.

આદર્શ આર્ય નારીનાં મૂર્તિમન્ત સ્વરૂપ સમી સ્વ૦ માતા કસ્તુરબાનું જીવન પુનીત, પ્રેરક, અને આદર્શ તથા લોકોપયોગી સેવાધર્મમાં વીત્યું છે, એ આર્ય નારીએ ક્યાં શિક્ષણ લીધું હતું, છતાં પણ યુગાવતાર મહાપુરુષની પત્નીનું કર્તવ્ય પૂર્ણ કરી એમણે "આર્ય નારીત્વ"નું દષ્ટાન્ત રજુ કર્યું છે.

પ્લૅટફાર્મ પર કામ કરનારી નારી કરતાં ઘરમાં બેઠેલી, કપડાં સીવતી, બાળકોને પ્યાર કરતી નારી વધારે મહત્વપૂર્ણ કામ કરે છે.

સામ્યવાદનો યુગ છે, બધા સમાનાધિકારની વાત કરે એટલે આ અડધા અંગને પણ પોતાનો હક્ક માંગવો પડે છે, એકજ શરીરનાં અંગ માનીને આર્ય નારી અને પુરુષે ડાબા-જમણા અંગને પ્રેમ પણ આપવું જોઈએ. આ ભાવના જાગૃત થવાનું કારણ પુરુષો તરફથી ઉદ્ભવ્યું છે. જો પુરુષ ચાહે તો જીવનની સમસ્યાનો ઉકેલ લાવી શકે છે. આર્ય નારી ચાહે તો પુરુષનાં હૃદયને આત્મ-પ્રેમથી સુરભિત કરી શકે છે. જાણ્યે અજાણ્યે પુરુષ અને નારીનો સમાન અધિકાર સ્વયંસિદ્ધ છે, એ સનાતન બાહ્ય ઘટનાનો છે.

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

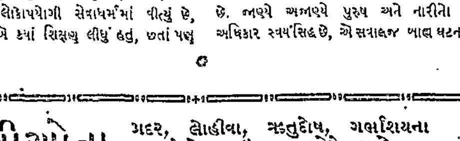

અકસીર છે. કિંમત બાટલી એકનો રૂા. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખોઃ—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી : ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટ:—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. : ગાંધીરોડ, અમદાવાદ.

--: વિદાય :--

શ્રી. શરદચંદ્ર નાન્દી

વરસોધી ઘરને ખુણે પડેલી લલિતા આજે સાસરે જવાની હતી. સવારના પહોરમાં ઉઠી કાકાના ઘરના કામમાં મન પરોવી દેતી લલિતા આજે અ-કથ્ય લાગણીઓ સેવી રહી હતી. ઊઠતાં જ દાતણ પાણીનો લોટો હાજર ન હોય તો તેને ગાળોથી નવાજતા કાકા પણ આજ શાંત હતા. લલિના તરફ સહાનુભુતી દર્શાવનાર એકજ તેની કાકી હતી. કંસાર પીરસતી વખત પણ આજે કાકીની આંખમાંથી અશ્રુઓ ટપકી રહ્યાં હતાં. તેના કાકાને ઉશ્કેરી લલિતાના બળતા જીવનમાં ઘી હોમનાર પાડોશીઓ પણ તેને વિદાય આપવા આવ્યાં હતાં. શિખામણના બે શબ્દ કહેવાને બહાને લલિતાના સમગ્ર દોષનો સરવાળો કરી પાડોશીઓ ઘેર જતાં રહ્યાં.

જન્મથીજ ગુલામી કરતા ગુલામને પણ પોતાના માલિકને છોડવો ગમતો નથી. સ્વતંત્રતા ગુલામીથી વધારે ડરે છે તો પછી બીચારી લલિતાનું શું ગજું ? ન્હાની સરખી બેગ લઈ સ્ટેશને જતી વખત કાકા કાકીને પ્રણામ કરતાં તેનાથી રડી જવાયું. કાકા કાકીની આંખો પણ ભીંજાઈ, અને લલિતાએ ગામનાં પરિચિત સ્થાનોને હૃદયવતે મને પ્રણામ કરી વિદાય લીધી.

ગાડી મુંબાઇ તરફ રવાના થઇ. ત્રીજા વર્ગના ડબાના એક ખુણામાં બેઠેલી લલિતા ગંભીરતાથી તેના જીવનનું પૃથક્કરણ કરી રહી હતી. બાર વર્ષની ઉમરે માતાપિતાના કારમા અવસાને તેને નિરાધાર બનાવી હતી. ૭ વર્ષ સુધી કાકાને ત્યાં રહી તેણે મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો. કમનસીબે એક વખત તેમાં નાપાસ થવાથી ભણતર તેણે પડતર મુક્યું હતું. બે દિવસ પહેલાં મુંબાઈ સ્ટીમર ઑફિસમાં કામ કરતા તેના પતિ દુર્ગેશનો પત્ર આવ્યો હતો. દુર્ગેશ લલિતાના ગામનો જ ૨૭–૨૮ વર્ષનો નવજવાન હતો. જ્ઞાતિમાં સૌથી વધારે ભણેલી લલિતા કેટલાંએ વર્ષથી તેનું ધ્યેય બની હતી. બી. એ. પાસ થતાંજ દુર્ગેશ લલિતાને પરણી ગયો હતો. લગ્નને બીજે દિવસે જ નોકરી ગળ્યાનો તાર આવવાથી, પછી લલિતાને બોલાવી લેશે એમ કહી, તે મુંબાઈ ગયો હતો. આજે ત્રણ વર્ષે તેણે લલિતાને પહેલી વખત જ બોલાવી હતી. પતિની યાદથી લલિતાનું વદન પુલકીત બન્યું. તેના ગંભીર અને ઘાટીલા મુખ ઉપર સ્મિતની આછી રેખા ચમકી ગઈ.

સેન્ટ્રલ સ્ટેશને ગુજરાત મેઈલ થોભ્યો. ડબામાંથી ઉતરી લલિતાએ સારેગ ,લોકના પોષાકમાં સજ્જ થઈ તેને લેવા આવેલા દુર્ગેશને શોધી કાઢયો. " આવી ગઈ ? " કહેતાંજ તેણે લલિતાનો હાથ પકડી લીધો, અને વાતો કરતાં કરતાં બન્ને જણાં ઘેર ગયાં.

બુટનો પગરવ સાંભળતાં જ દુર્ગેશની રૂમમાં ટેબલ ઉપર પડેલા એક કળામય ચિત્રમાં ઉંડેલી પીંછી ફેરવીને એક ખ્રીસ્તી યુવતી ઉભી થઇ ગઈ. દુર્ગેશ અને લલિતા આવી પહોચ્યાં હતાં.

' હલ્લો દુર્ગેશ, લઈ આવ્યાને ! " યુવતીએ સસ્મિત પૂછ્યું.

'બગલમાં જ છેને.' દુર્ગેશનો ટીખળી જવાબ આવ્યો.

દુર્ગેશની સાથે જ ઉભેલી લલિતા આ યુવતીને જોઈને અંજાઈ ગઈ હતી. તેના ઉભા રહેવાની તથા બોલવાની છટા લલિતાને બહુજ વિચિત્ર લાગ્યાં.

'આ મીસ જ્હોન છે, ચિત્ર કળામાં બહુજ પ્રવીણ છે.' દુર્ગેશે લલિતા તરફ જોઈ ખ્રીસ્તી યુવતીની ઓળખાણ આપતાં જણાવ્યું. મીસ જ્હોને પોતાનો જમણો કાળો હાથ લલિતા સામે 'શેકહેન્ડ' કરવા ધર્યો, પરંતુ લલિતા તો મૂંઢ જેવી ઉભીજ રહી. તેને કંઈજ સમજાયું નહિ. મીસ જ્હોને હસીને હાથ પાછો ખેંચી લીધો. દુર્ગેશનું સ્વાભિમાન ઘવાયું.

' હજી તેમને મુંબાઈની રીતભાતની ખબર નથી' કહી તે ખુરસી ઉપર બેસી ગયો; અને હોટલમાંથી આવેલા 'ટીફીન' તરફ આંગળી ચીંધી લલિતાને તેમાંથી ખાવાનું પીરસવા સૂચના કરી.

૭ માસ લલિતાએ દુર્ગેશની સાથે આનંદમાં વીતાવ્યાં, પરંતુ પછી ધીમે ધીમે દુર્ગેશ બદલાતો ગયો. લલિતા સમજી ગઈ કે ત્રણ વર્ષ ઉપર રહેલો

દુર્ગેશ તેનો તેજ રહ્યો ન હતો. છેલ્લા બે માસથી દુર્ગેશ મીસ જ્હોન સાથે વધારે પડતી છૂટ લેતો હતો. કેટલાએ દિવસ સુધી તે તેને ત્યાંજ પડયો રહેતો લલિતાને પોતાની સેવેલી સકળ ભાવનાઓ દફનાઈ જતી લાગી. તેના રચેલા ભાવી સ્વપ્નોના મિનારા તેને જમીનદોસ્ત થતા લાગ્યા, કેટલાક પુરુષોના સ્વભાવ ભ્રમર જેવો હોય છે. એક ફૂલમાંથી મધ ચુસી લઈ તુરતજ તેઓ બીજા ઉપર ઉડી જાય છે. પરંતુ ચુસીને છોડી દીધેલા ફૂલના મધની સાથે તેના જીવનનું હીર પણ ચુસાઇ જાય છે તેનું તેઓને બિલકુલ ભાન તથા પરવા રહેતાં નથી. દુર્ગેશ પણ તેવોજ હતો.

' આ મીસ જ્હોન કેમ તમારી પાછળ પડી છે ? તે તમારી કોણ થાય છે ?' લાગલાગટ ચાર દિવસ સુધી જ્હોનને ત્યાં રહી દુર્ગેશ ઘેર આવ્યો ત્યારે લલિતાએ ઘણા દિવસનો રોષ પ્રગટી નીકળ્યો.

દુર્ગેશ અગ્ની ઝરતી આંખે લલિતા સ્હામે જોઈ રહ્યો. પ્રશ્ન કરતી વખતે લલિતાની આંખમાં આવેલી વિજળી અદશ્ય થઈ ગઈ અને તેની જગ્યાએ આંસુ ઉભરાયાં. આંસુભર્યાં લલિતાનાં લોચન દુર્ગેશને હલાવી ન સક્યાં. આ પ્રશ્નની જ રાહ જોતો હોય તેમ દુર્ગેશ ગર્જી ઉઠયો.

' જો લલિતા, જ્હોનના સંબંધમાં કંઈ પણ બોલી તો...'

' તો શું કરશો ?' આંસુપૂર્ણ આંખોએ લલિતાએ દુર્ગેશ સામું જોયું. તેના મ્હોઢા ઉપર તીવ્ર વેદના હતી, તેના શબ્દોમાં સળગતા હૃદયની વેદના આહ હતી. ' એ તો તમને ગમે તેમ ચઢાવશે, તમે કેમ નિષ્ઠુર થાઓ છો ? હું તો તમારી પત્ની છું, બેગુનાના દિલને શું કામ આમ સતાવો છો ?'

એમ કહી લલિતા પાછી રડી પડી અને દુર્ગેશના ચરણ પકડવા આગળ જઈ શીશ નમાવ્યું. 'કોણ ચઢાવશે ?' દુર્ગેશ પગ પાછા લેતાં બરાડી ઉઠયો. પત્થરને પણ પીગળાવી નાંખે તેવા શબ્દો દુર્ગેશના હૃદયને સ્પર્શી શક્યા નહિ. તેના હૃદય ઉપર જ્હોનના આકર્ષણ રૂપ પત્થરદીલે કઠણ આવરણ ચઢયું હતું.

લલિતાનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ જતો જોઈ તેનું પણ ધુમવાયલું મગજ ભભુકી ઉઠયું.

' કોણ, તે પેલી જ્હોનડી, મારી શોક્ય ' વજ્રપાત જેવો લલિતાનો જવાબ દુર્ગેશના કાન ઉપર અથડાયો અને તેજ સમયે મીસ જ્હોને ' મારે શું છે, લલિતાબ્હેન ?' કહેતાં ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો.

જ્હોનનું અપમાન થએલું જાણી દુર્ગેશે તેના મગજ ઉપરનો કાબુ ગુમાવ્યો. કંઈ પણ ન બોલતાં તે સીધો લલિતા તરફ ધસ્યો અને ' નીકળ અહીંથી, કમજાત !' કહી લલિતાના આંસુથી ભીંજાયલા ગાલો ઉપર ઉપરાઉપરી ચાર પાંચ લપડાકો લગાવી દીધી.

' અરે દુર્ગેશ ' કહી જ્હોને તેને શાંત કર્યો, લલિતાને શિખામણના ચાર શબ્દો કહી તે દુર્ગેશને પોતાને ઘેર લઈ ગઈ અને લલિતા ત્યાંજ ફસડાઇ પડી.

\+ + +

બીજે દીવસે આવી દુર્ગેશે જોયું તો ઘરને તાળું લગાવેલું હતું, ઘરમાં ટેબલ ઉપર એક કાપલી પડી હતી તેમાં લખ્યું હતું ' હું જાઉં છું. હવે નહિ આવું. ' જ્હોન સાથે સુખેથી રહેજો ' નીચે લલિતાનું નામ હતું. તેણે દુર્ગેશના ઘરનો ત્યાગ કર્યો હતો, ચીઠ્ઠી જોતાંજ દુર્ગેશે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો.

કાકાને ત્યાં લલિતા પાછી આવી 'કેમ આવી' એ પ્રશ્ન પાડોશીઓમાં એક ચર્ચાનો વિષય થઈ પડયો. લલિતાએ જ્યારે બધીએ વાત માંડીને કાકા કાકીને કહી ત્યારે તેઓ ઉકળી ઉઠયાં. પરંતુ વખતના વહેવા સાથે તે વધુ ને વધુ અણમાનીતી બનવા લાગી. આપણા સમાજની તે વિશિષ્ટતા છે. પીયરમાંથી વિદાય લઈને ગએલી પુત્રી વિધવા યા સધવાના રૂપમાં સ્થાયી રહેવા માટે ઘેર પાછી ફરે તે આપણને ગમતું નથી દિવસે દિવસે તેના તરફ તિરસ્કારની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી તો પુત્રી નહિ પરંતુ આશ્રિતાના રૂપમાં તેને રહેવું પડે છે. લલિતાને તો માબાપ પણ હતાં નહિ, છેવટે કાકાના મહેણાં ટોણા અસહ્ય બનતાં એક રાત્રે તે નાસી છૂટી. તેનો વિચાર ફરી દુર્ગેશ પાસે જવાનો હતો. સ્ટેશને આવી તે મુંબાઈની ગાડીમાં

યુદ્ધનો અંત

છેલ્લાં ૭ વર્ષથી આપણે સૌ યુદ્ધના ભાર નીચે કચરાયલાં છીયે. શરુ શરુમાં તો આ ભારની અસર જણાતી નહોતી. પરંતુ છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી તો તે અસહ્ય થઈ ગયો છે. હા, યુદ્ધને લીધે બેકારી દુર થઈ ગઈ છે. થોડા ધંધા પણ વધ્યા છે. બહુ જ થોડા માણસોની કમાણી પણ વધી છે. પરંતુ સમગ્ર વસ્તિમાં મોંઘવારી અતિશય વધી ગઇ છે. અનાજની, કાપડની, દવાની, અને દરેક નાની કે મોટી ચીજ મેળવવાની મુશ્કેલી પારાવાર છે. સરકારી ભાવ નિયમન એક તરફ ચાલે છે. બીજી તરફ કાળા બજારો ચાલે છે. તે બેની વચ્ચે સામાન્ય માણસનો કેવળ મરો છે. એક તરફથી તપાસણી અમલદારોની ધાક અને તપાસણી છે. બીજી તરફ જોઈયે તે ચીજ મળતી નથી. ઘણાયે સજ્જનોને કાળા બજારનો આશરો નિરૂપાયે લેવો પડે છે. અને નિયમન થયેલા ભાવ કરતાં બેવડા તેવડા ભાવ આપવા પડે છે. કહેવું સહેલું છે કે કોઈ લેનાર ન હોય તો કાળા બજાર ચાલે જ નહિ, પરંતુ જરૂરીયાત હોય ત્યારે વાટ જોવી કેવી રીતે પરવડે! અલબત્ત જેઓએ કાળાં બજાર કર્યાં છે, જેમણે જરૂર વાળા લોકો પાસે દબાવીને ભારે ભાવ લીધા છે, અને જેઓએ ન્યાય અને નીતિના સર્વ સિદ્ધાંતો નેવે મુક્યા છે, તેમનો તો કાંઈ બચાવ જ નથી. ઘરોની તંગી પણ લોકોએ બહુ વેઠી છે, બ્રહ્મદેશ અને યુરોપથી નાસી આવેલાં, લડાઇ પરત્વે ઉભાં થયેલાં કારખાનાંમાં કામે આવેલાં, સૈનિકો અને તેમનાં સામગ્રીખાતાં, યુદ્ધની ઇસ્પિતાલો. વગેરે અનેક કારણોથી અમુક જગાએ પુષ્કળ માણસો ભેગા થઈ જવાથી તે જગાએ મકાન વગેરે જગાઓની ઘણી જ તાણ પડી છે. તેથી લોકો કાયર થઈ ગયા છે. આ ઉપરાંત પણ યુદ્ધની અનેક હાડમારીઓ છે. બસ, ટ્રામ, ટ્રેન, બધે જ હાડમારી છે. શાક અને દુધનાં ભાવ બહુ જ વધી ગયેલા છે. આ બધામાંથી રાહત મળે તે માટે લોકોએ યુદ્ધના અંતને વધાવી લીધો છે. વિશ્વ યુદ્ધનો તો અંત આવ્યો છે. પણ આ બધી હાડમારીઓનો અંત આવ્યો નથી. આપણે આશા રાખીશું કે પ્રજાને જલદીથી રાહત મળે.

×

નવાં પ્રશ્નો

યુદ્ધનો તો અંત આવ્યો છે, પણ તેમાંથી ઉપજતાં નવાં નવાં પ્રશ્નોનો હજી ઉકેલ કરવો બાકી છે. સૌથી પ્રથમ તો યુદ્ધ કામમાં લાગેલા સૈનિકો, તથા તેને અંગે કામ કરનારાં છુટાં થશે. આ સૌને નવું કામ મળશે નહિ ત્યાં સુધી તેઓ બેકાર રહેશે. આ લોકો માટે નવું કામ શોધીને તેમને કામે લગાડવાનો પ્રશ્ન મુખ્ય છે. ખેતીવાડીમાં તેમને માટે સ્થાન નથી. એટલે નવા ઉદ્યોગો સ્થપાય તો તેમાંનાં ઘણાને કામ મળે. વળી રસ્તાઓ બાંધવામાં અને નવાં મકાનોમાં પણ તેમનામાંના ઘણાને રોજી મળે. દરમિયાન ઘરગથ્થુ ઉદ્યોગોની માહિતી અને તે માટેના સાધનો તેમને આપવામાં આવે તો પણ તેમાંનાં ઘણાં પોતાને ઘેર રહિને પણ થોડી ઘણી આવક કરી શકે. હાથની શાળો, અથવા જ્યાં વિજળીનું બળ મળે ત્યાં વિજળીથી ચાલતી શાળો, મુકાય તો વણાટ કામ ચાલે. આ લોકોને વ્યાજબી દરે મીલોનું સુતર મળે તેવી વ્યવસ્થા સરકાર કરી શકે. યુદ્ધમાંથી છુટા થયેલા દાક્તરો તેમજ પરિચા-

બેઠી, એક વખતે તેજ ગાડીમાં કેટલા ઉત્સાહિત વદને તે જઇ રહી હતી ? તે વખતે તેના હૃદયમાં આદર્શ જીવન જીવવાના કોડ હતા. પતિના સ્વામિત્વને સ્વીકારી લઇ તેની સાથે એક રસ જીવન કરી લેવાની હામ હતી, પરંતુ આજે તેની પાસે કાંઈ ન હતું, જે કંઈ થોડુંએ પોતાનું હતું તે મીસ જ્હોન ખુંચવી ગઇ હતી. ગાડીના ધુમાડાની સાથે નિશ્વાસથી તેના હૃદયની વરાળ ઠલવાવા લાગી. મુંબાઈ આવ્યું રખડાતી કુટાતી લલિતા દુર્ગેશને ત્યાં આવી. ચોરની માફક લપાઈને તેણે ઘરમાં દૃષ્ટિ નાંખી. જ્હોન અને દુર્ગેશ બેઠાં હતાં. જ્હોનના હાથમાં રંગની પીંછી હતી. તેના વદન ઉપર ક્રોધની રેખાઓ તરી રહી હતી. લલિતા પણ તે ભાઈને ડરી. જ્હોનના મોંમાંથી શબ્દો છુટયા.

'લલિતાની સરખામણી મ્હારી સાથે કરવી નહિ, બહુ સારી હતી તો શા માટે કાઢી મુકી? એકને ફસાવી જિંદગી ખરાબ કરી, હવે મારી પણ કરો ! રાત દિવસ લલિતા ! લલિતા ! લલિતા ! હવે મારી પાસે તેનું નામ લેવું નહિ. "

અને દુર્ગેશ નીચું મુખ રાખી સાંભળી રહ્યો હતો, જ્હોનની દૃષ્ટિ ચૂકાવી આંસુ લુછતો તેને લલિતાએ જોયો. તેનું મન દુર્ગેશના ચરણમાં લગી જવાનું થયું. તે દ્વાર તરફ ધસી પરંતુ જ્હોનની મુખાકૃતિ જોતાં જ તેના પગ થોભ્યા. પોતાની હાજરીથી દુર્ગેશના નવજીવનમાં વિષ રેડાશે અને તે વિષ પોતાને, દુર્ગેશને અને જ્હોનને પણ જીવન પર્યંત જલાવી દેશે, એ વિચાર આવતાં જ તેણે તેનું મુખ ફેરવી દીધું, પતિના શ્રેયની ખાતર પોતાનું બલીદાન આપવાનો નિશ્ચય કરી લલિતા પાછી ફરી. ઉપર આકાશ અને નીચે ધરતી શીવાય તેનું કોઈ ન હતું, શા માટે મહાસાગરના ઉછળતાં મોજામાં સદાને માટે વિલીન ન થઈ જવું? તેના મગજમાં વિજળીની ઝડપે આ વિચાર દોડી ગયો અને તેના ઉતાવળા પગ દરીઆ તરફ ઉપડયા. આકાશમાં ઝબુકતા તારા તેના કાર્ય પ્રત્યે આંખમીચામણા કરી રહ્યા હતા.

'ધબાક' દરીઆનાં એક ખારે આવતા જતાં મોજાંના સંગીતમાં ભંગ પાડ્યો અને પાસેની ઝૂંપડીમાં સુતેલો માછીમાર ચમકી ઊઠ્યો. 'હશે કંઈ' કહી તે સુતો રહ્યો; અને પાણીની ઉછળતી ઊર્મિઓએ લલિતાને પોતાના અંતઃસ્થલમાં સમાવી દીધી.

જાગૃત થતી મુંબાઈ નગરીની સાથે માછીમાર પણ ઊઠ્યો અને વળી પાછો 'ધબાક'નો અવાજ તેને કાને અથડાયો. તેની ઝૂંપડીથી થોડેક દૂર છીપલીઓથી છવાઇ ગયેલી રેતીમાં મોજાંએ ફેંકી દીધેલું એક સ્ત્રીનું શબ પડયું હતું દરીઆએ પણ લલિતાના નિશ્ચેતન દેહને પોતાના તરંગો ઉપર ચઢાવી વિદાય આપી હતી. માછીમાર બબડ્યો 'બીચારી' અને ઉછળતાં મોજાં પણ 'બીચારી'નો પ્રત્યાઘાત પાડી વિરમી ગયાં.

શાળાઓ, હાઈસ્કુલ, કોલેજો માટેના
પાઠ્ય પુસ્તકો

અંકગણીતના મૂળ તત્વ	લાલશંકર ઉ. ત્રવાડી	૦–૧૩–૦
ભાષાના પ્રશ્નો	(પ્રેમયોગી)	૦–૧૦–૦
રાઈનો પર્વત	(રમણભાઈ)	૨–૮–૦
હૃદય ત્રિપુટી	(કલાપી)	૨–૮–૦
ગ્રામમાતા	(કલાપી)	૧–૪–૦
મેવાડ પતન	(દ્વિ. રોય)	૨–૦–૦
મરાઠા યુગ	(શતીશચંદ્ર)	છપાય છે
કાલીદાસની પ્રસાદી (નાનાલાલ શાહ)		૨–૮–૦

ભાષા પરિચય (શાહ અને પંડ્યા) છપાય છે
આંકની ચોપડી, દેશી હિસાબ વગેરે અમારે ત્યાંથી મળશે.

લખો : જીવનલાલ અમરશી મહેતા
પીરમશા રોડ,–અમદાવાદ.

વણી વધારવાનું છે. ફરજીયાત અને મફત પ્રાથમિક શિક્ષણ અને ત્યાર પછી જ્ઞાન પ્રચારના સાધનો મેળવાય તોજ દેશની પ્રગતિ સધાય-સામાજિક કુરૂઢીઓ સામે પણ ઝુંબેશ માંડવાની છે. હિંદુ કાયદામાં સુધારો થવાની આશા તરંત ફળીભૂત થશે એમ લાગે છે. વારસાના અમુક હક સ્ત્રીઓને મળ્યા છે, અને હજી વિશેષ હક મળશે તથા લગ્ન અને છુટા છેટા સબંધમાં પણ વધુ હક ટુંકમાં મળશે. પરંતુ કેળવણીનો વિશાલ અને જલદી પ્રચાર થયા વિના બધું નકામું છે.

*

આગેવાન હિંદી સ્ત્રીઓ

કેળવણીમાં હિંદની સ્ત્રીઓ એકંદરે પાછળ છે છતાંયે કોઈ એમ કહી શકે નહિ કે હિંદની જે સ્ત્રીઓને તક મળે છે તે કોઈ પણ દેશની સ્ત્રીઓ કરતાં જરાયે ઉતરતી છે. દેશ પરદેશમાં અર્વાચીન હિંદી સ્ત્રીઓએ પણ નામના મેળવી છે. શ્રી સરોજીની નાઈડુ, હિંદના બુલબુલ તરિકે જગમાં વિખ્યાત છે. શ્રી વિજ્યાલક્ષ્મી પંડિતે અમેરિકામાં હમણાં રહીને મોટી નામના મેળવી છે. શ્રી અમૃતકુંવર હમણાં સામ્રાજ્યની શિક્ષણ પરિષદમાં હાજરી આપવા હિંદી સરકાર તરફથી ગયાં છે. ત્યાં તેમણે આપેલાં વ્યાખ્યાનો ઘણાં જ વખણાયાં છે, અને હિંદ વિષે તેમણે ઉત્તમ છાપ પાડી છે. જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં બીજી અનેક હિંદવાણીઓએ નામના મેળવી છે. છેલ્લામાં છેલ્લુ નામ શ્રી० લક્ષ્મીનું છે. તે મદ્રાસની વતની છે. પોતે દાક્તર છે અને છેલ્લા યુદ્ધ વખતે સીંગાપુરનું પતન થયું ત્યારે તે ત્યાં હતી. ત્યાર પછી શ્રી. સુભાષ બોઝે ઉભા કરેલા હિંદી રાષ્ટ્રીય સૈન્યના સ્ત્રી વિભાગમાં તે જોડાઈ અને પ્રથમ તેનું કેપ્ટનનું પદ અને પછી લેફટેનંટ કર્નલનો હોદ્દો તેને મળ્યો. આ સ્ત્રી સૈન્યને "ઝાંસીની રાણી સૈન્ય" કહેવામાં આવતું હતું. "નેશનલ કૉલ" નામના અમેરિકાના પત્રમાં શ્રી. લક્ષ્મી સ્વામીનાથમ સાથેની મુલાકાતનો હેવાલ પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેણે પુરેપુરી લશ્કરી તાલિમ લીધી છે અને શસ્ત્રોનો તે ઉપયોગ કરી જાણે છે. જાપાનીઓની હાર પછી તે હિંદી કેદીઓની ભાવજતમાં રોકાઈ હતી. હમણાં એવા સમાચાર આવ્યા છે કે તેને બ્રહ્મદેશમાં નજરકેદ કરી છે. રાષ્ટ્રીય સેનાના આગેવાનો ઉપર જે કાયદેસર કામ ચાલે છે તેમાં બચાવ પક્ષના સાક્ષી તરીકે ઘણું કરીને તે હિંદ આવશે. આમ આ હિંદી બેને એક અવનવા ક્ષેત્રમાં નામ કહાડીને આંતરરાષ્ટ્રીય નામના મેળવી છે.

ધારાસભાની ચુંટણી.

હિંદના રાજકીય ક્ષેત્રમાં ધ્યાન ખેંચનારો બનાવ ધારાસભાની ચુંટણીઓનો છે. આ અંક પ્રસિદ્ધ થતાં પહેલાં મધ્યસ્થ ધારાસભાની ચુંટણીઓ તો થઈ ગઈ હશે. આ ચુંટણીઓ માટે કોંગ્રેસે એટલે રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ પોતાના તરફથી ઉમેદવારો મુકયા છે. મુસ્લીમ લીગે પોતાના ઉમેદવારો મુકયા છે. હિંદી મધ્યસ્થ ધારાસભાના કુલ સભાસદો ૧૪૦ છે, તેમાં તેત્રીસ જગાઓ મુસલમાનો માટેની છે અને લગભગ ત્રીસ જગાઓ સરકારી અમલદારો અને સરકાર તરફથી નિમાયલાની છે. જે પક્ષના સીત્તેર સભાસદો ચુંટાય તે પક્ષ પોતાના કાર્યક્રમ મુજબના કાયદાઓ પસાર કરાવી શકે. ખતમ થયેલી-ધારાસભામાં પચાસની આસપાસ સભાસદો કોંગ્રેસ પક્ષના હતા. આ વખતે પંચાવન ઉપર કોંગ્રેસવાદીઓ ચુંટાશે એમ લાગે છે. દસેક બીજા પક્ષના સભાસદો કોંગ્રેસની સાથે મત આપશે એમ ધારી શકાય છે, એટલે કોંગ્રેસ પક્ષ સામાન્ય રીતે ત્યાં પોતાનું ધાર્યું કરી શકશે. ઘણી મોટી બાબતોમાં જ્યારે બીજા બધા પક્ષો કોંગ્રેસની વિરૂદ્ધ જાય ત્યારે જ કોંગ્રેસની હાર થાય. આશા તો એમ છે કે મધ્યસ્થ તેમજ પ્રાંતિક ધારાસભાઓની ચુંટણી થઈ ગયા પછી હિંદના ભાવિ બંધારણનો પ્રશ્ન હાથ ધરવામાં આવશે. દરમિયાન હાલની એક્ઝીક્યુટીવ કાઉંસીલને બદલે રાષ્ટ્રીય સરકાર નિમાશે. પ્રાંતિક ધારાસભાઓ તરફથી નિમાયલી લોકસભા હિંદનું ભાવિ બંધારણ ઘડશે. આપણે આશા રાખીશું કે આ સર્વ કાર્ય જલદી અને નિર્વિઘ્ને પતી જશે. પ્રાંતિક ધારાસભામાં સ્ત્રી મતદારોની સંખ્યા બહુ મોટી છે. તેઓ સૌ રાષ્ટ્રીય મહાસભાના ઉમેદવારોને મત આપશે એમ આપણે આશા રાખીશું.

અષ્ટપુત્રા સૌભાગ્યવતી ભવ

સિનેલગ્નોનું ટુંકું દાસ્તાન

☆

પરણીત નવવધુઓ

શ્રીમતી દેવીકારાણી–શ્રી રેરીક

આ લગ્ન આ વર્ષનું સનસનાટીભર્યું લગ્ન છે કારણ કે એ લગ્ન સાથે શ્રીમતી દેવિકારાણીનો 'બોમ્બે ટોકીઝ ત્યાગ' સંકળાયેલો છે. દેવિકારાણીને તો બધાં ઓળખે છે. શ્રી. સ્વેટોસ્લેવ રેરીક, ડૉ. નીકોલસ રેરીકના પુત્ર થાય છે. પિતા–પુત્ર બન્ને જાણીતા કલાકારો છે. દેવિકા પણ એક ચિત્રકાર છે. આ લગ્નને કલાકારોનો સમન્વય પણ કહી શકાય.

શ્રી જીવનકાર—શ્રી કિશન રઝદા

જીવન

આ જાણીતા કેરેક્ટર નટનું લગ્ન બનારસના એક અગ્રગણ્ય કુટુંબની કન્યા સાથે થયું છે. એટલે હાલ જીવન–પતિ જીવનની 'કેરેક્ટર' ભજવી રહ્યા છે એમ કહી શકાય.

શ્રી મંજુલા—શ્રી કરણ

કરણ—મંજુલા

'ગાલી'નાં આ હીરો–હીરોઇન જીવનમાં પણ હીરોઇન બની ચુક્યાં છે. 'ગાલી' પૂરું થતાંજ તેમણે લગ્ન કર્યું છે. આ લગ્નને સીને સંસારના બે કુટુંબનાજ લગ્ન ગણી લો! કારણ શ્રી. કરણ દિવાનના ભાઇ જયમની દિવાન અને પંડિત મધોક એક ચિત્ર સંસ્થા ચલાવે છે. અને મંજુલાનો ભાઈ બાળકરામ તો મશહુર છેજ. ઉપરાંત તેની બહેન પણ ચિત્રપટમાં કામ કરે છે.

શ્રી સુરેન્દ્ર–શ્રી સત્યદેવી

રેન્દ્ર

જાણીતા ગાયક–નટનાં લગ્ન શાંતે દુનીયા ખ-
ર થયાં છે. એમનાં પત્ની ઉત્તરના જાણીતા કુટું-
ની કન્યા છે. એમનું નામ સત્યદેવી છે આ લગ્ને
રેન્દ્રને સંસાર જીવનમાં સુરેખ પગલી પાડતા કરી
માં છે તેમના વર્ષોના એકલવાયા જીવનનો અંત
ા લગ્નથી આવ્યો છે.

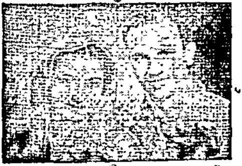

શ્રી માયાબેનરજી શ્રી કલ્યાણપુર

માયા–કલ્યાણપુર

એક જમાનાની જાણીતી નટી માયા બેનરજીએ મુંબઈના પોલીસ ખાતાના એક ઈન્સ્પેક્ટર મી. કલ્યાણપુરને પોતાના જીવનસાથી બનાવ્યા છે. આ જોડલાંનો એક બીજા સાથે પરિચય થયા બાદના નિકટ સંપર્કે તેમને વધુ નિકટ આણ્યાં હતાં અને પરિણામે આ લગ્ન થયું છે.

વીરાં–મોહસીન અબ્દુલ્લા

આ એક ફિલ્મી લગ્ન છે. મી. મોહસીન અબ્દુલ્લાનું આ બીજું લગ્ન છે. પ્રથમ તેઓ વિખ્યાત નટી નીનાના પતિ હતા. ત્યારબાદ નીના સાથે છુટાછેડા લઈ તેઓ ફિલ્મીસ્તાનમાં સીનેરીઓ લેખક બન્યા. એ કામ દરમ્યાન જ તેમનો અને ફિલ્મીસ્તાનની નવી નટી વીરાં અંકલેશ્વરીઆનો પરિચય થયો અને તે લગ્નમાં પરિણમ્યો. શ્રીમતી વીરાં ઈંદોરના એક જાણીતા પારસી કુટુંબની કન્યા છે.

અમીય 'ચક્રવતી'.

બોમ્બે ટોકીઝના આ માજી નિર્માતાએ શ્રી. ઉદયશંકરના ભાઈ રાજેન્દ્રશંકરની સાળી સરસ્વતિ સાથે લગ્ન કરી લીધાં છે. શ્રી રાજેન્દ્રશંકર બોમ્બે ટોકીઝમાં કામ કરતા તે દરમ્યાન શ્રી. અમીયને તેમના કુટુંબ સાથે પરિચય થયેલો. એ પરિચયે ગાઢ સ્વરૂપ લેતાં શ્રી. અમીય, રાજેન્દ્રનાં સાળીના પરિચયમાં આવ્યા, અને પરિણામે આ લગ્ન થયું.

પ્રફુલ્લ દેશાઈ

'અનોખી પૂજા' દ્વારા લોકપ્રિય બનેલ આ લેખક પણ આ સાલમાં પરણી ગયા છે. એમનાં પત્ની એક જાણીતા કુટુંબના પુત્રી છે. આ રીતે શ્રી પ્રફુલ્લે ગૃહજીવનમાં પણ 'અનોખી પૂજા' શરૂ કરી દીધી છે.

પંચોલી

વિખ્યાત સર્જક દલસુખ પંચોલીએ આ વર્ષે દિલ્હીનાં એક સ્નાતિકા સાથે લગ્ન કર્યું છે. આ એમનું બીજું લગ્ન છે. સંતતિનો અભાવ આ લગ્નનું કારણ કહેવાય છે. તેમનાં પ્રથમ પત્નીની પણ આ લગ્નમાં સંમતિ છે.

("ચિત્રપટના" તંત્રી ભાઈશ્રી બીપીન ઝવેરીના સૌજન્યથી)

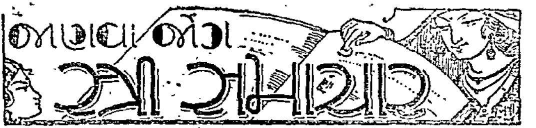

સ્ત્રી-ધારાશાસ્ત્રી

અમદાવાદના સાઠોદરા નાગર શ્રી. કોકિલા સગુણરાય મહેતા બી. એ. એલ. એલ. બી. એ ઓકટોબરમાં લેવાયેલી વકીલની પરીક્ષા પસાર કરી છે. ગુજરાત કાઠિયાવાડની સમસ્ત નાગર જ્ઞાતિમાં ધારાશાસ્ત્રીની પદવી મેળવનાર આ પહેલાં જ બહેન છે.

×

સહશિક્ષણ

મદ્રાસ સરકારે વટહુકમ કાઢયો છે કે છોકરાઓની નિશાળોમાં છોકરીઓને છુટથી દાખલ કરી શકાશે પણ કન્યાશાળાઓમાં છોકરાઓને દાખલ કરતા પહેલાં પરવાનગી જોઈશે.

×

ઈવાની નોંધપોથી

ફ્રેંકફુર્ટથી મળી આવેલા કેટલાક માલ મુદ્દાઓમાં હીટલરની પત્ની ઈવા બ્રાઉનની નોંધપોથી પણ છે, ને તે અત્યારે અમેરિકન દળના યુરોપિયન વડા મથકમાં છે. તેમાં દરેક વાકયમાં હીટલર પ્રત્યે અમર પ્રેમ દર્શાવાય છે. મળેલા એક આલ્બમમાં ઈવાના પોતાના, કુટુંબના, તેમજ હીટલર સાથે પડાવેલા ફોટાઓ છે.

×

પત્નીએ પતિદેવ છોડાવ્યા

પોરબંદરથી દસેક માઈલ દૂર અને રાણાવાવ સ્ટેશનની બરાબર સામે જ જાંબુવણીના ભોંયરા પાસે જ લૂટનો ચોંકાવનારો કિસ્સો બની ગયો. પુરુષ વર્ગ ભોંયરું જોઈને બહાર આવ્યો કે તરત જ બહારવટિયા તેમને ઘેરી વળ્યા અને અટકમાં લીધા પછી સ્ત્રી વર્ગ પાસે જે હોય તે આપી દેવા અને તેમના પતિને છોડાવવા માટે દરદાગીના વગેરે જે હોય તેની માગણી કરતાં સ્ત્રીઓએ બંગડીઓ સુદ્ધાં ઉતારી આપીને બહારવટિયાઓના પગ પાસે મૂકી દીધી અ
તેમના પતિદેવોને છોડાવ્યા.

×

કાનનદેવી-લીલાદેસાઈની ઉદારતા

સુપ્રસિદ્ધ ફીલ્મ અભિનેત્રી કાનનદેવીએ બં
ગાળની આઝાદ હિંદ ફોજ રાહત ફંડ સમિતિને
૨૦૦૦ની રકમનું દાન કર્યું છે.

અને સુપ્રસિદ્ધ ફીલ્મ તારિકા કુમારી લી
દેસાઈએ હિંદી રાષ્ટ્રીય ફોજની રાહત સારુ
શરતચંદ્ર બોઝના ભત્રીજા શ્રી અરવિંદ બોઝને અ
રકમ દાન મોકલ્યું છે. શ્રી અરવિંદે એ રકમ હિં
રાષ્ટ્રીય સેના રાહત ફંડને મોકલાવી છે.

×

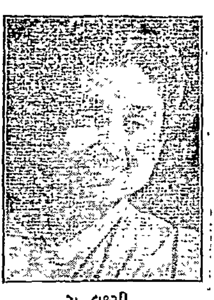

ડા. લક્ષ્મી

(હિંદ ફોજની રચના થઈ અને લક્ષ્મી "ઝાંસીની રાણી" ટુકડી નામે પ્રખ્યાત બનેલી સ્ત્રીઓની ટુક
ડીની સરદાર બની)

શ્રી. અમૃતકુંવર

(સામાન્યની શિક્ષણ પરીષદમાં હાજરી આપ-વા હિંદી સરકાર તરફથી ગયાં છે.

વિદ્યાર્થિનીઓ પકડાઈ

લાહોરમાં એક જાહેર સભામાં વાંધા ભરેલા પ્રવચનો કરવા માટે લાહોરની ચાર વિદ્યાર્થીનીઓની હિંદ રક્ષણ ધારા હેઠળ ધરપકડ થઈ છે.

×

ઓરમાન મા પર હુમલો

મુંબઈમાં કાંદાવાડીમાં રહેતા ભીખાલાલ ધરમશી નામના યુવાને કોઇ કારણે ઉશ્કેરાઈ જઈ પોતાની ઓરમાન માને છરાના ઘા કરી પછી પોતે જાતે પોલીસમાં હાજર થયો હતો.

×

ગૌરાંગનાઓની તુમાખી

કલકત્તામાં બ્રિટિશ મહિલા ટ્રાન્સપોર્ટ સર્વીસમાં કામ કરતી કેટલીક બ્રિટિશ મહિલાઓ એક લશ્કરી ડાન્સ હોલમાં હિંદી ઓર્ડીનરી કોરની બાનુઓને જોતાં ત્યાંથી ચાલી ગઈ હતી. આ બનાવ બન્યો તે વખતે રોયલ આર્મી મેડીકલ કોરના જનરલ. ખરશેદજીની પુત્રી હાજર હતી અને તેણે આ બનાવની ઉપરી સત્તાવાળાઓને ફરિયાદ કરી હતી.

×

શ્રીમતી ધીલોનની હાકલ

ન્યુ દિલ્હીમાં પં. નેકીરામ શર્માના પ્રમુખપદે મળેલી જંગી સભામાં આઝાદ ફોજના એક આરોપી લેફ. ધીલોનની પત્નીએ ભાષણ કર્યું હતું. તેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે આ સમયે આપણે સહુ કોઇ હિંદીઓએ આઝાદ ફોજની રક્ષા માટે પૂરેપૂરો ભોગ આપવો જોઈએ. દરેક માતાની ફરજ છે કે એ કારણે પોતાનાં પતિપુત્રને હસતે મુખે વિદાય આપવી. આપણા હિંદી સૈનિકોએ ગયા યુદ્ધમાં ખૂબ બહાદુરી બતાવી છે. તો આ બાબતમાં પાછા હઠવું જોઇએ નહિ. સરકારે આ ફોજ સામે કેસ ચલાવીને એમનાં પરાક્રમો જગતને જાણવાની તક આપી છે. તે ન થયું હોત તો આપણને એ પરાક્રમો જાણવા મળ્યાં ન હોત. આપ સહુ એમના બચાવ માટે પૂરી શક્તિ અને ધન ખરચજો.

×

અધ્યાપિકાની ધરપકડ

લાહોરમાં આઝાદ ફોજ દિન નિમિત્તે ચાર વિદ્યાર્થીઓને પકડવાં ઉપરાંત બે અધ્યાપિકાઓ તથા એક બીજી વિદ્યાર્થિનીની પણ ધરપકડ કરાઇ હતી, પ્રીતમનગર સાંસ્કૃતિક "કોલોની" નજીકથી પકડાએલી આ અધ્યાપિકાઓને તથા વિદ્યાર્થીનીને અમૃતસર લાવવામાં આવી હતી.

×

સરલાનો આપઘાત

મથુરાની શ્રીમતી સરલકુમારી શુકલ નામની એક પરિણીતાએ તેના શરીર પર ગ્યાસતેલ છાંટી દીવાસળી ચાંપી સળગી જઇ આપઘાત કર્યો છે, મરનાર ઇન્ટરમીડીએટની વિદ્યાર્થિની હતી ને તેણે તેના પતિઘેર આપઘાત કર્યો છે.

×

કસ્તુરબા છાવણી

બંગાળમાં સાહેબનગર ખાતે કસ્તુરબા સ્મારક મહિલા તાલીમ છાવણી ખોલવામાં આવી છે.

×

શારદા વિદ્યાલય

પાલીતાણાના માનવ રાહત મંડળવાળા શ્રી જોરસિંહ કવિની જહેમત અને મુંબઈવાળા શેઠ રતિલાલ નથુભાઈની ઉદાર દેણગીને લીધે શ્રી. શારદા મહિલા વિદ્યાલય ખોલતાં પાલીતાણાની જનતાને એક ઉપયોગી સંસ્થાની ઉણપ હતી તે દૂર થવા પામી છે, એ વિદ્યાલયમાં હાલમાં વીસેક બહેનો દાખલ થઈ છે અને ભરત, ગુંથણ, સિવણ, સંગીત વિ. અભ્યાસક્રમોનો લાભ લઈ રહી છે.

×

ચંચળનું ખૂન

વડોદરા સુરસાગરમાં એક ગોદડામાં બાંધેલું પોટલું તરતું જાણી પોલીસે તેને બહાર કાઢતાં અંદરથી ચંચળની (બારીયાની યુવાન બાઈની) લાસ મળી આવી હતી, વધુ તપાસમાં તેના ગળામાં ચપ્પુ મારી ખૂન કરી તળાવમાં નાંખી દીધેલી માલમ પડી હતી.

×

વૃદ્ધા પર ગોળીબાર

૧૯૪૨ ના ઓગષ્ટની ચળવળ દરમિયાન સરકારે બંગાળના મિદનાપોર જીલ્લામાં ચલાવેલા દમનની વિગત બહાર આવી છે, ત્યાં માર્યા ગએલાઓમાં ૭૩ વર્ષની એક વૃદ્ધાનો પણ સમાવેશ થાય છે. વર્ષો સુધી સક્રિય રીતે કોંગ્રેસનું કાર્ય કરનાર આ મહિલા જ્યારે એક અહિંસક સરઘસને દોરવતી હતી ત્યારે તેના પર ત્રણ વખત ગોળીબાર કરાયો હતો. ૧૨ થી ૧૬ વર્ષની વયના ૭ છોકરાઓ પણ માર્યા ગયા હતા. આ સમય દરમિયાન ૬૩ સ્ત્રીઓ પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હતો, ૭૧ પર બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કરાયા હતા અને ૧૫૦ સ્ત્રીઓની મર્યાદાનો ભંગ કરવામાં આવ્યો હતો.

×

સુમિત્રા દાઝી ગઈ

મુંબાઈમાં ભાગીરથી શ્યામલાલ નામના ગુજરાતી યુવતિ સગડીથી તથા સુમિત્રા અમૃતલાલ નામની ગુજરાતી યુવતિ સ્ટવથી દાઝી મરણ પામી છે.

×

વીરમતીનો આપઘાત

મુંબાઈમાં વીરમતી વિજયરી નામની પોતાનો વર કલકત્તા હોઈ તેની ગેરહાજરી વગેરેના ત્રાસથી કંટાળી ઘાસલેટ છાંટી કર્યો છે.

×

છરીથી હુમલો

નિશાળે જતી પાંચ છોકરીઓ પર એક સવારે સોલ્જર બજારમાં એક માણસે છરીનો હુમલો કરતાં અને એક છોકરીને ખૂન કરતાં ભારે સનસનાટી ફેલાઈ હતી. પામનાર છોકરીનું નામ કુ. દીના સોલોમન (૧૬) હતું. બીજી છોકરીઓ સહીસલામત હતી. પાછળથી પોલીસે શાહનવાઝ નામના પકડ્યો હતો. શાહનવાઝે ગુન્હાનો એકરાર હોવાનું કહેવાય છે.

×

અન્ય લગ્નો

આ વર્ષે સીને-સંસારમાં શ્રી પૃથ્વીરાજ કપૂરના ભાઈ કમલ કપુરનું લગ્ન તારકા કુસુમ શેઠ સાથે, મી ઝહુર રાજાનું કુરેશી સાથે જાણીતી નટી ઈન્દિરા વાડકરનું નટ માધવ કાલે સાથે અને ખટાઉના નટ સાબીરનું, કંપનીનીજ એક નટી સાથે લગ્ન

આવતો અંક

નવા વરસનો પહેલો અંક ઘણો સુંદર લેખકોના સહકારથી તૈયાર કરવામાં આવશે.

ચાલુ અંકે જ્યોતિષ વિભાગ શરૂ કર્યો પ્રશ્ન પુછવો હોય તેમણે અમોને લખવું. તેનો જવાબ આવતા અંકમાં આપીશું, જેણે વધુ પુછવું હોય તેણે તુરત જોઈએ તો રૂ. ૨॥ મોકલવા.

આધુનીક સમયને અનુસારી જે જે ફેરફાર યોગ્ય લાગશે તે કરીશું. ફિલ્મી જગતના રીપોર્ટ માટે ગોઠવણ કરીને આપતા રહેવા!

જાન્યુઆરીનો અંક જેનું લવાજમ હશે તેને તુરત રવાના થશે.